

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**Kuvvet Tipi Teşkilatlanmaya Geçiş Sürecinde Türk
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Dönüşümü
(Teşkilât, Teçhizat, Tefekkürat)**

Doktora Tezi

Güzide TIRNAVA ÖZKAYA

Şubat 2025

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**Kuvvet Tipi Teşkilatlanmaya Geçiş Sürecinde Türk
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Dönüşümü
(Teşkilât, Teçhizat, Tefekkürat)**

Doktora Tezi

Güzide Tırnava Özkaya

Danışman

Doç. Dr. Fatih Gürcan

Şubat 2025

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Güzide Tırnava Özkaya tarafından hazırlanan "Kuvvet Tipi Teşkilatlanmaya Geçiş Sürecinde Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Dönüşümü (Teşkilât, Teçhizat, Tefekkürat)" başlıklı bu Doktora Tezi, Tarih Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç.Dr. Fatih Gürcan
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Recep Karacakaya
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Abdurrahman Bozkurt
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Mert Sunar
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Vurgun
Marmara Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 27/ 02 / 2025

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun dipnot kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Doç.Dr. Fatih Gürcan

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Güzide Tırnava Özkaya

ÖZET

Kuvvet Tipi Teşkilatlanmaya Geçiş Sürecinde Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Dönüşümü (Teşkilât, Teçhizat, Tefekkürat)

Tırnava Özkaya, Güzide

Doktora Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç.Dr. Fatih Gürcan

Şubat 2025

Türk bahriyesi, Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte çökmüş olan bir imparatorluğun mirasını devraldığı zaman, kısa bir süre Bahriye Vekâleti idaresinde faaliyetlerine devam etti. Bu süreçte ihtiyaçlar doğrultusunda ve ekonomik şartlar altında yoğun bir gayretle mevcut gemilerin tamirinden gemi alımına, personel eğitiminden filo tatbikatlarına, personel işlerinden harekât işlerine birçok alanda yenileşme ve ilerleme gerçekleştirildi. Devam eden 21 yıl süresince bahriye işleri üç farklı merkezden idare edildi: Millî Savunma Bakanlığı'nda "Deniz Müsteşarlığı", Genelkurmay Başkanlığı'nda "Deniz Kurmay Müşavirliği/Başkanlığı (1945'ten sonra)" ve Donanma Komutanlığı. Bu durum; makam ve görevler arasında birçok karışıklığa, Donanma Komutanlığı'na verilen aşırı görev yüküne, daha tecrübesiz ve kıdemsiz personelin bahriye işlerinde karar alıcı olmasına ve bahrî işlerin berrî işlerin gölgesinde kalmasına yol açıyordu. Diğer yandan Montrö Antlaşması imzalanana kadar Cumhuriyet donanmasının temel görevi iç deniz havzalarında faaliyet göstermek ve bu bölgeleri korumak, kara kuvvetine denizden destek sağlamaktı. İlerleyen yıllarda Türk donanması güçlendi, personel sayısı ve eğitim seviyesi artarak dünyadaki gelişmeler takip edilmeye başlandı. Modernleşme gayretleri, İkinci Dünya Savaşı döneminde yavaş bir seyir izlese de özellikle İngiltere'den alınan gemiler donanmayı güçlendirdi.

Asıl dönüşüm; Türkiye'nin Sovyetler Birliği tehdidi ile karşı karşıya kalması ve Batı ittifakına katılması ihtiyacı ile başladı. Donanmanın güçlendirilmesi ve modernleştirilmesi için 1947 yılında başlayan Amerikan yardımları, Türk bahriyesinin 1949 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı olarak teşkilatlanmasına imkân verdi.

Böylece hem teçhizat (gemi ve diğer malzeme) hem teşkilat hem de tefekkürat (eğitim, tatbikat, doktrin) alanında oldukça önemli değişiklikler oldu. Ancak, Amerikalı uzmanların Sovyet tehdidine karşı Türkiye'ye çizdikleri rol kapsamında planladıkları miktar ve içerikte yapılan yardımlar; Türk yetkililerin kontrolünde gerçekleşemedi.

Aynı tehdide karşı ortak savunma maksatlı kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ne Türkiye'nin üyeliği 18 Şubat 1952'de gerçekleşti. Bu ittifak dahilinde tehdide verilecek karşılık büyük oranda ABD tarafından belirlendiğinden Amerikan yardımları da Türk Silahlı Kuvvetleri'ne biçilen rol kapsamında devam etti. ABD'nin temel düşüncesi; Türk kara gücünü kuvvetlendirerek Sovyetler Birliği'ne karşı müdafaa yapabilir hale getirmektir. Denizde beklenen tehdit karadakinin nispetle nitelik ve nicelik olarak düşük seviyede olduğundan ülkelerin deniz kuvvetine düşen en önemli ittifak görevi, savaşın devam etmesi için İngiltere koordinatörlüğünde deniz yollarının açık ve emniyetli tutulması oldu. Diğer taraftan kendi kıyılarını savunmak ve ihtiyaç halinde kara askerine denizden destek vermek için imkân ve kabiliyetlerini artırmak isteyen Türk Deniz Kuvvetleri, taleplerini Amerikan yardımı kapsamında gerçekleştiremedi.

Tüm bu şartlar altında 1949'da kurulan ve teşkilatlanma sürecini sürdüren Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda; tüm askerî denizcilik sorumluluk ve faaliyetleri tek yönetim altında toplanmış, teşkilatlanma 1953'te büyük oranda tamamlanmış, 1957 yılına kadar geçen sürede ise personel temin ve eğitim sisteminde ilave ve değişiklikler yapılmış, kendilerine tanınan gelişim alanı ve ayrılan bütçe kapsamında kurumsal ihtiyaçların yanında sosyal ve personel ihtiyaçları da hesaba katılarak karadaki tesislerin sayısı ve imkanları artırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Deniz Kuvvetleri, Türk Donanması, Türk Silahlı Kuvvetleri, Amerikan Askerî Yardımı, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, NATO.

ABSTRACT

Transformation of the Turkish Naval Forces Command in the Process of Transition to a Force Type Organization (Organization, Ordnance and Opinion)

Tırnava Özkaya, Güzide

Ph.D. Dissertation, Department of History

Supervisor: Associate Prof. Dr., Fatih GÜRCAN

February 2025

Following the collapse of the Ottoman Empire, the Turkish Navy inherited a challenging legacy and initially continued its operations under the administration of the Ministry of the Navy for a short period. During this time, significant efforts were made within the constraints of economic conditions to repair existing ships, acquire vessels from abroad, train personnel, conduct fleet exercises, and manage various operational and administrative affairs. Over the ensuing 21 years, naval affairs were administered from three distinct centers: the Naval Undersecretariat within the Ministry of National Defense, the Naval Advisory/Chief of Naval Staff Office within the General Staff (after 1945, the Naval Staff Department), and the Fleet Command. This fragmented structure resulted in various complications, including ambiguities in responsibilities and authorities, excessive workload on the Fleet Command, the involvement of less experienced and junior personnel in decision-making processes, and the subordination of naval affairs to land-based military concerns.

Until the signing of the Montreux Convention (1936), the primary mission of the Republican navy was to operate within internal seas, safeguard these regions, and support land forces from the sea. In the following years, the Turkish Navy expanded its capabilities, increasing both personnel numbers and training levels while aligning itself with global naval developments. Although the modernization process slowed during World War II, the acquisition of ships from the United Kingdom helped strengthen the navy.

The most significant transformation occurred when Türkiye, facing threat from the Soviet Union, sought to align itself with the Western alliance. The American military aid program, initiated in 1947 to strengthen and modernize the navy, facilitated the reorganization of the Turkish naval forces as the Turkish Naval Forces Command in 1949. This transition led to substantial changes in ordnance (ships and other materials), organizational structure, and opinion (doctrinal development, training, exercises, and strategic thought). However, the aid provided was planned and controlled by American authorities, limiting Turkish decision-makers' influence over the process.

With Türkiye's accession to the North Atlantic Treaty Organization (NATO) on February 18, 1952, the strategic framework for responding to potential threats was largely determined by the United States. Consequently, American military aid continued in alignment with the role assigned to the Turkish Armed Forces. The United States prioritized strengthening Türkiye's land forces to establish a defense line against the Soviet Union, as the maritime threat was considered relatively lower in both scale and intensity. Within the alliance, the most significant role assigned to naval forces was ensuring the security and openness of maritime trade routes, coordinated primarily by the United Kingdom. The Turkish Naval Forces, seeking to enhance their capabilities for coastal defense and amphibious support for land forces, were unable to fully achieve their objectives through American aid alone.

Under these circumstances, the Turkish Naval Forces Command, established in 1949, consolidated all naval responsibilities under a single administration. By 1953, its organizational structure had been largely completed, and between 1949 and 1957, additional reforms were implemented in personnel recruitment and training. Within the allocated resources and budget, efforts were also made to address institutional, social, and personnel-related needs, leading to an increase in the number and capacity of land-based facilities.

Keywords: Turkish Naval Forces, Turkish Navy, Turkish Fleet, Turkish Armed Forces, American Military Aid, North Atlantic Treaty Organization, NATO.

İTHAF

Canım oğullarım Kutalmış Kılıçarslan ve Ertuğrul Kayıhan'a

TEŞEKKÜR

Doktora ders dönemimden itibaren kendilerinden ders aldığım İstanbul Medeniyet Üniversitesi'ndeki tüm hocalarıma, yeterlilik sınavına kadar bana rehberlik eden muhterem hocam Prof. Dr. Recep Karacakaya'ya ve hiçbir yardımını esirgemeyen, anlayışıyla tez yazım sürecimi kolaylaştıran kıymetli hocam Doç. Dr. Fatih Gürcan'a, eleştiri ve teşvikleri ile tezimin olgunlaşmasını sağlayan jüri üyeleri Prof. Dr. Abdurrahman Bozkurt, Doç. Dr. Mehmet Mert Sunar ve Doç. Dr. Ahmet Vurgun ile tezimin araştırma yöntemini askerî tarih çalışmaları için bir sentez aracı olarak öneren ve bu çalışmadaki yönlendirici katkılarını esirgemeyen Dr. (E) Tank Alb. Cevat Şayin'e, Lalahan Deniz Genel Arşivi Müdürlüğü çalışanlarına, TTK Kütüphanesi çalışanlarına, Millî Kütüphane çalışanlarına, MSB Merkez Kütüphanesi çalışanlarına, ATASE Kütüphanesi çalışanlarına, Harbiye Askerî Müzesi Kütüphanesi çalışanlarına, MSÜ Kütüphanesi çalışanlarına, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına, yayın temini ve destekleriyle katkısını esirgemeyen Selahattin Öztürk'e teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatta onurlu duruşu öğreten ve en çok kitap okumayı sevmemle gurur duyan rahmetli babamın da bugünleri görmesini dilerdim. Bu tezin ortaya çıkmasındaki düsturların en önemlisi ona aittir. Devlet şuuru ve terbiyesini veren ilk hocam olarak kendisini rahmetle anıyorum.

Doğduğum günden bugüne bana emek veren ve iyi niyetli olmayı öğreten sevgili anneme, varlıkları ve sevgileriyle canıma can katan, doktora eğitimi için bana ilham olan ve anneleriyle gurur duyan oğullarıma da teşekkür ediyorum.

En çok da ne olursa olsun güçlü kalabilmeyi ve güçlenerek devam etmeyi öğrendiğim, doktora eğitimim ve tez süreci boyunca devamlı surette desteğini her daim hissettiğim, vazgeçmek üzere olduğum anlarda güç veren, uzmanlık alanı vesilesiyle tezimin her sürecinde fikirleri, önerileri, ilaveleri ve düzeltmeleriyle beni her şekilde destekleyen sevgili eşim A. Sefa Özkaya'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET	i
İNGİLİZCE ÖZET	iii
İTHAF	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
ÖN SÖZ	xix
GİRİŞ	1
Amaç ve Yöntem.....	1
Kaynaklar ve Literatür Taraması.....	2
Çalışmaya Dair Esaslar ve Çalışmanın Bölümleri.....	8
BÖLÜM 1 : JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÇERÇEVEDE TÜRK DENİZ GÜCÜ	10
1.1. Tanımlar.....	10
1.2. Jeopolitik Çerçeve.....	14
1.3. Jeostratejik Açılımlar.....	16
1.4. Denizci ve Denizcilik Stratejileri Bakımından Türk Deniz Gücü.....	18
1.5. Yakın Tarihten Günümüze Türk Deniz Gücü (1923-1945).....	21
1.5.1. Bahriye Dairesi Reisliği Dönemi (1923-1924).....	28
1.5.2. Bahriye Vekâleti Dönemi (1924-1928).....	33
1.5.3. Deniz Müsteşarlığı Dönemi (1928-1945).....	48
BÖLÜM 2 : TÜRK BAHİRİYESİNİN DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI'NA DÖNÜŞÜM SÜRECİ	71
2.1. Türkiye'nin Genel Durumu.....	71
2.1.1. Millî Savunma Bağlamında Mevcut Siyasî Durum.....	71
2.1.2. Uluslararası Münasebetler Bağlamında Sarkacın ABD ve Sovyet Tarafları: Soğuk Savaşa Giden Yol.....	77
2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Bahriyesi (1945-1949).....	81
2.2.1. Teşkilât.....	83
2.2.1.1. Deniz Müsteşarlığı.....	83
2.2.1.2. Deniz Kurmay Başkanlığı.....	89
2.2.1.3. Donanma Komutanlığı.....	92
2.2.1.4. Kadro.....	102

2.2.1.4.1. Subaylar.....	102
2.2.1.4.2. Askerî Memurlar.....	103
2.2.1.4.3. Gedikli Erbaşlar.....	104
2.2.1.4.4. Maaşlı Memurlar ve Müteferrik Müstahdemler.....	104
2.2.1.4.5. Deniz Okurları.....	105
2.2.1.4.6. Deniz Eratı.....	105
2.2.1.5. Bütçe ve Lojistik Faaliyetler.....	106
2.2.2. Teçhizat.....	108
2.2.2.1. İnşa ve Üretim.....	108
2.2.2.2. Gemiler ve Silah Sistemleri.....	112
2.2.3. Tefekkürat.....	122
2.2.3.1. Eğitim-Öğretim Sistemi.....	122
2.2.3.2. Tatbikatlar ve Manevralar.....	129
2.2.3.3. Plan-Prensipier.....	133
2.3. Amerikan Yardımları.....	135
2.3.1. Truman Doktrini ve Askerî Yardımlar.....	139
2.3.2. Marshall Yardımları.....	145
2.4. Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması.....	152
2.4.1. Teşkilât.....	155
2.4.1.1. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı "Kuvvet" Teşkilâtı.....	157
2.4.1.2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Teşkilâtı.....	163
2.4.1.3. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Bağlısı Birlik Komutanlıkları.....	181
2.4.1.3.1. Donanma Komutanlığı.....	181
2.4.1.3.2. Deniz Ana Üs Komutanlığı.....	184
2.4.1.3.3. İkmal Merkezi Kuruluşu.....	186
2.4.1.3.4. Karadeniz Üsler Komutanlığı.....	187
2.4.1.3.5. Akdeniz Üsler Komutanlığı.....	187
2.4.1.3.6. Karadeniz Boğazı Deniz Komutanlığı.....	188
2.4.1.3.7. Çanakkale Deniz Komutanlığı.....	189
2.4.1.3.8. İstanbul Deniz Komutanlığı.....	189
2.4.1.3.9. Deniz Eğitim Komutanlığı.....	190
2.4.1.3.10. Tersaneler Genel Müdürlüğü.....	191
2.4.1.3.11. Hidrografi Daire Başkanlığı.....	191
2.4.1.4. Komutanlar.....	192
2.4.1.5. Kadro.....	194
2.4.1.5.1. Subaylar.....	194

2.4.1.5.2. Askerî Memurlar.....	195
2.4.1.5.3. Gedikli Erbaşlar.....	196
2.4.1.5.4. Erat.....	197
2.4.1.5.5. Öğrenciler.....	198
2.4.1.5.6. Sivil Memurlar.....	199
2.4.1.5.7. Hizmetliler.....	199
2.4.1.6. Bütçe ve Lojistik Faaliyetler.....	199
2.4.2. Teçhizat.....	200
2.4.2.1. İnşa ve Üretim.....	201
2.4.2.2. Gemiler ve Silah Sistemleri.....	202
2.4.3. Tefekkürat.....	205
2.4.3.1. Eğitim-Öğretim Sistemi.....	205
2.4.3.2. Tatbikatlar ve Birlik Eğitimleri.....	207
2.4.3.3. Plan-Prensipler.....	210
BÖLÜM 3 : TÜRKİYE’NİN NATO’YA ÜYELİĞİ VE TÜRK DENİZ KUVVETLERİNE ETKİSİ.....	215
3.1. Kuzey Atlantik Antlaşması (Washington Treaty) ve Örgütü (NATO).....	215
3.1.1. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’nın Kuruluş Amacı ve İşlevi.....	220
3.1.2. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’nın Siyasî ve Askerî Yapısı.....	232
3.2. Türkiye’nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’ne Üyeliği.....	236
3.3. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’ne Üyeliğin Türk Deniz Kuvvetlerine Etkisi.....	249
3.3.1. Teşkilât Değişiklikleri.....	256
3.3.1.1. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Teşkilâtı’ndaki Değişiklikler.....	235
3.3.1.2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kuvvet Teşkilâtı’ndaki Değişiklikler.....	258
3.3.1.2.1. Donanma Komutanlığı.....	267
3.3.1.2.2. Boğazlar ve Marmara Komutanlığı.....	269
3.3.1.2.3. Deniz Eğitim Komutanlığı.....	272
3.3.1.2.4. Gölcük Üs Komutanlığı.....	275
3.3.1.2.5. Karadeniz Üs Komutanlığı.....	276
3.3.1.2.6. Ege Üs Komutanlığı.....	277
3.3.1.2.7. Akdeniz Üs Komutanlığı.....	278
3.3.1.2.8. Deniz Ordonat Merkezi Müdürlüğü.....	278
3.3.1.2.9. Deniz İkmal Merkezi Müdürlüğü.....	279

3.3.1.2.10. Gölcük Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü.....	280
3.3.1.2.11. Taşkızak Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü.....	282
3.3.1.2.12. Seyir ve Hidrografi Daire Başkanlığı.....	283
3.3.1.2.13. Gölcük Deniz İstihkam ve İnşaat Grup Komutanlığı.....	284
3.3.1.3. Kadro.....	284
3.3.1.3.1. Subaylar.....	284
3.3.1.3.2. Askerî Memurlar.....	285
3.3.1.3.3. Gedikli Erbaşlar.....	286
3.3.1.3.4. Öğrenciler.....	287
3.3.1.3.5. Uzman Çavuşlar.....	288
3.3.1.3.6. Erat.....	289
3.3.1.3.7. Sivil Memurlar.....	289
3.3.1.3.8. Hizmetliler.....	289
3.3.1.4. Bütçe ve Lojistik Faaliyetler.....	290
3.3.2. İnşaat-Teçhizat Değişiklikleri.....	291
3.3.2.1. İnşa-Üretim Tesis ve Faaliyetleri.....	292
3.3.2.2. Gemiler ve Silah Sistemleri.....	295
3.3.3. Tefekkürât Değişiklikleri.....	302
3.3.3.1. Personel, Eğitim-Öğretim Sistemi.....	303
3.3.3.2. Birlik Eğitimi/Tatbikat/Manevralar.....	306
3.3.3.2.1. Milli Tatbikat.....	306
3.3.3.2.2. NATO Tatbikat ve Manevraları.....	307
3.3.3.3. Plan-Prensipiler.....	311
SONUÇ.....	315
EKLER.....	321
KAYNAKÇA.....	331

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- AFMED : Akdeniz Müttefik Kuvvetler Topluluğu
- Alb. : Albay
- Astsb. : Astsubay
- ATASE : Askerî Tarih ve Stratejik Araştırmalar Merkezi
- bkz.: Bakınız
- BM : Birleşmiş Milletler
- Bnb. : Binbaşı
- Bşk.lığı : Başkanlığı
- c. : Cilt
- çev. : Çeviren
- D. : Dergi(si)
- der. : Derleyen
- dk. : Dakika
- Dz. : Deniz
- Dz.K.: Deniz Kuvvetleri
- Dz.K.K.lığı : Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
- E. : Emekli
- ed. : Editör
- Eğt. : Eğitim
- Eğt. Mrk. : Eğitim Merkezi
- Gnkur. : Genelkurmay
- Gnkur.Bşk.lığı : Genelkurmay Başkanlığı
- Gv. : Güverte
- haz. : Hazırlayan
- HZR. : Hazırlık / Hazırlama

Kd. : Kıdemli

Kh.: Karargâh

K.lığı.: Komutanlığı

Ks. : Kısım

kts : Knot; saatte bir deniz miline (1852 metre) karşılık gelen hız birimi

LDGAM : Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü

Md.lüğü : Müdürlüğü

Mk. : Makine

M.S.: Milattan sonra

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Savunma Paktı)

No. (Nr.): Numara

Ok. : Okul

s.: Sayı

Sb.: Subay

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Milet Meclisi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

TTK : Türk Tarih Kurumu

vd. : ve diğerleri

Yb. : Yarbay

Yd. : Yedek

Yy. : Yüzyıl

Yzb. : Yüzbaşı

TABLÖLAR LİSTESİ

- Tablo 1:** 1939-1943 yılları arasında Silahlı Kuvvetler için ayrılan tahsisat
- Tablo 2:** 1945 ve 1947 yıllarında bahriyeli subay sayıları
- Tablo 3:** 1945 ve 1947 yıllarında bahriyeli askerî memur sayıları
- Tablo 4:** 1945 ve 1947 yıllarında bahriyeli gedikli erbaş sayıları
- Tablo 5:** 1945 ve 1947 yıllarında deniz okurları sayıları
- Tablo 6:** 1945-47 yılları arasında deniz eratı sayıları
- Tablo 7:** 1939-1949 yılları arasında Devlet Bütçesi'nden Silahlı Kuvvetler'e tahsis edilen bütçe
- Tablo 8:** 1940-1945 yılları arasında Deniz Okulları'ndan mezun subay sayıları
- Tablo 9:** 1946-1949 yılları arasında Deniz Okulları'ndan mezun sayıları
- Tablo 10:** 1951 yılında deniz subay sayıları ve 1947 yılı ile farkı
- Tablo 11:** 1951 yılı deniz askerî memur sayıları ve 1947 yılı ile farkı
- Tablo 12:** 1951 yılında deniz gedikli erbaş sayıları ve 1947 yılı ile farkı
- Tablo 13:** 1951 yılı deniz erat sayıları ve 1947 yılı ile farkı
- Tablo 14:** 1951 yılında deniz öğrencisi sayıları ve 1947 yılı ile farkı
- Tablo 15:** 1947-1952 yılları arasında Devlet Bütçesi'nden Silahlı Kuvvetler'e tahsis edilen bütçe
- Tablo 16:** 1949-1951 yılları arasında Deniz Okulları'ndan mezun subay sayıları
- Tablo 17:** 1951 ve 1954 yıllarında denizci subay sayıları
- Tablo 18:** 1951 ve 1954 yıllarında denizci askerî memur sayıları
- Tablo 19:** 1951 ve 1954 yıllarında denizci astsubay sayıları
- Tablo 20:** 1951 ve 1954 yıllarında denizci öğrenci sayıları
- Tablo 21:** 1951 ve 1954 yıllarında denizci uzman çavuş sayıları
- Tablo 22:** 1951 ve 1954 yıllarında denizci erat sayıları
- Tablo 23:** Deniz Kuvvetleri bütçesinin millî savunma bütçesi içindeki payı

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1944 Yılı Millî Müdafaa Vekâleti kuruluşunda Deniz Müsteşarlığı bağluları

Şekil 2: 1944 Yılı Millî Müdafaa Vekâleti kuruluşunda Deniz Müsteşarlığı karargâh teşkilâtı

Şekil 3: 1945 yılı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği kuruluşunda deniz teşkilâtı

Şekil 4: 1944 yılı Donanma Komutanlığı karargâh teşkilâtı

Şekil 5: 1944 yılı Donanma Komutanlığı kuvvet (bağlı birlikler) teşkilâtı

Şekil 6: 1947 yılı Donanma Komutanlığı karargâh teşkilâtı

Şekil 7: 1947 yılı Donanma Komutanlığı kuvvet teşkilâtı

Şekil 8: 1947 Yılı Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı bağlı birlikler teşkilâtı

Şekil 9: 1950 Yılı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı barış kuruluşu

Şekil 10: 1951 yılı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı barış kuruluşu

Şekil 11: 1949 yılı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâh kuruluşu

Şekil 12: 1950 yılı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâh kuruluşu

Şekil 13: Dz.K.K.lığı Personel Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı

Şekil 14: Dz.K.K.lığı Haber Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı

Şekil 15: Dz.K.K.lığı Harekât Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı

Şekil 16: Dz.K.K.lığı İkmal Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı

Şekil 17: Dz.K.K.lığı Silah Grup Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı

Şekil 18: Dz.K.K.lığı Teknik Grup Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı

Şekil 19: Dz.K.K.lığı Maliye Grup Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı

Şekil 20: Dz.K.K.lığı Sağlık Grup Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı

Şekil 21: Dz.K.K.lığı Deniz İstihkam ve İnşaat Şube Md.lüğü 1950 yılı teşkilatı

Şekil 22: Dz.K.K.lığı Ulaştırma Şube Müdürlüğü 1950 yılı teşkilatı

Şekil 23: Dz.K.K.lığı Merkez Şube Md.lüğü 1950 yılı teşkilatı

Şekil 24: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı 1951 yılı kuruluşu

Şekil 25: Donanma Komutanlığı 1950 yılı karargâh teşkilâtı

Şekil 26: 1950 yılı Donanma Komutanlığı'na bağlı birlikler teşkilâtı

Şekil 27: Deniz Ana Üs Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı

Şekil 28: İkmal Merkezi (İkmal Başkanlığı) 1950 yılı teşkilâtı

Şekil 29: Karadeniz Üsler Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı

Şekil 30: Akdeniz Üsler Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı

- Şekil 31:** Karadeniz Boğazı Deniz Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı
- Şekil 32:** Çanakkale Deniz Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı
- Şekil 33:** İstanbul Deniz Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı
- Şekil 34:** Deniz Eğitim Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı
- Şekil 35:** Tersaneler Genel Müdürlüğü 1950 yılı teşkilâtı
- Şekil 36:** Hidrografi Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilâtı
- Şekil 37:** Türk Kara ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndaki birliklerin 1954 yılında NATO kuvvet teşkilatındaki yeri
- Şekil 38:** Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın 1954 yılında NATO kuvvet teşkilatındaki yeri
- Şekil 39:** Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâhı 1953 yılı kuruluşu
- Şekil 40:** Deniz Kuvvetleri Komutanlığı 1953 yılı barış kuruluşu
- Şekil 41:** Donanma Komutanlığı karargâhı ve bağlı birlikler 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 42:** Boğazlar ve Marmara Komutanlığı karargâhı ve bağlı birlikler 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 43:** Deniz Eğitim Komutanlığı karargâhı ve bağlı birlikler 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 44:** Gölcük Üs Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 45:** Karadeniz Üs Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 46:** Ege Üs Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 47:** Akdeniz Üs Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 48:** Deniz Ordonat Merkezi Müdürlüğü 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 49:** Deniz İkmal Merkezi Müdürlüğü 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 50:** Gölcük Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 51:** Taşkızak Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 52:** Seyir ve Hidrografi Daire Başkanlığı 1953 yılı teşkilâtı
- Şekil 53:** Gölcük Deniz İstihkam ve İnşaat Grup Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı

ÖN SÖZ

Görev yapmakta olduğum Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne uzun yıllar hizmet ettim. Her zaman “Daha ne yapabilirim?” diye düşünmüştüm. Nitekim 2007 yılında Türk bahriyesinin 1938-1950 tarihleri arasındaki askerî ve sivil gelişim sürecine odaklanan yüksek lisans tezimi tamamladıktan bir süre sonra 2018 yılında başladığım doktora eğitimim de yine Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na hizmet ederek tamamlanmış oluyor. Bu tez çalışmasının motivasyonu, Prof. Dr. İdris Bostan'ın eski Deniz Kuvvetleri Komutanlarımızdan (E) Oramiral Metin Ataç ile yapmış olduğu ve benim sonradan dinlemiş olduğum bir sohbete dayanmaktadır. Kurumsal açıdan akademik çalışmalara ne kadar çok ihtiyacımız olduğunu, carî işlere ve harekâta odaklanan anlayışımızın yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyduğunu anladığım zaman bu doktora tezinin felsefî motivasyonu tamamlanmış oldu.

Türk deniz tarihçiliğinin önde gelenlerinden (E) Amiral Afif Büyüktuğrul'un¹ ilham kaynağı olan Amerikalı Amiral Alfred Thayer Mahan (1840-1914)² ve İngiliz deniz tarihçisi Sör Julian Stafford Corbett (1854-1922)³ tarafından yapılmış olan çalışmalar dünya deniz tarihi ve deniz harp tarihi yazımına yön vermiştir. Mahan bir deniz amirali olduğu halde çok büyük bir deniz kuvvetini sevk ve idare etmiş veya büyük muharebeler kazanmış bir amiral değildi. Corbett ise bir sivildi. Fakat her ikisi de deniz jeopolitiği ve stratejisine en büyük katkıları yapan ve teorileri geliştiren kişiler olarak tarihe geçtiler. Carî hareketin dışında kalan bu isimlerin yapmış olduğu çalışmaların önemi ortadadır. Fakat içinde bulunulan mevcut harekât ortamı, tabî olarak “en önemli iş bölümü”nün kendisi olduğunu düşündürür. Oysa bir deniz harekâtının araştırılması ve hakkında telif eser yazılması, bir askerî teşkilatın dönüşümünün izah edilmesi veya doktrinlerin ortaya konması da en az carî harekât kadar önemliydi. Zira aynı askerî olaylar, çatışma, muharebe veya savaşlar tekrar tekrar yaşanmayacak olduğu için bilfiil tecrübe kazanılamayacağından bunlar teorik

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Bekdemir, “Cumhuriyet Dönemi Deniz Harp Tarihi Yazıcılığı ve Afif Büyüktuğrul”, (Yüksek Lisans Tezi, Millî Savunma Üniversitesi, 2021).

² Mahan'ın kişiliği ve tarihçiliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. William E. Livezey, *Mahan'a Göre Deniz Gücü*, çev. İlyas Fidan (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1979), 1-24.

³ Julian S. Corbett, *Deniz Stratejisinin Prensipleri*, çev. A. Tunçer Büyükonat (İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2010), 9-13.

bir hale getirilirse ileride yaşanacak benzer durumlarda nasıl bir tedbir alınması gerektiği, aynı bedelleri ödmeden ortaya konmuş olabilecek, karar alıcıların elinde geçmişten gelen bir tecrübe de olacaktı. Bu motivasyonla Türk bahriyesinin Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na dönüşüm sürecini izah etmek, ana hatları ve detaylarıyla ortaya koymak başlıca motivasyon kaynağım oldu.

Tezimin araştırma safhasında önce, Deniz Kuvvetleri Arşivi'ne başvurdum. Verilen izinle Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü'nün arşivi henüz tasnif edilmediği, kurumun resmî arşivi olduğu ve dışarıdan çalışmacılara açık olmadığından arşivde bulunan belgelerden değil de o belgelerden ve daha birçok başka resmî kayıtlardan istifadeyle hazırlanmış olan ve aynı arşivde bulunan tarihçe defterlerinden faydalanabildim. Dolayısıyla daha ileriki zamanlarda arşivdeki belgeler araştırmacıların istifadesine sunulduğu takdirde benim çalışmamda yer almayan daha ayrıntılı bilgilere ulaşılabilecek ve buna bağlı olarak açığa çıkan yeni bilgilerle birlikte daha kapsamlı değerlendirmeleri içeren yeni çalışmaların yapılabilmesi de mümkün olacaktır.

Buna benzer olarak bu tez çalışması da kendinden önceki çalışmaların devamı niteliğindedir. Öyle ki bu tez; Cumhuriyet'in 50'nci yılında *Belleten* dergisinde Türk Deniz Kuvvetleri'ne dair yazdığı bir makalede⁴ Cumhuriyet'in 100'üncü yılında daha güçlü bir Türk Deniz Kuvvetleri adına yeni eserler yayınlanması dileğinde bulunan Afif Büyüktuğrul'un çalışmalarını bir adım ileriye taşımayı amaçlamıştır. Dolayısıyla bu tez çalışmasıyla birlikte bu alana bir miktar da olsa katkı sunabilmiş olmaktan dolayı bahtiyarım.

Değerli hocalarım Prof.Dr. Recep Karacakaya'nın danışmanlığında başlayan tezim, yazdığım her satırı harf harf okuyarak tezimin hem ana hatlarını hem de muazzam bilgisi ile detaylarını geliştirmemi ve düzeltmemi sağlayan Doç.Dr. Fatih Gürcan'ın yol göstericiliğinde devam etti. Onlar olmasaydı bu tez bu haliyle ortaya konamazdı. Kendilerine benim kadar emek verdikleri bu çalışma ve bana kazandırdıkları akademik nosyon için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

⁴ Afif Büyüktuğrul, "Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı", *Belleten*, c. 37, s. 148 (Ekim 1973): 497-526.

GİRİŞ

Amaç ve Yöntem

Tez konusunun seçimi ve tezin yazımı sürecinde; hem İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurulmasına giden süreci hem de kuvvet tipi teşkilata geçmeyi müteakip NATO'ya üyeliğin Türk bahriyesinde yaşanan teşkilat, teçhizat ve tefekkürat değişikliklerine etkisini ortaya koymak, bu etkilerin sebep ve sonuçları üzerinden değerlendirme yapmak suretiyle Türk Deniz Kuvvetleri'nin günümüzdeki durumunu anlamak, mümkün olduğu derecede geleceğe bir perspektif sunmak amaçlanmıştır.

İlgili döneme ait yapılan tüm araştırmaların amaca hizmet edecek bir tasnif ve değerlendirmeye tabi tutulabilmesi maksadıyla Şayin tarafından askerî tarih çalışmalarında bir usûl olarak önerilen 3T (Teşkilat-Teçhizat-Tefekkürat) modeli⁵ esas alınmıştır. Türk Deniz Kuvvetlerindeki değişimin tespitini kantitatif ve kalitatif bulgularla ortaya koymak şeklinde bir yöntem takip edilmiştir. Bulguların analizi sonucunda metnin hem fenomenoloji hem de gömülü teori çerçevesinde inşa edilmesi planlanmıştır.

Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü (LDGAM)'nde yapılan arşiv araştırması neticesinde Türk bahriyesi ve kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçtikten sonra Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın 1945, 1947, 1949, 1950, 1951, 1953 yıllarında teşkilat değişikliklerine uğradığı tespit edilmiş olduğundan teşkilat dönüşümünün yaşandığı yıllardaki teşkilat “bağımlı değişken”, teçhizat ve tefekkürat ise “bağımsız değişken” olarak kabul edilmiştir. Bir kez bu tanımlama yapıldıktan sonra dönüşümün temel parametresi teşkilat değişiklikleri üzerinden araştırılmıştır. Tezin çalışma dönemini genelinde temel etkinin daha büyük oranda “teçhizat” bağımsız değişkeninden kaynaklandığı, teçhizat kapsamındaki değişikliklerin “teşkilat” değişikliklerini tetiklediği, teçhizat değişikliğinin ayrıca daha az oranda olmakla birlikte “tefekkürat” kapsamındaki değişikliklerin de kaynağı olduğu tespit edilmiştir.

⁵ Cevat Şayin, “Askerî Tarih Çalışmaları İçin Bir Sentez Aracı Önerisi 3T: Teşkilat, Teçhizat, Tefekkürat”, Tarih Dergisi, Sayı 52 (2010/2), 151-181.

Tezin metin inşası oluşturulma sürecinde ise bulguların tarihsel bir akışa bağlı kalınarak anlatımına dikkat edilmiştir. Tezin bölümleri arasındaki olay örgüleri de benzer şekilde zamana bağlı kalınarak oluşturulmuştur.

Kaynaklar ve Literatür Değerlendirmesi

Tezin temel kaynağı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın resmî kurum arşivlerinin bulunduğu Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü (LDGAM)'ndeki tarihçe defterleridir. Tarihçe defterleri; üzerindeki nota göre Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşivi ile deniz ve karadaki birliklerden alınan bilgilerle Emekli Tümamiral Afif Büyüktuğrul tarafından daktilo edilmiş, Deniz Kuvvetleri Merkez Daire Başkanlığı'na kurulan dört inceleme heyeti tarafından kontrol edilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Tarihçe defterleri; tarih aralığı esasına göre hazırlanan üç ciltten oluşmaktadır. Her cilt Türk bahriyesine ait olduğu dönemdeki teşkilat (konuş kuruluş durumları ve değişiklikler), teçhizat (hizmete giren ve hizmetten çıkarılan gemiler ile diğer deniz vasıtaları, Türk tersanelerinde icra edilen faaliyetler, yeni alınan gemiler ile kullanılmaya başlayan yeni sistemler vb.) ve tefekküratı (personel, eğitim-öğretim, gemilerin eğitimleri, tatbikat ve manevralar ile deniz kuvvetinin kullanımına dair genel bilgiler vb.) kapsamında esasa dayalı temel bilgiler vermektedir. Bu kapsamda ilk cilt 1923-1935 yılları arasındaki dönemi, ikinci cilt 1935-1950 yılları arasındaki dönemi, üçüncü cilt ise 1950-1973 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır.

Büyüktuğrul, Milli Mücadele yıllarında Deniz Harp Okulu'nda bir öğrencidir. Cumhuriyet'e devrolunan donanmanın Atatürk'ün direktifiyle canlandırılmasına tanık olmuştur. Yavuz'un adının lekelenerek tarihe *Yavuz-Havuz Davası* olarak geçen davada iddialar ispatlanamadığı halde Bahriye Vekili İhsan Eryavuz Bey'in mahkûm edilmesinden ve Türk bahriyesinin gelişimine engel olunmasından derin üzüntü duymuş ve kendi ifadesiyle bunu tarihin yargısına bırakmıştır. Bu olayların neticesinde Yavuz gemisi âtil kalmış ve Türk bahriyesinin en büyük gücü hizmet dışı kalmıştır. Dikkate değer bulunan bu durum konuya ilişkin ilave kaynaklardan, meclis tutanaklarından ve bir hatıratan faydalanarak incelenmiş, mahkûmiyet kararının arkasındaki sebeplere dair bulunan bilgiler ışığındaki değerlendirme tezde yer almıştır.

Büyüktuğrul'un üzüntü duyduğu bir başka hadise ise 1949 yılında kurulan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın ilk Komutanı olan Oramiral Mehmet Ali Ülgen'in görevinin ilk yılını bile doldurmadan 1950 seçimleriyle göreve gelen Demokrat Parti hükümeti tarafından emekliye sevk edilmiş olduğuna dair bilgidir. Ancak Devlet Arşivleri'nde yapılan arşiv araştırması göstermiştir ki Oramiral M. Ali Ülgen, emekliye sevk edilmemiş, başka bir göreve getirilmek üzere Kuvvet Komutanlığı görevine son verilmiş, bu olay üzerine Oramiral Ülgen kendisi emeklilik talebinde bulunmuş ve talebi Cumhurbaşkanı tarafından uygun bulunmuştur. Bu konu üzerinde soru işaretleri barındırdığından açıklık getirmek maksadıyla yapılan incelemede; Oramiral Ülgen'in düşük rütbelerde bir subayken İngiliz Donanması'nda staj yaptığı, İkinci Dünya Savaşı sırasında Millî Müdafaa Vekâleti Deniz Müsteşarı iken sorumluluğunda bulunan Taşkızak Tersanesi'ne millî imkanlarla gemi yaptırdığı tespit edilmiştir. 1947'den itibaren başlayan Amerikan askerî yardımı kapsamında tezde bahsedileceği üzere Amerikan askerî uzman ve danışmanlarının Türk bahriyesinde sadece Amerikan sistemi dahilindeki teçhizatın bulunması ve kendileriyle uyumlu çalışanların terfi etmelerini sağladıkları hatta isim ile atama yaptırdıkları tespit edildiğinden Oramiral Ülgen'in emekliliğine giden yolun taşlarını Amerikalı uzmanların döşediği değerlendirilmektedir.

Tarihçe defterlerinde dikkat çeken bir diğer husus; gemi ve birlik komutanlarının biyografilerine oldukça fazla yer verilmiş olmasıdır ki bu durum da tezin sonuç kısmında belirtilen değerlendirmeyi destekler niteliktedir. Hangi teçhizat ile hangi tefekkürat dahilinde ve hangi teşkilata binaen kullanılırsa kullanılsın onu kullanan insan faktörü çok kıymetli bir etken ve öngörülemez bir değişkendir.

Tezin ikinci temel kaynağı ise LDGAM arşivindeki teşkilat kuruluş kitaplarıdır. 1950, 1951, 1953 yıllarına ait teşkilat kuruluş kitaplarından istifade edilmiştir. Bu kitaplarda sadece teşkilat şemaları ve bazılarında teşkilata emirle yapılan düzeltmeler yer almaktadır. Teşkilat şemaları tez metninde şekil olarak gösterilmiştir.

LDGAM arşivi henüz tasnif edilmediğinden ve normalde kurumun resmî arşivi olduğu ve dışarıdan çalışmacılara açık olmadığından alınan özel izin kapsamında dahi arşivde bulunan belgelerden faydalanılamamıştır.

Tezin hazırlanmasında temel teşkil eden bir diğer kaynak ise Büyüktuğrul tarafından hazırlanan “Cumhuriyet Donanması (1923-1960)” adlı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından ders yardımcı yayını gibi basılan 1967 tarihli kitaptır. Bu kitap, tarihçe defterlerini de kaleme alan Büyüktuğrul tarafından yazıldığı halde konu ve bilgiler daha sistematik şekilde düzenlenmiş, tarihçe defterlerindeki şahsi değerlendirmelere pek fazla yer verilmemiş bir kaynaktır. Türk Deniz Kuvvetleri’nin Cumhuriyet tarihindeki sürecini çalışan herkes mutlak surette bu kitaptan faydalanmaktadır. Literatür taramalarında bu kitap birinci sırayı almakta olup başucu kitabı gibidir. Büyüktuğrul, İtalya’da askerî ataşelik görevinde bulunmaktayken deniz tarihine merak sarmış, İtalyan tarihçilerin usullerini öğrenmiş, Venedik ve İtalyan arşivlerinde yaptığı çalışmalarla Türk deniz harp tarihi alanına çok sayıda eser kazandırmıştır. Söz konusu görevinden sonraki görevlerinde de daimî suretle tarihe kayıt düşmek için gözlemler yapmış ve notlar almıştır. Tez için araştırma ve veri toplama safhasında Büyüktuğrul’un çok sayıda eseri gözden geçirilmiştir. Büyüktuğrul’un, Mahan’dan etkilendiğini söylemek mümkündür, hatta bir eserinin ismi de -Mahan’inkilere benzer şekilde- “*Deniz Olaylarının Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri*”⁶dir. Büyüktuğrul, sadece kitap şeklindeki eserlerle değil onlarca dergi makalesi ve gazete köşe yazılarıyla Türk deniz tarihi ve deniz harp tarihini anlatırken güncel denizcilik meseleleri üzerinden değerlendirmeler de yapmış, bununla birlikte Türk denizciliğini anlatmaya ve sevdirmeye de çalışmıştır. Çok ileri yaşlarına kadar durmadan eserler veren Büyüktuğrul, Cumhuriyet’in 50’nci yılında *Belleten* dergisinde yazdığı bir makalede⁷ kendi gayretinden bahisle diğer ülkelerde bu işlerin geçmiş uzun yıllara dayandığını ancak Türk deniz tarihinin de kendinden sonra gelenlerle daha ileri seviyelere taşınacağını belirtmiştir. Aynı makalede Büyüktuğrul, Cumhuriyet’in 100’üncü yılında Türk Deniz Kuvvetleri adına yeni eserler yayınlanması dileğinde bulunmuştur. Bu tez, o dileği de bir nebze olsun gerçekleştirmiştir.

⁶ Afif Büyüktuğrul, “Deniz Olaylarının Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkisi”, *Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları* (Ankara: TTK Yayınları, 1979). Bu isim, Mahan’ın 1890’da yayınlanan “Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi 1660-1783” ile 1892’de yayınlanan “Deniz Gücünün Fransız Devrimi ve İmparatorluğu Olan Etkisi 1793-1812” kitaplarının isimleri ile benzerlik taşımaktadır. Bkz. William E. Livezey, *Mahan’a Göre Deniz Gücü*, 6-7.

⁷ Afif Büyüktuğrul, “Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı”, *Belleten*, c. 37, s. 148 (Ekim 1973): 497-526.

Büyüktuğrul ile benzer kaygıları taşıyan ve geçmişin bilgi birikimi ve tecrübesinin geleceğe aktarılması ihtiyacıyla Türk Deniz Kuvvetleri tarihini yazıya döken bir başka deniz subayı Emekli Deniz Kurmay Albay Yüksel Öcal'dır. *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi* isimli kitabının Nisan 2008 tarihli ilk baskısındaki önsözünde⁸; “*Bu kitabı, beş yıla yakın bir zamanda hazırladım. Çünkü, Osmanlı ve daha önceki dönemlerden başlayarak günümüze kadar uzanan Türk denizciliği konusunda başkaca bir kitap olmadığı için toparlanması bu kadar uzun zaman aldı. Yeni bilgileri ilave edecek ve gelecek nesillerimize daha da kapsamlı bir Türk deniz harp tarihi bırakacak olanları şimdiden kutluyorum.*” ifadesinde de belirttiği üzere Türk denizciliği hakkında günümüze kadar gelen özellikle Cumhuriyet dönemini kapsayan pek fazla kaynak yoktur.

Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi kitabı, günümüze daha yakın bir tarihte yayınlandığından daha uzun bir dönemi kapsamaktadır. Öcal; Türklerin denizle ilk tanışmasından 1980’e kadar uzanan süreçte sade ifadelerle, özet anlatım yoluyla oluşturduğu kitabı resim, harita vb. görsellerle zenginleştirmiştir. Tezin konusu olan döneme ait bazı bilgiler bu kaynaktan elde edilmiş, başka kaynaklarda olan bazı bilgiler bu kaynakla teyid edilmiştir.

Türk Deniz Kuvvetleri’ne dair literatürdeki temel eserlerden biri de başka bir deniz subayı Emekli Tuğamiral İ. Bülent Işın tarafından derlenen “*Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi (1923-2005)*”dir⁹. Ceride titizliğiyle hazırlanan eser, Cumhuriyet bahriyesi çalışmaları için mutlak surette faydalanılması gereken bir eserdir. Eserin önsözünde Amiral Işın, derlemenin eksiksiz olamayacağını farkında olduğunu ancak yaptığı bu derleme ile gelecekte yapılacak çalışmalar için bir kapı açmaktan mutluluk duyduğunu belirtmektedir.

Türk Deniz Kuvvetleri’nin dönüşümünün incelendiği tezde, dönüşümün temelinde yatan felsefe veya başka bir ifadeyle etkenin ne olduğu araştırma sorusu olmuştur. Cevap bulmak için deniz kuvveti, deniz gücü, denizcilik gücü, deniz

⁸ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 1.bs. (İstanbul: T.C.Deniz Basımevi, Nisan 2008).

⁹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, yay. haz. Nadire Çerezci, 1. bs. (İstanbul: Deniz Basımevi, 2006).

stratejisi, denizcilik stratejisi, deniz hakimiyeti kavramları üzerinde durulmuştur. Bu kavramlara birinci bölümde yer verilmiştir.

Günümüzde en bilinen ve en çok kullanılan deniz hakimiyet teorisinin kurucusu Mahan'ın hayatı ve eserleri üzerinden düşünce sistematığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Onun hakkında yazılmış literatürdeki çok sayıda inceleme-araştırma yazısı da okunmuştur. Mahan'ın deniz gücü ve deniz kuvvetine dair bakış açısı anlaşıldıktan sonra tarihteki pek çok stratejist/teorisyenin düşünce ve teorileri hakkında inceleme yapılarak Mahan'ın düşüncesini onlardan ayıran veya benzeşen yönleri araştırılmıştır. Bu maksatla en çok faydalanılan eser, *Askerî Tarihte Stratejik Düşünce* kitabıdır¹⁰. Kaynak eser, askerî tarihteki birçok stratejist/teorisyen ve büyük komutanı ele almaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu elde edilen bilgiler ışığında tezin araştırma sorusuna verilen cevaba dair altyapı bu şekilde oluşmuş, bu kapsamda tezin genel konusunu gözden kaçırmayacak yeterlikte değerlendirme birinci bölümde ele alınmıştır.

Benzer maksatlarla faydalanılan bir diğer kaynak Eda Tutak tarafından hazırlanan, *21.Yüzyılda Türkiye'nin Deniz Stratejisi, Denizlerin ve Deniz Gücünün Önemi*¹¹ isimli eserdir. Deniz gücü kavramından yola çıkarak günümüz dünyasında güçlü addedilen ülkelerin deniz gücü ve denizcilik stratejileri ile pratikleri üzerinde duran eser, deniz hakimiyet teorilerine de değinmektedir. Günümüze dair denizcilik stratejisi araştırma veya çalışmaları yapanlar için çok kapsamlı hazırlanmış, birçok araştırmaya yer veren ana kaynaklardan biri olarak değerlendirilebilir.

Temel kaynak olarak değerlendirilebileceklerden başka literatürde Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kuruluş dönemini ele alan iki çalışmadan da istifade edilmiştir. İlki Dilek Erkin Akdoğan tarafından 2019'da hazırlanan “Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması” başlıklı yüksek lisans tezidir¹². Tezin hazırlanmasında Deniz Kuvvetleri tarihçe defterlerinden faydalandığı görülmüş ancak defterlerin tasnife tabi olmuş standart bir isimlendirmesi olmadığından kendince

¹⁰ M. Tanju Akad, *Askerî Tarihte Stratejik Düşünce*, 1.bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013).

¹¹ Eda Tutak, *21. Yüzyılda Türkiye'nin Deniz Stratejisi Denizlerin ve Deniz Gücünün Önemi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2022).

¹² Dilek Erkin Akdoğan, “Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması” (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2019).

bir usul uygulamış olduğu ve bazı atıflarda sayfa numaraları farklılıklar gösterdiğinden daktiloyla yazılmış tarihçe defterlerinin başka bir nüshasından faydalandığı izlenimi edinilmiştir. Dolayısıyla tezde belirtilen kaynaklar değerlendirmeye alınmamış, başka bir kaynaktan istifade ile hazırladığı bir husus var ise onlardan tarihçe defterleri ile karşılaştırılmak suretiyle istifade edilmiştir. Örneğin bu kapsamda ilgili tezde LDGAM arşivine atıfla bazı kutu ve dosya, gömlek numaraları verilerek kullanılan belgelerden elde edilen bilgilere dipnot gösterilerek yer verilmiştir.

Diğer akademik çalışma ise İskender Tunaboğlu tarafından 2008’de hazırlanan “Deniz Kuvvetlerinde Sistem Değişikliği” başlıklı doktora tezidir¹³. Tez hem LDGAM arşivleri hem de Amerikan arşivleri kullanılarak hazırlanmış kapsamlı bir çalışmadır. Ancak anlatım sistematığı farklı olduğu gibi sistem değişikliğinin felsefesinden ziyade zaman olaylar örgüsü dahilinde bir değerlendirme içermektedir. Hazırlandığı yıl itibariyle oldukça kapsamlı olan çalışmada yer verilen daha detay konulara bu tezde değinilmemiştir.

Tezin ana fikrini oluşturan konulardan biri de Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’ne üye olma sürecidir. Dolayısıyla bu kapsamda NATO’nun kuruluşu, teşkilatı gibi konular için NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak, Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilâtının onuncu kuruluş yıldönümü münasebetiyle Haziran 1959’da yayınlattığı kitapçıktan faydalanılmıştır. *NATO Niçin Kuruldu* isimli kitapçıkta¹⁴ Genel Sekreter Spaak; “ *Maksadım sadece, Kuzey Atlantik İttifakının kuruluş ve inkişafına âmil olan hadise ve fikirleri gözden geçirmekten ibarettir. On seneden beri bu ittifak, ferdî ve millî becamızın temel taşıdır. Fakat günlük vakayîin cereyan tarzı, çok defa, en mühim hadiselerin dahi hakiki hüviyetini maskeleymektedir. Bu sebeple, Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilâtının onuncu yıldönümü kutlamasından istifade ederek ‘-NATO Niçin Kuruldu?’ suâlîne toplu olarak cevap vermenin faideli olacağını düşündüm.*” sunuş notuyla İttifak’ın kuruluş maksadını tekrar hatırlamanın ve hatırlatmanın önemli olduğunu belirtmekte ve geçmişte kalmış ve belki günün sıradan diğer işlerinin arasında özellikle yeni kuşaklar için -kuruluş günündeki- anlam ve önemini yitirmiş gibi görünen teşkilât hakkında ilk

¹³ İskender Tunaboğlu, “Deniz Kuvvetlerinde Sistem Değişikliği” (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008).

¹⁴ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu* (Brüksel; NATO Enformasyon Servisi, 1959).

elden bilgi vermektedir. Ayrıca NATO'nun internet sayfası da temel kaynaklara ulaşılmasını sağlayan bir platform olarak esas alınmıştır.

Literatürde bu tezin konusu, kapsadığı dönemi vb. ilgilendiren akademik veya derleme daha birçok çalışma vardır. Bu kapsamda Meclis Zabıt Cerideleri, resmî ve hususî gazetelerden de faydalanılmış ve ikincil kaynaklarla dış tenkid de yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya Dair Esaslar ve Çalışmanın Bölümleri

Tezin araştırma sorusuna verilen cevabın altyapısını oluşturmak üzere birinci bölümde öncelikle deniz gücü, denizcilik stratejisi, deniz hakimiyeti vb. tanımlar ve bu kapsamda dünyadaki jeopolitik ve jeostratejik kuramlara dair genel bir anlatımdan sonra denizcilik gelenekleri üzerinden Türk Bahriye geleneği ve iç-dış dinamikleri kapsamında “Jeopolitik ve Jeostratejik Çerçeve Türk Deniz Gücü” başlığı altında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tezin konusu kapsamında çalışmanın zaman aralığının tespiti üzerinde en çok düşünülen husus olmuştur. Öncesinde kuvvet kuruluşuna geçildiği 1949 yılı başlangıç, ciddi anlamda ilk büyük teşkilat dönüşümünü geçirerek ana ast komutanlıklarının kurulduğu 1961 yılının bitişi olması planlanmıştır. Ancak teze dair veriler derlendikçe Amerikan askerî yardımının kuvvet komutanlığına dönüşümü destekleme oranının büyüklüğü farkedilerek başlangıç yılı 1947'ye çekilmiştir. LDGAM'daki tarihçe defterleri ve literatürdeki çalışmalar incelendikten sonra kuvvet komutanlığına ne tür bir teşkilât sonrası geçildiğini tam anlamıyla ortaya koyabilmek için çalışmanın 1945 yılından başlamasına karar verilmiştir. Dolayısıyla tezin ikinci ve ana bölümü “Türk Bahriyesi'nin Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na Dönüşüm Süreci” başlığı altında 1945 yılından başlayan ve 1951 yılına kadar devam eden dönemi kapsamaktadır.

Ancak 1945-1949 yılları arasındaki Türk bahriyesi tasavvur edildiğinde Cumhuriyet'in kuruluşundan o güne nasıl gelindiğine kısaca değinmek lüzumu hissedildi. Böylece tezin birinci bölümündeki ana metne giriş kısmı “Yakın Tarihten Günümüze Türk Deniz Gücü (1923-1945)” başlığı ile kendine yer buldu.

Tezde; 1949 yılındaki Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçişten önceki Türk deniz kuvvetini işaret etmek üzere, ‘Türk Bahriyesi’ ifadesi kullanılmıştır. Bölümlerin kendi içinde kısımlandırılmasında ise teşkilat dönüşümünün yaşandığı yıllar ve zaman

aralıkları esas alınmıştır. Dolayısıyla tezin ikinci bölümünde; 1945-1949 yılları arası bir kısımda, 1949-1951 yılları arası ayrı bir kısımda ele alındı.

1951 yılının seçilme sebebi Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâhı ve alt birlikler teşkilatlarında yapılan değişiklikler sebebiyle o yıl yeni bir teşkilat kitabı yayınlanmış olmasıdır. Ancak bu bölümde dikkat çeken ve daha ayrıntılı ele alınmasını gerektiren bir durum oluştu: Amerikan askerî yardımı. Böylece yeni bir kısımda ele alınan Amerikan yardımları, karakteristiği itibarıyla Truman Doktrini Yardımları ve Marshall Yardımları kapsamındakiler olarak iki ayrı başlıkta özetlendi.

Üçüncü ve son bölüm ise Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nı etkilemesi mümkün bir olay olan Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin, Türk Deniz Kuvvetleri'ne etkileri ele alındı. NATO'ya üyelik sürecine ayrı bir kısımda yer verilirken Türk Deniz Kuvvetleri'ne etkisi de başlı başına bir kısım altında yer aldı.

Tüm bu bölümlendirme yapıldıktan sonra tezin yazım sürecinde 1961 yılının gerçekçi bir tarih olmadığı tespit edilmiştir. Çünkü Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kuruluşu sürecindeki komutan Oramiral Sadık Altıncan'dır ve 1957'de kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır. Oramiral Altıncan, kendi adıyla anılan prensipler ışığında Deniz Kuvvetlerinin tüm teşkilatlarındaki düzenlemelerin planlayıcısı ve teşkilatın kurucusudur. Dolayısıyla bu tezdeki ana eksen 1947-1957 yılları arasındaki on yıllık süreçtir. Bundan sonra yapılacak çalışmalar da bu tezi tamamlayıcı nitelikte olabilecektir.

BÖLÜM 1

JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÇERÇEVEDE TÜRK DENİZ GÜCÜ

1.1. Tanımlar

“Güç” kavramı tek boyutlu olmasa da temel olarak devletlerin varlığını sürdürebilmesindeki askerî, ekonomik, politik, bilimsel, teknolojik kabiliyet ve kapasiteleri ile ölçülmekte fakat bu alanlar döneme ve devlete göre değişiklik gösterebilmekte ve önem dereceleri farklılaşabilmektedir¹⁵.

Uluslararası ilişkilerde “güç”, devletlerin birbirine uyguladığı ve herhangi bir devletin normal şartlarda yapmayacağı bir işi yaptıracak etkidir¹⁶. *Millî güç* ise millî hedefleri gerçekleştirmek için millî güç unsurlarının siyasî, iktisadî, fizikî, maddî-manevî ve bütün entelektüel birikimini kullanmasıdır¹⁷. Başka bir ifadeyle, bir devletin diğer bir devletin üzerinde, baskı ve zor oluşturma ve kendisine karşı oluşturulması muhtemel bu tür bir baskıya karşı koyma kapasitesidir¹⁸. Millî güç unsurlarından biri olan *askerî güç* ise fizikî güç unsuru olup millî hedeflere erişmek için çizilen millî politika doğrultusunda gerektiğinde caydırıcı/zorlayıcı tedbirlere başvuran silahlı güçtür. Askerî güç unsurları kara, deniz ve hava kuvveti olarak üçe ayrılabilir. Fakat bunlardan biri olan deniz kuvveti, deniz ve denizcilik gücünün tamamı anlamına gelmemektedir.

Denizcilik gücü; bir milletin deniz ve denizcilikle alâkalı imkân ve kabiliyetlerin millî menfaatlara hizmet edecek şekilde kullanılması ve artırılması amacıyla gösterilen fikrî, sınaî, ilmî, hissî ve fizikî gayretlerin, askerî, coğrafi, politik, sosyo-ekonomik, teknolojik güç alanlarında yarattığı etkilerdir¹⁹.

¹⁵ Eda Tutak, *21. Yüzyılda Türkiye'nin Deniz Stratejisi Denizlerin ve Deniz Gücünün Önemi*, 20.

¹⁶ Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi* (İstanbul: Doruk Yayınları, 2020), 167; Yılmaz Tezkan, *Jeopolitikten Milli Güvenliğe* (İstanbul: Ülke Kitapları, 2005), 137.

¹⁷ Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, 168; Mert Bayat, *Milli Güç ve Devlet* (İstanbul: Belge Yayınları, 1986), 75.

¹⁸ Yılmaz Aklar, “Denizcilik Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri”, *İkinci Denizcilik Gücü Sempozyumu Bildiriler, Soru ve Cevaplar, Katkıları ve Konuşma Metinleri* (İstanbul: Harp Akademileri, 1999), 33.

¹⁹ Yılmaz Aklar, “Denizcilik Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri”, 33.

Bir başka tanımla, denizlere ait imkânları milletin hizmetine sunma kapasitesidir. Dolayısıyla denizcilik gücü hem askerî hem de sivil amaçları içeren bir kavram olup denizi kullanarak askerî, siyasî ve ekonomik güç tesisini sağlar²⁰.

Denizcilik gücü, askerî ve sivil alanlardan beslendiği için diğer millî güç unsurlarına katkı sunabilme potansiyeli ile onlardan etkilenme veya onları etkilemesi, millî menfaatlere ulaşma yolunda da belirleyici özelliklere sahiptir. Bunun için de bu güç unsurlarının potansiyel olarak kalmaması, işler hale getirilmesi ve bunun süreklilik arz etmesi gerekir²¹.

Deniz gücü; bir milleti denizden gelebilecek tehlikelere karşı koruyan, gerektiğinde bu maksatla harp eden, deniz alâka ve menfaatlerinin muhafazasını sağlayan, uluslararası ortamda hak ve yetkilerini kullanan askerî ve sivil denizcilik kapasitesinin tamamı olarak tanımlanır. *Deniz gücünün* önemli bir beslenme kaynağı olan *sivil deniz gücünün* bileşenleri; ticarî gemiler, liman tesis ve işletmeleri, inşaa-bakım-onarım faaliyeti yürütülen tersane ve tesisler, denizcilik alâka ve menfaatlerinin farkında olan²² liyakatli personel ile vizyoner ve geliştirilmeye müsait deniz politikasıdır²³. Millî denizcilik kabiliyeti; deniz endüstrisi, deniz tabanı kaynakları, balık gibi deniz kaynakları, denizcilik kültürü ve geleneğiyle oldukça kapsamlı bir olgudur²⁴. *Askerî deniz gücü* ise ticarî denizcilik faaliyetlerini ve denizdeki millî zenginlikleri koruyabilir, barışta ve savaşta denizde arama-kurtarma yapabilir, barışta deniz kontrolünü sağlamak suretiyle düşmanca niyet ve eylemleri caydırır, gerektiğinde de savaşır²⁵. Çatı kavram olarak deniz gücü; deniz alâka ve menfaatlerinin kamuoyunda bilinmesiyle güçlenecek, güçlü bir donanma temini kadar denizden sağlanabilecek politik, ekonomik, askerî menfaatlere de sahip çıkılmasını, stratejik seviyeden taktik seviyeye kadar olumlu sonuçlar alınmasını temin edebilecektir. Bu açıdan bakıldığında; tarihe “Deniz Hakimiyet Teorisi”nin mucidi

²⁰ Ian Speller, *Deniz Harbini Anlamak*, çev. Barış Engin (İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2020), 26.

²¹ Erdinç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), 426-427.

²² Kısaca “denizcilik bilinci” olarak ifade edilebilecek olan ve halkın denize olan ilgisini tanımlayan kavram, deniz gücünün en önemli bileşenlerindendir. Bkz. Yılmaz Aklar, “Denizcilik Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri”, 35.

²³ Yılmaz Aklar, “Denizcilik Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri”, 33.

²⁴ Eda Tutak, *21. Yüzyılda Türkiye’nin Deniz Stratejisi Denizlerin ve Deniz Gücünün Önemi*, 22.

²⁵ Yılmaz Aklar, “Denizcilik Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri”, 33.

olarak geçmiş Amerikan Amiral Alfred Thayer Mahan'ın 1890'da *Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi, 1600-1783* ismiyle yayınlanan eserinde belirttiği hususlara değinmeden geçilmemelidir. Mahan, deniz gücü unsurlarını, ülke ve o ülkede yaşayan halka atıfla; coğrafi durumu, büyüklüğü, fizikî yapısı, nüfusu, hükümetin karakteri, millî karakter ve millî kuruluşlar şeklinde tespit etmiştir²⁶.

Tüm bu unsurlar deniz gücüne benzer özelliklere sahip ülkelerde benzer şekillerde etki edeceğinden burada önemli olan unsur; Mahan'ın “millî karakter” olarak isimlendirdiği o milletin kendi deniz alâka ve menfaatlerinin ne kadar farkında ve güçlenmesi için çabada olduğudur.

Deniz gücünün kapsamı içinde yer alan ve bu gücün kuvvet uygulayabilme imkân ve yeteneğine sahip olan unsur; *deniz kuvvetidir*. Millî menfaatlerin savunulabilmesi için deniz gücü her zaman kullanılsa da bu gücün mevcudiyeti daima şarttır. Bu kullanım kapasitesinin hayata geçirilememe durumunda mevcut deniz potansiyelinin aleyhe dönmesi ve deniz ilişkilerinin son bulması riski doğabilmektedir²⁷. *Deniz kuvveti*, diplomatik temas ve misyona sahip olması yönüyle kara ve hava kuvvetinden ayrılır. Uluslararası karasularında bulunan bir gemi, mürettebat için anavatan toprağı hükmünde olup *gemi komutanının* yargılama yetkisi dahi mevcuttur. Bu donanıyla birlikte başka bir ülke toprağına giden harp gemisi diplomatik misyon ve temsil özelliklerini haizdir²⁸.

Nitekim deniz kuvvetinin fonksiyonlarına dair şu hususlara işaret edilmektedir²⁹:

- * Barışta caydırıcılık
- * Harekatta diğer kuvvetlerle birlikte müşterek icra
- * Sahil güvenliğini sağlayarak gayrikanunî hareketlerin engellenmesi
- * Deniz harp sanayiinin askerî tersaneler ayağıının teşkili
- * Ticarî gemilerin lojistik hizmetlerinin sağlanmasında güvenliğin temini
- * Savaş durumunda sivil gemilerin askerî amaçlarla donatılması
- * Sivil tersanelerin askerî faaliyetlere katkı sunması

²⁶ Yılmaz Aklar, “Denizcilik Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri”, 35-36.

²⁷ Erdiñç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 427.

²⁸ Erdiñç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 424-425.

²⁹ Erdiñç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 429-430.

- * Dost ve müttefik unsurların denizden tahliyesi
- * Uluslararası harekâtlarda Mülteci veya Muharip Olmayanların Tahliyesi Harekâtı icra edilmesi
- * Deniz petrol arama faaliyetlerine barış ve savaşta refakat edilmesi
- * Barışı koruma harekâtı ve müttefik kuvvetlerle ortak tatbikat ve faaliyetler icra edilmesi
- * Afet bölgesine denizden yardım götürme ve müdahale edilmesi
- * İşgal edici, sömürücü vb. amaçlarla denizden gelen tehdidin bertaraf edilmesi

Diğer kuvvet kültürlerinde olduğu üzere deniz kuvvetini izah etmekte de ihtiyaç duyulan “strateji” kavramı etimolojik olarak “orduyu sevk etme” anlamına gelmektedir³⁰. Fakat her sözcükte olduğu gibi semantik olarak strateji teriminin de etimolojik kökeninden başka ontolojik olarak kazandığı bir anlam vardır. Strateji ifadesinin kökü Yunanca “kumandan, general” anlamına gelen “strategos”a dayanır ve askerî kökenli bir terimdir³¹. Türk Dil Kurumu sözlüğü, *stratejiyi* “*Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı; sevkülceyi*” olarak tanımlamaktadır³². Strateji ve politika kelimeleri ifade ettikleri anlamlar bakımından birbirlerine yakın olsalar da kapsam bakımından farklıdırlar. Stratejik seviye siyasî seviyeden daha alt bir seviye olarak kabul edilir.

Carl von Clausewitz’e göre *strateji* harbin hedeflerine ulaşmak için muharebelerin kullanılması sanatı³³, diğer bir ifadeyle “*hem askerî gücü politik etkiye dönüştüren süreç hem de askerî faaliyetlere amaç ve anlam kazandıran sanat*”tır³⁴. Strateji tanımı için görüş birliği olmadığını belirten Liddel Hart ise *stratejiyi* “*Çağdaş ortak tanımımız; onun, amaçlar, kaynaklar ve yöntemler arasında bir denge tutturmakla ilgili; amaçları belirlerken, onları elde etmek için sahip olduğumuz kaynaklarla yöntemleri de belirlemek*”³⁵ şeklinde daha kapsayıcı ele almaktadır.

³⁰ A. Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”, *Türk Askerî Kültürü*, ed. A. Sefa Özkaya (İstanbul: Kronik Yayınları, 2019), 18.

³¹ Azmi Aksoy, *Yunanca Cep Sözlüğü* (İstanbul: Fono, 2004), 246.

³² TDK, “Strateji”, <https://sozluk.gov.tr> (17.12.204).

³³ Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, 42; Thomas Kane ve David Lonsdale, *Çağdaş Stratejiyi Anlamak*, çev. Tuncer Büyükonat (İstanbul: Doruk Yayınları, 2016), 29.

³⁴ Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, 47; Carl von Clausewitz, *Harp Üzerine*, çev. H. Fahri Çeliker (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1991), 135.

³⁵ Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, 47; Lawrence Freedman, *Strateji*, çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak ve Taciser Belge (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), 14.

Deniz ve denizcilik stratejisi; deniz unsurlarını geliştirmek ve yönetmek üzerine kuruludur. Her millet denizin bütün imkânlarından faydalanmak amacıyla bir denizcilik stratejisi geliştirmek zorundadır. Kapsamlı bir deniz stratejisi; tüm güç bileşenleri kapsamında deniz gücünün kullanılmasına ve geliştirilmesi/ iyileştirilmesine dair bir şey söylemeli, barış döneminde olduğu kadar kriz/ gerginlik/ çatışma veya savaş dönemlerine dair de bir perspektif sunmalıdır.

Stratejinin genel anlamıyla ifade edilecek olursa; denizcilik stratejisi, denizcilik alanında yer alan her bir unsurun gelecekte olması gereken durumunu, olandan olması gerekene doğru geliştirme ve iyileştirmeyi ifade eder.

Bu sebeple herhangi bir ülkenin denizcilik stratejisinin ortaya konmasında öncelikle belirlenmesi gerekenler; neyin geliştirilmesi ve iyileştirilmesine neden ihtiyaç duyulduğu, geliştirme ve iyileştirmenin kapsamının ne olduğudur. Geliştirme ve iyileştirmelerin nasıl yapılacağına dair izlenen yollar da “denizcilik politikası”nı oluşturur.

Deniz stratejisti Mahan, görüşlerinden etkilendiği ve beslendiđi³⁶ ünlü savaş filozofu Jomini’ye dayandırarak “strateji”yi “büyük taktik (stratégie general / grande stratégie)” kavramı ile birlikte izah eder ve ona askerî çerçevede daha geniş bir perspektifle bakılmasını sağlar: “‘Strateji nerede harekete geçileceğini belirler. Büyük taktik icra tarzını ve birliklerin kullanılmasını belirler,’ strateji kombinasyonları ile harekât noktasında birleşirler... Strateji ile Büyük Taktik arasında mantikî olarak Lojistik yer alır. Strateji nerede eyleme geçileceğini belirler; Lojistik orduları hareket ettirme eylemidir, birlikleri hareket noktasına getirir ve ikmal sorunlarını kontrol eder: Büyük Taktik muharebe etmenin yöntemlerini belirler.’”³⁷.

1.2. Jeopolitik Çerçeve

Bir ülkenin yeryüzündeki konumu, fizikî özellikleri, deniz ve karalarla uzaklık/yakınlık ilişkisi, sahip olduğu su yolları/boğazları, sınırları bitişik komşu ülkeler, barındırdığı yer altı / üstü enerji kaynakları veya bu kaynaklara yakınlığı /

³⁶ Mahan’ın, Jomini’nin fikirlerinden etkilendiği ve beslendiği hatta onun askerî strateji alanında yaptıklarını deniz alanına taşıdığı da ifade edilmektedir. Bkz. William E. Livezey, *Mahan’a Göre Deniz Gücü*, 28.

³⁷ A. Thayer Mahan, *Mahan’a Göre Deniz Harbi*, der. Allan Westcott, çev. A.Tuncer Büyükonat (İstanbul: Doruk Yayınları, 2013), 62.

uzaklığı gibi özelliklerinin ona sağladığı imkân/imkansızlıklar veya bu özelliklerden kaynaklanan sorunlar/başarılar ile uluslararası siyasetteki yerinin etkilenmesi jeopolitik önemini teşkil etmektedir³⁸.

Amerikan iç savaşı sonrası kara gücünün gerileyişi karşısında deniz gücünün de eski ve yetersiz hâli dönemin askerî ve siyasî çevrelerinde dikkat çekmeye başladığı, aynı zamanda ekonomik bir güçlenme arayışında olduğu bir ortamda gerek iç siyaset gerekse dış politikanın ihtiyacı olan politika Alfred Thayer Mahan tarafından ortaya konmuştur: Deniz Hakimiyeti³⁹.

Mahan, Amerikan Deniz Harp Akademisi'ndeki öğretmenlik görevi kapsamında İngiliz donanmasının güç kazanmasına dair yaptığı inceleme ve analizlerle deniz gücünün dünya gücü olmak için bir nevî anahtar olduğu sonucuna varmış ve bu incelemeleri ders olarak okutulabilmesi için kitaplaştırmıştır. Mahan'ın analiz, görüş ve değerlendirmeleri ile birlikte “deniz stratejisi” ve “deniz gücü”ne dair ayrıntılı bu kitaplar 19. yüzyıldan bugüne dünyada küresel güç olmak isteyen başat güçlerin (özellikle denizci ülkeler) çok önem verdiği çalışmalardır⁴⁰.

Mahan, deniz hakimiyetinde; deniz ticaret gücünü ve deniz ticaretinin askerî güç ile korunmasının önemini vurgular⁴¹. Bir ülkenin deniz gücünü etkileyen faktörler Mahan'ın ifadesiyle *Deniz Gücünün Unsurları*; fizikî yapı, coğrafi konum, arazinin büyüklüğü, nüfus sayısı, ulusal karakter ve hükümetin karakteridir⁴². Mahan, “küçük ada” olarak gördüğü İngiltere'nin deniz hakimiyeti sayesinde zengin ve güçlü olma hikayesini “büyük ada” olarak gördüğü ABD için model olarak almış ve prensipleri de ABD'nin o güce erişmesi için sahip/güçlü olması gereken alanlardan oluşmuştur. İngiltere, İspanyol denizcilerin ticaret gemilerine el koyarak zenginliği kendi ülkesine aktarmış, bu maksatla Hollanda'dan yeni ve güçlü gemiler almış, zenginleştikçe daha kuvvetli deniz gücüne sahip olmuş, güçlendikçe deniz ticaret yollarının hakimiyetini ele geçirmiş ve bunlara deniz boğazları/kritik su yolları ile denizaşırı topraklarda bir bakıma ticarî aynı zamanda askerî üsler ekleyerek kendi gücünü de garantiye almıştır.

³⁸ Eda Tutak, *21. Yüzyılda Türkiye'nin Deniz Stratejisi Denizlerin ve Deniz Gücünün Önemi*, 190.

³⁹ Yasemin Konukcu, “Amerika Birleşik Devletleri'nde Militarizm ve Deniz Politikalarına Etkisi”, *Deniz Hâkimiyetleri : Jeopolitik Stratejilerin Gizli Gücü*, ed. Ferdi Güçyetmez (İstanbul: Aktif Yayıncılık, 2022), 20-21.

⁴⁰ William E. Livezey, *Mahan'a Göre Deniz Gücü*, 36-54.

⁴¹ William E. Livezey, *Mahan'a Göre Deniz Gücü*, 25-35.

⁴² Alfred Thayer Mahan, *Mahan'a Göre Deniz Harbi*, 37-61.

Aslında “Mahan’ın Deniz Hakimiyet Teorisi”, nüfusu Avrupa kıtasından aldığı göçle oluşan farklı milletlerden oluşma halkının -uzun iç savaşlar sonrası- yönetim birliğini geç tamamlamış ABD için bir “idea”dır. Mahan’a göre; ABD de aynı yolu izleyerek İngiltere gibi başarabilecektir⁴³. Nitekim Panama Kanalı’nın açılması, böyle bir politikanın tezahürüdür⁴⁴.

Küresel siyasete dair çalışmalar yapan George Modelski tarafından ileri sürülen Başat Güç (Dominant Power) kuramına göre deniz hakimiyeti sağlayan devletler kazandıkları küresel savaşlar sonrası oluşan yeni düzende de lider konuma gelmektedirler. Modelski bu tezini, 15. yüzyıl sonrası yeni toprakların keşfi ve deniz aşırı sömürgecilik düzeninin başladığı dönemden İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar uzanan bir zaman diliminde Batı Avrupa ve ABD tarihi açısından inceleyerek oluşturmuştur⁴⁵. Oysa ki bahse konu dönemde bir süre küresel güç olan Osmanlı Devleti incelemeye dahil edilmediği gibi zamanın küresel gücü olma ideali taşıyan Rusya ve Çin gibi devletler de çalışma kapsamına alınmamıştır. Modelski’nin tezi, çalışması kapsamına girmeyen daha eski dönemlerde Moğolların bir kara gücü olarak nasıl bir “Başat Güç” olduğunu da açıklayamayacaktır. Dolayısıyla “Başat Güç” kuramı bu minvalde en azından eksik olarak kabul edilebilir.

1.3. Jeostratejik Açılımlar

İngiliz teorisyen Sör Julian Stafford Corbett (1854-1922); 1898 tarihli, İngiltere’nin deniz gücüne dayanan yükselişini ele aldığı kitabının girişinde 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başlarında yaşamış İngiliz bir aristokrat ve asker Sir Walter Raleigh tarafından söylenen “*Kim denizi yönetirse, ticareti yönetir; Dünyanın ticaretini kim yönetirse, dünyanın zenginliklerine ve dolayısıyla dünyanın kendisine de hükmeder.*” ifadeye yer vermiştir⁴⁶. İngiltere’nin deniz hakimiyeti idealinin temelinde yatan güç, bu ifadede en yalın biçimde ortaya çıkmıştır: Ekonomik güç. Dolayısıyla İngiltere için hammadde zengini topraklar ve işlenmiş ürünün pazarlanacağı coğrafya önemli olmuştur. Bu sebeple; uzak coğrafyalara emniyetli bir şekilde ulaşmayı sağlayacak modern ticaret gemileri ve onların zarar görmeden gidip dönmesini temin edecek

⁴³ William E. Livezey, Mahan’a Göre Deniz Gücü, 55-66.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. William E. Livezey, Mahan’a Göre Deniz Gücü, 67-76.

⁴⁵ George Modelski, “Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet”, *Uluslararası İlişkiler*. c.2. s.7 (Güz 2005): 3-30.

⁴⁶ Eda Tutak, *21. Yüzyılda Türkiye’nin Deniz Stratejisi Denizlerin ve Deniz Gücünün Önemi*, 8.

kuvvette bir deniz gücü kadar güvenli su/deniz yollarının tesisi de bir o kadar önemli olmuştur⁴⁷. Dolayısıyla bu işlevi yerine getirmek üzere oluşturulacak donanmaları oluşturan gemiler de bu görevleri yerine getirmek üzere bulunacakları sulara (iç sular, karasuları, açık sular vb.) göre dizayn edilmiş, dönemin silah teknik ve savaş taktikleri ile gemi inşa yöntemleri de ona bağlı olarak farklılık ve süreç içinde değişim ve gelişim göstermiştir⁴⁸. İngiltere su yollarının önemini anlayıp onların hakimiyetini elinde bulundurmaya sağladıktan sonra su yollarının kesişim noktaları bir diğer tanımla boğaz veya kanalların hakimiyetine yönelmiştir. İngiliz deniz stratejisi başlıca bu iki alana yoğunlaşmış ve yüzyıllarca bu strateji izlenmiştir⁴⁹.

İngiliz deniz stratejisi; deniz yolları ve deniz yolları kesişim noktaları ile boğaz ve kanallara hâkim olmak temelinde inşa edilmiştir. Günümüzde de bu stratejinin tezahürleri devam etmektedir. Cebelitarık, İngiltere-Fransa arasındaki Manş Denizi, Süveyş kanalı ve kısmen İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın bir süreliğine de olsa İngiltere'nin kontrolünde olması bu stratejinin sonucudur.

Bir şekilde denizle bağı olan birçok büyük/büyük olmak isteyen ve denizci devletin günümüz deniz stratejilerine giden yolu açan ve bu yolda oldukça kıymetli tecrübe ve bilgi birikmesini sağlayan dünyaca tanınmış iki teorisyen Mahan ve Corbett'in deniz gücüne dair tanımlamalarına bakıldığında, deniz gücü ile dünya hakimiyeti arasında ilişki kurmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Fakat esasında deniz gücüne hakim olanın özgür olacağını ve istediği şekilde savaşabileceğini söyleyerek deniz teorisine dair ilk adımı atan kişi ünlü İngiliz düşünür Francis Bacon olup, bunu ilk defa felsefi bir zemine oturtan Corbett, ilk defa teorize eden kişi ise Mahan'dır⁵⁰. Fakat Mahan yine de Carl Schmitt tarafından geleneksel bir denizci olmayışı ve yeni mekansal düzenin temelini ıskalamakla suçlanır⁵¹.

Her ne olursa olsun, Mahan'ın taarruzî harekata uygun olması bakımından deniz gücünü ve hareket kabiliyetini ön plana çıkarması⁵², onun deniz merkezli yaklaşımına taarruzî nitelik kazandırmaktadır. Nitekim Mahan, deniz gücünün

⁴⁷ Julian S. Corbett, *Deniz Stratejisinin Prensipleri*, 87-100.

⁴⁸ Julian S. Corbett, *Deniz Stratejisinin Prensipleri*, 101-119.

⁴⁹ Julian S. Corbett, *Deniz Stratejisinin Prensipleri*, 55-62.

⁵⁰ Alfred Thayer Mahan, *Mahan'a Göre Deniz Harbi*, 23.

⁵¹ Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, çev. Gültekin Yıldız (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2018), 93.

⁵² Alfred Thayer Mahan, *Mahan'a Göre Deniz Harbi*, 33.

devletlerin kaderini nasıl değiştirebileceğine dair bir ufuk sunan ve “*Denizlere hâkim olan dünyayı yönetir*” düsturuyla ifade edilen Deniz Hakimiyet Teorisi’ni dillendiren ilk kişidir. Bu iki isim mukayese edildiğinde Mahan’ın daha çok kesin sonuçlu muharebe üzerinden deniz gücünü tanımlama teşebbüsüne karşı Corbett, deniz kontrolü ve kontrol edilebilir ikmal yolları üzerine bir yaklaşım sergileyerek teorisini ayakları yere basan hale getirmiş⁵³, deniz harbi için tarihin ne olursa olsun çok önemli olduğunu savunmuştur⁵⁴.

Kendilerinden sonra gelen birçok asker ve devlet adamı, tarihçi/akademisyen veya stratejist bu iki isimden etkilenmiş, çok sayıda devlet kendi deniz stratejilerini Mahan’ın Deniz Hakimiyet Teorisi’ni esas alarak geliştirmiştir. Onlara yakın dönemlerde yaşamış ve birbirinin çağdaşı olan Fransız Amiral Raoul Castex (1878-1968) ve Alman Amiral Wolfgang Wegener (1875-1956) de Avrupa ana karasına ve daha çok kendi coğrafya-güç-kültürlerine uygun deniz stratejilerini ifade etmişlerdir. Castex, kendisinden önce Mahan ve Corbett tarafından ortaya konduğu şekilde deniz stratejisinin ana amacının deniz hakimiyeti sağlamak olduğunu, Wegener ise deniz stratejisinin gelişiminde coğrafyanın belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Dördünün de ifade ettikleri deniz strateji kuramlarında benzer olan ise; askerî gücün önemini ve denizle bağı olan ülkelerin yükselişi ve refahı için deniz kuvvetlerinin önemini vurgulamış olmalarıdır⁵⁵.

1.4. Deniz ve Denizcilik Stratejileri Bakımından Türk Deniz Gücü

“Denizlere hâkim olan, cihana hâkim olur!” ifadesinin çoğunlukla Mahan’a ait olduğu kabul edilir. Fakat bugünkü ifadeyle bir Türk Amirali olan Barbaros Hayreddin Paşa’ya da atfedilmektedir. Gerçekten ona ait olup olmadığı bir kenara bırakılacak olsa bile vizyon, misyon ve icraatlarıyla Barbaros’un bu doğrultuda hareket ettiği muhakkaktır. 16. yüzyılda zirvesine ulaşan Türk denizciliği aynı hızla ilerleyen

⁵³ A. Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”, 123. Özkaya bu iki düşünürün ortaya koyduğu yaklaşımı çok hızla büyüyen ve yaklaşık 40 milyon kilometrekareye varan büyüklüğe sahip olan iki imparatorluk olan Moğol ve İngiliz İmparatorlukları üzerinden, kara ve deniz stratejilerinin birbirlerine olan benzerliği ile açıklar. Her iki büyük imparatorluğun da askerî gücünü ticaret yollarının güvenliğini sağlayarak zenginleşmek üzerine kurguladığını, bu sebeple de hızla çok büyük bir alanı kontrol edebildiklerine dikkat çeker. Bkz. A. Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”, 123-124.

⁵⁴ A. Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”, 32.

⁵⁵ Eda Tutak, *21. Yüzyılda Türkiye’nin Deniz Stratejisi Denizlerin ve Deniz Gücünün Önemi*, 158-159.

yüzyıllarda muhafaza edememiş, kimi zaman yaşadığı iniş çıkışlarla birlikte genelde düşüş takip eden bir ivme izlemiştir.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz özelinden bakıldığında Birinci Dünya Savaşı arefesi ve sonrası dönemde, dünyanın en büyük deniz gücü olan İngiltere'nin Almanya'yı Kara Avrupası'na hapsetme ve onun deniz ticaret yolları ile olan bağıını zayıflatma ve kesme üzerine bir strateji takip ettiği görülür. Bu strateji doğrultusunda tarafların deniz gücünü geliştirmesi, deniz sanayii ve tersanelerindeki faaliyetlere hız kazandırması dikkat çeker. Hâkim güç olan İngilizler suüstü platformlara büyük yatırım yapmışlardır. Almanlar ise suüstü platformlarla mücehhez olan İngiliz donanmasına karşı asimetrik bir tehdit oluşturabilmek için denizaltı yapımına yönelmiş ve deniz hak ve menfaatlerini korumak için “oyun değiştirici” olarak denizaltının gücünü kullanma yoluna gitmiştir.

Ayrıca Kiel Limanı⁵⁶ ve Kiel Kanalı'nı savaşa lehine büyük bir avantaj sağlayacak şekilde tahkim etmiş, böylelikle İngiltere'nin Akdeniz içinde ve dışında deniz ticaretine önemli bir darbe vurmuştur. Fakat sivil gemileri vurmasının da bir sonucu olarak daha sonra ABD de savaşa müdahil olacak ve böylelikle I. Dünya Savaşı'nın gidişatına Almanya aleyhine etki edecektir. İtilaf Devletleri, İttifak Devletlerinin üyesi olan Osmanlı'yı deniz yoluyla baskılamak, boğazları kontrol ederek Rusya'ya yardım götürmek için 1915'te Çanakkale'ye taarruz etmiş ve beklemedikleri bir başarısızlığa uğramışlardır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası döneme bakıldığında ise dünyada deniz ticaretinin gelişimine hız kazandıran, fakat askerî deniz gücünü genel olarak zayıflatan bazı anlaşmaların imzalandığı görülür. 1922 yılında ABD, Japonya, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Washington Antlaşması⁵⁷, deniz silahlanmasının yavaşlatılmasına yöneliktir. Bu antlaşmanın devamı niteliğinde olan ve 1930 yılında ABD, Birleşik Krallık, Japonya, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Londra

⁵⁶ Hatta bu liman Churchill'in İstanbul Boğazı'yla alakalı bir konu ile ilgi kurmasına sebep olmuştur. Bkz. Winston S. Churchill, *Triumph and Tragedy, The Second World War VI* (USA: Houghton Mifflin Company, 1981), 548-549.

⁵⁷ Washington Deniz Konferansı ve antlaşma için bkz. Mustafa Özyürek, “İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Silahsızlanma Yolunda Önemli Bir Adım: Washington Deniz Konferansı 1921-1922”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, s. 49 (2016): 391-401.

Antlaşması'yla⁵⁸ deniz gücünde sahip olunan güce dair oran güncellemesi yapılmış ve bu doğrultuda ABD ve İngiltere 10, Japonya 7, Fransa ve İtalya ise 3,5'lik oranlarla karşılıklı deniz gücüne sahip olunacağı hususunda anlaşmıştır. Ayrıca denizaltıların muharebede kullanımına dair sınırlandırmalar ve kurallar getirilmiştir.

1929'da dünyanın genelinde gerçekleşen ekonomik buhranın da Londra Antlaşması'nın imzalanmasında etkisi olmuş olmalıdır. Zira askerî harcamalar ekonominin kapasitesini düşürdüğü gibi salt harcamaya yöneliktir. Likiditenin yatırımlara aktarılması, anlaşmaların ekonomik yönüyle ilgili hususlarda itici bir güç olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'na giden yolda; İtalya, 1936'dan sonra revizyonist güçler olan Almanya ve Japonya'nın donanma harcamalarını arttırması siyasî-ideolojik ve ekonomik gerekçelerle birleşerek savaşın sebeplerini teşkil edecektir.

Cumhuriyet Türkiye'si'ne bakıldığında ise Atatürk'ün denizcilik üzerine çizmiş olduğu vizyon kendini açık bir şekilde göstermekte ve Cumhuriyet'in deniz stratejisinin inşası bakımından oldukça önem arz etmektedir. Atatürk'ün hedef gösterdiği amaçların sadece askerî olmaması, ekonomik-ticarî denizcilik gücü boyutunun yanında özellikle eğitimin ve modern bilgilerle donanımlı personel yetiştirmenin asıl öncelik olduğunu vurgulaması, bunun yanında Türk milletinin bulunduğu coğrafyadan kaynaklanan zenginliğin, deniz kaynakları ve denizin diğer kullanım alanlarının farkına vararak onu en etkin ve verimli kullanmanın gerekliliğine işaret etmesi ve daha güçlü bir ülke için deniz gücünün önemini vurgulaması ön plana çıkmaktadır. Atatürk'ün o güne kadar bilinen denizcilik stratejilerini (Mahan, Corbett vb. asker ve/veya tarihçi/stratejistler tarafından ileri sürülen teoriler) ve donanmanın güçlü varlığı ile yürütülen *gambot diplomasisini*⁵⁹ zihninde birleştirmiş ve Türklerin tarihte denizle olan ilişkisini de oldukça iyi tahlil etmiş olduğunu; *zaman, mekân ve kuvvete* uygun yeni bir deniz(cilik) stratejisi ortaya koyduğunu göstermektedir.

1 Kasım 1937'de Atatürk'ün, Meclis açılışında yaptığı konuşmasında yer alan “*En güzel coğrafi vaziyette ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye; endüstrisi, ticareti*

⁵⁸ Londra ve Washington Antlaşmaları için bkz. S. A. Martin, “The Naval Limitation Treaties of the Interwar Period: London and Washington Conferences”, *The Journal of Modern History* 35, s. 3 (1937): 412-430.

⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ian Spiller, *Deniz Harbini Anlamak*, 121-144.

ve sporu ile en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifade etmeyi bilmeliyiz; denizciliği, Türk'ün büyük millî ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız.”⁶⁰ ifadesi de denizciliğe dair hedef tayin eden, strateji belirleyen ilk ifadesi ile birbirini tamamlar ve bu çalışmayı destekler nitelik ve mahiyettedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk denizcilik stratejisi Atatürk tarafından oluşturulmuştur⁶¹. Atatürk'ün deniz stratejisinin temelinde, denizciliğin “millî bir ülkü” olarak düşünülmesi ve gayretlerin bu temel etrafında şekillendirilmesi vardır. 1 Temmuz 1926 itibariyle yürürlüğe giren Kabotaj Kanunu'nun, Türk denizcilerinin deniz ticareti hususunda önünü açması da bu şekillendirmenin önemli dönüm noktalarından biridir. Cumhuriyet devrindeki vizyoner hamlelerden biri olan bu kanunun akabinde Türk denizciliği 1926 itibariyle deniz hak ve menfaatlerinin korunması bakımından hukukî bir zemine kavuşmuş ve böylelikle denizcilik ve deniz taşımacılığının önü daha da açılmıştır⁶².

1.5. Yakın Tarihten Günümüze Türk Deniz Gücü (1923-1945)

Günümüz Türk Deniz Kuvvetleri'nin başlangıcı sayılan ilk deniz teşkilatı, Anadolu coğrafyasında Emir Çaka Bey tarafından İzmir'de oluşturulmuştur. Bizans sarayında danışman statüsünde bir süre bulunan Çaka Bey, hanedan değişimini fırsat bilerek İmparatorluğun otoritesinin görece zayıf, bölge halkının denizcilik bilgisi ve yeteneklerinin güçlü olduğu İzmir'e gelerek zamanına nispetle modern bir tersane ve bu tersanede hem kürekli hem de yelkenli gemiler inşa ettirmiştir. Çaka Bey'in oluşturduğu donanma ile İzmir Körfezi civarını fethetmekle başlayarak Ege Denizi'ne açıldığı tarih olan 1081 yılı, Türk Deniz Kuvvetleri'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir⁶³.

⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:V, İçtima: 3, c. 20, Birinci İnıkad (1-XI-1937 Pazartesi), 5-6.

⁶¹ Afif Büyüktuğrul, “Büyük Atatürk'ün Deniz Politikası”, *Deniz Kuvveleri Dergisi*, s. 514 (Temmuz 1981): 9-10. Ayrıntılı bilgi için bkz. Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969).

⁶² Atatürk dönemindeki deniz taşımacılığı hakkında bkz. Metin Kopar, “Atatürk Dönemi Deniz Taşımacılığı (1923-1938)”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 22 (2016): 465-492; İnönü dönemi denizciliğini ele alan bir çalışma için bkz. Güzide Sezgin, “İnönü Dönemi (1938-1950) Türk Denizciliği” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007).

⁶³ İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, *Türk Kültürü*, s. 117 (Temmuz 1972), 753-755; Mehmet Korkmaz, *Çaka Bey'den Cumhuriyet'e Türk Denizcilik Tarihi* (İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi Yayınları, 2022), 28-30. Çaka Bey ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, *Çaka Bey, İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096*, 3. bs. (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1966), 20-60; Hayati Tezel, *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*, c.1 (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 1973); Türkmen

1299'da bir uç beyliği olarak kurulan ve zaman içinde üç kıtaya yayılan Osmanlı Devleti'nde deniz gücünün temelinde Aydınoğulları ile Karesioğulları'ndan gelen teknik ve tecrübenin yattığı söylenebilir. Bilhassa Aydınoğlu Umur Bey'in⁶⁴ cengâver bir denizci ve nice deniz cengine girmiş “gazi” bir komutan olduğu, stratejinin yanı sıra Bizans ile ilişkilerde de sık kullandığı ilm-i siyaseti bildiği, yaşadığı dönemde Aydınoğulları'nın görece güçlü bir donanmaya sahip olduğu, Bizans ile denizlerde mücadele ettiği, Ege Denizi'nin kuzeyi ile Marmara Denizi'nde hâkim olduğu, Osmanlıların Rumeli'ye geçişlerinde öncülük yaptığı bilinmektedir. Osmanlıların denizcilik geleneklerinde Aydınoğulları'nın etkisi olmakla birlikte donanma tesisinde Karesioğulları'nın etkisi vardır. Osmanlılar'ın ilk deniz gücü, Karesioğulları'ndan komutan ve kuvvetlerle birlikte 1327'de alınan Karamürsel Bey emrindeki 24 gemiden müteşekkildi⁶⁵.

Osmanlı Devleti'nin 600 yıllık ömründe birbirinden farklı üç dönem vardır⁶⁶: Derya Beyleri Dönemi (1324-1390), Kaptan-ı Derya/Kaptan Paşalar Dönemi (1390-1867) ve Bahriye Nazırlığı Dönemi (1867-1919).

Derya Beyleri Dönemi⁶⁷; Karesi Beyliği'nin katkılarıyla açılan ilk Osmanlı tersanelerinin (Karamürsel, Edincik, İzmit) faaliyete geçtiği, ilk Osmanlı gemisinin

Parlak, Ege Denizinde İlk Türk Derya Beyleri, 2. bs. (İstanbul: Deniz Basımevi, 2005), 12-38; Halil İncalcık, “Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gâzi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, *Türk Denizcilik Tarihi*, c.1, ed. İdris Bostan ve Salih Özbaran (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009), 31-47; Burak Gani Erol, “Çaka Bey”, *Türk Komutanlar*, ed. A. Sefa Özkaya, 5. bs. (İstanbul: Kronik Yayınları, 2023), 190.

⁶⁴ İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, 756-758; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 3-5; Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer Baykara, *Aydınoğlu Gazi Umur Bey (Paşa)* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990); Türkmen Parlak, Ege Denizinde İlk Türk Derya Beyleri, 58-120; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 2. bs. (İstanbul: Deniz Basımevi, 2006), 25-35.

⁶⁵ Afif Büyüktuğrul, “Deniz Olaylarının Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkisi”, 4; Aydın Taneri, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri (Kuruluş Devri)*, 2. bs. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 321-326; İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz (Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler)*, 3. bs. (İstanbul: Küre Yayınları, 2010), 3-4; Mehmet Korkmaz, *Çaka Bey'den Cumhuriyet'e Türk Denizcilik Tarihi*, 35, 185; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 24; Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İncalcık, “Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gâzi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, 38-40.

⁶⁶ M. Hikmet Bayar, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tarihçesi* (İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 2009), 66; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, 759-851.

⁶⁷ Aydın Taneri, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri (Kuruluş Devri)*, 326-329; İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz (Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler)*, 4-5; Mehmet Korkmaz, *Çaka Bey'den Cumhuriyet'e Türk Denizcilik Tarihi*, 35-37, 185-186; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 24, 38-40; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, 759-760; Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Bülent Işın, *Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi XIV-XX.Yüzyıl 1299-1922*, yay. haz. Nadire Çerezci, 1. bs. (İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2006), 1-5.

inşa edildiği, henüz sayıca az olan deniz unsurlarını komuta eden kişinin “derya beyi” olarak adlandırıldığı dönemdir.

Kaptan-ı Derya/Kaptan Paşalar Dönemi⁶⁸; Yıldırım Bayezid döneminde denize önem verilmesi ve denizin askerî olarak kullanılmak üzere teşkilatlanmaya gidildiği, donanmaya komutanlık eden komutana “kaptan/kapudan paşa, kaptan/kapudan-ı derya, makamına da “kaptan paşalık/kaptan-ı deryalık” ismi verildiği, Saruca Paşa başta olmak üzere donanma kurmak ve idare etmekte mahir pek çok kaptan-ı deryanın yetiştiği, İstanbul’un fethiyle Fatih döneminde⁶⁹ Ege ve Karadeniz’de hakimiyet sağlandığı bir dönemdir. Denizcilik gücünün yükselişi Kanuni döneminde⁷⁰ -1538’de- Barbaros Hayreddin Paşa⁷¹ emrindeki donanmanın kazandığı Preveze Deniz Zaferi⁷²

⁶⁸ Bu dönem süresince toplam 175 Kaptan-ı Derya veya Kaptan Paşa görev almıştır. Bkz. Erdiñç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 379; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, 761-830; Aydın Taneri, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri (Kuruluş Devri)*, 329-342; Mehmet Korkmaz, *Çaka Bey’den Cumhuriyet’e Türk Denizcilik Tarihi*, 37-141, 186-197; İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz (Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler)*, 5-65; İ. Bülent Işın, *Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi XIV-XX.Yüzyıl 1299-1922*, 5-214. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire* (Ankara: TTK Yayınları, 1992); Nejat Gülen, *Şanlı Bahriye 1773-1973 Türk Bahriyesinin İki Yüz Yıllık Tarihçesi* (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2002); Palmira Brummett, *Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz’de Diplomasi*, çev. H. Nazlı Pişkin (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 43-50, 135-183; Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması*, çev. Ahmet Maden ve Sertaç Canpolat (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018), 7-363. XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı denizciliğinin inkişafı ve deniz üstünlüğünün sağlandığı deniz seferleri ile denizcilik faaliyetlerinin stratejik değerlendirmeleri için bkz. Nejat Tarakçı, *Osmanlı Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkisi* (İstanbul: Deniz Basımevi, 2009), 5-121. XVII-XIX. yüzyıllarda Osmanlı denizciliğinin gerilemesine sebep olan olaylar ile denizcilik faaliyetlerinin stratejik değerlendirmeleri için bkz. Nejat Tarakçı, *Osmanlı Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkisi*, 213-268.

⁶⁹ Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 2.bs. (İstanbul: Dz.K.K.Basımevi Müdürlüğü, 1993), 16-18; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 79-86; Ayrıntılı bilgi için bkz. İdris Bostan, “Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği”, *Türk Denizcilik Tarihi*, c.1, ed. İdris Bostan ve Salih Özbaran (İstanbul: DzKK Yayınları, 2009), 85-95.

⁷⁰ Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 25-33; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 90-91.

⁷¹ İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, 798-811; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 29-39; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 76-90; Ayrıntılı bilgi için bkz. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. *Gazavat-ı Hayrettin Paşa (Barbaros’un Hayatı ve Savaşları)* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 1995)

⁷² Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 34-36; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 90; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 34-36; Ayrıntılı bilgi için bkz. İdris Bostan, “Preveze Deniz Zaferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası”, *Türk Denizcilik Tarihi*, c.1, ed. İdris Bostan ve Salih Özbaran (İstanbul: DzKK Yayınları, 2009), 173-183; Gökhan Atmaca ve Doğan Tanrıverdi, *Türklerin Tarihinde 30 Büyük Deniz Savaşı* (İstanbul: Denizler Kitabevi, 2016), 110-129.

ve Piyale Paşa⁷³ ile Turgut Reis⁷⁴ emrindeki donanma ile 1560'ta Cerbe Deniz Zaferi⁷⁵ ile Akdeniz'de de deniz hakimiyetinin Osmanlılara geçtiği bir zirve dönem yaşanmıştır. Bu dönemde Batı Akdeniz-Doğu Akdeniz olduğu kadar Hint Okyanusu'nda da üstünlük sağlanmış, Piri Reis⁷⁶ tarafından o günlerde bilinmeyen pek çok kıtayı/ülkeleri ve belli başlı tanıtıcı özelliklere yer verilen dünya haritası çizilmiş, Kanuni'den hemen sonra denizciliğe verilen önemin azalması ve denizcilik alanında meydana gelen değişim ve dönüşümlerin takip edilmemesi gibi sebeplerle Osmanlı donanma gücünün de gerilediği görülmüştür. Ancak kara harplerinde ordunun uğradığı mağlubiyetlere rağmen yetenekli denizcilerin yönetimindeki donanma 18 Mart 1695'te Koyun Adaları Muharebesi'nde⁷⁷ Venediklileri bozguna uğratmıştır. 1571'de İnebahtı Muharebesi'nde⁷⁸ Haçlı donanması tarafından yakılan Osmanlı donanması Ruslar tarafından 1770'de Çeşme Baskını'nda⁷⁹ ve Fransız-İngiliz ve

⁷³ Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 43-46; Ali Rıza Seyfi, *Turgut Reis* (İstanbul: Dz.K.K.Basımevi Müdürlüğü, 1994), 77-82.

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Rıza Seyfi, *Turgut Reis*.

⁷⁵ Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 47-49; Ali Rıza Seyfi, *Turgut Reis*, 83-97; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 48-50; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Cerbe Türk Donanmasına Katılırken", *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayını, 1965), 277-279.

⁷⁶ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 39-40; Ayrıntılı bilgi için bkz. Afet İnan, *Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri*, 6. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2018).

⁷⁷ Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 101-102; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 63-65; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Mezemorta Hüseyin Paşa Kumandasındaki Donanmamız 18 Şubat 1965 de Koyun Adaları Zaferini Kazanmıştı", *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayını, 1965), 121-123.

⁷⁸ Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 54-61; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 101-102; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, "Deniz Kuvvetleri Sayısı", 813-815; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 58-61; Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan Atmaca ve Doğan Tanrıverdi, *Türklerin Tarihinde 30 Büyük Deniz Savaşı*, 202-217; İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz (Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler)*, 25-27.

⁷⁹ Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 110-114; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 109-110; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, "Deniz Kuvvetleri Sayısı", 823-824; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 78-79; Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan Atmaca ve Doğan Tanrıverdi, *Türklerin Tarihinde 30 Büyük Deniz Savaşı*, 286-301; Piri Reis Araştırma Merkezi, *Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar: Çeşme, Navarin, Sinop Baskınları ve Sonuçları*, haz. Ersan Baş (İstanbul: Piri Reis Araştırma Merkezi Yayını, 2007), 3-124.

Ruslar tarafından 1827’de Navarin’de⁸⁰, 1853’te Sinop’ta⁸¹ tekrar Ruslar tarafından yakılmıştır. Osmanlı donanmasının neredeyse tamamına yakınının yok edildiği, özellikle İnebahtı’dan çok kısa bir süre sonra eskisinden de büyük bir donanma yapmak kabil olsa da özellikle 17 ve 18. yüzyıllarda teknik ve taktik (yeni tür gemiler için yeni tarz muharebe) hususlarda yeterince gelişim/dönüşüm sağlanamamış, ayrıca donanmayla birlikte kaybedilen yetişmiş insan gücünün donanma kadar kısa sürede temin edilememesi ve yetiştirilememesi sebepleriyle gemiler tecrübesiz personelle donatılmak zorunda kalınmıştır. 19. yüzyılda girişilen modernleşme çabaları⁸² ve temin edilen modern gemilere rağmen personel, eğitim, donanım, bakım-tutum gibi ihtiyaçların yeterince karşılanamaması sebebiyle donanma etkin kullanılamamıştır. Yabancı devletlerden (önce Fransa sonra İngiltere) karşılanmaya çalışılan bu ve benzeri ihtiyaçların kısa vadeli programlar ve günlük siyasetin etkisi sebebiyle tam anlamıyla karşılanamadığı, kaptan paşanın sorumluluğu ve görevleri çok arttığından hareketle onun yükünü hafifletmek üzere 1840’ta “Bahriye Meclisi”nin kurulduğu ancak başarılı bulunmadığı için kısa süre sonra kapatıldığı ve 1845’te tekrar kurularak modernleşme gayretlerinin artırıldığı bir süreç yaşanmıştır.

⁸⁰ Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 147-152; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, 826-827; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 104-105. Ayrıntılı bilgi için bkz. Piri Reis Araştırma Merkezi, *Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar: Çeşme, Navarin, Sinop Baskınları ve Sonuçları*, 125-175; Zeki Arıkan, “Navarin Olayı (1827)”, *Türk Denizcilik Tarihi*, c. 2, ed. Z. Arıkan ve L. Sancar, (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009): 91-105; Gökhan Atmaca ve Doğan Tanrıverdi, *Türklerin Tarihinde 30 Büyük Deniz Savaşı*, 328-345; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Navarin Vakası”, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayını, 1965): 128-131.

⁸¹ Süleyman Nutkî, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberat-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 155-159; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 114-115; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, 827-828; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 120-123. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersan Baş, *Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar: Çeşme, Navarin, Sinop Baskınları ve Sonuçları*, 176-272; Zeki Arıkan, “Kırım Savaşı ve Sinop Baskını (1853)”, *Türk Denizcilik Tarihi*, c.2, ed. Z. Arıkan ve L. Sancar (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009): 107-121; Gökhan Atmaca ve Doğan Tanrıverdi, *Türklerin Tarihinde 30 Büyük Deniz Savaşı*, 346-361; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Sinob Muharebesi”, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayını, 1965): 124-127.

⁸² M. Hikmet Bayar, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tarihçesi*, 66-69; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 116; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, 829-830; Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncay Zorlu, *Osmanlı ve Modernleşme II. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014); A. İhsan Gencer, *Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti’nin Kuruluşu (1789-1867)* (İstanbul: TTK Yayınları, 2000).

Bahriye Nazırlığı Dönemi (1867-1919)⁸³; devlet teşkilâtında yapılan değişiklikler kapsamında Kaptan-ı Deryalık makamı kaldırılarak yerine Bahriye Nezareti kurulmuştur⁸⁴. Malî kriz sebebiyle eldeki donanmanın ihtiyaçlarının karşılanamamasına eklenen torpidobot devrimi, dünyadaki pek çok büyük muharebe gemilerini olduğu gibi Osmanlı donanmasının gemilerini de hareketsiz kılmıştır⁸⁵. Donanma yürütmenin ve gemi bakımlarının gittikçe daha maliyetli hale gelmesine karşın binlerce tonluk gemilerin tek bir torpido isabetiyle batabiliyor oluşu, bu hareketsizliğin sebep olduğu nitelikli personel noksanlığı vb. sebeplerle Osmanlı deniz(cilik) gücünün gittikçe zayıfladığı, modernleşme gayretlerine girilerek yabancı devletlerden uzmanlar getirildiği görülür. Bu uzmanlar daha çok müşavir ve öğretmen olarak istihdam edilmiştir. 19. yüzyıl sonlarında Alman Askerî Ataşesi olarak İstanbul'da bulunan Yüzbaşı Morgen bu subayların amaca hizmet edemediklerinden ve Almanya'nın adını kötüye çıkardıklarından bahseder⁸⁶. Nitekim Ortaylı da bu gibi subayları şiddetli bir şekilde eleştirir⁸⁷. Bütün bunlara ve tüm imkansızlıklara rağmen eldeki gemi ve personelle donanma; hem Balkan Harbi'nde⁸⁸ hem I. Dünya Harbi'nde⁸⁹ vatan savunmasında görev yapmış ve harbin sonucuna olumlu tesir

⁸³ Mehmet Korkmaz, *Çaka Bey'den Cumhuriyet'e Türk Denizcilik Tarihi*, 141-181, 197-201; M. Hikmet Bayar, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tarihçesi*, 69-72; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, "Deniz Kuvvetleri Sayısı", 823-824; Bu dönem süresince toplam 41 Bahriye Nazırı görev almıştır. Bkz. Erdinç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 379. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması*, 330-504; İ. Bülent Işın, *Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi XIV-XX. Yüzyıl 1299-1922*, 214-366.

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001); Tuncay Zorlu, "Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu ve Abdülaziz Döneminde Osmanlı Denizciliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, c. 2, ed. Z. Arıkan ve L. Sancar (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009): 147-157.

⁸⁵ Torpidobot devriminden hiç bahsetmeden "donanmanın Haliç'te çürüdüğü" olgusunu ele almak gerçekleri görmeyi erteleyecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Fuat Örenç, "Yakınçağda Osmanlı Bahriyesi", *Türk Askerî Kültürü*, ed. A. Sefa Özkaya, 5.bs. (İstanbul: Kronik Yayınları, 2023), 415-417.

⁸⁶ Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, çev. Fahri Çeliker (Ankara, Genelkurmay Başkanlığı, 1985), 71-72.

⁸⁷ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, 15. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 110.

⁸⁸ İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, "Deniz Kuvvetleri Sayısı", 836-841; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 121-122; Ayrıntılı bilgi için bkz. Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 193-239; Hilmi Bayur, "Balkan Savaşında Türk Filosunun Durumu", *Belleten* 42, s. 165 (1978): 95-104; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Balkan Harbinde Türk Donanması", *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayını, 1965): 132-135.

⁸⁹ İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, "Deniz Kuvvetleri Sayısı", 841-847; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 122-123; Ayrıntılı bilgi için bkz. Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 259-318; I. Dünya Savaşı akabinde Osmanlı donanmasının durumu hakkında bir tez çalışması için bkz. Umut Cafer Karadoğan, "Türk Donanması ve Faaliyetleri (1914-1925)" (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007).

edemeyecek kadar sınırlı katkı sunabilmiştir. Bu olumsuzluklara rağmen Çanakkale Cephesi'nde⁹⁰ eldeki imkanlar nispetinde kara ve deniz unsurlarının müşterek gayretiyle pek çok kahramanlık sergilenmiş ve başarı elde edilmiştir.

Osmanlı Devleti sonrası Türk bahriyesi günümüze gelene kadar teşkilat kapsamında beş ayrı dönem yaşamıştır: Millî Mücadele Dönemi (1919-1922), Bahriye Dairesi Reisliği Dönemi (1923-1924), Bahriye Vekâleti Dönemi (1924-1928), Deniz Müsteşarlığı Dönemi (1928-1949) ve Kuvvet Komutanlığı Dönemi (1949'dan günümüze kadar).

Millî Mücadele dönemi (1919-1922)⁹¹ başlı başına değerlendirilmesi gereken bir dönem olarak Mondros Mütarekesi gereği Osmanlı donanmasının Haliç'e bir nevi hapsedildiği hal ve şartlar altında⁹², Anadolu'ya geçebilen donanma unsurları (İstanbul'dan Karadeniz'e giden gemiler) ile *deniz gücünün* bir diğer unsuru olarak ticarî deniz vasıtalarının (takalar, motorlar, irili ufaklı birçok tekne) sivil kaptan-personelle ve/veya Anadolu'ya geçmiş bahriye zabitleriyle idare olunmak suretiyle daha Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından başlayarak Millî Mücadele kuvvetlerinin personel, malzeme, silah ve cephane nakliyatını sağladığı, özellikle Karadeniz kıyılarında küçük çaplı çatışmalarda yararlılıklar gösterdiği, Ankara'da Millet Meclisi'nin açılmasını müteakip 10 Temmuz 1920'de kurulan Umur-ı Bahriye Müdürlüğü ile denizcilik işlerinin ve Karadeniz'deki ulaştırmanın koordine edildiği, iş yükünün artmasıyla idarî yönden 1 Ocak 1921'de Millî Müdafaa Vekaleti'ne, eğitim ve harekât yönünden ise Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne bağlanarak "Bahriye Dairesi Reisliği" ismi ve geliştirilen teşkilat ile vatan savunmasının deniz boyutunun yönetildiği bir dönemdir⁹³.

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Çanakkale Deniz Savaşları 1915*, 4.bs. (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayınevi, 2021); Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "18 Mart 1915 de Çanakkale Zaferini Kazanmıştık", *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayını, 1965), 136-139;

⁹¹ M. Hikmet Bayar, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tarihçesi*, 73-75; İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, "Deniz Kuvvetleri Sayısı", 847-850; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 325-334; Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Türk Silahlı Kuvvetleri, *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında TSK Tarihi* (Ankara: Harita Genel Müdürlüğü, 1982); Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, 2.bs. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983); Celâl Erikan, *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, haz. Rıdvan Akın, 6.bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021).

⁹² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)* (İstanbul: Deniz Basımevi, 1967), 1-3; Methi Bayar, *İstiklal Savaşı'nda Türk Denizcileri* (İstanbul: Kenan Matbaası, 1945), 21-23; Mithat Işın, *İstiklâl Harbi Deniz Cephesi* (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1946), 1-5.

⁹³ Methi Bayar, *İstiklal Savaşı'nda Türk Denizcileri*, 35-73; Mithat Işın, *İstiklâl Harbi Deniz Cephesi*, 5-126; Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma* (İstanbul: Deniz Basımevi, 1966), 28-33; Afif Büyüktuğrul,

1.5.1. Bahriye Dairesi Reisliği Dönemi (1923-1924)

Cumhuriyet ilan edildiğinde, Bahriye Dairesi Reisliği ve donanmanın altyapı tesisleri İstanbul'da, 30 Ekim 1922'de Büyük Millet Meclisi'nin 307 numaralı kararı ile kaldırılan İstanbul'daki Bahriye Nezareti yerine kurulan bahriye teşkilatının merkezi Ankara'daydı⁹⁴. Bahriye Teşkilâtı, Millî Mücadele Dönemi'nden 1930 yılına kadar Samanpazarı'nda kira ödenen bir binada vazife gördü. Binanın yer problemi sebebiyle Bahriye Teşkilatı'nın karargâh kuruluşu da küçük tutulmuş, bazı işler diğer şubelere verilmiş hatta teşkilâtın bir kısmı İstanbul'da bırakılmıştı. Karargâh, eski Bahriye Nezareti'nin teşkilinde olduğu gibi İngiliz sistemine göre değil Kurtuluş Savaşı dönemindeki teşkilât esasına göre teşkil edilmişti⁹⁵.

Bahriye Dairesi Reisliği bugünkü anlamıyla Deniz Kuvvetleri Komutanlığı görevi görmekte, ancak o günkü görevlerle hem Bahriye Dairesi Reisliği hem Deniz Müsteşarlığı hem de Deniz Kurmay Başkanlığı işlerini deruhte etmekte olduğu ve bunların yanında deniz(cilik) politikasında da Millî Müdafaa Vekâleti'ne danışmanlık yaptığından sorumluluğu çok fazlaydı⁹⁶. Bahriye Dairesi Reisliği karargâhı, "Personel (1'inci Şube), Harekât (2'nci Şube), Levazım (3'üncü Şube), Limanlar ve Deniz Ticareti (4'üncü Şube), Muhasebe (5'inci Şube) ve Sıhhiye (6'ncı Şube) Şubeleri ile Özel Kısımlardan (Umur-ı Muhakim, Hukuk Müşavirliği, Müze, Daimî Divan-ı Harp, Arşiv, Harp Tarihi ve Genel Evrak) teşkil edilmişti⁹⁷. Bahriye Dairesi emrindeki alt birlikler ise Donanma Kumandanlığı, İstanbul, İzmir, İzmit, Ereğli, Amasra ve Samsun

Cumhuriyet Donanması (1923-1960), 4-5; Mehmet Korkmaz, *Çaka Bey'den Cumhuriyet'e Türk Denizcilik Tarihi*, 181-182, 201-202; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, yay. haz. Nadire Çerezci, 1. bs. (İstanbul: Deniz Basımevi, 2006), 1-10; Piri Reis Araştırma Merkezi, *Türk Tarihinde Yavuz Zırhlısının Rolü*, haz. Ersan Baş (İstanbul: Piri Reis Araştırma Merkezi Yayını, 2008), 169-172. Ayrıntılı bilgi için bkz. Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi: Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, c. 5 (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, 1961); Şemseddin Bargut, *Birinci Dünya Harbi'nde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekâtı: Seferberlikten Lozan'a* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, 2000); Figen Atabey, *Karadeniz'de Türk Donanması (Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi)* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006); Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İstiklal Harbi'nde Bahriyemiz*, 2.bs. (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, 2008).

⁹⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-1.

⁹⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-3.

⁹⁶ Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması* (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2019), 9-10.

⁹⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-4; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 10.

Bahriye Kumandanlıkları⁹⁸, Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı, Seyr-i Sefain (Limanlar İdaresi) Dairesi, farklı şehirlerde yer alan Liman Reislikleri'dir. Bununla birlikte Bahriye Dairesi Birinci Şubesi'ne bağlı olarak İstanbul'da kalan Bahriye Mektebi, Çıracık Mektepleri (Gedikli Subay Yetiştirme Okulları), Efrad-ı Cedide (Er Eğitim Merkezi) Bahriye Dairesi Reisliği kontrolündeydi⁹⁹. İstanbul'da olan ve Bahriye Dairesi teşkilatına ait Deniz Fabrikaları, Deniz Hastanesi, Deniz Basımevi, Havuzlar, Deniz Müzesi, Deniz Dikimevi ve birkaç lojistik kuruluş ise amirlik bakımından İstanbul Bahriye Kumandanlığı emrinde bulunmaktaydı¹⁰⁰.

Türk donanması, Mondros Mütarekesi hükümleri gereği Kasım 1918'den beri Haliç'e çekilmiş sadece mütareke gereği vazifelendirilen¹⁰¹ sadece birkaç faal gemiye sahipti. Donanma Komutanlığı karargâhı¹⁰²; mütareke yıllarından itibaren İstanbul Bahriye Kumandanlığı binasında küçük bir bölümde çalışmalarını yürütmekte, Bahriye gemileri ise Haliç'te -limanda kıçtan kara bağlı olarak- âtil bir durumda bekletilmekteydi¹⁰³. Dolayısıyla Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras olarak çoğu gayr-ı faal¹⁰⁴, birkaçı yaralı ve ancak çok az bir kısmı faal olan az sayıda gemi devraldı¹⁰⁵. Bunların arasında *Yavuz* muharebe kruvazörüne ilaveten *Turgutreis* zırhlısı, *Mecidiye* ve *Hamidiye* kruvazörleri ile yaşları 11-30 arasında olan başkaca muhrip ve kruvazörler ile gambot, torpidobot, mayın gemisi, yat ve yardımcı

⁹⁸ Amasra Deniz Kumandanlığı; İstiklâl Harbi'nden kalma bir komutanlık olduğundan lağvedilerek İstanbul'a nakledildi. Samsun Deniz Kumandanlığı ise 1929 senesinde lağvedildi. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 7.

⁹⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-5. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizcilliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 65-68.

¹⁰⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 10; Murat Açmüz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)", *Türk Denizcilik Tarihi ve Bahriye Teşkilâtı*, ed. Demet Cansız ve Murat Açmüz (İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 2023), 235-236; Ergun Demirel, "Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, s. 523 (1983), 4-5.

¹⁰¹ *Akhisar* ve *Draç* torpidobotları Marmara'da kaçakçılığa ve eşkıya hareketlerine engel olmak; *Hızırreis* gambotu İzmir limanında kaçakçılığı ve eşkıya hareketlerine engel olmak; *Nusret* Mayın Gemisi Saros Körfezi'ndeki mayınları temizlemek; *Aydınreis* ve *Preveze* gambotları, Trabzon bölgesindeki mayınları temizlemek görevi ile vazifelendirilmişlerdi. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 1-2.

¹⁰² Donanma Kumandanlığı karargâhı; kumandan, emir subayı, erkân-ı harp reisi (kurmay başkanı), topçu erkân-ı harbi, torpido erkân-ı harbi, seyir erkân-ı harbi, baş çarkçı, telsiz ve muhabere uzmanı, donanma levazım müdürü ve donanma kâtibinden oluşmaktaydı. Teşkilâtın "şube"ler şeklinde olmayıp "kurmay" ve "uzman" teşkilâtının bulunması, İkinci Meşrutiyet'ten itibaren uygulanan İngiliz sisteminin tezahürüyü. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-6.

¹⁰³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-6-I-8; Erdinç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 368; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 1; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 140.

¹⁰⁴ Daha sonra Osmanlı gemilerinin pek çoğu uzun yıllar kullanılmaya devam edilmiştir.

¹⁰⁵ Ergun Demirel, "Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri", 4.

gemilerden oluşan farklı tonajlarda büyüklü küçüklü ve farklı özelliklerde gemiler vardı¹⁰⁶. Ek-1'deki listeden de görüleceği üzere farklı ülkelerde ve farklı dizaynlarında inşa edilmiş, çeşitli ancak birbiriyle uyumsuz silahlarla donatılmış ve üstelik bu silahlardan büyük çaptakilerinin Sevr Antlaşması gereği üzerinden söküldüğü farklı tür gemilerden oluşan bir bahriye devralınmıştır¹⁰⁷.

Bu dönemde gemilerin tamir edildiği tek tersane; Haliç'teki İstanbul Tersanesi'dir. Kurtuluş Savaşı sonrası 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması (4, 6 ve 8. maddeler) gereği Türk Boğazları (Çanakkale ve Karadeniz) bölgesinin askerden arındırılarak ve silahsızlandırılarak bir özel komisyon idaresinde olup ayrıca tarafsız statüde olması sebebiyle¹⁰⁸ Haliç'teki fabrika, tezgâh ve depoların güvenliğinin sağlanamama durumu ortaya çıkmıştı. Diğer yandan 1915'te mayın yarası alan *Yavuz*'un acilen havuzlanma ve tamir edilme ihtiyacı vardı ve bunun Haliç'te karşılanması güçtü. Marmara Denizi'nde donanma üssü teşkil edecek bir liman inşasına karar verildi ve bu amaca en uygun konumda bulunan İzmit körfezindeki yerlerin fizibilite araştırmaları başlatıldı¹⁰⁹.

İstanbul'daki altyapı/onarım tesislerine yakınlığı ve İzmit Körfezi içinde yer aldığı için korunaklı olması sebebiyle Gölcük; donanmanın yeni üslenme ve teşkilatlanma alanı olarak seçildi. O dönemde Bahriye Çiftliği ismiyle anılan bölge, donanmaya tahsis edilmiştir. İzmit'te kurulacak deniz üssünün güvenliğini sağlamak üzere Kara Kuvvetleri'nin 10'uncu Ağır Topçu Alayı, Darıca'ya sevk edilerek Kocaeli "Müstahkem Mevki Kumandanlığı" teşkil edildi. Bu komutanlık; idarî olarak Müdafai Milliye Vekaleti'ne, eğitim ve harekât yönünden de Eskişehir'deki 4'üncü Kolordu Kumandanlığı vasıtasıyla Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne¹¹⁰ bağlandı. Bahriyenin deniz ve kara teşkillerinin İzmit Körfezi'ne taşınmasını müteakip İzmit

¹⁰⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-7-I-8; Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, 81; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Cumhuriyetin 70'inci Yılında TSK Tarihi (1923-1993)* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994). 24; Fahri Çoker, "Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu?", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, s. 560 (1994), 64.

¹⁰⁷ Cumhuriyet Bahriyesine devrolan yüzer birlikler listesi Ek-1'de verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, VI, 155; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 7-9; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-8, sayfaya Ek tablo.

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bozkurt, Abdurrahman. *Türk Boğazlarında Uluslararası Kontrol (1918-1936)* (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2014), 86-136.

¹⁰⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-9-I-10; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Denizcilerin Koruyucuları* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, 2003), 58.

¹¹⁰ Bugünkü ismi "Genelkurmay Başkanlığı"dır.

Bahriye Kumandanlığı ile Darıca'daki Müstahkem Mevki Kumandanlığı "Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Mevki Kumandanlığı" adı altında yeniden teşkilatlandırıldı¹¹¹.

Marmara kıyısında yer alan Gölcük, kısa zaman içinde Türk Deniz Kuvvetleri'nin en önemli üslerinden biri haline geldi. Çulhane'de kurulan Kocaeli Bahriye Fabrikası ve Mayın Komutanlığı, İstanbul'dan getirilen tesis, malzeme ve takım-tezgahlarla teşkil edildi¹¹². İstanbul'daki Kasımpaşa Bahriye Nezareti binasında ise İstanbul Kumandanlığı, bünyesinde Efrad-ı Cedide Mektebi (Er Eğitim), Muhafaza Taburu ve Dalgıç Bölüğü teşkil edilerek idarî olarak Bahriye Dairesi'ne, eğitim ve harekât bakımından ise Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne bağlandı¹¹³.

Lozan Antlaşması¹¹⁴ gereğince uygulanan Boğazlar rejimi kapsamında İstanbul'da "Uluslararası Boğazlar Komisyonu" teşkil edilmiştir. Bu komisyon merkezi Cenevre'de olan Cemiyet-i Akvam'a bağlı çalışmış ve başkanlığını Tümamiral Vasıf Temel yapmış, üyeler ise farklı ülke vatandaşlarından oluşmuştur. Komisyon, genel itibarıyla Boğazlar'dan yapılacak geçişlerin düzenlenmesi ve kontrolü görevlerini ifa etmiş, Cemiyet-i Akvam'a karşı sorumlu olarak yıllık raporlar vermiştir. Türkiye bu komisyonun teşkilatına; bir idarî bina ile her iki boğazda birer tane işaret ve telsiz istasyonu vermiştir¹¹⁵.

İzmir Bahriye Kumandanlığı ise Kurtuluş Savaşı'nı takiben teşkil edilmiş ve Kordon Boyu'nda kiralanmış bir binayı "karargâh" olarak kullanmaya başlamıştı. Emrine; Müstahkem Mevki Bahriye Müfrezesi, Mayın Grubu, İzmir Atölyeleri, Uzunada İşaret İstasyonu ve Tayyare Bölüğü verildi. Vazifesi deniz emniyet ve

¹¹¹ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Denizcilerin Koruyucuları*, 58; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 10-12; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-10-I-12.

¹¹² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-15-I-16; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 11-12.

¹¹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-12-I-15; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 9-10; Murat Açmüz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)", 237.

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar ve Belgeler*, çev. Seha L. Meray, c. 2 (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973); Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları I (1922-1923)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990).

¹¹⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-5; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 62-65; Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Bozkurt, "Boğazlar Komisyonu'nun Kuruluşu ve Faaliyetleri (1924-1936)", *MHB*, c. 37, s. 1 (2017), 6-8 ve Abdurrahman Bozkurt, *Türk Boğazlarında Uluslararası Kontrol (1918-1936)*, 137-218.

müdafaa işlerini yürütmekti¹¹⁶.

Almanlar, donanmanın ait bütün talimname ve vesikalarını Birinci Dünya Savaşı akabinde yanlarında götürdüklerinden dolayı deniz subayları ve Heybeliada'daki Bahriye Mektebi öğrencileri Deniz Kuvvetleri'ne ait talimname, talimat ve harp tecrübelerinden mahrum kalmışlardı¹¹⁷. Cumhuriyet'e kadar geçen zaman zarfında gemilerle seyir ve taktik eğitim ve tatbikat gibi eğitimler yapılamamış ancak eğitim kurumlarında öğrenci yetiştirilmeye devam edilmişti. Eğitim işleri ile ilgili ilk icraat; eğitim kuruluşlarının üç esasta toplanması olmuştur: Deniz Harp Okulu ve Lisesi, Deniz Telsiz ve Elektrik Fen Tabiat Okulu, Deniz Erbaş Hazırlama Okulu¹¹⁸.

Cumhuriyet'in ilanını müteakip 1924 yılı için mecliste bütçe görüşmeleri yapılmadan önceki hazırlıklardan biri de personel maaşlarına ayrılacak bütçe kapsamında personel sayısını belirlemek olmuştur. Bu planlamaların bahriyeyi ilgilendiren kısmından olmak üzere oluşturulan bir komisyonla, millî mücadeleye katılmamış, sağlık durumları elverişsiz veya görevde kalmalarında fayda görülmeyen 749 subay emekliye ayırıldı. Buna mukabil bahriyenin; 1413 subay, 120 gedikli subay, 470 küçük subay-astsubay, 47 deniz talebesi, 80 bahriye mektebi öğrencisinden oluşan toplam 2130 kişilik kadrodan oluşması uygun bulundu. Müteakiben bu kadrodan oluşan bahriye personelinden beklenecek işler de Bahriye Dairesi Reisi tarafından yayınlanan 2 Şubat 1924 tarihli genelge ile tespit olundu. Bu genelgede öncelikle bahriyenin mevcut durumu özetlenmiş, personel eğitiminin önemine vurgu yapılmış ve personelden azami gayretle çalışması istenmiştir¹¹⁹.

Balkan Harbi başta olmak üzere Osmanlı donanmasının müteakip süreçte yaşamış olduğu zorluklar ve kayıpların hafızalardan silinmesi için Cumhuriyet devrinde bu psikolojik hasarın telafi edilme fikri doğdu. Fakat yetkililerin büyük çoğunluğunun öncelikli yatırım ve modernizasyonun kara gücüne yapılması gerektiği

¹¹⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-18; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 7, 14.

¹¹⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, IV-1; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 6, 13-14; M. Engin Uzun, "Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi" (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2004), 3.

¹¹⁸ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Cumhuriyetin 70'inci Yılında TSK Tarihi (1923-1993)*, 24; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 14-16; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 26.

¹¹⁹ Fahri Çoker, "Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu?", 60-62.

hususundaki yaklaşımları buna engel oldu. Hava gücünün de desteğini alan donanmanın Boğazları denizaltı, ufak tonajlı gemiler ve mayınla koruyabileceği görüşü ağır geldi¹²⁰. Bu görüşe varılmasındaki baş etkenlerden birisinin bahriye için ayrılacak bütçe miktarı olduğu anlaşılmaktadır. Uzun tartışmalardan sonra devlet bütçesinden bahriyeye ayrılan bütçe oldukça azdır. Bu bütçenin de yaklaşık yarısı personel maaşlarına, geri kalan kısmın da üçte ikisi giyecek, yiyecek, ısınma, kırtasiye vb. ihtiyaçlara ayrılmış geriye kalan üçte bir de gemi bakım onarım yenileme gibi işlerin planlanması için ayrılmıştır¹²¹.

1924 yılında donanmanın safahatine dair önemli bir gelişme oldu. 24 Mart günü Büyük Millet Meclisi'nde yapılan bütçe görüşmeleri esnasında Trabzon ve Kastamonu mebusları olan Recai ve Ali Rıza Beyler, Türkiye'nin güçlü bir donanmaya sahip olması gerektiğini belirterek bahriye bütçesi görüşmeleri esnasında donanma için nasıl bir program takip edilmesi gerektiğine dair fikirlerini belirttiler¹²². Ayrıca deniz subayları tarafından hazırlanan yeni bahriye programı dahilinde farklı büyüklük ve tiplerde yaklaşık 90 adet¹²³ gemi ile iki adet yüzer havuz alımı/inşası ile birlikte Bahriye Vekaleti'nin müstakil bir kurum olarak teşekkül etmesi gerektiğine dair 26 mebus tarafından sunulan teklifin gemi alımı ile yüzer havuz alım/inşası teklifleri kabul edilmediği halde Bahriye Vekaleti kısmında bir sorun olmadan kuruluş gerçekleşti¹²⁴.

1.5.2. Bahriye Vekâleti Dönemi (1924-1928)¹²⁵

Cumhuriyet devrinde Türk denizciliğinin stratejik yönü 1924 yılında Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa tarafından tayin edilmiştir. 11-24 Eylül 1924 tarihleri arasında *Hamidiye* zırhlısıyla yaptığı gezide gemi şeref defterine şu ifadeleri yazmıştır:

¹²⁰ Murat Açmüz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)", 239-240.

¹²¹ Fahri Çoker, "Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu?", 63-73.

¹²² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-25-I-34; TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: II, İçtima Senesi: 2, c. 7/1, Yirminci İçtima, 24.3.1340 Pazartesi, 1049-1056.

¹²³ "Gazi Paşa, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa isimli üç kruvazör, dört büyük kruvazör, on iki muhrip, on iki denizaltı gemisi, yirmi dört mayın tarayıcı gemi, iki açık deniz mayın dökücü gemi, üç kıyı mayın dökücü gemi, dört ağ gemisi, yirmi adet çeşitli maksatlı yardımcı gemi...". Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-33-I-34; Murat Açmüz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)", 240.

¹²⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-34; Murat Açmüz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)", 240.

¹²⁵ Özet bilgi için bkz. M. Hikmet Bayar, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tarihçesi*, 77-78.

“Hamidiye kruvazörü, maziden kalan donanma aksamı içinde Türkiye Cumhuriyeti’nin denizlerinde faaliyete ilk geçen gemi oldu... Türk donanması kumanda ve zabitan heyetini bu gemide ve buna refakat eden Peyk-i Şevket torpido kruvazöründe tanıdım.

Temas ettiğim, ruhu genç, mefkuresi genç, bu istikbal kumandan ve zabitleri bende Bahriyemiz için kuvvetli ümitler hasıl etti. Bu kıymetli, şedit arzulu heyeti yadigâr-ı mazi olan bu gemi içinde bırakmakla iktifa olunamaz. Onları, müsait ve müstahak oldukları kadar inkişafa mazhar edebilmek için bugünün icabatına başvurmak lazımdır.

Hudutlarının mühim ve büyük aksamı deniz olan Türk Devleti’nin donanması da mühim ve büyük olmak gerektir. O zaman Türkiye Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. Mükemmel ve kaadir bir Türk donanmasına malik olmak gayedir. Bunun ilk azimet noktası, sefain-i harbiye tedarikinden evvel onları muvaffakiyetle sevk ve idareye muktedir kumandanlara, zabitlere, mütehassıslara malikiyettir.

Hamidiye’de ve Peyk-i Şevket’te tanıdığım arkadaşlar, gayete yürüyebileceğimizin canlı ve kıymetli delilidirler.

Bugün için bu güzide heyet büyük alaka ile muhafaza olunacaktır. Mevcut büyük, küçük gemilerimizden yalnız kabili istifade olanlar tefrik ve ihya edilebilir. Donanmamız Heyet-i Umumiyesi’nde, faal ve nafi unsurlardan mütevazı bir bahri cüz’ü vücuda getirmek imkânına kani oldum.

Bunun için Hükümet-i Cumhuriyet’in, tedbir ve teşebbüsleri ile şahsen alakadar olacağım. Esaslı ve kıymetli bir nokta-i azimetini bulduktan sonra ondan muazzam gayeye yürümek ve ona vasıl olmak elbette müyesser olacaktır.”¹²⁶

Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa, Hamidiye gemisiyle yaptığı Karadeniz gezisinden kısa bir müddet sonra, 2 Kasım 1924’te, Büyük Millet Meclisi’nin yeni dönem açılışında yaptığı konuşmada deniz gücüne verdiği önemi şu sözleriyle

¹²⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, V-13-V-14; Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, 70-71; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 103.

vurgulamış ve gerçekçi bir noktadan yakın gelecek için hedef tayin etmiştir:

*“Efendiler! Bahriye’yi esaslı ve ciddi bir biçimde geliştirip düzenlemek düşünülmelidir. Bu konuda başlangıç noktası, özellikle seçkin elemanları hak ettikleri gibi yetiştirip onlardan memleketin ivedi gereksinimlerinde yararlanmak ve herhalde memleketin gücünün üzerinde hayallerden de uzak durmak olmalıdır.”*¹²⁷

Eski deniz subayı Kastamonu Mebusu Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının önerisi üzerine TBMM’de görüşüldükten sonra 29 Aralık 1924’te onaylanan 539 sayılı kanun ile Bahriye Vekâleti kuruldu¹²⁸. Vekâlet’in kuruluşu Meclis’te tartışılırken mebus generaller ile mebus deniz subayları arasında görüş ayrılığı yaşanmış, generaller Deniz Kurmay Başkanlığı’nın Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği’ne bağlanmasını savunurken deniz subayları, İngiltere örneğinde olduğu gibi Deniz Kurmay Başkanlığı’nın Bahriye Vekaleti’ne bağlı olması hususunda diretmişlerdi ancak teşkilat generallerin isteklerine uygun şekilde oluşturuldu. İlk vekil; kendisi de emekli bir topçu subayı olan Cebelibereket mebusu İhsan (Eryavuz) Bey oldu¹²⁹.

Vekâlet, onaylanan kanunun 14 Ocak 1925 gün ve 82 sayılı Resmî Gazete ile yayınlanmasıyla resmen göreve başladı¹³⁰. Vekâlet’in kuruluş gerekçelerinde; deniz savunması için donanma oluşturulmasının bir uzmanlık gerektirdiği ile birlikte binlerce kilometre kıyı uzunluğu olan üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye’de deniz ticaretinin gelişmesi ve ilerlemesinin gerektiği de yer almaktadır¹³¹. Bu gerekçelere rağmen Bahriye Vekâleti, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerindeki Bahriye

¹²⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, V-14-V15; Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, 106.

¹²⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-38; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima Senesi: II, c. 11, 28 nci İçtima, 29 Kânunuevvel 1340 Pazartesi, 287-294, 303-304; O günlerin Türk bahriyesinde kıdemli komutanlar olmadığından -en kıdemli rütbe Albay rütbesiydi ve ilk Amiral 1935 yılında olacaktı- sivil vekâlete bağlı bir donanmanın daha hızlı gelişme sağlayacağı ve bütçe tahsisatı için de daha kolay temsil edileceği düşünülmüştü. Bkz. Erdinç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 379-380.

¹²⁹ Hergüner, aynı tarihlerde bir amiral üç albay olmak üzere üst rütbeli bahriyeli personel varken İhsan Bey’in vekil seçilmesini vekaletin Lozan Antlaşması ile kazanılan kabotaj hakkının tanıtılması maksadıyla politik amaçla kurulmuş olmasına bağlar. Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 22-23.

¹³⁰ *Resmî Gazete*, 14.01.1925, s. 82, 1.

¹³¹ Coşkun Güngen, “Bahriye Vekaleti”, 23.

Nezareti’nde olduğu gibi sadece askerî denizciliği yönetmekle görevli olmuştur¹³².

Bahriye Vekâleti, teşkilatında bir müsteşarın emrinde çalışan “donanma, personel, teçhizat (teknik), sıhhiye, levazımat (ikmal), muhasebat (bütçe, maaş vb.)” daireleri ile Daimî Divan-ı Harp, Müze ve Arşiv kısımlarını barındıran, Millî Müdafaa Vekâleti’nden bağımsız ancak eğitim, harekât, tatbikat, denetleme gibi alanlarda Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği’ne bağlı bir kurum olarak görev yapacaktı¹³³. Bu kuruluşun yanında merkezi İstanbul’da olan iki ayrı kuruluş daha Bahriye Vekâleti teşkilâtında yer almıştır: Vekil adına tüm müesseseleri teftiş etme yetkisi verilen “Harp Hazırlığı Müfettişliği” ile tüm deniz okullarının idare edildiği merkez olan “Deniz Okullar ve Kurslar Müdürlüğü”¹³⁴.

Bahriye Vekâleti kuruluşu dışında Ankara’da, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği’ne bağlı ve kolordu komutanlığı yetkisi verilen bir “Bahriye Erkân-ı Harp Reisliği (Deniz Kurmay Başkanlığı)” oluşturulmuş ve teşkilâtında “Harekât, Haber Alma ile Talim ve Terbiye” işleriyle ilgilenen üç şube yer almıştı¹³⁵. Donanma Kumandanlığı ise kolordu seviyesine yükseltilmiş olmasına rağmen bu rütbenin karşılığını taşıyan bir deniz subayı/amirali mevcut değildi. Görev, vekaletle yürütülüyordu. *Yavuz* zırhlısının komutanı ikiz görevle aynı zamanda donanma kumandanı olarak görev yapmakta olduğundan sonuç itibarıyla bir gemi komutanı olması hasebiyle muadilleri olan kolordu kumandanları kadar bir serbestliğe sahip değildi. Donanma Kumandan Vekili emrinde emir subayı, kâtip ve erkân-ı harp reisi vardı. Kumandanlık karargâhı ise erkan-ı harp reisine bağlı; topçu erkân-ı harbi, torpido erkân-ı harbi, seyir erkân-ı harbi, işaret uzmanı, telsiz uzmanı, başçarkçı, sıhhiye uzmanı, levazım müdürü ve hukuk müşavirinden oluşuyordu¹³⁶.

¹³² Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)* (İstanbul: İstanbul ve Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz Bölgeleri Deniz Ticaret Odası, 2002), 24; Coşkun Güngen, “Bahriye Vekaleti”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, s. 531 (1985), 24.

¹³³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-39, sayfaya Ek tablo ve I-40; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 23-25; Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 242-243. Bunlardan Donanma Şubesi’ne bağlı Divan-ı Harb-i Daimî, İmalat Şubesi’ne bağlı Fabrikalar Müdüriyeti, Levazım Şubesi’ne bağlı Levazım Ambarları ve Sevkiyat, Sıhhiye Şubesi’ne bağlı Merkez Hastanesi ve Müdevvenat ve Neşriyat Şubesi’ne bağlı Deniz Matbaası da İstanbul’da bulunmaktaydı. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 25.

¹³⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 24.

¹³⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-41; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 24; Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 243.

¹³⁶ Bahriye Vekaleti’nin teşkilatına dair daha geniş bilgi için bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-41; Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 244.

Ayrıca; İstanbul Bahriye Kumandanlığı, Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Mevki Kumandanlığı, Karadeniz Bahriye Kumandanlığı (Samsun'da) ve Akdeniz Bahriye Kumandanlığı'nda (İzmir) eğitim ve harekât olarak Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne, idarî bakımlardan Bahriye Vekâleti'ne bağlı olarak görev yapmaktaydılar¹³⁷.

İstanbul Bahriye Kumandanlığı kendisine bağlı gemi veya komutanlık olmadığı için İstanbul'daki inzibat işleri ve yabancı gemilerle irtibat vazifesiyle meşguldü. Yeni Erat Okulu açıldıktan sonra belli başlı meşgalesi bu okulla ilgili işler oldu. Ayrıca, Zeytinburnu'nda bulunan fişekhanedeki cephaneliklerle Okmeydanı'ndaki telsiz istasyonu da İstanbul Bahriye Kumandanlığı emrindeydi. Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanlığı; bağlı bulunduğu 4'üncü Kolordu Kumandanlığı emrinde, İzmir Deniz Kumandanlığı; bağlı bulunduğu İzmir Müstahkem Mevki Kumandanlığı emrinde çalışıyordu. Karadeniz Bahriye Kumandanlığı'nın ise herhangi bir meşguliyeti yoktu¹³⁸.

Onarımı mümkün olan gemiler için 1924 yılında başlayan onarım faaliyetleri devam ederken onarımı mümkün olmayan, görev yapamayacak haldeki gemiler de hizmet dışına çıkarılmıştır¹³⁹. Eylül 1925 itibarıyla donanmayı teşkil eden harp gemileri ve konuşları şu şekildeydi: *Yavuz* muharebe kruvazörü (hareketten sakıt), *Turgutreis* zırhlısı, *Peyk-i Şevket* torpido kruvazörü, *Taşoz* muhribi ve *Nusret* mayın gemisi İzmit'te; *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörleri, *Berk-i Satvet* torpido kruvazörü, *Basra* ve *Samsun* torpidobotları, *Hızırreis*, *İsareis*, *Kemalreis*, *Aydınreis*, *Preveze*, *Burakreis* ve *Sakız* gambotları İstanbul'da; *İntibah* mayın gemisi ise İzmir'de konuşlanmıştı¹⁴⁰.

Vekâletin ana hatlarıyla karşı karşıya bulunduğu durum; ülkenin maddî imkanları doğrultusunda bir deniz gücü (aslen donanma) oluşturmak ve bu maksatla eldekilerin mümkünse tamiri mümkün değilse yeni gemi siparişi, donanmanın

¹³⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-43; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 25; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 23-24.

¹³⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-43-I-44; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 34.

¹³⁹ Ergun Demirel, "Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri", 5.

¹⁴⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-42; Murat Açmüz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)", 244.

ihtiyaçlarına cevap verebilecek kara tesisleri meydana getirmek yahut olanları bu ölçekte geliştirmek, eēitim teşkilatı, müfredat ve yayınlarını gözden geçirerek donanmanın isterlerine uygun yapılandırma ihtiyacıydı¹⁴¹. Bu maksatla; Bahriye Vekāleti döneminde ilk icraatlardan biri, mevcut gemilerden ihtiyacı olanların onarıma tabi tutulması olmuş, öncelikle en acil ihtiyaç duyulan ve kısmen eldeki imkānlarla onarılabilecek olanlardan başlanmıştır. Bu kapsamda ilk onarıma alınan gemiler; 10.000 tonluk *Turgutreis* zırhlısı ile 3.500 tonluk *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörleri oldu. *Turgutreis* ve *Hamidiye*’nin onarımları 1924’te, *Mecidiye*’nin onarımı ise 1927’de tamamlandı. Donanma Komutanlıēı da öncelikli çalışmalarını, gemilerin bakım ve onarımı üzerine yoēunlařtırdı. Gemilerdeki genel bakım-tutum ve onarım işleri 1924-1927 arasında devam etti, donanma ancak 1928 yılında birlikte eēitim/tatbikat yapabilecek seviyeye geldi¹⁴².

Hamidiye kruvazörü ile *Turgutreis* zırhlısının onarımının tamamlanıp personel ve eēitim eksikliklerinin de tamamlanmasını müteakip geçen deniz subayları ve deniz talebelerinin motivasyonuna katkı saēlamak ve bahriyede atış birliēi tesis etmek amacıyla Cumhuriyet bahriyesinin ilk topçu atışı, *Turgutreis* zırhlısı tarafından *Rasit* gemisinin ektiēi hedefe 5-9 Mayıs 1925’te Marmara Denizi’nde gerçekleştirildi. *Yavuz*, *Hamidiye*, *Mecidiye* ve *Peyk-i şevket* gemilerinin topçu personeli de *Turgutreis* zırhlısında atışlara iştirak etti¹⁴³.

Bahriye Vekāleti başlangıçta yeni gemiler almak yerine eldeki imkanlarla mevcut gemilerin tamiratına öncelik vermiş, bahriye teşkilini uzun vadeli bir plana dayandırmıştı. Ancak Birinci Dünya Savaşı esnasında İmroz Harekātı’nda yara almış olan *Yavuz* kruvazörü, eldeki imkanlarla tamir edilememiřti¹⁴⁴. 1925 yılı Eylül ayında, yaralı ve İzmit açıklarında demirli bulunan *Yavuz*’da incelemelerde bulunan Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa, Donanma Komutanı Yarbey Necati Bey’e; “*Yavuz*

¹⁴¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-42; Afif Byktērl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 25.

¹⁴² Erdiç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 368; Dilek Erkin Akdoēan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlıēı’nın Kurulması*, 54.

¹⁴³ Afif Byktērl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 16-17; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliēimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 26.

¹⁴⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-47-I-48; Afif Byktērl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 25; İbrahim Akkaya, “*Yavuz Geliyor Yavuz...*”, (*E*)*Dz.Alb.İbrahim Akkaya’nın Deniz Kuvvetleri Dergisi ile Derya’da Yayınlanmış Makaleleri Anılar ve Anektodlar*, (İstanbul: Dz.K.K.lēēı Yayınevi, 2015), 31; Ayrıntılı bilgi için bkz. İskender Tunaboyle, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Yavuz (Goeben) Zırhlısı* (İstanbul: Dz.K.K.lēēı Yayınevi, 2006).

gemisine ilk defa geliyorum. Yaralı da olsa bugünkü şekli o zamandan daha pek çok değerlidir. Bu gemiyi Türk milletinin ihtiyacı olan sağlam ve kudretli bir zırhlı şekline sokacağız. Bu kudret, silah bakımından sizlere, dış politika bakımından da bizlere büyük hizmetler görecektir, gurur sağlayacaktır.” demiştir. Bunun üzerine, tamirat için bir Fransız şirket ile anlaşıldı. Ancak onarım için İstanbul’da Yavuz’u havuzlayacak büyüklükte bir yüzer havuz bulunmadığından öncelikle Gölcük’te inşası için de bir Alman şirket ile anlaşma yapıldı. Yavuz, önce 1926 yılında havuza alındı ancak havuzun orta kısmının çökmesi sebebiyle havuzun tamiri için beklendi ve 20 Eylül 1927’de tekrar havuzlanarak onarımına başlandı¹⁴⁵. Alman Flender şirketi desteğinde onarım atölyeleri, baraka tarzı kalma yerleri ile mayın, akümülatör ve torpido fabrikaları da inşa edildi ve faaliyete geçti. Ayrıca Yavuz’un karinasının büyük olması sebebiyle Gölcük’te daha başka atölye ve ambarlar da teşkil edildi. Geminin tamirati uzadıkça açılan atölyelerin de sayısının artmasıyla Gölcük Tersanesi’nin temelleri atılmış oldu. Gölcük’te bir yüzer havuz inşası ile başlayan süreç, bir anlamda Gölcük Üssü’nün de inşası oldu ve Gölcük’ün donanmanın merkezi olması yolunu açtı. Lozan Antlaşması’nın Boğazlar bölgesini askersizleştirmesi zorunluluğu gereği Haliç ve İstinye’deki altyapı/bakım-onarım tesislerinin taşınmasıyla birlikte yapılan yeni tesisler uzun süre Türk bahriyesinin ağırlık merkezini oluşturdu¹⁴⁶.

Onarımlara ilaveten, Bahriye Vekaleti tarafından planlandığı üzere iki denizaltı alımı için 1924 yılı içerisinde üç kişilik bir heyet tetkik amacıyla Avrupa’ya gönderilmiş, heyet Fransa, İsveç ve Hollanda’da incelemelerde bulunmuştu. Cumhuriyet donanmasında denizaltıcılık faaliyetleri bu heyetin edindiği bilgi ve tecrübeler doğrultusunda yapılan yasal düzenlemelerle başladı. 1925 yılı sonlarında Hollanda’yla iki adet denizaltı inşası için yapılan sözleşme imzalanarak *Birinci İnönü* ve *İkinci İnönü* adı verilen denizaltıların inşası Ocak 1926’da Hollanda’daki

¹⁴⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-48; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 37, 58-59; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 37-38; Ayrıntılı bilgi için bkz. İskender Tunaboğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Yavuz (Goeben) Zırhlısı*.

¹⁴⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 57, 61; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 144-145; Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 245-246. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Gölcük Tersanesi Komutanlığı, *Gölcük Tersanesi Komutanlığı Tarihçesi:1926-1999* (Kocaeli: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1999).

tezgahlarda başladı¹⁴⁷. Gemilerin sınırlı sayıda personeli de eğitim almaları için Hollanda'ya gönderildi. Diğer personele de Ocak 1926'dan itibaren Kasımpaşa'da açılan denizaltıcılık kursları ile eğitim verilmeye başlandı¹⁴⁸.

Bir yandan bu gelişmeler yaşanırken hem savunma hem taarruz ihtiyaçları doğrultusunda donanmada mayın silahına önem verilerek öncelikle mevcut mayınlar Samsun, Amasra, İzmit ve İzmir limanlarına dağıtıldı. Diğer yandan mayın tarama işlemleri için İngiltere'den mayın tarama cihazları satın alınarak *Berk*, *Peyk* ve *Taşoz* gemilerine takıldı¹⁴⁹. Birinci Dünya Savaşı'nda mayın silahının ne kadar etkili olduğu konusunda yaşanan tecrübelerin ve henüz kendini savunacak ve koruyacak güçte bir donanma oluşturamamış olmanın ve yakın gelecekte de oluşturulması mümkün görülmemesinden hareketle mayın silahına öncelik verildiği düşünülmektedir. Bu düşünceyi destekler nitelikte bir dizi olay da Sovyetler Birliği ile 1925'te dostluk ve tarafsızlık antlaşması, 1927'de ticarî denizcilik alanında kolaylık ve 1931'de askerî denizcilikle ilgili işbirliği antlaşmalarının imzalanmış olmasıdır¹⁵⁰.

Gemilerin bakım-onarım faaliyetleri devam ederken donanma personelinin eğitimi konusunda tedbirler yürürlüğe sokuldu. Personelin eğitimi, gemilerin sevk ve idaresine dair fikir birliği olmadığından yabancı devletlerden uzman heyet davet edilmeye karar verildi. Bunun üzerine Alman Müşavere¹⁵¹ Heyeti, Mart 1926'da İstanbul'a gelerek göreve başladı¹⁵². E. Tümamiral V. Gagerin başkanlığında altı subay ve 4 astsubaydan oluşan heyet¹⁵³, tüm gemi ve sahil tesislerinde yaptıkları

¹⁴⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-49-I-50, IV-9; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 26-27; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 25, 27.

¹⁴⁸ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 27.

¹⁴⁹ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 31.

¹⁵⁰ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 32-33

¹⁵¹ I. Dünya Savaşı'ndan önce sıra ile üç İngiliz amirali, savaş sırasında da iki Alman amirali donanmaya komuta etmişlerdi. Her iki dönemde de Türk donanmasına yabancı komutanların komuta etmesinin mahzurları görülmüştü. Bu sebeple davet edilecek heyetlerin komuta işlerine karıştırılmaması, sadece "danışman" olarak görev yapmak üzere davet edilmeleri kararı alındı. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 27; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 27-28.

¹⁵² Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *E.Gv.Alb. Abdurrahman Benlioğlu'nun Hatıraları*, haz. Nurcan Bal (İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2004), 31-32.

¹⁵³ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 28. Heyetin tümü emekli personeldi. Bunun sebebi, I. Dünya Savaşı sonrası yapılan

incelemelerde; donanma faaliyetlerinin yıllık olarak planlanması, gemilere *role esası* getirilmesi, muhabere ve muharebe talimnamelerinin hazırlanması, mühendislerin (asteğmenler) tekrar uygulamalı kursa tabi tutulması, gemilerdeki subaylar için top, telsiz ve torpido kursları açılması ve donanmanın bir an evvel sistemli eğitimlere başlaması gerektiğini tespit ettiler. Buna ilaveten yaptıkları incelemelere dayanarak Donanma Komutan Vekili ve Kurmay Başkanı ile faal gemilerin komutanları için tespit ettikleri isimlerin atanmasını teklif ettiler. Teklifler, Türk tarafınca uygun bulundu ve böylelikle Türk bahriyesi için yeni bir dönem başlamış oldu¹⁵⁴.

Ferdî eğitimler kapsamında ilk olarak mühendisler hep birlikte *Yavuz* kruvazöründe iki ay süreyle dümen ve makineye kumanda eğitimi, Alman usulü gemi ve ışıldak talimi ve muhabere eğitimine tabi tutularak donanmada Alman usulü eğitimin çekirdeğini teşkil ettiler. Telsiz kursu İstanbul'da telsiz okuluna çevrilen bir binada, torpido kursu *Muin-i Zafer* gemisinde ve top kursu da *Preveze* gambotunda açıldı. Atış idare hususunda fikir ve idare birliği sağlanan top ve torpido kurslarının dört ay süren eğitimlerinde ayrıca top atış idare talimnameleri ve her cins topa özel kullanma talimatı ile torpido hücum talimnamesi hazırlandı. Eğitimler, fiilî olarak icra edilen top ve torpido atışlarıyla tamamlandı¹⁵⁵.

Münferit birlik bazında gemi eğitimleri de Alman sistemine göre düzenlendi. Gemilerde bölük teşkilatı ve Alman sisteminde *roleler* oluşturuldu. Buna göre her bir personelin görev yeri, savaş ve savaş nöbet yeri, liman ve seyir nöbet yeri, çatma, yangın ve *denize adam düştü yeri* ile *gemiye terk yeri* tespit edilerek bir kart üzerine işlendi. Böylelikle Türk bahriyesinde ilk defa farklı durumlar için tespit edilen görev yerlerinin -özellikle erat tarafından- bilinmesi için *role talimleri* yapıldı. Talimlere; köprüüstü posta çantası alma-verme çalışması, dümen ve makine arızalarında kumanda eğitimleri, top ve ışıldak talimleri ile devam¹⁵⁶ edildi. Seyir ve liman

Versailles Anlaşması'nın 159 ve 160. maddeleri gereğince Almanya'nın başka bir ülkeye eğitimci, danışman vb. askerî personel göndermesinin yasaklanmasıdır.

¹⁵⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 28-29; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-42-I-43, IV-2.

¹⁵⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, IV-2-IV-4, IV-6-IV-7; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 29; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *E.Gv.Alb. Abdurrahman Benlioğlu'nun Hatıraları*, 34-35.

¹⁵⁶ Türk mürettebat zamanla eğitimlerden sıkıldığında Almanlar bu eğitimlerin karşılaştıkları herhangi bir durumda kendilerinin otomatik olarak karşılık verebilmelerini sağlayacağını ve kendilerinin Iskajarak Muharebesi'ni bu şekilde kazandıklarını vurguluyorlardı. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 38.

nöbetleri de Alman sistemi doğrultusunda “piket¹⁵⁷” esasına göre düzenlenmeye başladı. Buna göre gemi büyüklüğü ve personel sayısı ile orantılı olarak oluşturulan bölüklerden biri nöbetçi, diğerleri istirahatçi oluyordu. Bir diğer eğitim de subayların eğitimi idi. Bu kapsamda; gemi komutanı tarafından haftada iki akşam saat 21:00’de makine, tabip ve levazımlar da dahil olarak tüm subaylara talimnameleri okurdu¹⁵⁸.

Alman heyet donanmanın yıllık eğitim planını, yılı dörde bölmek suretiyle üçer aylık dönemlere ayırarak hazırlamıştı. Birinci dönemde (ocak-mart); acemi erler İstanbul’daki Yeni Erat Okulu’nda piyade talimi görür, donanma da bu döneme mahsus olmak üzere okulu yüzbaşı ve üsteğmen rütbesindeki subaylarla desteklerdi. Bu dönem, İstanbul Bahriye Kumandanı’nın yaptığı teftişle sona ererdi. İkinci dönemde (nisan ayı); donanma topluca Haliç’ten çıkarak herhangi bir limanda demirler ve tek gemi eğitimleri yapılır, daha sonra teker teker seyir kalkılır ve aynı eğitimler seyirde yapılırdı. Eğitimler, Donanma Kumandanı’nın seyir emniyet teftişi ile sona erer, teftiş sonuçları sözlü olarak açıklandığı gibi tüm gemilere yazılı olarak da yayımlanır, başarı kazanan ve kazanamayanlar özellikle ilan edilirdi. Üçüncü dönemde (mayıs-haziran); gemiler filo ve filotilla olarak muharebe ve hücum talimleri yapar, münferit olarak da oldukça ileri seviyede muharebe talimleri yapardı. Bu eğitimlerde “kartlı sistem” adı verilen bugün “faraziye vermek” olarak devam eden farklı durumlar (arıza/kaza/yara alma/çatma vb.) üzerinden personelin nasıl davranacağı konusunda gerçekçi talimler yapılırdı. Bu dönem de Donanma Kumandanı’nın yapacağı top ve torpido atışlarının da olduğu bir teftişle sona ererdi. Dördüncü dönemde (ağustos ve eylül) ise donanma unsurları kara ordusuyla müşterek eğitim yapar, bu dönem de Genelkurmay Başkanı’nın katıldığı top ve torpido atışlarının da olduğu bir teftiş ile sona ererdi. Hava unsurlarının katıldığı bir eğitim yoktu. Bu dönemin sona ermesiyle donanma unsurları, gezi maksatlı Karadeniz ve Akdeniz’e seyir çıkardı. Bazen de Donanma Kumandanı teftişi bu seyir esnasında olurdu. Gemiler, geziden sonra Haliç’te bakım onarıma alınırdı¹⁵⁹.

¹⁵⁷ Günümüzde *piket* kelimesi yerine “vardiya” kelimesi kullanılmakta, esası benzer devam etmektedir.

¹⁵⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, IV-4; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 29.

¹⁵⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, IV-5, IV-7-IV-8; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 29; Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 245.

Alman Müşavere Heyeti'nin eğitimlerinden sonra filo veya donanma olarak tatbikat yapabilme yetkinliği kazanan donanmanın *Hamidiye, Peyk-i Şevket, Basra* ve *Taşoz* gemilerinden oluşan grubu 12-20 Mayıs 1926 tarihleri arasında, hem ilk kez Ege Denizi'nde *sancak göstermek* hem de Ege Bölgesi'nde donanmanın kara muharebeleri üzerindeki etkisini görmek amacıyla 51 kurmay adayı Kara Harp Akademisi öğrencisi ve öğretmenlerinin de katıldığı atışlı bir tatbikat gerçekleştirdi. Marmara Denizi'nde *Rasıd* römorkörünün çektiği bir hedefe suüstü atışları yaptıktan sonra Ege Deniz'ne çıkan gemiler kara bombardımanı atış eğitimleri için Saros Körfezi'ndeki Hayırsız Adalar'a atış yapmıştır. Eğitimlerde ayrıca öğrenciler tarafından Çanakkale Boğazı ile Anadolu kıyılarına denizden yapılacak bir taarruzda deniz-kara müşterek harekâtı üzerinden durum muhakemeleri yapıldı. O tarihlerde donanmada henüz ortak talimname ve taktik konularda işbirliği tesis edilmemiş olduğu için çıkarma harekâtına karşılık vermede donanma başarılı bulunmamış ancak atışlar başarıyla sonuçlanmıştır¹⁶⁰. Tatbikat ve eğitimler o kadar etkili sonuçlar verdi ki sadece iki hafta sonra 1-15 Haziran 1926 tarihleri arasında Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Turgutreis zırhlısı ile Çanakkale Boğazı ve çevresinde incelemelerde bulundu¹⁶¹.

Alman heyet, bir taraftan ferdî eğitimlerle gemici personelin bireysel olarak görev odaklı geliştirilmesi ile meşgul olurken diğer taraftan münferit gemi bazında gemi role yerlerindeki görevler için personelin yetiştirilmesi ile meşgul oluyor diğer bir taraftan da filo ve filotilla olarak birkaç geminin birlikte eğitimlerini sağlıyordu. Tüm bu eğitimler devam ederken -önemli bir husus olarak- eğitimlere ilişkin esasları belirleyen talimnameler de hazırlanmıştı. Talimname hazırlığı, incelenmesi, matbaada basılması işlemleri zaman almışsa da muhabere, donanma sevk ve idaresi, keşif hizmetleri ve muhrip talimnameleri, Cumhuriyet donanmasının ilk talimnameleri olarak basılıp kullanılmaya başlandı¹⁶².

¹⁶⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, V-1; Ergun Demirel, "Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri", 5; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 30; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *E.Gv.Alb. Abdurrahman Benlioğlu'nun Hatıraları*, 35-36.

¹⁶¹ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 30.

¹⁶² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, IV-7; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 30; Murat Açmüz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)", 245-246.

Alman Müşavere Heyeti, Harp Okulu talebelerinin denizcilik ve askerlik eğitimleri için daha uygun olduklarını değerlendirdikleri farklı bir uygulama teklif etmişti. Buna göre; Deniz Lisesi'ni tamamlayan öğrenciler öncelikle Yeni Erat Okulu'nda üç ay süreyle piyade eğitimine tabi tutulacaklar sonrasında bir yıl donanma gemilerinde nazarî eğitim alarak bilfiil erat görevlerini yerine getireceklerdi. Müteakiben Kasımpaşa'daki Bahriye Vekâleti binasında açılacak ve “Çekirdek Okulu” ismi verilecek okulda bir yıl nazarî eğitime tabi tutulduktan sonra bir yıl daha donanma gemilerinde staj yapacaklar ancak bu kez *teğmen* olarak görev yapacaklardı. Bu sistem 1928'de uygulanmaya başladı ancak sadece iki yıl uygulandıktan sonra kaldırıldı¹⁶³.

Bahriye Vekâleti Dönemi'nde yapılan bir diğer meşakkatli iş; İngiltere'den tedarik edilmek üzere sipariş edilen gemilere ödenen paraların geri alınması için 22 Ekim 1926'da İngiltere'ye toplam 642.200 Türk Lirası'nın iadesi için yedi adet dava açılmasıdır. Bahriye Nezareti Dönemi'nde ödenen meblağların, o günkü kurumun varisi sıfatıyla Bahriye Vekâleti tarafından açılan davalar İngiltere lehine sonuçlanmıştır¹⁶⁴.

Dönemin bir diğer önemli hadisesi Kasımpaşa'daki havuz ve fabrikaların Seyr-i Sefain İdaresi'ne devredilmesidir. Ticaret Vekâleti'ne bağlı olan Seyr-i Sefain İdaresi Müdürü Emekli Kurmay Albay Selahaddin Bey, İdare'ye birçok yeni gemi temin ettiği ve bu gemilerin bakım onarımları için İstinye'deki tesisler yeterli olmadığı için Kasımpaşa'daki tesislerin kendi idaresine verilmesi konusunda Genelkurmay Başkanlığı ve hükümet erkânını ikna etmişti¹⁶⁵. Türk bahriyesinin deniz kültürünün yüzlerce yıllık bir unsuru ve mirası olan Tersane-i Âmire'nin kendilerinden alınması deniz subaylarını fazlasıyla üzmüş ancak en kıdemli subay rütbesinin yarbay olduğu bir müessesede Genelkurmay Başkanlığı makamından farklı bir sonuç çıkması temin edilememiştir. Buna karşılık Gölcük'te daha büyük bir tersane inşası sözü alınmıştı¹⁶⁶.

¹⁶³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 35.

¹⁶⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 35-36; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 32.

¹⁶⁵ Bu ikna hadisesinde; İdare Müdürünün, İstiklal Savaşı'nda Genelkurmay'ın nakliyat dairesi başkanlığı ile Mondros Mütarekesi'nde askerî müşavir olarak görev yapmış olmasının etkili olduğu değerlendirilmektedir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 36.

¹⁶⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, 1-51; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 36-37.

Ancak mevcut tek tersane olması ve donanma gemilerindeki halihazırda tamir-onarım işlerinin yapılmasına devam edildiği için tersanenin tam anlamıyla teslim edilmesi 1931 yılını bulmuştu¹⁶⁷.

Kurulduğu günden itibaren kısa zamanda Bahriye Vekâleti, Cumhuriyet donanmasının eldeki imkânlar ile ayağa kaldırılması ve modern donanmalara benzer şekilde teşkilatlanması ve personelin eğitimi için ciddi gayretler sarf etmiştir. Vekâlet en çok uğraştığı mesele olarak Yavuz'un onarımında planlandığı şekilde gitmeyen işler sebebiyle sorumlu tutulan yöneticiler¹⁶⁸ gerekçe gösterilerek 1927'de lağvedilmiştir¹⁶⁹.

Bahriye Vekâleti'nin kapatılmasının daha önceden planlanmış olduğu ve 1927 yılı seçimleri sonrası yeni kurulacak kabinede yer almayacağı Vekil İhsan Bey'e daha önceden söylenmiştir. Hatta 1927 genel seçimleri sonrası 2 Kasım 1927'de açıklanan kabine listesinde Müdafaa-i Milliye Vekili olarak yer alan Çankırı Milletvekili Abdülhalik (Renda) Bey, aynı zamanda Bahriye Vekâleti Vekili olarak da vekaleten görevlendirilmiştir¹⁷⁰. Başvekil İsmet Paşa, yeni kurulan hükümette ayrı bir Bahriye Vekâleti olmamasının bir nevi izahatı olarak 5 Kasım 1927 günü Meclis'te sunduğu hükümet programında Bahriye Vekâleti'nin, Müdafaa-i Milliye Vekâleti ile birleştirildiğini şu açıklama ile beyan etmiştir¹⁷¹:

“Yeni hükümeti teşkil ederken bazı vekâletlerin tevhidini de ihzari olarak teemmül ettik. Cumhuriyetin kuvvetlerinde emir ve kumanda bir Erkânı Harbiye Umumiyyede birleştirilince idari ve siyasi cihazlarının da bir vekâlet makamında müteaddit müsteşarlarla birleşmesini en müsmir teşkilât

¹⁶⁷ Dilek Erkin Akdoğan, “Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması”, 54.

¹⁶⁸ Yavuz'un tamiri ile ilgili olarak Bahriye Vekili'nin icra vekilleri heyeti kararlarına aykırı davrandığı gerekçesiyle, Vekil İhsan Eryavuz ve bazı subaylar hakkında dava açılmıştır. Bahriye Vekili iki yıl hapse mahkûm edilmiş diğer subaylar beraat etmelerine rağmen rencide olmuş ve bu sebeple istifa etmişler, bu durum da Türk bahriyesini zor durumda bırakmıştır. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 38; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 50; Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 246.

¹⁶⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-51; İskender Tunaboylu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yavuz (Goeben) Zirhlisi*, 78; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 38; İbrahim Akkaya, “Yavuz Geliyor Yavuz...”, 31.

¹⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, C. I, İkinci İnkat (2 Teşrinisani 1927 Çarşamba), 13; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 39; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 48-49.

¹⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, C. I, Dördüncü İnkat (5 Teşrinisani 1927 Cumartesi), 24; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 50-51.

zannediyoruz. Bahriye Vekâleti bu teşkilât içine kalp ve mecz edilmekle bahri ordunun müdafaa-i memleket ve millet mecmuasındaki vazaif ve vesatini daha iyi tanzim ve teşhiz edeceğimizi ümit ediyoruz.”

Vekâlet'in kuruluş gerekçelerinde yer alan vatanın deniz savunması maksadıyla donanma teşkili ve diğer askerî denizcilik işlerinin düzenlenmesi işleri, iki ayrı vekâlete bağlı farklı unsurların sevk ve idaresini zorlaştırdığı tecrübe edilmiştir. Vekâletin kuruluş gerekçelerinde olan ancak görev ve sorumlulukları arasında olmayan ticarî denizcilik işlerinin Bahriye Vekâleti çatısı altında yapılmıyor oluşu da vekâletin kaldırılması için haklı bir gerekçe oluşturmuştur. Vatan savunması ile ilgili tüm askerî işlerin tek bir merkezde toplanması sevk ve idare birliğinin tesisi için uygun görülmüştür¹⁷².

İsmet İnönü, Malatya Milletvekili vasfıyla, 24 Aralık 1927'de, eski Bahriye Vekili İhsan Eryavuz hakkında vekilliği süresinde; Gölcük'te Yavuz'un tamiri ile alâkalı olarak İcra Vekilleri Heyeti'nin almış olduğu kararlara aykırı bir şekilde davranış gösterdiği, vazifesini suistimal ettiği, devlet hazinesini zarara uğrattığı gibi iddialarda bulunmuş ve Divan Âli'ye sevki gereğinden hareketle soruşturma açılması talebini içeren önergeyi TBMM'ye sunmuştur¹⁷³. Bunun üzerine oluşturulan Tahkikat Komisyonu, 26 Ocak 1928 günü sundukları rapor ile “İhsan Beyin, ve ona tebaan diğerlerinin muhakemesi icra olunmak üzere Divanı Âliye sevklerini” talep etmiştir¹⁷⁴. Divan-ı Âli'de, iki aydan fazla devam eden ve 16 Nisan 1928'de sonuçlanan davada eski Bahriye Vekili İhsan (Eryavuz) Bey iki sene ağır hapis ve iki sene memurluktan uzaklaştırma cezasına çarptırılmıştır¹⁷⁵.

Bu dava Türkiye Cumhuriyeti tarihine “Yavuz Havuz Davası” olarak geçmiş

¹⁷² Coşkun Güngen, “Bahriye Vekaleti”, 25.

¹⁷³ Sabık Bahriye Vekili İhsan Bey'in Divan-ı Âli'ye sevki talebiyle Başvekil İsmet Paşa tarafından Büyük Millet Meclisi'ne sunulan tahrir hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İctima Senesi: I, C. I, Yirmi İkinci İnikat (24 Kânunuevvel 1927 Cumartesi), 151-171.

¹⁷⁴ Sabık Bahriye Vekili İhsan Bey hakkında tahkikat icrasına dair Başvekil İsmet Paşa tarafından Büyük Millet Meclisi'ne sunulan tahrir hakkında gerçekleştirilen müzakereler ve Tahkikat Komisyonu tarafından sunular rapor hakkında ayrıntılı bilgi için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İctima Senesi: I, C. II, Otuz Altıncı İnikat (26 Kânunusani 1928 Perşembe).

¹⁷⁵ Ferudun Kandemir, “Yavuz-Havuz Davası”, *Resmi Tarih Mecmuası*, s. 58 (Ekim 1954): 3414; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 38; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 40.

ve unutulmayacak izler bırakmıştır¹⁷⁶. Cumhuriyet tarihinde ilk defa görevi başında bir bakan, usulsüzlük, yolsuzluk, görevi sustimal, şahsî menfaat temini ile suçlanarak hapis cezası almıştır. Her ne kadar İsmet Paşa tarafından verilen önergeyle, Tahkikat Komisyonu incelemesi ve Divan-ı Âli tarafından yapılan inceleme sonucu bir karar verilmiş olsa da gerçeğin bir miktar gölgede kaldığı tam olarak aydınlatılamadığını düşündüren bazı kayıtlar söz konusudur. 11 Nisan-28 Eylül 1925 tarihleri arasında Bahriye Vekili'nin yaverliğini yapan E.Dz.Gv.Kd.Alb. M. Celaleddin Orhan, uzun yıllar sonra yazdığı hatıratında, Vekil İhsan Beyefendi ile kısa bir süre çalıştığını kendi isteğiyle donanmaya dönmeden önce Vekâlet'te geçirdiği görev süresinde kendisi hakkında davalarda iddia olunan şekilde biri olmadığını, milliyetperver, vatanperver biri olduğunu ve işini titizlikle yaptığını anlatmaktadır. Hatıratıta, Divan-ı Âli'ye son celsede yedek üye olarak katılan aynı zamanda kendi akrabası da olan Rumelihisarlı Emekli Erkân-ı Harp Miralayı (Kurmaya Albay) Ömer Lütfi Beyefendi ile yaptığı konuşmada tutukluluk hükmünün herhangi bir delile dayanmadığı ancak "*zan hasıl oldu*" kaydıyla verildiğini öğrenir ve "*Zavallı İhsan Bey, bir büyük kindarın sönmek bilmeyen kininin kurbanı olmuştu.*" diye üzüntüsünü dile getirir¹⁷⁷. İhsan Bey vefatından evvel Albay Celaleddin Bey'e hatıratının Cafer Tayyar Paşa'da olduğu ve vefatından münasip bir süre sonra yayınlanmasını istediğini söylemiş ancak emeklilik sonrası avukatlık yaptığı dönemde İhsan Bey'in çocuklarının vekili olarak dava açmasına rağmen Cafer Tayyar Paşa'dan İhsan Bey'in hatıratını alması mümkün olmamıştır¹⁷⁸. Söz konusu hatırat bir gün gün ışığına çıkar ve yayınlanır ise Türk denizciliğinin inkişâfının engellendiği ve yaralı olduğu günlerde dahi düşmanda tedirginlik uyandıran *Yavuz*'un adının tahkirle anıldığı bir zamanda doğru diye bilinenlerin veyahut o şekilde gösterilenlerin değişikliğe uğrama ihtimali daima mevcuttur.

Bu gelişmeler sonucunda TBMM, 16 Ocak 1928 tarih ve 1198 sayılı yasa¹⁷⁹ ile Bahriye Vekâleti teşkilinin "Milli Müdafaa Vekâleti" içinde bir müsteşarlık olarak

¹⁷⁶ Ferudun Kandemir, "Yavuz-Havuz Davası", 3414; Erdoğan Oran, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekâleti" (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2012), 214; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 50.

¹⁷⁷ M. Celaleddin Orhan, *Bir Bahriyelinin Anıları 1914-1981* (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2001), 279-288.

¹⁷⁸ M. Celaleddin Orhan, *Bir Bahriyelinin Anıları 1914-1981*, 281.

¹⁷⁹ *Resmî Gazete*, 21.01.1928, s. 793 (*Kanunlar Dergisi*, c. 6, 55).

yeniden teşkil ve yönetimi kararını kabul etmiştir¹⁸⁰. Bu kararın hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olduğu söylenebilir. Olumlu sonuçları emir ve komuta birliğinin sağlanması, bürokratik anlamda karmaşıklığın giderilmesi, bütçeden pay alma bakımından bahriye ile ilgili harcamaların savunma bütçesine girdiği için önceliklendirilme avantajıdır. Emir ve komuta birliğinin sağlanması ve bürokraside karmaşanın önüne geçilmesi bakımından beklentileri karşılayacak kadar olumlu olmuş olsa da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin baskın karacı kültüre sahip olmasından dolayı bahriyenin gelişimi Kara Kuvvetleri'nin gelişimi ile aynı ivmeye sahip olamamıştır. Nitekim yeni bir döneme girilirken 1928 tarihinde en kıdemli denizci rütbesi yarbay iken karacılarda en kıdemli rütbe mareşaldır (Fevzi Çakmak). Bu hâl ve şartta bahriyenin temsiliyetinin de bu münasebetle çok yüksek ve kararlarda etkili olamayacağı aşıkardır.

1.5.3. Deniz Müsteşarlığı Dönemi (1928-1949)¹⁸¹

16 Ocak 1928'de 1198 sayılı kanunla lağvedilen Bahriye Vekâleti yerine aynı gün çıkarılan 1199 sayılı kanunla¹⁸² Türkiye Cumhuriyeti bahriyesi; idarî ve lojistik bakımdan Millî Müdafaa Vekâleti'ne bağlı bir “Deniz Müsteşarlığı” ile yönetilmeye başlanmıştır. Deniz Müsteşarlığı görevine o tarihte donanmada en kıdemli personel olarak görev yapan Güverte Albay Mehmet Ali Dalay getirilmiştir¹⁸³. Deniz Müsteşarlığı bünyesinde “Donanma, Personel, Teçhizat, Fen ve İmalat, Sıhhat, Levazım” Daireleri ile “Müze, Arşiv, Kitaplık, Basımevi, Dikimevi” müesseseleri bulunmuştur¹⁸⁴. Ayrıca deniz nakliyesi ve kontrolü, seferberlik söz konusu olduğu zaman el konulacak gemiler için teçhizat ve idare bakımdan tasarruf sahibi olacak olan Deniz Askerî Nakliye Komiserliği kurularak Deniz Müsteşarlığı'na bağlanmıştır¹⁸⁵.

¹⁸⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, c. II, Otuz İkinci İnkat (16 Kânunusani 1928 Pazartesi), 48-49; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-51; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 39.

¹⁸¹ Deniz Müsteşarlığı dönemi 1928'den 1949'a kadar devam etmiş olsa da tezin bölümlendirmesindeki planlama gereği bu bölümde 1945'e kadar olan sürece dair hususlara yer verilmiştir. Özet bilgi için bkz. M. Hikmet Bayar, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tarihçesi*, 78-79.

¹⁸² *Resmî Gazete*, 21.01.1928, s. 793 (*Kanunlar Dergisi*, c. 6, 56).

¹⁸³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-53; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 39.

¹⁸⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 26; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 39.

¹⁸⁵ Ergun Demirel, “Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri”, 5; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 57.

1199 sayılı “Müdafaa-i Milliye Vekâletinde Bazı Teşkilât İcrası Hakkında Kanun” ile Millî Müdafaa Vekâleti’ne bağlı olarak sadece Deniz değil, Kara ve Hava Müsteşarlıkları ile birlikte Fen ve Umum Sanat Müdürlüğü de kurulmuştur. 27 Nisan 1929 tarih ve 1428 sayılı kanunla Kara, Deniz ve Hava Müsteşarlıklarının üzerinde Millî Müdafaa Vekâleti Müsteşarlığı kurulmuştur¹⁸⁶. Donanmanın silah ve cephane ile ilgili hizmet işleri de teknik olarak Baş Müsteşarlık’a bağlı Fen ve San’at Umum Müdürlüğü sorumluluğuna verilmiştir. Yeni alınan gemilerin teslimatı, silah arızaları ile ilgili işlemler de Deniz Müsteşarlığı’na bağlı şubelerde değil Umum Müdürlüğü’nce yapılmıştır¹⁸⁷.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği’nde deniz teşkilâtı; “Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Sanisi” yani bugünkü ifadeyle Genelkurmay İkinci Başkanı’na doğrudan bağlı Harekât, İstihbarat ve Eğitim şubelerinde Bahriyenin bu görevlerini koordine eden temsilcilerden oluşmuştur. Deniz işleri; Harekât Yarbaşkanlığı’na¹⁸⁸ bağlı Deniz Harekât Şubesi (6’ncı Şube), Eğitim Yarbaşkanlığı’na bağlı Deniz Eğitim Şubesi (9’uncu Şube), Haberalma Şubesi (11’inci Şube) Müdürlüğü’nde bir veya iki deniz kurmay subayı, kurmay sınıfı yetiştikten sonra da Personel Şube (12’nci Şube) Müdürlüğü’nde bir deniz subayı ile yürütülmüş ve yönetilmiştir. Şube Müdürü kadroları Albay olduğu halde o rütbede sadece bir deniz subayı olduğundan müdür kadrolarına meslekî tecrübeleri az olan binbaşı rütbesinde subaylar görevlendirilmiş, bu durum deniz meselelerinin denizcilerden ziyade karacı generaller eliyle yönetilmesini doğurmuştur¹⁸⁹. Bahriye gelenekleri doğrultusunda terfi sistemi sebebiyle üst rütbeli subayın pek az olduğu bahriyede, Deniz Kurmay Başkanlığı kadrolarına nisbeten tecrübesiz ve görece düşük rütbelerde deniz subayları görevlendirildiği, kurmay personel azlığı, bağlı bulundukları amirlik ve komutanlıkların oldukça üst rütbelerde karacı generaller olduğu ve onların kararlarına

¹⁸⁶ *Resmî Gazete*, 21.01.1928, s. 793 (*Kanunlar Dergisi*, c. 6, 56); Kanun onayı hakkında ayrıca bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, c. II, 32. İnikat (16 Kânunusani 1928 Pazartesi), 48-49; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-52.

¹⁸⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-52; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması*, 57-58.

¹⁸⁸ Yarbaşkanlık esasında kurmay başkanı kadrosundan daha küçük bir kadro olup ondan sonra gelen ikinci derece yönetici pozisyonunda bir kadrodur. Fakat burada belirtilen yarbaşkanlık kadrosu, günümüzde “Karargâh Başkanı” olarak bilinen, daire başkanının üzerinde, Genelkurmay İkinci Başkanı’nın altında bulunan “başkanlık” kadrosudur.

¹⁸⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-52; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 41.

etki edecek tecrübe ve konumda olamayışları sebepleriyle deniz sevk ve idare, eğitim ve harp hazırlığı işleri de kara askerlerinininkiyle bir esaslar üzerinden yürütülmüştür. Bu idare şekli 1949 yılında deniz işlerinin yönetildiği ayrı bir komutanlık olarak Deniz Kuvvetleri teşkilatına geçene kadar devam etmiştir.

Yeni ihdas edilen bir makam olan “Deniz Müşavirliği”, bahriye ile ilgili konularda Genelkurmay Başkanı, Genelkurmay İkinci Başkanı ve Yarbaşkanlarına danışmanlık yapmak üzere teşkil edilmiş ve Genelkurmay İkinci Başkanı’na bağlı olarak görev yapmaya başlamıştır¹⁹⁰. Fakat Deniz Müşaviri’nin tam bir yetkiye sahip olması mümkün olmamıştır. Normalde tuğamiral kadrosuna sahip olduğu halde müşavirler albay veya tuğbaylardan seçilmiş; Harekât, İstihbarat ve Eğitim Şubeleri üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunma yetkisine sahip olamamış, üstelik kendisine sorulmadan yahut fikir alınmadan Yarbaşkanlıkları tarafından kimi zaman paraf/koordinasyon yetkisi kullandırılmaksızın talimnameler yayınlanabilmiştir¹⁹¹.

Böylelikle ilki Donanma Kumandanlığı, ikincisi Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Mevki Kumandanlığı¹⁹², üçüncüsü İstanbul Bahriye Kumandanlığı ve dördüncüsü de İzmir Bahriye Kumandanlığı, Bahriyenin dört komutanlık birimi olarak Genelkurmay uhdesine geçmiştir. Bu da karacı baskın bir anlayışın uzun yıllar devam etmesini sağlayacak, bahriyenin kendi ihtiyaç ve dinamiklerini sistematik bir şekilde temin etmesi ve harekete geçirmesinin önüne geçecektir¹⁹³.

Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanlığı karargâhı¹⁹⁴, İzmit’teki yeni binasında (eski Fransız okulu) hizmet vermekteydi. Ona bağlı bir komutanlık ve şehir içi inzibat işleri ile deniz vasıtalarının sevkinden sorumlu olan İzmit Bahriye Kumandanlığı karargâhı da İzmit Tersane kapısındaki eski binada idi.

¹⁹⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 1; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 24, 41.

¹⁹¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 1; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 41.

¹⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, haz. Namık Gökçay (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayınları, 2009).

¹⁹³ Karadeniz Bahriye Komutanlığı, 1929 yılı Ekim ayında lağvedildiğinden teşkilatta gösterilmemiştir. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-55-I-56; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 42-45.

¹⁹⁴ Komutan ve şube müdürleri kadrosu deniz subayı, kurmay başkanı kadrosu kara subayı idi. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 43.

Bir diğerk bağılı komutanlık olarak Müstahkem Mevki Kumandanlığı¹⁹⁵ ise Darıca’da idi. Marmara Üss-i Bahrî Kumandanlığı’nın diğerk bağılı birlikleri ise Mayın Komutanlığı, Kocaeli Deniz Fabrikaları ve Esliha Fabrikası idi. *Nusret* mayın gemisi de gerektiğinde Körfez ağzının mayınla kapanması için bu komutanlık emrine verilmişti¹⁹⁶.

Bu dönemde İstanbul Bahriye Kumandanlığı, Kasımpaşa’daki eski Divanhane binasında faaliyetlerine devam etmişti ve emrinde yalnızca donanma gemileri ve mevkilerin ikmalini sağlayacak vasıtalar bulunuyordu. Karargâhı, Kordonboyu’ndaki eski yerinde olan İzmir Deniz Kumandanlığı’nın vazifesi de İzmir Müstahkem Mevki Kumandanlığı emrinde İzmir Körfezi’ni savunmak idi. Bu görevin icrası için emrine *İntibah* mayın gemisi verilmişti¹⁹⁷. Böylelikle deniz gücünün yalnızca savunmada kullanılma anlayışının tezahürü oldu.

Donanma Kumandanlığı makamı, bahriyenin ana gücü olmuştur. İdarî ve lojistik yönden Millî Müdafaa Vekâleti’nin bağılısı olarak görev yapan donanma, harekât ve eğitim yönünden de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği’ne bağılı olarak görevini icra etmiştir¹⁹⁸. Donanma, Müsteşarlık dönemine geçtiğinde de Bahriye Vekaleti kuruluşunun teşkilatıyla aynen devam etmiştir¹⁹⁹. Donanma Komutanlığı karargâhı olarak *Turgutreis* zırhlısı kullanılmıştır. Gölcük’te faaliyet gösteren donanmanın ana kuvveti *Turgutreis* zırhlısı, *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörleri, diğerk unsurları ise Filotilla Komodorluğu emrindeki *Peyk-i Şevket* ve *Berk-i Satvet* torpido kruvazörleri ile *Samsun*, *Basra* ve *Taşoz* muhriplerinden oluşmuştur. *Yavuz* muharebe

¹⁹⁵ Kadroya göre komutanı kara subayı, kurmay başkanı ise deniz subayı idi. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 43.

¹⁹⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-55-I-56; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 43-44.

¹⁹⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-56; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 43-45, 62.

¹⁹⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-54; Ergun Demirel, “Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri”, 5; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması*, 57, 74.

¹⁹⁹ Donanma Kumandanı ve *Yavuz* Kumandanı Vekili Yarbay Fahri Engin’dir. Karargâh kuruluşunda, Topçu Erkânı Harplığı, Torpido Erkânı Harplığı, Seyir Erkânı Harplığı, Telsiz Erkânı Harplığı, İşaret Mühassısı, Makine Mühassısı ve Donanma Sertabipliği yer almış daha sonra Erkânı Harplik isimlendirmesi yerine tüm şubeler için Mühassısı ismi kullanılmıştır. Donanma K.lığına bağılı olan Hamidiye Kumandanı; Bnb. Ertuğrul, Mecidiye K. Bnb.Sait Halman, Filotilla Komodoru Yarbay Ülgen’dir. Filotilla emrinde yer alan *Peyk-i Şevket* ve *Berk-i Satvet* torpido kruvazörleri ile *Samsun*, *Basra* ve *Taşoz* muhriplerinin kumandanları da sırasıyla Bnb. Naci Akalın, Bnb. Mahmut Gökbora, Kd. Yzb. Necati Özdeniz, Kd. Yzb. Mithat Işın ve Kd. Yzb. Nedim Ülseven’dir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 42-43.

kruvazörünün Gölcük'teki yüzer havuzda onarımına devam edilmiştir. Hollanda'ya sipariş edilen ve Kurtuluş Savaşı'nda kazanılan zaferlerle isimlendirilen *I. İnönü* ve *II. İnönü* denizaltıları da Haziran 1928'de donanmaya katılmıştır²⁰⁰. Denizaltı gemilerinin bir filotilla komodoru emrinde Donanma Kumandanlığı'na bağlı bir komutanlık olarak teşkil edilmesi düşünülmüşse de Yarbay Şükrü Okan Donanma Kumandan Vekili Yarbay Fahri Engin'den daha kıdemli olduğundan rütbe kıdem çatışması yaşanmaması için “Denizaltı Gemileri Kumandanlığı” müstakil bir komutanlık olarak teşkil edilmiştir²⁰¹.

Müsteşarlık döneminde donanma eğitimleri, Bahriye Vekâleti dönemindekiyle aynı esaslarla devam etti. Vekâlet döneminde Türkiye'ye getirilen Alman danışmanlar tarafından sistemli eğitimlerden geçmiş olan donanma, müsteşarlık döneminin denizde yapılan ilk eğitimi; Mareşal Fevzi Çakmak'ın da katıldığı, 25 Temmuz 1928'de Marmara'da Moda önlerinde icra edilen denizaltı dalış eğitimleri olmuştur. Donanma daha sonra iki kruvazör, iki denizaltı ve beş muhripten oluşan filoyla 18-26 Ağustos 1928 tarihleri arasında Karadeniz'de bir tatbikat gerçekleştirmiştir. Karadeniz Ereğli'ye kadar gidilen tatbikatta, muhriplere takılan mayın tarama cihazı ile kruvazörlere takılan uçaksavar toplarının denemesi de yapılmış ve başarı ile sonuçlanmıştır²⁰². Türk donanması, bu şekilde güçlenmesinden rahatsızlık duyan Yunanistan'a karşı politik bir karşılık olarak ilk manevrasını 1928'de gerçekleştirmişti. 1 Eylül 1928'de Ertuğrul yatıyla Marmara'da geziye çıkan Reiscumhur Mustafa Kemal Paşa, Tekirdağ yakınlarında iken ajansların radyodan Yunan donanmasının Çanakkale yakınlarındaki Türk karasularına girdiği ve burada manevra yaptığı haberini geçmektedir. Bu olay üzerine Reiscumhur da ani bir karar vererek donanmanın bölgeye sevkini emretmiş²⁰³ ve böylelikle o sırada tatbikattan yeni dönmüş ve dağılık durumda bulunan gemiler 2 Eylül sabahında Bolayır önlerinde bulunan Ertuğrul Yatı dolaylarına gelmişlerdir. Gelibolu yarımadası ve Çanakkale Boğazı'na doğru seyreden donanma beş gün boyunca kusursuz bir manevra yapmış,

²⁰⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-54, 58-59; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 42.

²⁰¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 42-43; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-59.

²⁰² Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 44.

²⁰³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, V-2-V-3; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 45-48; Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, 121-122.

bu manevrayı başarılı bulan Reiscumhur da durumdan memnun kalmıştır²⁰⁴. Hatta tatbikatta bizzat kendisinin verdiği faraziyeler üzerinden görevlerini başarıyla yerine getiren donanmayı, Donanma Komutanını, diğer komutan ve zabıtları ile askerlerini tebrik etmek için Anadolu Ajansı kanalıyla radyodan da bir mesaj yayınlattı. Bu tatbikatın en önemli politik sonucu Yunanistan ile ilişkilerin yumuşaması olmuştur. Bir diğer önemli sonuç ise donanmanın politik güç göstergesi olarak kullanımının etkisi nedeniyle güçlendirilmesine karar verilmesi olmuştur²⁰⁵.

Yunanistan ile ilişkilerin yumuşamasının ardından gittikçe güçlenen Türk donanması, İtalya ve Sovyet Rusya ile de dostane ilişkiler tesisini ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürdürülmesini sağlamıştır. Bu ülkelerden İtalya ve Sovyet Rusya ile olan ikili ilişkiler savaşın başlamasıyla sona ermiş ancak Yunanistan ile olan ikili ilişkiler 1964'te Kıbrıs olayları yaşanana kadar devam etmiştir²⁰⁶. O tarihe kadar Türkiye'nin Yunanistan'ı -donanmasının güçlü olduğu zamanlarda olduğu gibi- tehdit olarak görmemeye devam ettiği ancak donanmanın askerî ve politik olarak o zamanki gücünde olmadığının farkında olunmadığı, savaş sonrası ortaya çıkan Sovyet Rusya tehdidinin ve Amerikan yardımının etkisiyle kara gücüne üst düzey ağırlık verilirken deniz gücünün ihmal edildiği değerlendirilmektedir.

Hem manevra sonrası alınan kararın gerçekleştirilmesi hem de bir süredir emperyalist siyaset güden²⁰⁷ İtalya ile dostane ilişkilerin geliştirilmesi maksadıyla 1929 yılında, parası 10 yılda ödenmek üzere İtalya'ya iki muhrip, iki denizaltı gemisi ve üç hücumbot siparişi verildi. İlaveten İtalya'da inşa edilmekte olan iki muhrip daha satın alındı²⁰⁸.

²⁰⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, V-3-V-5; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 45-48.

²⁰⁵ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 45-46.

²⁰⁶ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 56-61.

²⁰⁷ O tarihlerde Oniki Ada kendisine ait olduğu için İtalya ile komşu idik. Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 10-11. İtalya 1935 yılında da Akdeniz'de olmayacak taleplerde bulununca bahriye -daha önce 1920'lerin sonlarına kadar Yunanistan'ın tutumları karşısında güç gösterisinde bulunmak için Ege'de tatbikat yaptığı gibi- ikinci kez Akdeniz'de boy göstermiş ve donanmanın politik sonuçlar elde etmede kullanıldığı "gambot diplomasisi" ile caydırıcı güç unsuru olarak kullanılmıştır. Ergun Demirel, "Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri", 6.

²⁰⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-60-62; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 48, 59; Ergun Demirel, "Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri", 6.

İtalya’da inşa edilmiş olan *Adatepe* ve *Kocatepe* muhripleri, *Dumlupınar* ve *Sakarya* denizaltıları ile *Martı*, *Denizkuşu* ve *Doğan* hücumbotları 1931 yılında, daha sonra sipariş edilen *Tınaztepe* ve *Zafer* muhripleri ise 1932’de donanmaya katılmış, *Yavuz* muharebe kruvazörünün de bakım onarımı da bu süreçte tamamlanmıştır. Yeni gemilerin alınmasıyla *Taşoz*, *Samsun*, *Basra* tipi ufak muhripler dönemin modern gemilerine nispetle sürat ve silah bakımlarından savaş vazifesi yapamayacak durumda olduklarından 1931’de kadrodan çıkarılmıştır²⁰⁹.

Kadroya dahil olan modern gemilerle gemi tür ve sayısı artan Donanma Komutanlığı’nın adı 24 Kasım 1931 tarihli kararla “Harp Filosu Komutanlığı” olarak değiştirilmiş, bununla birlikte teşkilatta da değişiklikler yapılmıştır. Bu teşkilatlanma ile birlikte Denizaltı Gemileri Komutanlığı da donanmadan ayrı müstakil bir birlik olarak teşkil edilmiş ve emrinde *I. İnönü*, *II. İnönü*, *Dumlupınar* ve *Sakarya* denizaltılarını barındırmıştır. Yeni duruma göre Harp Filosu Komutanlığı teşkilatı aşağıdaki gibi oluşturulmuştur²¹⁰.

- 1) *Yavuz* muharebe kruvazörü
- 2) Filotilla Komodorluğu: *Zafer*, *Tınaztepe*, *Kocatepe* ve *Adatepe* zırhlıları; *Doğan*, *Martı* ve *Denizkuşu* hücumbotları
- 3) İhtiyat Filosu Komutanlığı: *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörleri ile *Peyk-i Şevket* ve *Berk-i Satvet* torpido kruvazörleri

Bahriyenin donanma unsurları dışındaki gemileri liman savunma, üs koruma gibi görevlerle farklı bölgelerde bulunmaktaydı. Preveze ve Aydınreis gambotları İstanbul Boğazı’ndaki küçük gemiler için yatak ve depo gemisi, Kemalreis gambotu Amasra’da, Hızırreis gambotu ise İzmir’de karakol gemisi görevindeydi. Avcıbotlardan dördü İstanbul Boğazı’nda, ikisi İzmit Deniz Kumandanlığı, ikisi de Erdek Deniz Kumandanlığı emrinde konuşluydu. İki mayın gemisi ile aynı maksatla kullanılan bir vapur ve bir römorkör de Gölcük’te konuşluydu²¹¹.

²⁰⁹ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 47.

²¹⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-54,58-62, 64; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 62.

²¹¹ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 47.

Donanmanın güçlendirilmesi adına atılan adımlarla yaşanan bu olumlu gelişmelerin yanı sıra, 1930 yılında Haliç'teki tesis ve tezgahlar da Gölcük'e taşınmıştır. Gerek Alman şirketinin *Yavuz* zırhlısı için yapmış olduğu havuz ve gerekse Fransız şirketinin gemiyi onarım için temelini hazırladığı barakalardan oluşan atölyeler Gölcük Tersanesi'nin temelini oluşturmuştur. Böylelikle İstanbul Tersanesi artık Gölcük'te faaliyete geçmiştir. 4 Ağustos 1930 tarihinde deniz fabrikalarının kurulmaya başlamasıyla da Gölcük'te modern Türk donanmasının temelleri atılmıştır²¹².

Lozan Antlaşmasından gelen kısıtlar dolayısıyla savunma merkezli konseptin uygulanması sebebiyle donanmanın ana üssü Gölcük oldu ve bu karar 8 Mayıs 1933 yılında TBMM onayı ve 2173 sayılı kanun ile yürürlüğe kondu. Böylelikle Gölcük'te yürütülmekte olan inşaat çalışmaları da hızlandırıldı. Ayrıca aynı yıl Gölcük tersanesinde ilk gemi (*Gölcük* akaryakıt gemisi) de inşa edilmek üzere 1934'te kızağa kondu ve ancak yurt dışından malzeme getirilmesinde yaşanan sıkıntılar sebebiyle 17 Eylül 1937 tarihinde inşası tamamlanarak denize indirildi²¹³.

1933 yılının 16 Temmuz'unda Millî Müdafaa Müsteşarlığı'ndan Beşvekalet Müsteşarlığı'na gönderilen yazıda Cumhuriyetin 10 yıllık süre içinde nasıl bir mesafe kat ettiğinin rapor halinde takdim edileceği arz edilmiştir²¹⁴.

1933 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin durum raporunu gösteren bir belgede 1923'de donanmanın büyük oranda pasif olduğunu, 10 yıl süre içindeyse muharip ve harbe hazırlığı görece çok daha yüksek bir donanmaya sahip olunduğu görülmektedir²¹⁵.

1933 tarihli bir başka kaynak ise Millî Kütüphane'de bulunan "1923-1933 Deniz Kuvvetlerimiz" isimli bir kitapçıktır²¹⁶. İçinde sunum olarak hazırlanmış farklı birlik ve dönemlere ait yıllar içindeki değişimi, gemilerin eğitim, manevra, torpido atışı gibi faaliyetlerini, *Yavuz*'un tamir sürecini vb. gösteren çok sayıda fotoğraf yer

²¹² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 57; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-57.

²¹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-58, 62-63; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 65.

²¹⁴ BCA, *MMV Ordu Dairesi*, 31-10, 47-301-12, 17.08.1933. Rapor için bkz. Ek-2.

²¹⁵ BCA, *MMV Ordu Dairesi*, 30-10, 47-301-12, 17.08.1933. Rapor için bkz. Ek-3.

²¹⁶ Deniz Müsteşarlığı, *1923-1933 Deniz Kuvvetlerimiz*, 29 Birinciteşrin 1933.

almaktadır. Dosyanın komutan resimleri ile başlayan ilk kısmındaki son fotoğraf Deniz Müsteşarı Miralay Hulûsi Beyefendi'nin olduğundan, Millî Müdafaa Vekâleti Deniz Müsteşarlığı'na hazırlandığı tahmin edilmektedir. Kitap olduğuna dair herhangi bir göstergesi bulunmayan bu “dosya”nın bir zamanlar bir evrak hatta Ek-2 ve Ek-3'te yer alan üst paragrafta belirtilen yazışmayla da ilgili olabileceği değerlendirilmiştir. Ancak dosyanın önsözünde 29 Ekim 1933 tarihi ve “Ulu Gaziye Denizden Şükran” hitabı olması ve övgü dolu sözler içermesi Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Törenleri kapsamında hazırlanmış olduğunu düşündürmektedir.

Diğer yandan 1934 yılında yürürlüğe giren ve “Ağa, Paşa” vb. lakap ve hitapları kaldıran 2590 sayılı kanunla uygulama birlikteliği sağlamak amacıyla, Ordu Dahili Hizmet Kanunu ile Donanma Dahili Hizmet Kanunu “İç Hizmet Kanunu” adı altında birleştirilmiştir. Yeni düzenlemeyle şu hususlar kararlaştırılmıştır²¹⁷:

- 1) Deniz ve kara subaylarının terfi sistemlerinin aynı olması
- 2) Deniz Kuvvetleri'ndeki ananevi²¹⁸ subay rütbe isimlerinin kaldırılarak yerine Kara Kuvvetleri'nce kullanılan rütbelerin kullanılması
- 3) Gemiler'in kıt'a kabul edilip, kara birliklerindeki benzer gibi bir yapıya sahip olması

Donanmanın diğer kuvvetlerle aynı temelde buluşması için yapılan düzenlemelerden biri de hukukî alandadır. 1631 Sayılı Askerî Muhakeme Usulü Kanunu'yla Müsteşarlık uhdesinde Askerlik Adliyesi teşkil edilmiş; kara birliklerinde ordu, kolordu, tümen ve alay seviyelerinde olduğu gibi bahriyede de Erkân-ı Harbiye-i Umum Reisliği'nden ayrı olarak askerî mahkemeler kurulmuş ve hukukî olarak askerî temyize bağlı olarak görev icra etmeye başlamıştır²¹⁹.

Bahriyenin gelişimi ve kurumsal kimliğinin oluşması adına gerçekleşen bütün bu olumlu gelişmelerin yanı sıra, aynı yıllarda donanmadaki askerî eğitime

²¹⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, III-55; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 40-41.

²¹⁸ O güne kadar bahriyede kullanılan bazı rütbeler kullanılan geminin cinsine göre tayin edilmiş; korvete komuta etmiş ve eden subaya “korvet kaptanı”, korvetin daha büyüğü olan firkateyne komuta etmiş ve eden subaya “firkateyn kaptanı”, kalyona komuta etmiş veya eden bir subaya da “kalyon kaptanı” denilmiştir. Yeni düzenlemeyle korvet kaptanı yerine binbaşı, firkateyn kaptanı yerine yarbay, kalyon kaptanı yerine albay rütbe ismi getirilmiştir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 40.

²¹⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 56.

bakıldığında şöyle bir manzara gözükmekteydi. Heybeliada'daki Bahriye Mektebi 1928 yılında, Deniz Lisesi ve Deniz Harb Okulu olarak iki kısma ayrılmış; Lise kısmı Heybeliada'da kalırken Harb Okulu kısmı Kasımpaşa'daki eski Bahriye Nezareti binasına taşınmış ancak burada iki yıl eğitimden sonra Heybeliada'ya geri taşınmış, ayrıca sonradan Astsubay Hazırlama Okulu olacak olan Deniz Gedikli Erbaş Ortaokulu'nun öğrencileri için de Turgutreis zırhlısının bir bölümü tahsis edilmiştir²²⁰.

Askerî okullardaki öğrencileri askerî disipline alıştırmak için derslerin asker üniformalı kişilerce verilmesi arzusuyla 1929 senesinde *askerî öğretmen* sınıfı teşkil edilmiştir. Daha önceleri Heybeliada'daki Deniz Okulu'nda sınıf birincisi olan subayların ders vermesi geleneği sürdürülmekteydi. *Askerî öğretmen* sınıfı açılınca mevcut subaylardan bu sınıfa geçmek isteyenlerin üniversitede imtihandan geçerek kabul edilmesi yoluna gidildi. Müteakip dönemde deniz lisesi mezunlarından ihtiyaca göre üniversite eğitimine devam eden askerî öğrenciler öğretmenlik yapmaya başladı²²¹.

1928-1929 yıllarında Türk bahriyesi personelinin bilgi ve becerilerini yükseltmeleri için yurtdışına eğitime gitmeleri konusu gündeme geldi, Hariciye Vekâleti kanalıyla yapılan anlaşmalar gereği 1934 yılına kadar tahsil için yurtdışına (Almanya, Amerika, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya) üsteğmen-yüzbaşı rütbesinde toplam dokuz genç subay gönderildi. 1930 senesinde çok daha sonraları Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri Türk deniz tarihinin yazılmasında pek çok katkısı olan emekli Afif Büyüktuğrul da üsteğmen rütbesiyle İtalya'ya gönderildi²²². Diğer yandan, sınırlı sayıdaki faal savaş gemisiyle sınırlı sürelerde seyre çıkılabildiği için eğitimleri yetersiz görülen küçük rütbelerdeki bahriye zabitlerinin, Karadeniz, Ege ve Akdeniz limanlarında posta görevleri yapan Seyrisefain İdaresi vapurlarında birer/ikişer aylık sürelerle görevlendirilmesi yapılmış ve böylece kıyı tanıma maksatla tecrübî eğitimleri yapmaları sağlanmıştır²²³.

Cumhuriyet donanmasının ihtiyaç duyduğu bir diğer husus ise deniz kurmay

²²⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, III-10-III-12; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 42.

²²¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 53.

²²² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, IV-6-IV-7; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 53-54.

²²³ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 70.

subaylarıydı. Kurmay subay yetiştirmek üzere kurulan Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Mektebi (sonradan Deniz Harp Akademisi), 2 Kasım 1930'da Yıldız Sarayı'ndaki binasında üç yıl süreli eğitim-öğretim faaliyetlerine başladı. O dönemki adıyla *bahriye erkân-ı harp zabiti* yetiştiren mektepte günlük altı, haftada 34 saatten oluşan 50'şer dakikalık dersler veriliyordu. Eğitimin içeriğinin en büyük kısmını dersler teşkil ediyordu. Türk ve yabancı harp tarihleri, askerî teşkilat tarihi, *tabiiyevî mesele çözümleri*, askerî kültür ve askerî coğrafya, erkân-ı harp vazifeleri²²⁴ derslerin içeriğini oluşturmaktaydı. Ayrıca münazara, konferans, takrir, arazi tatbikatı, harp oyunu ve erkân-ı harp seyahati ile birlikte müşterekliğin tesis edilebilmesi için kara ve hava stajları da icra ediliyordu²²⁵.

Birinci sınıfta talimname ve tabur seviyesinde kara tabiyeleri (taktikleri) işleniyordu. İkinci sınıfa geçildiğinde derslerin yanı sıra kara birlikleriyle müşterek amfibi plan tatbikatı icra ediliyordu. Üçüncü sınıfta da derslerin yanı sıra hava birliklerinde bir aylık staj yapılıyordu. Her üç sınıfta da harp oyununa katılan deniz erkân-ı harp öğrencileri üçüncü sınıfa geldiklerinde stratejik harp oyununda taktik görevler alıyorlar, karacılarla birlikte karada icra edilen erkân-ı harp seyahatine katılıyorlar ve ayrıca denizde tatbikat icra ediyorlardı. Verdiği ilk mezun sayısı yedi olan Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Mektebi de bu dönemde kara Erkân-ı Harp Mektebi gibi emekli Alman subaylardan hoca olarak istifade etmiştir²²⁶. Deniz Harp Akademisi'nde 1939 yılına kadar Deniz Harp Akademisi'nden yetişen deniz kurmay subayları hocalık yapmamış olup bu ilk defa 1939 itibarıyla gerçekleşmiştir²²⁷. Bu zamana kadar dersler, kurmay olmayan sınıf deniz subayları, karacı kurmaylar ve çoğunluğu Alman, bir kısmı da İngiliz ve Amerikan hocalarla işlenmiştir. Burada ders

²²⁴ Erkân-ı harp vazifeleri, kurmay subayların en fazla iştigal ettiği görevlerin başlarında geliyordu. O dönemden kalan ve Alman hocalardan olan Weisbach'ın takrirlerinden hazırlandığı anlaşılan eser için bkz. Wiesbach, *Deniz Erkânıharbiye Vazifeleri Dersi Notları* (İstanbul: Deniz Matbaası, 1934). Tarihi ve baskı yeri olmayan, fakat yine 1930'lu yıllarda yazıldığı imla kuralları vasıtasıyla anlaşılabilen, günümüzde 14.690 envanter numarasıyla Milli Savunma Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan 298 sayfalık bir başka doküman için bkz. Muallim von Arnold Bey ve Binbaşı Nahit Bey, *Deniz Erkânıharbiye Vazifeleri*.

²²⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 54-56; Mehmet Korkmaz, "Türk Bahriyesinde Modernleşme Çabaları: Kurmay Sınıfının Teşkili ve Gelişimi", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, s. 642 (Nisan 2021): 62-63; Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)*, 68-69.

²²⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-64-65; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 54-56; Mehmet Korkmaz, "Türk Bahriyesinde Modernleşme Çabaları: Kurmay Sınıfının Teşkili ve Gelişimi", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, s. 642 (Nisan 2021): 62-63.

²²⁷ Mazlum İskora, *Harp Akademileri Tarihçesi*, c. 2 (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1968), 33.

veren subayların isimlerini İskora, şöyle vermektedir²²⁸: Almanlardan E. Alb. Karl Kerchan, E. Yb. Veisbach, E. Alb. Fon Arnold de Daperier, E. Amiral Vüfung Fon Ditten, E. Amiral Fredrich Lützov, E. Alb. Otto Loyke; İngilizlerden Alb. Lagett, Yb. Halahan, Alb. Fogg. Eliot, Alb. Gail Morgan, Alb. Aleksander, Yb. Beard, Alb. Peterson, Alb. Talbot Smith; Amerikalılardan Yb. South, Yb. Builly, Yb. Savadkin, Yb. Gaule Folts, Yb. V. Bishor.

Donanma gemilerinin harbe hazırlık eğitimleri²²⁹; ferdî eğitim, tek gemi eğitimleri, taktik eğitimler (tip/sınıf eğitimleri), filo eğitimleri şeklinde devam ettirilmektedir. Bunlara ilaveten yılda bir büyük manevra yapılmakta tüm gemiler katılmaktadır. 30 Haziran 1930'da başlayan ve donanmanın (5 gemi) Gölçük'ten İzmir'e intikal ettiği manevraya hava unsurları da katıldığından ilk müşterek tatbikat olarak tarihe geçmiş bu manevrayı Mareşal Fevzi Çakmak ve Askerî Şura heyeti de izlemiştir. 1 Eylül 1931'de başlayan ikinci manevra için donanma (7 gemi) Gölçük'ten Rize'ye kadar gitmiş, tatbikatı müşavir Alman Albayı Arnold de la Periere de izlemiştir. 1933 manevrası, en çok sayıda geminin (20 gemi) katıldığı, donanmanın Gölçük'ten Antalya'ya kadar gittiği ve Mareşal Fevzi Çakmak ile Harp Akademisi mensuplarının izlediği bir tatbikat olarak kayda geçti. Hava kuvvetinin de katıldığı 1934 manevrasına donanma tüm unsurları ile iştirak etti. Bu tatbikatta manevra sahası, Boğaz ile İmroz ve Bozcaada arasındaki saha idi. Mareşal Fevzi Çakmak'ın da izlediği tatbikatta dost ve düşman unsurlarını canlandıran iki uçak deniz üstünde çarpışarak düştüğü ve pilotları şehit olduğu için tatbikat yarıda kesilerek geri dönüldü. İkinci Dünya Savaşı öncesi son büyük manevra 1935 yılında Karadeniz'de yapıldı. Donanma gemileri önceki manevralardan farklı olarak bu kez kış mevsiminde, hatta fırtınalı ve sisli bir havada, 15 Ocak 1935 günü denize çıktılar. Bu manevra; Cumhuriyet bahriyesinin o güne kadar bakım onarıma tutulmuş eski gemiler ile yeni alınan gemilerin birlikte uyumla kullanıldığı, personelin danışmanlar eşliğinde başlayan sonraları yurt dışına gönderilen personelin aldıkları eğitimi Bahriyenin diğer personeline aktarmaları ve yıllar içinde devam eden talim-eğitimlerle pekiştirilerek

²²⁸ Mazlum İskora, *Harp Akademileri Tarihçesi*, c. 2, 34-35.

²²⁹ Gemilerin özellikleri kapsamında herhangi bir harpte, teknik ve taktik olarak en etkin şekilde kullanılmalarını sağlayacak eğitimlere verilen genel isimdir.

gelenen seviyeyi göstermesi açısından çok önemlidir²³⁰.

Edinilen tecrübeler ve görülen lüzum üzerine 30 Eylül 1935 tarihinde “Donanma Kumandanlığı” tekrar teşkil edilmiş, “Harp Filosu Kumandanlığı” da tümen yetkisi ile Donanma Kumandanlığı’na bağlı bir komutanlık halini almıştır. Donanmanın mayın gücünün yetersizliği sebebiyle tadil edilen *Hızırreis*, *İsareis* ve *Kemalreis* gambotları da aynı kararlar kurulan Mayın Arama-Tarama Filotillası’nı oluşturmuştur. Böylece Donanma Kumandanlığı; Harp Filosu, İhtiyat Filosu ve Mayın Arama-Tarama Filotillası olarak üç birlikten kurulmuş, Denizaltı Gemileri Kumandanlığı; önce bu kuruluş dışında bırakılmış olduğu halde aynı yıl Almanya’dan getirtilerek “*Gür*” ismi verilen denizaltı ile Seyr-i Sefain İdaresi’nden satın alınarak denizaltı ana gemisi yapılan *Marmara* gemisinin de kuruluşuna katılması ile birlikte ismi “Denizaltı Filotilla Komodorluğu” şeklinde değiştirilerek Donanma Komutanlığı’na bağlanmıştır²³¹. Yine bu sene, Donanma Kumandanlığı karargâhı *Yavuz* gemisinden Gölcük’e nakledilmiş, böylelikle artık karargâh deniz yerine karaya konuşlandırılmıştır²³².

Yavuz’un tamiri ve yeni gemilerin alınması gibi sebeplerle Bahriyenin silah ihtiyacının artacağı değerlendirilmiş, bu sebeple; silah tetkik ve geliştirilmesini sağlamak, silah alım işlerini koordine etmek, donanma ve denizin kıyı birliklerindeki silahların bakımlarını yapmak, silah ve cephaneyi muhafazasını düzenlemek maksadıyla, 1935 yılında, İzmit’te bir “Harp Silah ve Vasıtaları Kumandanlığı”²³³ kuruldu. Milli Müdafaa Vekâleti Deniz Müsteşarlığı makamına bağlı olarak kurulan yeni komutanlık sebebiyle aynı makamın başlısı olan “Fen ve Sanat Umum

²³⁰ Bu tatbikatta yaşanan takdire şayan hadiseler şöyledir: *Yavuz* kruvazörü ile muhripler, sisli havada ilk defa telsiz kerteriziyle seyrederek İzmit Ada’ya demirlemişler, denizaltı gemileri de *Yavuz*’dan verilen telsiz emirleriyle aynı sisli havada seyrederek İzmit Ada’ya demirlemişler, 7 şiddetindeki fırtına esnasında Hamidiye gemisinden denize düşen bir subay Mecidiye gemisi personeli tarafından kurtarılmıştır. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 65-66.

²³¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-55, I-62-I-63; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 63-65, 68-69.

²³² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 43; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması*, 66.

²³³ Kumandanlık, karargâh kuruluşu dört şubeden müteşekkildi: Top, Torpido, Kimya, Mayın. İzmit Tersanesi içindeki top tamir fabrikası ve top deposu, Top şubesinin emrine girdi. Mayın şubesi, 1936 yılında, İzmit Körfezi içinde yer alan Konca bölgesinde, yer altı mayın bakım ve saklama yerleri inşa ettirdi. Kimya şubesi, Kumandanlık binasına yakınında bir laboratuvar inşa ettirdi. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 58.

Müdürlüğü” de lağvedildi²³⁴.

1935 yılında, Almanya-Türkiye arasında yapılan anlaşma kapsamında, Versay Antlaşması gereğince denizaltı gemisi bulunduramayan Almanya’nın denizaltı personelinin gemi eğitimlerinin Türk Denizaltı Filosu’nda yapılmasına başlanmış, üç seferde toplam altı subay gelmiş, son grupta gelenlerden biri de o tarihte henüz güverte albay rütbesinde olan İkinci Dünya Savaşı’nın önemli isimlerinden Amiral Doenitz olmuştur²³⁵.

20 Temmuz 1936’da Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin imzalanması ile birlikte Boğazlar’daki Türk egemenliği sağlanmış²³⁶ ve bu sözleşmeyi takip eden günlerde, İstanbul’da bulunan Birinci Ordu Komutanlığı bağlısı olarak Karadeniz ve Çanakkale Boğazları’nda, komuta ettiği boğazın kara ve deniz savunmasından birlikte sorumlu birer Müstahkem Mevki Komutanlığı ve bu komutanlığa bağlı olan deniz komutanlıkları kuruldu²³⁷. Bu kapsamda; “Karadeniz Boğazı Deniz Komutanlığı” ve “Çanakkale Boğazı Deniz Komutanlığı”nın başlıca görevi, Çanakkale ve Karadeniz (İstanbul) Boğazları’nın “pasif” savunmasını yapmak olmuştur. İmkân kısıtı sebebiyle bu komutanlıklar, emrine az sayıda deniz vasıtası verilebildiği için mayın eğitimleri yapmak ve arta kalan vakitlerde bağlı bulundukları Müstahkem Komutanlıklarının kara birliklerinin denizden desteklenmesi eğitimlerine iştirak etmekle meşgul oluyorlardı. Zamanla imkânlar artmış, Boğazlara hem mayın hem de ağ maniaları yerleştirilerek tahkimat ve savunma da güçlendirilmiştir²³⁸.

Donanma gemilerinde yapılan personelin ferdî ve takım olarak bir görevi başarı ile icra etmesinin yanında gemilerin birbiriyle irtibatlı ve müştereken de verilen görevi başarı ile icra etmelerine yönelik farklı türdeki eğitim ve talimlerle eğitim seviyeleri artırılmaktadır. Yılda bir yapılan büyük manevralarda daha gerçekçi eğitim yapmak üzere 1935’ten itibaren dost ve düşman unsurlarını tanziren iki taraflı tatbikat

²³⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 58.

²³⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, IV-11; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 64-65.

²³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Bozkurt, *Türk Boğazlarında Uluslararası Kontrol (1918-1936)*, 238-264.

²³⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 493-495; Ergun Demirel, “Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri”, 6.

²³⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 71-72; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, s.85-91, 495.

yapılmaya başlanmıştır. 1936 manevraları ise yaklaşık bir ay süreyle icra edilmişti. Donanma gemileri 8-30 Ağustos 1936 süresince İzmir Körfezi'nde liman ve seyir talimleri yapmışlar, bunlara devamlı suretle uçaklarla yapılan talimler eşlik etmişti. Bu manevradan kazanılan en önemli tecrübe de gemi-uçak muharebesi eğitimleriydi. 1937 ve 1938 yıllarındaki manevralar da İzmir Körfezi'nde yapıldı. 1938 yılındaki tatbikat üzücü bir gelişmeye de sahne oldu: *Yavuz*, İzmir'in Sancakkale geçidinde daha önce haritada belirtilmemiş bir gemi enkazına sürünerek *karinasından*²³⁹ yara aldı ve acilen Gölcük tersanesinde tamire alındı. Çanakkale ile Bozcaada arasındaki bölgede yapılan ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın da izlediği 1939 manevrası; savaştan önceki son teftiş manevrası²⁴⁰ olmuş ve donanma uzun yıllar Akdeniz'e çıkamamıştır²⁴¹.

1935'te tesis edilen Denizaltı Filotillası Komodorluğu 20 Ağustos 1936'da lağvedilmiş ve yerine Denizaltı Filosu Komutanlığı ihdas edilmiştir. Hollanda'dan alınan *Erkin* ana gemisi de Denizaltı Filosu Karargâh Gemisi olarak teşkil edilmiştir. Ertesi sene dört denizaltıdan *Saldıray* ve *Batıray* denizaltılarının Almanya'da inşasına başlanmış, yine aynı sınıfta olan *Atılay* ve *Yıldıray* denizaltıları da Taşkızak'ta kızağa konulmuştur²⁴².

Aynı yıllarda Alman tersanelerine ısmarlanan bir başka gemi ise 60 tonluk bir romorkör idi. *Kocaeli* ismi verilen römorkör, 6 Mart 1937'de Bremen'den İstanbul'a getirildi ve Türk bahriyesi hizmetine girdi²⁴³.

İspanya İç Savaşı etkisiyle Akdeniz'de ortaya çıkan karışıklıklar sebebiyle, 14 Eylül 1937'de kimliği belirsiz denizaltılarla mücadele konusunda Nyon Antlaşması imzalanmış ve Cebelitarık'ta kurulan uluslararası komisyona bir Türk deniz subayı başkanlık etmiştir²⁴⁴.

Türk bahriyesinin sancak gemisi olan *Yavuz*, 1930'larda tamirâtı tamamlandıktan sonra 1950'de görev dışı kalana kadar varlığı ile donanmaya büyük

²³⁹ Karina: Geminin sürekli su altında kalan kısmı.

²⁴⁰ Üst Komuta Heyeti'nin izlediği tatbikatlara verilen isimdir. Üst rütbeli komutanlar yapılan tatbikatı teftiş etmekte oldukları için bu isimlendirme kullanılmıştır.

²⁴¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 77-78.

²⁴² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 39, 111-114; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 70, 72-74.

²⁴³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 75.

²⁴⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 495-497; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 70, 72-74; Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, 148-151.

bir güç katmış, bunun yanı sıra prestij getiren diplomatik ziyaretler ve temaslarda da bulunmuş, pek çok Türk ve yabancı devlet adamını misafir etmiştir. 1933'te Başbakan İsmet İnönü ile Bulgaristan (Varna)²⁴⁵ ziyareti yapan *Yavuz* muharebe kruvazörü, 1936'da da beraberinde beş muhrip, bir denizaltı ana gemisi ve dört denizaltı ile birlikte varlık göstermek ve talim yapmak amacıyla Akdeniz'de Malta ve Yunanistan'da bulunmuştur²⁴⁶. 1938 yılında ise 19 Kasım 1938 günü Atatürk'ün naaşını İstanbul'dan başlayarak İzmit'e taşıma görevini üstlenmiştir²⁴⁷.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında donanmayı oluşturan birçoğu yaşlı ve eski 20 civarı geminin (hasarlı *Yavuz* muharebe kruvazörü dahil) toplam tonajı 45.265 ton iken 1928-1939 yılları arasında satın alınan toplam 9.755 tonluk 6 denizaltı, 4 muhrip, 2 mayın tarama, 3 hücumbotun ilavesiyle donanmanın sahip olduğu faal gemilerin sayısı 35'e çıkmış ve toplam tonajı 55.020 ton olmuştur. Yeni gemi alımları sonrası hem personel eksiği nedeniyle kadrosu tamamlanamadığından hem de silah ve diğer sistemleri bakımından diğerleriyle uyumlu çalışamayan 10.990 ton tutarında 6 gemi kadrodan çıkarılmıştır. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı başladığı sırada Türk donanmasının gemi sayısı 29 ve bu gemilerin toplam tonajı 46.320 tondur²⁴⁸.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesi Türk Deniz Kuvvetleri tarihinin gelişim sürecinde yüksek bir ivmelenme takip ettiği için önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Aslında Türkiye Cumhuriyeti 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı başladığı zaman tarafsızlığını ilan etmişti. Fakat buna rağmen böylesine kritik bir jeopolitik ve jeostratejik konumda bulunması sebebiyle yoğun bir hazırlık ve faaliyet göstermesi gerekiyordu. Zira savaşın başlamasıyla birlikte yaşanan yurtdışından ithal edilen ham ürün ve kısıtlı savunma sanayi kapasitesi sebebiyle büyük zorluk çekeceği anlamına geliyordu. Nitekim oldukça zor şartlarda bulunulsa da donanma kendi idamesini zorlu ikmal şartlarına, kısıtlı ithalat ve savaş kaynaklı lojistik engellere rağmen yükselen bir ivmeyle tedarik edebildi²⁴⁹. Bunda Atatürk döneminde atılmış olan temellerin ve

²⁴⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, V-20.

²⁴⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 449-454; İbrahim Akkaya, "Yavuz Geliyor Yavuz...", 31.

²⁴⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 455-457; Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, 234; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 72; Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, 177-187; İbrahim Akkaya, "Yavuz Geliyor Yavuz...", 31.

²⁴⁸ Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 140-141.

²⁴⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 80-81; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 67-68.

Çizilen vizyonun önemli bir payı olduğu kabul edilebilir.

İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşmakta olduğu günlerde Türk bahriyesi de hazırlıklarına hız kazandırdı. İsimleri bizzat Atatürk tarafından verilen denizaltılardan; Almanya'ya siparişi verilen *Saldıray* denizaltısı 1939'da donanmaya katıldı, ancak *Batıray* denizaltısına Alman Deniz Kuvvetleri tarafından el konuldu. Aynı kapsamda ancak Taşkızak tersanesinde Alman teknik yardımıyla, yerli imkanlar ve Türk mühendis ve ustalarca inşa edilen *Atılay* ve *Yıldıray* denizaltıları da sırasıyla 1939 ve 1946 yıllarında denize indirildi. Bahriyeyi güçlendirmek hedefi kapsamında bir diğer girişim; Nisan 1939'da İngiltere'ye dört muhrip, dört denizaltı, iki mayın dökücü gemi ve 12 araba vapurunun sipariş edilmesi oldu²⁵⁰. Ancak bu gemilere İngiliz Hükümeti tarafından el konuldu. Gemilerin bir kısmı, ilerleyen yıllarda, siyasî durum elverdiği ölçüde Türk donanmasına katılmıştır. Bu kapsamda; stratejik konumu Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu *Yüzbaşı Hakkı* ve *Sivrihisar* mayın gemileri 1940-1941 yıllarında Türkiye'ye teslim edilmişlerdir²⁵¹.

Harp başladığı zaman seferberlik durumuna geçerek deniz yolları ve üslerindeki güvenlik tedbirlerini alan bahriye, seferde el konulacak olan ticarî gemileri tespit etmiş, bunların donanmaya katılmasını saėlamış²⁵², içindeki personeli eğiterek sefer kadroya almıştır. Donanmadaki tüm gemiler kamufle edilmek amacıyla boyanmış, denizaltılar için ise böyle bir tedbire ihtiyaç duyulmamıştır²⁵³. Türk donanması²⁵⁴, eğitim faaliyetlerinin aksatılmaması için bu tertibat doğrultusunda, 5

²⁵⁰ Ergun Demirel, "Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri", 6-7; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 20, 114-115; Afif Byktğrl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 83-84, 86-88. Ayrıca yeni gemi alımı için 4 Mayıs 1938'de TBMM'de Türk donanması ve kara tesisleri için takviye maksadı ile 2.500.000 TL'lik ek denek kabul edilmiş, ayrıca İngiltere'den 6 milyon TL'lik kredi sağlanmıştı. Bkz. Afif Byktğrl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 74-75.

²⁵¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 115-116; Afif Byktğrl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 85; Murat Amuz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilti (1922-1949)", 251-253.

²⁵² İlk olarak *Etrüsk* yolcu vapuru, hastahane gemisi olarak düzenlenerek donanma emrine verilmiş, Yavuz onarımında olduğu için "donanma komutan gemisi" olarak kullanıldığı da olmuştur. Müteakiben Sus, Marakas ve Trak adlarındaki sratlı yolcu gemileri ise mayın gemisine çevrilerek silahlar da monte edilmiş olarak ihtiyaç halinde donanma emrine girmek üzere Denizyolları İşletmesi kuruluşuna iade edilmiştir. Benzer şekilde tadil edilen Pendik sınıfı üç adet şehir içi yolcu vapuru da Denizyolları İşletmesi'ne iade edilmiştir. İlaveten, ihtiyaa binaen Denizyolları İşletmesi'nden satın alınan Kanarya gemisi donanma gemilerine kömür taşımak maksadıyla Bahriye hizmete girdi. Bkz. Afif Byktğrl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 90.

²⁵³ Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 68-69; Murat Amuz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilti (1922-1949)", 252.

²⁵⁴ Erdek'e giden donanma unsurları; Harp Filosu: Yavuz Muharebe kruvazörü ve *Tınaztepe*, *Zafer*, *Adatepe*, *Kocatepe* muhripleri; İhtiyat Filo: *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörleri; Denizaltı Filosu: *Erkin* ana gemisi, *Dumlupınar*, *Sakarya*, *Saldıray*, *Gr*, *I. İnönü* ve *II. İnönü* denizaltı gemileri, *Akın* hedef

Eylül 1939 tarihinde Gölcük bölgesinden Erdek’e gitmiştir. Talimlerine dört ile altı saat arasında harekete hazır olacak şekilde devam eden donanma²⁵⁵, 1940 yılı Haziran ayında Gölcük’e²⁵⁶ geri dönerek savaşın sonuna kadar İzmit Körfezi’ndeki eğitim ve talimlerini harbe hazır bir şekilde sürdürmüştür²⁵⁷. 1941 yılına gelindiğinde ise tehdit algısı yükselmiş, buna mukabil yeni bazı tedbirler alınmıştır. Bunlardan biri, deniz eğitim-öğretim kurumlarının İstanbul yakınlarından Anadolu’ya nakledilmesi şeklinde tezahür etmiştir. Savaşın sonuna kadar Ankara, Deniz Harp Akademisi’ne; Mersin, Deniz Harp Okulu, Deniz Astsubay Okulu ve Deniz Lisesi’ne; İskenderun ise Talim Alayı’na ev sahipliği yapmıştır²⁵⁸. Harp Akademileri’ndeki Alman hocalar 1939’da savaş başlayınca Almanya’ya döndüğünden onların boşalttığı kadrolar, 1942 yılında İngiliz öğretmenler tarafından doldurulmaya başlanmıştır²⁵⁹.

İkinci Dünya Savaşı’nın Türk bahriyesine olumlu etkilerinden biri de yerli platform üretimi hususunda adımlar atılmasıdır. Dönemin deniz müsteşarı Tümamiral Mehmet Ali Ülgen’in verdiği emir doğrultusunda yerli hücumbot inşası için faaliyetlere başlanmıştır. 1941’de Taşkızak Tersanesi’nde *Bora*, *Tayfun* ve *Kasırga* hücumbotları, Gölcük Tersanesi’nde ise *Yıldırım* ve *Şimşek* hücumbotları inşa edilmiş, bu hücumbotlar da Avcı ve Hücumbot Filotillası’nın kuruluşuna katılmışlardır²⁶⁰. *Muratreis* ve *Oruçreis* denizaltıları nihayet 1942’de donanmaya katılmış, *Sultanhisar* ve *Demirhisar* muhripleri ise İngiliz donanmasına 1943 yılına kadar hizmet ettikten

gemisi; Mayın Arama-Tarama Filotillası: *Hızırreis*, *İsareis*, *Kemalreis* gambotları (daha sonra *Kalkan* gemisi); Yardımcı Gemiler: *Gölcük* yağ gemisi, *Pınar* su gemisi ve *Doğanaslan* römorkörü. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c.3, 500; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması*, 68-69.

²⁵⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 499; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 81;

²⁵⁶ Gölcük bölgesinin karadan ve havadan korunması için bazı tedbirler alındı. Hava savunmasını temin etmek üzere bir uçaksavar taburu Gölcük sırtlarına konuşlandırıldı. Denizaltı tehditlerine karşı da Dilburnu ve Tütünçiftlik bölgelerine hem birer ihbar ağı çekildi hem de avcı bot konarak devriye planı yapıldı. Ayrıca havuzdaki Yavuz’un korunması için de su üstü torpidolarını önlemek için sığ su ağ maniaları yapıldı daha sonra mıknaatıslı mayın kesme torpidolarına karşı emniyet sağlamak üzere de bu ağlar, dibe kadar indirildi. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 44.

²⁵⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 500-501; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 81-82;

²⁵⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 116; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 86.

²⁵⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 86; Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 253.

²⁶⁰ Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 253; Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 194-195, 200.

sonra teslim alınmış, aynı yıl içinde ilk ağ gemisi²⁶¹ olan *Ağ-1* de Türk donanmasına katılmıştır²⁶². Bunlardan başka İngiltere’den getirilen 65 tonluk dokuz adet mayın tarama botu (MTB); 1943 yılında, sekiz adet 45 tonluk liman savunma (LS) botu ise 1944 yılında hizmete girmiştir²⁶³.

İkinci Dünya Savaşı zamanında denizaltı savunması adına yaşanan bir gelişme, gemilerin DSA (Denizaltı Savunma Aleti -DSA-) cihazıyla donatılması ve bu kapsamda personelin eğitimidir. İngilizlerin yardımıyla elde edilen bu imkân ve kabiliyetin Türk bahriyesine ilk girişi ise 1943’te²⁶⁴ *Sultanhisar* muhribi ile olmuştur. Bunu yanında, İngiltere’nin Türk bahriyesine denizaltı savunma cihazının eğitim masasını (DSA simülatörü) vermesi üzerine İstanbul Deniz Komutanlığı binasının içinde Deniz Müdafaa Okulu²⁶⁵ teşkil edilmiş, böylece DSA kullanımı eğitimlerine başlanmış, çok sayıda uzman subay ve erbaş yetiştirilmiştir²⁶⁶.

Savaşın kendi topraklarına yayılma ihtimaline karşın İngiliz yardımı ile üs ve boğazların savunması için denizaltı ihbar ve savunma sistemleri kurulmuştur²⁶⁷. Türk deniz üsleri ve Türk Boğazlarının güvenliği adına yaşanan bir diğer gelişme de sahil gözetleme istasyonlarının kurulması olmuştur. Bu kapsamda; Midye, Kefken ve Şile’de tesis edilen deniz gözetleme istasyonlarında orta dalga yayın yapan Zonguldak ve Trabzon deniz gözetleme istasyonlarında ise kısa dalga yayın yapan birer küçük telsiz istasyonu da kurulmuş ve bu istasyonların Ankara’ya bağlantısı da tesis edilmişti²⁶⁸.

Savaş süresince ciddi tahriplere ve gemi kayıplarına yol açmış mayın tehdidi karşısında Türkiye’de tedbir alma ihtiyacı duymuş ve korunma sağlamak üzere 1943 yılında İngiltere’den getirilen, gemilerin mıknaatıslı mayınlardan korunmaları için

²⁶¹ Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile İzmir Körfezi girişine ağır ağ maniaları döşeyebilmek için İngiltere’den 3 adet ağ gemisi satın alması planlanmıştı. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 40.

²⁶² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 116-117; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 74-75, 83; Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 253.

²⁶³ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 48, 50.

²⁶⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s.85’te tarihi 1941 vermektedir ancak LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 116’ya göre bu tarih 19 Şubat 1942’dir.

²⁶⁵ Okulun Müdürü Yzb. Mithat Üler tarafından; Türk bahriyesi için hem askerî gemiler hem de ticarî gemiler için DSA talimnameleri hazırlanmıştır. Ayrıca İngilizler tarafından verilen DSA aletleri, İtalyan yapımı dört muhrip ve beş denizaltıya monte edilerek donanmanın denizaltılara karşı emniyette bulunması için alınan tedbirler artırılmış oldu.

²⁶⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 85.

²⁶⁷ Ergun Demirel, “Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri”, 7.

²⁶⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 90.

kullanılan digavsing²⁶⁹ malzemeleri; *Yavuz*, *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörleri ile *Erkin*, *Ülkü* ve *Kanarya* gemilerine monte edilmiştir²⁷⁰. Ayrıca, İngilizler'in verdikleri malzemelerle Taşkızak Tersanesi'nde 1943 yılında ilk kez bir Vayping²⁷¹ İstasyonu da kurulmuştur. Denizaltıların mıknatısî mayınlardan korunması maksadıyla bir nevi elektromanyetik temizlenme işlemine tutulduğu söz konusu istasyon önce Heybeliada'ya daha sonra İstanbul Fenerbahçe Burnu'na taşınmıştır²⁷².

İkinci Dünya Savaşı'nda farkındalığı artan donanma, limanlarda gemilerin ve personelin ihtiyaçlarının karşılanması ile sorumlu yeni komutanlıklar kurulması gerektiği gerçeğiyle yüzleşmiştir. Yabancı devletlerin askerî yardım kapsamında göndermiş olduğu malzemeler için boşaltma limanı vazifesi gören bir üs olarak Nisan 1942'de İskenderun Deniz Üs Komutanlığı ve yine aynı yılın Ekim ayında da Erdek Deniz Üs Komutanlığı²⁷³, bu iki bölgeyi uzaklık olarak aşağı yukarı ortalayan Marmaris'te 1943 Ağustos'unda Deniz İleri Üs Komutanlığı²⁷⁴, Ekim 1946'da Trabzon İleri Üs Komutanlığı, Ağustos 1947'de İstanbul Boğazı'nı Karadeniz'den savunabilmek için Zonguldak Ereğli'de Deniz Komutanlığı teşkil edilmiştir²⁷⁵.

İskenderun Limanı'na sığınan ve Fransa'dan savaş sebebiyle enterne edilmiş olan *Akar* gaz gemisi, *Kalkan*, *R1*, *R2*, *R3* ve *Durakreis* römorkörleri ve *Kaldıray* ağ gemisi 1941 yılında bahriyeye dâhil olmuştur²⁷⁶. Benzer şekilde 8 Eylül 1943'te İzmir Limanı'na gelerek Türkiye'ye sığınan üç İtalyan hücum motoru da Türk donanması unsurları arasına katılmış, gemilerin mürettebatı da kendi istek ve rızalarıyla Türk

²⁶⁹ Orijinal İngilizcesi “degaussing”, geminin mıknatıslı mayınlardan korunması için manyetik alanlarının nötralize edilme işlemine verilen isimdir. Bkz. *İngilizce – Türkçe Redhouse Sözlüğü* (İstanbul Redhouse Yayınevi: 1974), 246.

²⁷⁰ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 49.

²⁷¹ İngilizcede “silme” anlamına gelen “wipe” kelimesinin türevi olan “waiping”den gelir. Bkz. *İngilizce – Türkçe Redhouse Sözlüğü*, 1135. Geminin yan kısmı olan borda ve altlarının bakım esnasında silmek ve deniz kabuklularından arındırmak için kullanılan ifadedir.

²⁷² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 85.

²⁷³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 84.

²⁷⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 84; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 71.

²⁷⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 84-85; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 72.

²⁷⁶ Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 253; Ergun Demirel, “Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri”, 7. Gemiler Türk Donanması emrine girince, Fransız Adur ikmal gemisine “Akar” ismi verilmiş, ağ gemisine “Kaldıray” ismi ve beş römorkörden ikisine *Kalkan* ve *Durakreis* isimleri verilmişti. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 46.

avcıbot ve mayın motorlarının bakım işlerinde çalışmışlardır²⁷⁷.

Deniz Müsteşarlığı Dönemi'nde yaşanan ve çok sayıda askerî personelin kaybıyla sonuçlanan iki önemli olay vuku bulmuştur. Bunlardan ilki İngiltere'den satın alınan dört denizaltıyı teslim almak üzere yola çıkan mürettebat ve yine İngiltere'ye pilotaj eğitimi almaya giden 20 Kara Harp Okulu öğrencisinin de içinde bulunduğu bir kafilenin kaybıdır. Kafileyi taşıyan *Refah* adlı şilep Mersin limanından ayrılıp İskenderiye'ye doğru seyir halindeyken belirsiz bir denizaltıdan atılan torpido ile batmıştır. 23 Haziran 1941'de meydana gelen bu faciada 172 personel şehit olmuştur. İkinci vaka ise 14 Temmuz 1942'de Çanakkale Boğazı'nın çıkışında bulunan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma mayınlardan birine çarpma sonucu *Atılay* denizaltısının batması ve 36 denizaltıcı personelin şehit olmasıdır²⁷⁸.

Savaş öncesi 29 gemilik ve 46.320 tonluk Türk donanması, 1939-1945 yılları arasında alınan 2 muhrip, 3 denizaltı, 9 mayın tarama, 3 mayın, 8 liman savunma, 4 hücumbot ve 1 ağ gemisi ile toplam 7.688 tutarında çeşitli tip ve sınıfta 30 gemiyi de bünyesine dahil etmiştir. Bu sayede Türk donanması toplamda 54.008 tonluk 59 gemiye sahip olmuştur²⁷⁹.

Türk donanmasının Cumhuriyet'in kuruluşundan başlayarak İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürecine genel olarak bakıldığında savaş arasında geçen süreçte donanmanın daha çok yeniden teşkilatlanmaya gidişi göze çarpmaktadır. Osmanlı'dan kalma birkaç eski savaş gemisi ve *Yavuz* muharebe kruvazöründen müteşekkil mirası yeni devletin denizlerden gelecek tehlikelere göre müdafaası amacıyla ciddi bir çaba içerisinde bulunmuştur. Bu yolda içinden çıkılan yıpratıcı savaşlar silsilesi ve ekonomik zorluklar Türk donanmasının karar vericilerini önemli stratejik tercihler yapmaya zorladı. Bu yüzden Türk donanmasının İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte ve savaştaki yapılanmasının genelde *denizaltı & muhrip doktrini* temelinde şekillendiği görülmektedir. Buradaki amaç en ekonomik ve kolay yoldan muhasım kuvvetlerin büyük güç çarpanlı savaş gemilerini oldukça stratejik bir silah olan denizaltılarla tehdit ederken düşman denizaltılarını da *denizaltı savunma harbi*

²⁷⁷ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 91.

²⁷⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 91-92; Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, 208, 246.

²⁷⁹ Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 141.

kabiliyetini ön plana almış ayrıca başarılı bir eskort ve keşif gemisi hüviyetinde olan muhriplerle dengelemek üzerinedir. Bu amaçla savaşa doğru ciddi manada muhrip ve denizaltı tedariki yapılmıştır.

Savaş boyunca oldukça popüler olan ve özellikle Almanlar tarafından İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılmadan daha önce, henüz 1939 yılında İngilizlerden denizaltı satın alan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı esnasında denizaltıların ne kadar önemli bir rol oynadığını -Alman U-botların konvoylara saldırarak büyük kayıplara yol açabildiğini- görmüştür. Nitekim Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da denizaltı temin etmeye çalışmış ve 1950'de Amerika'dan *Çanakkale* ve *Dumlupınar* denizaltılarını teslim almıştır.

Hollanda'da lisansaltı üretilen Alman U-botları *Birinci* ve *İkinci İnönü*, İtalya kaynaklı *Dumlupınar* ve *Sakarya*, İspanya'da lisansaltı üretilen Type IA sınıfı *Gür* ve Almanya'dan alınan Ay sınıfı üç denizaltıdan (bir adetine Almanya el koydu) oluşan sekiz denizaltının, donanmanın taarruz kabiliyetinin bel kemiğini oluşturması planlanmıştır. Savaş sırasında İngiltere'den sipariş edilen dört S sınıfı denizaltıdan müteşekkil *Oruçreis* sınıfı gemilerden ikisi (*Oruçreis* ve *Muratreis*) 1942'de teslim edilirken savaş sırasından el konulan iki denizaltı gemisinden biri (*Burakreis*) 1946'da teslim edilmiş, diğeri (*Uluçalireis*) savaşta battığından teslim edilememiştir. Batan denizaltı yerine ²⁸⁰. Ayrıca savaştan önce, 1938 yılında, Türk donanması için İngiltere'ye sipariş edilen muhrip tipi dört adet gemiye savaşın patlak vermesi üzerine İngilizler tarafından el konulmuş, *Sultanhisar* ve *Demirhisar* adı verilen iki gemi 1942'de Türkiye'ye teslim edilmişti. El konulan gemilerden *Muavenet* savaştan sonra kısa bir onarımı müteakip 1946'da teslim edilse de *Gayret* savaşta batmıştı²⁸¹. Böylece Türk donanması savaş boyunca bu *denizaltı & muhrip doktrinine* sadık kalarak *Yavuz* muharebe gemisinin prestijinin gölgesinde harbe hazırlık faaliyetlerini sürdürdü.

İkinci Dünya Savaşı'ndaki donanma alanında deniz muharebe ortamı, genellikle Birinci Dünya Savaşı'nın mirası üzerine kurulmuş olsa da bazı yeni aktörler ve bunların kendini ispatlamasına ve diğerlerini geri plana itmesine sahne olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın başat aktörlerinden birisi olarak dünyanın büyük devletlerinin

²⁸⁰ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*,434; Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 141.

²⁸¹ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*,434.

donanmalarına giren dretnot (dreadnought) zırhlıları, büyük top bataryalarıyla donatılmış, ağır zırhlı savaş gemileriydi. Ortaya çıkmalarından önce onların *All-Big-Gun* konsepti²⁸² üzerine ciddi tartışmalar olsa da sonucunda ortaya çıkan ürün iki savaşı da etkilemiştir²⁸³. Fakat Türkiye savaşın fiilî olarak daima dışında kalan bir ülke olarak hem carî harekatta kullanılan bu tip gemilere, hem de bu gemilerle birlikte gelen muharebe konseptine ihtiyaç duymadığı için bu tonajlarda büyük gemi alımı yapmamıştır. Zira bu donanma ve maliye açısından da ağır bir yük olacaktı.

²⁸² Ana vuruş gücünü güverte ve taretler üzerine toplayarak gemilerin baş tarafına ateş teksifi yapılmasını öneren muharebe konsepti.

²⁸³ Norman Friedman, *US Battleships: An Illustrated Design History* (Annapolis: Naval Institute Press, 1985) 52.

BÖLÜM 2

TÜRK BAHİRİYESİNİN DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI'NA DÖNÜŞÜM SÜRECİ

2.1. Türkiye'nin Genel Durumu

2.1.1. Millî Savunma Bağlamında Mevcut Siyasî Durum

Türkiye Cumhuriyeti, savaşın fiilî olarak bitmek üzere olduğu 1945 yılında Almanya'ya savaş ilan ederek fiilen olmasa da aslında “bitmiş olan bir savaş”a resmen girmiştir. Resmî kayıtlara göre bakımsızlık, hastalık, donma, kaza vb. sebeplerle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin zayıyatı toplam personel sayısının yaklaşık binde altısına tekabül eden 22.663 kişidir²⁸⁴. Bu şehit sayısına hava değişikliğine giderek kendi evinde vefat edenler dahil olmayıp sadece askerî hastane ve birliklerdeki şehitler dâhildir. Bütün dünyayı böylesine sarsan ve 70 milyon civarında insanın hayatını kaybettiği bu savaştan görece az etkilenecek çıkan Türkiye Cumhuriyeti, savaş yılları içerisindeyken son tek partili seçim dönemini geride bırakmıştır. TBMM'nin VII'nci dönemi; son tek partili seçimi olarak 28 Şubat 1943 günü yapılan genel seçimler sonucu, seçilen milletvekillerinin 8 Mart 1943 günü yemin töreniyle başlamıştır²⁸⁵. Dönemin Cumhurbaşkanı 435 rey ile müttefiken seçilen İsmet İnönü'dür²⁸⁶. Başvekilliğe İzmir mebusu Şükrü Saraçoğlu, Millî Müdafaa Vekilliği'ne Manisa mebusu Ali Rıza Artunkal, Hariciye Vekilliğine önce İstanbul Mebusu Numan Menemencioğlu, ardından da 13 Eylül 1944'te Hasan Saka gelmiştir²⁸⁷.

Başvekil Saraçoğlu, Meclis'in 17 Mart 1943 günü yapılan oturumunda hedeflerini “*Mamur bir Türk vatani, mesut bir Türk milleti, kuvvetli bir Türk Devleti; işte bizim hedefimiz bunlardır.*” şeklinde ifade etmiştir. Bu maksatla yapacakları işlerin en başında Türk Silahlı Kuvvetleri'ni daima hazır tutmak vazifesi olduğunu ve bunun için hiçbir şeyi esirgemeyeceklerini, çünkü günü geldiğinde ordunun da vazifesini layıkıyla yapacağına inandıklarını ifade ederek İkinci Dünya Savaşı'nın hâlâ devam ettiği dönem için askerî hedefleri ön plana koymuştur. Devamında; 1939'dan itibaren devam eden ve ne zaman biteceği belli olmayan ordu ihtiyaçlarına ayrılan

²⁸⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, c. 6, 1'inci Toplantı, 06.IV.1951 Cuma, 148-151.

²⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VII, İçtima Senesi: I, c. 1, 1'inci İnkat, 8.III.1943 Pazartesi, 2.

²⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VII, İçtima Senesi: I, c. 1, 1'inci İnkat, 8.III.1943 Pazartesi, 2-3.

²⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VII, İçtima Senesi: I, c. 1, 2'inci İnkat, 15.III.1943 Pazartesi, 10-11.

Tablo 1’de görülen planlı ve ilave bütçelerin toplam tutarlarını da vererek özel ve ek tahsis-bütçelerle ordunun, modern ordular arasında yerini alması için yapılan harcamaların dışında savaş için silah altına alınmışlar da dahil tüm personelin iâşe ve giyim masraflarının dahi büyük bir harcama kalemi olduğunu, ancak yeni düzenlemeler ile halk üzerindeki yükün ve yokluğun hafifletilmesi için tedbirler uygulanmasının planlandığını belirtmiştir²⁸⁸.

Yıl	Miktar (Her yıl âdi bütçe ile ayrılan 100 milyon liraya ilave olarak)
1939	84 milyon lira
1940	220 milyon lira
1941	280 milyon lira
1942	313 milyon ²⁸⁹ lira
1943	400 milyon (Muhtemel) ²⁹⁰ lira

Tablo 1: 1939-1943 yılları arasında Silahlı Kuvvetler için ayrılan tahsisat²⁹¹

Başvekil, kuvvetli bir ordunun varlığına dayanan dış politikalarının nasıl o güne dek çok parlak neticeler elde etmişse o günden sonra da “*Türk’ün topraklarını, Türk’ün haklarını ve Türk’ün menfaatlerini tamamen koruyacak*” olduğunu ve bu politikanın sadece Hükümet’in değil tüm Türk milleti, hatta Türk çocuklarının malı olduğunu vurgulamış, bu kapsamda müttefik ve dost olarak isimlendirdikleri devletlerle ikili ilişkilerin de bu bağlamda yapılan anlaşmalarla düzenlendiğini,

²⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VII, İçtima Senesi: I, c. 1, 3’üncü İnikat, 17.III.1943 Çarşamba, 22-24.

²⁸⁹ Daha sonra ihtiyaca binaen “*Millî Müdafaa vekâleti (Kara kısmı) 1942 malî yılı bütçesinde (Muhtelif Müdafaa hizmetleri) adiyle açılan fasla (90 000 000) lira munzam tahsisat verilmiştir.*”. Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre : VII, İçtima Senesi: I, c. 1, 14’üncü İnikat, 19.IV.1943 Pazartesi, 126.

²⁹⁰ Meclis bütçe görüşmeleri esnasında Maliye Vekili, 1943 yılı bütçe planında Millî Müdafaa işleri için 1942 senesi tahsisinden 14,5 milyon lira daha fazla bütçe ayrıldığını, dört yıldır devam eden harp sebebiyle 1942 yılında müdafaa harcamalarının günlük 1.000.000 liraya yaklaştığını ve bu olağanüstü hâl gereği olan harcama ihtiyacının yeni vergiler ilave etmek veya mevcut vergilere mümkün olduğu kadar artırmak ve uzun vadeli istikrazlar akdi suretiyle karşılayacaklarını beyan etmiştir. Ayrıca daha önce getirilen varlık vergisinden aktarılan gelirlerin de kullanıldığını, geçmiş vergi artışlarının şehirde yaşayan ve kazanç sağlayanları etkilediğini, bundan sonrakiler için köylünün gelirlerinden yani toprak mahsullerinden vergi almayı planladıklarını, köylünün de bu vergileri memnuniyetle verebilecek durumda olduğunu da gözlemlediklerini sözlerine eklemiştir. Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre : VII, İçtima Senesi: I, c. 2, 26’ncı İnikat, 24.V.1943 Pazartesi, 155-157.

²⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VII, İçtima Senesi: I, c. 1, 3’üncü İnikat, 17.III.1943 Çarşamba, 24.

özellikle İngiltere ve Amerika'ya teşekkür ederek birlikte çalışmaktan duydukları mutluluğu Cumhurbaşkanı ve kendileri adına ifade etmiştir²⁹².

İkinci Dünya Savaşı süresince İngiltere'den askerî destek ve yardım alınmış, İngiltere'nin zayıfladığı yerde umutlar diğer ülkelerin de olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin gücüne bağlanmış olduğundan hükümet programında bu iki ülkeye teşekkür edilerek bir nevi politikalarına bağlılık bildirilmiştir.

Savaşın hemen sonrasında 1946 seçimleri olmuştur. Meclis; 397 milletvekilliği kazanan Cumhuriyet Halk Partisi, 61 milletvekilliği kazanan Demokrat Parti ve yedi de bağımsız vekilden oluşmuştur. Yine bu yıllarda da Türkiye'nin askerî olarak ABD ile beraber “yol yürüyeceği” siyasî açıklamalarda da görülebilmektedir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, TBMM'nin VIII. Dönem 4. Çalışma Yılı açış konuşmasında 1 Kasım 1948 günü “*Sekizinci Büyük Millet Meclisinin büyük başarılarla dolu iki çalışma yılından sonra Üçüncü çalışma yılına giriyoruz. İkinci Cihan Harbinin yarattığı acılar giderilmiş değildir. Milletlerarası güven de henüz yerleşmemiştir. Dünya olayları millî savunmamız için her zaman gösterilen uyanıklığın artan bir dikkatle muhafaza edilmesi hususundaki kararımızı kuvvetlendirmiştir. 1939 yılından beri her an artan iş olan yurt savunması ihtiyaçlarını kara, deniz ve hava kuvvetlerimizin gereken ölçüde karşılayabilmesi için milletçe girişilen fedakârlıklar büyük olmuştur, önümüzdeki yıl bütçesini hazırlarken de Cumhuriyet Hükümeti, 'egemen varlığımızın koruyucusu olan şanlı ordumuz ihtiyaçlarının tatmin edilmesini göz önünde tutmuştur. (Bravo sesleri). Dost Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin şükranla karşıladığımız askerî malzeme yardımları silâhlı birliklerimizin modern teçhizatla takviye edilmesine geniş ölçüde hizmet etmekte ve sistemli bir eğitimle gelişmesini sağlamaktadır.*” ifadesiyle İkinci Dünya Savaşı'nın galibi olan ABD ile müşterek hareket edilmeye devam edileceğinin işaretini vermiştir²⁹³.

1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti'nin genel başkanı İstanbul milletvekili olan Celal Bayar 453 vekilin 387'sinin oyuyla Cumhurbaşkanı olarak

²⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VII, İçtima Senesi: I, c. 1, 3'üncü İnkat, 17.III.1943 Çarşamba, 25-26.

²⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, İçtima Senesi: 4, c. 13, 1'inci Birleşim, 1.XI.1948 Pazartesi, 4-5.

seçilmiş; Adnan Menderes, Başbakan; Fuad Köprülü, Dışişleri Bakanı; Refik Şevket İnce ise Millî Savunma Bakanı olmuştur²⁹⁴. Yeni hükümetin programında da Türk Silahlı Kuvvetleri'ne önem verildiği vurgulanmış ve bu durum açıklanan Hükümet Programı'nda *“Cumhuriyet Ordusu topraklarımızın masunluğunu ve emniyetini, Devletin şerefini ve haklarını korumak için en yüksek vasıfları ve en asil duygularıyla vazife başında hazır bulunmaktadır. (Umumi sürekli alkışlar) Kara, Deniz ve Hava Ordularımızı maddî ve manevî bakımlardan bu yüksek kuvvette tutmayı ve her vasıta ve imkândan faydalanarak bu kuvveti artırmayı bütün vazifelerimizin en başında tutuyoruz.”* ifadesiyle beyan edilmiştir²⁹⁵.

Bu seçimler askerlerin devlet yönetiminde aldıkları siyasî rolün azalmakta olduğunu göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren emekli askerlerden bazılarının 1920'de 1/6, 1943'te 1/8, 1946'da 1/9, 1950'de 1/20 oranında mecliste milletvekili olarak yer almışlardır²⁹⁶. Sayının giderek azalması ülkenin siyasî önceliklerinin savunma işlerinden diğer alanlara kaydığını da göstermekte, en net örneği ise savaştan sonra yapılan 1950 seçimlerinde yarıdan fazla oranda keskin bir düşüş yaşanmış olmasıdır.

22 Mayıs 1950'de kurulan Hükümet'in programının geneline bakıldığında öncelikle iktisadî meselelerin ele alındığı, genel çerçeveleriyle ele alınan dış siyaset ve millî müdafaa meselelerinin ise son kısma bırakıldığı görülmektedir²⁹⁷. 29 Mayıs 1950'de ise Başbakan Adnan Menderes TBMM'de sunduğu Hükümet Programı'nda; hükümetin millî savunma meselelerin üzerinde titizlikle durulması gerektiğini, millî varlığın teminatı olan askerî kuvvetlerin modern ihtiyaçlar doğrultusunda donatılacağını, ABD'den gelen silah ve mühimmat yardımlarının ve ABD, İngiltere ve Fransa ile olan ittifakın devam edeceğini, Doğu Akdeniz'in emniyetini sağlamaya ve güçlendirmeye önem verdiklerini belirtmiştir²⁹⁸.

²⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, İçtima Senesi: 1, c. 1, 1'inci Birleşim, 22.V.1950 Pazartesi, 7, 9.

²⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, İçtima Senesi: I, c. 1, 3'üncü Birleşim, 14.VIII.1946 Çarşamba, 29.

²⁹⁶ İlter Turan, *Cumhuriyet Tarihimiz (Temeller, Kuruluş, Milli Devrimler)* (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1969), 112.

²⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, İçtima Senesi: 1, c. 1, 3'üncü Birleşim, 29.V.1950 Pazartesi, 24-32.

²⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, İçtima Senesi: 1, c. 1, 3'üncü Birleşim, 29.V.1950 Pazartesi, 31.

Aynı yıl içinde 1 Kasım 1950 günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar TBMM'nin IX. Dönem 2. Yasama Yılı açış konuşmasını olduğu gibi aktarmak çok partili hayata geçişten sonra ilk defa seçimle el değiştiren yeni yönetimde icranın en yüksek temsilcilerinin bakış açısını yansıtmaları bakımından faydalı olacaktır: *“Millî Savunma işleri, İkinci Cihan Harbinin ortaya attığı yeni silâh ve modern harb vasıtaları bakımından bütün dikkatimizi üzerinde topladığı bir konudur. Bir müddet evvel, kısa fasılalarla, Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerimizin ayrı ayrı ve müstereken yaptıkları tatbikat ve manevralarda bulundum. ‘Silâhlı kuvvetlerimizin yeni silâhlarla ve en ince fen aletleriyle ünsiyet derecesini ve kullanış tarzlarını gördüm ve şu neticeye vâsıl oldum: Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerimizin en küçük erinden en büyük komutanına kadar, kendilerine emanet edilen en ileri teknik mahsulü olan silâh ve harp vasıtalarını liyakatle kullanmaktadırlar. Bunları kül halinde bir hedefe sevk ve idare etmek hususunda müstesna bir dirayet göstermektedirler. Bu müşahedeye müstenit kanaatimi sizlere iftiharla arzedeabilirim. Fakat, mesele bu kadariyle bitmiş sayılamaz. Ordunun her bakımdan ‘harb gücünü’ yükseltmek zarureti karşısındayız. Askerî eğitim sisteminde değişiklik yapılmasını, orduda mütehassıs eleman mevcudunun artırılmasını ve bu arada gedikli erbaşlara, daha emin bir istikbal sağlayarak adedlerinin ve hizmetlerinin genişletilmesini mühim bir ihtiyaç olarak ele almak mecburiyetindeyiz. Askerî eğitimdeki yenilikler ve değişiklikler nazariyattan ziyade ameliyata önem vermek, en son harb usulünden faydalanmak esaslarına dayanmaktadır. Bunlara ait kamu tasarıları hazırlanmıştır. Yüksek Meclisinize sunulmak üzere. Aziz arkadaşlarım; tarih boyunca milletimiz ve memleketimiz için devamlı bir iftihar kaynağı olagelen Türk Ordusunun büyük askerî kıymetine ve bütün mensuplarının vatanseverlik ve fedakârlık duygularına her zaman olduğu gibi derin bir itimat besliyoruz.”*²⁹⁹.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar konuşmasının devamında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalıcı bir barışın tesis edilememiş olduğunu, Kore'de bir krizin doğduğunu, Türkiye'nin de Birleşmiş Milletler'e olan bağlılığı doğrultusunda ihtiyaç duyulan askerî birliği bölgeye gönderdiğini, Atlantik Paktı'nın gelişimini memnuniyet ve ilgi ile takip ettiklerini, Türkiye'nin bu organizasyonda Ortadoğu ve Doğu

²⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, İçtima Senesi: 2, c. 2, 1'inci Birleşim, 1.XI.1950 Çarşamba, 10-11.

Akdeniz'in emniyetini sağlama hususunda önemli bir yer tutabileceğini ve bunun da büyük devletler tarafından tasdik edildiğini, baskı ve tehdit altında olunmasına rağmen ABD tarafından Marshall Planı ve Truman Doktrini doğrultusunda yapılan yardımların önemini belirtir. Bu ifadeler, aslında iktisadî anlamda ülkenin durumunun çok da iç açıcı olmadığını göstermektedir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan ekonomik buhranın bütün dünyayı olumsuz anlamda etkilediği yıllarda Kazım Karabekir'in Meclis bütçe görüşmeleri esnasındaki 1943 tarihli ifadelerinde de bu durum gözlemlenebilmektedir³⁰⁰. Savaştan sonraki süreçte de ekonomik problemler giderilememiştir.

Hükümet programları üzerine yapılan görüşmelerde askerî konuların detayları üzerinde de durulduğu görülmektedir. Örneğin Erzurum mebusu Emekli General Vehbi Kocagüney (1881-1950) yolların hem askerî, hem de ticarî olarak çok önemli olduğunu, yapılacağı söylenen 20.000 kilometre uzunluğundaki yolun askerî önceliklere göre sıralanması gerektiğini, demiryolunun savaş esnasında ihtiyacı karşılayamayacağını vurgulayarak eski bir asker olarak görüşlerini dile getirmiş ve Türkiye'nin lojistik kapasitesini yasama organı olan Meclis'te kayda geçirmiştir³⁰¹.

Müzakerelerde sadece ordu ve lojistik değil, bahriye ve sivil denizcilik meselelerinin de üzerinde durulduğu görülmektedir. Özellikle şahsî olarak denizcilik konularında hassasiyet sahibi, görüş ve önerileri olan bazı vekillerin söz alarak Türkiye'nin geleceği için üzerinde durulması gereken deniz meselelerine dair gayretlerine rastlanmaktadır. Hükümet Programı üzerinde yapılan bir diğer görüşmede Seyhan mebusu Cavit Oral; deniz ticaret filosuna çok önem verilmesi gerektiğini, Yunanistan'ın en büyük gelir kaynağının denizcilik olduğunu, Akdeniz devleti olan Türkiye'nin millî savunma ve ekonomik refah için bu konular üzerinde durulması gerektiğini, hükümet programında bu hassasiyetlerin gözetilmesi gerektiğini ifade etmiştir³⁰².

³⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre : VII, İçtima Senesi: I, c. 2, 26'ncı İnikat, 24.V.1943 Pazartesi, 166-175.

³⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem : VIII, İçtima Senesi: I, c. 1, 3'üncü Birleşim, 14.VIII.1946 Çarşamba, 58.

³⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, İçtima Senesi: I, c. 1, 3'üncü Birleşim, 14.VIII.1946 Çarşamba, 47-48.

Savaşın gidişatı içinde 1945'e kadar demiryolu ulaştırmasına ağırlık verilmiş, dünyada savaştan sonra karayolu ile ulaştırma önem kazanmaya başlamışsa da Türkiye'de bir süre daha demiryoluna ağırlık verilmeye devam edilmiş, 1950 seçimleri sonucu değişen hükümet daha ucuz, inşası daha kolay ve daha kısa süren birçok yerleşim yerini birbirine bağlayan karayolu ulaştırmasına ağırlık vermiştir³⁰³. Üç tarafı denizlerle çevrili bir coğrafyada deniz ulaştırması ve taşımacılığına önem verilmemiş olmasının sebebi, karayoluna verilen önemin gerekçelerinden de görülebilmektedir. Denizyolu ulaşımı daha pahalı ve daha uzun sürelidir ayrıca liman ve denizyollarını geliştirmek için de daha çok kaynak ayırmak gereklidir. Bir diğer gerekçe de yerleşim yerlerinin birbirine bağlanması (köylerin ilçelere, ilçelerin illere vb.) ihtiyacıdır ki o da devlet idaresini ve halkı doğrudan etkileyen aynı zamanda millî bütünlüğü sağlayan bir ihtiyaç olduğundan karayolu ulaşımına ağırlık verilmiş olması siyasî mülâhazalar doğrultusunda anlaşılmaktadır.

2.1.2. Uluslararası Münasebetler Bağlamında Sarkacın ABD ve Sovyet Tarafları: Soğuk Savaş Giden Yol

Savaşın başlarındaki tarafsızlığını savaşın sonlarına doğru Atlantik Paktı ülkeleri olacak olan devletlere yakın bir şekilde konumlandırıran Türkiye Cumhuriyeti, dünyadaki siyasal gelişme ve bloklaşmaları dikkatle takip etmiştir. Aslında 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile imzalamış olduğu İttifak Antlaşması³⁰⁴ kapsamında, İkinci Dünya Savaşı'nın tarafı olan ülkelerle bir müttefiklik geliştirmişti. Bu antlaşma kapsamında Türkiye, İngiltere ve Fransa; Avrupa'dan Türkiye'ye gelecek herhangi bir saldırı karşısında Türkiye'ye destek olacaklar, Türkiye de Akdeniz'deki herhangi bir savaş ortamında bu iki devlete yardımcı olacaktı³⁰⁵. Fakat bu ittifak tam olarak tesis edilemeyince Türkiye'nin yalnızlığını gören Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi sıkıştırmasına ve daha sonra da Boğazlar ve Kars-Ardahan hususunda teşebbüste bulunmasına yol açmıştır³⁰⁶. İngiltere ve Fransa ile yaşanan bu gelişmelerden sonra Türkiye'nin ortaya yeni çıkan bir güç olarak ABD ile ittifak kurma arayışları söz

³⁰³ İter Turan, *Cumhuriyet Tarihimiz (Temeller, Kuruluş, Milli Devrimler)*, 115-116.

³⁰⁴ İttifak Antlaşması ve 1939'daki Türk-İngiliz siyasî ilişkileri için bkz. Mehmet Sait Dilek, *1939 Yılı Türk-İngiliz Siyasi İlişkileri* (Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2013).

³⁰⁵ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), 600.

³⁰⁶ Ufuk Erdem, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri ve İngiltere (1945-1946)", *Tarih Okulu Dergisi*, s. 32 (Aralık 2017): 181-182.

konusu olmuştur. Türkiye ile antlaşma imzaladıktan sonra ABD ile İngiltere'nin liderleri Franklin Roosevelt ve Winston Churchill, İkinci Dünya Savaşı devam ederken 15 Ağustos 1941 tarihinde Atlantik'te bir gemide buluşarak Atlantik Bildirisi'ni imzaladılar. “*ABD ve İngiltere Krallığı... savaştan sonra bütün milletlerin eşit haklarla birleşik bir örgüt kurmasına çaba harcayacaklar, Nazi Almanyası'nın yıkılmasından sonra da milletlerin her türlü korku ve tehlikeden uzak yaşamalarını sağlamaya uğraşacaklardır.*”³⁰⁷ hükmü yer alan bildiri, yeni dünyanın yeni süper gücü olarak ABD'yi işaret ediyordu. İngiltere ve Fransa ile siyasî münasebetleri gelişme kaydedemeyen Türkiye de yeni küresel güç olan ABD ile ilişkilerini daha sıkı tutarak Sovyet tehdidine karşı yeni bir müttefik kazanma yoluna gitti.

Roosevelt ile Churchill'in 14-24 Ocak 1943'teki Kazablanka buluşması, savaşın sonunda tesis edilmesi düşünülen Birleşmiş Milletler teşkilatının da temel taşını teşkil edecektir³⁰⁸. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir daha benzer bir yıkım olmaması için askerî güç, coğrafya ve nüfuz etkisi bakımından büyük devletlerin kendi aralarında yaptıkları görüşmeler (14 Ağustos'ta 1941'de Amerika-İngiltere arasında; 1 Ocak 1942'de Amerika, İngiltere, Sovyetler Birliği; 1944 sonbaharında Amerika, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin arasında) ve sözleşmeler sonucunda, savaş sonrası kurulacak barış ve güvenliğin korunması, yaşanabilecek muhtemel kriz ve çatışmaların önlenmesi amacıyla Birleşmiş Milletler (BM)³⁰⁹ teşkilâtı kurulmuştur³¹⁰. Aralarında Türkiye'nin de olduğu kurucu 50 ülke tarafından 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanan 111 maddelik BM'nin kurucu antlaşması niteliğindeki

³⁰⁷ LDGAM, *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 465. Churchill'in bu husustaki fikirleri hakkında bilgi edinmek için bkz. Martin Gilbert, *Churchill Bir Yaşam*, çev. Süha Sertabiboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 830.

³⁰⁸ LDGAM, *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 465; ayrıca bkz. Martin Gilbert, *Churchill Bir Yaşam*, 870-871.

³⁰⁹ Birleşmiş Milletler'in ana organları; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi (BMGK), Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası-Lahey Adalet Divanı (UAD) ve BM Sekreteryası'dır. BM teşkilâtını oluşturan bu birimlerden başka eğitim, kültür, sağlık, denizcilik, havacılık gibi çeşitli alanlarda uzmanlaşmış kuruluşlar da “BM'nin İhtisas Kuruluşları” olarak görev yaparlar. BM'nin aldığı/alacağı kararlarda veto hakkı olan daimî beş üyesi; ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin'dir. BMGK; beş daimî ve Genel Kurul tarafından bölge esasına göre iki yıllık görev süresi için seçilen 10'u geçici, toplam 15 üyeden oluşur. *NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 2. bs, (İzmir: Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 1994), 6-7; <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un> (erişim tarihi: 16 Ocak 2025).

³¹⁰ *NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 5; <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un> (erişim tarihi: 16 Ocak 2025).

BM Şartı'nı³¹¹, üye devletlerin çoğunluğunun iç hukuk sistemlerinde onaylamasını müteakip 24 Ekim 1945 tarihinde resmî olarak faaliyete başlamıştır³¹².

1951-1952, 1954-1955 ve 1961 tarihlerinde BM Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin geçici üyesi olan Türkiye, aynı zamanda BM'nin kurucu üyesi olup güvenlik, istikrar ve refah ortamının oluşması için güvenilir bir ortak olarak hareket etmiştir³¹³. Diğer yandan; hem İkinci Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya ve İtalya hem de zafer kazanan İngiltere ve Fransa'nın savaştan büyük ölçüde yıpranmış olarak çıkmasına karşın Avrupa kıtasında istediği gibi hareket edebilecek güçlü ve büyük bir devlet olarak Sovyetler Birliği'nin kalması, muhtemel krizlere müsait bir güç dengesizliği meydana getirmiştir. Sovyetler Birliği'ni dengeleyebilecek tek güç olan ABD'nin ise kendi kamuoyunun etkisiyle tekrar kendi kıtasına çekilmeye başlaması, Avrupa kıtası özelinde bir güvenlik riski de taşımaktaydı. Bu durumu fırsat bilen Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında bir kısmını işgal ettiği Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde komünist rejimler kurduğu gibi nüfuz alanındaki Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinde de etkisini artırmak için baskı oluşturmaya ve çeşitli isteklerde bulunmaya başlamıştı. Daha 1945 yılında Yalta ve Potsdam Konferansları³¹⁴ sırasında Türkiye üzerindeki Sovyet tehdidi, belirgin hale gelmiş; Sovyetler Birliği, Boğazlarda bir üsse ilaveten Kars ile Ardahan'ı kendisine terkini istemişti³¹⁵. Ayrıca 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'nı uzatmayacağını 19 Mart 1945 tarihinde bir nota ile Türkiye Cumhuriyeti'ne bildirmişti. Türk Boğazlarının Türk-Sovyet Birleşik Kuvvetleri tarafından savunulması gerektiğini ileri sürerek bölgelerde kara ve deniz savunma üsleri talep etmişti³¹⁶. Diğer taraftan Sovyet propagandası doğrultusunda Gürcistan Bilimler Akademisi üyesi iki Gürcü tarihçi Canaşiya ve Berdzenişvili, Türkiye'nin gasbettiğini

³¹¹ <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (erişim tarihi: 16 Ocak 2025).

³¹² <https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (erişim tarihi: 15 Ocak 2025) <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un> (erişim tarihi: 16 Ocak 2025).

³¹³ <https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (erişim tarihi: 15 Ocak 2025).

³¹⁴ Yalta ve Potsdam Konferanslarının Türk Boğazlarına etkisini inceleyen bir çalışma için bkz. İsmail Köse, "Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, s. 19 (Kasım 2015): 241-76.

³¹⁵ Kemal Eker, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kuruluşundan (1 Temmuz 1949) 11 Eylül 2001 Tarihine Kadar Bahriyemizin Teşkilatlanması (1922-1949)", *Türk Denizcilik Tarihi ve Bahriye Teşkilâtı*. ed. Demet Cansız ve Murat Açmüz (İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi Yayınları, 2023), 261.

³¹⁶ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 50-51.

iddia ettikleri toprakları geri vermesi gerektiğini bildiren bir propaganda makalesi kaleme almışlardır³¹⁷. Türkiye'nin Avrupa bloğu ülkelerle olan ilişkilerindeki zayıflamanın Sovyetler tarafından baskı uygulanması şeklinde tezahür etmesine Cumhurbaşkanı İnönü sert bir şekilde cevap vermiştir. Montrö Antlaşması sebebiyle Sovyetler Birliği tarafından, İkinci Dünya Savaşı döneminde İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını kullandırtmamakla suçlanan Türkiye'nin cevabını TBMM'de yaptığı konuşmasında böyle bir durumun sözkonusu olmadığını, Mihver Kuvvetler'in kara ve deniz hakimiyetini sağladığı için Müttefik Kuvvetler'in bu yolları kullanamadığını, Boğaz'ın emniyetinin sağlandığını ve uluslararası geçişlerde herhangi bir sorun yaşanmadığını, Sovyetlerin Boğaz'da üs taleplerinin hiçbir şekilde dikkate alınmayacağını resmî ağızdan ifade etmiştir³¹⁸. Sovyetlerin Doğu Avrupa, Akdeniz ve Boğazlar üzerinde nüfuz elde etmek için pek çok talepte³¹⁹ bulunduğu bu süreç, Türkiye'nin Sovyetler ile farklı bir blokta yer almasının başlangıcını teşkil eder. Türkiye de Balkanlarda bir pakt oluşturma yollarını aramaya başlayacaktır³²⁰. Daha sonraki süreçte resmî Sovyet ideolojisi olan komünizm ve komünist propagandasının yasaklanması³²¹, gösteriler ve karşı gösteriler şeklinde Türk iç siyasetine de aksedecek, hatta filmlerde dahi bu propaganda ve karşı propagandanın çekişmesi yaşanacaktır.

1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini ile 1991'e kadar sürecek olan yıkıcı rekabetin adı konmuş olmaktadır: Soğuk Savaş. Her ne kadar ABD ve Sovyetler Birliği sıcak çatışmaya girmekten kaçınacak şekilde bir siyasî ve ekonomik rekabet yürüttüler de vekilleri aracılığıyla yapmış oldukları rekabet pek çok silahlı çatışmayı da doğurmuştur. Diğer taraftan bu rekabet sadece Avrupa'da kalmamış, dünyanın başka yerlerine de yayılmıştır. Süreci daha da kızıştıracak olan en büyük vakalardan biri ise Komünist Çin'in kurulması ve doğu eksenli kutupta yer almasıdır. Hem ABD

³¹⁷ Sabit Dokuyan, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 18, s. 9 (2013): 124.

³¹⁸ Ülke, 2 Kasım 1945; Turgut İleri ve Ömer Faruk Yazıcı, "Potsdam Konferansı Sonrasında Sovyet Rusya'nın Türkiye'den Toprak Talepleri ve Boğazlarla İlgili Karşılıklı Verilen Notaların Sivas'ta Yayınlanan Ülke Gazetesine Yansımaları", *Akademik Sosyal Araştırmalar*, s. 23 (Sonbahar 2023):161.

³¹⁹ Sovyetler Birliği'nin talepleri ve karşı tepkiler için bkz. Nasrullah Uzman, "II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi", *Gazi Akademik Bakış*, s. 22 (2018): 117-142.

³²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ceyda Tuna Kocaoğlu, "Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İşbirlikleri Kurma Çabaları: Balkan Paketi ve İttifakı", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, s. 37 (2021): 1-38.

³²¹ Ceyda Tuna Kocaoğlu, "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'de Komünizm Karşıtı Propaganda Kitaplarında Anti-Komünist Söylem", *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 2 (2020): 33-51.

hem de SSCB, Asya'daki pozisyonlarını korumak ve etki sahalarını genişletmek için girişimleri mücadelenin ilk ayağı Kore yarımadası olmuştur.

1948'den itibaren Kore'de SSCB kontrolündeki kuzey bölgesinde ve ABD kontrolündeki güney bölgesinde iki ayrı devlet ortaya çıkmıştır. İki devlet arasında artan gerginliği takiben 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin, sınırı teşkil eden 38 derece enlemini geçerek Güney Kore'ye saldırması ile ABD için Asya Kıtası'ndaki stratejik bir noktanın kontrolünü SSCB'ye kaptırma riski ortaya çıkmış ve askerî tedbirleri yürürlüğe koymak için harekete geçirmiştir. Bu maksatla; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden çıkartılan 25 Haziran 1950 tarih ve 82 Sayılı Karar ile Kuzey Kore'ye 38 derece kuzey enleminin kuzeyine dönmesi için uyarı yapılmış, 27 Haziran 1950 tarih ve 83 sayılı kararla Kuzey Kore'ye işgal ettiği bölgeleri terk edip 38 derece enlemin kuzeyine dönmezse askerî tedbirle cevap verileceği bildirilirken üye devletlere de Güney Kore'ye destek olmak ve barışı tesis etmek üzere teşkil edilecek BM askerî gücü için görevlendirme yapmaları talep edilmiş, buna istinaden ABD teşkil edilecek kuvvetin komutanlığını üstlenmiş, bu safhada Türkiye de bir tugay asker göndereceği bildiriminde bulunmuştur. 27 Haziran 1950 tarih ve 84 sayılı kararla ABD liderliğinde Müşterek Komutanlık (uluslararası bir kuvvet) ³²² oluşturulduğu bildirilmiş ve yetkileri tanımlanmış, 7 Temmuz 1950 tarih ve 85 Sayılı Karar ile üye ülkeler ve BM kuruluşları ile uluslararası camianın BM Müşterek Komutanlığı'na ihtiyacı olan her türlü desteği vermesi talep edilmiştir. Türkiye de bu güce bir tugay asker ile destek vermiştir³²³. 20. yüzyılın ilk yarısı, Türkiye'nin asker göndererek BM'deki pozisyonunu pekiştiren bu rekabetle tamamlanmıştır.

2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Bahriyesi (1945-1949)

Bahriye Vekâleti'nin 21 Ocak 1928'de lağvedilmesinin ardından Millî Müdafaa Vekâleti'ne bağlı olarak bir Deniz Müsteşarlığı kurulmuş, Erkân-ı Harbiye-i

³²² Kore Harbi, istilaya uğramış bir ülkenin özgürlüğü uğrunda BMGK tarafından alınan kararla BM'ye üye devletlerin askerî tedbirleri yürürlüğe soktuğu ilk müşterek karşı koymadır. Türkiye dahil toplam on altı devlet muharip birliklerini, beş devlet de sağlık birliklerini Birleşmiş Milletler askerî gücü için tahsis etti. Bkz. <https://www.muharipgaziler.org.tr/kore-savasi> (erişim tarihi: 16 Ocak 2025).

³²³ UNSCR 82 (1950). Resolution of 25 June 1950 [S/1501], UNSCR 83 (1950). Resolution of 27 June 1950 [S/ 1511], UNSCR 84 (1950). Resolution of 7 July 1950 [S/1588], UNSCR 85 (1950). Resolution of 31 July 1950 [S/ 1657] için bkz. <https://main.un.org/securitycouncil/en/content/resolutions-adopted-security-council-1950> (erişim tarihi: 16 Ocak 2025). Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 420-425.

Umumiye Reisliği'nde bir Deniz Müşavirliği oluşturulmuş, Donanma Komutanlığı da idarî ve lojistik bakımdan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne bağlanmıştı. Bu teşkilat ve komuta yapısı, İkinci Dünya Savaşı süresince devam etmişti.

1945 yılında; Türk Silahlı Kuvvetleri'ne 24 yıldır komuta etmiş olan Mareşal Fevzi Çakmak emekliye ayrılmış³²⁴ yerine Orgeneral Kazım Orbay, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi olarak atanmıştı. Aynı yıl aynı gerekçeyle Türk donanmasına 10 yıldır komutanlık eden Koramiral Şükür Okan da emekliye ayrılmış yerine Tümamiral Mehmet Ali Ülgen Donanma Komutanı olarak atanmıştı. Ayrıca, Tuğamiral Sadık Altıncan da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Deniz Müşavirliği görevine atanmıştı³²⁵.

Bu görev değişiklikleri, bahriye komuta teşkilatının Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği ile olan ilişkilerinde bazı yenilikleri de beraberinde getirmiştir. İlk olarak, Deniz Müşavirliği'nin Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ndeki deniz şubelerini teşkil eden, 6'ncı (Deniz Harekât) ve 9'uncu (Deniz Eğitim) şubeleri üzerinde daha etkin olması için mevcut makamın adı "Deniz Kurmay Başkanlığı" olarak değiştirildi³²⁶.

Bir diğer teşkilât yeniliği; İkinci Dünya Savaşı süresince gelişen deniz tekniği sebebiyle, Türk Deniz Kuvvetleri'nin teknik ihtiyaçları doğrultusunda alınacak yeni silah ve araçların; eğitim, bakım ve onarımlarını sağlamak üzere bir teknik şubesinin açılması gerekli görülmesi üzerine bu işlerin takip ve koordinasyonu için "Deniz Teknik Şubesi"nin teşkil edilmesidir³²⁷.

Bu değişiklikler sonrası oluşan yeni teşkilat, Deniz Kuvvetleri'ne daha fazla bir özerklik kazandırmış olmasına rağmen Deniz Kuvvetleri'nin en büyük makamının donanmada bulunması, yeni teşkilatın da yegâne mahzurlu tarafı olarak kalmıştır. Zira, rütbe ve tecrübe olarak kıdemli olan bir amiralin, idare ve harekât planlarının hazırlandığı yerden uzakta bulunması bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir³²⁸.

³²⁴ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 49'da emekliye ayrılış tarihini 12 Ocak 1944 olarak belirtmektedir.

³²⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 92-93.

³²⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 93.

³²⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 6; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 93.

³²⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 7; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 93.

2.2.1. Teşkilât

Bu başlık altında Türk bahriyesinin İkinci Dünya Savaşı sonrası Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçinceye kadar farklı birimlerdeki teşkilatı zaman sıralamasıyla ele alınacaktır. Bu kapsamda; bahriyenin tüm teşkilllerinin idari yönetim birimi olarak Millî Müdafaa Vekaleti teşkilatında yer alan Deniz Müsteşarlığı, bahriyenin hareket, eğitim, teknik ve teşkilat işleri kapsamında yönetim birimi olarak Erk'an-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği teşkilatındaki Deniz Kurmay Başkanlığı ve bahriyenin asıl gücü deniz unsurlarını barındıran Donanma Komutanlığı teşkilatına ilişkin hususlar ele alınacaktır.

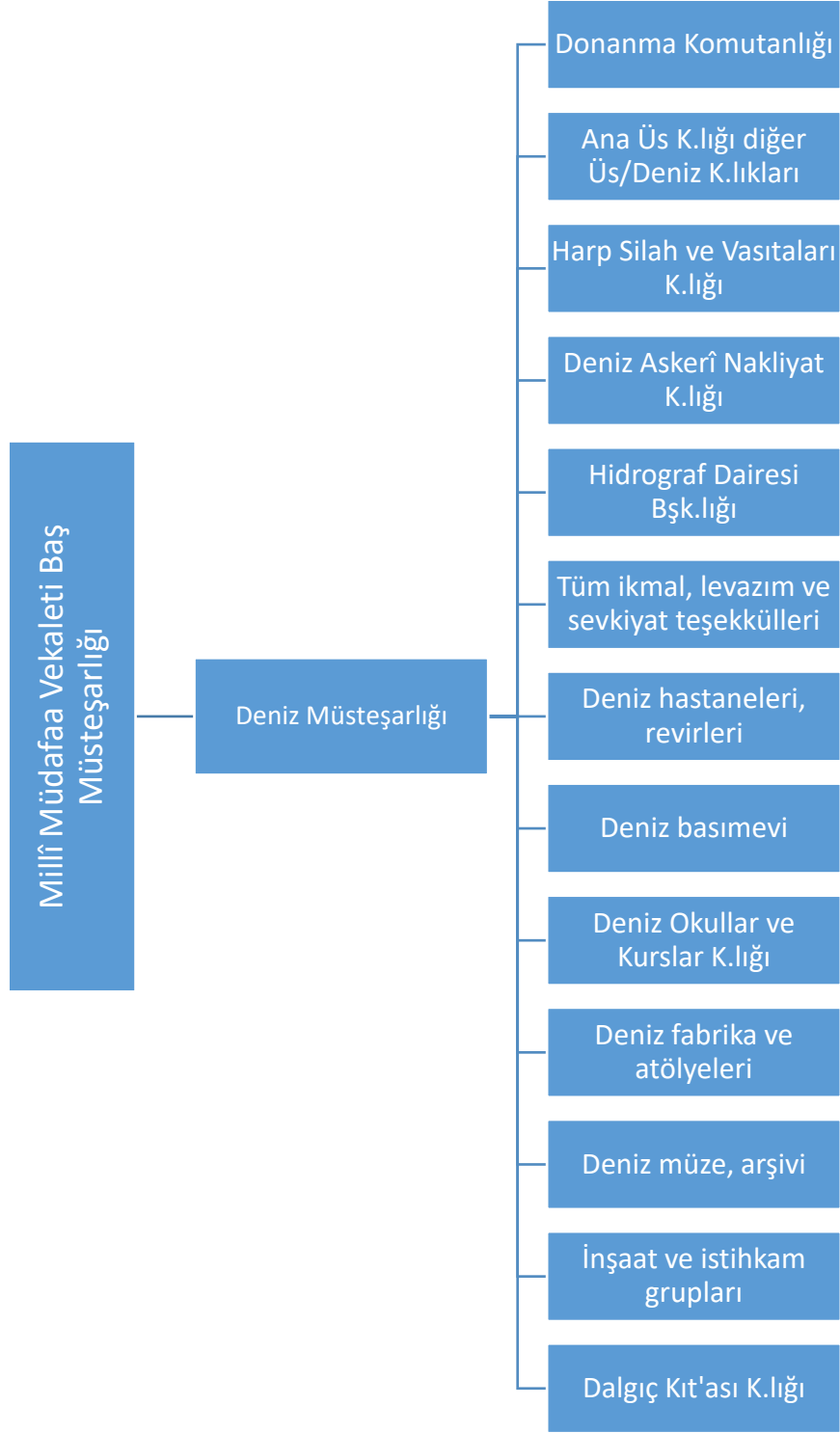
2.2.1.1. Deniz Müsteşarlığı

Bahriye Vekâleti 21 Ocak 1928'de lağvedilince Milli Müdafaa Vekâleti'ne bağlı olarak bir Deniz Müsteşarlığı kurulmuştu. Deniz Müsteşarlığı, Milli Müdafaa Vekâleti Baş Müsteşarına bağlı idarî bir makamdı. Bu sebeple, Türk bahriyesinin denizde ve karada konuşlu komutanlık ve tesisleri de idarî olarak bu makamın başlısı idi³²⁹. Aynı birlikler harekât, tatbikat, savaş vb. hazırlık durumlarını ilgilendiren hususlar açısından Genelkurmay Başkanlığı'ndaki ismi 1945'e kadar Deniz Müşavirliği, 1945'ten sonra Deniz Kurmay Başkanlığı olan makama karşı sorumluydular.

Gemilerin ve karada konuşlu bahriye komutanlıklarının başta kömür vb. yakıt olmak üzere diğer lojistik ihtiyaçlarının temini ve ilgili birliklere dağıtılması işlerini yürütmek maksadıyla bir "Deniz Askerî Nakliye Komiserliği" de Müsteşarlık başlısı olarak teşkil edilmişti. Komiserlik, gerektiğinde kamu veya sivil kaynaklarından da gemi kiralamak vb. işlemler için yetkili kılınmıştı³³⁰.

³²⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 32.

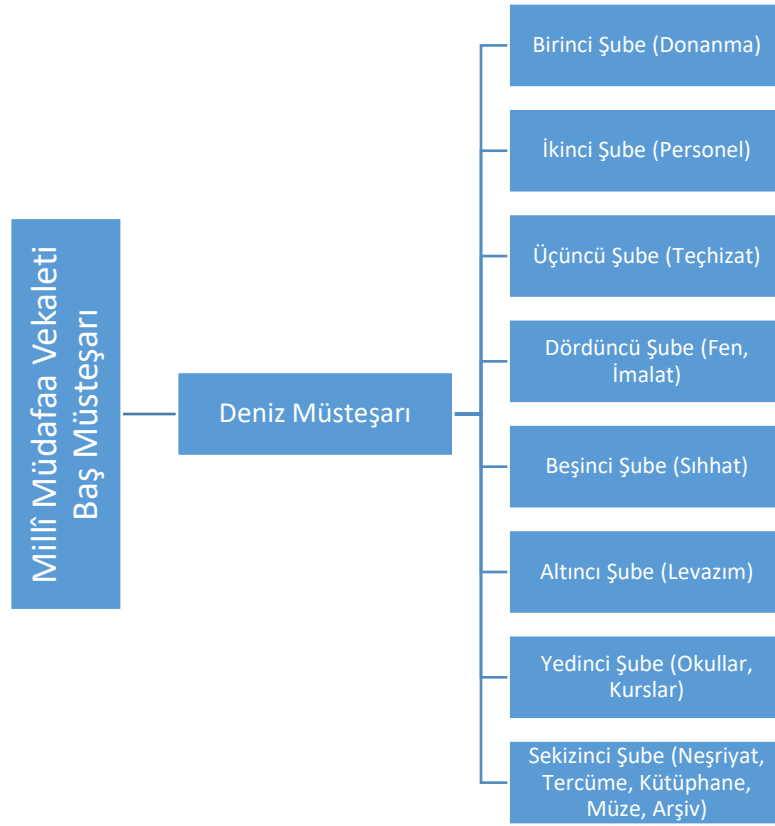
³³⁰ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği* (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2011), 189.

Şekil 1: 1944 Yılı Millî Müdafaa Vekâleti kuruluşunda Deniz Müsteşarlığı bağlıları³³¹

³³¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 32-33.

Deniz Müsteşarlığı idari bakımdan kendisine bağlı komutanlık/tesislere ait işleri, sekiz şube olarak teşkilatlanmış karargâhı ile yapardı³³².

Şekil 2: 1944 Yılı Millî Müdafaa Vekâleti kuruluşunda Deniz Müsteşarlığı karargâh teşkilâtı³³³

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği ve ülkelerin askerî güçlerini bu doğrultuda tekrar düzenlediği günlerde Deniz Müsteşarlığı'nda da değişim yaşanmış ve göreve 17 Haziran 1940'da Tümamiral Mehmet Ali Ülgen atanmıştır. Ancak donanmadaki personel ihtiyaç ve görev değişiklikleri sebebiyle Tümamiral Ülgen'in görev süresi kısa olmuş, 25 Kasım 1941'de yerine Tuğamiral Hulusi Gökdalay göreve başlamıştır³³⁴. 14 Temmuz 1946'ya kadar Milli Müdafaa Vekaleti Deniz Müsteşarlığı görevini vekaleten yürüten³³⁵ Tuğamiral Gökdalay, savaş süresince görevde kalmış, fiilen savaşa girilmediği ancak silahlı kuvvetlerin, dolayısıyla bahriyenin de her an savaşa girilecekmiş gibi hazır tutulduğu, yurt dışından çok sayıda yeni gemi alındığı

³³² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 26-32.

³³³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 32 (Kuruluş No: 7).

³³⁴ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 44, 46.

³³⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 170.

gibi tersanelerde de çok sayıda geminin inşa edildiği politik ve askerî bakımdan gergin bir dönemde görev yapmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nı müteakiben Deniz Müsteşarlığı görevinde yeniden bir bayrak teslimi yaşanmış, 30 Ağustos 1946'da Tuğamiral Rıdvan Koral bu göreve atanmıştır³³⁶. Bir yıl kadar kaldığı görev süresince en büyük yenilik; *Harp Silah ve Vasıtaları Komutanlığı* ile *Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanlığı* lağvedilerek yerlerine -yeni bir komutanlık olarak- yine İzmit'te, *Deniz Ana Üs Komutanlığı* teşkil edilmesidir³³⁷.

Marmara Deniz Ana Üs ve Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın Teşkili³³⁸ de Deniz Kuvvetleri açısından önemlidir. Çanakkale ve Karadeniz Boğazı Müstahkem mevkillerinin gelişmesiyle Kocaeli Müstahkem Mevkii'nin kritik önemini kaybetmeye başlaması, diğer yandan gemi sayılarının artması sebebiyle levazım, akaryakıt, silah ikmal ihtiyacının çeşitlenmesi ve genişlemesi, bu kapsamda tüm ileri deniz üslerinin tek ve merkezî bir makama bağlanmasının gerekmesi gibi sebeplerle³³⁹ Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanlığı'nda kapsamlı bir kuruluş değişikliği yapılması gündeme gelmiştir. Harp Silah ve Vasıtaları Komutanlığı ile Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanlığı 1946 yılında lağvedilerek, bu komutanlıkların ifa etmiş oldukları görevler bir “Deniz Ana Üs Komutanlığı” çerçevesinde bir araya getirilmiştir. “Marmara Deniz Ana Üs ve Müstahkem Mevki Komutanlığı” olarak isimlendirilen karargâh, İzmit'teki eski Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanlığı olarak kullanılmakta olan binada teşkil edilmiştir³⁴⁰.

Ana Üs Komutanlığı, harekât işleri bakımından Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne, idarî/yönetim bakımından da Millî Müdafaa Vekâleti Deniz

³³⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 171.

³³⁷ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 52-53; Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 191.

³³⁸ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, haz. Namık Gökçay (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayınları, 2009), 21'de kurumun 1947-1949 tarihleri arasındaki isminin bu şekilde olduğu, 1949'dan itibaren ise ismin Marmara Deniz Ana Üs Komutanlığı olarak değiştiği belirtilmektedir.

³³⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 99.

³⁴⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 95; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 21'de kuruluş değişikliği tarihi 1947 olarak belirtilmiştir. Her iki kaynakta da bilgileri resmi bir belgeye dayandırmamaktadır.

Müsteşarlığı'na bağlanmıştır. Deniz Ana Üs Komutanlığı'nın temel görevi genel ifadeyle; donanma hangi Türk denizlerinde olursa olsun, oradaki ileri Üs'ler vasıtasıyla donanma gemilerinin ikmalini temin etmek olmuştur³⁴¹. Bu kapsamda; donanmaya silah, her türlü malzeme ve gıda maddeleri ikmal yapmak, kömür, mazot ve su eksiklerini tamamlamakla sorumluydu. Diğer yandan İzmit bölgesi için Ana Üs olduğundan kıyı güvenliğini sağlamak ta bu komutanlığın sorumluluğuna verilmişti. Bu göreve binaen, İzmit'teki telsiz istasyonu da bu komutanlığın teşkilatına dahil edilmişti³⁴².

Ana Üs K.lığı Karargâhı; Birinci Şube (Personel), İkinci Şube (Harekât), Üçüncü Şube (Teknik), Dördüncü Şube (İkmal İşleri) olarak teşkil edilmişti. Top, Torpido, Mayın, Kimya, Mania işleri harekât şubesi başkanlığına bağlı olarak teşkilatlandırılmış kısımlar tarafından görülmekte idi³⁴³.

Deniz Ana Üs Komutanlığı'na bağlı birlikler; İzmit Deniz Komutanlığı (Tersane Meydanı kapısında), Torpido Komutanlığı (Başiskele'de), Top ve Mühimmat Komutanlığı (Bekirdere'de), Mayın Komutanlığı (Konca'da), Mânia İşleri Komutanlığı (Derince'de)³⁴⁴ ve İkmal Gemileri Komutanlığı (Ana Üs Komutanlık binası içinde) idi³⁴⁵. Bunlara ilaveten bir de Ana Üs Arşiv Müdürlüğü de komutanlığın bağlı birliği/birimi olarak görev yapıyordu. Bu maksatla Konca'da bir arşiv binası inşa edilmişti³⁴⁶.

İzmit Deniz Komutanlığı'nın vazifesi aynı şekilde devam etmekte, Mayın Komutanlığı; mayın bakım ve depolanmasıyla vazifeliydi. Yeni teşkilât gereği yapılan değişikliklerden biri olarak 1946'da Gölcük'teki Torpido Fabrikası tüm tezgâh ve

³⁴¹ Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 83.

³⁴² Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 22.

³⁴³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 95; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 21'de karargâh teşkilatı birinci ve ikinci birbirinin yerinde-farklı olarak verilmiştir. Kuruluşun 1949-1952 tarihleri arasındaki yapıya da aynı başlık altında yer verildiğinden buradaki teşkilatın Dz.K.K.lığı teşkilatına geçiş sonrası yapılan düzenlemeyi yansıttığı değerlendirilmektedir.

³⁴⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 96'da diğerlerine ilave olarak yer almaktadır.

³⁴⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 96; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 74.

³⁴⁶ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 22.

işçileriyle Başiskele'ye taşınmış³⁴⁷, bir diğeri de aynı bölgede seyir aletleri için de bir depo inşa edilmişti³⁴⁸. Gölcük'te yeni binalar inşa ve tesis edilmesi, tersane teşkilatında değişiklik yapılması gibi sebeplerle Başiskele'deki torpido bakım atelyesi de 1950'de Gölcük torpido fabrikasına taşındı. Ana Üs K.lığı bağlılarından Mânia Grubu, Derince'deki tesislerinde ağ yapmakla görevliydi. Montrö Antlaşması sonrası Darıca'daki Topçu Alayı lağvedilip topları Çanakkale Boğaz bölgesine nakledildiği halde İzmit Körfezi'nde mania ağ yapımı ile bu kapsamda verilen hizmetler sürdürülmekteydi³⁴⁹. İhtiyaç üzerine aynı bölgeye bir tane de kazaya uğrayan denizaltılar için yardım malzemesi deposu inşa edilmişti. Ana Üs K.lığının bir diğer bağlısı olan İkmal Gemileri K.lığı, emrindeki Ülkü ve Kanarya kömür gemileri, Gölcük yağ gemisi ve Bekirdere cephanesi gemisi ile donanma gemilerinin ihtiyaçlarını karşılamakla vazifeliydi³⁵⁰.

İzmit'in Bekirdere mevkiinde bulunan Top Fabrikası; yeni teşkilatlanma ve inşa edilen tesisler kapsamında 1947 senesinde Gölcük Tersanesi'ne nakledildi. Böylece, İzmit Tersanesi içindeki top atelyesi de önce kara vasıtalarını tamir edecek bir atelyeye dönüştürüldü ihtiyaç kalmadığı değerlendirilerek 1950'de kadrodan çıkarıldı. Gölcük'teki top fabrikası ise 1949 senesinde makine fabrikasının içine daha sonra 1960 senesinde ise kazanhane içine taşındı³⁵¹.

Millî Müdafaa Vekâleti Deniz Müsteşarlığı, 13 Ağustos 1947 tarihinde bir kez daha görev değişikliği yaşamış, Tuğamiral Rıdvan Koral görevden ayrılırken yerine Tuğamiral Tacettin Talayman atanmıştır. İki yıl kadar kaldığı görevi, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın teşkil edilmesi sonrası Deniz Müsteşarlığı'nın lağvedilmesiyle Ağustos 1949'da son bulmuştur³⁵². Görevi süresince iki önemli gelişme meydana gelmiştir³⁵³: Hidrografi Şubesi'nin Harita Genel Müdürlüğü'nden ayrılarak İzmit Tersanesi içindeki bir binada göreve başlaması, Gölcük ve Taşkızak

³⁴⁷ Bu maksatla Başiskele'de asker ve işçilerin iskânı için büyük bir kışla yapılmış, ayrıca derme çatma subay evleri de temin edilmişti. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 96.

³⁴⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 96.

³⁴⁹ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 22.

³⁵⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 96.

³⁵¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 96.

³⁵² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 171; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 54, 56.

³⁵³ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 55.

Tersaneleri'nin ayrı birer müstakil komutanlıklar olacak şekilde teşkilat değişikliği yapılması.

Müsteşarlık bünyesinde kurulan önemli bir kurum da Hidrografi Müdürlüğü'dür. Cumhuriyetin ilanının akabinde teşkil edilen Harita Genel Müdürlüğü bünyesinde bir de Hidrografi Şubesi kurulmuştur. Fakat hidrografi haritacılıktan farklı olarak sadece ölçüm ve çizimden ibaret olmayıp, bahrî seyir esnasında (navigasyon sistemi) emniyetin sağlanması ve başka teknik deniz meselelerini ihtiva etmektedir. Harita ve hidrografyanın önemi ve hidrografyanın haritadan da farklı bir branş olduğunu Genelkurmay'daki üst düzey idarecilere anlatmakta zorluk çekilmiştir. Fakat nihayet 1948'de İzmit Tersanesi içinde tahsis edilen bir binaya taşınan hidrografi birimi Harita Genel Müdürlüğü'nden ayrılarak müstakil bir kurum haline gelmiş, 1950'de İstanbul Deniz Komutanlığı binasına, ardından da Çubuklu'ya taşınmıştır³⁵⁴. Yine aynı yıllarda deniz fabrikaları teşkilatında da bazı değişiklik ve düzenlemeler yapılmıştır. 1947'de birleştirilen ve bir amiral (Tuğamiral Kemal Bozkurt) tarafından idare edilen Taşkızak ve Gölcük Fabrikaları ertesi yıl, 1948'de tekrar eski ayrı hallerine döndürülmüş ve başlarına mühendis ve makine subayları verilmiştir³⁵⁵. 1950'de tekrar birleştirilen fabrikaların başına bu sefer Tuğamiral Tarık Ersuna getirilmiş, 1951'de tekrar ayrılarak her ikisi de Deniz Kuvvetleri Teknik Daire Başkanlığı'na bağlanmıştır³⁵⁶.

2.2.1.2. Deniz Kurmay Başkanlığı

Türk bahriyesinin 1935 yılındaki teşkilatlanmasında, Donanma Komutanlığı makamı hem rütbece en büyük hem de eğitim ve harekât konularında en tecrübeli makam statüsündeydi. Bu sebeple, aslen sorumlu olsa da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği ve Milli Müdafaa Vekâleti, önemli konularda mutlaka Donanma K.lığının yazılı görüşünü alırdı. Talimnameler (tefekkürât) ve teknik (teçhizat) meselelere dair sorumluluk da zamanla Donanma K.lığına bırakıldığından Komutanlığın iş yükü oldukça artmıştı. Deniz Müşavirliği'nin, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ndeki deniz şubeleri üzerinde yetki kazanabilmesi ve böylece Donanma K.lığındaki idarî iş yükünün de hafifletilebilmesi için “Deniz Müşavirliği” ismiyle yer alan makamın adı

³⁵⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 96.

³⁵⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 97.

³⁵⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 97.

1945'te "Deniz Kurmay Başkanlığı" olarak değiştirilmiş ve makamın kadrosu Tuğamiral olarak tespit edilmişti. Yeni teşkilâtlanma ile diğer başkanlıklar altında deniz işlerine bakan "harekât", "eğitim" ve "teknik" şubeleri doğrudan yeni başkanlığa bağlanmış, "haberalma" ve "nakliyat" şubelerinin bağlanmasına ise ihtiyaç görülmemişti³⁵⁷.

Deniz Kurmay Başkanı; Türk bahriyesinden sorumlu bir Kurmay Başkanı veya Komutan değil sadece Genelkurmay Başkanının bahrî işlerde kurmay başkanı idi. Ancak makama, bahrî harekât ve eğitim şubeleri üzerinde amirlik hakkı ile Donanma K.lığıyla direkt yazışma yetkisi verilmişti. Bu yeni hak ve yetkiler doğrultusunda Deniz Kurmay Başkanlığının, Donanma Komutanlığı'nın üzerindeki ilave yükü olarak önceki teşkilâta nazaran daha etkin çalışması hedeflenmişti. Büyüktuğrul'a göre boşluk tek bu sayede Gnkur. Bşk.lığının Donanma Komutanlığı'na danışma ihtiyacı azalırken Deniz Kurmay Başkanının Gnkur.Bşk.na yakınlığı artmaya başlamıştır³⁵⁸.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına yaklaşılmaktayken 12 Ağustos 1944 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği Deniz Müşavirliği makamına Tuğamiral Sadık Altıncan atanmıştı. Onun döneminde, makamın yetkileri artırılarak adı da Deniz Kurmay Başkanlığı olarak değiştirildi. Tuğamiral Altıncan, Harp Filosu Komutanlığı görevine atandığı 24 Ağustos 1946'ya kadar bu görevde kaldı. Kendisinden görevi devralan Tümamiral Necati Özdeniz, Deniz Hap Akademisi Komutanlığı görevine atandığı 2 Ağustos 1946'ya kadar Deniz Kurmay Başkanlığı görevini sürdürdü. Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçildiği için bu görevi yapan son kişi olmuştur. Tümamiral Özdeniz, Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman donanmasında staj yapmış, İstiklal Savaşı'nın da deniz harekâtına katılmıştır³⁵⁹.

1945 yılında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği kuruluşunda yer alan deniz teşkilatı Şekil 3'de olduğu gibidir³⁶⁰. Yeni yapıda teşkilat oluşturulurken daha önceleri Eğitim Yar Başkanlığı'nın 9'uncu Şubesi olarak görev yapan Deniz Eğitim Şubesi ile Harekât Yar Başkanlığı'nın 6'ncı Şubesi olarak görev yapan Deniz Harekât Şubesi ile yeni kurulan Deniz Teknik Şubesi, Deniz Kurmay Başkanlığı'na doğrudan

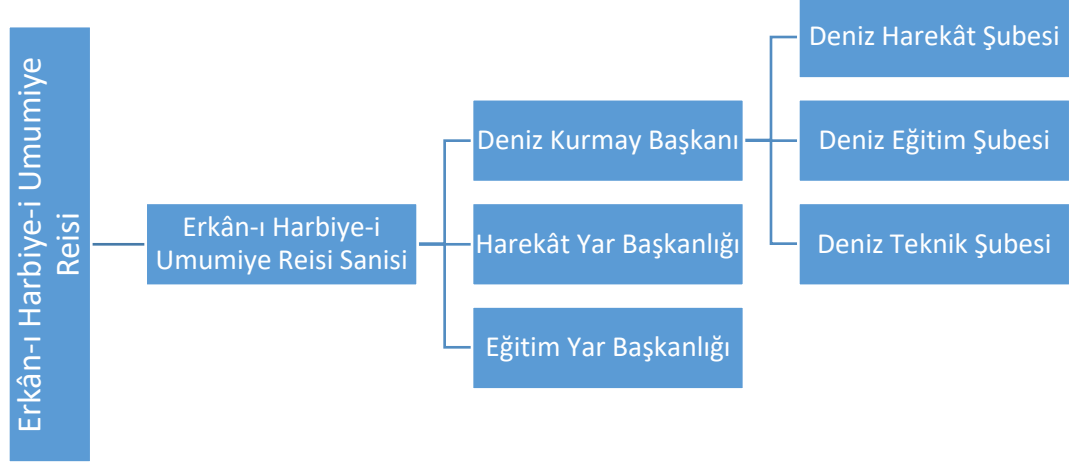
³⁵⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 5; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 93.

³⁵⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 6-7.

³⁵⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 167.

³⁶⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 6 (Kuruluş No: 2).

bağlanmıştır. Önceki teşkilatta 5'inci Şube altında devam eden Sevkiyat ve Nakliyat işleri o şubeye görevlendirilen bir deniz subayı vasıtasıyla yapılmaya devam etmiş, Deniz Kurmay Başkanlığı'na bağlanmasına ihtiyaç görülmemiştir³⁶¹.

Şekil 3: 1945 yılı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği kuruluşunda deniz teşkilâtı

Bu şekilde teşkilatlanmış olmanın temel sebebi, üç Kuvvet ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reis-i'nin tek bir komutan ile savaşa hazırlık işlemlerinin yapılması ve savaşta sevk-idarenin tek elden icra edilmesi ihtiyacı³⁶² olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinde yer alan bu temel özellik, Deniz ve Hava eğitim ve harekâtının birer birimi olarak, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye eğitim ve harekât yar başkanlıklarının teşkili içine alınması ve birbirleri ile aralarındaki ikili iş birliğini ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne ait olan kademelerdeki eğitim-öğretim yar başkanlıkları statüsündeki tam işbirliğini Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reis-i Sanisi (Genelkurmay İkinci Başkanı) ifa etmiştir³⁶³.

³⁶¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 2. Harekât Yar Başkanlığı ve Eğitim Yar Başkanlığı, kara-deniz iş birliği konularından sorumluydu. Başlıbaşına deniz harekât ve eğitimini ilgilendiren konular ise Deniz Kurmay Başkanı sorumluluğuna verilmişti. Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 253.

³⁶² İkinci Dünya Savaşı'nda alınan en önemli derslerden biri birliklere “müşterek komuta” edilmesidir. Dolayısıyla Türk Genelkurmay'ın zihninde de bu arka plan olduğu değerlendirilmektedir. Son savaştan öğrenildiği kadarıyla deniz, kara ve hava kuvvetlerine tek bir elden komuta etmek kuvvetlerin sevk ve idaresini kolaylaştırmış böylelikle başarıya giden yol açılmıştır. Nitekim Amerika ve İngiltere'nin de bu komuta tarzını kullandığı bilinmektedir.

³⁶³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, I-5; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 1.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği karargâhı içinde *deniz* teşkilatında yer alan ana birimlerin haricinde *kara* kuvvetlerine ait diğer şube vb. birimlerde de bir-iki deniz subayı da görev yapmış, ilgili birimler arası koordineyi sağlamıştır³⁶⁴.

2.2.1.3. Donanma Komutanlığı

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle askerî görevlerde de değişiklik olmuş, birçok komutanlıkta görev devir-teslimleri gerçekleştirilmiştir. Donanma Komutanlığı makamı da Türk donanmasına 10 yıldır komutanlık eden Koramiral Şükrü Okan'ın emekliye ayrılmasıyla değişiklik yaşanan komutanlıklardan biridir. Koramiral Şükrü Okan, 13 Ağustos 1929 tarihinde henüz daha Yarbay rütbesindeyken Donanma Komutan Vekili olarak atanmış, bu göreve 30 Ağustos 1935'ten itibaren Tuğamiral, 1936'dan itibaren Tümamiral ve 1939'dan itibaren Koramiral rütbesiyle devam etmiştir. Bahriye Vekâleti'nin ilgasından sonra Türk bahriyesinin en kıdemli makamı olması sebebiyle Donanma Komutanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Vekaleti tarafından devamlı surette görüşlerine başvurulmuş kişi olarak sadece donanmanın değil Türk bahriyesinin şekillenmesinde etkin bir yere sahip olmuştur. Bu sebeple başta Atatürk olmak üzere İnönü ve Mareşal tarafından da itimat edilen ve maiyeti tarafından da hem saygı duyulan hem de sevilen bir komutandır. Bu özellikleri sebebiyle 1944'te yaş haddinden emekliliği geldiği halde görev süresi hükümet tarafından iki yıl daha uzatılmış ancak Mareşal Fevzi Çakmak'ın 1945'te emekliye ayrılması üzerine göreve gelen yeni Genelkurmay Başkanı Kazım Orbay tarafından, istisna teşkil eder kanısıyla emekliliği teklif edilmiş ve hükümetin onayıyla 19 Temmuz 1945'te emekliliğe sevk edilmiştir³⁶⁵.

Koramiral Şükrü Okan'ın emekli olmasıyla yerine Tümamiral Mehmet Ali Ülgen, 30 Ağustos 1945'te³⁶⁶ Donanma Komutanı olarak atanmıştır. Görevine, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurulmasıyla Kuvvet Komutanı olarak atandığı³⁶⁷ Ağustos 1949'a kadar devam etmiştir. Bu göreve gelmeden önce 28.06.1940-10.12.1941 tarihleri arasında Millî Müdafaa Vekaleti Deniz Müsteşarı olarak, bu tarihten sonra da Harp Filosu Komutanı olarak³⁶⁸ 1945'ten itibaren ise Donanma

³⁶⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 4.

³⁶⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 172.

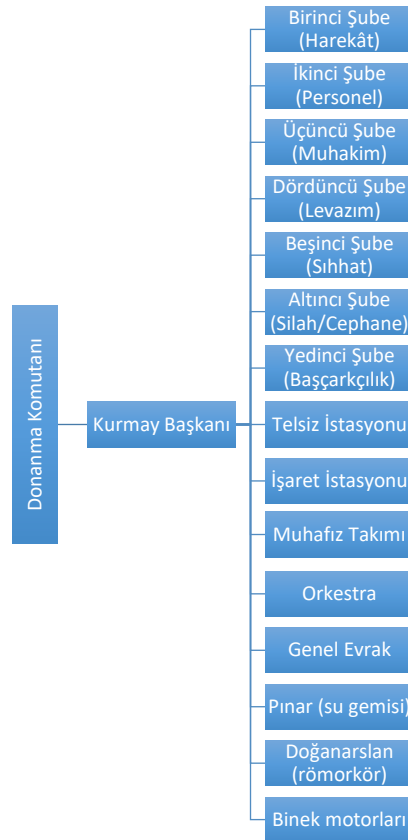
³⁶⁶ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 48, 51.

³⁶⁷ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 48, 56.

³⁶⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 169.

Komutanı olarak Temmuz 1949'a kadar Türk donanmasına komuta eden Koramiral Ülgen; Balkan Savaşı'na bir süre *Barbaros* gemisi ikinci topçu subayı, bir süre de *Hamidiye* kuruvazör komutanının özel danışmanı görevleriyle iştirak etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na da *Mecidiye* kruvazörü topçu subaylığı, *Selmanpâk* gambotu komutanı olarak görev almıştır. Yüzbaşı rütbesindeyken eğitim için gönderildiği İngiltere'de topçuluk kursunu bitirmiş olup, çok iyi seviyede İngilizce bilmektedir³⁶⁹.

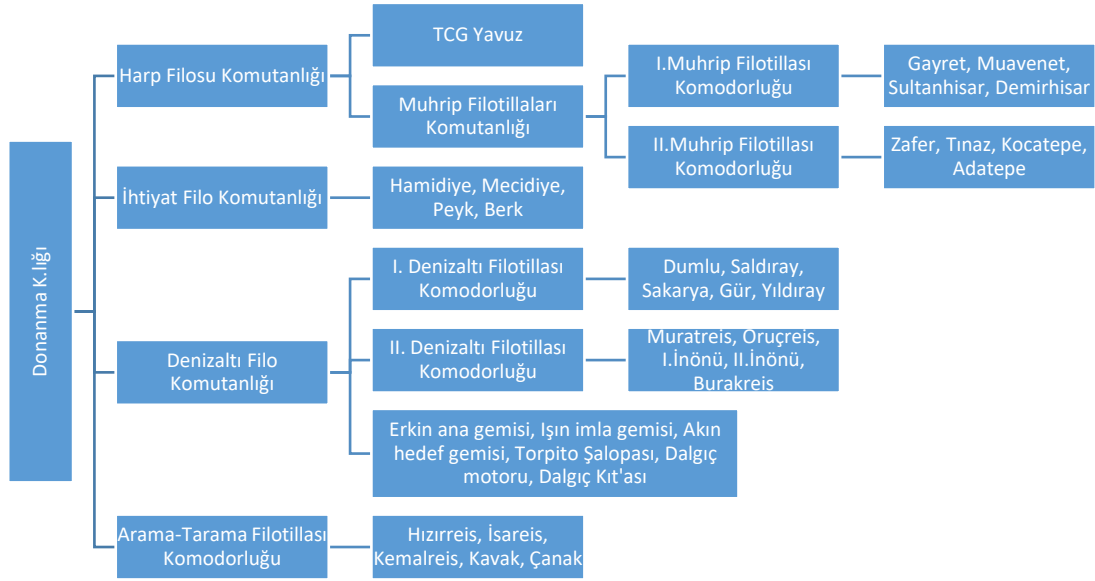
Amiral Ülgen'in Donanma Komutanlığı döneminde; İngiltere'den alınan ancak henüz teslim edilmemiş gemiler hizmete girmiş, Türk tersanelerinde inşa edilen gemiler de hizmete girdikçe artan gemi sayısı ile birlikte eldeki eski gemiler hizmet dışına çıkarılmıştır. Amerikan askerî yardımıyla alınan gemi ve danışmanlık için gelen uzman heyetlerin eğitimleri ile donanma modernleştirilmiş, daha önce olmayan silah, sistem ve cihazlar ile farklı tip gemilerin özelliğine göre imkân ve kabiliyetler donanmaya kazandırılmış, bu kapsamda görülen lüzum üzerine donanmanın karargâh teşkilatı ile bağlı birlikler teşkilatında da değişiklikler yapılmıştır.

Şekil 4: 1944 yılı Donanma Komutanlığı karargâh teşkilâtı³⁷⁰

³⁶⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 162.

³⁷⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 44 (Kuruluş No: 10).

Şekil 5: 1944 yılı Donanma Komutanlığı kuvvet (bağlı birlikler) teşkilâtı³⁷¹

Donanma Komutanlığı karargâhı, 1944 yılında, Kurmay Başkanı'na bağlı olarak Şekil 4'te görülen şube ve birlikler ile birimlerden oluşurken Donanma Komutanlığı bağlısı birlikler ise Şekil 5'te gösterildiği gibiydi³⁷². Ancak İngiltere'ye sipariş edilmiş olduğu için tabloda gösterilen 1'inci Muhrip Filotillası Komodorluğu'nun *Gayret* ve *Muavenet* muhripleri ile 2'nci Denizaltı Filotillası Komodorluğu'nun *Burakreis* denizaltısı henüz donanmaya katılmış değillerdi. Dolayısıyla 1944 yılındaki teşkilata istinaden 1945 yılında da Türk bahriyesinin muharip gücü; 5'i kruvazör, 6'sı muhrip, 9'u denizaltı, 5'i arama-tarama gemisi ile 3'ü yardımcı gemi olmak üzere toplam 28 adet gemiden oluşmaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Donanma Komutanlığı; Harp Filo, İhtiyat Filo, Denizaltı Filo ve Arama-Tarama Filotillası olarak dört bağlı komutanlıktan oluşmaktaydı. Şekil 5'te gösterildiği gibi Harp Filosu Komutanlığı *Yavuz* muharebe kruvazörüne ilaveten bir de Muhrip Filotillaları Komutanlığı'nı dolayısıyla 1 ve 2'nci Muhrip Filotillası Komodorluklarını içeriyordu. Çünkü donanmaya yeni katılan gemiler sebebiyle filotilla sayısı ikiye çıkarılmış ve doğal sonucu olarak 12 Aralık

³⁷¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 46 (Kuruluş No: 11).

³⁷² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 44 (Kuruluş No: 10), 46 (Kuruluş No: 11).

1942’de bir üst komutanlık oluşturulmuştu. 1’inci Muhrip Filotillasını yeni katılan İngiliz muhripleri, 2’nci Muhrip Filotillasını da İtalyan tipi muhripler oluşturuyordu. 1’inci Muhrip Filotillası, gemilerin donanmaya katılmasına bağlı olarak kademeli şekilde oluşturulmuştu³⁷³.

Denizaltı Filosu’na mensup gemiler ise 1930’ların sonları ve 1940’ların başında İngiltere ve Almanya’dan tedarik edilmesi anlaşmaya bağlanmış olup bir kısmı savaş yıllarında bir kısmı daha sonra teslim edilmiş, ancak 08 Nisan 1941’de teşkil edilen 1’inci ve 2’nci Denizaltı Filotillası Komodorlukları³⁷⁴ emrinde olacak şekilde yerleri belirlenmişti. Bu süreçte 1’inci Denizaltı Filotillası’nın *Atılay* ve *Yıldıray* ve 2’nci Denizaltı Filotillası’nın Burakreis denizaltı gemileri henüz inşa halindeydi³⁷⁵. Filo’nun emrinde olan ve İngiltere’de inşa edilmiş Işın imla gemisi ile denizaltı gemilerinin akümülatörlerini imla hizmetleri konusunda deniz fabrikalarına mecburiyeti ve gemi ile fabrika arasına uzun kablolar çekme ihtiyacı ortadan kalkmıştır. *Işın* imla gemisi sadece imla hizmetlerinde kullanılmakla kalmamış, bazen filo komutanlığının geçici karargâh gemisi bazen de hedef gemisi vazifelerini görmüştür. *Erkin* gemisine de 1942 yılında eskiden Taşkızak Tersanesi’nde kullanılan akümülatör imla makinaları nakledilmiş, 1946 yılında da gemilerin makine bakımlarının yapılabileceği bir atölye kurulmuştur. *Erkin* gemisi denizaltılara sağladığı bu çok yönlü hizmetlerine 1949 yılında Amerikan yardımıyla alınan *Başaran* gemisinin donanmaya katılışına kadar devam etmiştir³⁷⁶.

İhtiyat Filo kuruluşunu savaş süresince mevcut haliyle muhafaza etmişti. Ancak, *Berk* ve *Peyk* gemileri mayın dökücü tertibatla donatıldıklarından zaman zaman Çanakkale ve Karadeniz Boğaz Komutanlıkları emrine veriliyor, orada bir nevi nöbetçi statüsünde bulunuyor aynı zamanda Boğaz’a mayın dökme eğitimleri yapıyorlardı. Bunu yanında kendi tip eğitimleri kapsamındaki eğitimlerine de günlük olarak devam edilen gemiler donanma manevralarına da iştirak ediyorlardı. *Berk* ve

³⁷³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 45-46.

³⁷⁴ Bu teşkilat değişikliği ile birlikte Denizaltı Filotilla Komutanlığı isim değişikliği geçirerek “Denizaltı Filosu Komutanlığı” olmuş ve Denizaltı Filotillaları aynı teşkilatta yer almaya devam etmiştir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 94.

³⁷⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 48.

³⁷⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 49. *Başaran* gemisi 15 Kasım 1952’de hizmete girmiştir. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 116.

Peyk'in nöbetçi mayın dökücü gemi görevleri yeni mayın gemileri *Yüzbaşı Hakkı* ve *Sivrihisar* gemilerinin donanmaya katılmasıyla son buldu³⁷⁷.

İngiltere'den sipariş edilen TCG *Gayret* ve TCG *Muavenet* muhripleri, TCG *Burakreis* denizaltısı, iki ağ gemisi ve beş mayın tarama gemisi daha donanmaya 1946 yılında katılmıştır. Donanma unsurlarının sayıca artması ve gemi türleri bakımından çeşitlenmesi; donanma kuruluşunda yeni bir idari mekanizma oluşturulmasını ve beraberinde kuruluş değişikliği yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu sebeplerle 1946 yılında, Donanma Komutanlığı kuruluşunda bazı değişiklikler yapılması yoluna gidilmiştir³⁷⁸.

İhtiyat Filo Komutanlığı ile Arama-Tarama Filotillası Komutanlığı kaldırılmış, yerine mayın arama-tarama botları, avcı botları ve hücumbotları kapsayan bir “Hücum ve Emniyet Filosu” teşkil edilmiştir. Yeni teşkil edilen bu Filo'nun görevi ise, donanma gemilerinin liman ve seyirdeki mayın emniyeti ile hücumbotların taktik sevki idaresi olmuştur. Bu sebepten ötürü filoya hücum ve emniyet adı altında iki isim verilmişti³⁷⁹.

İhtiyat filo gemileri olan *Hamidiye*, *Mecidiye* ve *Peyk-i Şevket* harp gemisi kadrosundan çıkarılmışlar, *Berk-i Satvet* torpido kruvazörü ise yeni Filo'nun karargâh gemisi olmuştur³⁸⁰.

Donanma, 1946 yılı Eylül ayında³⁸¹ Ege Denizi'ne çıktığında savaş gemisi kadrosundan çıkarılan *Hamidiye*, *Mecidiye* ve *Peyk-i Şevket* gemileri de bu geziye iştirak etti. Bu faaliyet tatbikattan ziyade bir gezi şeklinde icra edildi ve gezi esnasında Donanma Komutanı tarafından denizcilik işaretleriyle uzun yıllardır Türk bahriyesine hizmet eden bu gemilere teşekkür edilerek Gölcük'e uğurlandılar. Gemiler, Emniyet Filosu'nun karargâh gemisi ve askerlerinin yatak gemisi olarak bir süre daha hizmet vermeye devam etti³⁸².

³⁷⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 50.

³⁷⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 93, 97-98.

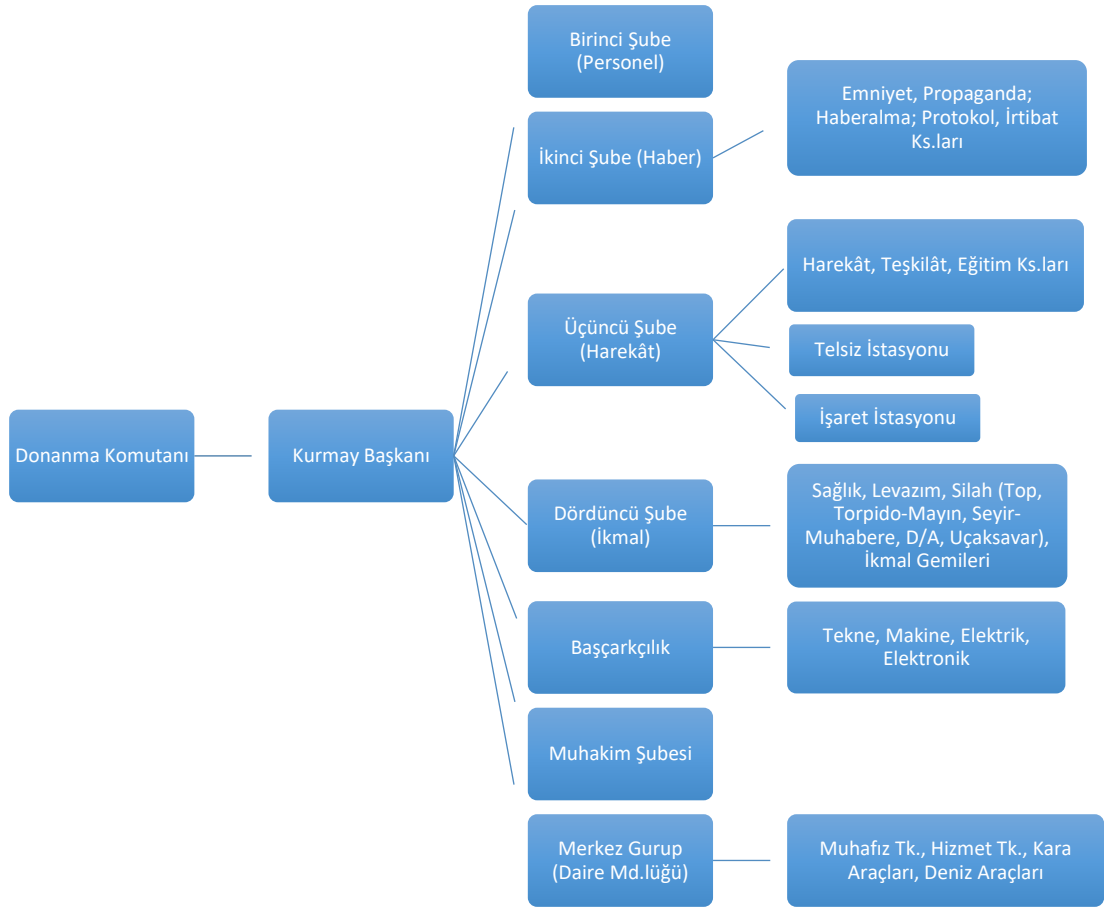
³⁷⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 93-95.

³⁸⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 94; Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 254-255.

³⁸¹ İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk defa hem de yeni katılan gemilerle birlikte Ege Denizi'ne açılmıştı.

³⁸² Murat Açmüz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”, 255.

Donanma, 1947 yılına kadar hizmete yeni katılan gemilerle genişlemiş ve güçlenmişti. Bu sebeple Donanma K.lığının karargâh ve kuvvet teşkilatında yeni bir düzene geçilme ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Söz konusu teşkilat değişimi gerçekleşmeden önce 1947 yılında Türk bahriyesi ve donanması için bir dönüm noktası teşkil etti. ABD ile 12 Temmuz 1947’de imzalanan Amerikan askerî yardım anlaşması 1 Eylül 1947’de Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilerek 5123 sayılı kanunla hayata geçti. Donanma Karargâhı da buna göre değişikliğe uğradı³⁸³.

Şekil 6: 1947 yılı Donanma Komutanlığı karargâh teşkilâtı

Donanma karargâhının yeni teşkilatına göre şubelerin isimleri ve teşkillerinde değişiklikler olmuştu: Personel şubesi birinci şube olmuş, Harekât Şubesi de üçüncü şube olmuştu. Harekât Şubesi; harekât, teşkilat ve eğitim olarak üç kısım halinde teşkilatlanmış ayrıca İşaret ve Telsiz istasyonları da bu şubeye bağlanmıştı. Kurulustaki bir diğer yenilik dördüncü şubenin İkmal Şube olarak isimlendirilmesi ve sağlık, levazım ve silah kısımları ile ikmal gemilerini bünyesinde toplamasıydı.

³⁸³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 53 (Kuruluş No: 12).

Bunlardan silah kısmındaki uzmanlar donanmanın kendi alanlarındaki ikmal işleriyle ilgilendikleri gibi bunların eğitim ve bakım işleri ile de ilgileniyorlardı³⁸⁴. Donanma Başçarkçılığı ise tekne, makine, elektrik ve elektronik kısımlarından oluşmaktaydı. Merkez grup, donanmanın kara ve deniz araçlarının yanında muhafız ve hizmet kıtalarını da idare ederken 1950 yılına kadar Daire Müdürlüğü şeklinde devam etmiş daha sonra “başkanlık” hüviyetine kavuşmuştu³⁸⁵.

Donanma karargâhında yapılan değişikliklerin yanında 1947 yılında Amerikan askerî yardımıyla Amerika’dan tedarik edilen gemiler sebebiyle donanma kuvvet kuruluşunda da değişiklikler yapıldı³⁸⁶.

1947 yılındaki yeni kuruluş ile eski kuruluşdaki İhtiyat Filo ve Arama Tarama Filotillası kaldırılmış ve yerine Hücüm Emniyet Filosu kurulmuş, avcı botları ve hücum botları bu yeni filo emrine verilmiştir³⁸⁷.

Aynı yıl yapılan bir başka teşkilat değişikliği ile Harp Filosu 2’nci Muhrip Filotillası’nı oluşturan *Adatepe* ve *Zafer* Muhripleri, Donanma Komutanlığı kuruluşundan çıkarılarak feshedilirken *Tınaztepe* ve *Kocatepe* muhripleri Donanma Komutanlığı kuruluşundan çıkarılarak okul gemisi olarak kullanılmak üzere Eğitim Komutanlığı emrine verildi. Ancak kısa bir süre sonra bu gemiler de feshedildi³⁸⁸. Amerikan askerî yardımıyla tedarik edilen ve “G”³⁸⁹ Sınıfı ismi verilen *Gaziantep*, *Gemlik*, *Giresun* ve *Gelibolu* muhripleri, feshedilen gemilerin yerini aldı³⁹⁰.

³⁸⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 54.

³⁸⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 55.

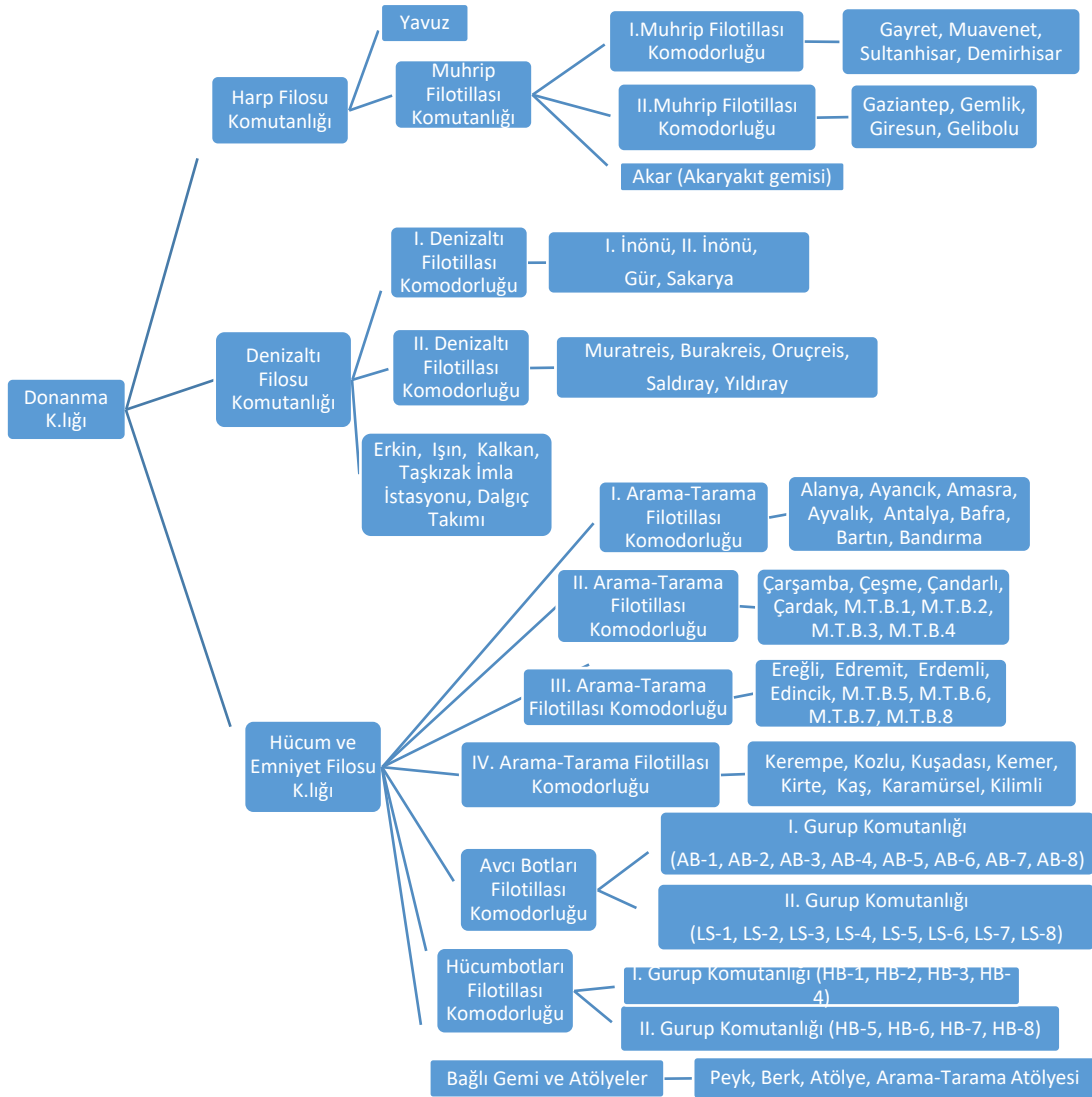
³⁸⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 54.

³⁸⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 55.

³⁸⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 106.

³⁸⁹ “G sınıfı”, gemilere verilecek isimlerin “g” harfi ile başlamasına karar verildiği için verilen isimdir.

³⁹⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 55.

Şekil 7: 1947 yılı Donanma Komutanlığı kuvvet teşkilâtı³⁹¹

Şekil 7’de gösterilen 1947 Yılı Donanma Komutanlığı Kuvvet Teşkilâtı üç filodan oluşmakta olup bağlı birlikler şu şekildedir³⁹²:

Harp Filosu Komutanlığı

TCG *Yavuz*

Muhrip Filotillası Komutanlığı

1’inci Muhrip Filotillası (*Gayret, Muavenet, Sultanhisar, Demirhisar*)

2’nci Muhrip Filotillası (*Gaziantep, Gemlik, Giresun, Gelibolu*)

³⁹¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 57 (Kuruluş No: 13).

³⁹² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 57.

Akar (akaryakıt gemisi)³⁹³

Denizaltı Filosu Komutanlığı

1'inci Denizaltı Filotillası Komodorluğu (*I. İnönü, II. İnönü, Gür, Sakarya*)³⁹⁴

2'nci Denizaltı Filotillası Komodorluğu (*Muratreis, Burakreis, Oruçreis, Saldıray, Yıldırar*)

Erkin (ana gemi)

Işın (imlâ gemisi)

Kalkan (hedef gemisi)

Taşkızak İmla İstasyonu³⁹⁵

Dalgıç Takımı

Torpedo Şalupası ve Dalgıç Motoru³⁹⁶

Hücum ve Emniyet Filosu Komutanlığı³⁹⁷

1'inci Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (*Alanya, Ayancık, Amasra, Ayvalık, Antalya, Bafra, Bartın, Bandırma*)

2'nci³⁹⁸ Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (*Çarşamba, Çeşme, Çandarlı, Çardak, M.T.B.1, M.T.B.2, M.T.B.3, M.T.B.4*³⁹⁹)

3'üncü Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (*Ereğli, Edremit, Erdemli, Edincik, M.T.B.5, M.T.B.6, M.T.B.7, M.T.B.8*)

4'üncü Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (*Kerempe, Kozlu, Kuşadası, Kemer, Kirte, Kaş, Karamürsel, Kilimli*)

Avcı Botları Filotillası Komodorluğu⁴⁰⁰

1'inci Grup Komutanlığı (*A.B.1, A.B.2, A.B.3, A.B.4, A.B.5, A.B.6, A.B.7, A.B.8*)

2'nci Grup Komutanlığı (*L.S.1, L.S.2, L.S.3, L.S.4, L.S.5, L.S.6, L.S.7, L.S.8*)

³⁹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 57'de Akar'ın akaryakıt gemisi olduğu belirtilmiş olmasına rağmen Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 106'da Akar Gemisi için Muhrip Filotillası kadrosuna tamir gemisi olarak dahil edildiği ifade edilmektedir.

³⁹⁴ Bu denizaltı gemileri Amerika'dan geldikten sonra aynı ismi taşıyan eski denizaltı gemileri kadrodan çıkarılarak feshedildiler. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 107.

³⁹⁵ Taşkızak İmla İstasyonu daha sonra Erkin ana gemisine nakledilmiştir. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 55.

³⁹⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 57'de yer almamakla birlikte Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 107'de yer almaktadır.

³⁹⁷ 1944 yılı teşkilatında Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu emrinde olan *Hızırreis, İsareis, Kemalreis, Kavak ve Çanak* gemileri 1947'deki teşkilatta yoktur.

³⁹⁸ Büyüktuğrul, 2'nci ve 3'üncü Filotilla gemilerini tam ters-birbirinin yerinde olarak ifade edilmektedir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 107.

³⁹⁹ Manyetik Mayın Tarama Botları "M.T.B." olarak adlandırılıyorlardı. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 58.

⁴⁰⁰ Sekiz adet avcı botu ve sekiz adet liman savunma botu bu teşkilat altında bulunuyordu. İsimlendirmeler avcı botları A.B.1, A.B.2 şeklinde, liman savunma botları için de L.S.1, L.S.2 şeklinde sayılarla yapılmaya başlanmıştır. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 59.

Hücumbotları Filotillası Komodorluğu⁴⁰¹

1'inci Grup Komutanlığı (H.B.1, H.B.2, H.B.3, H.B.4)

2'nci Grup Komutanlığı (H.B.5, H.B.6, H.B.7, H.B.8)

Bağlı Gemi ve Atölyeler

*Peyk*⁴⁰² ve *Berk*⁴⁰³

Atölye, Arama-Tarama Atölyesi

Dolayısıyla 1947 yılındaki teşkilata istinaden Türk bahriyesinin muharip gücü; 1'i kruvazör, 8'i muhrip, 9'u denizaltı, 24'ü arama-tarama gemisi, 8'i mayın tarama botu, 8'i avcıbot, 8'i liman savunma botu, 8'i hücumbot ile 6'sı yardımcı gemi olmak üzere toplam 80 adet gemiden oluşmaktaydı. Bu gemilerin çok büyük çoğunluğu küçük gemiler olup çoğunlukla karasuları içinde ve kısmen yaklaşma sularında görev yapabilecek nitelikteydi. Sadece 9'u denizaltı olan 18 adet gemi uluslararası sulara çıkabilecek nitelikteydi. Elindeki dört kruvazörü yardımcı gemiye dönüştüren Türk bahriyesi iki yıl içinde ilave iki muhrip sahibi olurken aslında zayıflamış, İngiltere'den alınan küçük gemilerle sayıca artan donanmanın etki alanı itibariyle güçlenmediği görüldüğünden İngiltere'nin Türk bahriyesinin güçlenmesini istemediği, Türkiye'nin kıyı ve körfezlerde kontrol sağlayabilen ve ancak karasuları içinde gemi yüzdürebilen seviyede kalmasını planladığı değerlendirilmektedir.

Bu yeni düzenleme ile birlikte yeni teşkil edilen Hücum ve Emniyet Filosu için önce Kasımpaşa müteakiben Derince, üs haline getirilmiş ve bu maksatla, bu bölgelerde erat kışlaları ile filo atölyeleri kurulmaya başlanmıştır⁴⁰⁴. *Hamidiye* gemisi ise de donanma kuruluşundan çıkarıldığı halde bu filonun karargâh gemisi olarak bir süre kullanılmıştır⁴⁰⁵. Ayrıca, Derince'nin Dereakan mevkiine bir hücumbot alabilecek kadar kapalı bir çekek yeri yaptırıldığı halde elverişli olarak kullanmak mümkün olmadı. Binasının karkası daha inşaat devam ederken fırtınadan yıkılmış,

⁴⁰¹ Daha önce hücumbotlara verilmiş isimler (*Doğan, Martı, Şimşek, Yıldırım, Kasırga, Bora*) kaldırılmış bunun yerine numaralandırma metodu ile isimlendirme (H.B.1, H.B.2 vb.) kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 60.

⁴⁰² *Peyk-i Şevket*, 1946'da hizmet dışına çıkarılıp Eylül 1946'da hurdaya satıldığına göre teşkilatta mevcut gösterilmesi sehven yapılmış bir hata olmalıdır.

⁴⁰³ *Peyk* ve *Berk* gemileri (eski torpido kruvazörleri) de Filonun karargâh gemisi olarak kullanılmak üzere teşkilata eklenmiştir. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 60.

⁴⁰⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 57; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 94.

⁴⁰⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 57.

tekrar yapıldıysa da gemileri karaya çekecek makineler lâıyık veçhile çalıştırmak bir türlü mümkün olamamıştır.⁴⁰⁶.

2.2.1.4. Kadro

Aralık 1945 tarihli kadro kitabına göre 1945 Yılı MSB Deniz Teşkilâtı mensupları kadrosu⁴⁰⁷ ile 30/5/1947 tarihinde BMM Bütçe Komisyonunda kabul ve tasdik olunan 1947 Yılı MSB Deniz Teşkilatı mensupları kadrosu⁴⁰⁸ aşağıda verilmiştir. Tablo 2’de görüleceği üzere bütün subay rütbelerinde bir azalma söz konusudur. 1945 yılı ile 1947 yılı arasındaki farkın temel sebebi bu süreç içerisinde İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermiş olmasıdır.

2.2.1.4.1. Subaylar

1945-47 yılları arasında subay sayısında bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu düşüşün sebebi İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesidir. Silahlı Kuvvetler’e duyulan ihtiyacın en az olduğu dönemler savaşın hemen sonraları olduğu için benzer etkinin bahriye özelinde de görülmesi olağan bir sonuçtur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında emeklilik, yeni kadro açılmaması vb. sebeplerle subay sayısı toplamda %32,5 azalmıştır. Özellikle üst rütbeli/kıdemli personelin sayılarının azalması dikkate değerdir. İlerleyen yıllarda bahriyeli subayların karacı ve havacı subaylar karşısında millî savunma meselelerinde bahriye alâka ve menfaatlerini savunmada söz sahibi olmasının -üst makamlardaki temsiliyetin azalması sebebiyle- neredeyse imkânsız hale gelmesinde etkili olmuştur. Bu durum, tablodan kıdemli personel sayılarının azalması ve kıdemsiz personel sayılarının daha düşük oranda artmasından görülebilmektedir.

Rütbe	1945’teki toplam sayı ⁴⁰⁹	1947’deki toplam sayı ⁴¹⁰	Fark (%)
Koramiral	1	1	-
Tümamiral	5	2	-%60

⁴⁰⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 94.

⁴⁰⁷ 1945 Eylemli Kadro, LDGAM

⁴⁰⁸ MSB, Deniz, 1947 Yılı Eylemli Kadrosu, LDGAM

⁴⁰⁹ 1945 Eylemli Kadro, LDGAM

⁴¹⁰ MSB, Deniz, 1947 Yılı Eylemli Kadrosu, LDGAM

Tuğamiral	9	6	-%33,33
Albay	91	81	-%10,99
Yarbay	133	75	-%43,61
Binbaşı	143	70	-%51,05
Ön Yüzbaşı	73	61	-%13,7
Kıdemli Yüzbaşı	122	121	-%0,82
Yüzbaşı	132	132	-
Üsteğmen	295	177	-%40
Teğmen	329	191	-%41,94
Asteğmen	129	70	-%45,74
TOPLAM	1462	987	-%32,49

Tablo 2: 1945 ve 1947 yıllarında bahriyeli subay sayıları

2.2.1.4.2. Askerî Memurlar

Subay sayısı kadar olmamakla birlikte askerî memur sayısının da gittikçe azalan bir ivme takip ettiği görülür. 1945'te toplam 179 askerî memur bahriyede görev yaparken 1947'de bu sayı 164'e inmiştir.

Rütbe	1945'teki toplam sayı ⁴¹¹	1947'deki toplam sayı ⁴¹²	Fark (%)
Sınıf 1 Askerî Memur	8	11	+%37,5
Sınıf 2 Askerî Memur	10	4	-%60
Sınıf 3 Askerî Memur	22	13	-%41
Sınıf 4 Askerî Memur	17	7	-%58,8
Sınıf 5 Askerî Kd. Memur	15	12	-%20
Sınıf 5 Askerî Memur	5	15	+%200
Sınıf 6 Askerî Memur	33	48	+%45,45
Sınıf 7 Askerî Memur	46	48	+%4,35
Sınıf 8 Askerî Memur	23	6	-%73,9
TOPLAM	179	164	-%8,38

Tablo 3: 1945 ve 1947 yıllarında bahriyeli askerî memur sayıları

⁴¹¹ 1945 Eylemli Kadro, LDGAM

⁴¹² MSB, Deniz, 1947 Yılı Eylemli Kadrosu, LDGAM

2.2.1.4.3. Gedikli Erbaşlar

Astsubay sınıfının 1951'den önceki ismi olan gedikli erbaş sınıfı personel sayıları da subay ve askerî memur sınıflarında olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında emeklilik, yeni kadro açılmaması vb. sebeplerle %10 azalmıştır. Bu durum tablodan kıdemli personel sayılarının azalması ve kıdemsiz personel sayılarının daha düşük oranda artmasından da görülebilmektedir.

Rütbe	1945'teki toplam sayı ⁴¹³	1947'deki toplam sayı ⁴¹⁴	Fark (%)
Sınıf 1 Gedikli Subayı	92	78	-%15,22
Başgedikli	-	19	+%18,75
Başgedikli	-	63	
Başgedikli	-	71	
Başgedikli	304	208	
Başçavuş	231	120	-%48
Üstçavuş	128	178	+%39
Çavuş	226	347	+%53,54
Onbaşı	376	119	-%68,35
Gedikli Er	151	155	+%2,65
TOPLAM	1508	1358	-%9,95

Tablo 4: 1945 ve 1947 yıllarında bahriyeli gedikli erbaş sayıları

2.2.1.4.4. Maaşlı Memurlar ve Müteferrik Müstahdemler

Bahriye bünyesinde askerî memurlardan başka görev yapan sivil personel de vardı. Bunlar maaşlı memurlar ve müteferrik müstahdemlerdi. 1945 ve 1947 yılları arasında maaşlı memurların sayısı 211 kişiden 188 kişiye, müteferrik müstahdemlerin sayısı ise 639 kişiden 611 kişiye düşmüştür. Bu düşüşlerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında personel sayısının azaltılmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

⁴¹³ 1945 Eylemli Kadro, LDGAM

⁴¹⁴ MSB, Deniz, 1947 Yılı Eylemli Kadrosu, LDGAM

Emekliliği gelen personelin yerine yeni personel istihdam edilmediği düşünülmektedir.

2.2.1.4.5. Deniz Okurları

Bahriye mekteplerinde eğitim gören öğrenci sayıları da muvazzaf personel gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında azalan bir ivme takip etmiştir. 1945’de 1.400 olan öğrenci sayısı 1947 sonunda 989’a düşmüştür. 1945 yılı ile sayıları üçte bir oranında azalan bahriye subay istatistiği ile benzerlik taşımaktadır.

Rütbe	1945’teki toplam sayı ⁴¹⁵	1947’deki toplam sayı ⁴¹⁶	Fark (%)
Kıdemli Deniz Okuru	100	67	-%33
Deniz Okuru	200	101	-%49,5
Lise Sınıf 3 Okuru	125	125	-
Lise Sınıf 1, 2 Okuru	250	289	+%15,6
Gedikli Orta Okuru	600	282	-%53
San’at Okuru	125	125	-
TOPLAM	1.400	989	-%29,35

Tablo 5: 1945 ve 1947 yıllarında deniz okurları sayıları

2.2.1.4.6. Deniz Eratı

Vatanî görevlerini Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nda icra eden deniz eratı da diğer personel gibi sayısında azalma olan personel sınıfındandır. Deniz Kuvvetleri’nde 1945’te toplam 12.271 deniz eratı mevcut iken bu sayı 1947 sonunda 9.642’ye kadar gerilemiştir. 1945 yılı ile 1947 arasındaki farkın İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle silah altındaki eratın terhis edilmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

⁴¹⁵ 1945 Eylemli Kadro, LDGAM

⁴¹⁶ MSB, Deniz, 1947 Yılı Eylemli Kadrosu, LDGAM

Rütbe	1945'teki toplam sayı ⁴¹⁷	1947'deki toplam sayı ⁴¹⁸	Fark (%)
Güverte/Makine Çavuş	1.943	320	-%83,53
Makine Onbaşı	1.304	831	-%36,27
Güverte Onbaşı	1.604	1087	-%32,23
Makine Er	3.052	2582	-%15,4
Güverte Er	4.368	4822	+%10,39
TOPLAM	12.271	9642	-%21,42

Tablo 6: 1945-47 yılları arasında deniz eratı sayıları

2.2.1.5. Bütçe ve Lojistik Faaliyetler

1939-1949 yılları arası Silahlı Kuvvetlere ve bu kapsamda bahriyeye ayrılan bütçe aşağıda olduğu gibidir. Ancak yeni gemi satın alımı yahut büyük fabrikaların kurulması için Büyük Millet Meclisi'nden ayrı bütçeler çıkarılmaktaydı⁴¹⁹.

Bütçe Yılı	Devlet Bütçesi (Lira)	Kara Kuvvetleri Bütçesi (Lira)	Hava Gücü Bütçesi (Lira)	Deniz Gücü Bütçesi (Lira)
1939	261.064.192	68.667.000	8.320.000	6.984.000
1940	268.476.321	56.539.000	8.294.000	6.979.000
1941	309.740.396	56.539.000	8.294.000	6.979.000
1942	394.326.938	78.189.327	9.121.428	7.542.049
Millî Savunma Bütçesi (Lira)				
1943	486.717.349	116.031.238		
1944	547.857.925	276.000.000		
1945	599.834.898	266.448.038		
1946	990.572.884	264.890.000		
1947	1.136.215.530	357.497.895		
1948	1.243.551.197	376.934.895		

⁴¹⁷ 1945 Eylemli Kadro, LDGAM

⁴¹⁸ MSB, Deniz, 1947 Yılı Eylemli Kadrosu, LDGAM

⁴¹⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473.

1949	1.371.875.627	460.450.000
------	---------------	-------------

Tablo 7: 1939-1949 yılları arasında Devlet Bütçesi’nden Silahlı Kuvvetler’e tahsis edilen bütçe⁴²⁰

Devlet bütçesi içinde millî savunmaya ayrılan bütçe 1939-41 yılları arasında çok oynamazken 1942’den itibaren yükselmeye başlamıştır. Bunun sebebi Türkiye’nin de muhtemel bir savaşa girme durumu için hazırlanmasıdır. 1944 yılına gelindiğinde bu pay devlet bütçesinin neredeyse yarısıdır. 1945’te miktar oldukça düşük bir oranda azalmış olsa da devlet bütçesinin yarıya yakını yine savunma bütçesine ayrılmış durumdadır. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle bu durum da değişmiştir. 1946’dan itibaren devlet bütçesinin giderek azalan bir kısmı savunmaya ayrılmaya başlanmıştır.

Devlet, 1942 yılına (dâhil) kadar bahriyeye ayrı bir bütçe vermiş, 1949’da (dâhil) kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçişe kadar tek bir Millî Savunma Bütçesi planlanmış⁴²¹, 1950 yılından itibaren Deniz Kuvvetleri’ne müstakil bir bütçe⁴²² tahsis edilmiştir. Bütçenin yıldan yıla pek az miktarlarda artmasının sebebi, silah ve araçların modernleştirilmesi gibi askerî bir sebep değil ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum sebebiyle yaşanan pahalılıktır⁴²³.

Denizcilere tahsis edilen bütçenin büyük kısmı, personelin maaş, diğer personel giderleri/ödenekleri, giyim ve yiyeceği için harcanmaktaydı. Dolayısıyla, ihtiyacı kadar bütçe alamayan donanma bu durumdan olumsuz etkileniyor; ne gemiler açık deniz eğitimi yapabiliyor ne de yabancı liman ziyaretleriyle millî devlet politikası ve gücünün temsilini sağlayabiliyordu⁴²⁴.

Devlet bütçesinden ayrılan miktar dışında ve buradaki bütçe kalemleri dâhilinde ifade edilmeyen, 1948’de başlayan Amerikan yardımları ile tanınan kredi limitleri dahilinde borcu daha sonra ödenmek üzere veya hibe gibi yöntemlerle Türk

⁴²⁰ Bütçe tahsisatlarına ilişkin miktarların TBMM tutanaklarından çıkarıldığı not edilmiştir. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473.

⁴²¹ Bunun sebebi; o yıllar arasında Millî Savunma Bakanlığı görevini emekli iki generalin (E. Org. Cemil Cahit Toydemir ve E. Korg. Ali Rıza Artunkal) yürütmüş olması idi. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 474.

⁴²² Emekli generallerden sonra gelen bir sivil milletvekili Millî Savunma Bakanı olduğu için tekrardan kara, hava ve deniz bütçelerini ayırmıştır. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 474.

⁴²³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473.

⁴²⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 474.

bahriyesi çok sayıda gemi, malzeme, cephane ve bol miktarda akaryakıt yardımı da almıştır. Dolayısıyla silahlı kuvvetlerin gelişmesi, bütçeye tahsis edilmekle ayrılan bir kalem üzerinden temin edilen değil Amerikan yardımıyla temin edilenler vasıtasıyla sağlanmıştı. Söz konusu yardımlardan, bütçe tahsisatlarında olduğu gibi, büyük oranda Kara Kuvvetleri yararlanmış, hava ve deniz gücü ihtiyaçlarına ise gerçekçi olarak yaklaşılmamış, en az yardım da bahriyeye yapılmıştı⁴²⁵. Bunun sebeplerinden bir tanesi de NATO konseptidir. Türkiye'nin kara gücü yüksek olduğundan Türk Kara Kuvvetleri'ni mümkün olduğu kadar tekemmül ettirme esasına göre hareket edilmiştir. Deniz gücünde ise NATO'nun zaten mevcut olan donanmasının bölgeye takviyeye gelerek savunmayı yapması öngörülmüştür.

2.2.2. Teçhizat

İkinci Dünya Savaşı sırasında özellikle deniz tekniğinde meydana gelen hızlı ve çok geniş alana yayılan gelişmeler, 1945'teki değişikliklerle Türk bahriyesi teşkilâtına ilk kez bir teknik şubesinin dahil edilmesine sebep olmuştur⁴²⁶. Alınacak yeni gemi, silah, sistem ve araçların bakım ve eğitimlerini sağlamakla görevlendirilen şubenin kadrolarında kurmay subaylara olduğu kadar yüksek mühendis, güverte ve makine sınıfından uzmanlara da yer verilmiştir⁴²⁷.

2.2.2.1. İnşa ve Üretim

Türk bahriyesi bünyesinde başlıca iki tersane vardır: Gölcük Tersanesi, Taşkızak Tersanesi. Sivil denizciliğe ait Haliç, Camialtı ve İstinye tersanelerinden de askerî gemi onarımlarında yararlanılmaktaydı⁴²⁸. Kuruluşu, Yavuz zırhlısının onarımı için ihtiyaç duyulan havuzun 1924'ten itibaren Alman Flender şirketi ve onarım tesislerinin 1926'dan itibaren Fransız Saint Nazaire şirketi tarafından inşasına dayanan Gölcük Tersanesi'nde 1930'lu yıllara kadar sadece gemi onarım faaliyetleri yürütülmüştü⁴²⁹. İnşa edilen ilk gemi, 1255 tonaj ve 12,5 mil sürata sahip *Gölcük* ismi verilen akaryakıt gemisi olup 20 Mayıs 1934'te Yüksek Mühendis Yüzbaşı Ata Nutku tarafından kızağa konmuş, inşası tamamlandıktan sonra 29 Mayıs 1935'te denize indirilmiş, parça eksikliği sebebiyle hizmete girmesi 17 Eylül 1937 tarihini

⁴²⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473.

⁴²⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 93.

⁴²⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 6.

⁴²⁸ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 192-194, 199-201.

⁴²⁹ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 192.

bulmuştu⁴³⁰. 1938 yılında hizmete giren ve 1963 yılına kadar hizmette kalan *Gölcük* tankeri, İkinci Dünya Savaşı süresince donanma gemilerinin akaryakıt ihtiyacını İngiliz ileri deniz üssü olarak kullanmakta oldukları Hayfa limanından alarak Marmara Denizi'ndeki üslere taşıymıştı⁴³¹.

Gölcük tersanesinde daha sonra millî imkanlarla küçük tonajlı gemi inşa edilmeye devam edildi. 1936-1938 arasında altı adet torpido şalopası ve bir dalgıç motoru ile *Atak* gemisi ile 1938'de *Alçıtepe* ve *Yıldız* motorları, 1941'de taşıt römorkörü, *Yıldırım* ve *Bora* hücumbotları⁴³², 1941-1944 arasında *Bekirdere* cephan gemisi, 1946-1948 arasında onarım kaynak motoru, 1949'da iki adet çamur dubası ve bir nakliye aracına ilaveten 1932 ile 1940 yılları arasında ağaç tekneli, yelken veya motorla seyredabilen 40-50 tonluk gümrük motorları inşa edilmişti⁴³³.

Bir yandan millî imkanlarla gemi inşa ve onarım faaliyetleri devam ederken İkinci Dünya Savaşı sebebiyle ortaya çıkan ilave ihtiyaçların karşılanabilmesi için Gölcük Tersanesi'nin geliştirilmesi için İngiltere'den yardım talep edilmişti. Ekim 1941'de gelen gemi inşa ve makine uzmanı iki amiral ile o tarihlerde binbaşı rütbesinde olan Türkiye'nin ilk gemi inşa mühendisi Ata Nutku tarafından hazırlanan rapor doğrultusunda 1942'den itibaren bir kısmı İngiltere'den bir kısmı da İstinye'deki sivil tersaneden getirilen tezgahlarla, torpido ve akü fabrikaları dışında diğer tüm fabrikaların tezgahların yenilenmesi sağlandı. İlave olarak ihtiyaç duyulan dizel alternatör grubu ve transformatörler ile bunların teçhizatları Danimarka'dan alındı. Motor, tekne ve elektrik fabrikalarının yenilenmesi için ihtiyaç duyulan bina inşa/onarım ve malzeme tedariki için de İngiltere ile anlaşma yapıldı. Buna rağmen Gölcük Tersanesi'nin asıl gelişmesi Amerikan askerî yardımları ile olmuştur⁴³⁴.

Taşkızak Tersanesi; Gölcük'e taşınmadan önce deniz fabrikalarının yer aldığı Haliç'teki tersanenin bir kısmıdır. Dört gemilik bir inşa paketi olarak ikisi Almanya'da inşa edilen denizaltı gemisinden ikisinin de Türkiye'de Alman mühendisler

⁴³⁰ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 31, 33, 39;

⁴³¹ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 193.

⁴³² Hergüner'in aktardığına göre Şimşek ve Kasırga hücumbotları; motorları Taşkızak Tersanesi'nde takıldıktan sonra Gölcük'te inşa edildi. Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 194.

⁴³³ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 194.

⁴³⁴ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 193.

kontrolünde inşa edilmesine karar verildiğinde bu tersane kullanılmıştır⁴³⁵. Bu gemilerden *Atılay*; 14 Temmuz 1937’de Haliç’teki Taşkızak Tersanesi’nde kızağa konmuş, 14 Mayıs 1939’da tekne inşası bitip denize indirilmiş, seyir tecrübelerini tamamlamasını müteakip 14 Şubat 1940’ta donanmaya katılmıştır. *Yıldıray* ismi verilen diğer denizaltı gemisi; 1937’de Haliç’teki Taşkızak Tersanesi’nde kızağa konmuş, kontrolünde görevli Alman uzmanlar savaş sebebiyle ülkelerine geri döndüğünden denizaltının inşası yarım kalmış⁴³⁶ 19 Ağustos 1940’ta yedeklenerek Gölcük’e getirilmiş ve inşasına burada devam edilmiştir⁴³⁷. Denizaltıların inşası maksadıyla temelleri atılan Taşkızak Tersanesi, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Alman mühendisler ülkelerine geri döndükten sonra bir süre hizmet görememişse de ilerleyen yıllarda ilave edilen tezgahlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan kapasite artırımları ile geliştirilmiştir⁴³⁸.

Tümamiral Mehmet Ali Ülgen, Millî Müdafaa Vekâleti Deniz Müsteşarı olarak görevde olduğu süre zarfında Türk tersanelerinde yerli imkânlarla hücumbot yapılması için inceleme yaptırmış, iş görmez duruma düşmüş tayyarelerden alınan motorlarla beş adet tahta hücumbot yapılabileceği sonucuna varılmış ve bu maksatla gereken bütçe tahsisatı ayrılmıştı⁴³⁹. Taşkızak Tersanesi’nde; *Bora*, *Kasırğa* ve *Tayfun* hücumbotları, Gölcük Tersanesi’nde; *Şimşek* ve *Yıldırım* hücumbotları⁴⁴⁰, 3 Aralık 1941’de kızağa konmuştur. 65 ton olarak dizayn edilen bu hücumbotların ikişer torpido ve 20 mm.lik birer top silahlarıyla donatılması planlanmıştı. *Şimşek*, *Yıldırım* ve *Bora* hücumbotları

⁴³⁵ Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 145.

⁴³⁶ Türkiye’nin savaştaki tavrı nedeniyle Almanlar tarafından denizaltının özellikle makine parçaları Türkiye’ye gönderilmemiş, 1944 yılında İngiltere’den temin edilerek tamamlanmıştır. Bkz. Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 196-197.

⁴³⁷ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 38, 42-44.

⁴³⁸ Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 145.

⁴³⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 88.

⁴⁴⁰ Hergüner’in aktardığına göre Şimşek ve Kasırğa hücumbotları; motorları Taşkızak Tersanesi’nde takıldıktan sonra Gölcük’te inşa edildi. Buna göre Taşkızak Tersanesi’nde Şimşek, Kasırğa, Tayfun hücumbotlarına dair inşa işlemleri gerçekleştirildi. Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 194, 200.

11 Aralık 1942’de hizmete girmiştir⁴⁴¹. *Tayfun*, *Mızrak* ve *Kalkan* hücumbotları ise 17 Haziran 1943’te hizmete girmiştir⁴⁴².

Almanların terk etmek zorunda kaldığı cihazlarla ve İngiltere’nin desteği ile⁴⁴³ yeni baştan modernize edilen Taşkızak Tersanesi, geçmişte olduğu gibi tekrar tamir fabrikası haline getirilerek “Taşkızak Fabrikası Müdürlüğü” adıyla teşkilattaki yerini aldı⁴⁴⁴. İmkân ve kabiliyetleriyle birlikte iş bilen personel sayısı artan Taşkızak Tersanesi’nde, 1942’den itibaren daha büyük tonajlı gemiler de inşa edilmeye başlandı. İlk örnekleri olarak 2.500 ton kaldırma kapasiteli yüzer havuzun yapılmasına 31 Temmuz 1942’de, 2.750 tonluk akaryakıt (yağ) gemisi inşasına ise 11 Ocak 1943’te başlanmıştır. Yüzer havuz 11 Aralık 1943’te denize indirilmiş, akaryakıt gemisinin inşası yarım kalmış ancak 28 Aralık 1955’te tamamlanabilmiştir⁴⁴⁵.

Aynı yıllarda Taşkızak Tersanesi’nde büyük tonajlı gemiler yanında daha küçük tonajlı gemi veya liman hizmetlerinde kullanılan küçük deniz araçları da inşa edilmiştir. 1 Nisan 1943’de 75 tonluk *Şalopa-1*, 1 Mayıs 1943’de 75 tonluk *Şalopa-2*, 1 Haziran 1943’te ise 175 tonluk *Tender No.1* kızığa konmuştur. *Şalopa-1*’in inşası 22 Aralık 1943’te, *Şalopa-2*’nin inşası 28 Ekim 1944’te, *Tender No.1*’in inşası ise 25 Ağustos 1945’te tamamlanmıştır⁴⁴⁶.

Taşkızak Tersanesi’nde yukarıda bahsi geçen gemi inşa faaliyetleri devam ederken aynı yıllarda Gölcük Tersanesi (Fabrikası)’nda de *Gölcük* yağ gemisi, *Bekirdere* cephane gemisi, *Konca* römorkörü ve torpido ikmal tenderi inşa edilmiştir⁴⁴⁷.

Türk tersanelerinde yeni gemi inşası yanında, mevcut eski gemilere temin edilen yeni silahların monte edilmesi işlemleri de yapılmıştır. 1941 yılında, İngilizler

⁴⁴¹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 46, 47. Hergüner’e göre *Bora* hücumbotu Gölcük Tersanesi’nde inşa edilmiştir. Ayrıca Hergüner tarafından; *Şimşek*, *Kasırğa*, *Tayfun* hücumbotlarının hizmete giriş tarihi 1944 olarak belirtilmiştir. Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 194, 200.

⁴⁴² İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 48. *Tayfun* hücumbotunun hizmete giriş tarihini farklı olarak 17 Temmuz 1944 şeklinde veren Büyüktuğrul, beş gemilik planın en son yapılan gemisi olduğunu da belirtmektedir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 89.

⁴⁴³ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 199-200.

⁴⁴⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 89;

⁴⁴⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 89.

⁴⁴⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 89.

⁴⁴⁷ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 89-90.

tarafından verilen 40 mm.lik Bofors top ile 20 mm.lik Oerlikon uçaksavar silahları; *Yavuz*, *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörlerine monte edilmiştir. 1943 yılında; gemilerin mıknatıslı mayınlardan korunmaları için İngiltere’den getirilen digavsing malzemeleri; *Yavuz*, *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörleri ile *Erkin*, *Ülkü* ve *Kanarya* gemilerine monte edilmiştir⁴⁴⁸.

2.2.2.2. Gemiler ve Silah Sistemleri

Deniz harp tarihine bakıldığında muharebe sahasıyla birlikte platformların dönüşümünün de tarih boyunca devam ettiği görülür. Bernhard Hagedorn’a göre ilk büyük dönüm noktası 16. yüzyıl sonlarıdır⁴⁴⁹. Platformlarla birlikte gemilerin mühimmatlarını teşkil eden silah ve silah sistemleri de dönüşmüş önemlerini korumuştur. Örneğin İkinci Dünya Savaşı’nın sona erdiği yıllardan hemen sonra, güdümlü mermilerin henüz o dönemlerde bile önemi erkenden fark edilmiştir. Kurtbek, 1948’de Türkçe telif edilen eserinde “güdümlü mermilerin henüz okyanus aşırı hedefleri vurabilecek kapasiteye sahip olmadığını, bunun için uçak gemisi veya ileri üs noktalarına ihtiyaç duyulduğunu belirtir⁴⁵⁰. Türk bahriyesi de, kuvvet tipi teşkilatlanma sürecinin hemen öncesindeki İkinci Dünya Savaşı ve akabinde İngiltere’den gemi alımı planlamıştır. Savaş yüzünden tesliminde gecikmeler yaşanmış olan gemilerin bir kısmı savaşın değişen seyri içerisinde Türk jeopolitiğinin önemi sebebiyle Türkiye’ye teslim edilmiş, bir kısmı ise İngilizler tarafından savaşta bir süre kullanılmış ve daha sonra verilmiştir. Savaş sonrasına kalan gemiler; *Muavenet* ve *Gayret* muhripleri, *Burakreis* denizaltı gemisi, “A”, “B”, “Ç” ve “E” ve Sınıfı mayın tarama gemileri ile iki adet ağ gemisidir.

Dört gemilik muhrip sözleşmesinden ilk ikisi olarak İngiliz gemileri *Sultanhisar* ve *Demirhisar*, 19 Şubat 1942’de kendi mürettebatı tarafından İskenderun’a getirilerek Türk bahriyesi personeline teslim edilmişti⁴⁵¹. Aynı paketten olmak üzere *Muavenet* ve *Gayret* isimleri verilen muhripler savaştan sonra sırasıyla 7 Mart 1946 ve 18 Haziran 1946’da İngiliz personel tarafından İskenderun’a getirilerek

⁴⁴⁸ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 46, 49.

⁴⁴⁹ Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, 38.

⁴⁵⁰ Seyfi Kurtbek, *Silah Başına* (Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., 1948), 34-35.

⁴⁵¹ Gemilerin özellikleri; 1360 ton (tam yüklü 2000 ton), 34 mil max sürat, Silahları; dört adet 12’lik top, bir adet 7.6’lık top, dört adet 4’lük top, dört adet 2’lik top, dört adet su bombası topu ve dört adet 53.3 su torpidosu kovanı. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 86-87.

Türk donanmasının hizmetine girdi⁴⁵². Bununla birlikte diğer mühim deniz donanımı olan *radar* da Türk bahriyesinde ilk kez *Muavenet* gemisinin donanmaya katılmasıyla kullanılmaya başlanmış oldu⁴⁵³.

Gemilerin özellikleri birbirinin aynı idi sadece *Gayret*, diğerlerinden hacim bakımından daha büyüktü. Alınan yeni gemilerle birlikte donanmadaki muhrip sayısı sekize çıktı ancak bu gemileri donatacak sayıda personel yoktu. Büyüktuğrul'a göre personel azlığına rağmen Muhrip Filotillası'ndaki subay ve erbaşlar canla başla çalışmış, önce kendileri yeni muhriplerin çalışma prensipleri ile makine, seyir ve silah sistemlerini öğrenmişler sonra da kısa zamanda personel yetiştirmişlerdi⁴⁵⁴. İngiliz deniz ataşe raporlarında ise durum farklı ifade edilmektedir. Raporlar Türk bahriyelilerinin işleri ve sistemleri öğrenmede pek de istekli olmadıkları, çok fazla eğitim ve talim yapmaktan yana olmadıklarından söz eder⁴⁵⁵. Bu iki çelişkili ifade, belki bir olgunun iki farklı tarafının iki farklı bakış açısıyla yansımaları olarak düşünülebilir.

İngiltere'den dört denizaltı gemisi⁴⁵⁶ alma sözleşmesi uyarınca İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda gemileri almak üzere İngiltere'ye gitmek üzere yola çıkan personeli taşıyan *Refah* şilebinin Mersin'den İskenderiye'ye gitmek üzereyken Akdeniz'de meçhul bir denizaltıdan atılan torpido sebebiyle 22/23 Haziran 1941 gecesi batması üzerine gemilerin İngiliz mürettebat tarafından Türkiye'ye getirilmesi kararlaştırıldı. Öncelikle *Oruçreis* ve *Muratreis* denizaltı gemileri sırasıyla 9 Mayıs ve 25 Mayıs 1942 tarihinde İskenderun'a getirilerek Türk personele⁴⁵⁷ teslim edilmişti. Kalan iki denizaltı (*Uluçalireis* ve *Burakreis*), İngilizler tarafından savaş süresince kullanıldılar. *Uluçalireis*, Nisan 1943'te bir Alman denizaltısı tarafından Batı Afrika açıklarında batırılmıştı. *Burakreis* ismi verilen son gemi, savaştan sonra büyük

⁴⁵² İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 52.

⁴⁵³ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 368.

⁴⁵⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 97.

⁴⁵⁵ Hamza Bilgü, *İngiliz Askeri İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2024).

⁴⁵⁶ Gemilerin özellikleri; 682 ton (tam yüklü 856 ton), 13,7 mil maksimum sürat/9 mil ekonomik sürat, bir adet 10.2'lik top, bir adet 2'lik top ve beş adet 53.3 su torpidosu kovanından oluşmaktadır. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 87.

⁴⁵⁷ Gemilerin ilk komutanları Yüzbaşı Barbaros Günergin (*Oruçreis*) ve Yüzbaşı Hüsnü Heper (*Muratreis*), ilk komodor ise Kurmay Yarbey Burhanettin Erilkun idi. Türk personel tarafından İskenderun'da teslim alınmayı müteakip gemiler, komodor komutasında Gölcük'e getirildi. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 87.

onarımına tabi tutulmuş müteakiben İngiltere’de Binbaşı Mazlum Özar komutasındaki Türk mürettebat tarafından teslim alınarak yurda getirildi⁴⁵⁸. 1 Şubat 1946 tarihinde İngiltere’den hareketle 1946 tarihinde yurda gelen gemiyi, İzmit Körfezi içinde *Oruçreis* ve *Muratreis* gemileri karşıladı⁴⁵⁹.

İngiltere’den alımı için sözleşme yapılan ve *Ağ-2* ve *Ağ-3* isimleri⁴⁶⁰ verilen 1.000 tonluk ağ gemileri İngiliz mürettebat tarafından 9 Şubat 1946 günü⁴⁶¹ İskenderun limanına getirilmişlerdir. Gerektiğinde boğaz önüne denizaltı önleyici ağlar çekmek üzere teşkilatına dâhil oldukları İstanbul Boğaz Komutanlığı Mayın Mania Grubu emrine verildiler⁴⁶².

İkinci Dünya Savaşı’ndan çıkarılan dersler sonucu Türk bahriyesi ihtiyaç olarak değerlendirdiği mayın tarama gemilerinden almak üzere İngiltere ile sözleşme yapmıştı. Avusturya’da, İngiliz donanması için 1941 yılında inşa edilen beş adet mayın tarama gemisi savaşta kullanıldıktan sonra İngiliz mürettebat tarafından İstanbul’a getirilerek 22 Ağustos 1946 günü⁴⁶³ Türk mürettebata teslim edildiler. Genel tanımlamayla “A” Sınıfı mayın tarama gemileri⁴⁶⁴ olarak adlandırılan bu beş gemiye *Alanya*, *Antalya*, *Ayvalık*, *Amasra* ve *Ayancık* adları verildi. Türk bahriyesinde refakat maksatlı olarak da kullanılan bu gemiler, dalmış durumdaki denizaltıların yerini tespit etmeye yarayan “ASDIC (modern sonar cihazlarının ilk versiyonu)” cihazları ile donatılmışlardı⁴⁶⁵.

İngiltere’den alınan bir diğer mayın tarama gemisi grubu ise dört adet Bangor sınıfı ahşap⁴⁶⁶ gemiden oluşmaktadır. 1941 İngiliz yapımı olan gemiler⁴⁶⁷ İngiliz mürettebat tarafından Malta adasına getirilmiş, Türk personel tarafından 2 Nisan

⁴⁵⁸ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 367;

⁴⁵⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 97.

⁴⁶⁰ İngiltere yapımı 1000 tonluk ağ gemilerin ilki Ağ-1 ismiyle 13 Mart 1941’de Türk donanmasında hizmete girmişti. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 45.

⁴⁶¹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 52.

⁴⁶² Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 367.

⁴⁶³ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 52.

⁴⁶⁴ Gemilerin özellikleri; 1.025 ton, 56,5 metre boyunda, 9,4 metre genişliğinde, 10 mil sürat, Silahları; bir adet 7.6 cm’lik top, bir adet 40 mm’lik top, dört adet 20 mm’lik top ve ilave olarak su bombası taşıyordu. Bkz. Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 367.

⁴⁶⁵ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 367-368.

⁴⁶⁶ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 52.

⁴⁶⁷ 36 metre boyunda ve yedi metre genişliğinde olan bu gemiler 10 mil sürat yapabilmekte ve silah olarak da bir adet Oerlikon uçaksavar topu taşıyordu. Bkz. Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 368.

1946'da⁴⁶⁸ Malta'da teslim alınarak donanma hizmetine sokulmuşlardı. Daha sonra genel anlamda “B” sınıfı tarama gemileri olarak adlandırılan gemilere *Bafra*, *Bandırma*, *Bodrum* ve *Bartın* adları verildi. “A” ve “B” Sınıfı mayın tarama gemilerinin donanma teşkilatına dâhil olmaları, onlar için yeni bir filotilla oluşturulmasını gerektirdi. İlk kez teşkilatlandırılan “Arama-Tarama Filotillası” ile Hücüm Emniyet Filosu kuruluşu dâhil edildi⁴⁶⁹.

ABD'de 1942'de inşasına başlanan ancak İkinci Dünya Savaşı sebebiyle İngiliz donanmasına devredilen saç gövdeli “Auk” sınıfı arama tarama gemileri, savaş sonunda İngiltere tarafından Türkiye'ye satıldı⁴⁷⁰. Bu gemilere “Ç” ve “E” Sınıfı mayın tarama gemileri genel adı altında; *Çardak*, *Çeşme*, *Çandarlı*, *Çarşamba*, *Ereğli*, *Edincik* ve *Edremit* isimleri verilmişti. *Etrüsk* gemisiyle İstanbul'dan İngiltere'ye giden Kurmay Albay Rifat Özdeş komutasındaki mürettebat⁴⁷¹ tarafından 24 Mart 1947 günü İngiltere'nin Plymouth limanında yapılan gemilere sancak çekme töreni ile teslim alınan gemiler, bir süre daha İngiltere'de kalıp noksanlarının tamamlanmasını müteakip Malta adasında liman ziyareti ve ikmal bütünlemesi yaparak topluca İstanbul'a geldiler. Gemiler, 15 Temmuz 1947 günü Maltepe önlerinde İstanbul'da törenle karşılandılar⁴⁷². Türk bahriyesinde hizmete giren gemiler, iki filotilla halinde oluşturulan teşkilata dahil edildiler⁴⁷³.

Artan Sovyet tehdidi karşısında kendisini savunmasız gören Türkiye'nin 1947'den itibaren İngiliz desteğinden mahrum kalması sebebiyle diğer tüm Batılı devletler gibi Amerika'ya başvurması ve Türk bahriyesinde yapılan incelemeler sonucu belirlenen şartlarla kabul edilen askerî yardım ile Amerika, daha önce kendisinin kullandığı çeşitli tip ve sınıftaki gemiyi Türkiye'ye hibe veya borç ile vermiştir. Anlaşmanın ilk paketiyle Türk bahriyesine; dört denizaltı gemisi, dört muhrip, sekiz

⁴⁶⁸ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 52.

⁴⁶⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 98.

⁴⁷⁰ 1942-43 yapımı, 1240 tonluk, 67 metre boyunda, 9,8 metre genişliğinde, 18 mil sürat yapabilen bu gemiler, silah olarak bir adet 7.6 cm'lik top, altı adet 40 mm'lik top ve dört adet su bombası topu taşıyordu. Bkz. Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 369.

⁴⁷¹ Ç Sınıfının ilk Komodoru Alb. Halil Aydınır, E Sınıfının ilk komodoru ise Albay Rifat Mutlu idi. Gemilerin ilk Komutanları ise şöyleydi: *Çardak*: Yzb. Alp Kun, *Çeşme*: Yzb. Barbaros Günergün, *Çandarlı*: Yzb. Ferit Denizmen, *Çarşamba*: Yzb. İzzet Kardeşuncer, *Ereğli*: Yzb. Şeref Erdem, *Edincik*: Yzb. Vedat Burak, *Edremit*: Yzb. Sedat Demirkol. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 98.

⁴⁷² Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 369.

⁴⁷³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 98.

avcıbot, sekiz “K” Sınıfı mayın arama tarama gemisi, bir onarım gemisi, bir akaryakıt gemisi, bir ağ gemisi, bir denizaltı onarım ve bir denizaltı kurtarma gemisi verilmiştir.

Amerika’nın vereceği ilk gemi yardımı dört denizaltıdan oluşmaktaydı. Kıdemli Yüzbaşı Ferit Denizmen komutasında, alınacak gemilere komutan ve başçarkçı olarak tayin edilen deniz subayları ile her bir gemi için altı erden oluşan heyet; bu gemilerin Türkiye’ye getirilişinde Amerikalı mürettebata eşlik etmek üzere 21 Şubat 1948 tarihinde, İskenderun’dan kalkan bir Amerikan tankeri ile Amerika’ya gitmişlerdi⁴⁷⁴.

Amerikan tipinde özelliğe sahip olan denizaltı gemileri⁴⁷⁵, Türk donanmasında görev yapan denizaltıcılar açısından teknik olarak bir yeniliktir. Bu yüzden denizaltıcılığın hızlı bir şekilde öğretilmesi için subayların kurs alma ihtiyacı, hatta zorunluluğu ortaya çıkmış ve bu kapsam Yzb. Şahap Karaca, Yzb. Nazmi Erkan ve Makine Yzb. Niyazi Serdaroğlu’nun teşkil ettiği üç kişilik denizaltıcı ekibi, 1 Ocak 1948’de eğitim maksadıyla Amerika’daki Amerikan denizaltı kursuna gönderilmiştir⁴⁷⁶.

Gemiler, Albay Stanley P. Moseley komutasında, 19 Nisan 1948’de Amerika’dan hareketle ve Atlantik Okyanusu’ndaki seyir süresi boyunca su üstü ve dalış talimleriyle geçirilerek⁴⁷⁷ 11 Mayıs 1948’de İzmir Limanı’na⁴⁷⁸ gelinmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin maddeleri gereğince, yabancı bayrak taşıyan belli tonajın üstündeki denizaltı gemilerinin, boğazdan geçememesi sebebiyle sancak çekme ve teslim alma töreni İzmir’de yapılmış ve gemiler, Türk Deniz Kuvvetleri’nin

⁴⁷⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 103.

⁴⁷⁵ Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması, 90. Amerikan tipi denizaltı gemileri teknik özellikleri bakımından; su üstünde 1.525, su altında 2.300 ton; 21 mil sürat; iki adet 12.7’lik ve iki adet 4’lük top ve 10 tane torpido kovanı silahlarına sahip olup gerektiğinde torpido kovanlarından mayın da atabilme kapasitesine sahiptir.

⁴⁷⁶ Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması, 89.

⁴⁷⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 126. Ayrıca bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması*, 105; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 105; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması, 89.

⁴⁷⁸ Büyüktuğrul, Montrö Konferansı hükümleri gereğince yabancı bayraklı gemilerin Türk Boğazları’ndan geçmesinin uygun olmadığı gerekçesiyle sancak çekme töreninin Gölçük’te değil de İzmir’de yapıldığını ifade eder. Ancak hükümler söz konusu geçişi tamamen yasaklamaz. Denizaltı gemileri dalmış olarak değil yüzeyde olmaları şartı ile Karadeniz’e kıyısı olan gemiler için çok daha kısa bir süre önceden bildirim yapmak kaydıyla Karadeniz kıyısındaki limanlarına gitmek üzere, Karadeniz’e kıyısı olmayan gemiler için ise biraz daha uzun süre bir önceden geçişlerine dair bilgi ve niyet bildirmek suretiyle kısıtlı bir süre ve kısıtlı tonaj şartları dahilinde Karadeniz’e geçmek üzere Türk Boğazları’ndan geçebilirler. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 104.

komutasında, boğazdan geçerek Türk donanmasının bünyesine dâhil olmuştur⁴⁷⁹. 23 Mayıs 1948’de İzmir’de sancak çekilerek hizmete giren denizaltı gemilerine⁴⁸⁰; Cumhuriyetin ilk denizaltılarının isimleri olan *Birinci İnönü* (Komutanı: Kd.Yzb. Ferit Denizmen), *İkinci İnönü* (Komutan: Kd.Yzb. Barbaros Günergin), *Sakarya* (Komutan: Yzb. Muzaffer Yangöl) ve *Gür* (Komutan: Yzb. Rauf Atakan) isimleri verildi⁴⁸¹.

Amerikan donanmasına ait olarak Malta’da konuşlandırılmış sekiz adet avcıbot, 1948’de Amerikan mürettebat tarafından Türkiye’ye getirildiler. Haliç’te teslim alınan gemiler, Türk bayrağı çekildikten sonra İstanbul Boğazı Deniz Komutanlığı emrinde göreve başladılar⁴⁸². Bu avcı botlarda, dönemin teknolojisinin kullanıldığı radarlar ile sualtı dinlenme cihazları da bulunmaktaydı. Böylece, Türk donanması ilk defa avcı botları bakımından modern ve gelişmiş teknik özellikleri olan platformlara sahip olmuştur. Böylelikle avcı botlar ile liman savunma botları, denizaltıları arama ve imha etme teşkilinde eskisine göre oldukça iyi bir yere gelmiştir⁴⁸³.

Onaran tamir gemisi, *Ağ 4*, *Akpınar* mazot gemisi ve sekiz Adet *K sınıfı* mayın arama tarama gemilerinin Türk mürettebatı, Gv.Alb. Lûtfi Kerman ve Yb. Vehbi Dümer komutanlığındaki iki kfile halinde Amerikan tankeri ile Amerika’ya gitti. Sekiz ay süresince Amerika’da kalarak hem gemilerin onarımlarına eşlik ettiler hem de Amerikan eğitim kurumlarında bazı eğitimler aldılar. Amerika’da sancak çekilen gemiler, Türk mürettebat tarafından İstanbul’a getirildiğinde, 23 Temmuz 1948 günü, Maltepe önünde demirli bulunan *Yavuz* gemisinde yapılan törenle karşılandılar⁴⁸⁴.

Kullanılma amacına bağlı olarak inşa edilmiş olan ve bundan kaynaklanan sınıf özellikleri sebebiyle diğerlerinden ayrılarak kendilerine özel olarak Hücüm ve Emniyet Filotillası ismiyle ayrı bir filotilla teşkil edilerek onun emrine verilen K Sınıfı

⁴⁷⁹ Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması, 89.

⁴⁸⁰ Gemiler; 1.525 ton (tam yüklü 2.300 ton) ağırlığa, 21 mil maksimum sürat, 10 mil ekonomik sürat, iki adet 12.7’lik topa, iki adet 4’lük topa ve 10 adet 53.3’lük torpido kovanına sahiptir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 104.

⁴⁸¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 103.

⁴⁸² 115 tonluk, 34 metre boyunda, 5,4 metre genişliğinde, iki adet benzinli motorda sağlanan 1.120 beygir gücü ile maksimum 21 mil sürat yapabilen gemiler silah olarak bir adet 4.7 mm’lik top ve iki adet çift namlulu 20 mm’lik top ve su bombasına sahip olup AB-1’den AB-8’e kadar isimlendirildiler. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 128; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 372.

⁴⁸³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 128.

⁴⁸⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 104.

Mayın Arama Tarama Gemilerine⁴⁸⁵; *Kuşadası* (Komutan: Yzb. Hüsamettin Aysan), *Kirte* (Komutan: Yzb. Kenan Dağkılıç), *Kerempe* (Komutan: Yzb. Bahattin Özülker), *Kaş* (Komutan: Yzb. Edip Ağıcı), *Kilimli* (Komutan: Yzb. Tarık Ülgen), *Kozlu* (Komutan: Yzb. Nusret Önel), *Karamürsel* (Komutan: Yzb. Kenan Yazgan), *Kemer* (Komutan: Yzb. Behzat Çakıcı) isimleri verilmiştir⁴⁸⁶.

Amerika'dan alınan "G Sınıfı" olarak isimlendirilen muhrip⁴⁸⁷ tipi dört gemiden *Giresun* (Komutan: Kur.Bnb. Mahmut Ülseven) ve *Gelibolu* (Komutan: Kur.Bnb. Necdet Uran), Amerikan mürettebatı tarafından 28 Nisan 1949'da Gölcük'e getirildiler. Amerikan Deniz Kuvvetleri'nin personeli, Gölcük'e getirilmiş olan bir muhriple geri dönmüştür⁴⁸⁸. Gölcük'e varmalarının ertesi günü sancak çekilen gemilere Türk Deniz Kuvvetleri personeli⁴⁸⁹ atanmıştır. Harp Filosu Komutanlığı emrindeki Birinci Filotilla Komutanlığı'nı oluşturdular. *Gaziantep* (Komutan: Kur.Yb. Cemil Monus) ve *Gemlik* (Komutan: Kur.Yb. Bahrettin Geyer) ismi verilen ve Amerika'da sancak çekilen diğer iki muhrip ise Kur.Alb. Fuat Uzgören komutasındaki bir kafileyle önceden Amerika'ya giderek orada eğitim alan Türk mürettebatı tarafından yurda getirildi. 18 Ağustos 1949 günü İstanbul Maltepe önlerinde denizde yapılan bir törenle karşılanan gemiler, Birinci Filotilla teşkilâtına dahil oldular⁴⁹⁰.

Bunlara ilaveten denizaltı onarım gemisi *Başaran* ile denizaltı kurtarma gemisi *Kurtaran* da Amerika'dan temin edilmiştir⁴⁹¹. Diğer yandan 1949 yılında *Saldıray* ve *Muratreis* denizaltı gemileri tarafından Doğu Akdeniz'de icra edilen cephe görevinde, İngiliz yapımı olup 1942'den itibaren Türk bahriyesinde hizmet eden *Muratreis*

⁴⁸⁵ Gemi 215 ton deplasmana, 21 mil maksimum-12 mil ekonomik sürata, bir adet 7.6'lık top, iki adet 2'lik top ve modern mayın arama-tarama cihazlarına sahipti. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 105.

⁴⁸⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 105.

⁴⁸⁷ Gemilerin özellikleri; 1.630 ton (tam yüklü 2300 ton) deplasmana, 36 mil maksimum sürata, dört adet 12.7'lik, 12 adet 4'lük ve 6 adet 2'lik topa, beş adet 53.3'lük torpido kovası ve lüzumu halinde kullanmak üzere 430 mayına sahipti. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 105.

⁴⁸⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 126; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 88. Ayrıca bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 105.

⁴⁸⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 125; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 88.

⁴⁹⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 105.

⁴⁹¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 125; c. 3, 116; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 91.

denizaltısının mürettebatı tarafından Amerikan yapımı Sakarya denizaltısına nazaran kendi denizaltı gemilerinde yaşam ve çalışma koşullarının oldukça zorlayıcı olduğu tecrübe edilmiştir. Bu tecrübe; donanmadaki *Muratreis* ve *Yıldıray* sınıfı denizaltılar yerine de Amerikan denizaltıları alınarak bu gemilerin mümkün olduğunca erken kadro dışına çıkarılması ihtiyacını gün yüzüne çıkararak Amerikan gemileri almaya yönelik isteği artırmıştır⁴⁹².

Türk Deniz Kuvvetleri'nin tarihçesini barındıran literatürdeki çalışmalarda çoğunlukla hizmete giren gemilerle ilgilenilmiş olduğu hizmetten çıkarılan gemilerin ise değerlendirilmeye pek de tabi tutulmadığı göze çarpar. Her ne kadar işi biten veya çağın teknolojilerinin gerisinde kalmış olduğu için hizmet dışına bırakılmış olan gemiler olmuş olsa da Amerikan yardımının başlamasıyla gemilerin başka sebeplerle de hizmet dışına ayrıldıkları görülmüştür. 1907 yapımı 850 tonluk *Berk-i Satvet* kruvazörü 1945 yılında hizmet dışına çıkarılmıştır⁴⁹³. Bundan iki yıl kadar sonra *Bodrum* gemisi, 27 Mayıs 1947 günü Karadeniz (İstanbul) Boğazı dışında mayın tarama esnasında mayının teknenin altında patlamasıyla batmıştır⁴⁹⁴. Yine bir yıl sonra 1932 İtalyan yapımı *Doğan* ve *Martı* hücumbotları ile 1927 yılı Hollanda yapımı *I. İnönü* ve *II. İnönü* gemileri 1948 yılında hizmet dışına çıkarılmıştır⁴⁹⁵. Mutad olarak her sene devam eden hizmet dışına gemi çıkarma işlemleri 1949'da devam etmiştir. *Tınaztepe*, *Adatepe*, *Kocatepe* ve *Zafer* muhripleri 1949 yılında muharip hizmet dışına çıkarılmış, eğitim gemisi olarak Deniz Eğitim Komutanlığı'na bağlanmıştır⁴⁹⁶. Yine aynı yıl içinde 1930 İtalyan yapımı *Sakarya* ve *Dumlupınar* denizaltı gemileri ile 1912 yılı Fransa yapımı *Aydınreis* gambotu da hizmet dışına çıkarılmıştır⁴⁹⁷. Amerikan denizaltı gemilerindeki kolaylık ve rahatlığı gören bahriye personeli, mevcut denizaltıların hizmet dışına çıkarılarak yerine Amerikan yapımı olanlarının alımı konusunda motive edici olduğu tahmin edilebilir. ABD'den alınan gemilerin hizmete girmesiyle birlikte personel ihtiyacı sebebiyle eski *I. İnönü*, *II. İnönü*, *Sakarya* ve *Gür*

⁴⁹² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 108.

⁴⁹³ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 51.

⁴⁹⁴ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 54.

⁴⁹⁵ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 55.

⁴⁹⁶ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 56.

⁴⁹⁷ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 56.

denizaltı gemileri ile *Zafer*, *Tınaztepe*, *Kocatepe* ve *Adatepe* muhripleri de kadro dışı bırakılmışlardır⁴⁹⁸.

İkinci Dünya Savaşı sonlandığında 54.008 tonluk 59 gemiye sahip olan Türk donanmasına İngiltere ve çoğunlukla Amerika'dan modern silah ve sistemlere sahip çok sayıda gemi katılmıştır. Bu kapsamda 1945'ten 1952'ye kadar; altı muhrip, altı denizaltı gemisi, değişik tipte 26 arama-tarama gemisi, sekiz avcı botu, sekiz mayın tarama botu, üç ağ gemisi ile bir kurtarma ve bir onarım gemisi olmak üzere toplam 37.927 tonluk 59 gemi alınmıştır. Buna karşın kullanım ömürlerini tamamlayan veya modern sistem ve silahlarla donatılan gemilerin yerlerini aldığı iki kruvazör, iki muhrip, beş denizaltı gemisi, bir gambot, yedi hücum botu ile batan iki arama tarama gemisi ile birlikte toplam 13.058 tonluk 19 gemi kadrodan çıkarılmıştır. 1952 yılına gelindiğinde toplam tonajı 78.922 olan 99 adet gemi vardır⁴⁹⁹.

Büyüktuğrul'a göre bu gemilerin feshedilmesinin altında yatan sebep; Amerikan askerî yardımları ile yeni gemiler alınması sebebiyle yaşanan personel azlığı ve tüm gemilerin bakım ihtiyaçlarını karşılayacak malî imkanların bulunmayışı idi. Çünkü Türk bahriyesinde İngiliz, Alman, İtalyan yapımı gemiler olduğu için onların yedek parça ve bakım malzemeleri ile bakım-tutum sürecini yürütmek oldukça zordu⁵⁰⁰. Her bir sistem kendi içinde uzmanlık gerektirdiğinden birbirinden farklı sistemlerle üretilmiş ve donatılmış gemilerin muharebeye hazır olması için gerektiği kadar arızasız bir şekilde işler durumda tutulması için de uzman personel ihtiyaç vardı. Gemi çeşitliliğinin azalması, silah ve sistemlerin standardizasyonu harbe hazırlık için büyük bir ihtiyaçtı ve nitekim Amerikan yardımları da Türk donanmasını bu yola sevk etmişti⁵⁰¹.

Türk bahriyesinde İngiliz, Alman, İtalyan yapımı ile Türk tersanelerinde inşa edilmiş ve farklı tiplerde, eskiden yeniye birçok farklı teknolojiye üretilmiş silah ve sistemlerle donatılmış gemiler vardı. Her bir sistem kendi içinde uzmanlık gerektirdiğinden gemilerin muharebeye hazır olması için gerektiği kadar arızasız bir şekilde işler durumda tutulması için de uzman personel ihtiyacı vardı. Sınırlı sayıda

⁴⁹⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 106-107.

⁴⁹⁹ Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, 141-142.

⁵⁰⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 106.

⁵⁰¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 106.

personeli ve sınırlı miktarda malî imkânı olan Türk bahriyesi için gereken gemi ve silah sistemlerinden yedek parçaya kadar kullanılan tüm malzemelerin çeşitliliğinin yönetilebilir seviyeye kadar azaltılması gerekliliği ortadaydı. Bu durumu askerî yardım öncesi tetkik ziyaretine çıkan Amerikalı uzmanlar fark ettikleri için anlaşılmaya malzeme kontrolünü sağlamak üzere Amerikalı subay heyeti zorunluluğunu ilave ettirmişlerdir. 1948'den itibaren hizmet dışına çıkarılan gemilere bakıldığında; Amerikan yardımıyla alınan gemiler hizmete girdikçe Amerikan yapımı olmayan gemilerin -iş göremez olmasalar dahi- hizmet dışına çıkarıldıkları görülmektedir. Hizmete giren gemiler de tersanelerde yeni inşa edilmiş değil Amerikan bahriyesinde yıllarca hizmet etmiş gemilerdir. Ancak hibe ettikleri veya yardım kapsamında sattıkları gemilerle birlikte üzerlerindeki her türlü silah sistem ve cihazların kullanımı ve taktikleri konusunda da Türk bahriyesine herhangi bir ücret almadan eğitim veren Amerikan Deniz Kuvvetleri Yardım Misyonu, teçhizatla birlikte teşkilatı değiştirmiş, teçhizatın gerektirdiği kullanım usulleri ve teşkilatlanma ile birlikte tefekküratı yani doktrini de değiştirmiştir. Böylece Amerikan gemilerine sahip olunmakla sadece donanmanın sahip olduğu gemi çeşitlerini değiştirerek veya eskileri hizmet dışına çıkararak modern gemilere kavuşmuş olmakla kalınmamış, Amerikan sisteminin Türk bahriyesinin her anlamda dönüştürmesine zemin hazırlanmıştır.

ABD'den gemilerin gelmesinin bir sonucu da gemilerin bir kısmının ihtiyata ayrılmasıdır. Donanma Komutanı olan Oramiral Ali Ülgen, malî kaynakların eldeki bütün gemilerin sürekli olarak bakım-onarımlarının yapılmasının mümkün olmayacağını görerek ABD ve İngilizlerin de yaptığı üzere gemilerin bir kısmını ihtiyata ayırma kararı almıştır⁵⁰². Bu doğrultuda dört muhrip, arama-tarama gemileri ve avcıbotlarının yarısının gerekli bakımları yapıldıktan sonra ihtiyata ayrılması için Millî Müdafaa Vekaleti ve Genelkurmay Başkanlığı'na teklifini sunmuştur⁵⁰³. Teklif Bakanlık ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından kabul edilince süreci yönetmesi için Kur.Alb. Zeki Özak (Millî Müdafaa Vekaleti) ve Kur.Alb. İzzet Saltun (Genelkurmay Başkanlığı) temsilci olarak Donanma Komutanlığı'na gelmiştir. Çalışmalar devam

⁵⁰² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 100.

⁵⁰³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 100.

ederken dünyada vuku bulan siyasî gerginliklerin devam etmesi, bu eylemden vazgeçilmesine sebep olmuştur⁵⁰⁴.

2.2.3. Tefekkürat

Bir askerî gücün nasıl bir anlayışla savaşıacağı ile ilgili son zamanlarda “tefekkürat” isimli bir kavram geliştirilmiştir⁵⁰⁵. Emekli bir asker olan Şayin tarafından kavramsallaştırılan bu terim literatürde karşılık bulmuş ve bu doğrultuda çeşitli çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Böylelikle askerî sistemlerin analizi yapılırken sadece sadece sahip oldukları donanım ve idare edildikleri teşkilat değil, eğitim-talim ve savaşma anlayışlarını yansıttıkları savaşma düşüncesini haiz olan felsefe, doktrin ve tefekkürat da askerî sistemlerin analizinde daha sık kullanılmaya başlanmıştır.

2.2.3.1. Eğitim-Öğretim Sistemi

İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte Harp Akademileri’nde öğretmenlik yapan emekli Alman deniz subayları 25 Aralık 1939’da⁵⁰⁶ ülkelerine çağrıldıkları için Almanya’ya geri döndüler. Bu sebeple akademilerdeki bazı dersler programdan çıkarılarak, eğitim süresi kısaltılarak ve diğer dersleri Türk subaylar verdikleri için yeni bir programa geçilmişse de sakıncaları görüldüğünden 1943 yılında eski programa geri dönüldü. Bunun için 1942 yılından⁵⁰⁷ itibaren 1958’e kadar İngiltere’den muvazzaf deniz subayları⁵⁰⁸ eğitici/öğretmen olarak getirilmiş, sürekli olarak en az bir subayın görevde olması sağlanmış ancak eğitimlere sınırlı konularda -deniz tabiyesi, deniz havacılığı ve deniz tarihi dersleri- dâhil edilmişlerdi⁵⁰⁹.

İkinci Dünya Savaşı süresince alınan bir başka önlem savaşa müdahil olunması durumuna karşın deniz okullarının daha emniyetli bölgelere taşınması oldu.

⁵⁰⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 100.

⁵⁰⁵ Emekli Tank Albay Dr. Cevat Şayin tarafından askerî araştırmalar için bir sentez olarak geliştirilen 3T modeli için bkz. Cevat Şayin, “Askerî Tarih Çalışmaları İçin Bir Sentez Aracı Önerisi 3T: Teşkilat, Teçhizat, Tefekkürat”, *Tarih Dergisi*, s. 52 (2/2010): 151-181.

⁵⁰⁶ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 43.

⁵⁰⁷ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 47.

⁵⁰⁸ İlk önce 1942-1943 yılları arasında Albay Lagett ondan sonra Yarbay Halahan, 1943-44 yılları arasında Albay Elliot, 1944-46 yılları arasında Albay Morgan, 1946-48 yılları arasında Albay Alexander, 1948-54 yılları arasında Yarbay Beard, 1954-56 yılları arasında Albay Peterson, 1956-58 yılları arasında Albay Talbot Smith Deniz Harp Akademisi’nde eğitim vermek üzere bulundular. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 86.

⁵⁰⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 85-86.

Donanmada oynanan harp oyunları sonuçları da değerlendirilerek 1941 yılında alınan kararla; Deniz Harp Akademisi Ankara'ya, Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi ile Gedikli Okulu Mersin'e, Talim Alayı ise İskenderun'a taşındı. Okulların yeni yerleri öğrenciler tarafından pek de memnuniyetle karşılanmadı. Okul olarak kullanılan özellikle Mersin'deki tesisler öğrencilerin yaşam şartlarına çok da uygun değildi. Ayrıca deniz okullarına rağbet eden İstanbul ile Karadeniz illerinin bu okullara girmeye istekli öğrencileri ve aileleri Mersin'deki okulları tercih etmemeye başlamış bu sebeple nitelikli aday ve öğrenci sayısı da gittikçe azalmıştı. Bu ve benzer sebeplerle hali hazırda savaşa girmemiş Türkiye'deki deniz okullarının eski yerlerine dönmelerini arzu eden bahriye yetkilileri ancak savaşın bitimini müteakip planlarını gerçekleştirebildiler ve deniz okulları 1945 yılında İstanbul'daki binalarına geri döndü⁵¹⁰.

İkinci Dünya Savaşı süresince deniz okullarından mezun olan subay öğrenci sayıları yıllara göre aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Yıl	Deniz Harp Akademisi	Deniz Harp Okulu
1940	5 Subay ⁵¹¹	29 Güverte, 28 Makine Subayı ⁵¹²
1941	5 Subay ⁵¹³	35 Güverte, 18 Makine, 2 Levazım Subayı ⁵¹⁴
1942	4 Subay ⁵¹⁵	55 Güverte, 66 Makine, 6 Levazım Subayı ⁵¹⁶
1943	5 Subay ⁵¹⁷	36 Güverte, 35 Makine, 1 Levazım Subayı ⁵¹⁸

⁵¹⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 86.

⁵¹¹ Mezuniyet tarihleri 30.08.1940'tır. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 44.

⁵¹² Mezuniyet tarihleri 12.01.1941'dir. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 45.

⁵¹³ Mezuniyet tarihleri 30.08.1941'dir. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 46.

⁵¹⁴ Mezuniyet tarihleri 30.08.1941'dir. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 46.

⁵¹⁵ Mezuniyet tarihleri 30.08.1942'dir. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 47.

⁵¹⁶ Mezuniyet tarihleri 30.04.1943'tür. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 48.

⁵¹⁷ Mezuniyet tarihleri 30.08.1943'tür. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 48.

⁵¹⁸ Mezuniyet tarihleri 15.01.1944'tür. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 49.

1944	5 Subay ⁵¹⁹	-
1945	3 Subay ⁵²⁰	29 Güverte, 23 Makine Subayı ⁵²¹

Tablo 8: 1940-1945 yılları arasında Deniz Okulları'ndan mezun subay sayıları⁵²²

Buna göre Deniz Harp Akademisi, 1940'tan 1945'e kadar düzenli olarak mezun vermiş; dört yıl 5'er subay, bir yıl 4, bir yıl da 3 subay mezun vermiştir. Buna karşın Deniz Harp Okulu'nun 1944 yılında hiç mezun vermemiş gibi görünse de bu durumun muhtemelen okulların taşınmasından kaynaklandığı ve bir önceki yılın Ağustos ayı yerine bir sonraki yılın Ocak veya Nisan ayında mezun verildiği görülmektedir. Mezun güverte ve makine sınıfı subay sayılarının birbirine yakın sayılarda olduğu ancak sadece 1941'de makine sınıflarının güverte sınıflarının yarısı kadar olduğu, 1942'deki mezun güverte ve makine sınıfı subay sayılarının mezun veren diğer yıllardakilerin 1,5 katı kadar olduğu, bundan başka 1941'de 2, 1942'de 6, 1943'te 1 levazım sınıfı subay mezun verildiği görülmektedir. Bu sayılar; İkinci Dünya Savaşı devam ederken bir yandan da askerî eğitimin devam ettirilmeye gayret edildiğini gösterdiği gibi 1942'deki diğerlerinden çok daha fazla mezun verilmesinin sebebinin ise savaştan hemen önce İtalya ve İngiltere'ye sipariş edilen gemiler için personel ihtiyacının karşılanmasının planlanmış olabileceği değerlendirilmiştir.

1925'ten itibaren donanmadaki gemi sayısının ihtiyaç ve imkanlar doğrultusunda artmış olmasına ilaveten İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk bahriyesinde yeni silah, araç ve sistemlerin kullanılmaya başlanması sebebiyle mesleki bilgi ve uzmanlık alanlarında subay ve astsubay yetiştirme ihtiyaçlarının artması, okul ve kurs işleriyle ilgilenecek bir komutanlığın kurulması ihtiyacını açığa çıkarmıştır.

⁵¹⁹ Mezuniyet tarihleri 30.08.1944'tür. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 49.

⁵²⁰ Mezuniyet tarihleri 30.08.1945'dir. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 51.

⁵²¹ Mezuniyet tarihleri 30.08.1945'dir. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 51.

⁵²² İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 44-51. Kaynak söz konusu dönem için sadece subay sayılarını açıklamış, erbaş (bugünkü astsubay) ve diğerlerine ilişkin bir bilgiye yer vermemiştir.

Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı; karargâhı, Heybeliada'daki eski Rum Ruhban Okulu'nun⁵²³ içinde yer alan özel bir tesiste olmak üzere Eylül 1946 tarihinde teşkil edilmiştir. Bu sayede, Donanma K.lığı üzerindeki kurs faaliyetlerini yürütme yükümlülüğü kaldırılmıştır⁵²⁴.

Komutanlık kadrosu Tuğ-Tümamiral⁵²⁵ olarak kararlaştırılan Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı karargâhı; Kurmay Başkanı emrinde çalışan Personel, Eğitim, Teknik, Levazım ve Muhakim⁵²⁶ Şubelerinden teşkil edilmiştir⁵²⁷.

Mevcut “ferdî eğitim” kurumları (Deniz Harp Okulu ve Lisesi, Deniz Gedikli Erbaş Ortaokulu ile Dalgıç Okulu vb.) Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı'na bağlanmıştır. Denizaltılarda görev yapan/yapmak üzere tefrik edilen subay, erbaş ve er kursları önceleri bu kuruluş dışında bırakılmış, 1947 yılına gelindiğinde görülen lüzum üzerine Denizaltı Okulu da doğrudan bu komutanlığın bağlısı yapılmıştır. Okullardan hariç subay ve erbaşlar için; Top, Torpido, Muhabere, Mayın, Seyir, Denizaltı Savunma, Radar ve Telsiz kursları da Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı emrinde açılmıştır⁵²⁸.

Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı bağlı birlikler teşkilâtı şöyledir⁵²⁹:

⁵²³ Makine subayı yetiştirmek için Bahriye Nezareti bu tesisleri istimlak etmiş olmasına rağmen, savaş sonrası Rumlar Ruhban Okulu'nu geri almıştır. Bu okul Deniz Müsteşarlığı'nın takip ettiği önemli davalardan biri olmuş ve 1946'da istenilen sonuca ulaşılmıştır. Bkz. Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 80.

⁵²⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 95; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, s.79-80.

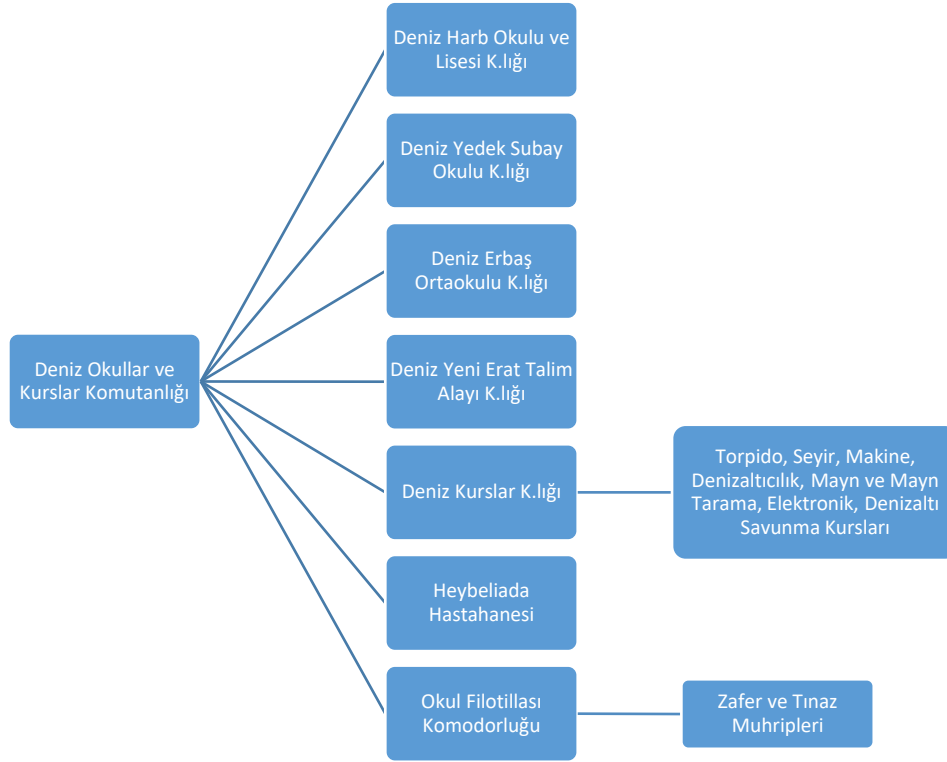
⁵²⁵ Komutanlığa ilk olarak Tuğamiral İhsan Özel tayin edilmiş ancak müteakiben tayin edilen komutan Tuğamiral Sadık Altınca, Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı'nın tesis ve eğitim bakımından iyileştirilmesini sağlamıştır. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 95.

⁵²⁶ Muhakim Şubesi, Komutanlık teşkilindeki askerî mahkemenin kurulup işletilmesi amacıyla teşkil edilmiştir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 95.

⁵²⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 96-97; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 81.

⁵²⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 95.

⁵²⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 98 (Kuruluş No: 26); Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, s.82.

Şekil 8: 1947 Yılı Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı bağlı birlikler teşkilâtı

Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı

Deniz Harp Okulu ve Lisesi K.lığı

Deniz Yedek Subay Okulu K.lığı

Deniz Erbaş Orta Okulu K.lığı

Deniz Yeni Erat Talim Alayı K.lığı

Deniz Kurslar K.lığı (Torpido, Seyir, Makine, Denizaltıcılık, Mayın ve Mayın Tarama, Elektronik, Denizaltı Savunma Kursları)

Heybeliada Hastahanesi

Okul Filotillası Komodorluğu (TCG *Zafer*, TCG *Tınaz*)

Teşkilat dâhilindeki okullardan Deniz Harp Okulu ve Lisesi K.lığı ile Deniz Yedek Subay Okulu K.lığı; Heybeliada’da, Deniz Erbaş Orta Okulu K.lığı; Kasımpaşa’daki eski binasında, Deniz Yeni Erat Talim Alayı K.lığı ise İskenderun’da kendilerine tahsisli özel bir kıışlada eğitim vermekteydiler⁵³⁰.

⁵³⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 98.

Deniz Kurslar K.lığı da Heybeliada'daki binasında eğitim vermekteydi. Kuruluşunda bulunan kursların her birinin bir amiri bulunmakta ve bu amirlik, subay, gedikli erbaş ve erler için ayrı ayrı fakat aynı branşta farklı kapsam ve detayda kurslar icra etmekteydi. Böylece her bir silaha ait farklı seviyedeki kurslar bir grup teşkil oluşturmaktaydı. Ayrıca her bir silah kurs grubu için birer laboratuvar yaptırılmış, Amerikan askerî yardımları ile teknik açıdan geliştirildiği gibi elektronik eğitim araçları ile de takviye edilmişti. Daha sonraları Gölcük İkmal teşkilatında yer alan Levazım Okulu da kurs olarak bu teşkilata dâhil olmuştur⁵³¹.

Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı'nın teşkilatına birde hastahane ilave edilmiş, Heybeliada'da ve Komutanlık karargâhı yakınlarında bir hastanenin inşası kararı alınmış ve 1950 tarihinden sonra söz konusu hastanenin inşasına başlanmıştır⁵³².

Komutanlık teşkilâtına, bir Eğitim Filotilla Komodorluğu ilave edilmiş; donanma teşkilatından çıkartılarak hizmet dışı bırakılmış *Zafer* ve *Tınaztepe* Muhripleri ile Komutanlık'ın emrindeki ufak gemiler/vasıtalar da bu komodorluğun emrine verilmiştir⁵³³.

Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı 1946'daki teşkilinden itibaren Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurulduğu 1949 yılına kadar deniz okullarından mezun olan subay öğrenci sayıları yıllara göre aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Yıl	Deniz Harp Akademisi	Deniz Harp Okulu	Gedikli Erbaş Orta Okulu ⁵³⁴
1946 ⁵³⁵	2 Subay	51 Güverte, 17 Makine, 11 Levazım ve 1 Askerî Hakim Subay	36

⁵³¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 99.

⁵³² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 99; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 83.

⁵³³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 99; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 83.

⁵³⁴ Gedikli Erbaş Orta Okulu'nun 1946-1949 arası mezun sayıları tabloda gösterildiği gibidir. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 352.

⁵³⁵ Deniz Harp Akademisi ve Harp Okulu'nun mezuniyet tarihleri 30 Ağustos 1946'tır. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 52.

1947 ⁵³⁶	5 Subay	51 Güverte, 11 Makine, 12 Levazım, 1 Askerî Hakim ve 1 Askerî Öğretmen Subay	-
1948 ⁵³⁷	4 Subay	37 Güverte, 10 Makine, 16 Levazım Subay	74
1949 ⁵³⁸	3 Subay	39 Güverte, 16 Makine, 5 Levazım Subay	164

Tablo 9: 1946-1949 yılları arasında Deniz Okulları’ndan mezun sayıları⁵³⁹

Amerikan askerî yardımının başlaması ve çok sayıda Amerikan silah ve araçlarının hizmete girmesinin yanında 1948’den itibaren teşkilatta ve eğitimde de Amerikan sistemi esas alınmaya başlanmıştı. Bu kapsamda Harp Akademileri’ne gelen Amerikalı subayların teklifleri üzerine eğitim sistem ve sürelerinde çok temel değişiklikler yapılacaktı. Amerikalı uzmanlar tarafından; üç yıl süreli kesintisiz eğitim özellikle genç subayların deniz hayatından bu sürece uzak kalacak olmaları sebebiyle sakıncalı görülmüş ayrıca İkinci Dünya Savaşı’ndan alınan dersler doğrultusunda ders müfredatlarının ve talimnamelerin de esaslı bir şekilde değiştirilmesi zorunluluğu bildirilmişti. Buna uygun olarak Genelkurmay Başkanlığı emriyle Harp Akademileri’ndeki eğitim iki yıla indirilmiş, öğrencilerin harekât ve ikmal olarak iki ayrı sınıfta kurmay olarak mezun olmaları, bu kapsamda ilk yıl ayrı ikinci yıl birlikte ders görmeleri planlanmıştı. Birinci sınıftan sonra “kurmay yardımcısı” olarak mezun olan subaylar, karargahlarda birkaç yıl çalışacak sonrasında ikinci sınıfı okumak için tekrar akademiye gelecek ve o sınıfın sonundaki mezuniyetten sonra ancak kurmay subay olarak addedilebilecekti. Ayrıca eski sistemdeki üçüncü sınıf yerine de Kara, Deniz ve Hava Akademileri’nden mezunların devam edebileceği Müşterek Akademi açılacaktı. Kurmay subaylar birkaç yıl kıta hizmeti yapmayı müteakip bu akademiye devam edebileceklerdi. Bu şekilde her eğitim yılı sonrasında birer yıl kıdem de verilecekti. Eğer tez yazarlarsa artı bir yıl daha dördüncü yıl kıdemi verilecekti⁵⁴⁰. Bu

⁵³⁶ Deniz Harp Akademisi ve Harp Okulu’nun mezuniyet tarihleri 30 Ağustos 1947’dir. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 54.

⁵³⁷ Deniz Harp Akademisi ve Harp Okulu’nun mezuniyet tarihleri 30 Ağustos 1948’dir. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 55.

⁵³⁸ Deniz Harp Akademisi ve Harp Okulu’nun mezuniyet tarihleri 30 Ağustos 1949’dur. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 56.

⁵³⁹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 52-59. Kaynak söz konusu dönem için sadece subay sayılarını açıklamıştır. Erbaşlar (bugünkü astsubay) hakkındaki bilgi LGDAM’dan alınmıştır. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 352.

⁵⁴⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 329.

değişiklikler Deniz Harp Akademisi'nde 1 Ekim 1948'den itibaren uygulandı ve böylece eski sisteme uygun eğitime devam edenler en son 1950'de mezun oldu⁵⁴¹.

2.2.3.2. Tatbikatlar ve Manevralar

Bahriyedeki eğitim ve talimin en önemli aşamalarından biri de tatbikat ve manevralardır. Daha önceden tek bir gemi veya tek bir filo ile yapılan eğitim ve talimlerin yerini, donanmadaki gemi sayılarının artmasıyla birlikte çok sayıda gemi ve filolar almıştır. Bunun bir sonucu olarak da filolar avcı botları ve Eğitim Komutanlığı bağlısı birliklerle beraber hareket ediyor ve Hareket Şubesi'nin görev ve sorumlulukları daha fazla artmış ve zorlaşmış oluyordu⁵⁴². Donanma Komutanlığı bu zorlukların üstesinden gelerek muhriplerle denizaltıların, denizaltılar ile avcı botlarının, denizaltılar ile D.S.A. Okulu'nun, denizaltılar ile dalgıç birliklerinin, çeşitli zamanlarda Heybeliada'ya denizaltı muhrip ve mayın tarama gemisi sevk ederek donanma ile Eğitim Komutanlığı'nın birlikte eğitim-talim yapmasını sağlamıştır⁵⁴³. Ayrıca kara, deniz ve hava birliklerinin müşterek harekât icra kabiliyetini arttırmak maksadıyla müşterek manevra ve atışlar icra edilmiştir⁵⁴⁴.

Bütün bu zorlu ve eskiye nazaran daha karmaşık hale gelen eğitim ve talimler için Donanma Komutanlığı'nın teşkilatında bazı değişiklikler yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda personel, levazım, teknik ve ikmal ile ilgili işlerden sorumlu olan İkmal Şubesi ile harekât işlerinden sorumlu Harekât Şubesi teşkil edilmiş ve bu iki şube Donanma Komutanlığı Kurmay Başkanlığı'na bağlanmıştır⁵⁴⁵. Genelkurmay Başkanlığı'nda kuvvetler arasındaki müşterekliğin tekâmül etmesi maksadıyla bir hava kurmay binbaşısı Donanma Komutanlığı Harekât Şubesi'nin kadrosuna ilave etmiş, hatta Hv.Kur.Bnb. Cevdet Zeybek bu kadroya atanmış, fakat kendisinden sonra donanma emrine Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından tekrar atama yapılmamıştır⁵⁴⁶.

Amerikan askerî yardımı sebebiyle Gölcük'e yerleşen Amerikan subayları, Türk eğitim, tamir ve ikmal sistemlerini Amerikan sistemi ile benzeştirmek için yoğun

⁵⁴¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 330.

⁵⁴² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 98.

⁵⁴³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 99.

⁵⁴⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 99.

⁵⁴⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 99.

⁵⁴⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 99.

bir gayrete başladı. Alınan gemi, silâh ve materyalin de Amerikan standardında imâl edilmiş ve işletiliyor olması, Türk bahriyesinin bir an önce Amerikan sistemine uyum sağlamasını gerektiriyordu. Özellikle bu gemilerin donanmaya katılmasıyla Türk bahriyesine dahil olan modern radar ve sonarlar ile muharebe idare masaları ve mıknaşî tarama aletlerinin zamanla daha yeni modellerini de verecekleri beyan edilmişti⁵⁴⁷.

Türk bahriyesi, Amerika'dan alınan gemilerle birlikte Amerikan usulü çalışmaya da başladı. İnönü sınıfı denizaltı gemileri, K sınıfı mayın arama tarama gemileri ve Gemlik tipi muhripler, Türk Bayrağı çekilerek donanma teşkilâtında yerlerini almış ancak tamamen Amerikan sistemiyle çalışmaya başlamışlardı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Alman sistemi esaslarına göre oluşturulan Roleler ve aynı sistemde bir plana oturtulan talimler Amerikan sistemine göre yeniden düzenlenmişti. Gemilerin yanında çok sayıda cephane de alındığı için gemiler tarafından yapılan atışlı talimler ve atışlardaki isabet oranları ile personelin eğitim seviyesi çok kısa sürede beklenenin çok üstünde arttı⁵⁴⁸.

Denizaltı gemileri de Amerikan denizaltıları gibi 1949'dan itibaren cephe görevine gitmeye başladı. Ancak, Türkiye'de imkânlar kısıtlı olduğu için görevler ve edinilen tecrübeler de Amerikan gemilerine nispetle daha sınırlı oluyordu. Amerika'daki imkânlar olmasa da Amerika'dan alınma *Sakarya* denizaltısı ile 1942'dan beri Türk donanmasına hizmet eden 1939 yılı İngiliz yapımı *Muratreis* denizaltısı personeli tarafından, Komodor Albay Mazlum Özar komutasında 1949 yılında gidilen Doğu Akdeniz cephe görevinde, imkanlar kısıtlı olsa da çok büyük faydalar sağlanmış, tecrübeler edinilmiştir. Oysa ki; Amerikan denizaltıları cephe görevindeyken üzerlerinde çok sayıda uçak uçurularak ve aynı bölgelere muhripler gönderilerek⁵⁴⁹ denizaltıların suüstü ve hava hedeflerini tanımaları, onlardan sakınmaları, emniyetle görevlerini icra etmelerini sağlamak için farazî eğitimler yaptırılıyordu⁵⁵⁰.

⁵⁴⁷ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 107.

⁵⁴⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 107.

⁵⁴⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 107-108.

⁵⁵⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 108.

Türk donanması İkinci Dünya Savaşı sonrası hemen Ege Denizi'ne çıkamadı. Bunun başlıca sebebi savaş süresince dökülen mayınların büyük bir tehdit teşkil ediyor oluşuydu. Savaş sonunda toplanan San Fransisco Konferansı'nda, her devletin, kendi karasuları içindeki mayınları taramalarına karar verilmişti. En kısa sürede, tüm denizleri seyre emniyetli hale getirmek için herhangi bir ülke karasuları dışında olanların da yerine göre, ilgili devletlerce müştereken taranması planlanmıştı. Savaşa katılan devletler nereye mayın döktüklerini -doğru coğrafi sınırlarını vererek- İngiltere Bahriye Nezareti'ne bildirecek, tarama yapan devletler de taradıkları bölgeyle ilgili rapor vereceklerdi. Bu çalışmalar toplamında Amerikalı uzmanlarla birlikte çalışan İngiltere Bahriye Nezareti; Nemedri ismi verilen, dünya denizlerinin nerede mayınlı, nerede temiz olduğuyla birlikte mayınlı denizlere ait serbest geçit rotalarını da gösteren haritaları periyodik olarak yayınlamaya başlamıştı⁵⁵¹.

Bu kapsamda; Türk donanması da Almanlar tarafından Çanakkale ve Karadeniz Boğazı dışına dökülen mayınları taramaktan sorumluydu. Ancak donanma, bu mayınların hepsini birden tarayacak sayıda tarama gemisi yoktu. 1945 yılındaki tarama yapabilecek gemiler; Hızırreis sınıfı üç gambotun tadil edilmesiyle yapılan mayın tarama gemileriyle Kavak sınıfı iki motordan oluşuyordu. O sebeple biraz gecikmeli de olsa Çanakkale Boğazı dışındaki mayınlar tarandı⁵⁵².

Donanma 1946 yılı⁵⁵³ ve sonraki yıllarda da eğitim ve talim amacıyla manevra yapmaya devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ege Denizi'ne ilk defa 1946 yılında çıkan donanma, bunu ancak mayın tarama işlemi yapıldıktan sonra gerçekleştirebilmiştir. 1946'daki bu gezide Harp Filosu, İhtiyat Filo ve Denizaltı Filosu bulunmuştur. Harp filosunda TCG *Yavuz* ve beraberinde dört muhrip; İhtiyat Filosu'nda *Hamidiye*, *Mecidiye* ve *Peyk-i Şevket* gemileri; Denizaltı Filosu'nda ise toplam üç denizaltı bulunmuştur. 1946 Senesi manevrasından sonra ise İhtiyat Filo

⁵⁵¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 100.

⁵⁵² Filotilla Komodoru vazifinin alındığı tarihte Kur.Alb. Münir Engin idi. Ancak Büyüktuğrul, emeklilik niyeti, tayin isteği vb. şahsî sebeplerle bu vazifeyi yapmaktan geri durduğunu, yaşanan gecikmeler yüzünden Genelkurmay Başkanı ve Deniz Kurmay Başkanı Ankara'dan Çanakkale'ye gidip durumu yakından gördüklerinde Filotilla Komodorluğuna Kur.Alb. Rıdvan Koral tayin edildiğini ve Çanakkale Boğazı dışındaki mayınların ancak bu şekilde taranabildiğini belirtir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 101.

⁵⁵³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 436-437.

lağvedilerek İstanbul Tersanesi'ne; diğer filolar ise “uçaksavar sahası” olarak kullanılan Bandırma'ya uçaksavar atışı yapmak üzere ayrılmışlardır⁵⁵⁴.

1947 Senesi manevrasında Antalya'ya üç filo halinde hareket eden donanmada Harp Filo, Denizaltı Filosu ile Hücüm ve Emniyet Dilosu bağlısı gemiler katıldı. *Yavuz* ve beraberinde sekiz muhrip Harp Filosu'ndan, beş denizaltı Denizaltı Filosu'ndan, 13 gemi de Hücüm ve Emniyet Filosu'ndan olmak üzere çok sayıda gemi ilk defa bu büyüklükte bir talim gerçekleştirmiş, hava-deniz müşterekliğinin yanısıra İzmir Müstahkem Mevkii ile birlikte de bir tecrübe edilmiştir⁵⁵⁵. Hücüm ve Emniyet Filosu'nun komutanı olan Albay Fevki Gürel, İstanbul Boğazı Önü Tarama görevini üstlendi. *E* ve *Ç* sınıfı olan sekiz ve *A* sınıfı olan beş gemi boğaz önünü çok kısa bir sürede temizledi ve üst makamlara durum bildirildi. Yalnızca gemi cihazlarından birine dolaşan mayını farkedemeyen Bodrum gemisi teknenin altına gelen mayın sonucu aldığı yara ile 22 Mayıs 1947 tarihinde battı. Gemi personelinin yalnızca Üsteğmen Feyzullah Korel şehit oldu, geri kalan bütün personel diğer gemiler tarafından kurtarıldı⁵⁵⁶.

1948 yılında ise donanmanın faaliyetleri müştereklik esası doğrultusunda devam etti. Büyük bir grupla Kuşadası'na kadar gidip dönen donanma, 1'inci Ordu'yla birlikte müşterek manevralar yaparak seçkin gözlemci gününe katılan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü önünde gösteri sergilemiştir⁵⁵⁷. Yabancı general ve amirallerin de katıldığı⁵⁵⁸ bu manevradan sonra son derece şaşırtıcı bir resm-i geçit yapılmıştır⁵⁵⁹.

1949 yılında yapılan İkinci Dünya Savavaşı'ndan kalma mayınları tarama faaliyeti de Deniz Kuvvetleri'nin önemli faaliyetlerinden biri olmuştur. Bu doğrultuda gerçekleştirilen ve Bodrum önlerinde yapılan mayın tarama faaliyetler kapsamında Mayın Arama Tarama Filotillalarından birini Albay Muzaffer Besen komuta etmiştir.

⁵⁵⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 99. Bu atışlar esnasında o yıllarda deniz trafiğinin çok yoğun olmamasının avantajı yaşanmıştır. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 99.

⁵⁵⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 99.

⁵⁵⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 101.

⁵⁵⁷ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 99.

⁵⁵⁸ İbrahim Akkaya, “Yavuz Geliyor Yavuz...”, 32.

⁵⁵⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 99.

Yapılan faaliyet başarıyla icra edilmiş ve Türkiye de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı eliyle önemli bir insanî vazifeyi başarıyla icra etmiştir⁵⁶⁰.

1949 yılında yapılan manevraya Harp Filosu (TCG Yavuz ve altı muhrip), Hücum ve Emniyet Filosu (13 gemi) ve Denizaltı Filosundan (iki gemi) toplam 22 adet gemiyle İskenderun'a kadar gidip dönmek suretiyle icra edilmiş ve manevrayı da Donanma Komutan Vekili olan Tümamiral Sadık Altıncan sevk-idare etmiştir⁵⁶¹.

2.2.3.3. Plan-Prensipier

Dönemin belirleyicisi olan “Amerikan Yardımları” bağlamında Amerikan Deniz Kuvvetleri Stratejisi/doktrinine bakmak faydalı olacaktır. Amerika, Mahan politikaları doğrultusunda deniz kuvvetini kullanarak deniz hâkimiyeti tesis etmeye yönelik politikalarını ilk kez Theodore Roosevelt'in 1897'de Deniz Kuvvetleri'nden sorumlu Bakan Yardımcılığı görevine getirilmesiyle başlar. “*Denizleri ve okyanusları askerî veya ticarî amaçlarla kullanma ve düşmanı bunlardan uzak tutma*” ideali Amerikan Deniz Politikasının temelini oluşturur⁵⁶². Birinci Dünya Savaşı sonrası dünyadan bir nevi soyutlanarak kıtasına çekilen Amerika, özellikle pasifikte Japonya'nın güçlenişini engellemek ve kendisi o alanda hâkim olmak üzere Mahan'ın teorisi doğrultusunda denizaşırı üslere sahip olmayı politika olarak belirlemiş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Amerika kıtasında olmayan on dört askerî, üsse sahip olmuştur. 1938'deki bu sayı savaş sırasında ve sonrasında İngiltere ile yapılan ikili anlaşmaların da etkisiyle on yıl sonra birkaç bin ile ifade edilmeye başlanmıştır. Soğuk savaş süresince ABD-SSCB gerilimi üzerinden devam eden jeopolitik güç yarışında bir başka teorisyen ABD'li Nicholas Spykman Mackinder'in yaklaşımı doğrultusunda ABD'nin, Türkiye, Ortadoğu ve Batı Avrupa'da da askerî üsler kurması fikri benimsendi. 1940'ların sonunda ABD, Mahan'ın perspektifi üzerinden dış politikasını şekillendirdiği askerî güç (kapasite) ile küresel ekonomiyi yönetir hale gelmişti⁵⁶³.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehdidi altında silahlı kuvvetlerini modernleştirme ve güçlendirmeye çalışan Türkiye çareyi dönemin en güçlü

⁵⁶⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 101.

⁵⁶¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 100.

⁵⁶² Eda Tutak, *21. Yüzyılda Türkiye'nin Deniz Stratejisi Denizlerin ve Deniz Gücünün Önemi*, 15-16.

⁵⁶³ Yasemin Konukcu, “Amerika Birleşik Devletleri'nde Militarizm ve Deniz Politikalarına Etkisi”, 17-18.

devletinden yardım almakta bulmuştur. Yardımlar farklı yöntemlerle Türk bahriyesine ulaşmıştır. Çoğunluğu eski yapım Amerikan gemileri, bir miktar bakım işleminden sonra 1948'den itibaren Türk karasularına ulaşmış ve donanma emrine girmiştir. Gemilerde mevcut her türlü sistemi öğrenmek ve kullanmak üzere Amerika'ya gönderilen heyetler olduğu hatta bazı gemiler bu Türk mürettebatları tarafından getirildiği gibi Amerikan yardımıyla birlikte Türkiye'ye gelen çok sayıda heyet ve uzman tarafından Türk donanması hizmetine giren gemilere dair eğitim, bakım gibi uzmanlık desteği de verilmiştir.

Teçhizatı (gemi/platform) inşa eden ve sistemlerini de ona göre dizayn ederek üreten ve o platforma monte ederek kullanma prensiplerini (teknik konsept ve doktrinler) de buna göre belirleyen Amerikan Deniz Kuvvetleri; yukarıda da izah edildiği üzere teçhizatı sattıkları Türkiye'de Türk bahriye teşkilatlanmasının teçhizata göre yapılmasını-dönüşümünü sağlamışlardır. Her türlü teçhizat, seyir-muhabere-silah sistem ve cihazların birbiriyle entegreli ve belli bir maksada uygun kullanılması için oluşturdukları usuller (taktik veya stratejik konsept ve doktrin) de olduğu gibi Türk bahriyesine endoktrine edilmiştir.

1940'ların sonlarına doğru donanma kuruluşuna katılan gemi sayısı artınca Komutan Vekili Oramiral Mehmet Ali Ülgen hem personelin moral ve motivasyonunu hem de milletin bahriyeye karşı ilgi ve seviyesini artırmak için bir "Donanma Günü" düzenlenmesi emri verdi. Tüm amiral, komodor ve gemi komutanlarının katılımıyla *Yavuz* gemisinde yapılan toplantıda farklı teklif ve fikirler üzerinde yapılan tartışma sonucunda, Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa⁵⁶⁴ kumandasındaki Osmanlı donanmasının Haçlı donanmasını büyük bir yenilgiye uğrattığı 1538'deki Preveze Deniz Zaferi'nin yıldönümü tarihi olması sebebiyle "27 Eylül" gününün her yıl "Donanma Günü" olarak kutlanması kararlaştırıldı. Böylece, günümüzde "Preveze Deniz Zaferi ve Türk Deniz Kuvvetleri Günü" olarak devam eden kutlamaların ilki 1948 yılında yapıldı. 27 Eylül 1948⁵⁶⁵ günü Dolmabahçe önüne demirleyen donanma

⁵⁶⁴ Beşiktaş'ta, Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi'nin karşısındaki parka dikilen Barbaros Anıtı, 25 Mart 1944 günü açılmıştı. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 49.

⁵⁶⁵ Akkaya tarihi 1949 olarak vermektedir. Bkz. İbrahim Akkaya, "Yavuz Geliyor Yavuz...", 32.

gemileri (Yavuz, sekiz muhrip, 13 tarama ve 4 denizaltı gemisi olmak üzere toplam 26 gemi) hem mürettebat hem de halk için coşkulu bir kutlama vesilesi oldular⁵⁶⁶.

2.3. Amerikan Yardımları

Türkiye'nin batı ittifakına dahil olması ve bu çerçevede yapılan Amerikan yardımları, aslında Türkiye'nin içinde bulunduğu zorlu şartların bir sonucudur. Bağcı, Türkiye'nin Batı ittifakına dahil olmasını iki ana sebebe bağlar. Bu sebepler, Sovyetler Birliği'nden gelen tehdidin bertaraf edilmesi ve kalkınma için yabancı sermayenin gerekli olduğunun kabul edilmesidir. İlk Amerikan yardımları askerî olacak ve Truman Doktrini adıyla bilinen program kapsamında gerçekleşecek bu yardımlar Türkiye'yle birlikte onun komşusu olan Yunanistan'ı da kapsayacaktır⁵⁶⁷. Bu sürecin hemen öncesinde İkinci Dünya Savaşı boyunca İngilizler tarafından desteklenen Yunanistan'da savaştan kısa bir süre sonra Sovyet etkisi ile meydana gelen komünist isyan ve beraberinde çıkan iç savaş da İngilizlerin desteği, askerî yardımlar sayesinde bastırılmıştır⁵⁶⁸. Dolayısıyla hem Türkiye hem de Yunanistan, içlerindeki ekonomik ve siyasî çalkantılar sebebiyle Batı blokuyla ittifak kurmak zorunda kalmışlardır. Fakat resmî ağızdan yapılan ifadeler esasında tam olarak bu şekilde olmayacaktır. 1947'de dönemin Dışişleri Bakanı olan Necmettin Sadak herhangi bir bloktan taraf olmadıklarını, blokların dünyanın menfaatine olamayacağını, tek bir bloktan yana olduklarını, onun da Birleşmiş Milletler olduğunu beyan etmiştir⁵⁶⁹. Bu ifadelerin Sovyetler'in doğrudan tepkisini çekmeme amacıyla yapıldığı düşünülebilir.

İkinci Dünya Savaşı süresince gecikmeli ve yapılan mutabakatlardan eksik olsa da İngilizler'den askerî yardım almış bir diğer ülke Türkiye'dir. Savaştan sonra Türkiye de Sovyet tehdidinden payını almıştır. Sovyetler'in Türk Boğazları'nın savunmasına katılma ve Kars ile Ardahan illerini istedikleri -sert- taleplere karşı Türkiye kararlı bir tutum sergilemiş, her fırsatta kendi bağımsızlığını tehlikeye

⁵⁶⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 108; İbrahim Akkaya, "Yavuz Geliyor Yavuz...", 32.

⁵⁶⁷ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 4. bs. (Ankara: ODTÜ Yayınları: 2014), 6-7.

⁵⁶⁸ Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 84; Pınar Selçuk Özgür, "Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 57 (Güz 2015): 101-103.

⁵⁶⁹ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 8.

düşürecek tutum ve davranışlardan kaçınmıştır⁵⁷⁰. Buna rağmen, Sovyet tehdidinin Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında en yakınlarına kadar gelmiş olduğu hafızasında olan devletin siyasî ve askerî kadroları, Türkiye'yi destekleyecek güçlü müttefik arayışına girmiştir.

Savaş süresince fiyatları artan gıda ve hammadde ihracatıyla oldukça iyi gelir elde eden Türkiye, savaş sonrası fiyatların düşmesiyle birlikte Sovyet tehdidine karşı tedbir amacıyla silah altında tuttuğu çok sayıda askerin ihtiyaçlarının getirdiği ekonomik yük ile karşı karşıya kalmıştı⁵⁷¹. Bununla birlikte; o yıllarda 245 Milyon dolarlık altın ve döviz stoğu olan Türkiye, Sovyet tehdidinin savaşa yol açma ihtimali sebebiyle kullanmıyordu. Tüm bu sebepler, Türk hükümetini dış borç arama/alma çaresine yönlendiriyordu⁵⁷².

Türkiye için ABD, İkinci Dünya Savaşı'nda da destek aldığı ve o yıllarda diğer birçok ülke için olduğu gibi neredeyse destek alınabilecek tek ülkeydi. Bu sebeple 1945 yılı sonlarında ABD'den 300 Milyon dolar kredi istenmiş, ancak olumsuz yanıt alınmıştı. ABD, 1946 yılı Ekim ayında Türkiye'ye beş yıl vadeli ve % 4 faizli 25-50 Milyon dolar tutarında bir kredi verilebileceğini bildirmiş olmakla birlikte bu miktar, Türkiye'nin ekonomik sorunlarını gidermeye çok uzak görünüyordu⁵⁷³.

Türkiye ve ABD arasındaki ekonomi eksenli inişli çıkışlı ilişkilerin yaşandığı günlerde ABD, 1944'te vefat eden Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesinin Missouri Savaş Gemisi ile İstanbul'a gönderilmesine⁵⁷⁴ karar verildiğini ve geminin 1946 Mart'ının sonlarında New York'tan hareket edeceğini duyurdu⁵⁷⁵.

⁵⁷⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 102; Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12, s. 21 (Haziran 2009): 379-380.

⁵⁷¹ Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası (1945-1991)* (İstanbul: DER Yayınları, 2016), 33-34.

⁵⁷² Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Münasebetleri* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1991), 90.

⁵⁷³ Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Münasebetleri*, 91-92.

⁵⁷⁴ Vefat eden diplomatların cenazelerinin ülkelerine savaş gemileriyle gönderilmeleri normal bir nezaket kuralı sayılmaktadır. Ancak bu maksatla siyasi çevrelerde şaşkınlığa yol açacak şekilde ABD Donanması'nın en büyük gemilerinden birinin seçilmesi, Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasını engellemeye yönelik bir hareket olduğu açıktır. Missouri'nin bir Türk diplomatın cenazesini ülkesine getirmek bahanesiyle Akdeniz'e gönderilmesi, Amerika'nın Sovyetler Birliği'nin eylemlerine karşı net bir tavır almaya başladığının kesin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Münasebetleri*, 73-74.

⁵⁷⁵ Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı", 382.

Gambot diplomasinin örneklerinden biri olarak ABD'nin en büyük zırhlılarından Missouri zırhlısı, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek 5 Nisan 1946'da Dolmabahçe önlerine demirlediğinde ABD'nin Türkiye'nin yanında olduğu ve Sovyetler'in bir süredir devam eden Türk Boğazları üzerindeki statü değişikliğine dair taleplerinin kabul edilmeyeceği mesajı da verilmiş oldu⁵⁷⁶.

Türk-Amerikan ilişkilerinde Missouri'nin İstanbul ziyareti sonrası yaşanan bir diğer olumlu gelişme; 7 Mayıs 1946'da yapılan anlaşmayla⁵⁷⁷ ABD'nin, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı süresince “Ödünç Verme ve Kiralama Yasası” kapsamında aldığı borçları silmesi olmuştur⁵⁷⁸. Türkiye, bu anlaşmayla o güne kadar ABD'den aynı kapsamda almış olduğu tüm araç-gereç ve malzemeyi toplamda 4,5 milyon dolar ödeyerek kendi mülkiyetine geçirme hakkı elde etmiştir⁵⁷⁹.

Sovyet tehdidi karşısında savunmasını güçlendirmek isteyen Türkiye, dönemin en güçlüsü olarak gördüğü ABD'nin desteğini almak için gayret göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak Amerikan Senatosu, 23 Ocak 1947'de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu için beş yıllık bir plan dahilinde bir maddi yardım paketini onaylamıştır. Bu kapsamda; Kara Ordusu için 48.500.000TL, Hava gücü için 26.750.000TL, Bahriye için 14.750.000TL'lik bir yardım öngörülmüştür⁵⁸⁰.

1947'de “Truman Doktrini” çerçevesinde başlayan Amerikan askerî yardımını, savaştan büyük yıkımla çıkan Avrupa ülkelerinin imar edilmesi maksatlı “Marshall Yardımları” adını taşıyan Amerikan ekonomik yardımları takip etmiştir. Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye yapılan ekonomik yardımın amacı, Türk ekonomisinin geliştirilmesinden çok Türk savunmasının güçlendirilmesiydi. ABD'den 1947-1961 yılları arasında 1,862 milyon dolar tutarında askerî yardım ile 1,394 milyon dolar

⁵⁷⁶ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, c. 1, ed. Baskın Oran, 20. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 524-525. Boğazlar üzerindeki Sovyetler Birliği ile Amerika arasındaki rekabet hakkında özet bilgi için bkz. Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, 525-526, 528.

⁵⁷⁷ Anlaşmanın metni için bkz. Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri* (Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1991), 143-147.

⁵⁷⁸ Böylece ABD, tıpkı benzer anlaşmalarla Avrupa'daki müttefiklerine yaptığı gibi, savaş sonrasında ekonomik bir darboğazdan geçmekte olan Türkiye'yi de bir yükten kurtarmış oluyordu. Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, 525.

⁵⁷⁹ Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası* (İstanbul: Der Yayınları, 2006), 37; Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı”, 384.

⁵⁸⁰ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 53.

tutarında ekonomik yardım olmak üzere toplam 3,256 milyon dolarlık yardım sağlanmıştır⁵⁸¹.

Amerikan yardımlarından önce Türk Silahlı Kuvvetleri'nde farklı esaslara dayanan teşkilat, sistemler-malzeme ve eğitim vardı. Kara ordusu tarafından Alman ordusunda uygulanan esaslar, hava gücü tarafından önce Fransız havacılığının etkisinde daha sonra İngiliz hava kuvvetleri örnek alınarak, bahriye de İngiliz bahriye esaslarına göre teşkilatlanılmış ve eğitimleri de ona uygun yapılmaktaydı. Amerikan yardımı başladığında adeta ilk iş tüm bu farklı ülke silah, sistem, teşkilat ve eğitimlerinin Amerikan sistemine uyumlandırılması oldu. Bu maksatla görevlendirilen Amerikalı uzmanlar birkaç direnme dışında bir engelle karşılaşmadıkları, ABD'ye kursa giden ve ABD'li uzmanlar tarafından Türkiye'de eğitime tabi tutulan personel sayısı da arttığı için daha kolay amaçlarına ulaştılar. Türk askerinin Kore'ye gönderilmesi ile Amerikan silah, sistem ve malzemelerini kullanan, teşkilat ve eğitimlerini de Amerikan esaslarına göre yapan askerler de bu dönüşümün hızlandırıcıları oldular⁵⁸².

Yapılan Amerikan yardımlarının gazetelere yansıyan tarafına bakıldığında ABD Savaş Bakanı'nın Türkiye'ye yaptığı ziyaret gibi haberlerin mevcut olduğu görülür. 18 Aralık 1948 *Akşam* gazetesine yansıyan habere göre Ankarapalas'ta ABD Ordu Bakanı Kenneth Royall'in onuruna bir yemek verilmiş, yemeğe Savunma Bakanlığı Müsteşarı Voorheas, ABD Genelkurmay Başkanı Thomas Rimerman, İstihbarat Dairesi Başkanı Albay Henru Byroade ve Albay William Peters katılmıştır⁵⁸³. Benzer şekilde Türk Genelkurmayının da Amerika'ya ziyaretleri olmuş ve yardımın kapsam ve içeriği ile ilgili temaslarda bulunulmuştur. Örneğin ABD heyetinin yapmış olduğu bu ziyaretten bir yıl önce, 5 Ekim 1947'de de Genelkurmay Orgeneral Salih Omurtak ABD'ye gitmiştir⁵⁸⁴. Bu ziyaretlerde yardım ve işbirliklerinin nitelik ve nicelikleri de görüşülmüştür.

Marshall yardımı ile Truman Doktrini yardımlarının ortak özelliği, Türkiye'nin dışa bağımlılığına sebep olmasıdır. Marshall Planı kapsamında Türkiye'de yapılacak

⁵⁸¹ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013), 48.

⁵⁸² Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, 179-180.

⁵⁸³ "İnönü Amerika Ordu Bakanı'nı Kabul Etti", *Akşam*, 17 Eylül 1948, 1, 2.

⁵⁸⁴ "İnönü Amerika Ordu Bakanı'nı Kabul Etti", *Akşam*, 17 Eylül 1948, 1, 2.

olan yardımların nerelerde kullanılacağına ABD’li yetkililerin karar vermesi Türk ekonomisine ileride olumsuz şekilde yansiyacaktır⁵⁸⁵. Üstelik bu durum sadece ekonomik değil, sosyal hayata da yansımış, ABD’nin Türkiye’deki imajı yükselmiş, ABD ürünlerini kullanmanın bir prestij göstergesi olduğu anlayışı yerleşmiş, Amerikan çizgi roman karakterleri Türkiye’deki çocukların da kahramanı olmuş, böylelikle ekonomik bağımlılıktan çok daha tehlikeli ve kurtulması diğerine göre çok daha zor olan kültürel bağımlılık başlamıştır. Fakat bu durum aslında “denize düşerken yılanı sarılmak” deyimindekine benzer şekilde Sovyet talepleri ve tehdidine karşı ABD yardımlarını kabul etmek olarak tezahür etmiş, bu durum 1991’de Sovyetler’in dağılmasına kadar sürecek olan Soğuk Savaş yıllarında Türkiye’nin istikametini de tayin etmiştir⁵⁸⁶.

Türkiye’nin NATO’ya üye olması ile 1952’yi takip eden yıllarda ABD’nin askerî yardımları üyelikten önceki yıllara oranla artış göstermiş, ekonomik yardımlar ise inişli çıkışlı bir yol izlemiştir. Ekonomik yardımların devamı Türk hükümetlerine Amerikalı uzmanlar tarafından önerilen istikrar politikalarına göre şekillenmiş, dolayısıyla ABD yardımlar yoluyla Türkiye’nin askerî yapısına (teşkilat, teçhizat, tefekkürat) müdahale ettiği gibi ekonomi programlarına da kolaylıkla müdahale etmiştir. Yardımların devamlılığını isteyen hükümetler de politikalarını ABD’ye göre şekillendirmiştir⁵⁸⁷.

2.3.1. Truman Doktrini ve Askerî Yardımlar

Yaşamakta olduğu ekonomik sıkıntılar ve giderek artmakta olan Sovyet tehdidine karşı, kendisinde Türkiye ile Yunanistan’ı destekleyecek gücü bulamayan İngiltere; 21 Şubat 1947’de ABD’ye iki nota vererek Türkiye ve Yunanistan’ın Batı savunması için önemini hatırlatarak bu devletlere askerî ve ekonomik yardım yapılması gereğini dile getirmiş, 1 Nisan 1947’de vermeyi keseceği yardımın sorumluluğunu ABD’nin yüklenmesi gerektiğini bildirmiştir⁵⁸⁸.

⁵⁸⁵ “Gl. Salih Omurtak Bu Sabah Amerika’ya Hareket Etti”, *Akşam*, 5 Ekim 1947, s. 1.

⁵⁸⁶ Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı”, 395.

⁵⁸⁷ Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 65.

⁵⁸⁸ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, 441-442; Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 37.

Sovyetlerin yayılmasını kendi etki alanı için de bir tehdit gören Amerikan yönetimi, İngilizler'in yardım misyonunu devralmak üzere harekete geçmeye karar vermiş⁵⁸⁹; bu maksatla daha önce siyasî alanda alınan tedbirlere⁵⁹⁰ ilave olarak askerî ve ekonomik yardım sağlamak suretiyle Türkiye ve Yunanistan'ın savunma güçlerini arttırmak hedeflenmiştir. Amerikan Başkanı Truman 12 Mart 1947'de Kongre'ye, komünizmin yayılmasını durdurma amacı taşıyan ve bu amacı gerçekleştirmek için bağımsızlıklarını korumaya çalışan Türkiye ve Yunanistan'a askerî ve ekonomik yardım yapmayı içeren bir program sunmuş⁵⁹¹, yardım yapılmazsa bu iki ülkenin demokratik batı dünyası için kayıp olacağı kaygısını ifade etmiştir⁵⁹². Truman'ın iki ay boyunca Kongre'de tartışılan talepleri sonunda kabul edilmiş ve bildiri olarak da yayınlanmıştır. "Truman Doktrini" adıyla anılan bu bildiride Başkan, ayrıca söz konusu yardımın yapılması maksadıyla Ortadoğu düzenini korumak üzere kendisine yetki verilmesini kabul ettirmiş⁵⁹³, hatta yeni yetkiler gerekirse kongreye bilgi vereceğini de belirtmiştir⁵⁹⁴. Bu kapsamda, ekonomik amaçlarla kullanılmak üzere Yunanistan'a 300 milyon, güvenlik amaçlarıyla kullanılmak üzere Türkiye'ye 100 milyon dolarlık askerî yardım verilmesi onaylandı⁵⁹⁵.

Amerikalı uzmanlara göre savaşa girmeyen Türkiye'nin sadece askerî yardıma ihtiyacı, savaşa giren Yunanistan'ın ise hem askerî hem de ekonomik yardıma ihtiyacı olduğu değerlendirildiğinden miktar bu şekilde belirlenmiştir. Bu esnada Türkiye'ye yapılacak askerî yardımın yeterli olacağı bütçe üzerindeki savunma harcamaları yükü azaltılırsa Türkiye ekonomisinin de kendiliğinden düzeleceği şeklinde bir

⁵⁸⁹ Bu gelişmeler üzerine; öncelikle Dışişleri Bakanı George Marshall, Savaş Bakanı Robert Patterson ve Donanma Bakanı James Forrestal ile müteakiben Dean Acheson ve Henderson'la görüşen ABD Başkanı, İngiltere'nin keseceği yardımın ABD tarafından verilmesi yönünde karar aldı. Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı", 386-387.

⁵⁹⁰ ABD 2 Kasım 1945 tarihinde Türkiye'nin Boğazlar hususundaki tezini destekleyen bir nota yayınlamış, böylelikle aynı yıl düzenlenen Postdam Konferansı'nın akabinde Türkiye'nin yanında yer almıştır. Bkz. Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 523.

⁵⁹¹ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 528-531; Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Münasebetleri*, 105; Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 38; Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 426-428.

⁵⁹² Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 7.

⁵⁹³ Kemal Eker, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kuruluşundan (1 Temmuz 1949) 11 Eylül 2001 Tarihine Kadar Bahriyemizin Teşkilatlanması (1922-1949)", 261.

⁵⁹⁴ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 428.

⁵⁹⁵ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 47; Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Münasebetleri*, 105; Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 38. Bu süreçte Türkiye'ye yardım yapılmasını engellemeye çalışanlar oldu. Bkz. Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 531

değerlendirme yapılmıştı. Ancak ABD askerî yardımları ile alınan araç, gereç ve askerî malzemenin bakımları için gereken (yıllık 400 milyon civarı) miktar ekonomiye ilave bir yük getirmiş, bu sebeple Amerikalı uzmanların Türkiye ekonomisinde beklediği olumlu etki gerçekleşmemiştir⁵⁹⁶.

Doktrin, “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu” adıyla kanuna dönüştü ve Başkan Truman, 22 Mayıs 1947’de kanunu onaylayarak yürürlüğe soktu⁵⁹⁷. Kanun, ABD’nin Türkiye ve Yunanistan’a yardım vermesini, bu ülkelerde kısa veya uzun sürelerle yerleşecek askerî heyetlerle söz konusu yardımların usulüne uygun⁵⁹⁸ kullanılıp kullanılmadığını denetleme yetkisine sahip olması şartına bağlamıştı⁵⁹⁹.

23 Mayıs 1947 tarihinde, Başkan Truman’ın Yardım Kanunu’nu imzalamasından bir gün sonra Ankara’ya gelen Amerikan heyeti, başkanlığını General Lunsford Oliver’ın yaptığı Hariciye, Harbiye ve Donanma Bakanlıklarının temsilcilerinden oluşan 22 kişilik bir gruptan oluşmaktaydı. Altı hafta boyunca Türkiye ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin mevcut durumunu inceleyen heyet, ekonomik gücün geliştirilmesi gerektiğini, asker sayısının azaltılarak teçhizatın modernize edilmesi gerektiğini tavsiye etti. Türkiye’nin kendi kendine yetebilen müstakil bir güç olması için üç yıla ihtiyaç duyulduğu tespit edildi ve personelin teknik eğitimi ile malzeme için 14.750.000 dolar, tersanelerin tamirâtı için 5 milyon dolar, diğer tüm harcamalar için de toplam 100 milyon dolarlık bir yardım yapılması kararını verdi⁶⁰⁰.

ABD’den aldığı yardımın Türkiye’de nasıl kullanılacağını temel hükümlerini içeren “Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma”, 12 Temmuz 1947’de⁶⁰¹ imzalandı. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Dışişleri Bakanı Hasan Saka, ABD Hükümeti adına Ankara Büyükelçisi Edwin C. Wilson tarafından imzalanan anlaşmada, yardımın; Türk Hükümetinin talebi üzerine, Türkiye’nin istiklâlini ve

⁵⁹⁶ Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 48, 50.

⁵⁹⁷ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, 532; Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 428.

⁵⁹⁸ Bu madde uzun yıllar sonra 1964’te Kıbrıs’ta yaşanan olaylarda Türkiye’nin tabiri caizse elini kolunu bağlayacaktır. Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 429.

⁵⁹⁹ Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 49; Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 428. Ayrıntılı bilgi ve antlaşmanın metni için bkz. Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, 162-165.

⁶⁰⁰ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, 532.

⁶⁰¹ *Düstur*, III. Tertip, c. 28, 1485-1488; *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1947, 1. Antlaşmanın metni için bkz. Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, 162-165; Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, 3. bs. (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1975), 171-175.

egemenliğini korumak amacıyla⁶⁰² Türk Silahlı Kuvvetleri'ni güçlendirmek ve ekonomik istikrara katkı sunmak sağlamak amacıyla verildiği not edilmişti⁶⁰³. Anlaşmanın ikinci maddesi gereği yardımlar sadece veriliş amacına uygun olarak kullanılabilir, diğer bir söyleyişle komünist yayılmacılığı tehdidi dışındaki maksatlarla kullanılamayacaktır⁶⁰⁴.

Ayrıca o gün etkisi tam olarak kestirilememiş olsa da anlaşmanın dördüncü maddesi olarak konulan “verilen yardım malzemelerinin mülkiyetinin Türkiye’ye ait olmadığı ve tahsis amacı dışında kullanılamayacağı” ifadesi iki ülke arasında farklı anlaşılmalara ve ülkeler arası ilişkilerde anlaşmazlıklara yol açmıştır⁶⁰⁵. Anlaşma üçüncü maddesi ile de Türk Hükümeti’ne Türkiye’de ABD yardımı hakkında kamuoyunu sürekli bilgilendirme sorumluluğu verilmiştir⁶⁰⁶. Bu anlaşmanın onaylanması için TBMM’de yapılan görüşmelerden sonra Meclis, 01 Eylül 1947’de 5123 sayılı kanunla kabul etmiş⁶⁰⁷ ve 5 Eylül 1947’de Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁶⁰⁸. Büyüktuğrul, anlaşmanın kabul edilmesi ile ilgili olarak İkinci Dünya Savaşı’nın, gemi ve silah fiyatlarının artmasına sebep olmuş ve ortaya çıkmış olan yeni silah ve malzeme ikmalini tedarik etmek zor bir duruma gelmiş olduğundan bu durumlar karşısında Türkiye’nin, ABD’nin yapmış olduğu yardım teklifindeki samimiyete inandığını ifade etmektedir⁶⁰⁹.

Türkiye’ye yapılan Amerikan askerî yardımlarının en üst seviye sorumlusu, Ankara’da yerleşik Amerikan Sefiri idi. Ankara’da ayrıca, askerî yardım işlerinin sistemli bir şekilde yürütülebilmesi ve anlaşmanın 2’nci maddesinde belirtilen sorumlulukların gerçekleştirilebilmesi için “Amerikan Askeri Yardım Kurulu”⁶¹⁰

⁶⁰² Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, 171, 176.

⁶⁰³ Hüner Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası: Batı’nın Güdümündeki Türkiye*, 47.

⁶⁰⁴ Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, 172-173, 176.

⁶⁰⁵ Bu maddenin askerî yardım kapsamında alınan silah, araç ve malzemenin Türkiye’nin sadece kendi savunması kapsamında kullanılabileceğini dikte ettiği gerekçesiyle 1964’te Türkiye’nin Kıbrıs’ta kullanmasına müdahale edilmiştir. Bkz. Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, 534.

⁶⁰⁶ Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, 173, 176.

⁶⁰⁷ Muzaffer Kıran ve Gültekin Güneri, *NATO Kanun ve Andlaşmaların Türkiyedeki Mukayeseli Tatbikatı* (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1962), 36.

⁶⁰⁸ *Resmî Gazete*, 05.09.1947, s. 6699, 12869-12870.

⁶⁰⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 102.

⁶¹⁰ Kurulun İngilizce isminin baş harflerinden oluşan Türkiye’ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu’nun kısaltılmış adı JAMMAT (Joint American Military Mission for Aid to Turkey) olan isim 1958’de JUSMMAT’a dönüşmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Barış Celep, *Türkiye’ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye’deki Faaliyetleri* (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018), 11. Tezin

oluşturuldu ve kurulun teşkili için görevlendirilen Amerikan personeli Ekim 1947’de Türkiye’ye gelmeye başladı⁶¹¹. Türkiye, yardım alan diğer Avrupa devletlerinden farklı olarak yardım için teşkil edilen kurulda görevlendirilen asker veya sivil Amerikan kişilerine herhangi bir diplomatik ayrıcalık tanımamıştır⁶¹². Tümgeneral rütbesinde bir başkan tarafından idare edilmesi planlanan kurulun ilk başkanı General McBride idi. Kurulun kara, hava ve deniz olmak üzere üç ayrı kısmı vardı. Deniz heyeti, tümamiral rütbesinde bir başkan emrinde çalışan Amerikan subayları ile bu subaylara tercümanlık hizmeti verecek Türk personelden teşkil edilmişti. Deniz heyetinin ilk başkanı Amiral Seattle idi. Bunun dışında uzman personelle teşkil edilen iki ayrı gruptan birisi fabrika ve tesisler danışmanlığı için Gölçük’te, diğeri eğitim hususlarında danışmanlık için İstanbul’da görev yapmıştır⁶¹³.

Geçici olan ABD yardımları, Kongre’de zamanla çeşitli kanunî düzenlemeler yapılarak kalıcı hale geldi. Yardımlar Kongre tarafından 1948’de Dış Yardımlar Yasası’na dahil edildi. 6 Ekim 1949’da karşılıklı Savunma Yasası’nın kabulü ile tüm yardımlar bu kapsamda değerlendirilmeye başlandı. Bir görüşe göre Truman Doktrini kapsamında gelen yardımlar resmî yardım miktarını bulmadı. Türkiye’ye gelen yardım belirtildiği 100 milyon dolar rakamının altında kalarak yıllık 69 milyon doları ancak buldu⁶¹⁴. Yardımların birkaç başlık altında ve farklı idarî mekanizmalar tarafından yönetilmesi dikkate alındığı görüşe göre 1947 ile 1951 arasındaki süreçte 400 milyon dolara ⁶¹⁵ ulaştı. Buna göre 1947-49 yılları arasında Truman Doktrini kapsamında yapılan askerî malzeme yardımları da dahil Türkiye’ye verilen 152.500.000 dolarlık yardımın 147.500.000 doları kara, hava ve deniz kuvvetleri modernizasyonu için kullanılırken 5.000.000 doları ise yol yapım işleri için kullanılmıştır. Son kısım

yayınlanmış hali için bkz. Barış Celep, *Türkiye’ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye’deki Faaliyetleri* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2020).

⁶¹¹ M. Kıran ve G. Güneri, *NATO Kanun ve Andlaşmaların Türkiye’deki Mukayeseli Tatbikatı*, 36.

⁶¹² Bu durum, Türkiye’nin NATO’ya üyeliğinden sonra değişmiş ve Türkiye’de görevli askerî yardım kurulu personeline NATO Kuvvetler Statüsü Anlaşması’nda belirlenen diplomatik ayrıcalıklar 1954 yılından itibaren tanınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Kıran ve G. Güneri, *NATO Kanun ve Andlaşmaların Türkiye’deki Mukayeseli Tatbikatı*, 38. Buradan da çok net görüleceği şekilde Amerika tarafından münferiden başlatılmış bir işbirliği NATO çatısı altına alınarak başka bir seviyeye çekilmiş, NATO’nun varlığı ve adı; kendi işlerini kolaylaştırmak ve faaliyetlerini daha da meşrulaştırmak için Amerika tarafından kullanılmıştır.

⁶¹³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 103.

⁶¹⁴ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, 534; Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı”, 390.

⁶¹⁵ Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı”, 390.

ABD'nin muhtemel bir Sovyet saldırısında kullanılmak üzere planlanan ikmal hatları için kullanılmıştır⁶¹⁶. Silahlı kuvvetler için ayrılan yardımın yüzde 78 civarındaki kısmı kara ve hava kuvvetine, yüzde 16 civarındaki kısmı deniz kuvvetine, geri kalan kısmı ise askerî önemi olan karayolları yapımı ve diğer altyapı tesisleri için tahsis edilmiştir⁶¹⁷. Bu yardımlara karşın, Türkiye bakım ve yedek parça, modernizasyon vb ihtiyaçlarını kendi bütçesinden karşılamak zorunda kalmıştır. Bu zorunluluk bütçeye yıllık yaklaşık 143 milyon dolarlık bir yük getirmiş, bu durum Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında elinde bulunan dolar rezervlerinin hızla erimesine yol açmış ve artan ithalat oranına paralel olarak dış ticaret dengesi bozulmuştur⁶¹⁸.

ABD yardımıyla gelen eski silahların en büyük dezavantajı, büyük bir kısmının raf ömrünü doldurmuş ve hasarlı olmasıydı. Fakat daha da kötüsü bu silahların anlaşmada belirtilen kapsam dışında kullanılamaması ve mülkiyetinin ABD'ye ait olmasıdır. Bu durum 1964'te Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı harekâta karşı çıkılmasına ve yardım malzemelerinin geri alınmasıyla tehdit edilmesine yol açmıştır⁶¹⁹. Süper güçten destek alınıyor olmasının verdiği siyasî başarı düşüncesi⁶²⁰ ile birlikte büyük umut bağlanan askerî yardımlarla Türkiye'nin kuvvetleneceği düşünülmekteyken gerçekleşen durumda Türk Silahlı Kuvvetleri, çok büyük oranda Amerikan yapımı araçlar, silah, sistem ve malzemeleriyle donatılmış ancak ağır şartlarla yapılmış bir anlaşmanın bağlayıcı hükümleri sebebiyle millî politika ve amaçlara hizmet konu olduğunda hareketsiz kalmıştır⁶²¹.

Truman Doktrini yardımlarıyla tesis edilen ABD'ye yakınlık ile Sovyet tehdidine karşı jeostratejik bir gücün desteği alınmaya başlanmış ancak bu durum ABD'nin Türkiye'nin de bulunduğu bölgeye dair kendi stratejik, jeostratejik, siyasî, ekonomik gibi alanlardaki plan ve çıkarları dahilinde cereyan etmiştir. Yardımın devamını isteyen Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri de bu duruma uygun olarak ABD yanlısı politikalar izlemiştir⁶²².

⁶¹⁶ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 534-535.

⁶¹⁷ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 429.

⁶¹⁸ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 536.

⁶¹⁹ Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, 177-178; Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı", 394.

⁶²⁰ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 8.

⁶²¹ Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, 178-179.

⁶²² Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 429.

Diğer yandan ABD, Türkiye ve Yunanistan'a askerî yardımla birlikte dünyanın neresinde olursa olsun komünist yayılcılığın engellenmesi amacıyla kendi dış politikasında "Sovyetler Birliği'ni Çevreleme Politikası"nı da uygulamaya koymuş, bu kapsamda; Sovyetler Birliği tehdidi altında veya komünist bir devlet tarafından desteklenen iç savaşların olduğu ülkelere yardım etme kararı almıştı⁶²³. Bununla birlikte ABD, komünist yayılcılığı engellerken kendi ekonomik ve siyasi anlayışını benimsetmeyi de amaçlamıştır⁶²⁴.

2.3.2. Marshall Yardımları

Türkiye'ye yapılan ABD yardım paketlerinden bir diğeri Marshall Yardımları'dır. ABD'li general ve Savunma Bakanı olan Marshall tarafından planlandığı için bu isimle anılır. İkinci Dünya Savaşı'nın iki büyük galibi olan ABD ve Rusya'nın zaman ilerledikçe dünyadaki iki kutbu teşkil edeceğini ve ABD için büyük bir risk teşkil edeceğini gören Marshall, 1947 yılında Harvard Üniversitesi'ndeki bir konferansında Rus tehdidine atıf yaparak Avrupalı devletlerin bir an önce kalkınması gerektiğini, ortak bir yol haritası çizmeleri ve plan hazırladıkları takdirde ABD'nin yardıma hazır olduğunu belirtir⁶²⁵.

12 Temmuz 1947'de Paris'te biraraya gelen 16 ülkenin⁶²⁶ temsilcileri, Marshall'ın tasarlamış olduğu ekonomik yardım sistematiğini oluşturmak için Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı (Conference of European Economic Co-operation, CEEC) adıyla bir teşkilatlanmaya gitti⁶²⁷. ABD'nin yardım daveti Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa ülkelerini de kapsadığı halde, Sovyetler Birliği katılmayı kabul etmediği gibi diğer ülkelere de katılmamaları için baskı yapmıştır⁶²⁸.

Toplantıya katılan her ülke ihtiyaçlarını ve gereken yardım miktarlarını da gösteren ortak bir rapor hazırlayarak Eylül 1947'de ABD'ye iletiler. Türkiye, ekonomik kalkınma programını gerçekleştirebilmek için ABD'den 615 Milyon

⁶²³ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 31. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2021)

⁶²⁴ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 6.

⁶²⁵ Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Münasebetleri*, 116-117; Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 538-539.

⁶²⁶ Bu ülkeler Türkiye, Avusturya, Belçika, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Danimarka, Lüksemburg, Portekiz, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Fransa idi.

⁶²⁷ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 539; Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 432.

⁶²⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 260.

dolarlık yardım talep etmişti. Raporu tetkik eden uzmanlar, Marshall Planı'nın ülkelerin kalkınma programlarını finanse etmek için değil savaşta yıkılmış Avrupa'nın kalkınması için hazırlandığı gerekçesiyle Türkiye'nin talebini kabul etmediler. Uzmanlar, Türkiye'nin altın ve döviz stoklarıyla dış ticaret dengesinin diğer 15 Avrupa ülkesine göre daha iyi buluyordu. Hatta bu doğrultuda Marshall Planı kapsamında; Avrupa ülkelerinden görece daha iyi durumda olan Türkiye, Avrupa'ya ihtiyaç duyduğu hammaddeleri üretme ve ihraç etme görevinin verilmesi düşünülüyordu⁶²⁹. Bu doğrultuda Türkiye'ye kısa vadede (15 ay) ekonomisini iyileştirecek ve ona yüklenen görevi yerine getirmesini sağlayacak şekilde mamul maddeler (tarım ve madencilik için ihtiyaç duyulan aletler, elektrik malzemeleri, kereste, petrol ürünleri ve taşıma için kamyonlar) gönderilebileceği, bu maksatla 58.900.000 dolarlık bir yardım yapılabilceği öngörülmüştü⁶³⁰. Görüldüğü kadarıyla Türkiye ABD'den alınacak ekonomik yardım programının dışında bırakılmıştı, fakat ABD'ye bizzat başvuru yaparak bu kapsama alınmasını talep etmiş, Ankara'daki ABD Büyükelçiliği'nin raporunun da etkisiyle bu talebi kabul edilmişti⁶³¹. Böylelikle durumu inceleyen ABD'li yetkililer henüz Avrupa İktisadi İşbirliği Antlaşması akdedilmeden önce Türkiye'yi de bu kapsama almaya karar vermişlerdi⁶³². Böylelikle Marshall Planı Türkiye'yi de kapsamış oldu ve 3 Nisan 1948'de Kongre'de alınan kararla finansmanın önü açılmış oldu⁶³³. Bundan birkaç ay sonra 4 Temmuz 1948 tarihinde de Türkiye ile ABD arasında imzalanan "Ekonomik İşbirliği Anlaşması" ile sürecin resmî ayağı tamamlanmış oldu⁶³⁴. Bu antlaşma ile Türkiye'ye 1948-1952 yılları arasında toplam 352 milyon dolar ekonomik yardım yapılmıştı. Bu rakam aynı kapsamda Avrupa'ya yapılan yardımların yüzde 3'ü kadardı. Bu yardım ile Türkiye'den istenen krom ve bakır gibi madenleri, buğday ve hayvancılık ürünlerini Avrupa'ya satması ve böylece Avrupa'nın imarına yardımcı olmasıydı⁶³⁵.

⁶²⁹ Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı", 391; Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 52.

⁶³⁰ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 539-540.

⁶³¹ Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 52; Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 431.

⁶³² Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Münasebetleri*, 119.

⁶³³ Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 42.

⁶³⁴ Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı", 392.

⁶³⁵ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 431-432.

ABD yardımlarının Türkiye için dezavantaj teşkil eden en önemli özelliklerinden biri yardımların Türkiye'nin neye ihtiyaç duyduğundan çok ABD'nin kendi menfaatleri doğrultusunda tasarladığı yol haritasıdır. Türkiye'nin gerçek anlamda kalkınabilmesi için yapılan yatırımlar, yardım bütçesinin ancak yüzde 6,8'inden ibarettir. 1952'ye kadar yapılan maddi yardımlar 1952'den sonra hibe, 1954 itibariyle ise aynî yardım şeklinde olmuş, ABD bilhassa ihtiyaç fazlası tarım ürünlerini “hibe yardımı” adıyla Türkiye'ye göndermiştir⁶³⁶.

Marshall Planı çerçevesinde diğer ülkelere olduğu gibi Türkiye'ye yapılan Amerikan yardımı da başlıca dört kısımda toplanabilir: *Hibe, ödünç verme, dolaylı yardım ve teknik yardım*. Hibe şeklindeki yardımda bu yardımları alan devlet, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı hiçbir şekilde borçlanmamakla birlikte ABD'nin onaylayacağı alanlarda kullanmak zorundadır. Türkiye, 1948-1951 yılları arasında, ABD'den 62.376 dolar hibe yardım almıştır. Bir diğer yardım çeşidi olan “ödünç” vermede ise, Amerikan yardımı kapsamında ödünç para alan devlet, Amerika Birleşik Devletleri'ne borçlanmış olacak ve bu borçların ifasına Temmuz 1952'dan itibaren başlanacaktır. Türkiye, 1948-1951 yılları arasında, 72.840 dolar ödünç para yardımı almıştır. Dolaylı yardım ise ABD'nin ekonomik yardım anlaşması yapılan Avrupa devletleri arasındaki ticareti düzenlemek için yaptığı yardımlardır. Türkiye'nin 1948-1951 yılları arasında Amerika'dan almış olduğu toplam yardımın tutarı, hibe olarak 71.522 milyon dolar ve 55 milyon dolar ödünç olmak üzere toplam 126.522 milyon dolar dolaylı yardımdır. Teknik yardım ise ABD'den getirtilecek teknik uzmanlar ile yardım gören ülkeden staj, tetkik gezisi vb. sebeplerle yurt dışına gönderilen teknisyen, mühendis gibi uzman personelin gittikleri ülkelerdeki zarurî masrafların karşılanması içindir. Türkiye'ye verilen teknik yardım; borçlanma veya hibe olarak iki farklı şekilde finanse edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye, 1948-1951 yılları arasında toplam üç milyon dolar teknik yardım almıştır⁶³⁷. Dört yardım kalemi altında 1948-1952 yılları arasında Türkiye'ye yapılan Marshall yardımlarının toplam tutarı 350 milyon dolar civarını bulmuştur⁶³⁸. Bu miktar ABD'nin yaptığı tüm ekonomik yardımların sadece binde 36'sının Türkiye'ye verildiğini göstermektedir⁶³⁹.

⁶³⁶ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 50.

⁶³⁷ Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Münasebetleri*, 119-121.

⁶³⁸ Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 52.

⁶³⁹ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, 542.

ABD ekonomik yardımlarının uzun vadede belki de en büyük dezavantajı demiryolları yerine yatırımların kara yollarına yönelmesidir. Demiryolu ile ucuz ve kalkınmaya destek veren taşımacılık yerine karayollarına yapılan yatırım ile Türkiye'ye ithal edilen otomobil, bununla doğru orantılı olarak da Türkiye'nin dışarıdan alacağı petrol miktarında büyük bir artış oldu. Bunun gibi tarım alanında yapılan yardımlar da beraberinde başka ihtiyaçları getirdi. Aynı şekilde askerî yardımlardan kaynaklanan bakım-tutum, yedek parça vb. ihtiyaçları da ABD'ye olan bağımlılığı daha da artırdığı gibi gelen yardımların bu şekilde Amerika kıtasına geri dönmelerini sağladı⁶⁴⁰. Böylelikle Türkiye'nin ABD planı ve stratejisi dışında kalkınmasının da önüne geçilmiş oldu.

3.3.3. Amerikan Askerî Yardımlarının Türk Deniz Kuvvetleri'ne Etkisi

Yapılacak yardımın kapsamını belirlemek üzere Amerika'dan Türkiye'ye başında bir generalin bulunduğu Kara, Deniz ve Hava askerî heyetleri gönderilmiştir. 10-15 Haziran 1947 tarihleri arasında Ankara'ya gelen Amerikan askerî heyetinin 12 albaydan oluşan deniz ekibine Amiral Hermann başkanlık etmiştir⁶⁴¹.

26 Mayıs-15 Haziran 1947 tarihleri arasında Deniz Heyeti, Deniz Kuvvetleri'nin tüm birliklerinde yaptığı incelemeler sonucunda; donanmanın birbirinden bağımsız, standart dışı teçhizat ile donatıldığı; İngiliz, Alman ve İtalyan yapımı çeşitli tipteki mevcut 90 gemiden yüzde kırkının kullanım ömrünü tamamladığı, denizin kıyı birliklerindeki yetersizliklerin donanmanın yapacağı herhangi bir harekâta başarılı olmasına olumsuz etki edebileceği tespitlerinde bulundu⁶⁴².

İnceleme heyetinin tespitlerini içeren rapor, Amerikan Deniz Kuvvetleri Harekât Başkanlığı'na sunuldu. Türk Deniz Kuvvetleri'ne yapılacak yardımın kapsamı ve esasları inceleme raporuna istinaden belirlendi ve aşağıda yazılı kararlar 9 Ocak 1948 tarihinde açıklandı⁶⁴³.

⁶⁴⁰ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 542.

⁶⁴¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 102.

⁶⁴² Kemal Eker, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kuruluşundan (1 Temmuz 1949) 11 Eylül 2001 Tarihine Kadar Bahriyemizin Teşkilatlanması (1922-1949)", 262-263.

⁶⁴³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 103.

* Donanma için ilk etapta dört adet muhrip, dört adet denizaltı gemisi, sekiz adet avcı botu, sekiz adet mayın arama-tarama gemisi, bir adet akaryakıt gemisi, bir denizaltı tamir gemisi, bir denizaltı kurtarma gemisi, bir donanma mazot taşıt gemisi ve bir ağ gemisi temin edilmesi

* Deniz fabrikaları ile ikmal tesislerinin geliştirilmesi ve kullanılacak malzemenin verilmesi

* Deniz Kuvvetlerinin eğitim kurumlarına birer müşavir Amerikan subayı ve eğitim için gerekli malzeme verilmesi

* Malzeme kontrolü için amiral başkanlığında bir Amerikan subay heyetinin Türkiye'ye gönderilmesi

Genelkurmay Başkanlığı'na intikal eden askerî yardım kararları kapsamında bir anlaşma imzalanmış ve 5123 sayılı kanunla 1 Eylül 1947 tarihinde resmî yardım fiilen başlamıştır. Bu sürecin en büyük dönüştürücü etkilerinden biri, Türkiye'nin dahil olduğu yeni teknik ekosistem kapsamında taktik anlayışları da değişmek zorunda kalmıştır⁶⁴⁴.

Ankara'da teşkil edilen “Amerikan Askerî Yardım Kurulu”nun deniz heyeti, tümamiral rütbesinde bir başkan emrinde çalışan Amerikan subayları ile bu subaylara tercümanlık hizmeti verecek Türk personelden müteşekkildi. Deniz heyetinin ilk başkanı Amiral Seattle idi. Ankara'daki deniz heyetine bağlı olarak görev yapan biri Gölcük'te biri de İstanbul'da olmak üzere Albay başkanlığındaki iki danışman-uzman heyeti daha vardı. Amerikan subay ve uzman astsubaylardan oluşan Gölcük'teki heyet⁶⁴⁵, donanma, fabrikalar ve ikmal merkezlerinin ihtiyaçlarını belirlemiş, daha sonra yapılacak olan yardımların hem bu tespitler doğrultusunda yapmış hem de Amerikan teknik donanımının Türk bahriyesine uyumlulaştırılması maksadıyla Donanma Komutanlığı'na, Gölcük Fabrikası Müdürlüğü'ne ve sonradan adı “ikmal merkezi” olacak olan levazım işlerine danışmanlık görevini yapmıştır. İstanbul'da

⁶⁴⁴ Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 87.

⁶⁴⁵ Gölcük'e gelen ilk heyetkendileri için ayrılan bölgeye barakalardan oluşan modern bir kamp kurmuşlardı. Zamanla bu kamp genişletilmiş ve bünyesinde bürolar, dersaneler, atölyeler, garajlar ve gazinoları da bulundurmuştur. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 108-109.

bulunacak heyetin görevi ise eğitim hususlarında danışmanlık yapmak olarak belirlenmişti⁶⁴⁶.

ABD'den askerî yardım kapsamında Türkiye'ye gelen platformlar; denizaltılar, avcı botları, mayın arama tarama gemileri, muhripler vb. platformlardır. ABD'den alınan denizaltılar Cumhuriyet'in ilk denizaltılarıyla aynı isimleri taşıyacak (*I. İnönü, II. İnönü, Sakarya, Gür*) dört denizaltı gemisine atanan komutan ile mürettebat, Şubat 1948'de Amerika'ya gönderilerek temel eğitimleri alması sağlanmıştır. Albay Stanley P. Moseley sorumluluğunda Amerikan mürettebat tarafından, Türk mürettebat eşliğinde, 19 Nisan 1948'de Amerika'dan yola çıkarılan denizaltılar 11 Mayıs 1948 tarihinde İzmir'e varmış, 23 Mayıs 1948'deki sancak çekme töreniyle fiilen Türk donanmasına katılmıştır⁶⁴⁷.

1948'de Amerikan mürettebatı tarafından ülkeye getirilmiş olan sekiz adet Avcı bot, Haliç'te sancak çekilerek teslim alma töreni icra edildikten sonra Türk donanması kuruluşuna dahil oldu. Bu avcı botların sahip olduğu ve dönemin teknolojisinin kullanıldığı radarlar ve sualtı dinlenme cihazları sayesinde Türk donanması; ilk defa, modern ve teknik özellikleri gelişmiş olan avcı botlara sahip oldu⁶⁴⁸.

Bir diğer platform kalemi olan ve K sınıfı olarak isimlendirilen sekiz adet mayın arama tarama gemisi ile birlikte *Akpınar* adlı akaryakıt gemisi, *Ağ 4* isimli ağ gemisi daha önce Amerika'ya giderek gemiler ve cihaz/sistemlerinin kullanımı kapsamında bir süre eğitim almış Türk mürettebatı tarafından, Amerika'da teslim alınarak ülkeye getirilmiş, 23 Temmuz 1948 günü Maltepe önlerinde yapılan törenle Türk donanması kuruluşuna katılmıştır⁶⁴⁹.

Giresun ve *Gelibolu* muhripleri ve yine aynı kapsamda Amerika'dan Gölcük'e Amerikan subayları tarafından 28 Nisan 1949 tarihinde getirilmiş, 29 Nisan 1949'da Gölcük'te yapılan sancak çekme töreni ile teslim alınmıştır. *Gemlik* ile *Gaziantep*

⁶⁴⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 103.

⁶⁴⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 126; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 103-104.

⁶⁴⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 128; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 104.

⁶⁴⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 128; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 104-105.

muhipleriinin sancak çekme törenleri ABD’de yapılmış ve Amerika’ya gönderilmiş Türk Deniz Kuvvetleri personeli tarafından 18 Ağustos 1949 tarihinde ülkeye avdet ettirilmiş ve Maltepe önünde donanmaya katılma töreni yapılmıştır⁶⁵⁰.

Bunlara ilave olarak denizaltı onarım gemisi *Başaran* ile denizaltı kurtarma gemisi *Kurtaran* da Amerika’dan temin edilmiştir⁶⁵¹. Bu gemilerin teslimatı 1949 yılında tamamlanmıştır. Türk deniz subayları Amerika tarafından yapılan ilk gemi yardımını yetersiz bulmuşlardı. Diğer yandan stratejik seviyede oynanan harp oyunlarında tespit edilen ihtiyaçlar da Türkiye’nin malî olarak karşılayabileceğinin çok üzerindeydi. Ayrıca, Gölçük’teki Donanma Komutanlığı ile Ankara’daki Deniz Kurmay Başkanlığı arasında Türk bahriyesinin ihtiyaçları, sahip olunması gereken gemi sınıf ve sayıları hakkında bir fikir birliği de yoktu. Donanma Komutanı, *Yavuz* gemisini emekliye ayırabilmek için Amerikalıların onun mukabilinde bir gemi hiç değilse kruvazör vermesini talep ediyor; Deniz Kurmay Başkanı ise Tayyare Gemisi almak ve Deniz Hava Kuvveti kurmak için uğraş veriyordu⁶⁵².

Amerikalı danışman ve uzmanlar ise her iki isteği de uygun bulmadığı gibi Türkiye’nin, ülkedeki personel gücü ve malî imkanlar ile doğru orantılı bir deniz gücüne sahip olması gerektiğini savunuyorlardı. Amerika’dan kruvazör talep edilmeye on yıl boyunca devam edilmiş, hatta Cumhurbaşkanı tarafından Amerika’ya yapılan resmî ziyarette de dile getirmiş olsa da herhangi bir olumlu gelişme yaşanmadı⁶⁵³.

Sovyet tehdidinin bertaraf edilmesi maksadıyla başlayan Amerikan yardımları planlanırken ABD’li uzmanların amacı; Sovyetlerin, Boğazlar bölgesine yapabilecekleri bir amfibi hareketin veya Sovyet Karadeniz filosunun Boğazları geçerek Akdeniz’e inmesinin Türkiye tarafından önlenmesini sağlayabilecek bir güce ulaşması olmuştur. Bu maksatla Türkiye’deki Amerikalı askerî uzmanlar da Türk Deniz Kuvvetleri’ni özellikle Türk Boğazları’nın savunmasını esas alan bir kuvvet yapısına ve deniz stratejisine yönlendirmişlerdir. Bunun da ancak, denizaltı ve mayın

⁶⁵⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 125; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 105.

⁶⁵¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 125; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması, 91.

⁶⁵² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 106.

⁶⁵³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 106.

silahına önem verilerek gerçekleştirilebileceğinden hareketle Türkiye'nin öncelikle denizaltı gemileri ve mayın arama tarama gemileri ile desteklenmesi sağlanmıştı⁶⁵⁴.

Amerikan askerî yardımıyla donanmaya katılan gemiler, Türk bahriyesinin mevcut tehditlere karşı koymak yönünde ülkenin askerî gücünü artırırken deniz fabrika ve tesisleri için sağlanan teknik destek ve malzeme desteği ile Türk bahriyesinin sahip olduğu yeni gemilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek onarım-destek kabiliyetlerinin artırılması ve geliştirilmesi sağlanmış ayrıca ihtiyaç duyulabilecek yedek parça ve diğer malzemeler için verilen desteklerine ilaveten malzemelerin yönetim sisteminin de kurulması ile mevcut veya olabilecek ihtiyaçlara uygun bir ikmal teşkilatına geçilmesini sağlamıştır.

2.4. Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması

1945 yılında Genelkurmay Başkanlığının bir birimi olarak oluşturulan Deniz Kurmay Başkanlığı teşkilâtı doğrultusunda bir üst komutanlığı temsil eden bu makama atanan Tuğamiraller ile ast komutanlık olan Donanma Komutanlığı makamındaki Koramiral/Oramiral arasında kıdem farklılıkları sebebiyle ast-üst ilişkisine benzer bir ilişki kurulamıyor, anlaşmazlıklar yaşanıyordu. Benzer durum kara ve hava kuvvetlerinde de yaşanabilmekteydi⁶⁵⁵.

Diğer taraftan Amerikan askerî yardımı çerçevesinde Türk ve Amerikan general ve amiralleri arasında birlikte yapılan çalışmalar, TSK'nin yüksek komuta örgütünün yeni bir teşkilâta olan ihtiyacı ve bu doğrultuda teşkilatlanma fikrini ortaya çıkarmıştı. Bu durum Yüksek Askerî Şûra toplantılarında ve Meclis'te⁶⁵⁶ ele alındıktan sonra 30 Mayıs 1949 tarih ve 5398 Sayılı Kanun (Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş

⁶⁵⁴ Kemal Eker, “Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kuruluşundan (1 Temmuz 1949) 11 Eylül 2001 Tarihine Kadar Bahriyemizin Teşkilatlanması (1922-1949)”, 263-264.

⁶⁵⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 109-110.

⁶⁵⁶ “Millî Savunma Bakanlığının kuruluş ve görevlerine dair Kanun tasarısı ve Millî Savunma Komisyonu raporu (1/558)”. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-4 ve Ek-5.

ve Görevlerine Dair Kanun⁶⁵⁷) ile “Kuvvet Komutanlıkları” kuruluşuna geçilmiştir⁶⁵⁸. Kanun metni aynen şöyledir⁶⁵⁹:

Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun

No: 5398, Kabul tarihi 30.V.1949

(Resmî Gazete ile ilam: 3.VI.1949 - Sayı: 7223)

BİRİNCİ MADDE — Cumhuriyet Ordusunun hazırlanması ve idaresiyle ödevli ve bu işlerden barışta ve seferde sorumlu olan Millî Savunma Bakanlığı; barışta harb kuvvetlerinin komutası kendisine verilmiş olan Genelkurmay Başkanlığı ile Bakanlık Müsteşarının idaresi altındaki daireleri ihtiva eder.

Bu teşkilât ordu kuruluş ve kadrolarında gösterilir.

İKİNCİ MADDE — Millî Savunma Bakanlığı; Cumhuriyet Ordusunun personel, haber alma, harekât, eğitim, seferberlik ve ikmal işlerini Genelkurmay Başkanlığı vasıtasıyla ve bunların dışındaki hizmetlerini müsteşarlık vasıtasıyla yürütür.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Genelkurmay Başkanı, Millî Savunma Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla tâyin ve tebdil olunur.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri Komutanları ile Ordu Müfettişleri ve diğer Orgeneral ve Oramiraller Genelkurmay Başkanının mütalâası alınarak Millî Savunma Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla tâyin ve tebdil olunurlar.

BEŞİNCİ MADDE — (Fen ve Sanat Umum Müdürlüğü hakkındaki hüküm baki kalmak şartıyla) 1199 ve 1428 ve 4580 sayılı kanunlar kaldırılmıştır.

ALTINCI MADDE — Bu kanun 1 Temmuz 1949 tarihinde yürürlüğe girer.

YEDİNCİ MADDE — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Bu yeni tip teşkilâtlanmayla, Millî Savunma Bakanı’nın savaşa hazırlık konularında Kuvvet K.lıkları arasında malî denge sağlaması ve parlamentoda Silahlı Kuvvetleri daha iyi temsil etmesi hedeflenmişti⁶⁶⁰. Millî Savunma Bakanlığı teşkilatında yapılan değişiklik ise tüm kuvvet müsteşarlıklarının lağvedilmesi ancak Kuvvetlerin idarî hususlar kapsamında daha önceki Başmüsteşarlık makamına benzer bir Müsteşar emrinde çalışmaları esasının getirilmesi oldu. Böylece personel, haber alma, harekât, eğitim, seferberlik, ikmal gibi konularda Genelkurmay Başkanlığı

⁶⁵⁷ *Resmî Gazete*, 03.06.1949, s. 7223, 16237. Deniz kuvvetleri komutanlığının kurulması ve teşkilatına dair yapılan yayınların tamamına yakınında kanunun tarihi 15 Ağustos 1949 olarak belirtilmektedir. Bu hatanın sebebi ve ilk nerede kullanıldığı tespit edilememiş olmakla birlikte burada belirtilmesinde fayda görülmüştür.

⁶⁵⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1, 7.

⁶⁵⁹ kanuntbmmc03105398.pdf. Millî Savunma Bakanlığı’nca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 19. IV. 1949 tarihinde Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan Millî Savunma Bakanlığı’nın kuruluş ve görevlerine dair Kanun tasarısı gerekçesiyle birlikte sunulmuştur. Ayrıca bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 6.

⁶⁶⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 1.

(dolayısıyla Kuvvet Komutanlıkları), sayılan bu alanlar dışında kalan bütçe, kanun vb. idari konulardaki işlerden Bakanlık Müsteşarı sorumlu olacaktı⁶⁶¹.

Bu yasa öncelikle batı demokrasilerindeki sistemler örnek alınarak Genelkurmay Başkanı'nı Millî Savunma Bakanı'nın emrine sokmuş ve ona karşı sorumlu tutmuştur⁶⁶². 1949 yılında uygulamasına geçilen reorganizasyonun bir bölümü olarak, Kara ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın yanında "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı" teşkil edilmiştir. O dönemin Donanma Komutanı olan Oramiral Mehmet Ali Ülgen, 5398 sayılı kanunun dördüncü maddesine istinaden 1 Temmuz 1949 tarihli bir kararname ile ilk Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak atanmıştır⁶⁶³. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kuruluşu, Kuvvet Komutanlığına atanan Oramiral M. Ali Ülgen'in beraberindeki heyetle birlikte yeni görevi için 15 Temmuz 1949 akşamı İstanbul'dan hareketle Ankara'ya gittiği günlük gazete haberlerine yansıyacak kadar önem atfedilen bir olay olmuştur⁶⁶⁴.

Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığına da Tuğamiral Rıdvan Koral getirilmiştir⁶⁶⁵. Yeni kuruluşa göre Deniz Kuvvetleri Karargâhı, Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı'nın idaresine bırakılmıştır⁶⁶⁶. Donanma Komutanlığı da Deniz Kuvvetleri Komutanlığının bir alt kademesi olarak doğrudan Kuvvet Komutanlığı'na bağlanmış ve ilk Donanma Komutanı olarak Tümamiral Sadık Altıncan atanmıştır⁶⁶⁷.

Genelkurmay Başkanlığı karargahındaki "Deniz Kurmay Başkanlığı" ile harekât ve eğitim hizmetlerinin, Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı "Deniz Müsteşarlığı" ile de bütçe, ikmal, tedarik, inşaat ve imalat, personel hizmet ve fonksiyonlarının bir komuta altında toplanmak suretiyle Kuvvet Komutanlığı olarak tek bir çatı altında teşkilatlanması, Deniz Kuvvetleri'nin eski kuruluşa oranla daha özgür ve daha yetkili çalışmasını sağlamıştır⁶⁶⁸.

⁶⁶¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 111.

⁶⁶² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 1.

⁶⁶³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Kararlar Dairesi Başkanlığı, 30.18.1.2/119.49.5, 01.07.1949, 1.

⁶⁶⁴ *Yeni Sabah*, "Donanma'da yeni tâyinler", 16 Temmuz 1949, 5.

⁶⁶⁵ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 56.

⁶⁶⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 2.

⁶⁶⁷ BCA, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 30.11.1.0/206.18.19, 02.07.1949, 4. Karar için bkz. Ek.

⁶⁶⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 7.

Kuvvet Komutanlıklarının teşkili ile birlikte Gnkur. Bşk.lığı karargâhında İkinci Başkan emrinde işbirliği kuracak yeni bir teşkilâta geçilmiştir. Kara, Deniz ve Hava Kuvvet Komutanlıkları, Genelkurmay Bşk.lığına bağlı ve fakat harekât işlerinde daha serbest ayrı birer karargâh olarak teşkil edilmiştir. Kuvvet Komutanlıklarından Genelkurmay Başkanlığı karargâhına sadece üç kuvvet arasında işbirliği sağlayacak kadar personel (kurmay subay, kıt'a subayı, yardımcı subay) kadrosu açılmıştır. Özellikle harekât ve eğitim dairelerinde en az bir mümkün olduğu takdirde ikişer deniz subayı bulunması ve görevlerinin Genelkurmay Bşk.lığı ile Kuvvet K.lığı arasındaki işleri koordine etmek ve iş birliğini sağlamak olarak kararlaştırılmıştır⁶⁶⁹.

Nihayet Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kurulduktan sonra Türk bahriyesi adına sistematik dönüşümler yapılmıştır. Tüm temel ve tali hizmet ve sistemlerde büyük bir gelişme kaydedilmiş, teknik ve entelektüel anlamda da hidrografi ve yayınların gelişiminde büyük bir mesafe katedilmiştir. Tersane ve gemi inşa alanında yaşanan dönüşüm, gemi inşa anlayışında ve tersanelerin modernleştirilmesinde olmuştur. Türk deniz kültürünün yüzyıllardır en aksayan taraflarından biri olan tesis inşa, işletme ve faaliyetlerinde önemli kazanımların sağlanmış olması da bir diğer önemli dönüşümdür. En vurucu dönüşüm ise platform, donanım ve mühimmat hususunda yaşanmış, gemi, silah ve teçhizat giderek modernleşmiştir.

2.4.1. Teşkilât

Ankara'daki rütbece daha ast seviyedeki amirallerin idaresinde bulunan Deniz Kurmay Başkanlığı ve Deniz Müsteşarlığı ile Gölçük'teki Donanma Komutanı arasında fikir anlaşmazlıkları yaşanmaya başlamıştı. Askerlik mesleğinin doğası gereği rütbece daha büyük olan Donanma Komutanı, kendisine sorulmadan Türk bahriyesi ve askerî deniz gücüne ilişkin kararlar alınmasından hoşlanmıyordu ve bunların sayısı gittikçe artmaktaydı. Donanma Komutanı Oramiral M. Ali Ülgen her ne kadar bu durumdan rahatsız olsa da mevcut durumda doğrudan Genelkurmay Başkanı'na bağlıyken Ankara'da kurulacak daha üst bir komutanlık teşkilatı ile Genelkurmay İkinci Başkanı'na bağlı olmak da istemediği biliniyordu. Bu açmaz, Büyüktuğrul'a göre; Orgeneral Salih Omurtak döneminin Deniz Kurmay Başkanı'nın bu konuyu ciddiyetle ele alması ve bu sayede Yüksek Askerî Şûra heyetini ikna

⁶⁶⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 7.

etmesiyle çözülebildi ve bu sayede 15 Ağustos 1949'da yeni bir teşkilat kurulmasına dair esaslar tespit edildi⁶⁷⁰.

1949 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı Milli Savunma Bakanlığı binasının içinde kurulmuştur. 1961 yılında halen kullanılmakta olan binasına taşınmıştır. Kadroya göre Kuvvet Komutanı'nın Oramiral, Kurmay Başkanı'nın Koramiral, Daire ve Grup Başkanları'nın da Tümamiral ya da Tuğamiral rütbesinde olması gerekmiştir. Yeni kurulan bu teşkilata göre, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı “Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı” tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Bu başkanın emrinde Harekât, Lojistik, Personel, Teknik ve Sağlık daireleri açılmıştır. Bunun yanı sıra yargılama ve Tetkik Şubeleri ile Hukuk Müşavirliği'nin görevleri savaş hazırlığı, harekât ve eğitim konularının dışında kaldığından dolayı, diğer daire ve şubelerle işbirliği yapmaları da gerekmemiş ve bizzat Kuvvet Komutanı'na bağlı olarak hizmet vermeye başlamıştır⁶⁷¹.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın karargâh kuruluşu bu esaslara göre hazırlanmıştır. Ancak -her teşkilatın ilk uygulaması birtakım eksiklikleri de beraberinde getirebileceğinden- tecrübe ve hazırlık için yeterli süre olmadan 1949 yılında uygulamaya konan ilk teşkilât, ihtiyaçlar doğrultusunda bazı değişiklikler yapılmasını gerektirmiş ve ilk teşkilat değişikliği 1950 yılında yapılmıştır⁶⁷².

Türk Deniz Kuvvetleri 1950 yılına, gayri resmî ismiyle “Kuvvet Komutanlıkları Yasası” olarak adlandırılan 30 Mayıs 1949 tarih ve 5398 Sayılı Kanun'a dayanan yeni bir teşkilât ile girdi (Uyum Yasası). Ancak yeni kanun uyarınca hazırlanmış bir Genelkurmay Bşk.lığı Talimatı olmadığından Genelkurmay Bşk.lığının Kuvvet Komutanlıkları ile eski sistem çalışma alışkanlığı devam etmiş, bu alışkanlıklar yeni sisteme zorluk olarak yansımış, Genelkurmay Bşk.lığı karargâhında danışman olarak görev yapmakta olan amiral ve generallerin (HvKK) varlığı da zorlukları ortadan kaldırmaya yetmemiştir⁶⁷³.

⁶⁷⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 110. Büyüktuğrul'un verdiği tarih ve bilgiyi teyid edecek başka bir kaynağa rastlanmamıştır. Hatta birçok yayın bu esere atıf yaparak aynı tarihe istinaden Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurulduğunu belirtmektedir.

⁶⁷¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 111.

⁶⁷² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 8.

⁶⁷³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 1.

Yukarıda bahsedilen kanundan sonra Kuvvet Komutanlığı teşkilatı kurulmadan önce Amerikalı uzmanlarla koordine kurulduğu ve onlara danışıldığı muhakkaktır. O güne dair resmi kayıtlarda bu temaslar olmasa bile gerek diğer yazılı literatürden, gerek gazete haberlerinden teşkilatlanma sürecinde Amerikalıların müdahillliği rahatlıkla görülebilmektedir. Nitekim 20 Haziran 1949 tarihli *Akşam* gazetesinin haberine göre; Oramiral Ülgen gazeteye verdiği röportajda, Amerikan Deniz Kurmay Başkanı Amiral Denslied'in davetiyle Amerikan askerî yardımıyla ilgili deniz kuruluşlarını görmek için Tuğamiral Rifat Özdeş ve Albay Aziz Ulusan ile birlikte gittiği Amerika'da bir ay süresince kaldıklarını ve bu süre zarfında askerî yardım kapsamındaki kuruluşlara ilaveten deniz, hava ve ikmal işlerini gözlemlediklerini ve eğitim kuruluşlarını da ziyaret ettiklerini, böylelikle Amerikan denizci personeli ve malzemeleri hakkında görüş sahibi olduklarını, ziyaretlerinde tanıştıkları önemli deniz şahsiyetlerinden olumlu tepkiler aldıklarını ifade etmektedir⁶⁷⁴.

Oramiral Ülgen'in Kuvvet Komutanlığı yaklaşık bir yıl sürmüş, 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimler ile iktidara gelen Demokrat Parti Hükümeti tarafından, Genelkurmay Başkanı ve Hava Kuvvet Komutanları ile birlikte 13 Haziran 1950'de emekliye sevk edilmiştir. Aynı dönemde Kara Kuvvetleri Komutanlığı görevini yürüten Orgeneral Nuri Yamut, Genelkurmay Başkanı olarak atanmıştır⁶⁷⁵.

2.4.1.1. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı “Kuvvet” Teşkilâtı

Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçilmesi sebebiyle Kuvvet Komutanlıkları Yasası'nın 2'nci maddesi doğrultusunda 1949 yılı sonuna kadar Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kendi bağlı komutanlıklarını teşkilatlandırmış, bu kapsamda daha önce Deniz Müsteşarlığı sorumluluğunda olan Ana Üs Komutanlığı, Hidrografi Daire Başkanlığı ve İkmal Merkezi Müdürlüğü gibi Donanma Komutanlığı dışındaki komutanlıkların da teşkilat içindeki yerleri tespit edilmiştir⁶⁷⁶. Buna göre; Harita Genel Müdürlüğü bağlısı bir şube olan Seyir Hidrografi Şubesi, “Hidrografi Dairesi” adıyla yeniden teşkilatlanarak Deniz Kuvvetleri'ne bağlanmıştır. Benzer şekilde eski lojistik

⁶⁷⁴ *Akşam*, “Amiral Ülgen Bu sabah Amerika'dan İstanbul'a döndü”, 20 Haziran 1949, 2.

⁶⁷⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 162; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 111.

⁶⁷⁶ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 22-23.

ve ikmal teşkilleri de “İkmal Merkezi Müdürlüğü” adıyla yeniden teşkilatlandırılmışlardır. İzmit’teki tersane içinde bir binada çalışmalarına başlayan Müdürlük, İzmit Levazım Deposu, Ambar ve Depolar Müdürlüğü gibi birimleri kendi emrine almıştır⁶⁷⁷.

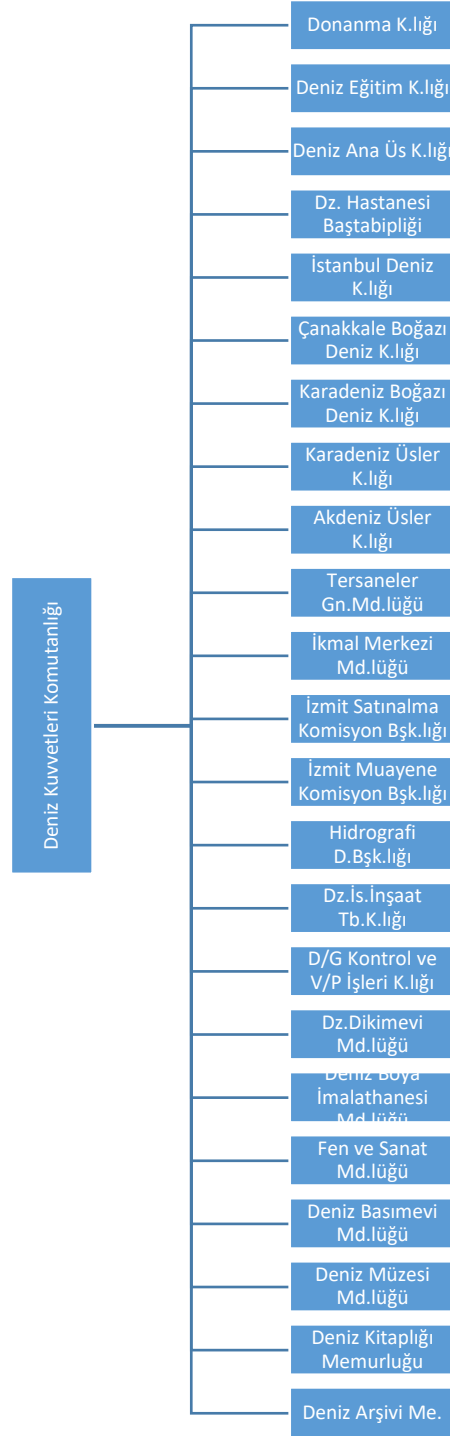
Millî Müdafaa Vekâleti Deniz Müsteşarlığı idarî yetkisinde olan Deniz Üs Komutanlıkları ve Deniz K. Komutanlıkları; *kuvvet* tipi teşkilatlanmaya geçerken idarî ve ikmal bakımlarından Deniz Ana Üs K. Komutanlığı’na (Dz.K.K.lığı) bağlanmışlardır. Aynı kapsamda Müstahkem Mevki K. Komutanlıkları (K.K.K.lığı) bölgelerinde bulunan Deniz Komutanlıkları ise idarî ve ikmal bakımından Deniz Ana Üs Komutanlığı’na (Dz.K.K.lığı) bağlı olmakla beraber Müstahkem Mevki’nin Deniz Savunması bakımından doğrudan doğruya Mst.Mv.K.lığı emrinde vazife görmeleri kabul edilmiştir⁶⁷⁸.

Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçmeyi müteakip emrine verilen kuvvetlerle birlikte Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın “1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu” *kadro kuruluş kitabına* istinaden aşağıdaki gibidir⁶⁷⁹:

⁶⁷⁷ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 23.

⁶⁷⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 17.

⁶⁷⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 17; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu* (Ankara: Deniz Basımevi, 1950), 2.

Şekil 9: 1950 Yılı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı barış kuruluşu

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı⁶⁸⁰

Donanma Komutanlığı

Deniz Eğitim Komutanlığı

⁶⁸⁰ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 2.

Deniz Ana Üs Komutanlığı (bağlıları İzmit Deniz Komutanlığı, Dz.K.K. İkmal Grubu)

Deniz Hastanesi Baştabipliği (bağlısı olarak Nekahathane)

İstanbul Deniz Komutanlığı (bağlısı olarak İstanbul İnş.Ş.Md)

Çanakkale Boğazı Deniz Komutanlığı

Karadeniz Boğazı Deniz Komutanlığı

Karadeniz Üsler Komutanlığı⁶⁸¹ (bağlıları Trabzon İleri Üs Komutanlığı, Ereğli Deniz Komutanlığı, Sinop İleri Üs Komutanlığı)

Akdeniz Üsler Komutanlığı⁶⁸² (bağlıları Marmaris İleri Üs K.lığı, İzmir Deniz Komutanlığı, İskenderun İleri Üs Komutanlığı)

Tersaneler Genel Müdürlüğü (bağlıları Gölcük Tersanesi Genel .Md.lüğü, Taşkızak Tersanesi Genel Md.lüğü, Gölcük İnş.Ş.Md.lüğü)

İkmal Merkezi Müdürlüğü⁶⁸³

İzmit Satınalma Komisyon Başkanlığı

İzmit Muayene Komisyon Başkanlığı

Hidrografi Daire Başkanlığı

Dz. İstihkâm İnşaat Tb. Komutanlığı

D/G Kontrol ve V/P İşleri Komutanlığı

Dz. Dikimevi Müdürlüğü

Dz. Boya İmalathanesi Müdürlüğü

Fen ve Sanat Müdürlüğü (bağlısı Kimya Evi Md.lüğü)

Deniz Basımevi Müdürlüğü

Deniz Müzesi Müdürlüğü

Deniz Kitaplığı Memurluğu

Deniz Arşivi Memurluğu

İlk teşkilât hızlıca hazırlandığından uygulamadan doğan ihtiyaçlara binaen Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın ast birliklerinde teşkilatlanma ve isimlendirme değişiklikleri yaşanmıştır. Fabrikaların statüsünün değişmesiyle kaldırılan Tersaneler Genel Müdürlüğü yerine “Gölcük Tersanesi Müdürlüğü” ve “Taşkızak Tersanesi

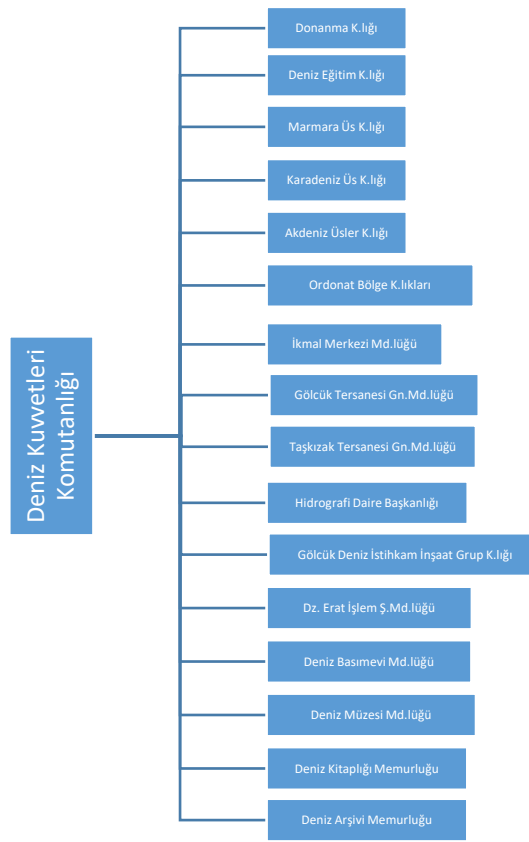
⁶⁸¹ Ereğli'dedir.

⁶⁸² İzmir'dedir.

⁶⁸³ 1948 yılında Amerikan askerî yardımının başlamasıyla birlikte Türk bahriyesinin Levazım teşkilatını Amerikan tipi İkmal Merkezi sistemine dönüştürmek için çalışmalara başlanmıştı ancak İkmal Merkezi 1950'den sonra kurulabildi. Fakat gemi, silah ve sistemlerin yedek parçalarına kod numarası vermeye ve bunlar için bir stok/depolama seviyesi tayin etmeye Denizaltı Filosu'nun malzemeleri ile başlanmıştı. Bundan maksat; Amerika'dan ihtiyaç duyulacak yedek malzemenin alınabilmesi idi. Çünkü, Amerikan askerî yardım kurulu bu kod numaraların belirtilmediği talepleri kabul etmiyordu. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 491.

Müdürlüğü” oluşturulmuş ve doğrudan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bağlısı olarak hizmet vermeye başlamıştır. Daha sonra İskenderun Tersanesi Müdürlüğü de benzer şekilde kuruluşa ilave edilmiştir. Ayrıca, üs statüsünün değişmesi sebebiyle Ana Üs Komutanlığı kaldırılarak yerine Marmara Üs Komutanlığı kurulmuştur. Değişiklikler Kuvvet Komutanlığı teşkilatında 1951 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır⁶⁸⁴.

Yukarıda sözü geçen teşkilat değişiklikleri Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından yeni bir teşkilat oluşturularak yayınlanan *1951 Yılı Deniz Barış Kuruluşu* kitabında olduğu ve aşağıda da gösterildiği şekilde uygulamaya geçilmiştir⁶⁸⁵.

Şekil 10: 1951 yılı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı barış kuruluşu

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı

Donanma Komutanlığı

⁶⁸⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 18; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 117-118.

⁶⁸⁵ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1951 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, (Ankara: Deniz Basımevi, 1951), 2.

Deniz Eğitim Komutanlığı⁶⁸⁶
Marmara Üs Komutanlığı
Karadeniz Üs Komutanlığı
Akdeniz Üsler Komutanlığı
Ordonat Bölge Komutanlıkları (İstanbul, İzmit, İzmir, İskenderun)
İkmal Merkezi Müdürlüğü
Gölcük Tersanesi Genel Müdürlüğü (bağlısı olarak Gölcük Mevki Hastanesi)
Taşkızak Tersanesi Genel Müdürlüğü
Hidrografi Daire Başkanlığı
Gölcük Deniz İstihkam İnşaat Grup Komutanlığı
Deniz Erat İşlem Şb. Müdürlüğü
Deniz Basımevi Müdürlüğü
Deniz Müzesi Müdürlüğü
Deniz Kitaplığı Memurluğu
Deniz Arşivi Memurluğu

Bu teşkilatın bir öncekinden farkı; Gölcük'teki *Deniz Ana Üs Komutanlığı*'nin adının *Marmara Üs Komutanlığı* olarak değiştirilmesi; Tersaneler Genel Md.lüğü yerine her bir tersanenin kendi başına bir genel müdürlük olarak teşkil edilmesi; İkmal Merkezi Md.lüğü, İzmit Satınalma Komisyon Bşk.lığı, İzmit Muayene Komisyon Bşk.lığı ve Dz. Boya İmalathanesi Müdürlüğü'nün Kuvvet K.lığı Karargahı İkmal Başkanlığı'na bağlanması, D/G Kontrol ve V/P İşleri K.lığı ve Fen ve Sanat Md.lüğünün Kuvvet K.lığı Karargahı Silah Grup Başkanlığı'na bağlanması, Dz. Dikimevi Müdürlüğü'nün İkmal Başkanlığı bağlısı İstanbul İkmal Grup'a bağlanması, yeni oluşturulan İstanbul, İzmit, İzmir ve İskenderun Ordonat Bölge Komutanlıklarının Kuvvet Komutanlığı bağlısı ast birlikler olarak teşkilata dahil olmasıdır.

Karadeniz Boğazı ve Çanakkale Deniz K.lıkları, henüz Müstahkem Mevki K.lıkları, Kara Kuvvetleri Komutanlığı emrinde bulunduklarından bu teşkilatta gösterilmemektedir. Söz konusu Deniz Komutanlıkları ikmal işleri bakımından Deniz

⁶⁸⁶ Bağlıları: Deniz Harb Okulu ve Koleji Komutanlığı (bağlısı Dz.Yd.Sb.Ok.K.lığı), Dz.Astsb.Hzr.Ok.K.lığı, Sb.Snf. Okulları, Dz.Levazım Okulu ve Kursları, Dz.Yd.Erat Eğt.Alay K.lığı, Okul Gemileri, Torpido/Seyir/Makine/ Denizaltı/Topçu/Elektronik Kursları.

Kuvvetleri Komutanlığına bağlı olsalar da harekât ve Müstahkem Mevkinin deniz savunması vazifesi bakımından doğrudan doğruya Müstahkem Mevki Komutanlıkları emrinde görev yapmaktadırlar⁶⁸⁷.

2.4.1.2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Teşkilâtı

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı, Millî Savunma Bakanlığı içinde teşkil edilmiş, *kuvvet komutanının* oramiral rütbesinde, *kurmay başkanının* koramiral rütbesinde, Daire/Gurup Başkanlarının da tümamiral veya tuğamiral rütbesinde olmaları kararlaştırılmıştı. Şube müdürlükleri kadrolarında ise vazifeye göre güverte, makine, yüksek mühendis, levazım (ikmal), askerî hâkim veya tabip albaylar bulunacaktır⁶⁸⁸.

Kuvvet Komutanlığı karargâh kuruluşunun esasını, Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı'nın, hizmetler arasında kurulacak işbirliğini daha etkin yönetimi oluşturmuştur. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın 1949 yılında oluşturulan teşkilatında Kurmay Başkanlığı'na bağlı olarak görev yapan dört daire (Personel, Haber, Harekât, İkmal) ve dört adet amirlik (Hukuk İşleri, Teftiş İşleri, Adalet İşleri, Bütçe İşleri) mevcuttur⁶⁸⁹. Teşkilatta ayrıca Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na münferiden bağlı bulunan Deniz Basımevi Müdürlüğü, Deniz Müze Müdürlüğü, Deniz Kitabevi Memurluğu ve Deniz Arşiv Memurluğu tarafından yürütülecek işlerin kontrol ve koordinasyonunun sorumluluğu Personel Başkanlığı'na verilmiştir⁶⁹⁰.

Buna göre ilk karargâh teşkilâtı da aşağıdaki gibi şekillenmiştir⁶⁹¹:

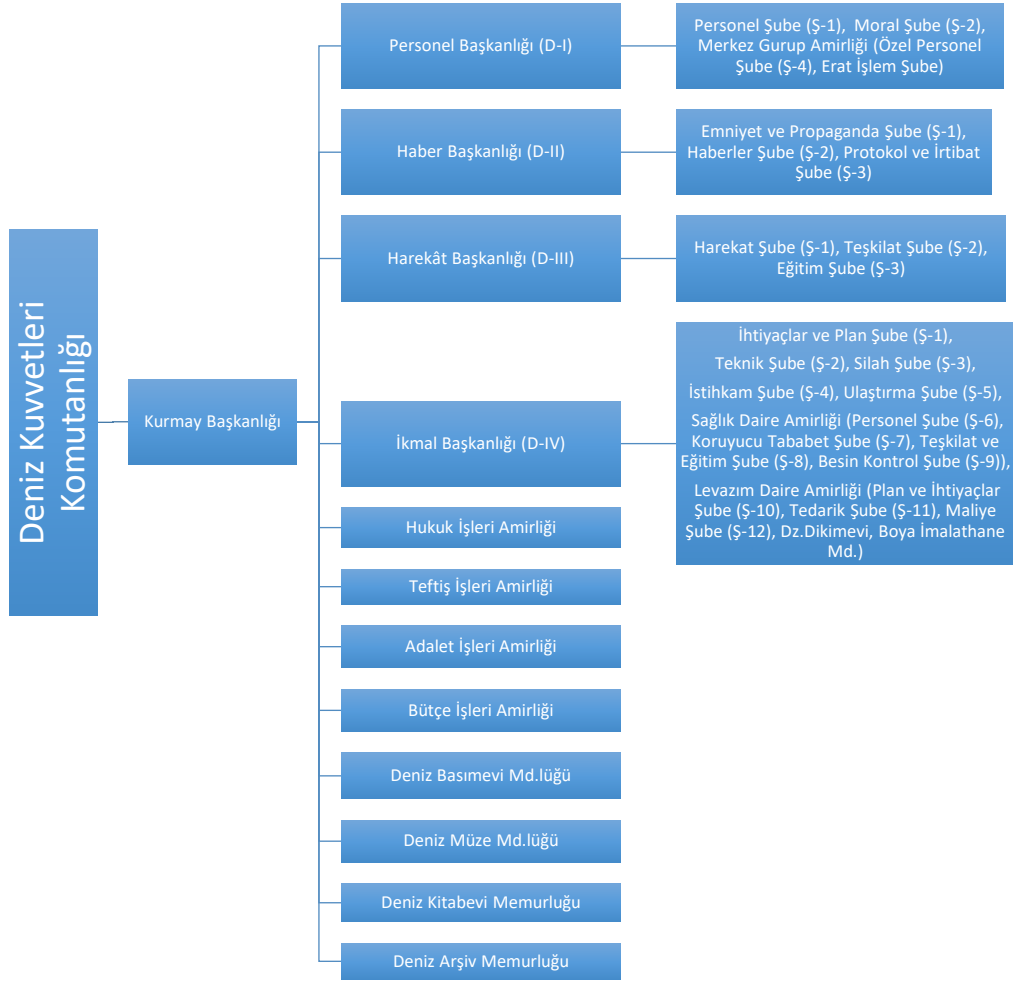
⁶⁸⁷ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1951 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 2.

⁶⁸⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 2-3.

⁶⁸⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 8-9; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 75.

⁶⁹⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 8'de teşkilat bağı tam anlaşılamadığı halde LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 11, 12, Gömlek No: 4'ten aktaran Akdoğan, buna dayanarak teşkilat bağını kurmuştur. Bkz. Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 107-108.

⁶⁹¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 8 (Kuruluş No: 3).

Şekil 11: 1949 yılı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâh kuruluşu

Yeni teşkilat kuruluşundan kaynaklanan bazı aksaklıklar olsa da bunlar zaman içinde düzenlenmiş ve eksiklikler tamamlanmıştır. Bunun için de teşkilatta gerekli düzenlemeler yapılmıştır⁶⁹². Bunlardan karargâhta bulunan birimlere dair görev tanımları Temmuz 1949'da yayınlanan talimatla belirlenmişti⁶⁹³. Buna göre görevler müteakip maddelerde açıklanmıştır. Deniz Kuvvetleri Komutanı; Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı olarak Deniz Kuvvetleri'nin emir, komuta ve idaresinden sorumludur. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kurmay Başkanı komutanlık karargâhının amiri olarak karargâhın dairelerinin tespit edilmiş prensipler, kararlar, talimat, talimnameler ve kanunlar çerçevesinde işlerini yürütmelerinden ve daireler arasındaki

⁶⁹² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 22.

⁶⁹³ Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 104.

koordinasyonun sağlanmasından sorumludur⁶⁹⁴. Yapılan düzenleme sonucunda tesis edilen Teftiş İşleri; Deniz Kuvvetleri Komutanı'nın yapacağı teftişlerde teknik müşavir olarak inceleme ve değerlendirme yapmaktan sorumludur⁶⁹⁵. Benzer şekilde düzenlenen Hukuk İşleri de Komutanlık makamına bağlı ve bu makama karşı hukuk işlerine ait tüm muamelatı yürütmekten sorumludur⁶⁹⁶. Bunla birlikte Adalet İşleri; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kuruluşunda bulunan asker şahıslar hakkında iddia ve şikâyetlerin incelenmesi, sorumlu olanlar hakkında kavuşturma yapmak ve karara bağlanması ile hazırlık soruşturması sonunda verilen karara/tutukluk kararlarına/disiplin cezalarına karşı yapılacak itiraz ve şikâyetlerin incelenmesi ile icra ve infaz işlerine bakacaktır⁶⁹⁷.

Deniz Kuvvetleri'nde bir önemli kalem de bütçe olmuştur. Deniz Kuvvetleri dairelerinde hazırlanan yıllık bütçeler incelenerek Genelkurmay Başkanlığı'na sunulmak üzere birleştirilmek, Genelkurmay Başkanlığı'nca onaylanan bütçe dahilinde, Deniz Kuvvetleri'ne ayrılan tahsisatın ödeme emirlerini gerekli deniz birlikleri ve mevkilerine göndermek, alınan ve dağıtılan ödeneklerin hesap ve kayıtlarının tutulması ve alt birimlerle karşılaştırma yapmak suretiyle takip edilerek gerek eski yıllardan kalan gerekse yeni yıl içerisindeki avansların/borçların tespit, takip edilmek ve sonuca bağlanmak üzere bir anlayış oturtulmuştur⁶⁹⁸.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın zatî işlerinin görülmesi ve takip edilmesi için kurulan Personel Başkanlığı⁶⁹⁹; bütün bunları kanunlar ve diğer ilgili hukukî/ıdarî talimat, karar ve prensiplere göre yapmak üzere teşkil edilmiştir. Bu kapsamda; amiraller hariç muvazzaf ve yedek subaylarla askerî öğretmen, memur ve sanatkâr ile erbaşların temini, görev yerlerini düzenlenmek, sicil/terfi/ödül/tayin/emeklilik/değişik ve sair sebeplerle Deniz Kuvvetlerinden çıkarılma işlerini yapmak, askerî ve sivil

⁶⁹⁴ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 5, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 104-105.

⁶⁹⁵ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 6, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 105.

⁶⁹⁶ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 7, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 105.

⁶⁹⁷ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 8, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 105-106.

⁶⁹⁸ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 9, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 106-107.

⁶⁹⁹ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 11, 12, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 107-108.

personelin her türlü şahsî haklarını korumak, Deniz Kuvvetleri bağlısı birlik/karargâhlarda disiplin ve morali her anlamda yüksek seviyede tutmak için gereken tedbirleri almak ve ihtiyaca uygun olarak yeni esas ve usulleri teklif etmek, Deniz Kuvvetleri merasim ve protokolüne ait işleri, mevcut yönetmelikler ve genel emirler hükümlerine göre yürütmek, lüzumu halinde mülteciler ve harp esirleri hakkındaki işlemleri, mevcut yasal mevzuat, kanun ve yönetmelik hükümleri doğrultusunda yürütmek, Deniz basımevi ve deniz kitaplığının faaliyetlerini takip etmekle birlikte Deniz neşriyatı basım ve yayın işlerini yürütmek, yabancı dillerden çevrilen eserlerin asıllarına uygunluğunu kontrol ve temin etmek, Deniz Müzesi ve Deniz Kuvvetleri'nin dışarıya açılan bir diğer benzer kurumu olan Deniz Arşivi'ndeki faaliyetleri yürütmek, denizcilikle ilgili fotografik ve sinematografik faaliyetlerden sorumlu olmak, Deniz Kuvvetleri karargâhı evrak ve şifre işleri ile askerî posta işlemlerini yürütmekten sorumlu olmuştur.

Moral Şube Müdürlüğü, Amerikan askerî yardımı vesilesiyle Amerikan subaylarıyla temas ve Türk subayların Amerikan sistemi işleyişinden edindikleri gözlemlerden sonra kurulmuştu⁷⁰⁰.

Deniz Kuvvetleri'nin haberleşme ve istihbarat işleriyle ilgili meseleleri takip etmek için kurulan Haber Başkanlığı⁷⁰¹; kendisine gönderilen değerlendirilmiş haberleri ilgililere lüzumu ölçüsünde yaymak, iç kaynaklardan elde edilemeyen teknik, taktik ve idarî bilgilerin temin edilmesi amacıyla Genelkurmay'a arz edilmek üzere teklif dosyası oluşturmakla mükelleftir.

Kuvvet karargahında kurulan bir diğer şube olan Emniyet ve Propaganda Şubesi de barışta ve seferde kuvvet unsurları dahilinde iç emniyeti sağlamak, kuvvet içinde zararlı propagandalarla mücadele etmek ve faydalı propagandaları yürütmek, kuvvet personeli ve birliklerin maneviyatını takviye etmek için tedbir almak ve maneviyata zararlı ideolojiler ile mücadele etmek gibi sorumluluklara sahiptir. Ayrıca sansür işlerinin düzenlenmesi, lüzumu halinde mülteci ve harp esirlerini sorguya çekerek elde edilen bilgilerin ilgililere ulaştırılması, birliklerde gizliliği temin edecek düzenlemelerin yürürlüğe sokulması ve gizliliği ihlal edenlere karşı gerekli tedbirlerin

⁷⁰⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 9.

⁷⁰¹ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 13, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 110.

alınması, işbirliği/eğitim vb. sebeplerde birliklere giriş yapan yabancı uzmanların faaliyetlerinin kontrol edilmesi, kuvvet dahilinde çalışan sivil kişilerin faaliyetlerinin kontrol edilmesi ve emniyet soruşturmalarının yapılmasından sorumludur.

Bilginin elde edilmesi ve işlenmesinden sorumlu olan şube ise Haberler Şubesi'dir. Haberlerin özetlenerek ve tasnif edilerek karargâha yayımlaması, telsiz dinlemesi ve kestirmesi yoluyla elde edilen bilgilerin değerlendirilerek kıymetlendirilmesi, kıyılarda görülen yabancı gemilerin hareketlerinin ve Türk karasularına olabilecek tecavüzlerin takip edilmesi gibi görevler Haberler Şubesi'nin sorumluluk sahasına dahil olan faaliyetlerdir.

Daire başkanlığı sorumluluğundaki görevler dahilinde personelin eğitimi için ihtiyaca göre kurslara göndermek, başkanlığın diğer personel, evrak, arşiv vb. işlerini yapmaktan sorumlu olan birim ise Haber Eğitim Kısmı'dır.

Protokol ve İrtibat Kısmı aracılığıyla; yurtdışından “deniz ordusu”⁷⁰² namına yapılan yabancı ziyaretlerin programlarını düzenleyip yürütmek, Türk Deniz Kuvvetleri birlik veya personelinin yurtdışına yapacakları ziyaretleri düzenlemek, yabancı ataşelerle irtibatı sağlamak ve ilgili işleri koordine etmek, kendi ataşelerimizin işlerini yürütmek, yabancı uzmanların Deniz Kuvvetleri ile ilgili işlerinde koordinatör olmak, bahriye adına yapılacak olan tören, geçit resmi, ziyaret vb işlerin düzenlenmesinden sorumlu tutulmuştur.

Harekât Başkanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâh ve birliklerinin barış ve sefer teşkilat ve konuş-kuruluşlarına dair düzenlemeleri yapmak ve onay alındıktan sonra uygulamak, müşterek planlar doğrultusunda seferde uygulanmak üzere Deniz Kuvvetleri'nin harekât plan ve projelerini yapmak, harekât plan ve projeleri kapsamında muhabere planlarını yapmak ve bu kapsamda Genelkurmay Başkanlığı'nca belirlenecek esaslar dâhilinde Deniz Kuvvetlerinin hazar ve sefer çevrim/frekansları ile şifrelere ait işleri yürütmek, hazırlanan deniz harekât plan ve projeleri esaslarına göre birlik/personelin eğitim ihtiyaçlarına uygun esasları belirlemek ve bunları uygulamak, Deniz Kuvvetlerinin kendi harekât ve eğitim

⁷⁰² “Deniz Ordusu” tabiri Deniz Kuvvetleri adına kullanılan bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa askerî kültürde kara birlikleri için “ordu”, deniz birlikleri için ise “donanma” ifadesi kullanılır. Buradaki ifadenin yeni bir kavram ortaya koyma teşebbüsü olarak görülebilir.

ihtiyaçlarına uygun *deniz haritası* oluşturulabilmesi için ihtiyaçları tespit etmek ve haritalarını yaptırmak, diğerkuvvetlerle yapılacak müşterek harekât ve eğitim için gereken haritaların denize ait esaslarını hazırlamak, sivil denizcilik için gereken deniz haritaları hakkında esaslar hazırlar, ihtiyaçlar doğrultusunda Deniz Hidrografi Dairesi'nin⁷⁰³ yıllık çalışma programını belirlemek, ihtiyaç halinde ticaret gemilerinin askerî maksatlarla kullanılmasına dair esas ve usulleri tespit etmekten sorumludur⁷⁰⁴.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın bir diğerbaşkanlığı da tedarik siteminin merkezinde bulunan İkmal Başkanlığı'dır. Malzeme ihtiyaç dökümünün çıkarılması, bunların gerekli yerlere sevk edilmesi ve gerektiğı kadar miktarının güvenli olarak depolanması, Deniz Harekât Başkanlığı'nın ihtiyaçları için gerekli hazırlıkların yapılması, silah araç-gereçlerinin çağın ihtiyacına uygun şekilde bakımlarının yapılması ve bunlarla ilgili gerekli tedbirlerin alınması için Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na önerilerde bulunulması İkmal Başkanlığı'nın sorumluluğundadır⁷⁰⁵.

İkmal Başkanlığı bünyesinde bulunan İhtiyaçlar ve Plan Şubesi, deniz geri hizmetlerinin ve ikmali yapılacak malzeme ve teçhizatın tedarikğine dair emir hazırlamak ve cetveller vasıtasıyla lojistik ihtiyaçların takibini yapmaktan sorumludur⁷⁰⁶.

İkmal Başkanlığı bünyesinde bulunan diğerbir şube olan Silah Şubesi ise deniz hareket ortamında ihtiyaç duyulan veya duyulacak olan silah ve mühimmat ile diğertehizatın temin ve gerekli tesis şartlarının sağlanmasıyla ilgilenir ve bu doğrultuda tedbirler almakla mükelleftir⁷⁰⁷.

Yine İkmal Başkanlığı bünyesinde bulunan kritik bir şube olan Gemi Onarım ve Yapım Şubesi'dir. Gemi onarım ve gemi inşa planlama ve faaliyetlerini

⁷⁰³ Deniz Hidrografi Dairesi, 1949 yılından itibaren Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kuvvet Teşkilatı'nda yer alan bir birim olup karargâh koordinesinin 1949 yılında Harekat Başkanlığı tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 2' ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1951 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 2'de Kuvvet Teşkilatı'nda yer almaktadır.

⁷⁰⁴ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 16, 17, 19, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 111-112.

⁷⁰⁵ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 18, 20, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 112-114.

⁷⁰⁶ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 18, 20, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 112-114.

⁷⁰⁷ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 25, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 115.

yürütmekten, malzeme seferberliğinden, teknik etüt ve tercüme işlerini yerine getirmekten, “Degaussing ve Vayping” işlemlerinin planlaması ve icrasına dair tedbirleri almaktan, işçilere ait maaş vb. ihtiyaçlar için ödenek planlaması Gemi Onarım ve Yapım Şubesi’nin sorumluluğundadır⁷⁰⁸.

Beş kısımdan müteşekkil olan İstihkâm Şubesi’nin bu kısımları, Plan, Proje ve Keşif Kısmı, İletme ve Kontrol Kısmı, Tamir ve Utlity Kısmı, Bütçe ve Muhasebe Kısmı ile İkmal ve Muhasebe kısmıdır. İstihkâm Şubesi bu kısımlarıyla birlikte Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın ihtiyaç duyduğu bütün istihkam işlerinin sorumluluğunu üstlenir⁷⁰⁹.

Pek çok şubeye sahip olan ve Deniz Kuvvetleri’nin malzeme tedarikinin başlıca sorumlusu olan İkmal Başkanlığı’nın lojistik görevleri ifa eden şubesi Ulaştırma Şubesi’dir. Sefer Ulaştırma ve Barış Ulaştırması isimli iki kısımdan müteşekkildir⁷¹⁰.

İkmal Başkanlığı’na doğrudan bağlı olan şube müdürlüklerinin dışında bağlı daire amirlikleri de mevcuttur. Bu amirliklerin altında da yine şubelerin olduğu görülmektedir. Bunlardan biri olan ve İkmal Başkanı’na bağlı olan Levazım Daire Amirliği’dir. İaşe ve ibate, elbise, yakacak, bakım malzemeleri ile ilgili kayıtların tutulması ve bunlarla ilgili değerlendirmelerin yapılması, bu masraf kalemleri için bütçenin oluşturulması ve Bütçe Şubesi’ne gönderilmesi, deniz levazım işleriyle ilgili diğer birimlerle koordinasyonun kurulması bu daire amirliğinin sorumluluğundadır⁷¹¹.

Başkanlığa bağlı olan diğer daire amirliği de Deniz Sıhhat İşleri Dairesi Amirliği’dir. Bu amirliğin Personel ve Rapor İşleri Şubesi, Koruyucu Tababet ve İkmal İşleri ve Teşkilat, Eğitim ve Neşriyat İşleri olmak üzere üç şubesi vardır.

⁷⁰⁸ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 28, Gömlek No: 4’ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması, 115-116’da Şube’nin ismini “Gemi Onarım ve Yapım Şubesi” olarak verdiği halde LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 8’e göre şubenin ismi Teknik Şube’dir.

⁷⁰⁹ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 29, Gömlek No: 4’ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması, 116.

⁷¹⁰ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 30, Gömlek No: 4’ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması, 116’da Şube’nin ismini “Deniz Ulaştırması” olarak vermektedir.

⁷¹¹ LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 22, 23, Gömlek No: 4’ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması, 114-115.

Personelin sağlık ve sıhhatinin korunmasıyla ilgili tedbirlerin alınması ve gerekli neşriyatından yapılması bu daire amirliğinin görev ve sorumluluğudur⁷¹².

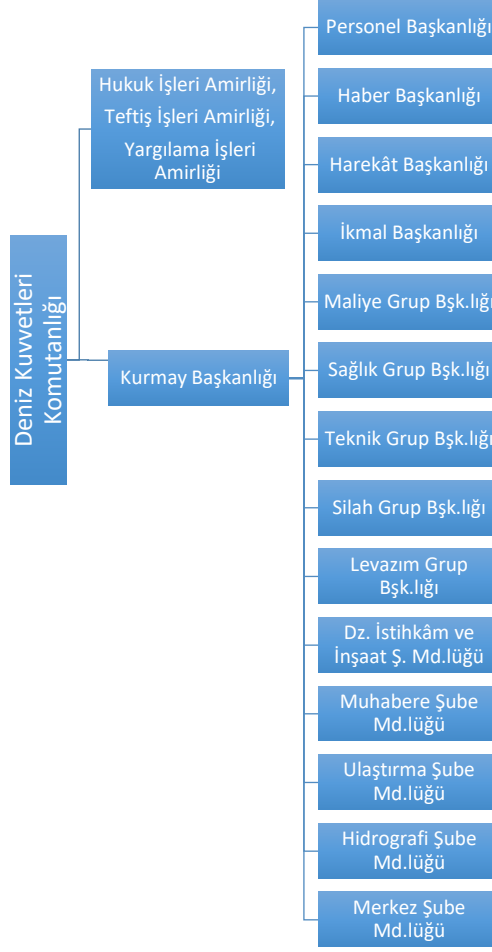
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın karargâh yapısı Kurmay Başkanlığı'na bağlı olarak 1949 yılında teşkilâtlandırıldığında, İkmal Başkanlığı'nda birbirleriyle ilgisi olmayan vazifelerin biraraya getirilmiş olduğu tecrübeyle görölmüş, Başkanlığın ve dairelerin pratik bir hizmete cevap verememesi sebebiyle İkmal Başkanlığı bağlısı olan daire amirliklerinin Kurmay Başkanlığı'na doğrudan bağlanması öngörölmüşdür. Ayrıca, teşkilatlanmasını henüz tamamlamayan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın uhdesindeki görevler ve buna bağlı olarak ilave edilmesi/değişiklik yapılması uygun görölen daire vb. birimler ile özellikle Amerikan askerî yardımının kontrolünü ve malzeme yönetimini sağlayan Amerikalı uzmanlar (deniz subayları) ile kurulan temaslardan da alınan geri bildirimler sonucunda lojistik hizmetinin özelliği bakımından ikmal ve lojistik işlerinde daha uygun bir teşkilatlanmaya gidilmesi ihtiyacı olmuştur⁷¹³.

İlk karargâh teşkilâtı hızlıca hazırlandığından uygulamadan doğan ihtiyaçlara binaen kuvvet teşkilatına geçeli daha bir yıl dolmadan aynı yıl içinde yeniden düzenlenerek ilk değişiklik sonrası oluşan yeni karargâh teşkilâtı da aşağıdaki gibi şekillenmişti⁷¹⁴:

⁷¹² LDGAM, Kutu No: 1949-188, Belge No: 32, 33, Gömlek No: 4'ten aktaran Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 116.

⁷¹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 15; Dilek Erkin Akdoğan, 76.

⁷¹⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 16 (Kuruluş No: 4), Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı 1950 Kuruluşu Şeması'nda; Özel Karargâh birimleri olan Hukuk İşleri Amirliği, Teftiş İşleri Amirliği ve Yargılama İşleri Amirliği gösterilmemekte olup Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 1'den alınmıştır. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 2-17.

Şekil 12: 1950 yılı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâh kuruluşu

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı⁷¹⁵

Hukuk İşleri Amirliği, Teftiş İşleri Amirliği, Yargılama İşleri Amirliği (Özel Karargâh⁷¹⁶)

Kurmay Başkanlığı

Personel Başkanlığı (Personel Ş. Md., Moral ve İnzibat Ş. Md., Deniz Erat İşlem Ş. Md.)

Haber Başkanlığı (Haber Ş., Emniyet ve Eğt. Ş., Protokol Ş.)

Harekât Başkanlığı (Plan ve Harekât Ş. Md. (bağlısı Dz.K.K. Telsiz İstasyonu), Teşkilât ve Seferberlik Ş. Md., Eğitim Ş. Md.)

İkmal Başkanlığı (Plan, İhtiyaç ve İkmal Ş. Md., İkmal Merkezi Md., İzmit Satınalma Komisyonu Bşk., İzmit Muayene Komisyonu Bşk., Deniz Fen-Sanat Ş. Md.)

⁷¹⁵ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 1.

⁷¹⁶ Bu amirlikler doğrudan Kurmay Başkanı'na bağlı değildir. Komutanlığın görevi gereği sahip olduğu ve tüm diğer birimlere dair işlemlerin/teftişlerin yürütüldüğü birimlerdir.

Maliye Grp. Bşk.lığı (Bütçe Ş. Md., Maliye Ş. Md.)

Sağlık Grp.Bşk.lığı (Plan ve Koruyucu Tababet Ş. Md., İkmal ve Kontrol Ş. Md.)

Teknik Grp.Bşk.lığı (Gemi Yapma ve Onarma Ş. Md., Teknik Etüd ve Personel Ş. Md., Malzeme ve Bütçe Ş. Md.)

Silah Grp.Bşk.lığı (Top Ş. Md., Torpido Ş. Md., Mayn, Arama-Tarama, Mania, Tiri Güverte Ş. Md., Elektronik Ş. Md., Degaussing (D/G) ve Vayping (V/P) İş.K.)

Levazım⁷¹⁷ Grp. Bşk. (Personel ve Seferberlik Ş. Md., İkmal Ş. Md., Deniz Dikimevi Md., Deniz Boya İmal Md.)

Dz. İstihkâm ve İnşaat Ş. Md.lüğü (Plân, Proje, Keşif, Tahkim Ks., İşletme ve Kontrol Ks., Tamir ve Ütiliti Ks., Bütçe ve Muhasebe Ks., İkmal ve Bakım Eğitim Ks.)

Muhabere Ş. Md.lüğü

Ulaştırma Ş. Md.lüğü (Sefer Ulaştırma Ks., Hazar Ulaştırma Ks.)

Hidrografi Ş. Md.lüğü

Merkez Ş. Md.lüğü (Daire Md.lüğü (Garaj, Hizmet Bl.K.), Basın ve Yayın Ks., Tercüme ve Tetkik Ks., Genel İstatistik Ks., Filim ve Fotoğraf Ks., Askerî Posta İşleri Ks., Evrak, Şifre ve Arşiv Ks, Deniz Müzesi Md.lüğü, Deniz Arşivi Memurluğu, Deniz Kitaplığı Memurluğu, Deniz Basımevi Md.lüğü)

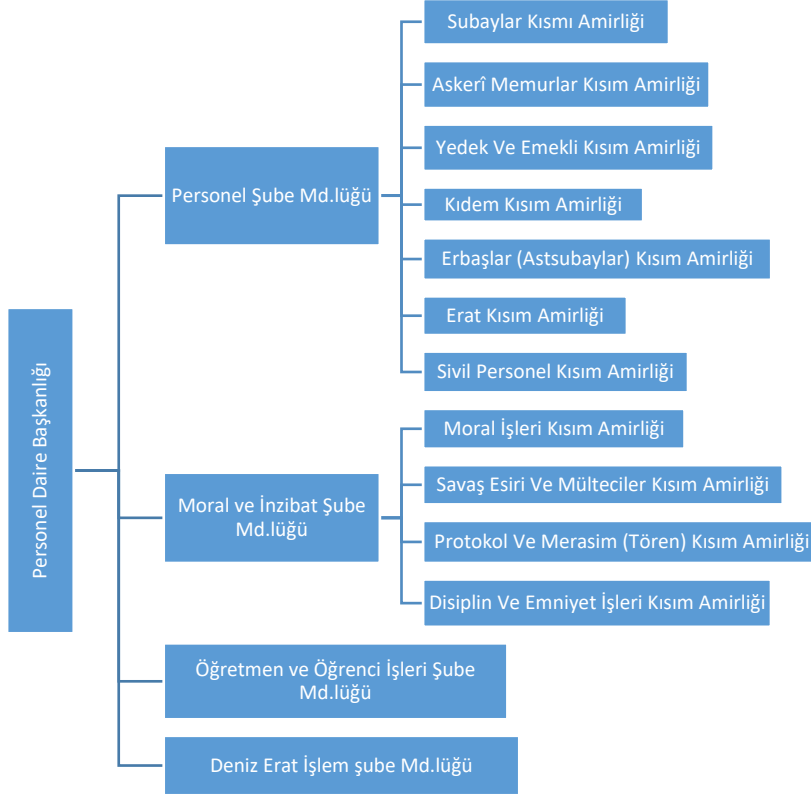
Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçişte kurulan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın karargâh teşkilatında yapılan ilk büyük değişiklik ikmal işleri kapsamında yapılmıştır. Amerikan askerî yardımları ile temin edilen çok çeşitli ve fazla miktarlardaki malzemenin tedariğinden başlanarak depolanması ve dağıtımına uzanan sürecin yönetimi için Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın da Amerikan sistemine uyacak bir ikmal teşkilatına sahip olmasını gerektirmiştir. Bu sebeple İkmal Başkanlığı'ndan teknik ve silah işleri sorumluluğu alınmış, sadece ikmal işler sorumluluğunda bırakılmıştır. 1950 yılındaki teşkilatta yapılan bir diğer önemli değişiklik yapılmış, Deniz Kuvvetleri karargâhının daire ve şubeleri tarafından kullanılmakta olan numara

⁷¹⁷ Arşivde yapılan çalışma sonucu bu hususta iki farklı sonuca sebebiyet veren bir durum tespit edilmiştir. 1950 yılı barış kuruluşu kitabında “levazım” şeklinde geçen başkanlık ismi, arşiv tarihçe defterinde “cezaevi” adıyla yer almaktadır. “Levazım” ifadesine dair kuruluş defteri için bkz. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 1. “Cezaevi” ifadesinin geçtiği tarihçe defteri için bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 16. Burada “cezaevi” ifadesinin geçme sebebinin sehven yazılmış olabileceği, yahut bölgede daha önce bulunma ihtimali olan bir cezaevi binasından adını almış olabileceği izlenimini uyandırmaktadır.

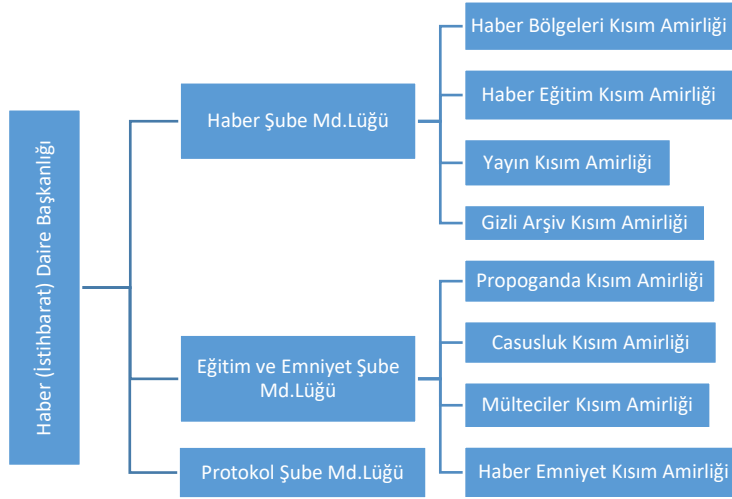
(D-I , D-II, Ş-3, Ş-4 gibi) ile isimlendirmeler kaldırılmış ve bu numaraların yerine, dairelerin ifa etmiş oldukları görevlere matuf olan isimler konulmuştur⁷¹⁸.

Bir önceki teşkilatta Kurmay Başkanlığı'na bağlı olan Hukuk İşleri Amirliği, Teftiş İşleri Amirliği ve Adalet İşleri Amirliği, 1950 yılı teşkilatında Özel Karargâh olarak doğrudan Kuvvet Komutanı'na bağlıdır. 1949 yılı teşkilatında İkmal Başkanlığı içinde yer alan şubeler, işlerinin birbirinden ayrışarak özelleştiği birer grup başkanlığı olarak doğrudan Kurmay Başkanı'na bağlanmıştır. Bu kapsamda; Teknik Şube, Silah Şube, Maliye Şube, İstihkam Şube, Ulaştırma Şube ile Sağlık Daire Amirliği ve Levazım Daire Amirliği yeni teşkilatta; Teknik, Silah, Sağlık, Levazım, Maliye Grup Başkanlıkları ile Ulaştırma ve Dz. İstihkam ve İnşaat Şube Müdürlükleri'ne dönüştürülmüştür. Bir önceki teşkilatta Bütçe İşleri Amirliği olan birim yeni teşkilatta Maliye Grup Başkanlığı içinde bir Şube Müdürlüğü olarak teşkilatlandırılmıştır. Merkez Şube Md.lüğü oluşturularak münferiden bağlı merkezler ile karargâhın idarî işleri kapsamında görevli bazı birimler bu Şube'ye bağlandı. Muhabere Şube ve Kuvvet Teşkilatı'nda yer alan Hidrografi Daire Başkanlığı'nın Karargâh işlerini yürütmekten sorumlu olarak kurulan Hidrografi Şube teşkilata ilk kez ve şube seviyesinde birimler olarak dahil oldu.

⁷¹⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 17; Dilek Erkin Akdoğan, 76.

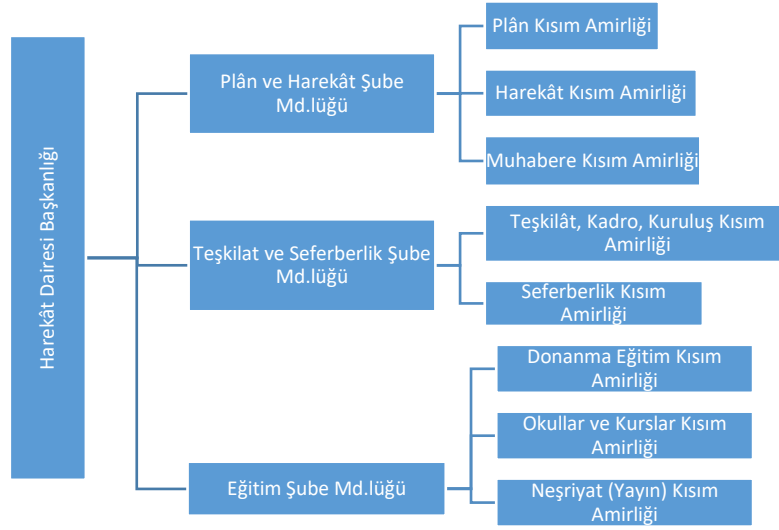
Şekil 13: Dz.K.K.lığı Personel Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı⁷¹⁹

Şekil 14: Dz.K.K.lığı Haber Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı⁷²⁰

⁷¹⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 3-4.

⁷²⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 4-5.

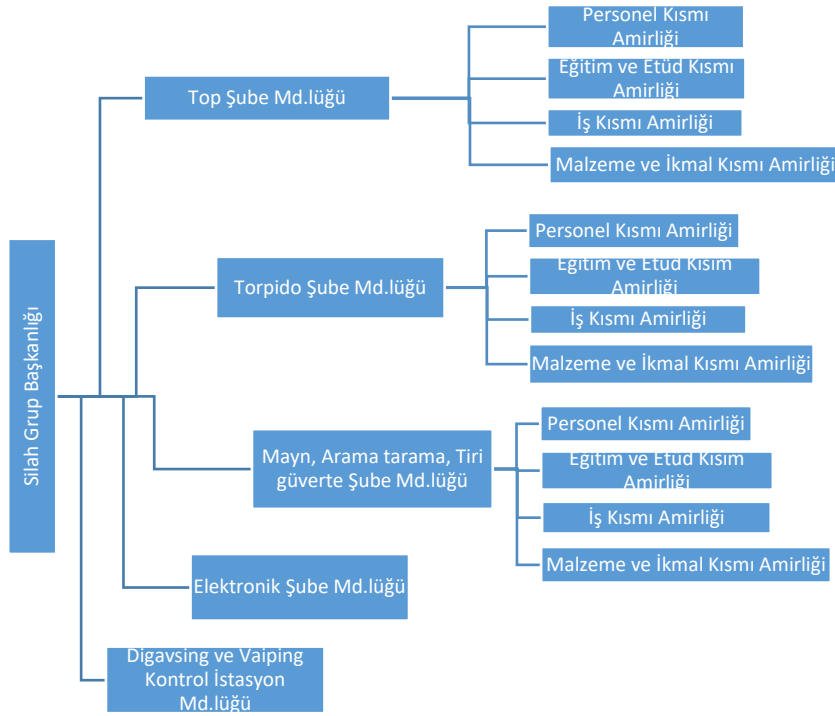
Şekil 15: Dz.K.K.lığı Harekât Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı⁷²¹

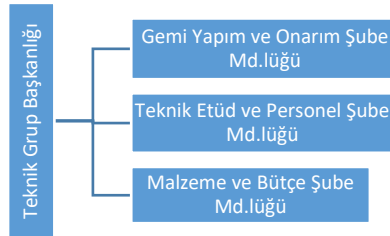
Şekil 16: Dz.K.K.lığı İkmal Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı⁷²²

⁷²¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 5-6.

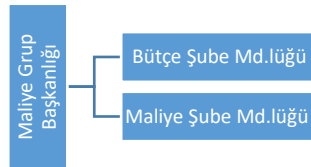
⁷²² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 6-8.

Şekil 17: Dz.K.K.lığı Silah Grup Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı⁷²³

Şekil 18: Dz.K.K.lığı Teknik Grup Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı⁷²⁴

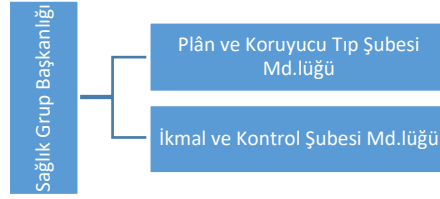

Şekil 19: Dz.K.K.lığı Maliye Grup Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı⁷²⁵

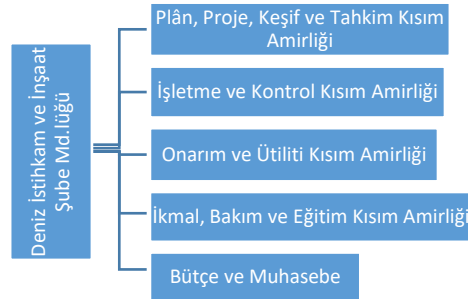
⁷²³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 8-9.

⁷²⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 9-10.

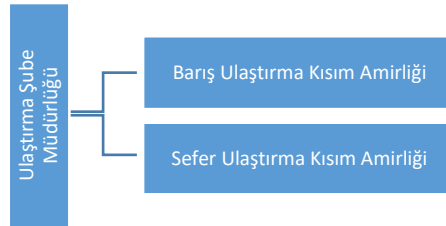
⁷²⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 11.

Şekil 20: Dz.K.K.lığı Sağlık Grup Başkanlığı 1950 yılı teşkilatı⁷²⁶

Şekil 21: Dz.K.K.lığı Deniz İstihkam ve İnşaat Şube Md.lüğü 1950 yılı teşkilatı⁷²⁷

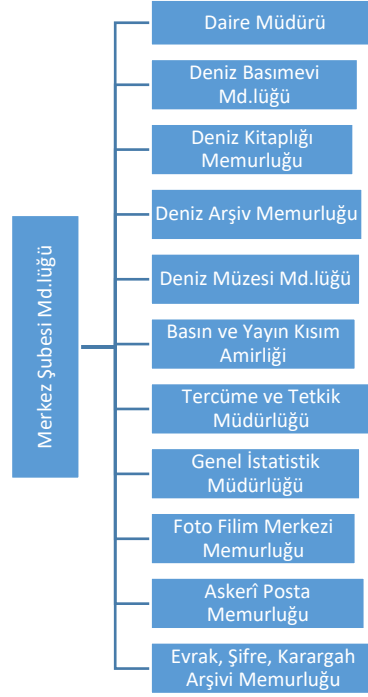

Şekil 22: Dz.K.K.lığı Ulaştırma Şube Müdürlüğü 1950 yılı teşkilatı⁷²⁸

⁷²⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 11-12.

⁷²⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 13-14.

⁷²⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 14-15.

Şekil 23: Dz.K.K.lığı Merkez Şube Md.lüğü 1950 yılı teşkilatı⁷²⁹

Hidrografi Şubesi Md.lüğü, Deniz Kuvvetleri K.lığının Kuvvet Teşkilatı'nda bulunan İstanbul'daki Hidrografi Dairesi'nin Kuvvet Karargahı'ndaki koordinatörüdür. Bu kapsamda; Deniz Haritalarının yapımının koordinesi, denizde can ve mal emniyetini sağlayacak tedbirlerin alınması, hidrograf gemi ve aletlerinin temini ve bunların bakım onarımı, harita yapım malzemelerinin temini gibi işlerin yürütülmesinden sorumludur⁷³⁰.

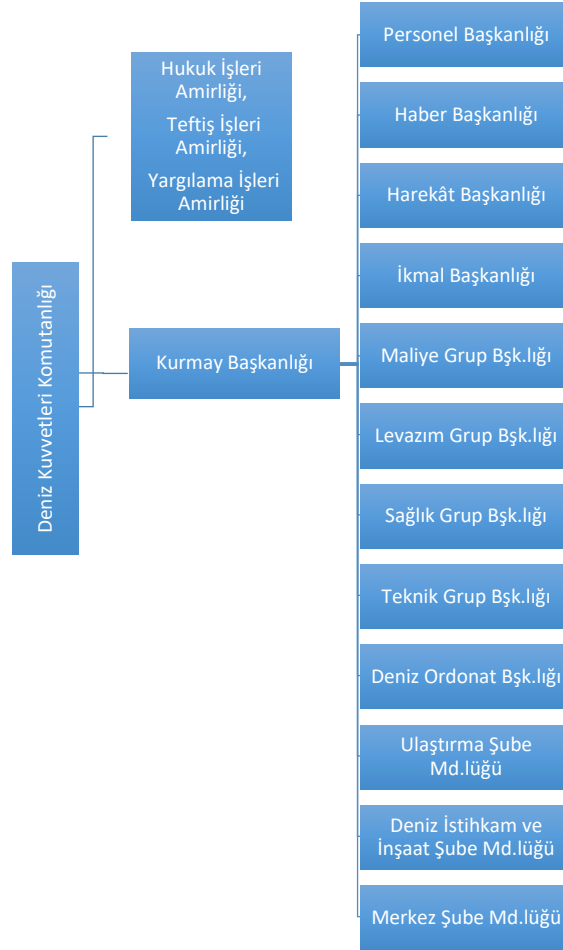
1951 yılında Deniz Kuvvetleri karargâh kuruluşunda yapılan en önemli değişiklik, “Silah Grup Başkanlığı”nın kaldırılarak yerine “Ordonat Daire Başkanlığı”nın teşkil edilmesi olmuştur. Bu sebeple Ana Ast Komutanlık karargahlarında (İstanbul, İskenderun, İzmir ile donanma ve deniz üslerine) da birer Ordonat Şubesi açılmıştır. Bu değişiklik; Genelkurmay Başkanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın muvazzaf subay sınıfları arasına “Ordonat Sınıfı”nın eklenmesiyle silah işlerinin uzman kişilere emanet edilmesinin etkisiyle yapılmıştır. Böylece silah,

⁷²⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 16-17.

⁷³⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 12.

cephane vb.ne ait temin, depolama, bakım, kontrol, onarım ve dağıtım işlemleri Ordonat Dairesi ve ast birliklerde şubeleri tarafından yürütülmeye başlanmıştır⁷³¹.

Bu değişikliğin teşkilata uyarlanmasıyla birlikte 1951 Yılı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Kuruluşu aşağıdaki şekilde olmuştur⁷³².

Şekil 24: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı 1951 yılı kuruluşu

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı

Hukuk İşleri Amirliği, Teftiş İşleri Amirliği, Yargılama İşleri Amirliği

Kurmay Başkanlığı

Personel Başkanlığı (Subay Ş., Askerî Memur ve Öğrenciler Ş., Astsubay ve Erat Ş., Moral ve İnzibat Ş.)

Haber Başkanlığı (Haber Ş., Emniyet ve Eğt. Ş., Protokol Ş.)

⁷³¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 18; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 117.

⁷³² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 18; Dilek Erkin Akdoğan, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, 117.

Harekât Başkanlığı (Plan ve Harekât Ş., Teşkilât Ş., Eğitim Ş., Muhabere Ş. (bağlısı DzKK Telsiz İstasyonu), Seyir ve Hidrografi Ş.)

İkmal Başkanlığı (Plan, İhtiyaç ve İkmal Ş., İkmal Merkez Md.)

Maliye Grp. Bşk.lığı (Bütçe Ş. Md., Maliye Ş. Md.)

Levazım⁷³³ Grp. Bşk. (Personel ve Seferberlik Ş., İkmal Ş.)

Sağlık Grp.Bşk.lığı (Personel ve Plan Ş., Koruyucu Tababet Ş., İkmal Ş., Gölcük Tıbbî Malzeme Anbar Memurluğu, İstanbul Tıbbî Malzeme Anbar Memurluğu)

Teknik Grp.Bşk.lığı (Gemi Yapma ve Onarma Ş., Teknik Etüd Ş., Tersane ve Malzeme Ş., Elektronik Ş., Bütçe ve Tedarik Ş., Gölcük Tersanesi, Taşkızak Tersanesi)

Deniz Ordonat Bşk.lığı (Endüstri Ş., Top Ş., Torpido Ş., Mayn ve Yoketme Ş., Arama Tarama Ş., Ağ ve Kablo Ş., Degaussing (D/G) Mesaha ve Vayping İşletme Şube Md.)

Dz. İstihkâm ve İnşaat Ş. Md.lüğü

Ulaştırma Ş. Md.lüğü

Merkez Ş. Md.lüğü (Daire Md.lüğü (Basın ve Yayın, Tercüme ve Tetkik, İstatistik, Film Foto, Askerî Posta, Evrak-şifre)⁷³⁴, Deniz Müze Md.lüğü, Deniz Arşiv Memurluğu, Deniz Kitaplığı Memurluğu, Deniz Basımevi Md.lüğü)

1950’de İkmal Başkanlığı’nın dolaylı olarak bağlısı ve kontrolünde olan İstanbul İkmal Gr., İzmit Satınalma ve Muayene Komisyon Bşk.lıkları ile Dz. Fen ve Sanat Ş. Md.lüğü 1951 teşkilatında İkmal Merkezi Md.lüğüne doğrudan bağlanmıştır. 1950’de dolaylı olarak Levazım Grup Başkanlığı bağlısı olan Dikimevi Md.lüğü ve Boya İmal Md.lüğü, 1951’de İkmal Merkezi Md.lüğü kuruluşunda İstanbul İkmal Grup K.lığının doğrudan bağlısı yapılmıştır. 1950 yılı teşkilatındaki Silah Grup Bşk.lığı yerine 1951’de Ordonat Başkanlığı kurulurken önceki teşkilatta dolaylı olarak bağlı olan Digavsing ve Vaiping Kontrol İstasyon Md.lüğü yeni teşkilatta D/G Mesaha ve Vayping İşletme Şubesi olarak doğrudan bağlanmıştır.

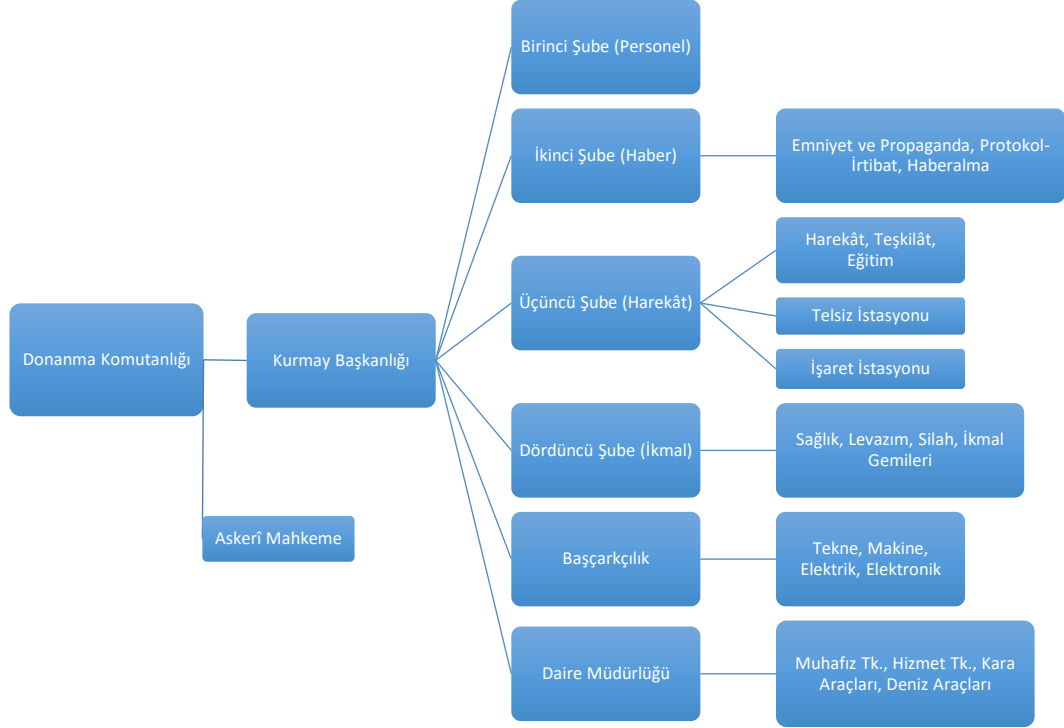
⁷³³ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 1’de *Levazım* olarak geçen Başkanlık ismi, LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 16’da *Cezaevi* olarak yer almaktadır.

⁷³⁴ Kuruluş kitabı ve tarihçe defterinde Merkez Ş. Md.lüğü bağlısı Daire Md.lüğünün kısım teşkilatına dair bir kayda rastlanmadığından daha önceki teşkilatla aynı şekilde devam edildiği değerlendirilmektedir. Bkz. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 1; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 18-20.

2.4.1.3. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Bağlısı Birlik Komutanlıkları

2.4.1.3.1. Donanma Komutanlığı

Donanma K.lığı 1950 yılında en son yapılan değişikliklerle 1948’de yürürlüğe giren aşağıdaki teşkilat ile girdi⁷³⁵.

Şekil 25: Donanma Komutanlığı 1950 yılı karargâh teşkilâtı

Donanma Komutanlığı⁷³⁶

Askerî Mahkeme

Donanma K.lığı Kur Bşk.lığı

Birinci Şube Md.lüğü (Personel)

İkinci Şube Md.lüğü (Haber) (Emniyet ve Propaganda, Haberalma, Protokol-İrtibat)

Üçüncü Şube Md.lüğü (Harekât) (Harekât, Teşkilât, Eğitim, İşaret İstasyonu, Telsiz İstasyonu)

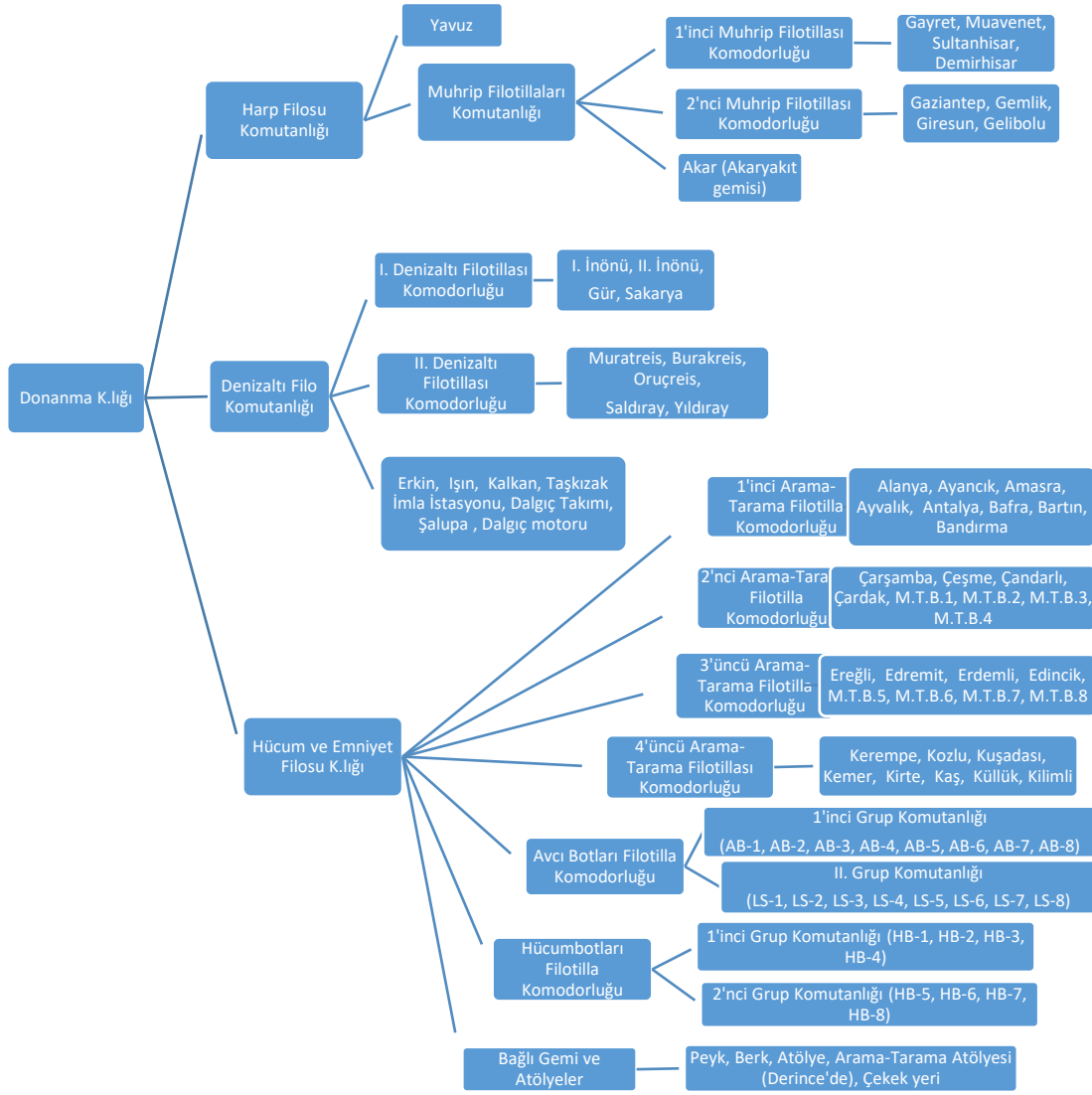
Dördüncü Şube Md.lüğü (İkmal) (Sağlık, Levazım, Silah, İkmal Gemileri)

Baş Çarkçılık (Tekne, Makine, Elektrik, Elektronik)

Daire Müdürlüğü (Muhafız Takımı, Hizmet Takımı, Kara araçları, Deniz araçları)

⁷³⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 28.

⁷³⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 28.

Şekil 26: 1950 yılı Donanma Komutanlığı'na bağlı birlikler teşkilâtı⁷³⁷

Donanma Komutanlığı

Harp Filosu K.lığı

TCG *Yavuz*

Muhrip Filotillaları Komutanlığı

1'inci Muhrip Filotillası (TCG *Gayret*, TCG *Muavenet*, TCG *Sultanhisar*, TCG *Demirhisar*)

2'inci Muhrip Filotillası (TCG *Gaziantep*, TCG *Gemlik*, TCG *Giresun*, TCG *Gelibolu*)

TCG *Akar* (akaryakıt gemisi)

⁷³⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 30; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 3.

Denizaltı Filo K.lığı

1'inci Denizaltı Filotillası Komodorluğu (TCG *I. İnönü*, TCG *II. İnönü*, TCG *Gür*, TCG *Dumlupınar*, TCG *Sakarya*)

2'nci Denizaltı Filotillası Komodorluğu (TCG *Muratreis*, TCG *Burakreis*, TCG *Oruçreis*, TCG *Saldıray*, TCG *Yıldıray*)

TCG *Erkin* ana gemisi

TCG *Işın* imlâ gemisi

TCG *Kalkan* hedef gemisi

Taşkızak *İmla* İstasyonu

Dalgıç Takımı, Şalupa, Dalgıç motoru

Hücum ve Emniyet Filo K.lığı

1'inci Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (TCG *Alanya*, TCG *Ayancık*, TCG *Amasra*, TCG *Ayvalık*, TCG *Antalya*, TCG *Bafra*, TCG *Bartın*, TCG *Bandırma*)

2'nci Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (TCG *Çarşamba*, TCG *Çeşme*, TCG *Çandarlı*, TCG *Çardak*, M.T.B.1, M.T.B.2, M.T.B.3, M.T.B.4)

3'üncü Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (TCG *Ereğli*, TCG *Edremit*, TCG *Erdemli*, TCG *Edincik*, M.T.B.5, M.T.B.6, M.T.B.7, M.T.B.8)

4'üncü Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (TCG *Kerempe*, TCG *Kozlu*, TCG *Kuşadası*, TCG *Kemer*, TCG *Kirte*, TCG *Kaş*, TCG *Küllük*⁷³⁸, TCG *Kilimli*)

Avcı Botları Filotillası Komodorluğu

AB-8) 1'inci Grup Komutanlığı (AB-1, AB-2, AB-3, AB-4, AB-5, AB-6, AB-7, AB-8)

2'nci Grup Komutanlığı (LS-1, LS-2, LS-3, LS-4, LS-5, LS-6, LS-7, LS-8)

Hücumbotları Filotillası Komodorluğu

1'inci Grup Komutanlığı (HB-1, HB-2, HB-3, HB-4)

2'nci Grup Komutanlığı (HB-5, HB-6, HB-7, HB-8)

Bağlı Gemi ve Atölyeler

Peyk ve *Berk* gemileri

Arama-Tarama Atölyesi (Derince'de)

Çekek yeri

Donanma Komutanlığı Bağlı Birlikler Teşkilatı, Kuvvet Komutanlığı teşkilatına geçiş sebebiyle yaşanan teşkilat değişikliklerinden fazla etkilenmedi. Teşkilat, sadece emrinde bulunan yüzer birliklerin hizmet dışına çıkarılması gibi sebeplerle değişikliğe uğradı. Bu kapsamda gerçekleşen ilk değişiklik; 1951 yılında hücumbotların filo kuruluşundan çıkarılmaları sebebiyle Hücum ve Emniyet Filosu

⁷³⁸ Tarihçe defteri ve 1950 kuruluş kitabında "TCG Küllük" olarak yer alırken, 1951 tarihli kuruluş kitabında "TCG Karamürsel" olarak yer almaktadır. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 30; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 3. Krş. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1951 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 4.

K.lığı isminin Mayın Filosu K.lığı olarak değiştirilmesiydi. Böylelikle Mayın Filosu K.lığı dört Mayın Arama Tarama Filotillası ve bir Avcıbot Filotillası⁷³⁹ olarak teşkilatlandırıldı⁷⁴⁰.

Dolayısıyla 1949 yılında kurulan Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın muharip gücü olan Donanma Komutanlığı'nın 1950 yılındaki teşkilatına istinaden Türk bahriyesinin muharip gücü; biri kruvazör (TCG Yavuz), sekizi muhrip, 10'u denizaltı, 24'ü arama-tarama gemisi, sekizi mayın tarama botu, sekizi avcıbot, sekizi liman savunma botu, sekizi hücumbot ile altısı yardımcı gemi olmak üzere toplam 81 adet gemiden oluşmaktaydı. Amerikan yardımı dahilinde verilen ikinci el gemiler, mevcut gemiler hizmet dışına ayrılmak suretiyle verildiğinden gemi sayıları artmamakta hatta Amerikan hedefleri ve incelemeleri doğrultusunda yardımın devamı için öngörülen personel ve gemi sayıları da Türk yetkililer tarafından değiştirilememiştir. Dolayısıyla millî bir politika ve ihtiyaçlar doğrultusunda bir deniz gücü / kuvveti oluşturulamamıştır. Askerî yardımın devam edebilmesi için taahhütlerine uymak zorunda kalan Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ancak Kıbrıs'ta yaşanan olaylar sebebiyle durumun vehametini anlamıştır.

2.4.1.3.2. Deniz Ana Üs Komutanlığı

İzmit'te bulunan Harp Silah ve Vasıtaları Komutanlığı ile Marmara Üss-i Bahrî ve Kocaeli Müstahkem Komutanlığı 1947'de birleştirilmiş, tersanenin içindeki tesisleri de içeren bir ana üs komutanlığı olarak Marmara Deniz Ana Üs ve Müstahkem Mevki Komutanlığı adıyla kurulmuş, adı çok geçmeden Marmara Ana Üs Komutanlığı olarak değiştirilmişti. 1949 yılına gelindiğinde kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçişle birlikte bu komutanlığın ismi Marmara Deniz Ana Üs Komutanlığı olarak değiştirildi⁷⁴¹.

⁷³⁹ Tarihçe defterinde “Mayın Filotillası” olarak isimlendirilen yeni teşkil edilen komodorluğun ismi; 1951 kuruluş kitabında 1950'deki teşkilatta olduğu gibi “Avcıbot Filotillası” olarak geçmekte ve sekiz avcıbot ile sekiz liman savunma botu iki grup komutanlığı kadrosunda olmak üzere bu teşkilatta yer almaya devam etmektedir. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 33. Krş. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1951 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 4.

⁷⁴⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 33.

⁷⁴¹ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 21.

Ana Üs Komutanlığı karargâhı, Birinci Şube (Harekât), İkinci Şube (Personel), Üçüncü Şube (Teknik), Dördüncü Şube (İkmal) olarak dört şubeye sahipti. Bunlardan Harekât Şubesi sorumluluğuna verilen top, torpido, mayın ve mania işleri birer kısım teşkilatı altında yürütülmekteydi. Bunun yanında sağlık işleri ve hukuk işleri de oluşturulan ayrı birimler tarafından yürütülmekteydi⁷⁴².

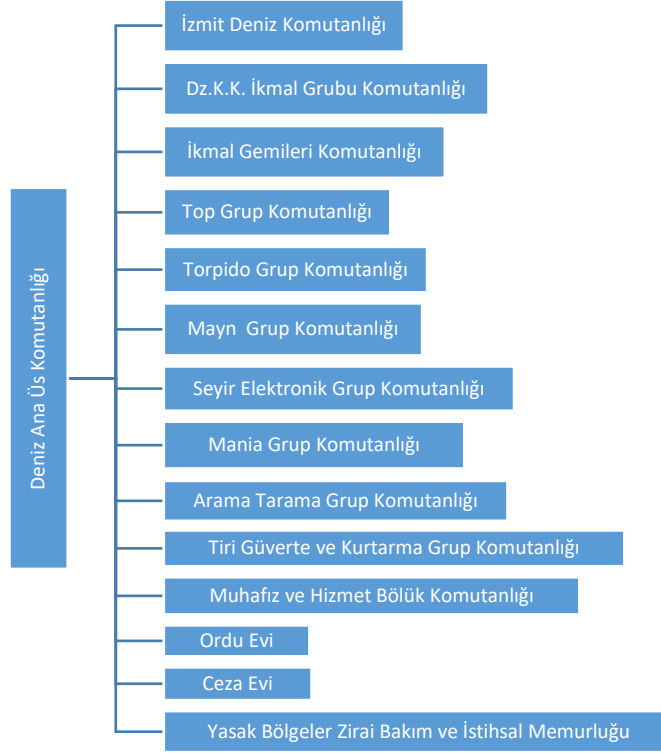
Ana Üs Komutanlığı'nın görevi; donanma unsurlarının ihtiyaç duyduğu silah, malzeme, yakıt ile gıda ve su ikmal yapmak, kıyı güvenliğini sağlamak, üssün çalışmalarını kontrol etmek olarak tanımlanmıştı. Komutanlığın kurulmasıyla İzmit'teki telsiz istasyonu da ona bağlanınca üssün görevleri arasında haberleşme hizmetlerinin tesisi de yer almıştır⁷⁴³.

Kuvvet Komutanlığı'nın teşkiliyle Deniz Müsteşarlığı'ndan devralınan ve Üs Komutanlığı'nın temel görevleri arasında yer alan ikmal işlerinin yürütülmesi amacıyla İzmit tersanesi içindeki barakalardan birinde bir ikmal merkezi kuruldu. İzmit Levazım Deposu, Gölcük Tersanesi koltuk ambarları gibi ambar ve depolar Deniz Ana Üs Komutanlığı İkmal Merkezi Müdürlüğü adıyla kurulan bu merkezin emrine verildi⁷⁴⁴.

⁷⁴² Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 21-22.

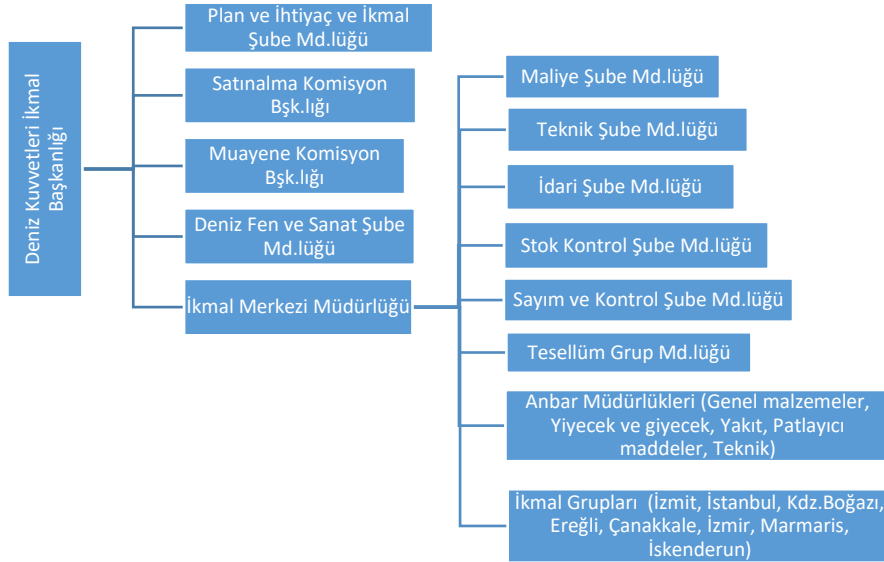
⁷⁴³ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 22.

⁷⁴⁴ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*, 22-23.

Şekil 27: Deniz Ana Üs Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı⁷⁴⁵

2.4.1.3.3. İkmal Merkezi Kuruluşu

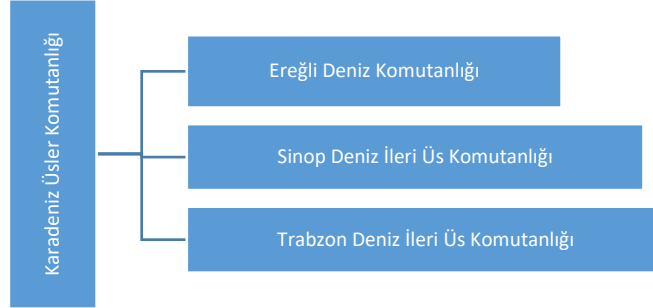

Şekil 28: İkmal Merkezi (İkmal Başkanlığı) 1950 yılı teşkilâtı⁷⁴⁶

⁷⁴⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 54; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 4.

⁷⁴⁶ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 5; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 75-76.

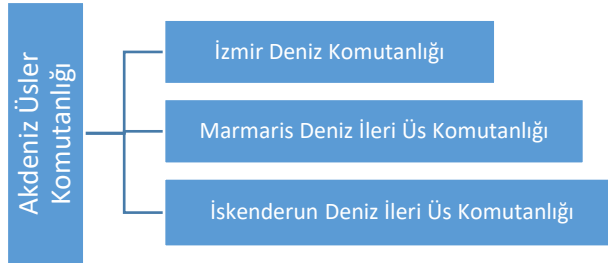
2.4.1.3.4. Karadeniz Üsler Komutanlığı

Şekil 29: Karadeniz Üsler Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı⁷⁴⁷

2.4.1.3.5. Akdeniz Üsler Komutanlığı

1950 yılına kadar İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı kuruluşunda bulunan İzmir Deniz Komutanlığı, 1950’de “Akdeniz Üsler Komutanlığı” haline getirilerek kuruluşuna İzmir Deniz Komutanlığı, Marmaris İleri Üs Komutanlığı ve İskenderun İleri Üs Komutanlığı verilmiştir⁷⁴⁸.

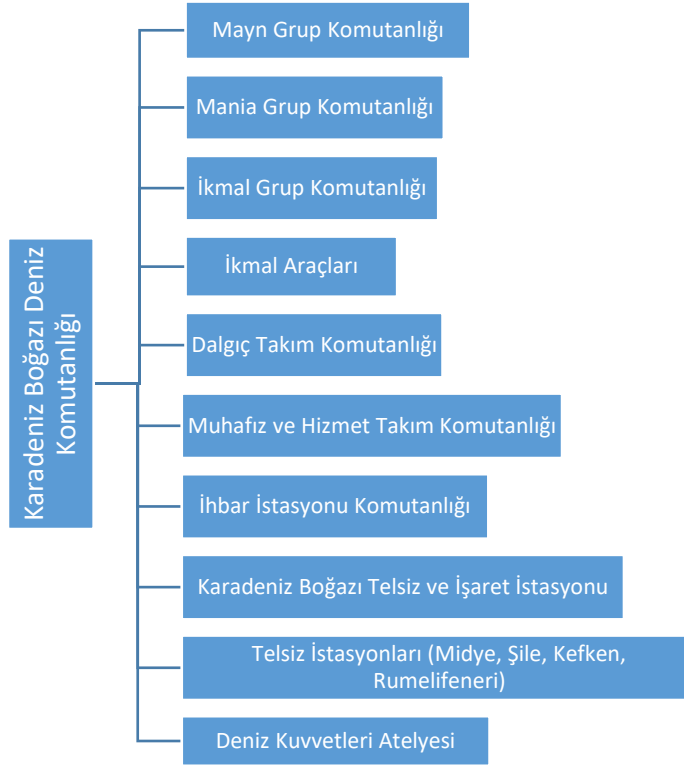

Şekil 30: Akdeniz Üsler Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı

⁷⁴⁷ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 6; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 45.

⁷⁴⁸ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 10; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 48.

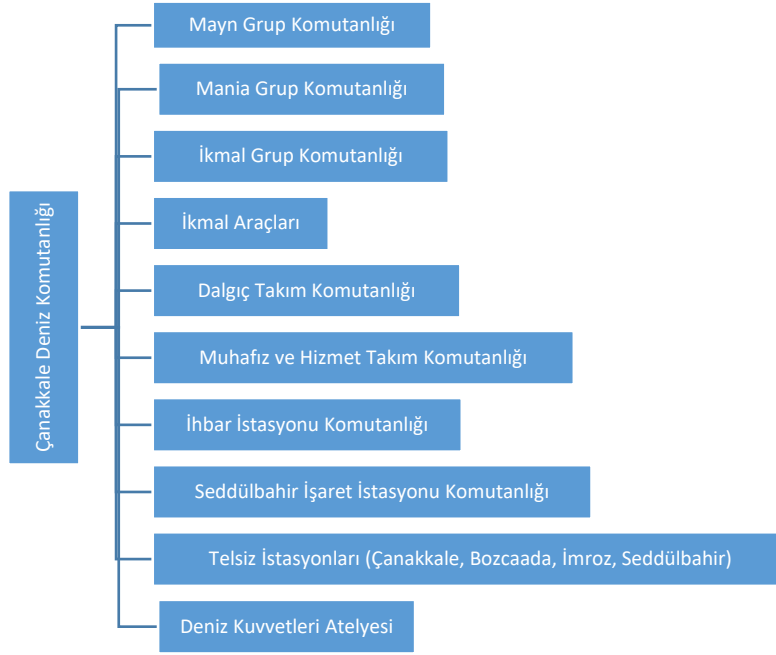
2.4.1.3.6. Karadeniz Boğazı Deniz Komutanlığı

Şekil 31: Karadeniz Boğazı Deniz Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı⁷⁴⁹

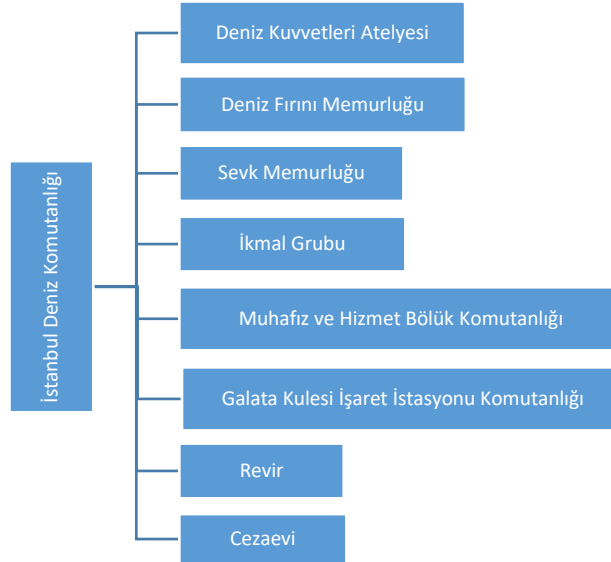
⁷⁴⁹ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 14. Tarihçe defterinde biraz daha farklı verildiği halde kuruluş kitabı esas alınmıştır. Tarihçe defteri için bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 42.

2.4.1.3.7. Çanakkale Deniz Komutanlığı

Şekil 32: Çanakkale Deniz Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı⁷⁵⁰

2.4.1.3.8. İstanbul Deniz Komutanlığı

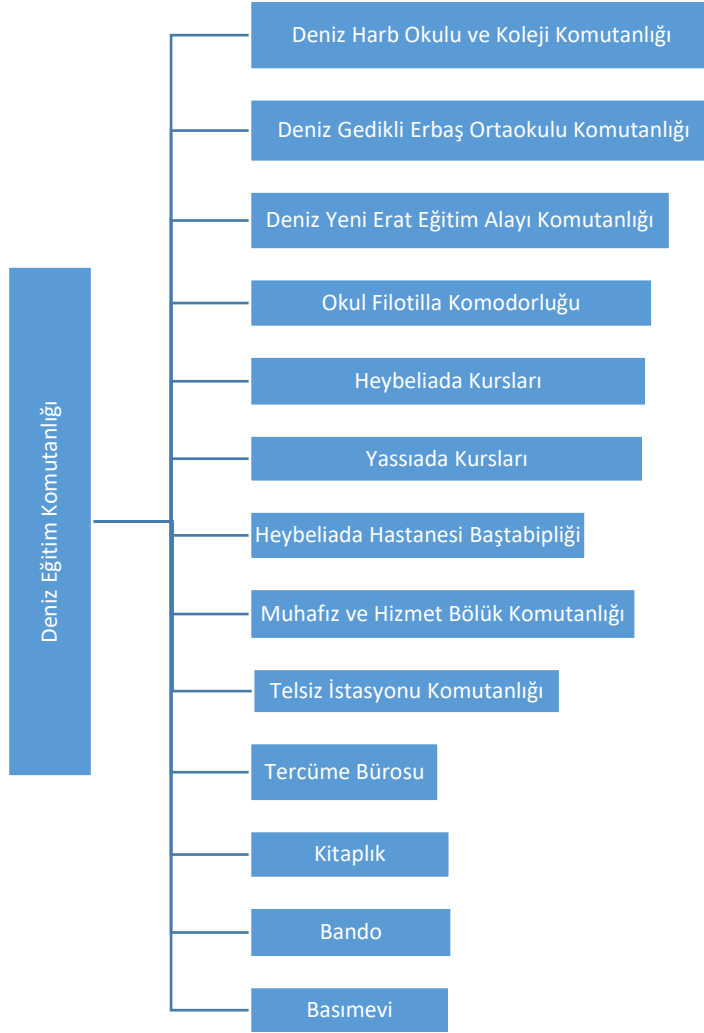

Şekil 33: İstanbul Deniz Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı⁷⁵¹

⁷⁵⁰ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 15. Tarihçe defterinde biraz daha farklı verildiği halde kuruluş kitabı esas alınmıştır. Tarihçe defteri için bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 42.

⁷⁵¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 44; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 16.

2.4.1.3.9. Deniz Eğitim Komutanlığı

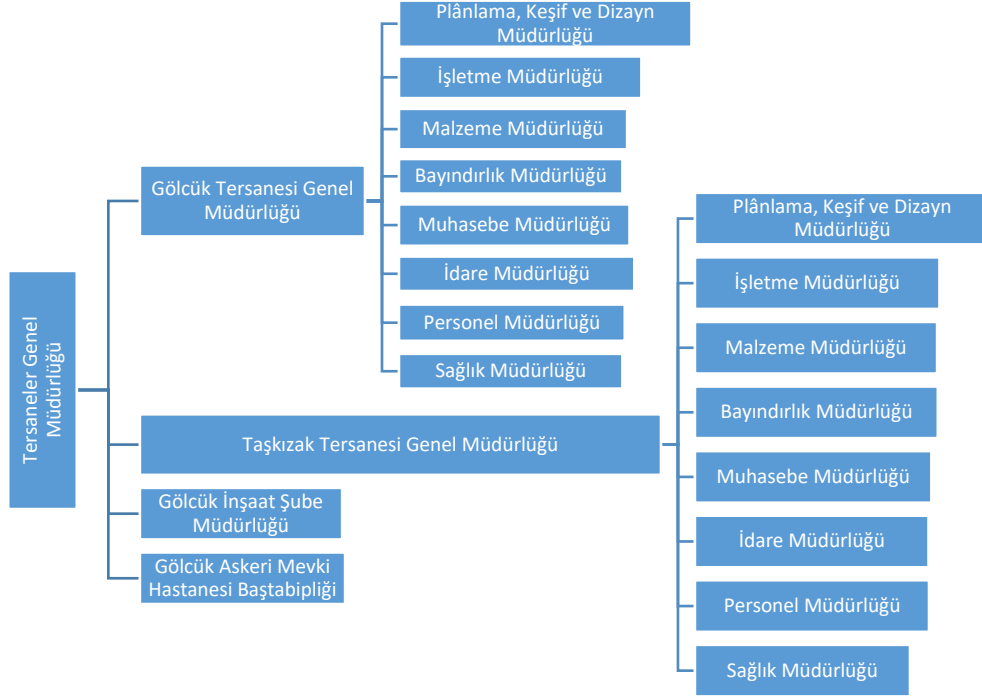

Şekil 34: Deniz Eğitim Komutanlığı 1950 yılı teşkilâtı⁷⁵²

Bu teşkilatta en dikkat çekici birim “Tercüme Bürosu”dur. Eğitim sisteminin en üst idare merkezi olan komutanlığın temel görevleri içinde tercüme faaliyetinin olduğu anlaşılmaktadır. Amerikan yardımlarıyla teçhizatını değiştiren, teşkilatını aynı esaslarda oluşturan Türk Deniz Kuvvetleri, personelini eğitmek için de eğitim ve tatbikat sistemini kendisinininkine uyarladığı Amerikan deniz kuvvetlerinin kullandığı neşriyatı harfi harfine Türkçe’ye çevirerek kullanmıştır.

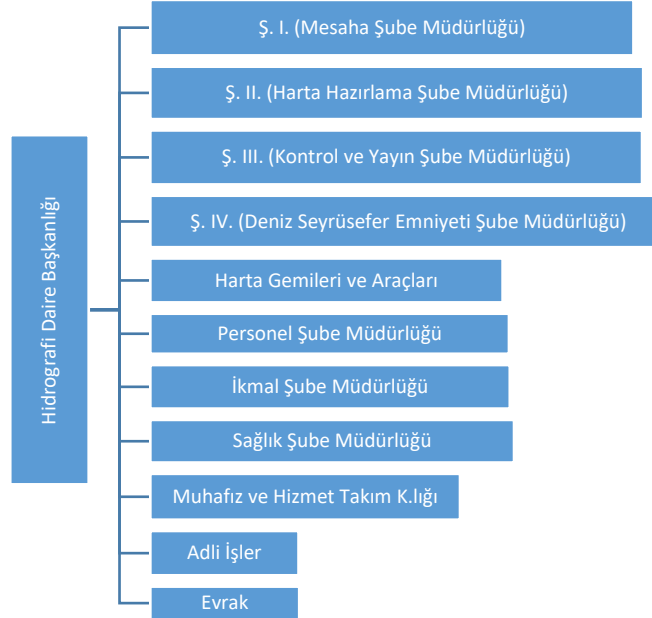
⁷⁵² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 59; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 17.

2.4.1.3.10. Tersaneler Genel Müdürlüğü

Şekil 35: Tersaneler Genel Müdürlüğü 1950 yılı teşkilâtı⁷⁵³

2.4.1.3.11. Hidrografi Daire Başkanlığı

Şekil 36: Hidrografi Daire Başkanlığı 1950 yılı teşkilâtı⁷⁵⁴

⁷⁵³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 67-68, 72; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 18.

⁷⁵⁴ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *1950 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 19.

2.4.1.4. Komutanlar

Oramiral Mehmet Ali Ülgen, 1 Temmuz 1949 ile 6 Haziran 1950 arasında Türk Deniz Kuvvetleri'nin ilk Kuvvet Komutanı olarak görev yapmıştır. Bu göreve gelmeden önce 28.06.1940-10.12.1941 tarihleri arasında Milli Müdafaa Vekaleti Deniz Müsteşarı olarak, bu tarihten sonra da Harp Filosu Komutanı olarak⁷⁵⁵ 1945'ten itibaren ise Donanma Komutanı olarak Temmuz 1949'a kadar Türk donanmasına komuta eden Oramiral Ülgen, bir yıl kadar kısa bir süreyle kuvvet komutanlığı yapmıştır. Millî Savunma Bakanı teklifine istinaden alınan Bakanlar Kurulu Kararı'nın 6 Haziran 1950'de Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasıyla görev tebdili kararlaştırılan⁷⁵⁶ Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Ülgen, emeklilik talebinde bulunmuş ve bu isteği 6 Temmuz 1950'de Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır⁷⁵⁷. Ancak birçok kaynak Oramiral Ülgen'in, 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimler sonrasında iktidara gelen Demokrat Parti Hükümeti tarafından 13 Haziran 1950'de emekliye sevk edildiğini yazmaktadır⁷⁵⁸.

Ülgen'in emekliye sevk edilmesinde Amerikan etkisi olduğu ihtimali akla gelmektedir. Bunda kendisinin Millî Müdafaa Vekaleti Deniz Müsteşarı olarak görevde bulunduğu zaman zarfında Türk tersanelerinde milli imkanlarla hücum bot yapılması emrini vermiş olması, gemilerin inşası için hizmet dışına çıkarılan tayyare motorlarından faydalanılması etken olmuş olabilir. Bir diğer sebep olarak da Ülgen'in geçmişte İngiliz Deniz Kuvvetleri'nde eğitim almış olması, Türk donanmasındaki İngiliz etkisini kırmaya çalışan Amerikalı uzmanların bu konuda karar verici/belirleyici olduğu ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Nitekim her iki sebebin de belirleyici olmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Emekliye sevk edilen Ülgen'in yerine vekaleten o tarihte Donanma Komutanı olan Tümamiral Sadık Altıncan atanmıştır⁷⁵⁹. Bu atamayla boşalan Donanma

⁷⁵⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 169.

⁷⁵⁶ BCA, *Kararlar Dairesi Başkanlığı*, 30.18.1.2/122.46.8, 06.06.1950, 1. Karar için bkz. Ek.

⁷⁵⁷ BCA, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 30.11.1.0/215.23.7, 06.07.1950, 3. Karar için bkz. Ek.

⁷⁵⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 162; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 111.

⁷⁵⁹ BCA, *Kararlar Dairesi Başkanlığı*, 30.18.1.2/122.46.12, 08.06.1950, 1. Karar için bkz. Ek.

Komutanlığı görevine ise vekaleten o tarihte Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı görevini yürütmekte olan Tümamiral Rıdvan Koral atanmıştır⁷⁶⁰.

Oramiral Sadık Altıncan, 13 (16).06.1950-12 (14).09.1957 arasında yedi yıl süreyle önce Tümamiral, sonra sırasıyla Koramiral⁷⁶¹ ve Oramiral olarak Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı görevini deruhte etmiştir. Deniz öğrencisi olduğu dönemde ve teğmenlik stajında Alman donamasında staj yapan Oramiral Altıncan, Kurtuluş Savaşı'na da iştirak etmiştir. Deniz Kolleji'nde⁷⁶² riyaziye ve seyr-i sefain derslerini verdiği dönemde öğrencilerin istifadesi için Almanca logaritma kitabını Türkçe'ye çevirecek kadar Almanca'yı iyi bilen Altıncan, İngilizceyi de iyi bilmektedir. 12.05.1944-24.08.1946 tarihleri arasında Deniz Müşavirliği ve 1945'te değişen ismiyle Deniz Kurmay Başkanlığı⁷⁶³, bu tarihten sonra Harp Filosu Komutanlığı ve Donanma Komutanlığı yapan Oramiral Ülgen'in Kuvvet Komutanlığı döneminde, dönemin idarecilerince kendisine güçlü bir donanma yapacak bütçe tahsis edilemediğinden denizin kıyı birlikleri inşası ve bakım-onarımına ağırlık verilmiş, İstanbul, Karadeniz Ereğli, Gölçük ve Yassıda'da oldukça büyük askerî tesisler inşa edilmiştir. Böylece Deniz Kuvvetleri, modern okul binaları, diğer eğitim tesisleri, ikmal teşkilatı kapsamında yeni bina, depo vb. tesisler, sıhhiye teşkilatlanması kapsamındaki tesisler ile yeni üs bina ve tesislerine sahip olmuştur⁷⁶⁴.

Tümamiral Rıdvan Koral, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurmay Başkanlığı görevini ilk defa deruhte eden kişi olarak 20.06.1949-13.06.1950 tarihleri arasında bu görevi yürütmüştür. Beklenmeyen komutan atamaları ve görev değişiklikleri ile 13 Haziran 1950 tarihinde vekaleten daha sonra asaleten tümamiral rütbesiyle Donanma Komutanı olarak atanmıştır. Deniz öğrencisi ve teğmen rütbesinde olduğu dönemde, Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman Deniz Harp Okulu ve donanmasında eğitim almış, staj yapmıştır. Alman usulüyle yetişmiş olan Tümamiral Koral, çok iyi seviyede Almanca, İngilizce ile orta seviyede Fransızca bilmektedir. Deniz Kolleji'nde öğretmenlik de yapmış olan Tümamiral Koral,

⁷⁶⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 445.

⁷⁶¹ BCA, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 30.11.1.0/228.44.3, 10.12.1951, 2. Karar için bkz. Ek.

⁷⁶² O dönemki imlaya sadık kalınarak "kollej" şeklinde kullanılmıştır.

⁷⁶³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 167.

⁷⁶⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 163.

öğrencilerin istifadesini temin için özellikle topçuluk alanında yaptığı çok sayıda tercüme eseri Deniz Kütüphanesi'ne kazandırmıştır⁷⁶⁵.

Tümamiral Rıdvan Koral'ın Donanma Komutanı olarak atanmasıyla boşalan Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı görevine 17 Haziran 1950'de Tümamiral Kemal Bozkurt atanmıştır. İstiklal Savaşı'na katılmış ve hatta bu kapsamda bir de küçük bir kitap yazan Tümamiral Bozkurt, Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı görevini çok uzun yıllar sürdürmüştür⁷⁶⁶.

2.4.1.5. Kadro

Genelkurmay Başkanlığı tarafından maaş bütçeleme işlemleri maksadıyla yayınlanan kadro kitabına göre 1951 Yılı Deniz Kuvvetleri mensupları kadrosu aşağıda alt başlıklar halinde kısaca ele alınmıştır⁷⁶⁷.

2.4.1.5.1. Subaylar

İçlerinde amirallerin de bulunduğu subay kadrolarının tamamına bakıldığında 1947 ile 1951 yılları arasında yaklaşık yüzde elliye yakın bir artış gözükmektedir. 1947'deki sayı 987 iken bu sayı 1951'de 1431'e yükselmiştir⁷⁶⁸. Farkın kuvvet komutanlığına geçiş nedeniyle artan personel ihtiyacını karşılamak üzere yaşanan artıştan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Rütbe	1947'deki toplam sayı	1951'deki toplam sayı	Fark (%)
Koramiral	1	1	-
Tümamiral	2	3	+%50
Tuğamiral	6	13	+%116,66
Albay	81	110	+%38,27
Kıdemli Yarbay	-	33	-
Yarbay	75	34	-%54,66
Binbaşı	70	64	-%8,57
Ön Yüzbaşı	61	119	+%95,08
Kd. Yüzbaşı	121	275	+%127,27

⁷⁶⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 164.

⁷⁶⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 164.

⁷⁶⁷ LDGAM, *1951 Yılı Fîli Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

⁷⁶⁸ LDGAM, *1951 Yılı Fîli Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

Yüzbaşı	132	30	-%69,69
Kd. Üsteğmen	-	150	-
Üsteğmen	177	196	+%10,73
Teğmen	191	206	+%11,36
Asteğmen	70	100	+%42,85
Yedek Asteğmen	-	97	-
TOPLAM	987	1.431 ⁷⁶⁹	+%44,98

Tablo 10: 1951 yılında deniz subay sayıları ve 1947 yılı ile farkı

2.4.1.5.2. Askerî Memurlar

1951 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde görev yapan askerî memurların sayısı 1947'deki sayıdan 63 kişi (%39) artarak 164'ten 227'ye çıkmıştır. Buna rağmen kara kuvvetlerindeki toplam askerî memur sayısı deniz kuvvetindekilerin yaklaşık 11 katı olarak toplam 2016'dır⁷⁷⁰. 1947 yılı ile 1951 yılı arasındaki farkın kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçiş sebebiyle duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Rütbe	1947'deki toplam sayı	1951'deki toplam sayı	Fark (%)
1'inci Sınıf Askerî Memur	11	7	-%27,27
Kıdemli 2'nci Sınıf Askerî Memur	-	3	-
2'nci Sınıf Askerî Memur	4	4	-
Kıdemli 3'üncü Sınıf Askerî Memur	-	10	-
3'üncü Sınıf Askerî Memur	13	11	-%18,18
4'üncü Sınıf Askerî Memur	7	38	+%442,85

⁷⁶⁹ Aynı dönemde Kara Kuvvetleri subay mevcudu 18.771 iken Hava Kuvvetleri subay mevcudu 1.234'tür.

⁷⁷⁰ LDGAM, *1951 Yılı Filî Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

5'inci Sınıf Askerî Memur	15 (+12 Kd. 5. Sınıf Ask.Me.)	29	+%7,4
Kıdemli 6'ıncı Sınıf Askerî Memur	-	43	-
6'ncı Sınıf Askerî Memur	48	32	-%33,33
7'nci Sınıf Askerî Memur	48	50	+%4,16
8'inci Sınıf Askerî Memur	6	-	-
TOPLAM	164	227 ⁷⁷¹	+%38,41

Tablo 11: 1951 yılı deniz askerî memur sayıları ve 1947 yılı ile farkı

2.4.1.5.3. Gedikli Erbaşlar

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda 1951 yılında görev yapmakta olan gedikli erbaşların sayısı artık 2.5460 olmuştur. Bu sayı 1947 yılındakinin 2 katından fazladır. Buna rağmen bu sayı Hava Kuvvetleri'ndeki sayının yarısı kadar, Kara Kuvvetleri'ndeki mevcudun da neredeyse dörtte biri kadardır. Bu durum da göstermektedir ki kuvvet komutanlığına geçiş ile birlikte gedikli erbaş sınıfına olan ihtiyaç oldukça artmış, bunun yanında san'at bilen gedikli erbaş da temin edilmeye/yetiştirilmeye başlanmıştır. Buna ilave olarak ilk kez 1951 yılından itibaren "Uzman Çavuş" rütbesi ihdas edilmiş ve personel teminine başlanmış, aynı yıl kadrodaki sayısı 50 olarak belirlenmiştir⁷⁷².

Bu gelişmeler gedikli erbaşların özlük haklarındaki iyileştirmelerle birlikte seyretmiştir. 1951 yılından itibaren gedikli erbaş sınıf ismi yerine "astsubay" kullanılmaya başlanmıştır⁷⁷³.

⁷⁷¹ Aynı dönemde Kara Kuvvetleri askerî memur mevcudu 2016 iken Hava Kuvvetleri askerî memur mevcudu 110'dur.

⁷⁷² LDGAM, *1951 Yılı Fîlî Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

⁷⁷³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 117-118.

Rütbe	1947'deki toplam sayı	1951'deki toplam sayı	Fark (%)
Gedikli Sb.lar	78	66	-%15,38
2'nci yükselme kademesinde fiilen en az 3 yıl bitiren Başgedikli (BG)	19	77	+%305,26
1'inci yükselme kademesinde fiilen en az 3 yıl bitiren BG	63	144	+%128,57
Nasbından itibaren fiilen en az 3 yıl bitiren BG	71	183	+%157,75
Başgedikli	208	105	-%49,52
Gedikli Başçavuş	120	256	+%113,33
Gedikli Üstçavuş	178	510	+%186,52
Sanatkâr Gedikli Üstçavuş	-	200	-
Gedikli Çavuş	347	619	+%78,38
Gedikli Onbaşı	119	300	+%152
Uzman Çavuş	-	50	-
TOPLAM	1203	2.460 ⁷⁷⁴ +50	+%108,65

Tablo 12: 1951 yılında deniz gedikli erbaş sayıları ve 1947 yılı ile farkı

2.4.1.5.4. Erat

1951 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda vatanî görevini yapan bahriyeli eranın sayısı 15.239 kişidir. 1947 yılında bu sayı 9642 iken iki yıl içinde 5597 kişi ile %58 oranında artarak 15.239 olmuştur. Aynı yıl hava kuvvetlerindeki erat sayısı 15.140 olup deniz kuvvetlerindeki ile benzer iken kara kuvvetlerindeki erat sayısı 214.362 kişi ile deniz kuvvetlerindeki yaklaşık 14 katıdır⁷⁷⁵. Bu personel geçici statüde olup askerlik vazifeleri bittikten sonra terhis olacak olan erbaş ve erlerdir. Tablo dikkatlice incelendiğinde sayıları artan eranın gemide istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Bu artışın sebebinin de Amerikan yardımıyla alınan çok sayıda küçük gemi için personel temini olduğu düşünülmektedir.

⁷⁷⁴ Aynı dönemde Kara Kuvvetleri Gedikli Erbaş mevcudu 7.794 iken Hava Kuvvetleri Askerî Memur mevcudu 4.052'dir.

⁷⁷⁵ LDGAM, *1951 Yılı Filî Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405883.

Rütbe	1947'deki toplam sayı	1951 Yılı Toplam Sayı	Fark (%)
Güverte ve Makine Çavuşu	320	1.073	+%235
Makine Onbaşısı	831	565	-%3,13
Güverte Onbaşısı	1.087	1.082	-%0,46
Makine Eri	2.582	4.379	+%69,6
Güverte Eri	4.822	8.140	+%68,81
TOPLAM	9.642	15.239 ⁷⁷⁶	+%58,05

Tablo 13: 1951 yılı deniz erat sayıları ve 1947 yılı ile farkı

2.4.1.5.5. Öğrenciler

1951 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı nam ve hesabına eğitim gören öğrenci sayısı 1.086'dır. Bu sayıya Harp Okulu'nun bir ve ikinci sınıflarından başka Deniz Kolleji, Deniz Gedikli Okulu öğrencileri ve sivil kurumlarda Silahlı Kuvvetler namına okuyan askerî öğrenciler de dâhildir. 1947 yılı ile arasındaki fark aşağıdaki tabloda görülmektedir. Dikkat çeken en önemli fark deniz kolleji öğrenci (subay yetiştirilmek üzere lise) sayıları azalırken gedikli okulu (astsubay yetiştirilmek üzere ortaokul) öğrenci sayıları artmaktadır. Hava Kuvvetleri'ndeki gedikli okul öğrenci sayıları 750'dir ve %25 daha fazladır. Buna mukabil Kara Kuvvetleri'ndeki toplam öğrenci mevcudu 12.037 olup yaklaşık 11 katıdır. Ayrıca 1951 yılından itibaren deniz kuvvetleri personeli olarak görev yapmak üzere deniz öğrencilerinin (üniformalı) olarak üniversitelerde okutulmaya başlandığı görülmektedir⁷⁷⁷.

Rütbe	1947'deki toplam sayı	1951'deki toplam sayı	Fark (%)
Harp Okulu (HO) 2'nci Sınıf aylığı alan Kıdemli (Kd.) Deniz (Dz.) Okuru	67	120	+%79
HO 1'inci Sınıf aylığı alan Dz. Okuru	101	95	-%5,94
Dz. Kolleji III. Sınıf öğrencileri	125	72	-%42,4

⁷⁷⁶ Aynı dönemde Kara Kuvvetleri Erat mevcudu 214.362 iken Hava Kuvvetleri Askerî Memur mevcudu 15.140'tır.

⁷⁷⁷ LDGAM, 1951 Yılı Fîli Kadro Kitabı, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

Dz. Kolleji I ve II. Sınıf öğrencileri	289	179	-%38
Deniz Gedikli Okulu öğrencileri	282	600	+%112,76
Hukuk Okuru	-	17	-
Dil Tarih Okuru	-	3	-
TOPLAM	864	1.086 ⁷⁷⁸	+%25,7

Tablo 14: 1951 yılında deniz öğrencisi sayıları ve 1947 yılı ile farkı

2.4.1.5.6. Sivil Memurlar

Deniz Kuvvetleri'nde görev yapan personelin bir kısmını da sivil personel, bunların bir kısmını da sivil memurlar teşkil etmektedir. 1951 yılında toplam 193 kişi sivil memur olarak görev yapmıştır⁷⁷⁹. 1947 yılında bu sayı 188 olduğundan 1951'de sayının sadece beş kişi arttığı görülmektedir.

2.4.1.5.7. Hizmetliler

Deniz Kuvvetleri'nde görev yapan diğer sivil personel ise hizmetlilerden oluşmaktadır. Bunların sayısı 1951 yılında toplamda 498'dir. 1947 yılında bu sayı 611 olduğundan 1951'de sayının 113 azaldığı görülmektedir⁷⁸⁰. Bütçe kısıtları sebebiyle bu tür hizmetlerdeki personel sayısının azaltıldığı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bu tür işler için erattan faydalanıldığı düşünülmektedir.

2.4.1.6. Bütçe ve Lojistik Faaliyetler

1947-1950 yılları arası Silahlı Kuvvetlere ve bu kapsamda bahriyeye ayrılan bütçe aşağıdaki gibidir. Ancak yeni gemi veya büyük fabrika temin etmek için Büyük Millet Meclisi'nden ayrı bütçeler çıkarılmaktaydı.

⁷⁷⁸ Aynı dönemde Kara Kuvvetleri toplam öğrenci mevcudu 12.037 iken Hava Kuvvetleri Gedikli Erbaş Hazırlama Orta Okul Öğrencileri mevcudu 750'dir.

⁷⁷⁹ Aynı dönemde Kara Kuvvetleri sivil memur mevcudu 1.219 iken Hava Kuvvetleri sivil memur mevcudu 369'dur.

⁷⁸⁰ Aynı dönemde Kara Kuvvetleri hizmetli mevcudu 4.700 iken Hava Kuvvetleri sivil memur mevcudu 735'tir.

Bütçe Yılı	Devlet Bütçesi (Lira)	Kara Kuvvetleri Bütçesi (Lira)	Hava Kuvvetleri Bütçesi (Lira)	Deniz Kuvvetleri Bütçesi (Lira)	Devlet Bütçesi içindeki MSB payı (%)
		Millî Savunma Bütçesi			
1947 ⁷⁸¹	1.136.215.530	357.497.895			%31,46
1948 ⁷⁸²	1.243.551.197	376.934.895			%30,31
1949 ⁷⁸³	1.371.875.627	460.450.000			%33,56
1950 ⁷⁸⁴	1.487.208.563	461.174.411			%31
		Devlet Bütçesi içindeki Deniz payı (%)			
1950 ⁷⁸⁵	1.487.208.563	-	-	47.195.531	%0,031
1951 ⁷⁸⁶	1.680.754.037	-	-	50.751.171	%0,030
1952 ⁷⁸⁷	1.936.991.082	-	-	53.055.147	%0,027

Tablo 15: 1947-1952 yılları arasında Devlet Bütçesi’nden Silahlı Kuvvetler’e tahsis edilen bütçe

1947 yılında devlet bütçesinden millî savunmaya ayrılan pay ile 1950’de ayrılan pay oransal olarak eşittir. Bu miktarın içinde kara, hava ve deniz bütçelerinin tamamı vardır. 1950 yılı devlet bütçesinin içindeki millî savunma bütçesi payı %31 iken deniz bütçesi %0,031’dir. Dolayısıyla deniz kuvvetlerine millî savunma bütçesinden düşen pay %0,1 yani binde birdir. 1951 yılında bu oran yaklaşık aynı kalırken 1952’de azalmıştır. Buradan hareketle Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Türkiye ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin o dönem görevdeki karar alıcıları için nasıl bir önem derecesinde olduğunu görmek mümkündür. Kendisine tanınan bütçe göz önünde bulundurulmadan deniz kuvvetleri hakkında yapılacak her türlü değerlendirme eksik kalacağı açıkça görülmektedir.

2.4.2. Teçhizat

Amerikan yardımlarının başlamasıyla Türk bahriyesine teçhizat temini konusunda bir süredir İngiltere hakimiyetinde olan silah-sistem-gemi-malzeme

⁷⁸¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473.

⁷⁸² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473.

⁷⁸³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473.

⁷⁸⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 457.

⁷⁸⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 457.

⁷⁸⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473; LDGA

⁷⁸⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 457-458.

tedariki işi ABD’li uzmanların kontrolünde Amerikan himayesine geçmiştir. Pahalı İngiliz teçhizatı yerine hibe edilen Amerikan yapımı malzeme, cihaz, silah ve gemiler Türk Silahlı Kuvvetleri’nin her birliğinde görülmeye başlamış ve zamanla çoğunluğu teşkil etmiştir. Amerikan malzeme üstünlüğü sağlanmadan evvel henüz İngiliz teçhizatı tedarik edilmekte iken de Amerikan ikmal sistemi İngiliz sisteminden daha kısa sürede malzemeyi temin edebilmekte ve ihtiyaç makamına ulaştırabilmekteydi. Bununla birlikte Amerikan yardımının devam etmesi için gereken standardizasyon şartı; Türk bahriyesinde var olan İngiltere, İtalya ve Almanya gibi çeşitli ülkelerde inşa edilmiş gemilerin ve diğer teçhizatın hizmet dışına çıkarılmasına yol açtığı gibi yeni silah, cihaz, gemi, malzeme vb. alımlarında ABD’den farklı ülkelere tedarik yolunu da neredeyse kapatmıştır⁷⁸⁸.

2.4.2.1. İnşa ve Üretim

Gölcük ve Taşkızak’taki tersaneler 1947 yılında tek elden yönetilmeye başlansa da 1948’de tekrar ayrı ayrı yönetim usulüne dönmüş, 1950 yılına gelindiğinde kuvvet tipi teşkilatlanmanın etkisiyle bir merkez komutanlık teşkil edilerek tersanelerin tek elden Tersaneler Genel Müdürlüğü tarafından yönetimi kararı alınmıştır. Ancak teşkilatın uygulanması sonucu onarım işlerinin geciktirmesi gibi sebeplerle yeni sistemin yarar sağlamadığı kısa zamanda görülmüştür. Bunun üzerine 1951 yılında Gölcük ve Taşkızak Tersaneleri olarak tekrar birbirinden ayrı olarak her biri Deniz Kuvvetleri Teknik Daire Başkanlığı’na bağlanmıştır⁷⁸⁹.

İngiltere’den temin edilmiş Muratreis sınıfı denizaltı gemilerinin akümülatörlerinin değiştirilmesi ihtiyacı sebebiyle İngiltere ile yapılan anlaşma kapsamında Oruçreis ve Burakreis denizaltı gemileri Mayıs 1950’de Malta adasında giderek üç ay süresince tamir görerek Türkiye’ye geri döndüler⁷⁹⁰.

Savaş sırasında İngiltere’nin desteği ile yeni baştan modernize edilen Taşkızak Tersanesi ve Gölcük Tersanesi, savaştan sonra da Amerikan yardımı ile geliştirilmiş, donanmada motorla çalışan gemilerin bakımlarını ve yeni gemi inşası yapacak

⁷⁸⁸ Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 99, 267-268.

⁷⁸⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 67; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 97.

⁷⁹⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 111.

seviyeye gelmiştir ⁷⁹¹. Bu kapsamda tersanelerde ilk inşa edilen gemiler; Gölcük Tersanesi'nde *Atak*, *Öncü*, *Halas* (eski adıyla *Umur*), Taşkızak Tersanesi'nde *İkinci Tender*, *M.T.B. 10*, *Önder*, *İşçi aracı* olmuştur⁷⁹².

Gölcük Tersanesi'nin inşası devam etmekte olduğu ve ayrılan bütçe tecrübeli işçi miktarını artırmağa imkân vermediği için gemileri harbe hazır halde tutmak üzere dış ülke tersanelerinden yardım almak gerekiyordu. Bu maksatla; zaten Amerikan askerî yardımıyla ABD'den alınmış denizaltı gemileriyle bir muhribin bir program dahilinde Amerika'da overoll (*kapsamlı bakım*)bakımları planlandı. Bu plana göre her gemi önce Türkiye'de sonra da ABD'de bir overoll bakımından geçecekti. Türkiye ve Amerika'daki overoll bakımlar arasındaki en önemli fark; Amerika'da gerçekleşen bakımlarda gemilerdeki eskiyen aletlerin yenileri ile değiştirilmesiydi⁷⁹³.

2.4.2.2. Gemiler ve Silah Sistemleri

Atatürk döneminde Cumhurbaşkanlığı yatı olarak Almanya'dan satın alınan ve Denizyolları İdaresi kuruluşuna dahil edilen *Savarona* gemisi 1940'lı yıllarda da aynı maksatla kullanılmaya devam etmişti. İç politika çekişmelerine konu edilen *Savarona*, 1950 yılında yapılan genel seçimler sonucu işbaşına gelen Menderes hükümeti tarafından 2 Temmuz 1951'de imzalanan protokol⁷⁹⁴ ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na okul gemisi olarak kullanılmak üzere devredilmişti⁷⁹⁵.

TCG *Kurtaran* ismi verilen kurtarma gemisine 15 Ağustos 1950'de Amerika'da Türk bayrağı çekilerek Türk personel tarafından Türkiye'ye getirilmiştir⁷⁹⁶. Bu gemiyle birlikte denizaltı filosu imkanları arasında kurtarma çanı, modern tazyik odası gibi yeni aletler de gelmiş, böylece denizaltı kurtarma işleri kapsamında zamanın teçhizatına sahip olunmuştur⁷⁹⁷.

Amerika'da, 16 Kasım 1950'de Türk bayrağı çekilen TCG *Dumlupınar* ve TCG *Çanakkale* denizaltıları Türk personel tarafından ABD'den Türkiye'ye

⁷⁹¹ Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 199-200.

⁷⁹² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 116.

⁷⁹³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 116.

⁷⁹⁴ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 377.

⁷⁹⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 114; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 115; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 377.

⁷⁹⁶ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 57.

⁷⁹⁷ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 112.

getirilmiş, 19 Aralık 1950 günü yapılan bir törenle donanmaya katılmış ve Denizaltı Filosunda hizmete başlamışlardır. Bu gemiler benzer şekilde Amerikan askerî yardımıyla daha önce alınan denizaltı gemilerinden farklı olarak şnorkel⁷⁹⁸ cihazına sahip olduklarından hem sualtında daha uzun süre kalabiliyor hem de daha çok süratle seyredebiliyorlardı⁷⁹⁹. Bu gemilerin de donanmaya katılmasıyla Denizaltı Filosu altı adet modern denizaltıya sahip olmuştu ancak personel sayısındaki azlık ve bakım masraflarındaki fazlalık eldeki denizaltıların (*Saldıray*, *Yıldıray*, *Gür*, *Oruçreis*, *Muratreis* ve *Burakreis*) kadrodan çıkarılmasına sebep oldu⁸⁰⁰. 16 Kasım 1950’de hizmet dışına çıkarılan⁸⁰¹ bu gemiler Alman veya İngiliz yapımı gemilerdir. Türk bahriyesine son 10 yıl içinde katılmışlardır. Dolayısıyla bu gemilerin hizmet dışına çıkarılmasında, Amerikan askerî danışmanların Türk bahriyesini sadece kendi inşa yöntem ve teknolojileri olan gemi, silah ve sistemlerle donatmaya gayret ettikleri görülmektedir. Kendi teçhizat-kendi teşkilat-kendi doktrinlerini kurmak için diğerlerini ortadan kaldırmaktadırlar.

TCG *Yavuz*, 1950’de Akdeniz’de uzun süre görevde bulundu ve son tatbikatına da aynı yıl katıldı. Kendi makineleri ile son kez 20 Aralık 1950 günü hareket eden *Yavuz*, Gölcük’ün Kavaklı bölgesine demirledi. Dört yıl süre ile bu bölgede torpido maniaları arkasında bekleyen *Yavuz*, büyük gemi ve romorkörler vasıtasıyla Gölcük’ün Poyraz Rıhtımı’na kıçtan kara edildi. Bundan sonra kara tesisi karargâh gibi hizmet vermeye başlayan *Yavuz*, 1960’lı yıllara kadar bir süre Harp Filosu bir süre de Mayın Filosu karargâh şubeleri tarafından kullanıldı⁸⁰².

1951 yılında *Akar* akaryakıt gemisi Muhrip Filotilları Komutanlığı kuruluşuna sokuldu. Donanmaya 1948’de katılan *Onaran* onarım gemisi Donanma Komutanlığı’nın Dördüncü Şubesi (İkmal) kuruluşunda olan ikmal gemileri teşkilatına dahil edildi⁸⁰³.

⁷⁹⁸ Denizaltının suyun içinde giderken bir cihaz yardımıyla suüstünden hava alabilmesini sağlayan sistem.

⁷⁹⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 95; Aynı olayı aktaran Büyüktuğrul, Türkiye’deki tören tarihinden ve şnorkel detaylarından bahsetmez. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 112.

⁸⁰⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 112; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 376.

⁸⁰¹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 58.

⁸⁰² İbrahim Akkaya, “Yavuz Geliyor Yavuz...”, 32.

⁸⁰³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 31.

1951’de hücumbotların filo kuruluşundan çıkarılmasıyla Hücüm ve Emniyet Filosu’nun adı Mayın Filosu olarak değiştirildi. Önceki teşkilattan devam eden dört adet Mayın Arama Tarama Filotilla Komodorluğu vardı. Bunlara bir de Mayın Filotillası Komodorluğu eklendi. İkinci Dünya savaşı sırasında İngiltere’den alınan iki mayın dökücü gemi (*Yüzbaşı Hakkı* ve *Sivrihisar*) Üs K.lığı teşkilatından alınarak yeni kurulan filotillanın emrine verildi⁸⁰⁴.

Deniz harekât sahasında güçlü bir hücumbot filotillasına sahip olmanın önemi açık bir gerçeklik idi. Donanma Komutanlığı bünyesinde icra edilen harp oyunları ve denizde icra edilen tatbikatlar da bu ihtiyacı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İkinci Dünya Savaşı esnasında yerli olarak inşa edilen hücumbotların, yetersizliklerinden dolayı bu amaçlara hizmet edebilmesi mümkün değildi⁸⁰⁵. Bunda iki sebep ön plana çıkmaktadır. Birincisi, hücumbotların Karadeniz’in hava şartlarını karşılamaya yeterli gelmemesi, ikincisi ise kullanım ömrünün doldurmuş olan motorlardır⁸⁰⁶. Amerikan yardımları kapsamında hücumbot ihtiyacı karşılanması düşünülmüşse de açık deniz ekolünde olduğu için görece daha büyük gemiler yapan ABD’nin hücumbot inşa etmemesi 1960’lara kadar Türk donanmasını hücumbotsuz bırakmıştır⁸⁰⁷.

Bir diğer konu mevcut gemi, silah ve sistemlerin işlerliği, bakım ve tutumudur. İngiliz Deniz Ataşe raporlarında kendilerine müsaade edilen az sayıda gemide yapılan gözlemlere dayanarak teçhizatın bakım standardının çok düşük olduğu söylenmektedir. Her ne kadar sınırlı sayıda bulunan iyi bakım örnekleri personelin öğrenme kabiliyetine işaret etse de genelinde işleri halletmek için müttefiklerine aşırı derecede bağımlı olma eğiliminin yaygın olduğuna dikkat çekilmektedir⁸⁰⁸. Ataşenin bu görüşünün az sayıda gemide az sayıda silah-sistem vb.ni gözlemledikten sonra edildiği düşünülecek olursa gözlemin genel bir durumu ifade ettiğini söylemek mümkün olamayacaktır.

⁸⁰⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 33-34.

⁸⁰⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 101.

⁸⁰⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 101.

⁸⁰⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 101.

⁸⁰⁸ Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 288.

2.4.3. Tefekkürat

Amerikan yardım misyonunun göreve gelmesiyle 1947'den itibaren Türk bahriyesi Amerikan teçhizatını (gemi, silah, sistem, malzeme, yedek parça vb.) kullanmaya başlamıştı. Zamanla diğer ülke yapımı teçhizatın hizmet dışına çıkarılması gibi sebeplerle Türk bahriyesine Amerikan menşeli teçhizat hâkim oldu. Amerikan yardımını denetleyen heyetin öneri ve istekleri doğrultusunda Türk bahriyesinin teşkilatı da değiştirildi. Amerikan teçhizatının teknik, taktik, operatif, stratejik seviyelerde kullanılmasının yöntemlerini barındıran tefekkürat (eğitim, tatbikatlar, plan-prensipier gibi) kısmı da Amerikan usulleri doğrultusunda yapılmaya başlanmıştı.

2.4.3.1. Eğitim-Öğretim Sistemi

1950 yılında, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı personelini yetiştirmek amacıyla 1946 yılında kurulan Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı'nın ismi "Deniz Eğitim Komutanlığı" olarak değiştirilmiştir. Komutanlık Karargâhı Heybeliada'da bulunmakla birlikte alt birlikleri de İstanbul, Gölcük, İskenderun şehirlerinde bulunmuştur⁸⁰⁹.

Yine 1950 yılında Personel, Eğitim, Teknik, Yargılama ve İkmal Şubelerinden kurulu olan Deniz Eğitim Komutanlığı karargâhı ile birlikte alt birimlerini de "Deniz Harp Okulu ve Lisesi Komutanlığı", "Deniz Yedek Subay Okul Komutanlığı", "Deniz Gedikli Erbaş Orta Okulu Komutanlığı", "Deniz Yeni Erat Eğitim Alayı Komutanlığı" ve "Heybeliada Deniz Kurslar Komutanlığı" teşkil etmiştir⁸¹⁰.

Aynı yıl Beylerbeyi kıyılarında satın alınan büyük bir yalının restore edilerek okul haline getirilmesiyle birlikte Deniz Gedikli Erbaş Ortaokulu burada tesis edilmiştir. 1951 yılında da okulun adı "Deniz Astsubay Hazırlama Okulu" şeklinde değiştirilmiştir. Bu isim değişikliğinin arkasındaki sebep ihtiyaçlar doğrultusunda sayıları da artan gedikli erbaşların özlük haklarının değiştirilmesi konusundaki talepleridir. Diğer erbaşlarla aynı kıyafeti giyen aynı adla anılan erbaşların

⁸⁰⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2.

⁸¹⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 58.

vazifelerinin ve statülerinin farklılığının belirtilmesi için 1951 yılında kuvvet komutanı emriyle sınıfın ismi gedikli erbaş yerine “astsubay” olarak değiştirilmiştir⁸¹¹.

1950’de Marmara Denizi’ndeki Yassıada Deniz Kuvvetleri’ne devredilmiştir⁸¹². Adanın kullanımını değerlendiren Deniz Kuvvetleri, eğitim maksatlı kullanılmak üzere adada yeni binalar inşa ve tesis etmiştir⁸¹³. Heybeliada’ya da yakın olması bakımından bazı kursların da orada verilmesi uygun görülmüştür. 1951 yılında yapılan bir kuruluş değişikliğiyle eski kuruluştaki “Deniz Kurslar Komutanlığı” kaldırılarak yerine Yassıada’da “Güverte Sınıf Okulları Komutanlığı” ve Heybeliada’da “Makine Sınıf Okulları Komutanlığı” teşkil edilmiştir⁸¹⁴.

Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın kurulduğu 1949 yılından itibaren NATO’ya üyeliğe kadar geçen iki yıllık sürede deniz okullarından mezun olan subay öğrenci sayıları yıllara göre aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Yıl	Deniz Harp Akademisi	Deniz Harp Okulu
1949 ⁸¹⁵	3 Sb.	39 Güverte, 16 Makine, 5 İkmal/Levazım ⁸¹⁶ Sb.
1950 ⁸¹⁷	5 Sb.	55 Güverte, 17 Makine, 13 Levazım / İkmal Sb.
1951 ⁸¹⁸	-	67 Güverte, 22 Makine, 3 İkmal Sb.

Tablo 16: 1949-1951 yılları arasında Deniz Okulları’ndan mezun subay sayıları⁸¹⁹

⁸¹¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 117-118.

⁸¹² İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 58; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 377.

⁸¹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 13; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 377.

⁸¹⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 59.

⁸¹⁵ Mezuniyet tarihleri 30 Ağustos 1949’dur. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 56.

⁸¹⁶ 1950’lerde bu kadronun adı “levazım subayı”dır. “İkmal subayı” ismi 1950’de henüz kullanılmamaktadır. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 10.

⁸¹⁷ Mezuniyet tarihleri 30 Ağustos 1950’dir. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 57.

⁸¹⁸ Mezuniyet tarihleri 30 Ağustos 1951’dir. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 59.

⁸¹⁹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 52-59. Kaynak söz konusu dönem için sadece subay sayılarını açıklamış, erbaş (bugünkü astsubay) ve diğerlerine ilişkin bir bilgiye yer vermemiştir.

Kuvvet komutanlığına dönüşümün gerçekleştiği yıllarda İngiliz Deniz Eğitim Misyonu halen deniz eğitim kurumlarında varlığını sürdürmekteydi. Sadece erat eğitimlerinde eğitici veya danışman görevleri olmayan misyon görevlileri, diğer okullarda görevlerinin ve nüfuzlarını sürdürmekte ve bu sayede hem İngiliz Deniz Ataşeleri de istihbarat faaliyetlerine devam edebilmekteydi. Böylelikle İngiltere'ye gönderilen raporlarda, deniz eğitim kurumlarındaki Türk öğretmen subayların yetersiz olduğu, öğrencilerin teknik bilgi seviyesinin düşük olduğu gibi hususlar yer almıştı⁸²⁰.

2.4.3.2. Tatbikatlar ve Birlik Eğitimleri

Türkiye'nin ve dünyanın içinde bulunduğu İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik imkânların kısıtlılığı çerçevesinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı da mühimmat ve akaryakıtı daha az kullanmak ve Sovyetler Birliği'yle devam eden siyasî kriz sebepleriyle manevralarını Marmara Denizi'nde icra etmiş, Karadeniz ve Akdeniz'e çıkmamıştır⁸²¹. Bu talimlerden maksat, harbe hazırlık eğitimi olup İkinci Dünya Savaşı sonrasının savaşlarına donanmayı hazırlamaktır⁸²². Bu kapsamda Deniz Kuvvetleri'nin yeni taktik anlayışları kazanması da ABD askerî yardım sürecine tesadüf eder. Yapılan müşterek eğitim ve çalışmalarla Deniz Kuvvetleri modern harbin gerektirdiği şekilde eğitim ve talim yapma amacını taşımıştır. Bu doğrultuda 21 gün boyunca harbe hazırlık eğitimleri icra etmiş ve şnorkellere sahip olan denizaltılar ve muhriplerle seyirler gerçekleştirilmiş, mayın gemileri mıknaatıslı mayın arama-tarama faaliyeti icra etmiştir⁸²³. Amerikan askerî yardımıyla birlikte Türk bahriyesine katılan gemilerin bir kısmı Amerikan limanlarından Türk mürettebat tarafından alınarak Türkiye'ye getirilmişti. Zamanla overhall (kapsamlı büyük bakım-onarım) sırası gelen Amerikan gemilerinin Amerika'daki tersanelere götürülmesi esnasında yapılan eğitimler ve/veya tamir süresince limanda bulundukları zamanlardaki nazarî eğitimler ve geminin tersane çıkışında harbe hazır hale getirilmesi için yapılan yoğun ve kapsamlı eğitimler de Türk denizci personelin eğitimine destek olmaktadır⁸²⁴.

⁸²⁰ Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 295.

⁸²¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 380; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 129.

⁸²² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 380; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 129.

⁸²³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 380; Dilek Erkin Akdoğan, *Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması*, 129.

⁸²⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 82.

Türk bahriyesi, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı teşkilatına geçtikten sonra ilk tatbikatını Temmuz 1950’de yaptı. İzmir bölgesinde “deniz-hava tatbikatı” şeklinde yapılan tatbikat, donanmanın eğitimlerini yerinde görmek üzere 13 Temmuz 1950’de Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve beraberindeki komuta heyeti tarafından Gaziantep muhribinden izlenmiştir⁸²⁵. Tatbikattan dönem gemiler Haydarpaşa açıklarında Gaziantep muhribindeki Cumhurbaşkanı’nı selamlayarak geçit resmi yapmıştır. Cumhurbaşkanı daha sonra İstanbul’daki devlet erkânı ve halk tarafından karşılanmıştır. Tatbikatta icra edilen eğitimlere dair oldukça ayrıntılı bir haber de günlük gazetede yer bulmuştur⁸²⁶. Geçit resmine iştirak eden 43 parça gemiye dair isimleri yanında tip ve sınıfları hatta komutanlarına kadar birçok ayrıntılı bilgi gazetelerde yer almıştır. Donanma İstanbul’da halk tarafından sevinçle karşılanmış, Cumhurbaşkanı tarafından da gurur dolu, hayranlık ve memnuniyet verici güven ifadeleri ile personele teşekkür mesajı yayınlanmış olduğu 16 Temmuz 1949 tarihli bir gazeteden öğrenilmektedir⁸²⁷.

Eylül 1950 ayı içinde Donanma unsurları ile 1’inci Ordu kara ve hava birlikleriyle Marmara’da bir manevra icra edilmiş ve bu tatbikata katılan *Yavuz* muhabere kruvazörünün de son harekâtı olmuştur⁸²⁸. Ertesi yıl 1951’de donanmanın icra ettiği tatbikat diğerlerinden farklıydı. Çünkü donanma tarafından, tatbikat esnasında yabancı liman ziyareti ve İngiliz Akdeniz Filosu’na resmî ziyaret yapılmıştı. Bu tatbikata; Harp Filosu’ndan dört muhrip (*Sultanhisar*, *Gayret*, *Demirhisar*, *Muavenet*), Denizaltı Filosu’ndan üç denizaltı (*Muratreis*, *Burakreis* ve *Oruçreis*), Mayın Filosu’ndan üç arama tarama gemisi (*Ayancık*, *Ayvalık*, *Antalya*) katılmıştı⁸²⁹.

Kuvvet tipi teşkilata geçildikten sonra da donanma yıllık büyük ölçekli tatbikatlarına devam etti. 1951 yılının tatbikatı Mayıs ayında Ege Denizi’nde deniz-hava manevraları şeklinde gerçekleştirildi. Bu tatbikatı da Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve beraberindeki komuta heyeti 25 Mayıs 1951 günü *Muavenet* muhribinden izlediler.

⁸²⁵ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 57; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 125.

⁸²⁶ *Akşam*, “Cumhurbaşkanı bu sabah İstanbul’a geldi “ ve “Muhrip filotillâmız İstanbul’a gelirken manevralar yaptı”, 15 Temmuz 1950, 1.

⁸²⁷ *Yeni İstanbul*, “Cumhurbaşkanı Celâl Bayar dün samimi tezahüratla karşılandı”, 16 Temmuz 1950, 2.

⁸²⁸ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 57; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 127.

⁸²⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 127.

Eğitilmeye devam eden donanma 30 Mayıs 1951 günü, İstanbul önü adalar açığındaki *Muavenet* muhribinde bulunan Cumhurbaşkanı'nı resm-i geçit ile selamlayarak tatbikatı tamamladı⁸³⁰. Bu faaliyetin Ege'de yapılan manevra ve eğitimlerden sonra Gölçük'e dönmekte olan donanma unsurları tarafından muhtemelen Cumhurbaşkanı ve beraberindeki devlet erkânı ile üst komuta heyetine bir gösteri mahiyetinde tertip edilmiş, Deniz Kuvvetleri'nin sahip olduğu gemilerle eğitilmiş personeli ve disiplinin gözler önüne serilmesi maksadıyla yapılmış olduğu bu maksatla karar verici makamlardaki kişilerin ülkenin deniz gücü hakkında farkındalığının sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu faaliyet aynı zamanda Mayıs 1950'de Kuzey Atlantik Paketi'ne üyelik başvurusunda bulunmuş ancak henüz kabul almamış⁸³¹ Türkiye'nin bir askerî diplomasi faaliyeti olarak da değerlendirilmelidir.

Amerikan yardımları ile birlikte gelen gemilerde görev alacak personelin bir kısmı Amerika'da eğitim görmüş olsa da sayıları genele oranla az olduğundan diğer personelin eğitilmesi için Amerikalı uzmanlar danışmanlık ve eğiticilik yapmıştır. Bu eğitimlerle birlikte daha önce Alman ondan da önce İngiliz tarzı eğitim alan ve teşkilatlanan gemi personeli bu kez Amerikan teknik ve taktikleri doğrultusunda eğitim almıştır. Amerikalı danışmanlar bu eğitimlere ve Türk personelin kendi sistemlerine uyum sağlanmasına o kadar önem vermiştir ki kendileriyle uyumlu çalışanların terfileri ve görev yerlerini dahi kendi istekleri doğrultusunda değiştirmişlerdir.

Amerikalı danışmanların şekillendirmeye başladığı Türk donanmasında eğitim ve tatbikatlar kısa sürede tam anlamıyla uygulamaya konulabilmiş değildir. İngiliz askerî istihbarat raporlarına göre hem eğitimler hem de tatbikatlar gerçeği yansıtmamaktadır. Deniz öğrencileri eğitim kurumlarında açık deniz seyir eğitimleri yapamadığından donanmaya katılan genç personelin denizcilik bilgisinin eksik olduğu da raporlarda yer almaktadır. Raporlara göre bir başka sorun da eğitim komutanlığı ile donanma arasındaki iletişim eksikliğidir. Donanmanın yaptığı eğitim-tatbikatlardan

⁸³⁰ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 58; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 125.

⁸³¹ ABD tarafından 19 Eylül 1951'de Türkiye ve Yunanistan'a Kuzey Atlantik Paketi (NATO)'na üyelik için resmen davet yapılmıştır. 17 Ekim 1951'de Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılmasına Dair Protokolü Londra'da imzalayan ve NATO'ya girişi 15 Ocak 1952'de Amerikan Senatosu'nda onaylandıktan sonra Türkiye, NATO'nun 14'üncü üye ülkesi olmuştur. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 58.

sonra herhangi bir değerlendirme yapılmadığı gibi personelin eğitim ihtiyacına dair eğitim komutanlığına geri bildirimde de bulunulmamaktadır. Bununla birlikte eğitim komutanlığı da donanmanın yaptığı tatbikatlar vb. hakkında bilgi sahibi değildir⁸³².

Kadro başlığı altında verilen sayılardan da görüleceği üzere 1947'deki Türk bahriyesinden 1951'deki Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na dönüşüm ile birlikte yeni teşkilatın ve Amerikan yardımıyla alınan gemilerin ilave personel ihtiyacı sebebiyle sınıflara göre %25-%60 arası ilave personel temin edilmiştir. Eski usul ve teşkilatı bilen kıdemli personelle yeni sistemin içine doğan personelin aynı anda aynı birlikte eğitim alması veya görev yapması sebebiyle kuvvet tipi teşkilata dönüşümün sancılarının yaşandığı düşünülebilir. İkinci Dünya Savaşı'na girmeyen Türk donanması, sınırlı sayıda personelini savaş şartları altında eğitim için yurtdışına göndermiş ancak diğer personelin eğitimleri yetersiz kalmıştır. Etrafındaki denizlerde cereyan eden savaş nedeniyle gemiler eğitim seyri veya tatbikat da yapamamıştır. Ayrıca savaş boyunca gelişen teknoloji ürünü yeni gemi, silah ve sistemler savaşan donanmaların envanterine girerken Türk donanması bundan büyük oranda mahrum kalmıştır. Değerlendirmeye katılmayan bir diğer durum ise eğitilmiş ve savaş tecrübeli -çoğunlukla kıdemli- personellerin bir kısmının değişik sebeplerle emekli edilmiş olmalarıdır. İngiliz uzman veya Amerikalı danışmanların Türk bahriyesinde gördüğü eğitim eksikliği, tecrübesiz personelin varlığı gibi durumların arka planında bu gibi sebeplerin olduğu değerlendirilmektedir.

2.4.3.3. Plan-Premsipler

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçtikten sonra yukarıda da izah edilen bazı köklü hamlelerde bulunmuştu. Bunlar teknik ilerlemeler, modern hidrografi çalışmaları, silah sistemleri ve ateş-destek vasıtalarının modernizasyonu ve yenilenmesi, gerekli neşriyatın ve modern teşkilatlanma, tesislerin genişletilmesi ve geliştirilmesi ile sihhî düzenlemelerin yapılması gibi gelişmelerdi.

Oramiral Ülgen'in Kuvvet Komutanlığı bir yıl kadar sürdüğünden, uzun vadeli bir süreç gerektiren plan-premsiplerle ilgili atılımlar yapabilmesi sözkonusu olmamıştır. Onun yerine Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak atanan Donanma Komutanı Tümamiral Sadık Altıncan, kendisini öğrenciliğinden itibaren tanıyanların

⁸³² Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 296.

ifadesiyle dinamik ve yapıcı bir kişiliğe sahip, astları tarafından da hem sevilen hem de sayılan biridir. Amiral Altıncan, özgün kişiliği ve geçmişten gelen tecrübesi ve bakış açısıyla Deniz Kuvvetleri'nde yeni bir dönemi başlatmıştır. Cumhuriyet devrinde Türk bahriyesine en üst seviyede komuta etmiş önceki komutanlar ile arasında “kuşak farkı” gibi farklılık olan Amiral Altıncan, yedi sene süren Kuvvet Komutanlığı süresince bugün bile kullanılmakta olan çok sayıda eserin inşa edilmesini sağlayan ve bunu sahip olduğu prensipler doğrultusunda yapan bir liderdir⁸³³.

Deniz Kuvvetlerini gerçek anlamda bir Kuvvet Komutanlığı hüviyetine kavuşturan ve bugüne kadar uzanan bir kültür mirasını oluşturan Amiral Altıncan'ın prensipleri şöyle özetlenebilir⁸³⁴:

- * Donanma: Memleketin içinde bulunduğu malî durum gereği modern bir donanma ancak Amerikan yardımı ile mümkün olabilir.
- * Personel: Albay ve üstü rütbedeki personel sayısı çok fazla olduğundan bu rütbelere ait kadrolar sıkışma eğilimindedir. Ast rütbelerdeki subay ve erbaş (astsubay) sayısı ise kadroları dolduramayacak kadar azdır. Rütbeli personel sayısı ve kadro dengeli olmalıdır.
- * İkmal tesisleri: İkinci Dünya Savaşı'ndan alınan lojistiğin önemi dersiyle bir an evvel Üs'lerde lojistik ve ordonat teşkilatları kurulmalı ve bu teşkilatlar için uygun tesisler inşa edilmelidir.
- * Teknoloji: Modern Deniz Kuvvetleri seviyesine ancak modern eğitimle ulaşılabilir. Bu maksatla eğitim tesisleri yenilenmeli veya inşa edilmelidir.
- * Üs tesisleri: Ekonomik ve teknik sebeplerle harp gemisi yapmak imkânı olmadığı için denizin kara tesislerini yenilemek, ihtiyaçlara uygun yeni tesisler inşa etmek geleceğin deniz kuvveti için en büyük hizmet olacaktır. Bu maksatla Gölcük tersanesi 10.000 tonluk gemi inşa edebilecek seviyeye getirilmeli, Karadeniz ve Akdeniz'de yeni Üs'ler tesis edilmelidir.
- * Hidrografi: Deniz haritacılığı sadece liman haritası yapma dairesinden çıkartılıp büyük deniz haritaları ve hidrografi çalışmaları yapabilecek, denizde

⁸³³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 113.

⁸³⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 113-114.

can ve seyir emniyetine dair sorumluluğuna düşen işlerin esas ve usullerini düzenleyebilmelidir.

* Dalgıç işleri: Deniz dalgıçlığı Deniz Kuvvetlerinin temel ihtiyaçlarından biri olarak liman dalgıçlığı seviyesinden derin su dalgıçlığı ve kurtarmacılık seviyesine yükseltilmelidir.

* Moral tesisleri: Hastaneler, karargâh ve kışlalar, orduvleri ve askerî gazinolar; personelin ihtiyaçlarına göre ve günün şartlarına uygun şekilde yenilenmeli veya inşa edilmelidir.

* Diğer vekâlet/kurumlara yardım: Deniz Kuvvetleri'nin kalbi olarak Gölcük'teki herhangi resmi bir kurumun ihtiyacı olan bütçe ilgili vekâletten temin edilememişse

Deniz Kuvvetleri; ihtiyaçların giderilmesini sağlamalı, Gölcük'te ilkokul, ortaokul, lise binaları gibi eğitim tesisleri, kaymakamlık veya Jandarma Komutanlığı gibi mahallî idare binaları, kendi ihtiyacını da karşılamak üzere meteoroloji istasyonları ve yollar yapmalıdır.

Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak Amiral Altıncan, geldiği Donanma Komutanlığı görevi süresince tespit ettiği ihtiyaçların giderilmesiyle daha güçlü bir deniz gücüne sahip olma ideali taşımaktadır. Ancak memleketin içinde bulunduğu durum ve Deniz Kuvvetleri'nin Genelkurmay ve hükümet nezdindeki yeri itibarıyla bu ideali “denizcilik stratejisi”ne dönüşmemiş, elde edilebilen imkanların el verdiği ölçüde ve çoğunlukla kısa vadeli veya günlük planlarla iyileştirme ve ilaveler yapılmıştır⁸³⁵. Bu aslında, Prusya tarzı silahlı kuvvetlerden ABD tarzı silahlı kuvvetlere geçiş anlamına gelmektedir.

Kuvvet Komutanlıkları Kanunu ile Millî Savunma Bakanı emrine giren Genelkurmay Başkanlığı, üç kuvvetin harekâta hazır olma kapsamında eğitim, teşkilât vb. işlerini kontrol ve koordine ederken Millî Savunma Bakanlığı da bu üç kuvvet arasında dengeli bir malî politika izlenerek ihtiyaçlarının karşılanmasını temin ve bu

⁸³⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 114.

gibi maksatlarla TBMM’nde silahlı kuvvetleri temsil etmek sorumluluğunu taşıyordu⁸³⁶.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kuruluşuna geçiş çalışmaları henüz başlamışken 1 Eylül 1949’da Britanya’nın Akdeniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Arthur Power komutasındaki İngiliz filosu (HMS *Newcastle* kruvazörü ve HMS *Surprise* muhribi) İstanbul’a bir liman ziyareti gerçekleştirmiştir. Siyasî çevrelerin çok önem verdiği belirtilen bu ziyaret ile⁸³⁷ İngiltere’nin Amerikan etkisine girmiş Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı döneminden kalma varlık ve etkilerini koruma çabası olarak değerlendirilmektedir. İngiliz amiralin gazetecilere yaptığı konuşma günlük bir gazetede “*Ben 1915 senesinde Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından geçmek teşebbüsünde bulunmuş ve muvaffak olamamıştım. İşte o tarihten beri Türklere karşı büyük bir hayranlık duymaktayım.*” şeklindeki hissî ifadeleriyle yer bulmuştur. Amiralin aynı konuşmada Türkiye ve Büyük Britanya arasındaki geleneksel dostluk ilişkilerine vurgu yaparak son 30 yılda Türkiye’nin kaydettiği ilerlemeyi takdir ettiğini, İngiltere, Amerika ve Türkiye arasında sıkı bir dayanışma/işbirliği olduğuna vurgu yaparak Türk hükümeti ve milletin misafirperverliğine teşekkür etmiştir⁸³⁸.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Deniz Kuvvetleri Komutan Vekili Tümamiral Sadık Altıncan ve Amerikan askerî yardımını deniz heyet başkanı Amiral Ginder ile bazı incelemelerde bulunmak üzere 17 Ağustos 1950’de gittiği Gölcük’te, tersane ve fabrikaları ziyaret etmiş, geline durumu görüşmüştür. Kendisine son bir yılda ciddi ilerlemeler kaydedildiği ancak personel yetiştirme konusunda daha yoğun

⁸³⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 1-2. Ancak, Tarihçe’nin derleyeni olan Büyüktuğrul’a göre 1950-60 arası dönemde görev yapan Millî Savunma Bakanlarının kendilerine düşen sorumluluk dışında birçok konunun ayrıntılarına kadar müdahil olmak suretiyle bir bakıma silahlı kuvvetlerin iç işlerine karışıyordu. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 1-2. Fakat Büyüktuğrul’un bakanlar ile ilgili görüşü 1950-60 arası döneme dairdir. Büyüktuğrul’a göre böyle bir durumda büyük sakıncalar çıkmasını önleyen faktör; askerî disiplin, generaller ile amiraller arasındaki anlayış ve iş birliğidir. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 2. Tarihçe’nin derleyeni olarak Büyüktuğrul, zaman zaman kendi şahsi görüşlerini de metne dahil etmiştir. Bu görüşlerin kimisi profesyonellikten uzak, duygusal görüşlerini yansıtan ifadelerdir.

⁸³⁷ *Yeni Sabah*, “İngilterenin Akdeniz filosu gemileri dün sabah geldi”, 2 Eylül 1949, 1.

⁸³⁸ *Akşam*, “İngiliz Amiral Powerin Beyanatı”, 2 Eylül 1949, 1. Konuşma metninde vurgulanan temaların (Türklerin misafirperverliği, 1915 Çanakkale Zaferi ve Cumhuriyet ile kaydettiği ilerleme) ve özel olarak belirtilen Türk-Amerikan-İngiliz işbirliği ifadesinin seçilmesi ve basına verilen beyanatta kullanılması Amerikan askerî yardımı ile Türkiye’nin yönünün Amerika’ya döndüğünü ancak İngiltere’nin bu durumdan pek de memnun olmadığını göstermektedir. İngiliz tarafı bu beyanlara Türkleri överek ve İngiliz dostluğunu hatırlatarak nüfuz alanını güçlendirmek istemektedir.

çalışılmasına ihtiyaç olduğu bilgisi verilmiştir⁸³⁹. Ankara'ya aynı vagonda dönen Cumhurbaşkanı ve Amerikalı amiral arasında bu derece bir yakınlık olması Amerikalı askerî uzmanların devlet bürokrasisindeki etkisini çarpıcı biçimde gözler önüne sermektedir. Amerikan askerî yardımına ihtiyaç duyan Türk donanmasına devlet yönetiminin en üst kademesi tarafından bu şekilde ilgi gösterilmiş olması ise Atatürk'ten sonra bir iltir. Cumhurbaşkanı'nın 1950'deki donanma tatbikatına katılması, resm-i geçit ile selamlanması üzerine Türk donanması personeline hitabı da Atatürk'ün *Hamidiye* gemisi ile yaptığı Karadeniz gezisinde geminin şeref defterine yazdıklarını hatırlatmaktadır.

Türkiye'deki görev süresini tamamlayan Amerikan askerî yardım deniz heyeti başkanı Tümamiral Samuel P. Ginder, görevi devralacak Tümamiral William L. Rees ile birlikte İstanbul'daki Amerikan Konsoloslugu'nda düzenlediği basın toplantısında; Amerikan askerî yardımı kapsamında Türk Deniz Kuvvetleri'ne ne tür yardımlar yapıldığından bahsetmiş, ancak bunların ötesinde Amerikan ve Türk heyetlerinin birlikte iş yapma alışkanlığı kazandıklarını ve bu kazanımın tüm yardımların içinde en kıymetlisi olduğunu vurgulayarak sözlerine “*Türk deniz kuvvetlerinin savaş kudretini arttırmak yolunda yapmakta olduğumuz müşterek gayretlerde Amiral Altıncan ve maiyetinin göstermiş enerji ve şevke karşı duyduğum hayranlığı alenen ifade etmek için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı. Deniz kuvvetlerinizle hakikaten iftihar edebilirsiniz.*” övgüsüyle devam etmiş, ayrıca Türkiye'nin müdafaasının ancak Deniz, Kara ve Hava Kuvvetlerinin müşterek çalışması ve işbirliği sayesinde başarılabilceğine işaret ederek bu işbirliğinin mevcut Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut yönetiminde tam anlamıyla sağlandığını görmekten memnuniyetini ifade etmiştir⁸⁴⁰.

⁸³⁹ Zafer, “Celâl Bayar Gölcükte tersaneyi ziyaret etti”, 18 Ağustos 1950, 1; *Yeni Sabah*, “Cumhurbaşkanının Gölcükte Tedkikleri ve Hasbihali”, 18 Ağustos 1950, 5.

⁸⁴⁰ *Yeni İstanbul*, “Amerikalı, Kazandığı Dolarları Komünizmle Savaşanlara Veriyor”, 7 Kasım 1950, 2.

BÖLÜM 3

TÜRKİYE’NİN NATO’YA ÜYELİĞİ VE TÜRK DENİZ KUVVETLERİNE ETKİSİ

3.1. Kuzey Atlantik Antlaşması (Washington Treaty) ve Örgütü (NATO)

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD ve SSCB’nin birer süper güç olarak ortaya çıkması; Doğu ve Batı arasında on yıllarca süren siyasî, ekonomik ve askerî kutuplaşmaları doğuran bir üstünlük mücadelesini tetikledi. Almanya’nın karşısında birleşen ABD ve SSCB’nin, savaştan sonra bu şekilde güç mücadelesine girişmesi “gücün kanatlara kayması” olarak tanımlanan uluslararası yeni bir durumu meydana getirdi.

İkinci Dünya Savaşı’ndan çıkan Avrupa’daki ülkeler, 1939 öncesi döneme göre askerî-ekonomik güçleri ile bunlarla bağlantılı olarak uluslararası alanda etkilerini kaybederken ABD ve SSCB ise 1939 öncesi izledikleri “kısmî yalnızcılık” politikasından vazgeçerek daha çok güçlenme yönünde hareket etmeye başladılar. Bu dönemde -İngiltere ve Fransa başta olmak üzere- Avrupa kıtasının batısında bulunan liberal demokrasiler, ulusal ekonomilerindeki çökme ve güvenlik endişeleri sebebiyle ABD ekonomisine bağlı kalarak yapılanırken; Doğu Avrupa’da -SSCB sınırlarına paralel bir coğrafyada- komünist ideolojiye sahip bir ekonomik/siyasî “Güvenlik Sahası” oluşturuldu⁸⁴¹.

Sovyetler Birliği; 1945’ten itibaren Yunanistan’da komünistlerin iktidara gelebilmesi için iç karışıklıkları desteklemiş, 1948’e kadar Macaristan’da, Bulgaristan’da, Romanya’da, Polonya’da komünist yönetimlerin işbaşına geçmesini sağlamıştı⁸⁴². Ayrıca ABD’nin Japonya’da kullanmış olduğu atom bombasının sonuçlarını gören Sovyetler Birliği’nin atom araştırmalarını derinleştirmek istemesi de Avrupa’yı bu konuda temkinli olmaya itiyordu⁸⁴³.

Küresel barışın tesisi ve devamı maksadıyla kurulmuş olan Birleşmiş Milletler Örgütü’nün Güvenlik Konseyi, nükleer çalışmalar ve silah kapasitesinin kontrolü,

⁸⁴¹ Erdinç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 432.

⁸⁴² Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu* (Brüksel; NATO Enformasyon Servisi, 1959), 10; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 128.

⁸⁴³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 469.

uluslararası bir askerî örgüt kurulması gibi konularda belirleyici rol oynama teşebbüsünde bulunduğu zaman, veto hakkı olan daimî beş üyeden biri olarak Sovyetler Birliği buna engel olmuştur⁸⁴⁴. Birleşmiş Milletler Örgütü de Sovyet tehdidine karşı etkisiz kalınca⁸⁴⁵ Batılı devletler, alternatif çözümler aramaya başlamıştır.

En son olarak 13 Mart 1948’de hürriyet yanlısı dışişleri bakanının intiharı veya katli sonrası Çekoslovakya’nın da komünist rejime yenik düşmesiyle artan Sovyet tehlikesine⁸⁴⁶ karşı İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg; 17 Mart 1948 tarihinde Belçika’nın Brüksel şehrinde ortak savunma maksadıyla Brüksel İttifak Antlaşması’nı imzalamıştır⁸⁴⁷. Antlaşma’nın dördüncü maddesinde geçen *“taraplardan biri Avrupa’da silahlı bir saldırıya uğradığı takdirde antlaşmayı imzalamış bulunan öteki devletler, ellerindeki askeri ve öteki tüm olanaklarla saldırıya uğrayana yardım edecekler”* hükmü ile birlikte İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan ilk savunma ittifakı *“Batı Avrupa Birliği”*⁸⁴⁸ adı ile kurulmuş oldu⁸⁴⁹. Bu antlaşmayı imzalamakla ülkeler, çoğunluğu savunma ihtiyaçları olmakla birlikte ekonomik ve kültürel ilişkilerin de artırılması yönünde taahhütte bulunmuş oluyorlardı. Ayrıca, antlaşmanın dokuzuncu maddesinde geçen *“Antlaşmayı imzalayan devletler oy birliği ile alınacak bir kararla, herhangi bir devleti bu*

⁸⁴⁴ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, Haziran 1959, 12; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 128.

⁸⁴⁵ Dönemin Belçika Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak’ın 28 Eylül 1948’de BM Genel Kurulu’nda yaptığı konuşma özeti için bkz. Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO’nun Tarihçesi”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962), 5-6.

⁸⁴⁶ Erkin, ilk azimli tepkinin İngiltere Dışişleri Bakanı tarafından Avam Kamarasında “birlik oluşturma ihtiyacını ve Fransa ile birlikte Benelux ülkeleriyle görüşmelere başlandığının” ifadesiyle gerçekleştiğini belirtmektedir. Feridun Cemâl Erkin, “Batı Avrupa Birliği ve NATO’nun Doğuşu, Türkiye’nin NATO’ya Girişi”. Türkiye ve NATO (Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları, t.y.), 5-6; Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 12-13’te *“Slav tehlikesine karşı”* derken *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 35’te 1948 tarihli Brüksel İttifakı Antlaşması’nın muhtemel Alman tehdidine yönelik olduğu, 1954’te İtalya ve Almanya’nın katılımıyla genişleyerek “Batı Avrupa Birliği” adını alan teşkilatın Batı Almanya’nın da Sovyet tehdidine karşın sınırlı miktarda silahlandırılmasını amaçladığı belirtilmektedir.

⁸⁴⁷ Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO’nun Tarihçesi”, 8-9. Bu örgütün temelini, daha önce 1947’de Dunkirk’te İngiltere ve Fransa arasında Alman saldırılarının tekrar yaşanmaması için imzalanan 50 yıllık bir ittifak ve yardımlaşma antlaşma teşkil etmektedir. Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO’nun Tarihçesi”, 6.

⁸⁴⁸ 1948 tarihli Brüksel İttifakı Antlaşması’nı imzalayan devletlerin oluşturduğu teşkilata “Brüksel Antlaşması Teşkilatı”, 1954’te İtalya ve Almanya’nın katılımıyla genişleyen teşkilata “Batı Avrupa Birliği” adı verilmiştir. Bkz. *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, s. 35.

⁸⁴⁹ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 264; Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, Haziran 1959, 9, 12-13; *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 35.

antlaşmaya dahil olmaya davet edebilirler.” ifadesiyle başka devletlere açık kapı bırakmışlardı⁸⁵⁰. Bu antlaşma, Batı’nın Sovyet yayılcılığına karşı ilk ciddi adımı oldu. Bununla birlikte kendilerinden daha güçlü veya kendilerine güç katacak bir başka devleti kurulan ittifaka dahil etmeyi planladıklarını (aynı zamanda ihtiyaç duyduklarını da) göstermektedir.

Bu ittifak, muhtemel bir saldırıya karşı müstereken cevap vermek üzere ulusal kuvvetlerin yeniden teşkilatlandırılmasını gerektiriyordu. Çok yıkıcı bir savaş sonrası, memleketleri ile silah ve teçhizatları darmadağın olmuş bu ülkelerin aralarında imzalanan ittifak ile dahi Sovyetler Birliği’nin harbe hazır 200 tümeni tarafından uğrayacakları bir saldırıya cevap verebilmeleri pek gerçekçi görünmemekte, aralarındaki kuvvet dengesizliğini giderebilecek tek güç de Amerika Birleşik Devletleri olarak görünmekteydi. Gerek sanayisi gerek ekonomisi gerekse atom silahıyla birlikte sahip olduğu üstün askerî gücü sebebiyle Amerika ile Avrupa ülkeleri arasında kendilerini müdafaa edebilmek için ortak savunma maksadıyla iş birliği yapmalarını gerektiriyordu⁸⁵¹.

Batı Avrupa Birliği’nin kurulmasını temin eden Brüksel İttifak Antlaşması’nın imzalanmasından kısa bir süre Fransa Dışişleri Bakanı, Amerikalı General Marshall’a başvurarak ABD’nin ve diğer Avrupa ülkelerinin antlaşmaya katılmasıyla ortak bir savunma birliği oluşturulmasını talep etmiştir⁸⁵².

İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru ABD ile Sovyetler Birliği arasında yapılan görüşmelerde savaştan sonra tekrar benzer bir facianın yaşanmasının engellenmesi konusunda fikir birliğine varılmış ve savaş sonunda kurulan Birleşmiş Milletler’e üye olmakla bu kararlılık gösterilmişti. Fakat Sovyetler Birliği’nin komünizm propagandası ile daha geniş bir sahaya nüfuz etme çabaları ve 1948’e kadar Doğu Avrupa’daki nüfuzunu gittikçe genişletmesi sonucunda ABD Sovyetler Birliği ile daha fazla işbirliği yapabilmesinin mümkün olmayacağını kabul etti⁸⁵³.

Sovyetler’in yayılcı politikasında son olarak Çekoslovakya dışişleri bakanının intiharı veya katli olayı; kendilerinin dizayn ettiği zafer sonrası bir süre

⁸⁵⁰ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, 9-10.

⁸⁵¹ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, Haziran 1959, 13.

⁸⁵² Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, 10.

⁸⁵³ Hüner Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası: Batı’nın Güdümündeki Türkiye*, 35.

kendi kıtalarına kapanmış⁸⁵⁴ olan sadece malî ve maddi yardımlarla⁸⁵⁵ Avrupa'yı desteklemiş Amerika'nın idarecilerinde politika⁸⁵⁶ değişikliğine yol açmıştır. Fransız Dışişleri Bakanı tarafından yapılan talebin de ardından 11 Haziran 1948'de, Senato'da, dörde karşı 64 oyla kabul edilen *Vandenberg Kararı*⁸⁵⁷; Amerikan hükümetine, Amerika'nın güvenliğini sağlamak üzere karşılıklı savunma antlaşmalarına katılma yetkisi verilmiştir. Bu yetki dahilinde Brüksel Antlaşması'nın tarafları ile Kanada ve Amerika arasında daha güçlü bir ittifak kurmak maksadıyla görüşmeler başlamıştır⁸⁵⁸.

ABD'yi Sovyetler'e karşı güvenlik önlemlerini güçlendirmeye iten diğer sebepler ise Sovyetlerin atom bombasını geliştirmeye çok yakın olması ve ikisi de komünist birer ülke olan Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki yakınlaşma idi⁸⁵⁹. ABD'nin, kendi üstünlüğüne karşı büyük bir güç ve tehdit olarak büyümekte olan Sovyet yayılmasını engellemek maksadıyla gerekli adımları atması için Batı Avrupa Birliği İttifakı'nın teklifi bir itici etki oluşturdu.

Bu amaçlardan hareketle ABD, Sovyetler karşısında yeterli savunma gücüne sahip olmayan Batı Avrupa Birliği İttifakı ile anlaştı. ABD; 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da, İngiltere, Fransa, Kanada, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Norveç, İtalya, İzlanda, Danimarka, Portekiz ülkeleri ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization- NATO)'nü kuran ve Vaşington Antlaşması (Washington Treaty) olarak bilinen kurucu antlaşmayı imzalamıştır⁸⁶⁰. Türkiye,

⁸⁵⁴ Spaak, Avrupa devletleri ile anlaşma ve ittifak yapılmamasını siyasî nasihatmesinde vatandaşlarına tembih eden ABD'nin ilk başkanı Washington'ın etkisi sebebiyle ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na "müttefik" değil "ortak" statüsüyle katıldığını bildirir. Bkz. Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 14. Fakat esasında bunu vasiyetnameden çok daha kuvvetli bir şekilde ilke olarak ortaya koyan kişi beşinci başkan Monroe'dur.

⁸⁵⁵ 1947'den itibaren Türkiye ve Yunanistan'a yapılan Amerikan askerî yardımı ve onu izleyen Marshall Planı ile Batı kalkınmasında epey mesafe katedildi. Bkz. Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, Haziran 1959, 13.

⁸⁵⁶ Amerikan hükümeti barış dönemlerinde Amerika kıtası haricinde askerî ittifaklar kurma hakkına kendi anayasası gereğince sahip değildi. Bkz. Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 10.

⁸⁵⁷ Karar, "Vandenberg Kararı" olarak karar metnini hazırlayan Senatör Vandenberg'in adıyla bilinmektedir. Bu karar ile ABD' hükümetine, BM sözleşmesi 51.maddesi hükümlerine uygun olarak savunma ittifakında yer almasının yolu açılmıştır. Feridun Cemâl Erkin, "Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi", 11-13; Ekrem Zekâi Apaydın, "NATO'nun Tarihçesi", 9.

⁸⁵⁸ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, Haziran 1959, 9-14.

⁸⁵⁹ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 35.

⁸⁶⁰ https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52044.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 27.12.2024); LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 469. Antlaşmanın Türkçe metni için bkz. Genelkurmay Başkanlığı, *Kuzey Atlantik Andlaşması ve Buna Bağlı Anlaşmalar* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1988), 2-5; Türkçe ve İngilizce karşılaştırmalı metni için bkz. Genelkurmay Başkanlığı, *Türkiye ve NATO Arasındaki Temel Andlaşmalar* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2011), 5-11.

Sovyet tehdidi altında bulunması gerekçesi ile kurulmakta olan ittifaka katılmak için antlaşma imzalanmadan önce yoğun diplomasi mesaisi harcanmasına rağmen, Avrupa devletlerinin itirazları sebebiyle kurucu üyeler arasında yer alamamıştır⁸⁶¹.

ABD'nin Sovyet yayılmasının önüne geçmek için en etkili yöntem olarak düşündüğü ortak savunma ittifakı, 4 Nisan 1949'da 12 Batılı devlet arasında kurulan NATO teşkilatı idi. Çünkü bu antlaşma ile NATO üye ülkelerinden herhangi birine yapılmış bir saldırı, diğer üye ülkelere de yapılmış kabul edilecekti⁸⁶².

Vaşington Antlaşması gereğince NATO'nun asıl maksadı; üyelerin özgürlüklerini ve güvenliklerini, siyasî ve askerî yöntemler kullanmak suretiyle korumaktır. İttifak; bir yandan üye ülkelerin sahip olduğu ortak değerlere (demokrasi, hukukun üstünlüğü, bireysel özgürlük ve uyumsuzlukların barışçı yollarla çözümü vb.) ve bunların Avrupa-Atlantik bölgesinde devamı ve güçlendirilmesi için bir yapı teşkil ederken diğer bir yandan da üyelerini ortak olarak ilgilendiren güvenlik konularında fikir alışverişinde bulundukları⁸⁶³ ve ortak hareket etmelerini sağlayarak müttefik savunmasını⁸⁶⁴ oluşturacakları bir merkezdir. Bu özellikleriyle NATO, Kuzey Amerika ve Avrupa kıtasının güvenliklerini birbirine bağlamıştır⁸⁶⁵.

⁸⁶¹ Türkiye tarafından yürütülen diplomasi gayretleri için bkz. Feridun Cemâl Erkin, "Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi", 16-25.

⁸⁶² Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 35-36.

⁸⁶³ "Vaşington Antlaşması, 4. Madde: Taraflardan herhangi biri, Taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm Taraflar birlikte danışmalarda bulunacaklardır.". Bkz. <https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2025)

⁸⁶⁴ "Vaşington Antlaşması, 5. Madde: Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Şartının 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.". Bkz. <https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2025)

⁸⁶⁵ <https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2025)

3.1.1. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nın Kuruluş Amacı ve İşlevi

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)⁸⁶⁶, 1949'da 12 kurucu üye (Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz) ile kurulmuş, bunlara 1952'de iki üye (Türkiye ve Yunanistan) ve 1955'te bir üye (Federal Almanya⁸⁶⁷) daha ilave olmuştur⁸⁶⁸. 15 üyeden oluşan NATO coğrafyası 1960 yılı itibarıyla 20.667.500 km² ve bu coğrafyada yaşamakta olan toplam nüfus 448.054.000 kişidir. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'dan sonra üçüncü büyük yüzölçümüne sahip ülke olmakla birlikte 24.797.000 kişilik nüfusuyla üye ülkeler nüfus sıralamasında altıncıdır⁸⁶⁹.

BM beyannamesinin ortaklaşa güvenlik sağlanması amacıyla bölgesel düzenlemeleri öngören 51. Maddesi gereğince kurulan NATO, kuruluş karakteri itibarıyla bir savunma ittifakıdır⁸⁷⁰ ve anlaşmazlıkların kuvvet ve tehdide başvurmada önce barışçıl yollardan giderilmesi, tehdidin varlığında saldırıyı önlemek amaçlı müşterek gayret, karşılıklı yardımlaşma sağlanması böylelikle güç birliği oluşturmak suretiyle saldırgan niyet taşıyan tarafta caydırıcılık etkisi oluşturarak saldırıya engel olmak suretiyle barışı devam ettirmek amacındadır. Ancak herhangi üye ülkeye karşı uygulanan tehditten başlayarak bir saldırı olması durumuna kadarki geniş yelpazede karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanmasını amaçlar⁸⁷¹. NATO, ABD'nin

⁸⁶⁶ Kuzey Atlantik Antlaşması hukukî niteliği itibarıyla bir ittifak antlaşması olduğundan Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı da hukukî anlamda ittifakın tüzel kişiliğidir. Aynı amaç etrafında birleşmiş üyelerin ortak savunmasını sağlayacak kararları alan ve uygulatan yapıdır. Ömer İlhan Akipek, "NATO Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Vazife Kavramı ve Türkiye'deki Tatbikatı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 23, s. 1-4 (1966), 4.

⁸⁶⁷ 3 Ekim 1990'daki birleşme sonra "Almanya" olarak ifade edilecektir.

⁸⁶⁸ Günümüze gelen süreç itibarıyla; 1982'de İspanya, 1999'da Çekya, Macaristan ve Polonya, 2004'te Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya, 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan, 2017'de Karadağ, 2020'de Kuzey Makedonya, 2023'te Finlandiya ve son olarak 2024'te İsveç üye olmasıyla Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nın toplam üye sayısı 32 olmuştur. Bkz. https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52044.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 27.12.2024).

⁸⁶⁹ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, (y.y., Şubat 1960, 16.

⁸⁷⁰ Sander'e göre tarih boyunca savunma maksatlı kurulan iki veya çok taraflı her ittifak, savunmaya geçilmesi ihtiyacına yönelik tehdit gördükleri her ülke ya da ülkeler grubu tarafından saldırgan nitelikte görülmektedir. Sovyetler Birliği de NATO'nun kuruluşuna bu maksatla tepki göstermiş ve ittifakı "saldırgan" olarak nitelendirmiştir. Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 270-271.

⁸⁷¹ NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar, 13; Necdet Urug, "NATO'nun Askerî Teşkilatı, Emir ve Komuta Zinciri ve İttifakta Entegrasyon", Türkiye ve NATO (Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları, t.y.), 112-113.

atom silahına sahip olduğu ve SSCB'nin de sahip olmak üzere olduğu ve birbirlerine karşı tarafta oldukları, savaş kavramı da eski anlamını ve etkisini yitirdiği bir dönemde herhangi bir ülkeye gelebilecek bir saldırıyı ancak kuvvetli bir karşı g c (bir ülkeyi aŗan) ile savunmanın engelleyebileceği d ŗ ncesinden hareketle kurulmuŗtur⁸⁷².

NATO'nun esas amacı; barıŗ ve güvenliğin tesisi ve devam ettirilmesidir. Devletler, ittifaka  ye olmakla; hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasi esası üzerine kurulmuŗ medeniyetlerini, milletlerinin ortak miraslarını ve özgürlüklerini korumaya niyetli ve kararlı olduklarını beyan etmiŗlerdir. NATO  yesi devletler, esasen her milletin arzuladığı bu hususa dair kararlılıklarını m ŗterek bir savunma birlikteliği kurarak daha üst seviyeye  ıkarmıŗlardır. Antlaŗma'nın 5'inci maddesi ile hükme bağlandığı şekliyle  ye devletler, i lerinden birine yapılacak saldırıyı tüm üyelere yapılmıŗ sayacaklardır⁸⁷³. Ancak saldırıya  ğrayan devlete yardıma gitmek konusunda Birleŗmiŗ Milletler S zleŗmesi 51 nci maddesinin tanıdığı haklar kapsamında⁸⁷⁴ "doğrudan savunmaya katılmak" gibi  atıŗma veya savaŗa katılma Brüksel Antlaŗması'nda tanımlandığı şekliyle kendiliğinden olan bir olay olarak tanımlanmamıŗ, ulusal süreç ve prosedürlere uyum ile  ye ülkeler lehine münferit karar verme kolaylığı tanınmıŗtır⁸⁷⁵.

NATO'nun bir diğer amacı, antlaŗmanın ikinci maddesinde belirtildiği üzere,  ye ülkeler arasında ekonomi ve siyasi alanlarda istikrar sağlamak aynı zamanda birbirleri arasında yakın iliŗkiler tesis etmektir⁸⁷⁶.

NATO tarafından yayınlanan metinlere bakıldığında  ye devletlerin, milletlerarası anlaŗmazlıkları zor kullanmak suretiyle çözmeye karşı olduklarını, bunun yerine müzakere yolu ile   z leebileceğine inandıklarını beyan etmeleri⁸⁷⁷, gerçeklikten ziyade savaŗtan yeni  ıkmıŗ bir dünyanın yeni söylemlerle fikrî beyanda bulunmalarının tezahürüdür.

NATO, tek baŗına bir askerî ittifak olmanın ötesinde aynı prensiplere sahip ülkelerden oluŗan bir cemiyettir. Buna göre NATO  yeleri, bir taraftan askerî iŗ

⁸⁷² NATO, *Hürriyetin şartı Uyanık Olmaktır*, 13.

⁸⁷³ NATO, *Hürriyetin şartı Uyanık Olmaktır*, 15.

⁸⁷⁴ Hüseyin Bağcı, *Türk Dıŗ Politikasında 1950'li Yıllar*, 10.

⁸⁷⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 267-268.

⁸⁷⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 268.

⁸⁷⁷ NATO, *Hürriyetin şartı Uyanık Olmaktır*, 15.

birliğini geliştirirken diğer taraftan da dış siyasetlerini de uyumlandırmaktadır⁸⁷⁸. Dolayısıyla başlangıçta askerî amaçlarla kurulmuş olsa da sonrasında NATO'nun siyasî ve dış ilişkilerinde de aktif rol oynamaya başlamıştır. Hatta bu kapsamda Kanada, İtalya ve Norveç dışişleri bakanları, yapmış oldukları üçlü bir görüşme sonrasında yeni bir siyasî teşekkülün oluşmasını önermişlerdir. Yapılan bu görüşmelerden çıkan sonuca göre üye ülkelerin herhangi bir hususta harekete geçmeden önce ittifakın menfaatlerini gözetecek şekilde birbiriyle temas kurulmasının gerekliliği vurgulanmıştır⁸⁷⁹. Bu süreçten sonra 15⁸⁸⁰ NATO üyesi arasında istişare kültürü gelişmiştir. Böylelikle Sovyetler Birliği ile bir NATO üyesi devletin yapmış olduğu ikili görüşmelerden önce ittifakın her üyesinin bu ikili temaların mevcut durumuna hâkim olması ve rızasının alınması sağlanmıştır⁸⁸¹. Uluslararası ilişkilerde daha önce benzer ittifak ve cemiyetler ihdas edilmiş olsa da bu denli organize ve topyekûn olması bakımından bu ittifak bir “devrim”i doğurmuştur⁸⁸².

Bununla birlikte NATO, üye devletlerinin de arzuladığı şekilde, genel ve kontrollü silahsızlandırmayı uygulamak kararlılığındadır. Kontrolsüz silahlanmanın tüm dünya için tehlike oluşturması gerçeği ışığında ülkelerin kontrolü kabul ederek silahların sınırlandırılması gayretlerine iştirakini tavsiye ve takip etmiştir⁸⁸³. Ayrıca 1951 itibarıyla yapılan savunma harcamaları ve savunma sistemlerinin kurulması hususunda üye devletler bilhassa enflasyona vb olumsuz durumlara sebebiyet verebilecek aşırı masraflardan çekinmiştir. Bu sorunu çözebilmek için kurulan “Senelik Tetkik” mekanizması, her üye devletin içinde bulunduğu mevcut askerî ve malî durumu bütün teferruatıyla birlikte diğer üyelerin değerlendirmelerine sunmalarını temin ediyordu. Dolayısıyla bir devletin ekonomik istikrarsızlığa sebep olacak şekilde silahlanmasının de böylelikle önüne geçilmiş oluyordu. Daha önce devletlerin son derece mahrem olarak kabul ettikleri bu bilgileri başka devletlerle paylaşması da aslında yeni bir “devrim” olarak kabul edilmişti⁸⁸⁴. Böylelikle NATO

⁸⁷⁸ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 13.

⁸⁷⁹ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 22.

⁸⁸⁰ Normalde 15 ülkenin birbiriyle görüşmek ve fikir teatisinde bulunabilmek için 105 iki taraflı görüşme yapması gerekir. Ancak NATO üyeleri, Konsey masasının etrafında tek toplantıda karşılıklı görüşme yapabilmektedir. NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 23.

⁸⁸¹ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 22.

⁸⁸² NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 22.

⁸⁸³ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 13.

⁸⁸⁴ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 21.

üye ülkelerinin kişi başı refah seviyesi, kişi başına düşen savunma masraflarından çok daha fazla ve hızlı yükselmişti. 1949 yılında kişi başı düşen savunma masrafı 31 dolar iken 1958’de 38 dolar; 1949 yılında kişi başı gelir 403 iken 1958’de 535 dolar olmuştu. Dokuz yılda kişi başına düşen savunma masrafları sadece yedi dolar artarken kişi başı gelir ise 132 dolar artmıştı⁸⁸⁵.

NATO üye ülkeleri, 1950’li yıllarda toplamda; dünya çapında enerji üretiminin yüzde altmış beşine, kömür üretiminin yüzde elli beşine, çelik üretiminin yüzde altmış beşine, petrol üretiminin yüzde kırk dördüne sahiptirler. Buna mukabil çoğunluğu deniz taşımacılığıyla gerçekleştirilen dünya ticaretinin yüzde ellisinden fazlasına sahip olup deniz ticaret filolarının yüzde yetmiş beşi de NATO üye ülkelerinin bayraklarını taşır. Bu veriler NATO’yu oluşturan ülkelerin ekonomik gücüne dair bir fikir vermektedir⁸⁸⁶. Dolayısıyla NATO, başlı başına ülkelerin egemenliği, toprak bütünlüğü, özgürlüğü ve askerî gücünün değil malî gelir kaynakları, ticareti ve dolayısıyla ekonomik gücünün de korunması ve artırılarak devam etmesinin teminatı olarak da görülmüştür.

Atlantik İttifakı, meşru müdafaa hakkına dayanmaktadır. Bu hakkın uluslararası ortamda kullanılabilmesi, karşılıklı yardım/desteği öngören bir kollektif teşkilâtı gerektirmiştir⁸⁸⁷. Esasında, saldırgana karşı tek başına veya müşterek savunma hakkı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nde de yer almasına rağmen kuvvetler dengesi ve tehlikenin büyüklüğü nisbetinde örgütlü hareket etme ihtiyacı doğmuştur.

Tarihte kurulan ittifaklardan “müşterek müdafaa” esasına dayananlar olmuşsa da onlarda temel maksat çatışma/gerginliğin önlenmesi değil, çatışma/savaş gerçekleştiğinde zafer kazanmaktır. 1914’ten önce Avrupa’da kurulan ittifakların gizli tutulması da bu sebeptendir. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’nü oluşturan ülkeler de her ne kadar müşterek savunma ve sonunda zafer kazanmayı düşünmüş olsalar da asıl amaç; müşterek savunma niyet ve birliklerini ilân ederek muhtemel saldırganlıkları/saldırıları gerçekleşmeden -ve hatta topyekûn harbe vardırabilecek ilk

⁸⁸⁵ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 20.

⁸⁸⁶ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 21.

⁸⁸⁷ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 15.

ve tek kurşunu dahi atmadan- önlemek, savaşı kazanmak için birleşmek yerine sulhu korumak için birleşmek olmuştur⁸⁸⁸.

İttifakın temelini oluşturan ve Antlaşma'nın karşılıklı yardım yükümlülüğü, Antlaşma'nın beşinci maddesi ile kesin hükme bağlanmıştı. 1949'daki durum gözönünde bulundurulduğunda herhangi bir tehdit karşısında dayanışma ilânının tek başına yeterli olmayacağından hareketle birlikte savunma azmini tesis için caydırıcılık oluşturabilecek gerekli kuvvetleri toplayarak ortak bir strateji temelinde hazır olmak gerekiyordu. Bu maksatla, Antlaşma'nın gereğini yerine getirmek üzere müşterek hareket tarzını tesbit edecek ve bu tesbitler doğrultusunda müşterek hazır olma durumunu temin edecek, karar alıcı ve icracı yapılar birbirinden ayrı ancak iş birliği içinde çalışacak şekilde teşkil edildi⁸⁸⁹.

Atlantik Konseyi, ittifakın en yüksek karar organı olarak üye ülkelerin Dışişleri Bakanları'ndan oluşur ve Antlaşma'nın 9'ncu maddesi gereği "Antlaşma'nın uygulanmasına yönelik her konuyu incelemek, tavsiyelerde bulunmak, gerekli kararları almak, 3'üncü ve 5'inci maddeler kapsamında alınacak karar/tavsiyeleri uygulamak için Müdafaa Komitesini teşkil etmekle" görevlidir⁸⁹⁰.

Konsey'in bu görevi, fiiliyatta ilk iş olarak Sovyet tehdidine karşı ittifakı hazırlamak şeklinde gerçekleşmiştir. Öncelikle müşterek strateji belirlendi: İttifak dahilindeki ülke sınırlarını demir perde sınırlarından itibaren savunmak. Müttefiklerden herhangi birinin ülke toprakları ve popülasyonunu dışarıda⁸⁹¹ bırakmamak gerekiyordu⁸⁹².

İttifakı doğu hudutlarından itibaren koruyacak ve "Kalkan" ismi verilen savunma stratejisinin⁸⁹³ başlıca kozu, İngiliz ve Amerikan uçakları ile nakledilebilen,

⁸⁸⁸ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 16. Diğer taraftan Washington Antlaşması 1. Madde'nin BM'ye dayalı barışa atfı yaptığını da belirtmek gerekir.

⁸⁸⁹ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 17.

⁸⁹⁰ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 17, 44.

⁸⁹¹ NATO'nun bu yeni stratejisi siyasi bir meseleyi de günışığına çıkardı: Federal Almanya Cumhuriyeti topraklarının savunulması. Kalkan planı kapsamında savunulacak alan Federal Almanya Cumhuriyeti topraklarını da kapsamaktaydı. Dolayısıyla ittifakın üye olarak Federal Almanya Cumhuriyeti'ni de içermesi gerekiyordu. 1950 yılında Konsey'e ilk kez sunulan teklif ancak 1954 yılında hayata geçirilebildi. Bkz. Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 19.

⁸⁹² Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 18.

⁸⁹³ NATO savunma stratejisi olarak Kalkan-Kılıç Taktiği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan Ersoy, "NATO'nun Askeri Yönü", *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962), 343-36.

caydırıcılık etkisi olan, gerektiğinde misilleme olarak da kullanılabilecek atom silahıydı. Ancak bu strateji ve ona bağlı planın başarılı olması için müttefik ülkelerin, Sovyetlerin 200 tümeni karşısında mevcut 14 tünden daha fazlasına ihtiyacı vardı. Bu kapsamda NATO makamları tarafından yapılan ihtiyaç tespitleri, müttefik ülkelerin ekonomik olarak kolaylıkla karşılayabilecekleri türden değildi. Dolayısıyla, Antlaşma ile de kaydedildiği şekilde karşılıklı yardımlar, 1950 yılından itibaren Amerika ile Avrupalı müttefikleri arasında imzalanan ikili antlaşmalar yoluyla, askerî ve ekonomik yardım programları çerçevesinde gerçekleştirildi⁸⁹⁴.

Amerika tarafından ne kadar yardım yapılırsa yapılsın müttefikler için ancak kısmen yeterli olabiliyordu. Diğer yandan silahlanmak için ülke ekonomisini tehlikeye sokmak da doğru olmayacaktı. Halen savaş sonrası tahrip olan ülke ve ekonomilerini düzeltmekle meşgul olan müttefikler, enflasyon ve sosyal sıkıntılarla yüzyüze kalmaya başladılar. Bu durum ise Sovyet yayılmasını kolaylaştıracak zemin hazırlayabilirdi. Bu sebeple 1952’de yapılan Lizbon Konferansı’nda, en etkili ve en ucuz savunmayı sağlayacak gayretleri koordine etmek üzere, değişen şartlara uyumlu ve her üye ülkenin kaynaklarına göre belirlenerek masrafların hakkaniyetle bölüşüldüğü esaslar üzerinden yeni savunma planları hazırlandı. Aynı yıl, Türkiye ve Yunanistan da NATO müttefikleri arasına dahil olduğundan müdafaa hattı Kafkasya’ya kadar genişlemiştir⁸⁹⁵.

Savunma planlamalarının ana hatları bu şekilde belirlenirken NATO’nun amacı; müttefiklerine yapılacak bir saldırıyı geri püskürtecek güçte bir kuvvet hazırlamak değil, caydırıcılık oluşturmak maksadıyla saldırıyı “çok pahalıya” getirecek oranda yeterli imkânlarla sahip olmaktır. Böylece “kalkan” kuvvetleri kendisine düşen görevi, karşı kuvvetten sayıca üstün olmadan da başarabilecektir. Esasen bu husus, NATO’nun savunma maksatlı bir ittifak olduğunun da kanıtıdır. Hâl böyleyken kuvvetlerin azlığından, “kalkan” kuvvetlerinin herhangi bir saldırıya cevap verme gücünün yetersiz olduğu da anlaşılamayacaktır. Günden güne artan bir şekilde taktik atom silahlarla teçhiz edilen “kalkan” kuvvetleri, caydırıcılık gücünü uzun süre elinde tutmuştur. Kuvvetlerin dengesiz olduğu karşılıklı güç rekabeti ortamında barış,

⁸⁹⁴ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 18-19.

⁸⁹⁵ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 19-20.

nükleer silahların varlığı sayesinde uzun yıllar korunabilmiş, yeni denge durumuna ise “korku dengesi”⁸⁹⁶ denmiştir⁸⁹⁷.

Antlaşma’nın imzaladığı sıralarda müttefikler, birlikte hareket edilmesi gereken en önemli ve aciliyeti olan tek alanın “müşterek savunma” olduğu kanaatindeydi. Bu kapsamda, Konsey’in de altı ayda bir toplanarak “ilerlemeleri gözden geçirmek” benzeri faaliyetleri olacağı tahayyül edilmişti. Bununla birlikte savunma alanında yaşanan gelişmeler, altı ayda toplanan bir Konsey’e ilaveten devamlılık arz eden temsilcilerden oluşan siyasî bir yapının teşkil edilmesi ihtiyacını ortaya çıkardı. Bu sebeple 1952’deki Lizbon Konferansı’nda, Atlantik Konsey’i oluşturan vekillerin temsilcilerinden oluşan ve aynı yetkileri haiz devamlı surette görev yapan bir yapı teşkil edildi. Dışişleri Bakanlarını temsil eden üst seviye yetkilere haiz Büyükelçi seviyesindeki temsilcilerden oluşan teşkilât, en az haftada bir toplanmak suretiyle iş birliği, görüş birliği, müşterek düşünce ve hareket birliğini sağlayacak tedbirleri almak suretiyle NATO’nun daha etkin çalışmasını sağlamıştır⁸⁹⁸.

1953’te Stalin’in ölümünün Soğuk Savaş’ın gerginliğini azaltacağı düşüncesinin gerçeği yansıtmadığı görüldükten kısa bir süre sonra Batı Almanya NATO üyesi olmuş, bunun üzerine de karşı hamle olarak başını Sovyetler Birliği’nin çektiği Varşova Paktı kurulmuştur. Kruşçev, her ne kadar “Barış İçinde Beraber Yaşama Doktrini”ni 1956 sonrasında siyaset sahnesine sürdüyse de aradaki gerilim zaman geçtikçe bu hamlelerin tersine olacak şekilde artmıştır. Sputnik uzay aracının başarıyla uzaya fırlatılması, Varşova Paktı üyeleri için büyük bir psikolojik destek kazanılmasını sağlamış, kıtalararası balistik füze (ICBM) denemelerinde gösterilen başarılar da bunun üzerine gelince moral üstünlük ele geçirilmiştir.

NATO’nun kurulması suretiyle Sovyet tehdidi altında ülkelerin güç ve niyet birlikteliği, Sovyetler’in etki alanını genişletme yönteminde değişikliğe gitmesine yol açmıştır. Yönünü Orta Doğu ve Uzak Asya’ya çeviren Sovyetler, yeni coğrafyalara sağladığı maddî ve askerî desteklerin yanında komünist rejimi de ithal etmeye başlamıştır. Buna mukabil Avrupa coğrafyasında, yoğun bir propaganda uygulayarak

⁸⁹⁶ 1959 tarihli kaynakta bu ifade “korku dengesi” olarak Türkçe’ye çevrilmiş iken ilerleyen dönemlerde aynı maksatla “dehşet dengesi” ifadesinin kullanıldığı olmuştur.

⁸⁹⁷ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 20-21.

⁸⁹⁸ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 29-30.

özellikle Stalin'in 5 Mart 1953'te ölümü sonrası politikanın değiştiği⁸⁹⁹ ve tehdidin ortadan kalktığı, *yanyana yaşama döneminin* başladığı algısını yaratmaya çalışmış ve halk nazarında kısmen etkili olmaya başlamıştır. Bu propaganda, müttefik ülke halklarında “tehdit ortadan kalktıysa askerî bir ortaklığa, NATO'ya niye ihtiyaç duyulduğu, ülke ekonomisine yapılması gereken yatırımların silahlanmaya ayrılmasının gereksiz olduğu” sorularının seslendirilmesine kadar uzanmıştır. Beklenmedik bu gelişme karşısında, Sovyetler Birliği'nin toptan meydan okumasına maruz kalan müttefik ülkeler adına NATO'nun da topyekûn cevap vermesine karar verilmiştir⁹⁰⁰. Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyinde “yeni bakış” olarak ifade edilen yeni stratejiye *Kitlesel Karşılık Doktrini*⁹⁰¹ adı verildi. Bu doktrin uyarınca Sovyetler Birliği'nden gelebilecek bir saldırıya konvansiyonel veya nükleer olduğuna bakılmaksızın nükleer silahlarla karşılık verilecekti. Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa'ya yönelen orduları taktik silahlarla hedef alınırken ülkedeki şehirler ve sanayi merkezleri de stratejik silahların hedefi olacaktı⁹⁰².

Diğer yandan NATO makamları tarafından da topyekûn cevap verme kararı kapsamında, öncelikle müttefik ülke halklarının NATO'nun kuruluş amacı, tehditin boyutları ile geçmişten alınan dersler dâhilinde askerî ortaklığa duyulan ihtiyaç hakkında bilgilendirilmesine⁹⁰³, bu konularda tanıtım broşür ve kitapçıkları basılıp dağıtılmasına, geniş halk kitlelerine ulaşabilmek için bilumum yayınların yapılması işlerine girilmiştir. Bu maksatla Uluslararası Atlantik Antlaşması Derneği (I.A.T.A.)'ne bağlı millî kuruluşlar⁹⁰⁴ aracılık etmiştir. Bu kapsamda Türkiye'de de

⁸⁹⁹ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, çev. Suat Bilge (Paris: NATO Enformasyon Servisi, 1954), XI.

⁹⁰⁰ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, Haziran 1959, 22-31; Şükrü Elekdağ, “Nükleer Çağda Strateji ve NATO Stratejisindeki Gelişmeler”, *Türkiye ve NATO* (Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları, t.y.), 97-98.

⁹⁰¹ Elekdağ, NATO'nun kabul ettiği bu strateji için *kütlevî mukabele stratejisi* tanımını kullanır. Nükleer imkân ve kabiliyetlerini NATO savunması için tahsis eden Amerika, Sovyetler Birliği sınırlarına yakın yerlerdeki ittifak üyesi ülke topraklarına yerleştirdiği silahlarla Sovyetler Birliği karşısında üstün bir güç olmuştur. Bkz. Şükrü Elekdağ, “Nükleer Çağda Strateji ve NATO Stratejisindeki Gelişmeler”, 97-98.

⁹⁰² Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 60-61; Şükrü Elekdağ, “Nükleer Çağda Strateji ve NATO Stratejisindeki Gelişmeler”, 98-99.

⁹⁰³ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, IX; Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO'nun Enformasyon Faaliyetleri”, 69-74

⁹⁰⁴ Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, (Brüksel; NATO Enformasyon Servisi, 1970), 373-374; Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO'nun Enformasyon Faaliyetleri”, 74.

sayısız kitap, dergi makaleleri, gazete yazıları kaleme alınmış⁹⁰⁵, NATO'nun niçin kurulduğu, neden gerekli olduğu, ne tür faydalı işler yaptığı, hür insanların hür memleketlerde yaşamasının garantisi olduğu vb. konularda Sovyet etkisine karşı propaganda yapılmıştır⁹⁰⁶.

NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay tarafından da üye ülke halklarının NATO'nun varlığının anlamı ve ihtiyacın sürekliliğini merkeze alan NATO'nun ilk beş yılı icraatlarının anlatıldığı kitabın kendisi tarafından kaleme alınan önsözünde NATO'nun kuruluş sebebi, gerekleri, teşkilatı gibi hususlar dile getirildikten sonra ; “...Eserin yalnız üye memleketlerin milletvekillerini değil, benimseme ve desteklemesi NATO'nun istikbali hakkında çok mühim bir tesir icra edecek olan Atlantik Camiası vatandaşlarını da ilgilendireceğini ümit ediyoruz.”⁹⁰⁷ ifadesiyle teyit edilmiştir.

NATO'nun ilk beş yılı içerisinde; ihtiyaca göre haftada bir ila üç arasında toplantı yapabilen daimi bir Konsey teşkil edildiği, Konsey'in çalışmalarını destekleyen bir Milletlerarası Sekreteryaya ile birçok komite ve çalışma grubu teşkil edildiği ve bu teşkilâtın gece-gündüz NATO'yu ilgilendiren meselelerin çözümü için çalışmakta olduğu, bununla birlikte NATO sınırlarını herhangi bir saldırıya karşı savunmak için bir askerî teşkilat oluşturulduğu, silahlı kuvvetlerden oluşan korunma kalkanının henüz tam anlamıyla topyekûn bir saldırıya karşı koyacak güçte olmamakla birlikte Sovyetler Birliği'nin kendi ülke sınırları ötesinde bulundurduğu askerî güçler için yeterli seviyede olduğu, ayrıca altyapı işlerinde de mesafe katedildiği ve bir harbe mecbur edilme durumunda iç cephenin ayakta tutulması için incelemeler yapıldığı, gelinen durum itibarıyla NATO'nun kuruluş amacı doğrultusunda başarılı olunduğu belirtilmektedir. Ancak bunlardan daha mühim olarak görülenin ise NATO eğitim-tatbikatlara katılan askerî unsurların müşterek yapılan eğitim-tatbikatlar esnasında

⁹⁰⁵ Uluslararası Atlantik Antlaşması Derneği (A.T.A.)'ne bağlı millî kuruluş, Türkiye'de; merkezi Ankara'da olan “Türk Atlantik Antlaşması Derneği”dir. Bkz. Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 374.

⁹⁰⁶ Bu kapsamda Türkiye'de basılan eserlerden “NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, Şubat 1960 (Afiş görselleri ve yazıları şeklinde renkli, resimli, şekilli, grafikli anlatım metinlerinden oluşan kitapçığın kapağında üye ülkelerin bayraklarından oluşan bir asker figürünün elinde tuttuğu “kalkan” ile düşman oklarından korunduğu temsil edilmiştir.)” kitapçığın 24'üncü sayfasında “İstedığınız gibi yaşayabiliyor, düşüncelerinizi anlatıyor; dilediğiniz yere gidip gelebiliyorsunuz. Çünkü memleketiniz diğer 14 memleketle NATO sinesinde hürriyetinizi müdafaa için birleşmiştir. Hürriyetin bedeli daima uyanık bulunmaktır. NATO'yu desteklemekle dünyamızı tehdit ve harpten koruyorsunuz.” ifadesi bu propaganda metinlerine güzel bir örnektir.

⁹⁰⁷ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, IX.

gösterdikleri birlik ve dayanışma ile “*NATO Kuvvetleri artık bir rüya değil gerçek olmuştur.*” şeklinde ifade edilebilecek başarıların sağlandığı, sivil teşkilatta çalışanlardan hiç kimsenin kendisini öz milletlerinin bir üyesi olarak görerek değil bilakis NATO’nun hizmetinde uluslararası ekibin bir ferdi olarak görerek çalıştığının gözlendiği ve bunun sevinçle karşılandığı, askerî ve ekonomik amaçların ötesinde bu birlik ruhunun tesis edilmiş olması Lord ISMAY tarafından daha büyük bir kazanım olarak ifade edilmektedir⁹⁰⁸.

Ayrıca, NATO’nun teşkilatlanmada ve amaçlarına erişmede gösterdiği başarılar⁹⁰⁹ ile Sovyetler Birliği’ndeki politika değişikliği ve propagandalarla NATO coğrafyasında nüfuz kazanmaya başlamış olmaları üzerine; tehdit esaslı takip ettikleri taktiğin değişmesi gereğinin tehdidin yok olduğu düşüncesine yol açmaması gerektiği, İttifak’ın gereği kalmamış propagandasıyla İttifak’ın dağıtılması söz konusu olursa o güne değin müşterek çalışma ile gelinen seviye ve durumda yapılanların boşa çıkmaması için İttifak’ın devamlılığı için gayret edilmesi ve menfaatleri dünyanın uzak coğrafyalarına uzanan *hür milletler camiasının*⁹¹⁰ daima yeni meselelerle karşılaşma ihtimalinin olduğu⁹¹¹, bu nedenle İttifak’ın savunma gücünün artırılması ve tehdit-ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendirilmesi, Atlantik’in iki tarafındaki ülkeler arasında daha güçlü bağların tesis edilmesi ve ilerleyen dönemlerde üyelerin sayısının da artmasıyla daha başarılı işler yapmak üzere daha çok enerji ve kaynağa ihtiyaç duyulacağından hareketle yapılanları yeterli bulmak kadar yorgunluk göstermekten de kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır⁹¹².

Tüm bu gayretler etkisini göstermiş ve Ekim 1954’teki NATO Toplantısı’nda üye ülkeler, Kuzey Atlantik Antlaşması’nın dış politikaları için temel unsur olmaya

⁹⁰⁸ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, IX-X.

⁹⁰⁹ NATO’nun temel ve acil amacı; Avrupa kıtasında Sovyet yayılmasını engellemek ve komünist rejim tehdidini bertaraf etmektir. Antlaşmanın imzasından iki ay kadar kısa bir sonra Sovyetler, Berlin ablukasını kaldırmış, aynı yıl Ekim ayında da Yunanistan’daki iç savaş sona ermişti. Avrupa’da Sovyet genişlemesi durmuş ve böylece ilk bir yıl içinde NATO en acil ve temel hedefine ulaşmış durumdaydı. NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 18.

⁹¹⁰ NATO müttefikleri, üye ülkeler kastediliyor.

⁹¹¹ NATO dikkatini sadece Antlaşma coğrafyasında bırakamaz ve sadece bu bölgenin savunmasına odaklanamazdı. Çünkü, her işbirliği veya krizin birbirine bağlı gelişmekte ve karmaşıklaşmakta olduğu dünyada NATO da geleceğin tehditlerine hazır olabilmek için hem siyasî hem de iktisadî gücünü artırmak zorundaydı. Bkz. NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 18.

⁹¹² Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, X-XI.

devam edeceğini teyid etmişlerdir⁹¹³. Bunun üzerine İttifak'ın varlığını anlamlı ve lüzumlu kılmak üzere yeni görevler ve yeni alanlar araştırılmaya başlanmıştır.

1956 senesi ilkbaharında Kanada, İtalya ve Norveç Dışişleri Bakanları, NATO dâhilinde “gayrı askerî alanlarda iş birliği” kapsamında bir rapor hazırlamakla görevlendirilmiştir. “Üç akıllı adam” ismiyle anılan heyet tarafından hazırlanan rapor; siyasî işbirliği konusunda İttifak'ın yetersiz kaldığı, üye ülkelerin savunmalarını ilgilendiren konularda münferiden takınacakları tutumlar da dâhil olmak üzere fikir birliğine varılamasa dahi birbirlerinin düşünce ve niyetlerinden haberdar olmalarının önemi, Atlantik Antlaşması sorumluluk bölgesi dışında da olsa takip edecekleri siyasetleri birbirleriyle uyumlandırmaları, NATO dahilindeki anlaşmazlıkların ise arabuluculuk yöntemiyle çözüme kavuşturulması, en nihayetinde de müttefikler arasındaki işbirliğinin ekonomik⁹¹⁴, teknik-bilim⁹¹⁵, kültür ve enformasyon⁹¹⁶ alanlarına genişletilmesi hususlarında tavsiyeleri içermiştir⁹¹⁷.

Üç vekil tarafından hazırlanan raporun kabulü ile NATO kendi tarihinde yeni bir devre adım atmış, askerî ortak bir savunma ihtiyacı temelinde kurulan İttifak'ın görevleri de çeşitlenmiştir. Müttefik ülkelerin iktisadî iş birliğine “Kömür ve Çelik Birliği” ile “Ortak Pazar” aracılık etmiş, Avrupa'da ekonomik iş birlikleri arttıkça ve güçlendikçe Sovyet etkisi de kırılmış ve zamanla gerilemiş, kendi kültür ve değerlerini oluşturan siyasî, iktisadî ve içtimaî hayat prensipleri üzerinden yapılan karşı propagandalarla halk nazarında güven tazelenmiştir⁹¹⁸.

Üç vekil tarafından hazırlanan raporun tavsiyelerinden bir diğeri olarak siyasî işbirliği ihtiyacı, en çok Doğu-Batı arasındaki ilişkilerde kendisini hissettirmiştir. Sovyet Bloku ülkelerle, İttifak ülkelerinin arasındaki herhangi bir münasebette her bir

⁹¹³ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, X-XI.

⁹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO'nun İktisadi ve Mali Cephesi”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962), 46-50 ve Orhan Orel, “NATO Müşterek Masraflarının Malî Menajmanı”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962), 61-65.

⁹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO İçinde İlmî ve Teknik İşbirliği”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962), 66-68.

⁹¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO'nun Enformasyon Faaliyetleri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962), 69-74.

⁹¹⁷ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 31-32. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Nuri Birgi, “NATO'nun Halihazır durumu ve İstikbâli”, Türkiye ve NATO (Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları, t.y.), 68-72.

⁹¹⁸ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 32-33; Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO'nun Enformasyon Faaliyetleri”, 69-74.

müttefik ülkenin birbiriyle tutarlı politika izlemesi esas alınmıştır. Hatta dünyanın neresinde olursa olsun NATO çıkarlarını ilgilendiren her durum ve bölge için NATO ülkelerinin aynı sorumlulukla hareket etmeleri beklenmiştir. Dahası Afrika ve Asya'daki ülkelerin dahi Sovyet etkisine maruz kalmalarının önüne geçmenin zorunluluğu dile getirilmiş, Batı'yla ortak tarihi, iktisadî ve kültürel değerler üzerinden iş birliği imkanları üzerinde durulmuştur⁹¹⁹.

Aynı bahiste, söz konusu ülkelerin sahip olduğu kaynakların değerlendirilmesine imkân hazırlanması hususu da belirtilmiştir⁹²⁰. “Özetle NATO’nun temelindeki idare; kendi değerlerini yaymak, kendi işine yarayan kaynakların bulunduğu coğrafyalarda etki alanı tesis etmek ve bunu da Sovyet tehdidinden korumak, hür milletler olarak yaşamalarını sağlamak gibi “medenî” amaçlarla yapmayı planlamaktadır. Bu görüşlerin arkasındaki ana fikrin ABD kaynaklı olduğu, NATO’yu araç olarak kullanmak suretiyle etki alanında kendisine - öncelikle ve özellikle- askerî, iktisadî ve siyasî bağlarla bağlı uydu devletler tesis etmeyi planladığı değerlendirilmektedir. NATO’nun ikinci Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak tarafından bu husus; “*Topyekün meydan okuma çağı aynı zamanda Doğu-Batı karşılaşmasını sembolleştiren suni peykler devridir.*”⁹²¹ ifadesiyle teyid edilmiştir. NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak, NATO’nun kuruluş sebepleri ve işlevlerinin kendi dilinden anlatıldığı kitapta, NATO’nun askerî bir savunma ittifakı olmakla birlikte tek işlevinin müttefikleri sadece askerî ve siyasî bir hegemonyadan korumak olmadığını, aynı zamanda fert hürriyeti esasları üzerinde kurulu medeniyetlerinin dayandığı temel değerlerin korunması olduğunu, bu medeniyetin de esasen; dünyanın her bölgesindeki insanlar tarafından kabul görebilecek değerleri içeren, özünde hürriyetle toplumsal adaleti birleştirmiş, sosyal hayatı her dil ve dinden insanın bağlı bulunduğu prensiplere göre tanzim etmiş, her yeniliğe açık, genişliği Atlantik Antlaşması sınırlarını fersah fersah aşan bir toplum tarafından benimsenmiş, örf ve adetleri arasında fark olmayan tüm Avrupa ve Afrika milletlerini kapsadığını ve bir gün bu medeniyetin üstünlüğünün muhasımlar tarafından bile kabul edileceğini iddia etmiştir⁹²².

⁹¹⁹ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 33-36.

⁹²⁰ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 36.

⁹²¹ Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 37.

⁹²² Paul-Henri Spaak, *NATO Niçin Kuruldu*, 37.

Kitlesel karşılık stratejisi, Sovyetler Birliği'nin 1957 yılında uzaya *Sputnik*'i fırlatmasıyla ABD'nin nükleer silahları saldırgan politika yerine caydırıcı politikanın unsuru olarak kullanması, "sınırlı nükleer savaş" ve "taktik nükleer savaş" kavramları ile ifade etmeye başladığı planlamalara dönüştü⁹²³. Böylelikle elinde nükleer silah olan ülke sayısı ikiye çıkmış, karşı taraflarda yer alan ülkeler ve onların başat üye oldukları ittifaklar arasında *nükleer denge* bir diğer deyişle *dehşet dengesi* oluşmuş, NATO ittifakı adına da yeni bir dönem başlamış ve yeni dönemde üç kademeli *esnek mukabele* stratejisine geçilmiştir. Bu strateji ile amaçlanan; bir saldırıya doğrudan nükleer silahlarla karşılık vermek yerine gerginlik veya krizi tırmandırarak nükleer silah kullanma ihtimalini caydırıcılık maksatlı kullanarak kontrol dışı bir geliş yaşanmasını engellemektir⁹²⁴.

NATO, Soğuk Savaş döneminde Batı'nın güvenlik mimarisinin temel taşı oldu. Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasına karşı NATO, yalnızca askerî bir ittifak değil, aynı zamanda siyasî bir denge unsuru olarak görev yaptı. Kolektif savunma ilkesi ve üyeler arasındaki iş birliği, Batı dünyasının istikrarını sağlamada kritik bir rol oynadı. Batı ittifakı, Sovyet tehdidini sınırlandırmak ve komünizmin yayılmasını engellemek amacıyla organize bir şekilde hareket etti. NATO, Sovyetlerin Avrupa'nın daha batısına yayılmasını önlemede caydırıcı bir güç oluşturdu. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla birlikte NATO, yeni küresel tehditlere (terörizm, siber saldırılar vb.) adapte olarak misyonunu genişletti.

3.1.2. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nın Siyasî ve Askerî Yapısı

NATO'nun en üst yetkili makamı *Kuzey Atlantik Konseyi*'dir. Üye ülke temsilcilerinden oluşur. NATO, siyasî, grand stratejik, jeopolitik ve stratejik olarak üye olan devletlerin ittifakı ilgilendiren sivil ve askerî tüm konuların görüşüldüğü yerdir. Üyeler egemen birer devlet olarak eşit haklara sahip olduğu için kararlar oybirliği ile alınır. Merkezi 1966'ya kadar Paris'te⁹²⁵, daha sonra Brüksel'dedir. Yapısı

⁹²³ Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 60-61; Şükrü Elekdağ, "Nükleer Çağda Strateji ve NATO Stratejisindeki Gelişmeler", 98-99.

⁹²⁴ Şükrü Elekdağ, "Nükleer Çağda Strateji ve NATO Stratejisindeki Gelişmeler", 98-101. Esnek mukabele stratejisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şükrü Elekdağ, "Nükleer Çağda Strateji ve NATO Stratejisindeki Gelişmeler", 100-107.

⁹²⁵ NATO'nun merkez teşkilatı önce 1949'da ilk kez Londra'da kurulmasına rağmen 1952'de Paris'e taşınmış, 1966'da Fransa'nın NATO'nun askerî kanadından ayrılmasıyla Brüksel'e taşınmış olup

itibariyle milletler üstü statüde olmayan NATO’da çıkan anlaşmazlıkların sona ermesi için oybirliği tesis edilinceye kadar müzakere yolunun sürdürülmesi esası vardır. Daimî delegeler, ihtiyaç halinde en kısa sürede toplantı yapabilmek için sürekli olarak genel merkezde bulunurlar. Böylelikle diğer delegelerle de iş dışında da kurulan bağlar ile karşılıklı anlayış zihniyeti daha kolay gelişmiş ve NATO’da hep birlikte düşünme ve müşterek hareket etme prensibi oluşturulmuştur⁹²⁶.

Konseyin toplanma seviyesi dışişleri bakanı veya büyükelçi statüsündeki daimî elçiler nezdinde gerçekleşir. Bir veya daha fazla bakanla toplantıya katılan devletlerde bakan sayısı, carî durumun önem ve niteliğine göre değişebilir. Bazen savunma, dışişleri, maliye vb. bakanların bir veya birkaçının katılmasını gerektiren toplantılar da söz konusu olabileceği gibi bazen doğrudan hükümet başkanları da temsile katılmıştır. Bakan seviyesindeki temsillerde büyükelçi statülü daimî temsilciler birleşime verilen aralarda detaylara dair görüşmeleri devam ettirirler⁹²⁷.

NATO Genel Sekreteri, Konsey’in de başkanı olup emrinde milletlerarası bir *Sekreteryaya* vardır. Konsey çalışmalarını bu sekreteryaya ve uzmanlık alanlarına ait komiteler aracılığıyla yürütür. Üye ülkeler tarafından sekreteryaya görevlendirilen memurlar, doğrudan Genel Sekreter’e karşı sorumludurlar⁹²⁸.

Genel bir prensip olarak savunma meselelerini ele almayan Konsey, bakan seviyesinde yılda iki, daimî temsilci seviyesinde haftada birkaç defa toplanır. Savunma ile ilgili konular *Savunma Planlama Komitesi*’nce değerlendirmeye alınır. Konsey’in onursal başkanı ülke isimlerinin alfabetik sıralamasına göre yıldan yıla değişen dışişleri bakanlarıdır. Karar alma yetkisi de bu bakanlarda olduğundan daimî temsilciler de toplantılara bakanla birlikte katılır⁹²⁹.

Konsey Komiteleri kendi alanlarındaki meseleler kapsamında Konsey’e bilgi vermekten sorumludurlar. Komitelerin faaliyet ve çalışmalarına, üye ülkelere konu

1967’den itibaren Brüksel’dedir. Bkz. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49284.htm (Erişim tarihi: 27.12.2024).

⁹²⁶ *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 15; NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 13-14; Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO Nasıl İşler”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962), 21, 23.

⁹²⁷ Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 161.

⁹²⁸ Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 161; *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 15; NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 13-14. Milletlerarası Sekreteryanın işleyişi ve teşkilatı hakkında bkz. Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO Nasıl İşler”, 22-26.

⁹²⁹ Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 161.

uzmanı teknik/akademik personel de iştirak edebilir. Çalışma alanları siyasî, askerî, iktisadî, ilmî olabileceği gibi bu alanlar haricinde NATO'yu ilgilendiren başka bir alan da olabilir. Konsey'de Savunma Planlama Komitesi, İktisadi Komite, Siyasi Komite, Savunma İnceleme Komitesi, Nükleer Savunma İşleri Komitesi, Güvenlik Komitesi, Silahlanma Ulusal Direktörler Konferansı, Sivil Alanda Yardım Planları İncelemesi Yüksek Komitesi, Altyapı Komitesi, Modern Toplumun Sorunları Komitesi, Bilim Komitesi, Enformasyon ve Kültürel İlişkiler Komitesi, Askeri Bütçe Komitesi, Sivil Bütçe Komitesi, Altyapı İşlerinin İlerlemesi ve Ödenmesi Komitesi Telekomünikasyon ve Elektronik Ana Grubu bulunmaktadır⁹³⁰.

NATO'nun siyasî⁹³¹ ve temel/genel askerî kararları, Paris'te teşkil edilen “Kuzey Atlantik Konseyi”nde alınır. Temsilcilerini üye devletlerin devlet başkanları / başbakanlarının oluşturduğu bu konsey olağanüstü durumlar sözkonusu olduğu zamanlar hariç olmak üzere yılda bir defa toplanır. Bunun altında bulunan daha küçük dört konseyde ise savunma, dışişleri ve maliye bakanları ile genelkurmay başkanlarının toplandığı alt konseyler vardır⁹³². Fakat silahlı kuvvetler ve savaşın kara, deniz ile hava kuvvetlerinin dahil olduğu alanlara dair çalışmalar için birleşik karargâhlar kurulmuştur. Savunma, dışişleri ve maliye bakanlarında olduğu gibi bakan seviyesinde yapılan görüşmeler haricinde genelkurmay başkanları, kuvvet komutanları, ilgili daire başkanlıkları seviyesinde de toplantılar yapılması ve konseyler ihdas edilmesi söz konusu olmuştur⁹³³.

İttifakın en üst askerî yetkili makamı; *Askerî Komite*'dir. Atlantik Konseyi'ne bağlı olarak çalışır. Üye ülkelerin genelkurmay başkanları veya onların temsilcilerinden oluşur⁹³⁴. Komitenin barış dönemindeki görevi; ittifak ülkeleri coğrafyasında ortak savunma maksatlı tedbirler alınması konusunda Konsey'e tavsiyede bulunmak, Konsey'in kararları doğrultusunda NATO Komutanlıklarına stratejik direktifler vermek ve savunma planlarını koordine etmektir. Komitenin yıllık

⁹³⁰ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 13. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aziz Tansever, “Konsey Komiteleri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962), 27-28.

⁹³¹ Siyasi kararlara ilişkin çalışmaların Atlantik Konseyi'ne gelmeden önceki süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Âkil Aksan, “NATO'da Siyasi İşbirliği”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962), 42-45.

⁹³² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 129.

⁹³³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 22.

⁹³⁴ NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 13; NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar, 16; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 129.

üst düzey toplantı planında, en az iki defa olmak üzere ilave olarak da gerektiğinde genelkurmay başkanları seviyesinde toplanmak vardır. Ancak askerî komitenin altında devamlı suretle çalışacak temsilciler ve karargahından oluşan bir “*Daimî Grup*” vardır. Her ülke temsilcilerinin kendi gruplarıyla ancak birbiriyle işbirliği halinde çalışabilmesini ve çalışmaların daha etkin yürütülmesi ve kararların daha hızlı alınabilmesi için aynı binada (NATO Merkez Karargâhı) çalışmaları esas alınmıştır⁹³⁵.

NATO’nun ortak savunması maksadıyla Askerî Komite’den alınan kararları icra etmek üzere ittifak coğrafyasının tamamını kapsayacak şekilde sorumluluk bölgelerinde gerektiğinde ilgili savunma planlarını icra etmek ve bu maksatla barış döneminden itibaren hazır olmakla görevli üç ayrı büyük NATO Komutanlığı kurulmuştu: *Atlantik Müttefik Yüksek Komutanlığı* (SACLANT-Norfolk/ABD’de), *Avrupa Müttefik Yüksek Komutanlığı* (SHAPE/SACEUR-Paris/Fransa’da), *Manş Müttefik Komutanlığı* (CINCHAN-Northwood/İngiltere’de). Bunlara ilaveten bir de komutanlık olmayan *Amerika-Kanada Bölgesi Stratejik Grubu* vardır⁹³⁶. Avrupa Müttefik Bölge Kumandanlığı Kuzey Kutbu’ndan Kuzey Afrika sahillerine kadar Atlantik Okyanusu’ndan Türkiye’nin doğu sınırlarına kadar olan bölgenin savunmasından sorumludur⁹³⁷. Avrupa ile Kuzey Amerika arasındaki deniz irtibatının savunmasından ise Atlantik Kumandanlığı sorumludur⁹³⁸. Manş Kumandanlığı⁹³⁹ ise Kuzey Denizi ile Manş Denizi bölgesini korumakla görevlidir. Amerika-Kanada Bölgesi Stratejik Grubu⁹⁴⁰ ise Kanada-Amerika bölgesinin savunması için planlar hazırlamaktan sorumludur.

⁹³⁵ Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 170; Necdet Uruğ, “NATO’nun Askerî Teşkilâtı, Emir ve Komuta Zinciri ve İttifakta Entegrasyon”, 114-115.

⁹³⁶ Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 171-177; *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 16; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 129; Kenan Ersoy, “NATO’nun Askerî Yönü”, 29.

⁹³⁷ Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 175; *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 16; NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, 13; Necdet Uruğ, “NATO’nun Askerî Teşkilâtı, Emir ve Komuta Zinciri ve İttifakta Entegrasyon”, 118-119. Teşkilat şeması ve görevleri için bkz. Kenan Ersoy, “NATO’nun Askerî Yönü”, 30-32.

⁹³⁸ Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 175; *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 16; NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, Şubat 1960, 13; Necdet Uruğ, “NATO’nun Askerî Teşkilâtı, Emir ve Komuta Zinciri ve İttifakta Entegrasyon”, 119-120. Teşkilat şeması ve görevleri için bkz. Kenan Ersoy, “NATO’nun Askerî Yönü”, 30, 32-33.

⁹³⁹ Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 175-177; *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 16; NATO, *Hürriyetin Şartı Uyanık Olmaktır*, Şubat 1960, 13. Teşkilat şeması için bkz. Kenan Ersoy, “NATO’nun Askerî Yönü”, 31.

⁹⁴⁰ Necdet Uruğ, “NATO’nun Askerî Teşkilâtı, Emir ve Komuta Zinciri ve İttifakta Entegrasyon”, 120; Kenan Ersoy, “NATO’nun Askerî Yönü”, 33.

Bu NATO komutanlıklarının barış zamanındaki genel görevleri arasında emrine tahsis edilen birlikleri birleşik tek bir kuvvet şeklinde teşkilatlandırmak, harbe hazır edecek eğitimleri yaptırmak, savunma planlarını hazırlamak, kuvvet ihtiyaçlarını tespit ve temin etmek, tüm bu faaliyet alanları kapsamında ilgililere tavsiyede bulunmak gibi vazifeler vardır. Savaş zamanında emrine verilen birliklerle bölgelerindeki kara, deniz ve hava harekâtlarını yönetmekten sorumludurlar⁹⁴¹.

Kurulduğu tarihlerde emrinde dört cephe komutanlığı bulunan Avrupa Müttefik Yüksek Komutanlığı (SHAPE/SACEUR) Fransa'nın Paris şehrinde bulunmaktadır. Emrindeki cephe komutanlıkları ise Norveç'in Oslo şehrinde bulunan Kuzey Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (AFNORTH), Fransa'nın Fontenblo şehrinde bulunan Orta Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (AFCENT), İtalya'nın Napoli şehrinde bulunan Güney Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (AFSOUTH) ve Malta'da bulunan Akdeniz Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (AFMED)'dir⁹⁴².

3.2. Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ne Üyeliği

Sovyetler Birliği'ne karşı kurulan ittifakın başlangıç yıllarında, aynı tehdide maruz kalan Türkiye ve Yunanistan bu ittifak örgütünün dışında bırakılmıştı⁹⁴³. Ancak, Sovyetler Birliği'nin Karadeniz üzerinden Türk Boğazları yoluyla Akdeniz'e geçmesinin yolu üzerindeki bu ülkeler Sovyet tehdidine kendi başlarına dayanacak kadar güçlü olmadıkları gibi etki alanında bulundukları NATO müttefikleri için de zayıf kalmaları sakıncalı olabilirdi. Dünya deniz ticareti ve trafiği ile petrol bölgelerine yakınlığı ile önem arz eden iki ülkenin kara ve deniz alanları Sovyetler için olduğu kadar onun karşısında kurulan ittifak için de stratejik bir değer taşımaktaydı.

NATO ittifakı için durum böyleyken Türkiye için de pek farklı değildi. Sovyetler Birliği tehdit olarak geçmişte çok uzun yıllar olduğu gibi Türkiye açısından

⁹⁴¹ Necdet Uruğ, "NATO'nun Askerî Teşkilâtı, Emir ve Komuta Zinciri ve İttifakta Entegrasyon", 117-118.

⁹⁴² Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı, *NATO Belgeler*, 173-175; *NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 16-17; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 129; Necdet Uruğ, "NATO'nun Askerî Teşkilâtı, Emir ve Komuta Zinciri ve İttifakta Entegrasyon", 119.

⁹⁴³ Erkin'e göre Türkiye'nin ittifaka alınmayış sebepleri hakkında bilgi için bkz. Feridun Cemâl Erkin, "Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi", 26-27; NATO'nun kuruluşunu tamamlamış olduğu ilk dönemlerde, İskandinav Devletleri bilakis Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmasına taraftar olmamıştır. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3. 469.

oldukça yakın ve muhtemel bir tehdit idi. 1945 yılından sonra Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'da gittikçe nüfuzunu artırması, birçok ülkede komünizmin etkin olması, Çekoslovakya'nın işgali, Ortadoğu coğrafyasında nüfuz kazanmaya başlaması ve buna bağlı olarak Sovyet deniz gücünün Doğu Akdeniz'de etki alanı kurması, milli mücadele döneminde gelişen ilişki ve imzalanan antlaşma ile Türkiye'den herhangi bir talebi olmadığını teyid eden Sovyetler Birliği'nin bu antlaşmayı yürürlükten kaldırarak Doğu Karadeniz bölgesinden toprak isteyen ve 7 Ağustos 1946 tarihli notayla Türk Boğazları üzerinde ortak hâkimiyet talebinde bulunması⁹⁴⁴ kısa süren barış, dostluk ve saldırmazlık döneminin bittiğini, Sovyetler Birliği'nin politika değiştirdiğini göstermekteydi. Türkiye bu notaya 22 Ağustos 1946 tarihli bir notayla ABD'yi referans göstererek olumsuz cevap vermişti⁹⁴⁵. Bunun üzerine Sovyetler Birliği 24 Eylül 1946 tarihli yeni bir notayla Türkiye'nin cevabını kabul etmediğini bildirmiş, Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin de Türk Boğazları'nın yönetimindeki rolünü, muhtemel tehdit karşısında Türkiye'nin kararına güvenilemeyeceğini ifade etmiş ve geçmişten o güne yapılan diğer ikili antlaşmaları da ilgi göstererek Montrö Sözleşmesi'nin yenilenmesi için yeni bir konferans toplanmasını talep etmişti⁹⁴⁶. Sovyetler'in ısrarlarına karşı yalnız başına kalmak istemeyen Türkiye 18 Ekim 1946 tarihli cevabî notasında barışçıl ikili ilişkileri sürdürmek ve geliştirmek niyetinde olduğunu belirterek kendi egemenliğinden gelen hakları ve geçmiş antlaşmalara atıfla Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın amacına vurgu yaparak ABD, İngiltere ve Fransa'nın mutlak surette katılımcı olacağı bir yeni konferansa katılacağını bildirmiştir⁹⁴⁷. Nüfuz alanını genişletmekte olan Sovyetler Birliği'nin muhtemel yayılma bölgesinde kalan Türkiye'nin, bu tehdidi bertaraf edebilmesi için Sovyet tehdidi karşısında kurulan savunma ittifakına girmesi bir ihtiyaç olarak görülmekteydi. Tuncer'e göre İkinci Dünya Savaşı'na girmediği halde ekonomisi ve askerî gücü yetersiz olan Türkiye, sırf

⁹⁴⁴ Ali Kurumahmut, *Türk Boğazlarının Hukuki Statüsü* (İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, 1999), 33; Hilmi Fırat, *Türk Boğazları ve Önemi* (Ankara: Deniz Basımevi, 1950), 29-30; Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Bilsel, *Türk Boğazları* (İstanbul: Akgün Matbaası, 1948), 62-65.

⁹⁴⁵ Hilmi Fırat, *Türk Boğazları ve Önemi*, 30-34; Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Bilsel, *Türk Boğazları*, 65-76.

⁹⁴⁶ Hilmi Fırat, *Türk Boğazları ve Önemi*, 34; Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Bilsel, *Türk Boğazları*, 76-86.

⁹⁴⁷ Hilmi Fırat, *Türk Boğazları ve Önemi*, 34-35; Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Bilsel, *Türk Boğazları*, 86-108.

bu sebeplerle tarafsız bir dış politika izleyemez, stratejik konumu sebebiyle iki taraf arasındaki çatışmanın dışında kalması da mümkün olamazdı⁹⁴⁸.

O dönemin tehdit değerlendirmelerine göre Sovyetler Birliği veya nüfuzundaki Bulgaristan ve Romanya'nın oluşturduğu tehdit potansiyeli Türkiye için genel dış tehdit beklentisinin oldukça büyük bir kısmını teşkil etmekteydi. NATO tehdit değerlendirmelerine göre ise özellikle Varşova Paktı'nın kurulmasının ardından Sovyetler Birliği, Türk Boğazları bölgesinin hakimiyetini ele geçirerek veya kontrol ederek Karadeniz'deki donanmasını Akdeniz'e kolayca geçirebilir, Doğu Akdeniz'de konuşlandıracağı deniz gücü ile Ortadoğu petrol bölgelerini kontrol altına alabilirdi⁹⁴⁹. Bu değerlendirmeden de görüleceği üzere NATO'nun değerlendirme kriterlerinin temelinde tam da Mahan'ın Deniz Hâkimiyet Teorisi'nin unsurları yatmaktadır: Kritik su yolları, deniz ticaret yolları, zenginlik kaynakları (doğal kaynaklar, ticaret vb.).

NATO'nun tarihte kurulan savunma ittifaklarından çok daha farklı gerekçelerle kurulmasının asıl sebebi stratejik ihtiyaçların farklılaşmış olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı esnasında gerçekleşen kara savaşları, o güne kadar olan ve *mevzi muharebeleri* şeklinde icra edilen benzerlerinden farklı olarak *hareketli (dinamik) muharebeler* şekline dönüşerek *manevra muharebeleri* halini almıştı. Çünkü cephe, aynı muharebe içinde yüzlerce kilometre ilerleyebildiği gibi kısa bir sürede çok uzun mesafelere gerilemesi gerektiği durumlar da oluyordu. Bu ilerleme veya geriye çekilme esnasında düşmana binlerce ton silah ve malzeme bırakıldığı veya düşmandan benzer miktarda silah ve malzeme alındığı durumların olmasıyla orduların ikmal işlerinin düzenlenmesine ihtiyaçları ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç kısa sürede çok artmıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan alınan bu dersin tezahürü olarak müttefiklerin savunma birlikteliğinin sağlanması için bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik de bir teşkilatlanmaya gidilmesi lüzumlu görülüyordu. Bunun yanında ve ötesinde müttefik ülkelerin bir silah ve malzeme konusunda ortak standartlar oluşturması ve müteakip olarak da eğitim birliği tesis etmeleri ihtiyacı da ortaya çıkmıştı⁹⁵⁰.

İkinci Dünya Savaşı devam etmekteyken teknolojik olarak yaşanan hızlı değişim ve geliştirmeler ile savaş uçaklarının uçuş kabiliyetleri ve tahrip güçleri de

⁹⁴⁸ Hüner Tuncer, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014), 96.

⁹⁴⁹ Erdinç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, 436.

⁹⁵⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 276.

hayal edilemez şekilde artmıştı. Bundan böyle hava kuvvetinin modernliği stratejik tahrip gücünün fazlalığı ile ölçülür olmuştu. Bu şekilde hava kuvvetleri, kendilerine verilen hava görevlerine ilaveten stratejik bombardımanlarla deniz ve karar harekâtlarını da destekleyerek savaşın başarıya ulaşmasında daha büyük paya sahip olabilecekti. Gelişen bu yeni duruma binaen stratejik roketlerin hava kuvvetlerine verilmesiyle birlikte hava kuvvetlerinin de ikmal ihtiyacı oldukça artmıştı⁹⁵¹.

Savaşdaki görevleri teknoloji ve kazanılan imkanlarla değişen kara ve hava kuvvetlerinin muhtemel bir savaşta hedeflenen zaferin kazanılması için geçecek süreçte duyacağı ikmal ihtiyaçları eskisine nazaran çok artmıştı. Bu yeni durum savaşın devamının sağlanması ve zaferin kazanılması için deniz kuvvetlerine düşen görevlerde de değişikliğe yol açmıştı. Buna göre deniz kuvvetlerinin temel görevi; denizde düşman unsurlarla savaşmak veya karadaki muharebelere denizden destek sağlamaktan önce denizdeki silah ve/veya malzeme konvoylarının güvenliğini sağlamak olmuştu. Denizde harp etmek veya kıyı savunması görevini yaparken bu temel görevi kesintiye uğratmamalıydı. Diğer bir ifadeyle deniz kuvveti olarak vazifesi olan harp görevlerini, konvoyların güvenliğini sağlamak üzere yapacaktı. Bunların yanında atom silahı ve roketlerin geliştirildiği dönemde deniz kuvvetlerine, geçmiş ve yeni görevlerine hiç benzemeyen bir görev daha verildi: *Stratejik taarruz*. Stratejik etki oluşturan bu silahların yüklendiği ve kullanma kabiliyeti kazandırılan özellikle denizaltı gemileri ile uçak gemileri bu maksatla stratejik taarruz unsuru haline gelmişti⁹⁵².

Bu yenilikler, ittifaka üye devletlerin savaşa sanki tek bir devletmiş gibi hazırlanmalarını gerektirmişti. Türk Silahlı Kuvvetleri, dünya askerî teknolojisinde yaşanan bu gelişmeleri izliyor, tek başına sahip olmadığı bu imkân ve kabiliyetlere NATO'ya üye olmak suretiyle erişebileceğine inanıyordu⁹⁵³. Diğer yandan Türkiye, Sovyet tehdidine karşı; daha önce ittifak yapılan ve/veya askerî yardım alınan ancak İkinci Dünya Savaşı'nda yenik çıkmış Almanya ve savaştan güçsüz çıkmış İngiltere yerine, savaştan süper güç olarak çıkan NATO'nun kurucu üyesi olan ve ittifakın ülkelerinin da desteğine güvendiği ABD ile aynı teşkilat içinde olmak istemekteydi.

⁹⁵¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 276-277.

⁹⁵² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 277.

⁹⁵³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 277.

Türkiye'deki askerî ve siyasî idare, NATO dışında kalındığı takdirde; ABD'den Truman Doktrini ve Marshall Planı doğrultusunda alınan askerî ve ekonomik yardımın azalması kaygısını da taşımaktaydı⁹⁵⁴. Sönmezoğlu, Türkiye'nin bir ittifak içinde yer alma gayretini coğrafya ve tarihten gelen denge arayışına bağlamaktadır⁹⁵⁵. Sander ise Türkiye'nin NATO'ya girme isteğinin oldukça önemli bir gerekçe olarak gösterildiği gibi sadece Sovyet tehdidi ile açıklanamayacağını, savaş sonrası dünyada çok partili demokratik sisteme geçiş yapmaya çalışan ancak ekonomik kalkınma sorunları olan Türkiye'nin ekonomisini düzeltmeden çok partili sisteme geçilemeyeceği geçilse bile gelişemeyebileceği gibi evrensel gerekçelerle yöneticiler tarafından “modern Türkiye” oluşumu için NATO üyeliğinin gerekli görüldüğünü ifade etmektedir. Dolayısıyla Türk Hükümetine göre NATO üyeliği, askerî olduğu kadar aynı zamanda ekonomik ve siyasî bir ihtiyaçtır⁹⁵⁶.

ABD açısından Sovyetler Birliği ile rekabetinde NATO'nun öncelikli işlevi, stratejik bombardıman özelliğine sahip askerî uçaklarına üs temin etmek için aracı olmasıydı. Bu uçaklar imkân ve kabiliyetleri gereği orta menzile uçabildiklerinden ABD'ye, Sovyetler Birliği'ne Kıta Avrupası'na nazaran daha yakın topraklarda (Kuzey Afrika, Ortadoğu ve özellikle Türkiye) üs tesisi gerekiyordu. Bu ihtiyaçtan hareket eden ABD, temel olarak Sovyetler Birliği'ne coğrafi yakınlığı sebebiyle Türkiye'yi NATO'ya almak istemekteydi. Buna karşın, Türkiye'de deniz ve hava kuvvetlerine ait olan üslerin ittifak emrine tahsis edilmesini istiyordu. Çünkü Türkiye, ABD'nin kendisinden istediği üsleri NATO'ya üye olarak kabul edilmesi için bir koz olarak kullanmaktaydı⁹⁵⁷. ABD'nin bir diğer nedeni ise, Türkiye'yi Ortadoğu petrolü için kilit rolde görmesi ve Ortadoğu devletleriyle olan ilişkilerde aracılık görevini Türkiye'nin iyi bir şekilde ifa etmesi idi⁹⁵⁸.

Türkiye, NATO'ya katılmak için ilk başvurusunu Mayıs 1950'de yapmış ancak ABD, İngiltere ve Fransa Türkiye'nin üyeliği konusunda ortak bir karara

⁹⁵⁴ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 36-38.

⁹⁵⁵ Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 53-54.

⁹⁵⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 266-267.

⁹⁵⁷ Mehmet Gönülöbol ve Halûk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, 230.

⁹⁵⁸ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 36.

varamamış⁹⁵⁹, başvuru sadece İtalya tarafından desteklenmişti⁹⁶⁰. Bu arada Türkiye için beklenmedik bir fırsat doğdu. 25 Haziran 1950’de ani bir harekâtla daha önce aralarında sınır olarak belirlenen 38. enlemi geçen ve Güney Kore’ye giren Kuzey Kore ordusunun barışı bozan bu hareketi karşısında BM, üyelerini bu durum karşısında Güney Kore’ye yardım etmeye çağırmıştı. Bu durumu NATO’ya üyelik için bir fırsat olarak gören Türk Hükümeti, TBMM’de onaylanmasına gerek görmeden 25 Temmuz 1950’de aldığı kararla, BM’nin çağrısı üzerine kurulan ve ABD’li general Mac Arthur’un komuta ettiği Kore’deki BM Komutanlığı’nın emrine ilk olarak 4.500 kişilik bir kuvvet⁹⁶¹ gönderdi⁹⁶². Bu karar anayasaya uygunluk gerekçesiyle TBMM’de ve değişik sebeplerle bazı çevrelerde farklı tepkilere yol açmışsa da Hükümet aldığı kararın arkasında durdu. Tartışma ve eleştirilerin ötesinde bu karar, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde sınırları dışında -ve hatta binlerce kilometre uzağında- bir harekâta asker gönderilen ilk faaliyet olmuştu⁹⁶³. Alınan karar uyarınca 1950’den itibaren üç yıl süresince Kore’ye gönderilmek üzere Mısır limanlarına sevk edilen askerleri taşıyan Türk birliklerine Türk donanma unsurları refakat etmiştir⁹⁶⁴.

Türkiye, asker gönderme kararı alınması sonrasında, ABD’ye verdiği desteğe güvenerek 1 Ağustos 1950’de NATO’ya üyelik için ikinci kez başvurdu⁹⁶⁵. Türkiye’nin ikinci başvurusu, 1950 yılı Eylül ayında toplanan NATO Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmedi. Konsey; Türkiye ile Yunanistan’ı, NATO üyeliği yerine *Akdeniz’in savunulması için gerekli planlamalara katılmaya* çağırılmış ancak tek taraflı taahhüt altına girmek yerine bağlayıcılığı olan bir antlaşmayı tercih eden Türkiye bu çağrıya olumlu bakmamıştı⁹⁶⁶.

⁹⁵⁹ Mehmet Gönübol ve Halûk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 10.bs. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014), 228.

⁹⁶⁰ Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 56.

⁹⁶¹ Kore Savaşı için Güney Kore’ye toplamda 6.000’in üzerinde asker gönderildi. Ateşkesin imzalandığı 27 Temmuz 1953’e kadar bu askerlerden; 721’i şehit olmuş, 672’si yaralanmış ve Türkiye’ye dönmüştü. Geri kalan askerlerden 234’ü esir düşmüş, 175 kişi kaybolmuş, 1475 yaralı asker de Kore’de tedavi edilmiştir. Bkz. Hüner Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası: Batı’nın Güdümündeki Türkiye*, 33.

⁹⁶² Mehmet Gönübol ve Halûk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, 228; Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, 421-425.

⁹⁶³ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, 545-548; Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, 19-20.

⁹⁶⁴ Ergun Demirel, “Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri”, 7-8.

⁹⁶⁵ Hüner Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası: Batı’nın Güdümündeki Türkiye*, 33.

⁹⁶⁶ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, 545-546; Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 56; Feridun Cemâl Erkin, “Batı Avrupa Birliği ve NATO’nun Doğuşu, Türkiye’nin NATO’ya Girişi”, 30-31.

Diğer yandan ABD’li askerî yetkililerin Eylül 1950’de, Yunanistan ve Türkiye’ye yaptığı tam üyelik amaçlı ortak üyelik önerisini Türkiye, “ikinci sınıf devlet” gibi bir statüyü kabul etmediği için reddetmişti⁹⁶⁷. NATO bünyesinde yapılan toplantıda Türkiye’nin üye olmasına gelen en büyük direnç ise İngiltere’nin karşı koyması olmuştur. Bunun sebebi İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu’daki bütün kazanımlarını kaybetmiş olmasıdır. Bu yüzden bir Ortadoğu komutanlığı kurulması ve İngilizlerin hususî menfaatlerine fayda sağlaması karşılığında Türkiye’nin de ittifaka dahil edilebileceğini savunmuştur. Böylelikle kendisini Süveyş Kanalı ve Mısır’dan uzaklaştırmak isteyen Mısır’a karşı bir uluslararası ittifak temin ve tesis edebilmeyi düşünmüştür. Bundan dolayı hem Sovyet tehdidinin Ortadoğu’daki İngiliz menfaatlerine zarar verme ihtimali hem Süveyş’teki üssünün korunması hem de Ortadoğu’da bulunan petrol hususunda söz sahibi olabilmek için bu direnci göstermekte kararlı olmuştur⁹⁶⁸.

Müteakip süreçte ABD; Türkiye ile Yunanistan’ın, İngiltere’nin “Ortadoğu Komutanlığı” önerisiyle benzerlik gösteren Akdeniz Paktı’na İngiltere, İtalya ve Mısır ile birlikte Yunanistan ve Türkiye’nin üye olmalarını önerdi. Bu sayede, İttifak üyesi ülkeler ve İttifak dışında ancak ihtiyaç ve çıkarları yakın ülkeler arasında, Sovyetler Birliği tehdidine karşı Doğu Akdeniz’in güvenliğini sağlamak amacıyla bir pakt oluşturulması planlanmaktaydı. ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson tarafından 19 Eylül 1950 tarihli bir nota ile Türkiye’nin Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin’e iletilen bu öneriyi⁹⁶⁹ Türkiye, NATO’ya üyelik için atılması gereken bir adım olarak değerlendirmiş ve Akdeniz savunma paktına katılımına ilişkin notayı kabul ettiğini 11 Ekim 1950 tarihli cevabî notasıyla bildirmişti. Ancak, ABD Genelkurmay Başkanı Orgeneral Omar Bradley’in “Türkiye’nin ABD çıkarları açısından hiçbir önem taşımadığı” yönündeki ifadelerinin Amerika’da bir makalede yayınlanması, NATO üyeliğinden başka bir seçenek olmadığını gösterdi⁹⁷⁰.

⁹⁶⁷ Mehmet Gönübol ve Halûk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, 229; Hüner Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası: Batı’nın Güdümündeki Türkiye*, 38.

⁹⁶⁸ Hüner Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası: Batı’nın Güdümündeki Türkiye*, 41; Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 57.

⁹⁶⁹ Feridun Cemâl Erkin, “Batı Avrupa Birliği ve NATO’nun Doğuşu, Türkiye’nin NATO’ya Girişi”, 31-32.

⁹⁷⁰ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, 548; Hüner Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası: Batı’nın Güdümündeki Türkiye*, 39.

Üyelik diplomasisi için üye ülke başkentlerini ziyaret eden Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün önerisiyle Türkiye'de bir strateji değişikliğine gidilerek önce ABD'nin ikna edilmesi amaçlandı⁹⁷¹. Böylelikle ABD, 1951 yılından itibaren Türkiye'nin NATO'ya üyeliği konusundaki politikasını değiştirdi. Bunun nedeni Türkiye'nin, İttifak'a alınmadığı takdirde, ülkesindeki hava üslerinin İttifak üyesi devletler tarafından kullanılmasına muhalefet etmesiydi. Oysa ki ABD, nükleer silah geliştirmiş ve denemesini de yapmış Sovyetler Birliği'nin yapacağı bir nükleer saldırıya anında karşılık verebilmek için Sovyetler Birliği'ne yakın konumlarda hava üslerine ihtiyaç duymaktaydı⁹⁷². Kore'yi desteklemeyi göze alarak bir savaş çıkartmayı düşünebilen Sovyetler Birliği'nin aynısını Avrupa'da da rahatlıkla yapabileceğini düşünen ABD, reaksiyonel olarak “karşı saldırı” teorisini ortaya koymuş ve Avrupa'nın savunmasının güçlenmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Bunun için de Avrupa'nın güneyinde bulunan Yugoslavya ve Türkiye'nin ne kadar büyük bir önem arz ettiği ortadadır. Eğer Bulgaristan üzerinden Sovyet destekli bir tehdidin Yunanistan'a tevcih edilmesi durumu söz konusu olursa Türkiye'nin varlığının ittifak için ne kadar önemli olduğu çok daha iyi anlaşılacaktı. Fakat bunun için Türkiye'nin kesin olarak ikna edilmesi ve güvenebileceği bir taahhüdü alması gerekiyordu. Bütün bunlar da Türkiye'nin ittifaka dahil edilmesi için hayatî önem arz eden ve Türkiye'nin girişini olumlu olarak etkileyen unsurlar olmuştur⁹⁷³.

İngiltere, Türk ordusunun NATO üyeliği yerine İngiltere önderliğinde ayrı bir ittifakla kurulacak Akdeniz Komutanlığı'na katılmasını istiyordu. Bu maksatla 22-24 Şubat 1951 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret eden İngiltere'nin Orta Doğu Başkomutanı Orgeneral Bryan Robertson tarafından bir ziyaret gerçekleştirilmiş, o tarihlerde Genelkurmay Başkanı makamında bulunan Orgeneral Nuri Yamut tarafından İngiliz teklifi uygun görülmüşe de Türk Hükümeti öncelikle ABD tarafının görüşünü almak

⁹⁷¹ Feridun Cemâl Erkin, “Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi”, 30.

⁹⁷² Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, 548. NATO'nun başkomutanı olan General Dwight Eisenhower, 1951 Ocak'ında Truman'a yapmış olduğu bir beyanda Sovyetler'in taarruzlarının Avrupa'nın ortasında göğüslenmesi gerektiğini, ardından kanatlardan yapılacak bir hareketle karşı taarruza geçilmesi gerektiğini belirtir. Bkz. Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 40.

⁹⁷³ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 34, 39-40.

gereğini öne sürdü. ABD bu görüşmelerden çok daha önce Türkiye'nin NATO içinde yer almasına karar verdiğinden İngiltere'nin bu girişimi de sonuçsuz kaldı⁹⁷⁴.

ABD Dışişleri Bakanı olan Dean Acheson, 1951 Mart'ında ABD Başkanı Truman'ın da ikna olduğu bir görüşme sonucunda diğer NATO üyesi ülkelerin Türkiye'nin üyeliğini kabul etmesi sorumluluğunu üstlenmiş oldu⁹⁷⁵. Bundan hareketle ABD, 15 Mayıs 1951'de diğer NATO üyelerine Türkiye ve Yunanistan'ın üye olarak davet edilmesini resmî yollarla teklif etmiştir. Kuzey Avrupa ülkeleri ittifakın savunma alanını genişleteceği gerekçesiyle bu teklife itiraz etmiş, en güçlü itiraz ise Türkiye ile arasında daha önce yapılmış ittifak antlaşması olduğu halde İngiltere'den gelmiştir. Teklifi memnuniyetle karşılayan tek devlet ise İtalya olmuştur⁹⁷⁶.

ABD'nin çekincesi Kore'den sonra Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki bir savaşı tetiklemesiydi. General Eisenhower'a göre Avrupa'nın güneydoğu kanadının güçlendirilmesi çok mühimdi. Bunu sağlamak için de Türkiye ve Yunanistan'a ihtiyaç duyulmaktaydı. Zaten Ortadoğu petrollerine yakın olması da NATO'nun güneydoğu kanadı için Türkiye'ye "mecbur" olduğu bir pozisyonu doğuruyordu⁹⁷⁷. Ayrıca ABD'ye göre Sovyetler Birliği ile uzun denebilecek kadar sınırı olan Türkiye'nin herhangi bir saldırı durumunda Batı Avrupa ülkelerinden daha önce ve gücünün bir kısmı ile bu coğrafyada Sovyet ordularını karşılaması uygun görünmekteydi⁹⁷⁸.

Haziran 1951'e gelindiğinde İngiltere ile ABD, "Ortadoğu Komutanlığı"nın bir NATO Komutanlığı olmayıp NATO ile yakın ilişki içinde bulunacak bir yapıda olması konusunda uzlaşmaya varmıştı. 1951 Temmuz'unda açıklama yapan İngiliz Dışişleri Bakanı Herbert Morrison, "Ortadoğu Komutanlığı"nı güçlendirmesiyle şartıyla Türkiye ile Yunanistan'ın katılımını desteklemek üzere fikirlerini değiştirebileceğini beyan etti. İngiltere için önemli olan; bu komutanlık aracılığıyla Süveyş'teki varlığının Mısır ile arasında oluşturduğu antlaşmazlığı gidermek ve

⁹⁷⁴ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 549-550.

⁹⁷⁵ Mehmet Gönübol ve Halûk Ülman, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)", 228-229; Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 40.

⁹⁷⁶ Mehmet Gönübol ve Halûk Ülman, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)", 230-231.

⁹⁷⁷ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 40-41; Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 54-55.

⁹⁷⁸ Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 55.

bölgenin en büyük ve en güçlü orduya sahip devleti olarak Türkiye'nin katılımıyla hem Ortadoğu'nun savunmasını güçlendirmek hem de Ortadoğu'da bulunan ve Müslüman olan bir devlet sayesinde salt Batılıların oluşturduğu bir imajın önüne geçilmesi sağlanacaktı. Türkiye, güvenliği açısından Sovyetler Birliği'ni daha öncelikli tehdit olarak değerlendirdiğinden İngiltere'ye, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün, 20 Temmuz 1951'de TBMM'de yaptığı açıklama ile NATO'ya alındığı takdirde Ortadoğu'nun savunmasında rol oynamayı kabul edebileceği sözünü verdi⁹⁷⁹.

Bu gelişmeler üzerine; NATO Bakanlar Konseyi'nin, 16-20 Eylül 1951 tarihlerinde Ottawa'da düzenlenen olağan toplantısında yapılan bir özel oturumda, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya üyeliği oylandı ve oybirliği ile üyelik için davet edilmelerine⁹⁸⁰ karar verildi. Ottawa Toplantısı'nda alınan üyelik onayı ve çağırılma kararına karşın, Türkiye'nin NATO'ya katılmasına yönelik antlaşmanın imzalanmasını geciktiren iki sebep olmuştu⁹⁸¹.

Bunlardan ilki; Türkiye ile Yunanistan kuvvetlerinin NATO'ya katıldıklarında hangi Komutanlığın yetkisi olacağı konusuydu. Yunanistan ve Türkiye, kuvvetlerinin Müttefik Kuvvetler Avrupa Yüksek Başkomutan (SACEUR) General Eisenhower'ın emrine verilmesini uygun görmektedirken İngiltere, iki ülke kuvvetlerinin Müttefik Kuvvetler Avrupa Yüksek Başkomutanlığı'na (SACEUR) bağlı olan bir İngiliz generalinin komutası altındaki İngiliz Ortadoğu Başkomutanlığı'na bağlanmasını istemişti. “Ortadoğu Komutanlığı”na verilmesini istemekteydi⁹⁸². Sorun, iki ülkenin kara, deniz ve hava kuvvetlerinin de teşkilatında olacağı bölgesel yeni komutanlıklar kurmak suretiyle aşıldı. Bu konuya ilerleyen bölümde değinilecektir.

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği geciktiren diğer konu ise, “Ortadoğu Komutanlığı” kurulmasına ilişkin Mısır Hükümeti'nin tutumu olmuştu. ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye tarafından yürütülen görüşmeler neticesinde oluşturulan ve kurulması öngörülen “Ortadoğu Komutanlığı”na Mısır'ın kurucu üye niteliğiyle

⁹⁷⁹ Mehmet Gönübol ve Halûk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, 231-232; Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 42.

⁹⁸⁰ https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_84445.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 27.12.2024); Ekrem Zekâi Apaydın, “NATO'nun Tarihçesi”, 11.

⁹⁸¹ Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, 58.

⁹⁸² Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 42-44.

katılmasına yönelik tasarı⁹⁸³ 13 Ekim 1951 tarihinde, Mısır Hükümeti'ne sunulmuştu⁹⁸⁴. Türk hükümeti, 15 Ekim 1951'de yayımladığı bildiri ile “Ortadoğu Komutanlığı”nın kurulması gerekliliğinden ve faydalarından bahisle bunun faydalı olacağını ve ilke olarak karşı olmadıklarını ifade ederken Mısır ise ortak tasarıya katılmadığını⁹⁸⁵ beyan etti⁹⁸⁶. Böylece “Ortadoğu Komutanlığı” tasarısı⁹⁸⁷ dolayısıyla İngiltere'nin, Türkiye'nin NATO üyeliği için öne sürdüğü şartın gerçekleşme ihtimali ortadan kalkmıştı. Bunun akabinde üzerine Londra'da 17 Ekim 1951 günü imzalanan protokolle, Türkiye ve Yunanistan NATO'ya katıldı⁹⁸⁸.

ABD tarafından 19 Eylül 1951'de Türkiye ve Yunanistan'a Kuzey Atlantik Paktı (NATO)'na üyelik için resmen davet yapılmış, 17 Ekim 1951'de Londra'da imzaladığı Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılmasına Dair Protokol'ün⁹⁸⁹ 15 Ocak 1952'de Amerikan Senatosu'nda onaylanmasını müteakip Türkiye, NATO'nun 14'üncü üye ülkesi olmuştur⁹⁹⁰.

Amerikan askerî yardımının 1947 yılında başlamasının ardından ABD desteğini alan Türkiye Cumhuriyeti'nin üye olmak istediği NATO (Kuzey Atlantik Savunma Paktı) ittifakı, tarihte yapılan benzer ittifaklardan tamamen farklı bir

⁹⁸³ Mehmet Gönülöbol ve Halûk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, 232-233; Söz konusu tasarı ayrıca Mısır'ın bu komutanlığa katıldığı takdirde İngiltere'nin Mısır'da bulundurduğu askerî kuvvetlerinden bu komutanlık emrinde olmayacakları geri çekeceği planını da içermekteydi. Bkz. Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 43.

⁹⁸⁴ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 43.

⁹⁸⁵ Mısır dahil hiçbir Arap devleti, Sovyetler Birliği'ni kendilerine bir tehdit olarak görmemekteydi, çünkü bu devletler, tarihte Rus işgaline uğramamış ve Rusya'ya toprak kaybetmemişti. Arap devletlerinin kendilerine tehdit olarak gördükleri devletler ise, Ortadoğu bölgesinde emperyalist politikalar izlemiş olan İngiltere ile Fransa'ydı.

⁹⁸⁶ Mehmet Gönülöbol ve Halûk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, 233-234.

⁹⁸⁷ Buna rağmen Türkiye NATO'ya kabul edildikten hemen sonra, Ortadoğu politikalarını Batılı devletlerle aynı istikamette düzenledi ve birlikte hareket etmeye başladı. Bkz. Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 43-44.

⁹⁸⁸ Mehmet Gönülöbol ve Halûk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, 234; Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 43-44. Bununla birlikte Yunanistan'daki iç savaşın sona ermesi ve ABD Kongresi'nin Türkiye'nin NATO'ya girmesini destekleyen tutumu da Türkiye'nin NATO'ya alınmasında geçerli gerekçeleri oluşturmuştu. Bkz. Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 36.

⁹⁸⁹ Genelkurmay Başkanlığı. *Kuzey Atlantik Andlaşması ve Buna Bağlı Anlaşmalar*, 6-7; Genelkurmay Başkanlığı. *Türkiye ve NATO Arasındaki Temel Andlaşmalar*, 463-464.

⁹⁹⁰ Türkiye'nin NATO'ya üyelik süreci hakkında hem Türkiye hem de NATO bakış açısıyla anlatım ve fotoğraflar için bkz. https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_191048.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 27.12.2024); Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 35; Ekrem Zekâî Apaydın, “NATO'nun Tarihçesi”, 11; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 58.

kuruluştu. Pakta katılmak isteyen devletler Atlantik Antlaşmasını (*Washington Treaty*) imzalamayı müteakip, ülkenin üye statüsü kazanabilmesi için öncesinde Amerikan Senatosu'nda anlaşmanın kabulü gerekiyordu. Fakat NATO'nun yönetim merkezi ABD'de değil, Avrupa'daydı. Bu yönüyle antlaşma ve ittifak örgütü bir nevi ABD'nin kimi isterse kabul ettiği ve kurallarını kendi istediği gibi şekillendirdiği bir topluluk görüntüsü arz ediyordu. Sovyet tehdidi altındaki ülkeler, İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve askerî olarak ABD'ye ihtiyaç duyduklarından bu birliktelik karşılıklı rıza ilkesine de uygun olmuş oluyordu. Bu nedenle; Türkiye'nin üyeliği de önce Amerikan Senatosu'nda onaylanmış, ardından Türkiye NATO'ya üye statüsü kazanmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya katılmasını temin eden ve 17 Ekim 1951'de Londra'da imzaladığı Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılmasına Dair Protokol ile birlikte Kuzey Atlantik Antlaşması da 18 Şubat 1952'de TBMM'de onaylanmasını müteakip 19 Şubat 1952 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi⁹⁹¹.

Böylelikle Türkiye, 20-25 Şubat 1952 tarihleri arasında Lizbon'da yapılan İttifak üyeleri toplantısına “tam üye” sıfatıyla katılmış oldu. Bu toplantının özel bir oturumunda alınan karar doğrultusunda Türkiye ve Yunanistan tarafından NATO'ya tahsis edilen kara ve hava birliklerinin NATO'nun Avrupa'daki yüksek komutanı olan SACEUR makamının emrine verilmesi kararlaştırıldı. Başlangıç için -müşterek bir deniz komutanlığı kurulana kadar- Deniz Kuvvetleri'nin NATO Güney Avrupa Yüksek Komutanlığı'na birlik tahsis etmeyerek Türk Genelkurmay Başkanlığı emrinde görev yapması, diğer müttefiklerle birlikte koordinasyon içinde Akdeniz'deki güvenliğin sağlanmasına destek vermesi kararlaştırıldı⁹⁹².

Türkiye'nin üye olmasıyla birlikte NATO'nun beklenen tehdit, tehdidin boyutlarının değerlendirmesi, tehdiye cevap vermek üzere gereken askerî güç imkân ve kabiliyetleri ile cevap verecek komutanlıklar ile üye ülkeler bazında sorumlulukların yer aldığı ilk “Stratejik Konsept” 19 Ekim 1949'da⁹⁹³ yayımlanmış, ilk genişleme ile Türkiye ve Yunanistan'ın üye olması sonucu 3 Aralık 1952'de⁹⁹⁴

⁹⁹¹ Resmî Gazete, 19.02.1952, s. 8038, 2809-2810. Kuzey Atlantik Antlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin Katılmasına Dair Kanun (No: 5886, Kabul Tarihi :18/02/1952) metni için bkz. *Kanunlar Dergisi*, c. 34, 173-179.

⁹⁹² Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene (1949-1954)*, 73.

⁹⁹³ <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491019a.pdf> (Erişim tarihi: 23.02.2025).

⁹⁹⁴ <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521203a.pdf> (Erişim tarihi: 23.02.2025).

güncellenmiştir. Stratejik Konsept'te belirlenen tehdit, ihtiyaç ve sorumluluklar kapsamında bunun nasıl icra edileceğine dair esasları belirten ve ilki 28 Mart 1950 tarihinde yayımlanan “Stratejik Uygulama Planı”nda Türkiye ve Yunanistan’ın Amerika ile aralarında yapacakları antlaşmalarla ittifakla birlikte hareket edecekleri kayıtlıdır⁹⁹⁵.

Türkiye ve Yunanistan’ın üye olmasıyla NATO Stratejik Uygulama Planı da güncellenmiş ve 9 Aralık 1952’de yayımlanmıştır. Yeni planda NATO’nun SSCB’den beklediği tehditten Türkiye’nin nasıl etkileneceği, bunun NATO için önemi, tehdidin bertaraf edilmesi için Türkiye’ye düşecek sorumluluklar ve bu kapsamda kara, hava ve deniz kuvvetleri tarafından icra edilmesi gereken görevler belirlenmiştir. Bu kapsamda; Türkiye’ye Kafkaslar üzerinden gelerek Doğu Anadolu üzerinden Ortadoğu’ya geçmeyi hedefleyen ve Balkanlar üzerinden gelerek Boğazlar bölgesinden Anadolu’ya yönelebilecek tehdide yönelik mekanize kara gücünün hazırlanması, Karadeniz’den gelebilecek ve Türkiye’ye çıkarma gemileri marifetiyle karaya asker çıkararak gerçekleştirilebilecek Orta Karadeniz Bölgesi’nden İç Anadolu’ya doğru ilerlemelerine engel olmak maksadıyla savunma tedbirleri oluşturulması ve Türk Boğazları’na yönelerek Ege Denizi’ne oradan da Doğu Akdeniz’e geçmeyi hedefleyecek tehdit için Boğaz savunmasının güçlendirilmesi öngörülmüştü. NATO askerî yetkilileri bu rapor ve kararlarda yer alan bilgilere göre SSCB deniz gücünün dikkate değer büyüklük ve tehdit oluşturabilecek yeterlilikte görmüyordu. Asıl tehdit karar ve hava unsurları ile olabilecek saldırı ihtimaliydi. Bu maksatla Türkiye, Amerika ve müttefiklerin kullanımına açtığı hava üsleri ile SSCB’nin yarattığı tehdit ile mücadeleye destek olacak, kara unsurları ile bir işgal olması durumunda kendi kara kuvvetleriyle karşılık verecekti. Deniz Kuvvetleri ise kıyıdan karanın savunması ile çoğunlukla karasularında ve ona yakın alanlarda savunmaya hazır olacak ancak bundan daha önemli olarak İngiltere koordinatörlüğünde olmak üzere savaş şartlarında sivil günlük ihtiyaçlar ile savaştan kaynaklanan askerî ihtiyaçların karşılanması için denizdeki ticaret yollarının mutlak suretle korunması birinci öncelik olacaktır⁹⁹⁶. Bu planlama ve sorumluluk dağıtımından anlaşılacağı üzere NATO askerî makamları, SSCB tehdidi karşısında savunma planını

⁹⁹⁵ <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf> (Erişim tarihi: 23.02.2025).

⁹⁹⁶ <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf> (Erişim tarihi: 23.02.2025).

hava merkezli (stratejik bombardıman) ve kara destekli kurmuş, deniz unsurlarına ise stratejik ikmal hatlarının korunması görevi verilmiştir. Bu sistem ABD'nin Mahan'dan (Deniz Hâkimiyet Teorisi) yola çıkarak uygulamakta olduğu dünya hakimiyeti stratejisinin bir tezahürüdür. Deniz gücü, kritik su yolları/geçitleri/boğazları (Türk Boğazları, Süveyş Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Manş Denizi) ile deniz ikmal yollarının (özellikle Ortadoğu ve Afrika'dan Avrupa ve Amerika'ya hammadde, petrol vb. taşıyan ticaret) güvenliği ve hâkimiyeti maksadıyla kullanılacaktır.

3.3. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ne Üyeliğin Türk Deniz Kuvvetleri'ne Etkisi

Türkiye'nin NATO'ya katılmasını temin eden ve 17 Ekim 1951'de Londra'da imzaladığı Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılmasına Dair Protokol, 18 Şubat 1952'de TBMM tarafından onaylandığından 20-25 Şubat 1952 tarihleri arasında Lizbon'da yapılan İttifak üyeleri toplantısına Türkiye, “tam üye” sıfatıyla katılmış oldu. Bu toplantının özel bir oturumunda alınan karar doğrultusunda Türkiye ve Yunanistan tarafından NATO'ya tahsis edilen kara ve hava birliklerinin NATO'nun Avrupa'daki yüksek komutanı olan SACEUR makamının emrine verilmesi kararlaştırıldı. Başlangıç için -müşterek bir deniz komutanlığı kurulana kadar- Deniz Kuvvetleri'nin NATO Güney Avrupa Yüksek Komutanlığı'na birlik tahsis etmeyerek Türk Genelkurmay Başkanlığı emrinde görev yapması, diğer müttefiklerle birlikte koordinasyon içinde Akdeniz'deki güvenliğin sağlanmasına destek vermesi kararlaştırıldı⁹⁹⁷.

NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay'e göre, Türkiye ve Yunanistan'ın üyelikleri sonrası NATO Kuvvet Teşkilatı'nda nasıl bir yer verileceği bir süre belirsiz kalmıştır. İki yeni müttefik ülke kuvvetlerinin Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanlığına verilmesi kararlaştırılmış ancak bunun ne suretle yapılacağı belirlenememişti. Karargâhı İtalya'nın Verona şehrinde teşkil edilen Güney Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlanması seçeneği, komutanlık karargahının emrine verilecek kuvvetlerden uzak olması ve savaş çıkarsa üç cephede ayrı ayrı savaşma gereğine yol açması mahzurlu görüldüğünden kabul edilmedi. En uygun çözüm Ağustos 1952'de bulundu: Türk ve Yunan kara kuvvetleri için merkezi

⁹⁹⁷ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene (1949-1954)*, çev. Suat Bilge (Ankara: TTK Basımevi, 1956), 73.

İzmir’de olan “Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı” yeni bir komutanlık olarak kuruldu. Bu komutanlığa bağlı olarak Selanik’te de bir ileri üs komutanlığı teşkil edildi⁹⁹⁸.

Türk Kara ve Hava Kuvvetleri unsurları destek verdiği için Türkiye Cumhuriyeti’ni ilgilendiren Güney Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (Napoli/İtalya’da), kendi içinde dört ast komutanlığa sahipti: Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı (İzmir’de), Güney Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı (Verona/İtalya’da), Güney Avrupa Müttefik Hava Kuvvetleri Komutanlığı (Napoli), Güney Avrupa Darbe ve Destek Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (Amerika’nın 6’ncı Filosu ve vazife için Napoli/İtalya’da kurulan bir karargâh)⁹⁹⁹.

Şekil 37: Türk Kara ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı’ndaki birliklerin 1954 yılında nato kuvvet teşkilatındaki yeri

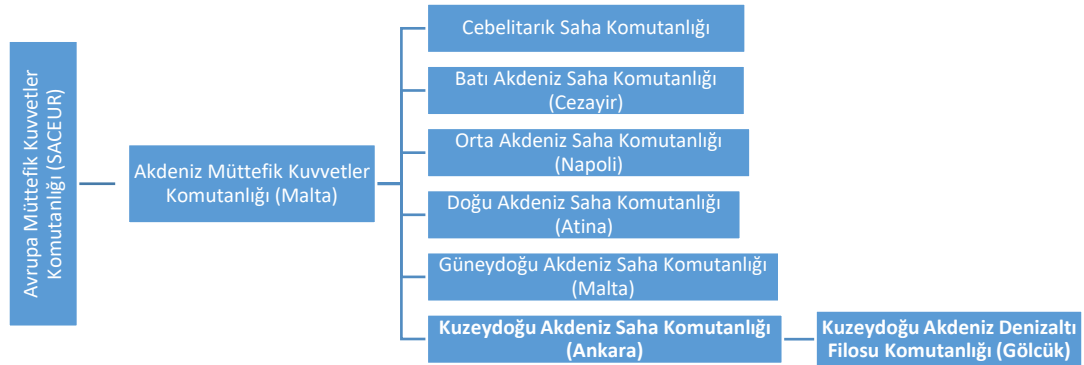
NATO askerî teşkilatlanmasında önce kara kuvvetleri birlikleri teşkilatlandırılmıştı. Müteakiben deniz unsurlarının teşkilatlanması gündeme geldiğinde; Müttefik Kuvvetler Avrupa Yüksek Komutanlığı’na bağlı olarak bir “Akdeniz Müttefik Komutanlığı” kurulmasına karar verildi. Ağustos 1952’de alınan bu kararla merkezi Malta’da olan ve bir İngiliz amiralin emrine verilen karargâh teşkil edildi. Karargâh 1953 Mart’ında faaliyete geçti. Aynı sene ilerleyen aylarda kumandası altına verilen millî kuvvetler için sorumluluk bölgesi altı sahaya ayrıldı ve bu sahalar; birer Fransız, İtalyan, Türk ve Yunan ile iki İngiliz amiral emrine verilen altı saha komutanlığı sorumluluğuna verildi¹⁰⁰⁰.

⁹⁹⁸ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene (1949-1954)*, 73.

⁹⁹⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 129-130; *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 17.

¹⁰⁰⁰ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene (1949-1954)*, 73-74.

Türk Deniz Kuvvetleri, NATO ittifakı dolayısıyla karargâhı Malta'da olan Akdeniz Müttefik Kuvvetleri Komutanlığı (AFMED) emrinde bir deniz (saha) komutanlığı görevi almıştır. Bu komutanlık emrinde altı saha komutanlığı bulunmuştur: Cebelitarık Saha Komutanlığı (Cebelitarık), Batı Akdeniz Saha Komutanlığı (Cezayir), Orta Akdeniz Saha Komutanlığı (Napoli), Doğu Akdeniz Saha Komutanlığı (Atina), Güneydoğu Akdeniz Komutanlığı (Malta) ve Kuzeydoğu Akdeniz Saha Komutanlığı (Ankara)¹⁰⁰¹. Türkiye'nin NATO'ya girişini müteakip Akdeniz Müttefik Kuvvetleri Komutanlığına (AFMED) bağlı bir komutanlık olarak kurulan Kuzeydoğu Akdeniz Bölgesi Komutanlığı (COMEDNOREAST) Ankara'da, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı içerisinde teşkil edilmiştir. Bundan böyle Türk Deniz Kuvvetleri Komutanları kendi görevleri ile birlikte “Kuzeydoğu Akdeniz (MEDNOREAST) Komutanlığı” görevini de deruhte etmeye başlamışlardır. Bu Komutanlığın *kurmay başkanlığı*nı Türk Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı üstlenmiş ve harekât subaylarını da Türk, Amerikan, İngiliz ve Yunan Deniz Kuvvetlerine mensup subaylar oluşturmuştur¹⁰⁰².

Şekil 38: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın 1954 yılında NATO kuvvet teşkilatındaki yeri

NATO, ittifak kuvvetini oluştururken müttefiklerden tüm kuvvetlerini ittifakın emrine vermelerini istemiş ancak olumlu cevap alamamıştı. Bu sebeple, NATO Genel Konseyi müttefik ülkelerin askerî kuvvetlerini üç şekilde ayırmalarını istedi¹⁰⁰³: Üye devletin katî olarak NATO emrine verdiği kuvvetler, millî karakterde kalarak NATO

¹⁰⁰¹ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene (1949-1954)*, 73; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 13. Ayrıca bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 473-474

¹⁰⁰² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 473-474; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 130.

¹⁰⁰³ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene (1949-1954)*, 72.

hizmetlerine tahsis edilen kuvvetler, tamamen millî karakterde kalan kuvvetler. Hangi şekilde olursa olsun bir NATO komutanı, emrine giren kuvvetlerin harekât komutası (harekâta ilişkin emirler verme, birlikleri sevk etme vb.) veya harekât kontrolünü (görev, zaman veya yerle sınırlı olmak üzere harekâta ilişkin emirler verme, birlikleri sevk etme vb.) devralır ancak lojistik destek kapsamında ve/veya idarî konulardaki sorumluluk devredilemez, ülke sorumluluğu olarak devam eder¹⁰⁰⁴.

Bu kapsamda Türkiye, tek bir usûl benimsemedi. Türk Kara Kuvvetleri'nin üç ordusu ve Hava Kuvvetleri birlikleri İzmir'deki Güneydoğu Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı emrine tahsis edilirken, Deniz Kuvvetleri ise kısmen ikinci madde kısmen de üçüncü madde kapsamında görevliydi¹⁰⁰⁵.

Ayrıca, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na, NATO'nun Kuzeydoğu Akdeniz Saha Komutanlığı (COMEDNOREAST) görevi verilmiş¹⁰⁰⁶, Deniz Kuvvetleri Komutanı da bu komutanlığın komutanı olarak belirlenmiştir¹⁰⁰⁷. Kuvvetin Harp Filosu ve Denizaltı Filosu gemileri NATO emrine tahsis edilmiş, Türk Denizaltı Filosu Komutanı da Kuzeydoğu Akdeniz Denizaltı Filosu Komutanı olarak ilave bir NATO görevi almıştır¹⁰⁰⁸. Türk Deniz Kuvvetlerinin millî karakterde kalan kısmı sadece “Boğazlar ve Marmara Komutanlığı” ile avcı ve hücum botları ile mayın arama-tarama gemileri olmuştur¹⁰⁰⁹.

Türkiye, modern teçhizat ve malzeme anlamında olmasa bile, savaşçı özellikleri savaşma vasıfları yüksek olan yarım milyonluk bir ordu kazandırmıştır.

¹⁰⁰⁴ Necdet Urug, “NATO’nun Askerî Teşkilâtı, Emir ve Komuta Zinciri ve İttifakta Entegrasyon”, 121.

¹⁰⁰⁵ Afif Büyüktuğrul, NATO’ya üyelik sürecinde ülkelerin kuvvetlerini ittifaka tahsis ederken Türkiye’de farklı görüşler olduğunu, Başvekil, Hariciye Vekili ve Gnkur.Bşk. Kara ve Hava Kuvvetlerinin NATO emrine tahsis edilmesinden taraf olduklarını, dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Org. Zekâi Okan’ın böyle bir teşkilatın kabul edilmemesi için yoğun gayret sarfettiğini ancak emirlere uygun hareket etmek zorunda kaldığını ifade etmektedir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 130-131.

¹⁰⁰⁶ Bu teşkilâta göre Türk Deniz Kuvvetleri Komutanı hem millî hem de NATO komutanı olarak görev yapar. *NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar*, 17.

¹⁰⁰⁷ Afif Büyüktuğrul, bu durumu; “Böylece Türk Silahlı Kuvvetleri içinde, sadece, Deniz Kuvvetleri Komutanlığının müstakil bir vechesi vardır. Bu vechede İzmirdeki NATO Karargâhıyla eşit bir seviyede bulunuyordu. Bu hal Türk Silahlı Kuvvetleri için çok büyük bir şerefti. Çünkü Harpte, Türk Kara ve Hava Kuvvetleri yabancı bir generalin emrine girerken Deniz Kuvvetleri, bilâkis emrine yabancı devletlerden gemi alacaktı.” şeklinde övünç dolu sözlerle ifade eder. *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 131.

¹⁰⁰⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 473; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 131.

¹⁰⁰⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 131.

Başta ABD ve diğer NATO müttefikleri, içinde bulunduğu malî portre gereği modernizasyonun diğer ülkelere görece yavaş olduğu Türkiye'yi desteklemeye ve Türk Deniz Kuvvetlerini kısmî de olsa takviye etme çalışmalarına başlamışlar ve eskisine göre daha iyi bir duruma getirmişlerdir.

NATO'ya giriş başka müttefik devletlerle olduğu gibi TSK mensuplarını da yepyeni bir ittifak şekli içinde çalışmak çabasına götürdü. Türkiye Cumhuriyeti topraklarında da NATO karargâhları kurulmuş, kuvvetler bu karargâhların emrine verilmişti¹⁰¹⁰. Bu karargâhlarda tek devletin değil bulunduğu NATO bölgesiyle ilgili bütün müttefik devletlerin subay ve personeli sorumlu vazife almaktaydı. Örneğin İzmir'deki karargâhta Türk, Amerikan, İtalyan ve Yunan subayları çalışmaktaydılar. Aynı zamanda bir NATO Komutanlığı olduğu için Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâhında da aynı devletlere mensup deniz subayları görev almışlardı. Bunun gibi Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı da Amerika, Paris, Napoli ve Malta'daki NATO karargâhlarına sorumlu görevler almak üzere deniz subayları yollamıştı¹⁰¹¹.

Türkiye Cumhuriyeti, NATO'ya başka müttefik devletlerden daha çok içtenlik ve anlayış içinde girmişti. Örneğin başka devletler NATO emrine çok ufak birer kuvvetini ayırırken Türkiye Cumhuriyeti bütün kuvvetlerini vermişti. Genelkurmay Başkanlığı karargâhı dışında bütün ordular, bütün donanma ve hava kuvvetleri NATO bölge komutanlığı emrindeydiler. Başka devletler NATO'nun Malta adasındaki Akdeniz Komutanı'na bölge komutanı olarak bir amiral tahsis ederken Türk Deniz Kuvvetlerinin Komutanı bölge komutanı olarak bizzat bu komutanın emrine girmişti. Bu durum, Akdeniz Komutanlığı'na bir İtalyan amiralin verilmesinden sonra değiştirilmiş, Türkiye de bölge komutanlığına Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan başka bir amiral vermeye başlamıştı¹⁰¹².

Türkiye topraklarında iki tane 1'inci derecede, iki tane de 2'nci derecede NATO karargâhı kurulmuştu. Bir Amerikan generalinin komutasında olarak İzmir'de kurulan NATO karargâhı Napoli'deki Güney Avrupa Komutanlığına bağlı olarak Türk ve Yunan kuvvetlerini yönetirken Türk Deniz Kuvvetleri Komutanı da Malta Adası

¹⁰¹⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 274.

¹⁰¹¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 275.

¹⁰¹² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 275.

karargâhına bağlı olarak Karadeniz ve Doğu Akdeniz’deki deniz kuvvetlerine komuta edecekti (Bunlar 1’inci derece komutanlıklardı.)¹⁰¹³.

Bunlardan başka İzmir’deki “Altıncı Taktik Filo” adıyla hava kuvvetlerine komuta eden bir NATO karargâhı ve yine İzmir’de Malta karargâhı ile Deniz Kuvvetleri, Güneydoğu Avrupa ve Altıncı Taktik Filo karargâhları arasında bağlantı kuracak başka bir NATO karargâhı vardı. Bu ikinci derece karargâhın başında da bir Türk amirali bulunuyordu¹⁰¹⁴.

TSK’nın idaresine gelince; bu kuvvetler barış zamanında yine Türk Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarının emirlerinde bulunuyor, eğitimlerini onun kontrolünde yapıyorlardı. Sadece NATO manevralarında NATO Komutanlık emrine geçiyorlardı. Savaş olursa daimî olarak NATO emrinde bulunacaklardı. Sadece NATO karargâhları ise barış zamanında hem harekât planlamalarını hem de birleşik manevra planlamasını, harekât kontrolü ve değerlendirmesini yapmaktaydılar¹⁰¹⁵.

Kurucu ülkelerin NATO kuvvet teşkilatı kurulması planlamaları kapsamında 10 Haziran 1951’de Londra’da imzaladıkları “Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme (NATO/SOFA)”¹⁰¹⁶, Türkiye tarafından üyelik sürecinde imzalanmamıştı. Ülkelerin askerlerinin bir başka ülkedeki NATO teşkilatında görevlendirmeleri ile ilgili düzenlemeleri içeren NATO SOFA sözleşmesi¹⁰¹⁷, Türkiye tarafından yaklaşık iki yıl sonra imzalanarak 10 Mart

¹⁰¹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 275.

¹⁰¹⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 275.

¹⁰¹⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 276.

¹⁰¹⁶ NATO ittifakının fiile dönüştürülmesi için ittifak üyesi devletlerin askerlerinin bir başka üye devletin topraklarındaki ittifakın askerî üslerinde bulundurulması gerekeceğinden bu gibi durumlarda kuvvetlerin statüsünü belirleyen bir antlaşma yapılmasına ihtiyaç olmuştu. Kısaca “*NATO Kuvvetleri Sözleşmesi*” olarak adlandırılan bu antlaşma, İzlanda hariç 14 üye devlet tarafından 10 Haziran 1951’de Londra’da imzalanmıştı. Türkiye ise bu antlaşmayı 10 Mart 1954’te 6375 sayılı yasa ile onaylamış, bu durum 20 Mart 1954 tarih ve 8663 sayılı Resmî Gazete’de yer almıştır. Ömer İlhan Akipek, “NATO Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Vazife Kavramı ve Türkiyedeki Tatbikatı”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 23, s. 1-4 (1966), 4.

¹⁰¹⁷ Genelkurmay Başkanlığı, *Kuzey Atlantik Andlaşması ve Buna Bağlı Anlaşmalar*, 14-33; Genelkurmay Başkanlığı, *Türkiye ve NATO Arasındaki Temel Andlaşmalar* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2011), 15-50.

1954'te TBMM'de onaylanmış ve 20 Mart 1954 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 6375 sayılı kanun ile yürürlüğe konmuştur¹⁰¹⁸.

ABD, NATO'ya girişiyle birlikte Türkiye'ye yapılan yardımları arttırdı. Strateji, Türkiye'nin Sovyetler tarafından gelebilecek bir tehdide karşı “*kalkan*” vazifesi görmesi ve “*sünger gibi emmesi*” üzerine kurulmuştu¹⁰¹⁹. Bu kapsamda yardımlar, Türkiye'de tesis edilen Amerikan üslerinin korunması için kullanılmak üzere gönderilmeye başlandı¹⁰²⁰.

Türkiye, SOFA'ya taraf olduktan sonra ülkesinde kurulacak askerî tesislerin durumu ve kullanımı kapsamında ABD ile iki taraflı -ilave- anlaşmalar¹⁰²¹ yaptı. Bunlardan biri olan Askerî Tesisler Anlaşması 23 Haziran 1954'te Ankara'da imzalandı ve 30 Haziran 1954'te TBMM'de onaylanmış ve 7 Temmuz 1954'te Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir¹⁰²². Açık ve gizli hükümleri bulunan bu anlaşmayla ABD'nin kara, deniz ve hava kuvvetlerine Türkiye topraklarını kullanma izni verilmiş ancak savunma tesisi/üs/mevzi gibi isimler altında kurulacak tesislerin nerelerde kurulacağı konusu açık bırakılmıştı. Bu anlaşmadan hareketle yıllar içinde Türkiye'de 90'dan fazla askerî ve sivil Amerikan tesisi¹⁰²³ kurulmuştur¹⁰²⁴. Bu anlaşma kapsamında; ABD tarafından Sovyet tehdidine karşılık vermek amacıyla özellikle 1954 yılında benimsenen kitlesel karşılık doktrini uyarınca Türkiye topraklarında radar ve muhabere üsleri, nükleer donanımlı stratejik bombardıman uçaklarına ve füzelerine ev sahipliği yapabilecek hava üsleri, muhtemel hareketler için lojistik merkezleri inşa, tesis ve teçhiz edilmiştir. Bu tesisler her ne kadar NATO Antlaşması'ndan gelen bir ek anlaşma ile tesis edilmiş olsa da komuta edilmeleri

¹⁰¹⁸ Resmî Gazete, 20.03.1954, s.8663, 8727-8737; Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 67; Genelkurmay Başkanlığı, *Kuzey Atlantik Andlaşması ve Buna Bağlı Anlaşmalar*, 12-13.

¹⁰¹⁹ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, 552.

¹⁰²⁰ Hüner Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye*, 49.

¹⁰²¹ Türkiye ile ABD arasında 1952'den 1960'a kadar geçen süre zarfında 54 ikili anlaşma yapılmış, yıl 1970'e geldiğinde bu sayı 91'dir. Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, 556. Ayrıntılı bilgi için bkz. Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, 169-325.

¹⁰²² Resmî Gazete, 20.03.1954, s. 8748, 9833-9834; Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 67; Genelkurmay Başkanlığı, *Kuzey Atlantik Andlaşması ve Buna Bağlı Anlaşmalar*, 56-64; Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, 181-221.

¹⁰²³ 1950'lerin ortalarından itibaren 1970'lere kadar kamuoyunda devam eden Amerikan karşıtı propaganda vb. nedeniyle ikili anlaşmalarla inşa edilen yerler için “Amerikan Üssü” oldukları yönündeki algıyı kırmak için “tesis” genel ismi kullanılmıştır. Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, 556.

¹⁰²⁴ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, 558.

konusunda ortaklık söz konusu olmayıp sadece ABD'nin inisiyatifinde kullanılmış ancak "ortak savunma tesisi" olarak adlandırılmışlar, 1960'lı yıllarda patlak veren Kıbrıs olayları ve "Johnson Mektubu" üzerine Türkiye kamuoyunda artan hassasiyetle birlikte bazı sınırlamalara tabi tutulmuşlardır¹⁰²⁵.

3.3.1. Teşkilât Değişiklikleri

Amerikan askerî yardımları ile 1947'de fiilen başlayan Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın modernleşmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin; 18 Şubat 1952 tarihinde Kuzey Atlantik Savunma Paketi (NATO)'na üye olması ile hızlanmış ve güçlenmiştir¹⁰²⁶. Nitekim Türkiye'nin NATO'ya girişiyle birlikte yardımların miktarı da artmıştır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, ittifak örgütüne emrinde müttefik subay ve gerektiği zaman müttefik gemi bulunan bir NATO Komutanlığı olarak girmişti. Denizaltı Filo Komutanlığı da bu komutanlık emrinde bir NATO Alt Komutanlığı olmuştu. Bundan ötürü Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı'na NATO bölge komutanlığının harekât, eğitim, lojistik işlerini yürütecek birimlerin eklenmesi zorunlu olmuştu. Bu sebeple, Türk Deniz Kuvvetleri de yeni duruma uygun şekilde bir teşkilât oluşturdu¹⁰²⁷. Yürürlükteki 1951 yılı teşkilatı üzerinde yapılan değişikliklerle oluşturulan yeni teşkilat, 17 Eylül 1952'de onaylanarak 1953 yılında uygulanmaya başlandı¹⁰²⁸.

Bu teşkilat uygulamaya geçtiği halde bazı küçük değişikliklere daha ihtiyaç duyulunca yeni bir teşkilat kuruluş kitabı yayınlanmamış, değişiklikler münferit emirlerle uygulamaya geçirilmiştir. İlk değişiklik Deniz Kuvvetleri Komutan Vekili Koramiral Sadık Altıncan imzalı 01 Mart 1953 tarihli yazıyla gerçekleştirilmiştir¹⁰²⁹.

1953 yılında yürürlüğe giren 17 Eylül 1952 tarihli Kadro ve Kuruluş Kitabı, münferit emirlerle yapılan değişiklik/düzeltilmelerle¹⁰³⁰ 1961 yılına kadar yürürlükte

¹⁰²⁵ Faruk Sönmezoglu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, 69.

¹⁰²⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 18.

¹⁰²⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 22.

¹⁰²⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Barış Kuruluşu (1953)* (İstanbul: Deniz Basımevi, 1953), 1; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 18.

¹⁰²⁹ Bkz. LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 18.

¹⁰³⁰ Bu şekilde farklı üç nüsha üzerinde 1953 yılından bir sonraki teşkilat kitabının yayınlandığı 1961 yılına kadar toplam 30 adet değişiklik yapıldığı tespit edilmiştir. Bkz. LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*.

kalmıştır. 1953 teşkilatı, 12 Temmuz 1961 tarihli olarak yayınlanan 1961 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Teşkilât ve Kadro Kitabı¹⁰³¹ ile yürürlükten kaldırılmış¹⁰³² ve yeni teşkilat yürürlüğe girmiştir¹⁰³³.

İngiliz askerî istihbarat raporlarında yer aldığına göre; kuvvet kuruluşuna geçen Türk bahriyesi sanılanın aksine daha özerk bir yapıya kavuşmuş değildir. İngiliz deniz ataşesine göre Türk Silahlı Kuvvetleri'nin merkezîyetçi yapısı ve Genelkurmay Başkanı'nın kuvvet komutanlıkları üzerindeki yetkisi, özerkliği kısıtlamaktadır. Özerkliği kısıtlayan bir başka durum da Deniz Kuvvetleri Komutanlığından Genelkurmay Başkanlığına gönderilecek bir yazı, kuvvet komutanı rütbesinden çok daha küçük rütbelerdeki subaylar tarafından değerlendirilmeye tabi tutulacak olmasıdır. Diğer yandan önceki teşkilata göre Genelkurmay Başkanlığı karargahında en az bir amiral bulunurken 1952 yılında geçilen ilk teşkilatta yoktur¹⁰³⁴. Bu yeni durumun en üst seviyedeki askerî karar vericilerin deniz konularına uzak olmasını ve böylece bilgi ve ilgisinin de azalmasıyla deniz kuvvetleri aleyhine sonuçlara yol açmış olabileceği değerlendirilmektedir.

İngiliz istihbarat raporlarına göre Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki katı bürokrasi, birçok kararın alınmasını zorlaştırmakta ve karar alma sürecini uzatmaktadır. Komutanlar önemli olmayan durumlarda bile kendilerine danışılmasını istedikleri için silahlı kuvvetlerin işleyişi ağır ve idaresi güçtür. Bu konuda sistem değişikliği öneren Amerikalı uzmanlar dahi bir çözüme ulaşamamıştır. Hatta İngiliz Deniz Ateşesi Sinclair bu durum hakkında 1956 yılında yazdığı bir raporda, Genelkurmay Başkanlığı'nı Türk askerî modernleşmesinin önünde yegâne engel olarak gördüğünden şahsî bir kızgınlık beslediğini ifade eder. Devamında Arkaik olarak nitelendirdiği Alman sistemine dayanan ve neredeyse tamamının karacı olduğu Genelkurmay Başkanlığı bürokrasisinin kuvvetler arası ilişkiyi, kuvvetlere verilen görev ve sorumlulukları anlayamadığını, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanı tarafından hazırlanan NATO planlarının çok azının uygulamaya geçirilebildiğini, karargahta

¹⁰³¹ Deniz Kuvvetleri Komutanlığının 12 Temmuz 1961 gün ve “OPS:0492-61 ORG” sayılı ve “T.M.K. Kadroları” konulu emri. Bkz. LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, Ekli evrak.

¹⁰³² Deniz Kuvvetleri Komutanlığının 3 Ekim 1962 gün ve “ORG:0942-62 Teş/Kadro” sayılı ve “T.M.K. Kadroları” konulu emri. Bkz. LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, Ekli evrak.

¹⁰³³ LDGAM, *1961 Dz.K.K.lığı Teşkilât ve Kadro Kitabı*, (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1961).

¹⁰³⁴ Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 259-260.

görevli en üst yarbay rütbesindeki üç-beş subayının karar alma süreçlerine katılmadığını, deniz savaşlarının doğasını anlamayan ve yaşanan değişimi göremeyen karacı komutanların kendilerini adeta Barbaros Hayreddin Paşa misali gördüğünü ve o cihetle planlara karıştıklarını oysa sadece onlara planların arz edilmesi için harcanan zamanın bile kayıp olduğunu raporlamıştır¹⁰³⁵.

3.3.1.1. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Teşkilâtı'ndaki Değişiklikler

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Kuruluşu, 1949'daki ilk kuruluşunun ardından yapılan değişikliklerle 1951 yılından itibaren yeni bir teşkilat olarak uygulanmaya başlanmıştı¹⁰³⁶.

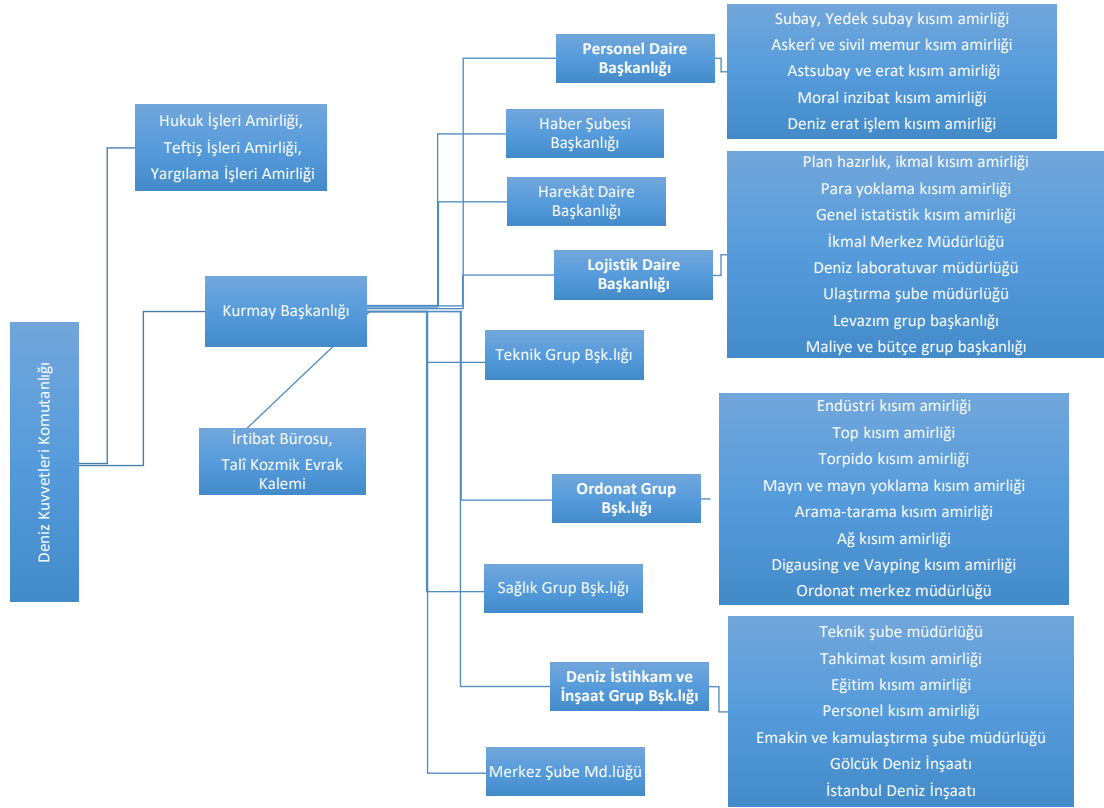
Türkiye'nin 18 Şubat 1952'den itibaren NATO üyeliği ile Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na da bazı sorumluluklar verilmiştir. Buna göre Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, gerektiğinde müttefik ülkelerin deniz kuvvetleri unsurlarından teşkil edilecek bir deniz görev gücü olarak NATO bölgesel deniz komutanlığını yapmaktan sorumluydu. Bu komutanlık, müttefik ülke gemilerini emrinde barındıracağı gibi müttefik ülkelere mensup subaylardan teşkil edilecek bir komutanlık karargahını da barındıracaktı. Bundan hareketle Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı'na NATO bölge komutanlığının harekât, eğitim, lojistik ve idari/yazışma işlerini yürütecek birimlerin eklenmesi zorunlu olmuş ve bu maksatla Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı'na bağlı iki birim meydana getirilmiştir. Bunlardan birincisi "İrtibat Bürosu" olup, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ile diğer NATO Deniz Kuvvetleri arasındaki irtibatı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu büro; gerektiği zaman Deniz Kuvvetleri Komutanlığı emrine gemi ve personel verecek, Türk Donanmasıyla birleşik manevra yapacak Müttefik Deniz Kuvvetleri'nin subayları ile Türk subaylarının birlikte çalıştıkları bir birim olmuştur. İkinci birim olarak da "Tali Kozmik Evrak Kalemi" meydana getirilmiştir. Bu birim, NATO icraatları ve haberleşmede gizliliği sağlamıştır. Vazifesini de NATO'nun özel talimatlarına göre yapmıştır¹⁰³⁷.

¹⁰³⁵ Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 260-261.

¹⁰³⁶ LDGAM, *1951 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 1; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 18. Söz konusu teşkilat, bu tezin üçüncü bölüm dördüncü kısmında yer almaktadır.

¹⁰³⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 22.

Yukarıda bahsedilen değişikliklerin gösterildiği ve 1953 yılında uygulamaya konan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı Teşkilatı aşağıdaki gibidir¹⁰³⁸:

Şekil 39: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâhı 1953 yılı kuruluşu

Bu teşkilat değişikliği, sadece mevcut teşkilata NATO üyeliği sebebiyle eklenen iki kısımdan ibaret değildi. Kuvvet'in sorumluluk sahasının büyümesi, personel sayısının ve sınıflarının artması, teknik ve lojistik imkan-kabiliyetlerin artması gibi sebeplerle 1953 yılında bazı değişikliklerin yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bunlardan en önemlisi olarak İkmal Daire Başkanlığı yerine Lojistik Daire Başkanlığı teşkil edilmiş, İkmal, Levazım, Maliye, Bütçe ve Ulaştırma işlerinin tamamı bu yeni daire başkanlığı altında birleştirilmiştir. Buna bağlı olarak kuvvet bağlılarında da benzer düzenlemeler yapılmıştır. Personel Daire Başkanlığı'nda bulunan "Öğretmenler ve Öğrenciler Şubesi" Eğitim Komutanlığı'na devredilmiştir. Haber Şubesi Başkanlığı önceki teşkilatta olduğu gibi devam etmiş, Harekât Daire Başkanlığı'nın kuruluşuna sadece "Neşriyat Şube Müdürlüğü" eklenmiş ve Deniz

¹⁰³⁸ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 1; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 21.

Basımevi Müdürlüğü, Deniz Kütüphanesi Memurluğu, Deniz Neşriyat Sevk ve Satış Memurluğu bu şube kontrol/koordinasyonuna verilmiştir. Bu değişikliğin sebebi; kitap yayın ve dağıtım işlerinin artması ve/veya daha yaygın hale gelmesi değil, NATO esas ve usulleri kapsamındaki yayınlarının ve bunların Türkçe tercümelerinin bir an önce basılması ve dağıtılması ihtiyacı ile bu yayınların gizli hazırlanması ihtiyacı olmuştur. Son bir değişiklik ise Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın inşaat ve tahkimat işleri çok geliştiği için “Deniz İstihkam Şubesi Müdürlüğü” teşkilatı yerine “Deniz İstihkam Grup Başkanlığı” kuruluşuna geçilmesidir¹⁰³⁹.

Gerek gemi ve personel sayısının artmasıyla idari olarak ihtiyaç duyulan düzenlemeler gerekse NATO'ya üyelik sonrasında Türk Deniz Kuvvetleri'ne verilen sorumluluk kapsamında teşkilatta yapılan değişikliklerle birlikte 1953 yılı itibarıyla uygulanmakta olan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Teşkilatı aşağıdaki gibidir¹⁰⁴⁰:

Deniz Kuvvetleri Komutanı

Genel Sekreterlik, Yargılama Şubesi, Tetkik Şubesi, Hukuk İşleri Şubesi

Kurmay Başkanı

Tali Kozmik Evrak Kalemi, İrtibat Bürosu

Personel Başkanlığı (Subay Şube, Askerî Memurlar ve Sivil Personel Şube, Astsubay ve Erat Şube, Moral ve İnzibat Şube, Deniz Erat İşlem Şube)

Haber Şube Müdürlüğü (Haber Kısmı, Emniyet ve Eğitim Kısmı, Protokol Kısmı)

Harekât Başkanlığı (Plân ve Harekât Şube, Teşkilât ve Seferberlik Şube, Eğitim Şube, Muhabere Şube, Seyir ve Hidrografi Şube, Neşriyat Şube)

Lojistik Başkanlığı (Plân, İhtiyaç ve İkmal Şube, Nakit Yoklama Şube, Genel İstatistik Şube, Deniz İkmal Merkez Müdürlüğü, Deniz Laboratuvar Müdürlüğü)

Levazım Grup Başkanlığı (Personel ve Seferberlik Şube, İkmal Şube)

Maliye ve Bütçe Grup Başkanlığı (Bütçe Şube, Maliye Şube)

Ulaştırma Şube Müdürlüğü

¹⁰³⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 21-23.

¹⁰⁴⁰ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 1; LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 21.

Ordonat Grup Başkanlığı (Endüstri Şube, Top Şube, Torpido Şube, Mayın ve Yoketme Şube, Arama Tarama Şube, Ağ Şube, D/G Mesaha ve V/P Şube, Deniz Ordonat Merkezi Müdürlüğü)

Teknik Grup Başkanlığı (İdare Şube, Gemi Yapım ve Onarım Şube, Kara Araçları Şube, Fabrikalar ve Sahil Tesisleri Şube, İşçiler Şube, Elektronik Şube, Teknik Etüt Şube, Bütçe ve Tedarik Şube)

Sağlık Grup Başkanlığı (Personel ve Plan Şube, Koruyucu Tababet Şube, İkmal Şube, Gölçük Tababet Malzeme Ambar Memurluğu, İstanbul Tababet Malzeme Ambar Memurluğu)

Deniz İstihkâm İnşaat Grup Başkanlığı (Teknik Şube, Tahkimat Şube, Eğitim Şube, Personel Şube, Emâkin ve Kamulaştırma Şube, Gölçük Deniz İstihkâm İnşaat Grup Komutanlığı, İstanbul İnşaat Grup Komutanlığı)

Merkez Şube Müdürlüğü (Daire Müdürlüğü, Demirbaş Kısmı, Askerî Posta İşleri Kısmı, Evrak ve Arşiv Kısmı, Deniz Müze Müdürlüğü, Deniz Arşiv Amirliği)

Teşkilatın uygulanmasından elde edilen tecrübeler ve kuvvetin ihtiyaç duyduğu yeni düzenlemeler için 1952 yılı Eylül ayında onaylanarak yürürlüğe giren 1953 yılı Kuvvet Karargâhı Teşkilatı'nda değişiklik yapılması gerektiğinde, yeni teşkilat kitabı hazırlanmasını gerektirmeyen değişiklikler için münferit emir yayınlanması suretiyle eski teşkilat üzerinden yapılan değişiklikler 1953 yılına ait *Kuvvet Karargâhı Teşkilatı Kitabı*'na da işlenmiştir¹⁰⁴¹.

Söz konusu münferit emirle yapılan değişikliklerden ilki dönemin Deniz Kuvvetleri Komutan Vekili Koramiral Sadık Altıncan'ın 1 Mart 1953 tarihli imzasıyla yayınlanan değişiklikle Deniz Kuvvetleri'nin tüm birlik ve müesseselerindeki ikmal teşkilâtı, Ordu Mal Yönetmeliği hükümlerini karşılayabilmek maksadıyla Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Lojistik Başkanlığı teşkilâtına uygun bir şekilde olmak üzere yeniden düzenlenmiştir¹⁰⁴².

Münferit emirle yapılan değişikliklerden bir diğeri; 1956 yılında Deniz Kuvvetlerindeki eğitim sistemini “Toplu Eğitim” ve “Ferdî Eğitim” diye ikiye ayrılması ve bu kapsamda Kuvvet Komutanlığı Personel Dairesi Başkanlığı

¹⁰⁴¹ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu* (1953).

¹⁰⁴² Bkz. LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu* (1953) Kitabına ekli Deniz Kuvvetleri Komutanlığının 01 Mart 1953 tarihli teşkilât değişikliği /düzeltme yazısı.

kuruluşuna, öğretmen ve öğrenci işlerini yapmak üzere bir “Ferdî Eğitim Kısım Amirliği” eklenmesi olmuştur¹⁰⁴³.

3.3.1.2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kuvvet Teşkilâtı’ndaki Değişiklikler

Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçen Türk bahriyesi, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı olarak 1949’da uygulamaya başladığı kuvvet teşkilatında kapsamlı değişiklikler yaparak 1950’de yeni bir teşkilat şeması oluşturmuştu. 1950 yılında uygulanmaya başlanan teşkilat, uygulama tecrübeleri ve Amerikan askerî yardımı sebebiyle ihtiyaç duyulan bazı organizasyon değişiklikleri kapsamında yeniden düzenlemiş ve 1951 yılında¹⁰⁴⁴ kısmî değişiklikler yapılmıştı¹⁰⁴⁵.

Kuvvet Komutanlığı’na dönüşen Türk bahriyesi, teşkilat değişiklikleri ile henüz kendi bünyesine alamadığı bahrî komutanlıkların kendi emri altına alınması için de çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda; Karadeniz ve Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevki Komutanlıkları, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı teşkilatına dahil edilmiş, bu sebeple onların bağlı olduğu bir üst komutanlık olarak da İstanbul’da “Boğazlar ve Marmara Komutanlığı” tesis edilmiştir¹⁰⁴⁶. Komutanlığın kolordu yetkisinde olması kararlaştırılmış, böylece adının “Boğazlar ve Marmara Kor Komutanlığı” olarak da kullanılmaya başlanmıştır¹⁰⁴⁷.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı teşkilatında bir sonraki önemli değişim Türkiye’nin 1952 yılında NATO’ya üye olması sonrası yaşanmıştır. NATO teşkilatında kendisine sorumluluk verilen Türk Deniz Kuvvetleri, özellikle karargâh kuruluşunda değişiklikler yapılmıştı. 1953 yılında uygulamaya konan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı “kuvvet teşkilatı” aşağıda olduğu gibidir¹⁰⁴⁸:

¹⁰⁴³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 23.

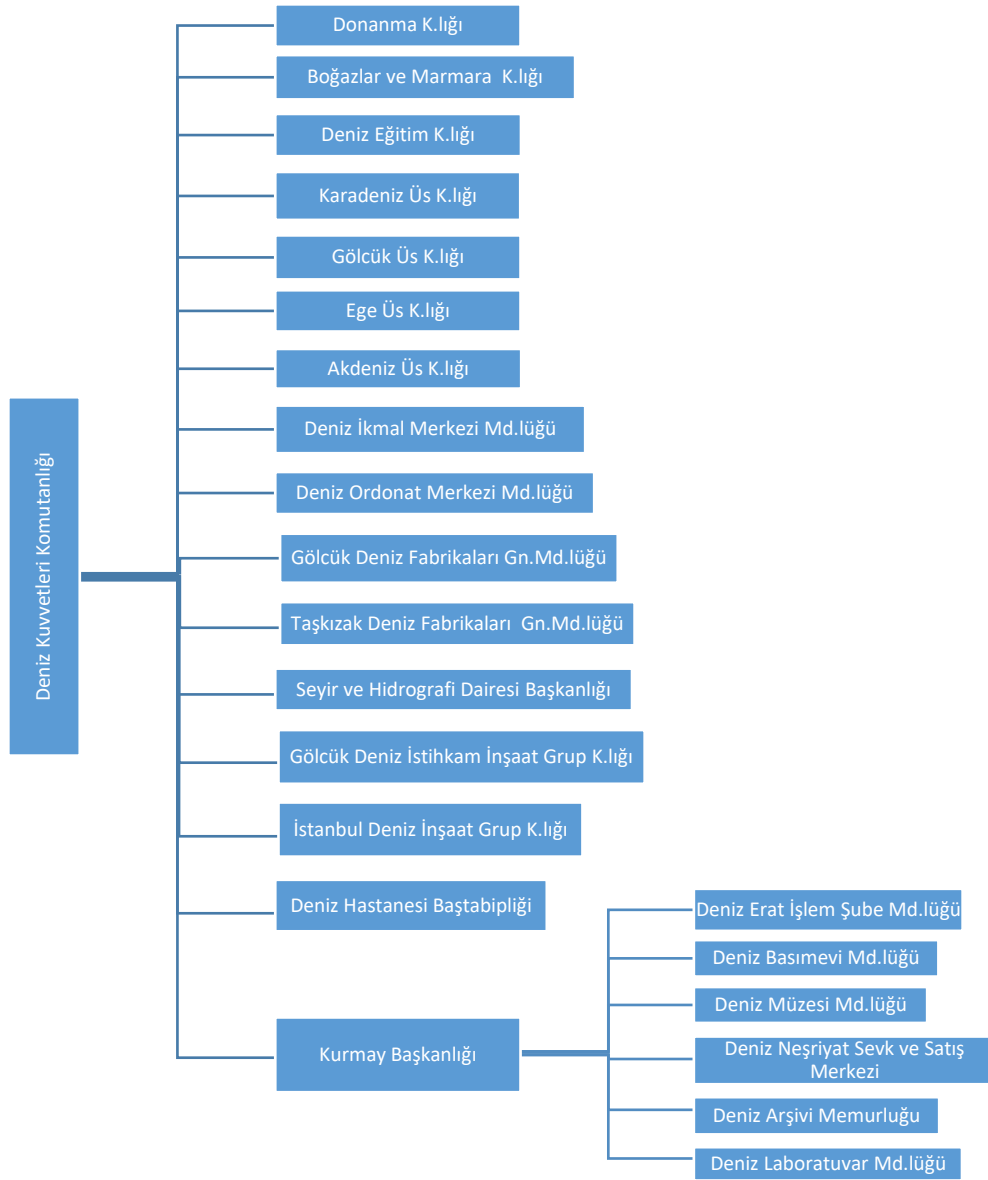
¹⁰⁴⁴ Söz konusu teşkilat, bu tezin üçüncü bölüm dördüncü kısmında yer almaktadır.

¹⁰⁴⁵ LDGAM, *1951 Yılı Deniz Barış Kuruluşu*, 2.

¹⁰⁴⁶ Boğazlar ve Marmara Komutanlığı karargâhı; İstanbul’daki eski Bahriye Nezareti binasında, Karadeniz Boğaz Komutanlığı, İstanbul Anadolu Kavağı’ndaki ve Çanakkale Boğaz Komutanlığı, Çanakkale’deki eski Müstahkem Mevki Komutanlığı’nın karargâh binalarında yerleşmiştir. Bununla birlikte, Boğaz Komutanlığı komutan kadrosu da “tümamiral” olarak belirlenmiştir. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 42-44.

¹⁰⁴⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 42-43. Komutanlığın ismi *kuruluş kitabında* “Boğazlar ve Marmara Komutanlığı” olarak geçtiği halde, *tarihçe kitabında* “Marmara ve Boğazlar Kor Komutanlığı” olarak geçmektedir. LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 2. Krş. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 42-43.

¹⁰⁴⁸ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 2.

Şekil 40: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı 1953 yılı barış kuruluşu

Boğazlar ve Marmara Komutanlığı kurulması dışında 1953 yılında yapılmış başka değişiklikler de vardır. Bunlardan bazıları; üs komutanlıklarının teşkilat ve isimlerini değiştirilmesi, Gölcük ve Taşkızak Tersanelerinin isim değişikliği, ordonat bölge komutanlıklarının teşkili ve merkezî bir komutanlık yoluyla Kuvvet

Komutanlığı'na bağlanması, inşaat ve tahkimat işleri arttığı için Gölcük ve İstanbul'da ayrı birer inşaat ve istihkam grupları teşkil edilmesidir¹⁰⁴⁹.

Önemli değişikliklerden bir diğeri 1952 yılında Marmara Üs (Üss-i Bahrî) Kumandanlığı'nın lağvedilmesi ve yerine Gölcük Üs Komutanlığı'nın teşkil edilmesidir. Bu kapsamda, İzmit'teki ve İzmit Tersanesi içerisindeki Deniz Kuvvetleri'ne ait bina, ambar ve kışlalar boşaltılarak Gölcük'e taşınmıştır. Gölcük Üs Komutanlığı önüne 200 metre uzunluğunda bir rıhtım yapılarak bu rıhtıma "Poyraz Rıhtımı" adı verilmiştir. 1952 yılından itibaren doğudan batıya doğru *Hamidiye, Yavuz* ve diğer muhripler ile arama-tarama gemileri bu rıhtımda konuşlandırılmıştır¹⁰⁵⁰.

Gölcük'teki üs komutanlığında değişiklik yapılması diğer üs komutanlıklarında da isim değişikliklerine yol açmıştır. "Karadeniz Üs'ler Komutanlığı" ismi "Karadeniz Üs Komutanlığı"; İzmir'deki "Akdeniz Üs'ler Komutanlığı" ismi "Ege Denizi Üs Komutanlığı" ve "İskenderun İleri Üs'ler Komutanlığı" ismi de "Akdeniz Üs Komutanlığı" şeklinde değiştirilmiştir¹⁰⁵¹.

Gölcük ve Taşkızak Tersaneleri, yeniden teşkilatlandırılarak isimleri "Tersane Genel Müdürlüğü" yerine "Gölcük Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü" ve "Taşkızak Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü" ismini almıştır¹⁰⁵².

Deniz Kuvvetleri'nin genişlemesi ile birlikte İzmit Körfezi ve Gölcük bölgesi dışında da silah, cephane ve teçhizat ambarları ile silah atölyeleri oluşturulması ihtiyacına binaen İstanbul, İzmit, İskenderun, İzmir ve Karadeniz Ereğlisi'nde kurulan Ordonat Bölge Komutanlıkları ile söz konusu ihtiyaçlar için teşkilatlanmaya gidilmiştir¹⁰⁵³.

Tümamiral Altıncan'ın Deniz Kuvvetleri için belirlediği prensipler ve gösterdiği hedefler istikametinde yeni tesisler inşa edilmeye başlanması, inşaat ve tahkimat işlerinin artmasına sebep olduğundan bu kapsamda da bir teşkilatlanmaya gidilerek Gölcük ve İstanbul'da birer inşaat ve tahkimat grubu kurulmuş, işlerin

¹⁰⁴⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24.

¹⁰⁵⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 42.

¹⁰⁵¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24.

¹⁰⁵² LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 15, 16.

¹⁰⁵² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24.

¹⁰⁵³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24.

koordinesi Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâhındaki Deniz İstihkam ve İnşaat Şube Müdürlüğü'ne verilmişti¹⁰⁵⁴.

Bağlısı olan alt birliklerin kolordu alt birlikleri seviyesinde artmış olmasından ötürü 1953 yılında Deniz Eğitim Komutanlığı ve Boğazlar ve Marmara Komutanlığı'na "Kor Komutanlık yetkisi" verilmiş ve isimleri de "Marmara ve Boğazlar Kolordu Komutanlığı" ve "Deniz Eğitim Kolordu Komutanlığı" olarak güncellenmiştir¹⁰⁵⁵. Yapılan değişiklikler sonrası uygulanan kuvvet teşkilât aşağıdaki gibidir¹⁰⁵⁶:

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı

- Donanma Komutanlığı
- Boğazlar ve Marmara Kor Komutanlığı
- Deniz Eğitim Kor Komutanlığı
- Gölcük Üs Komutanlığı
- Karadeniz Üs Komutanlığı
- Ege Denizi Üs Komutanlığı
- Akdeniz Üs Komutanlığı
- Deniz Ordonat Merkezi Müdürlüğü
- Deniz İkmal Merkezi Müdürlüğü
- Gölcük Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü
- Taşkızak Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü
- Gölcük Deniz İstihkam İnşaat Grup Komutanlığı
- İstanbul Deniz İnşaat Grup Komutanlığı¹⁰⁵⁷
- İskenderun Tersane Müdürlüğü¹⁰⁵⁸
- Seyir ve Hidrografi Dairesi Başkanlığı¹⁰⁵⁹
- Deniz Hastanesi Baştabipliği¹⁰⁶⁰
- Kurmay Başkanlığı¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24.

¹⁰⁵⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 20.

¹⁰⁵⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24.

¹⁰⁵⁷ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 2'deki ana teşkilatta yer aldığı halde kitap içindeki ayrıntılı teşkilat şeması yer almamaktadır.

¹⁰⁵⁸ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 2'de yer almadığı halde LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24'te yer almaktadır. Yapılan incelemede söz konusu tersanenin ilerleyen yıllarda kurulduğu ve münferit emirlerle yapılan teşkilat değişikliklerinden biri ile Akdeniz Üs Komutanlığı'nın bağlısı olarak teşkilata dahil edildiği tespit edilmiştir.

¹⁰⁵⁹ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 2'de yer almakta ancak LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24'te yoktur.

¹⁰⁶⁰ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 2'de yer almakta ancak LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24'te yoktur.

¹⁰⁶¹ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 2'de yer almakta ancak LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24'te yoktur. Bu farklılığın, ilgili birimlerin ayrı birer merkez oldukları ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı oldukları halde idari kontrol, yönetim bakımından Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı emrindeki Kuvvet Karargahı'nda farklı daire/şubelere bağlı olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Deniz Erat İşlem Şube Müdürlüğü
Deniz Basımevi Müdürlüğü
Deniz Kütüphanesi Müdürlüğü
Deniz Neşriyat Sevk ve Satış *Memurluğu*
Deniz Müzesi Müdürlüğü
Deniz Arşivi *Memurluğu*
Deniz Labaratuvar *Müdürlüğü*

1953 kuruluşu¹⁰⁶², 17 Eylül 1952 tarihinde onaylanarak 1953 yılında uygulanmaya başlamıştı. Ancak bazı küçük değişiklikler yapılma ihtiyacı duyuldu. Yapılan değişiklikler doğrultusunda yeni bir teşkilat kuruluş kitabı yayınlanmadı, değişiklikler münferit emirlerle uygulamaya geçirildi¹⁰⁶³.

Söz konusu münferit emirle yapılan değişikliklerden ilki 01 Mart 1953 tarihli ve dönemin Deniz Kuvvetleri Komutan Vekili Koramiral Sadık Altıncan'ın imzasıyla yayınlanan değişiklikle Ordonat Bölge Kumandanlıkları lağvedilerek bunların görevleri ilgili Üs Komutanlıkları Ordonat Şubesi'ne devredilmiştir¹⁰⁶⁴.

1961 yılında Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı önemli bir kuruluş değişikliği yapılmış; İzmir Deniz Komutanlığı "Güney Deniz Saha Komutanlığı", Boğazlar ve Marmara Kolordu Komutanlığı ise "Kuzey Deniz Saha Komutanlığı" adı altında yeniden düzenlenmiştir. Güney Deniz Saha Komutanlığının alt birlikleri olarak Ege Deniz Bölge Komutanlığı (İzmir'de) ve Akdeniz Bölge Komutanlığı (İskenderun'da) olmak üzere iki ana ast komutanlık mevcut bulunmuştur. Akdeniz Bölge Komutanlığı'nın ast birliği olarak Mersin Deniz Komutanlığı teşkil edilmiştir. Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'nın ast birlikleri olarak da Çanakkale Boğaz Komutanlığı, İstanbul Boğaz Komutanlığı (Anadolu Kavağı'nda), Karadeniz Bölgesi Üs Komutanlığı (Ereğli'de) ve Marmara Denizi Bölge Komutanlığı (Erdek'te) kurulmuştur¹⁰⁶⁵.

¹⁰⁶² LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 2.

¹⁰⁶³ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*.

¹⁰⁶⁴ Bkz. LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)* Kitabına ekli Deniz Kuvvetleri Komutanlığının 01 Mart 1953 tarihli teşkilât değişikliği /düzeltme yazısı.

¹⁰⁶⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24-25.

3.3.1.2.1. Donanma Komutanlığı

Donanma Komutanlığı Karargâh ve Bağlı Birlikler Kuruluşu, 1949'daki ilk kuruluştan pek etkilenmemiştir. 1950 yılında uygulanmakta olan teşkilat, bu tezin üçüncü bölüm dördüncü kısmında yer almaktadır. Ancak Kuvvet Komutanlığı karargahında yapılan değişiklikler ile donamaya yeni katılan ve hizmetten çıkarılan gemiler sebebiyle teşkilatta değişiklikler yapılmasını gerektirdi ve 1953 yılından itibaren aşağıda gösterilen teşkilat uygulanmaya başlandı¹⁰⁶⁶.

Donanma Komutanlığı

Tetkik Kurulu ve Yargılama Şube¹⁰⁶⁷

Karargâh¹⁰⁶⁸ (Personel Şube, Haber Şube, Harekât Şube, İkmal Grup, Sağlık Şube, Ordonat Şube, Başçarkçılık, Merkez Şube)

Harb Filosu Komutanlığı¹⁰⁶⁹

1'inci Muhrip Filotillâsı Komodorluğu (TCG *Gayret*, TCG *Muavenet*, TCG *Sultanhisar*, TCG *Demirhisar*)

2'nci Muhrip Filotillâsı Komodorluğu (TCG *Gaziantep*, TCG *Gemlik*, TCG *Giresun*, TCG *Gelibolu*)
TCG *Yavuz*

Arama ve Tarama Filosu Komutanlığı¹⁰⁷⁰

1'inci Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (TCG *Alanya*, TCG *Ayancık*, TCG *Amasra*, TCG *Ayvalık*, TCG *Antalya*)

2'nci Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (TCG *Çarşamba*, TCG *Çeşme*, TCG *Çandarlı*, TCG *Çardak*, M.T.B.1, M.T.B.3, M.T.B.4, M.T.B.5)

3'üncü Arama-Tarama Filotillası Komodorluğu (TCG *Ereğli*, TCG *Edremit*, TCG *Erdemli*, TCG *Edincik*, M.T.B.6, M.T.B.7, M.T.B.8, M.T.B.9)

Atölyeler (Arama-Tarama Bakım Atölyesi, Dalgıç Takımı, *Hamidiye* (yatak gemisi olarak))

Denizaltı Filosu Komutanlığı

¹⁰⁶⁶ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu* (1953), 5.

¹⁰⁶⁷ Bu iki şube yaptıkları işin özelliğinden dolayı doğrudan Donanma Komutanlığı makamına bağlıdır.

¹⁰⁶⁸ Söz konusu şubeler, doğrudan Donanma Komutanlığı Kurmay Başkanlığı'na bağlı olarak Donanma Komutanlığı karargahını oluştururlar.

¹⁰⁶⁹ Muhrip Filotillâları Kumandanlığı, Harb Filosu Kumandanlığı (Donanma K.lığı ast birliği) kuruluşundan çıkarılarak lağvedilmiştir. 1 ve 2'nci Muhrip Filotillâları Komodorlukları doğrudan doğruya Harb Filosu Kumandanlığı'na bağlanmıştır.

¹⁰⁷⁰ Hücum ve Emniyet Filosu Kumandanlığı, Arama Tarama Filosu Kumandanlığı ismi altında 1, 2 ve 3'üncü Arama Tarama Filotillâ Komodorluklarından müteşekkil olarak teşkilatlandırılmış ve IV. Arama Tarama Filotillâsı ile Avcıbotu Filotillâsı Komodorlukları, yeniden teşkil edilmiş bulunan Boğazlar ve Marmara Kumandanlığı kuruluşuna sokulmuştur.

1'inci Denizaltı Filotillası Komodorluğu (TCG *I. İnönü*, TCG *II. İnönü*, TCG *Gür*, TCG *Dumlupınar*, TCG *Sakarya*, TCG *Çanakkale*)

2'nci Denizaltı Filotillası Komodorluğu (TCG *Muratreis*, TCG *Burakreis*, TCG *Oruçreis*, TCG *Saldıray*, TCG *Yıldıray*)

TCG *Erkin* (ana gemi), TCG *Işın* (imlâ gemisi), TCG *Başaran* ve TCG *Kurtaran*

Taşkızak İmle İstasyonu, Erkin Torpido İstasyonu, Şalupa, Dalgıç motoru

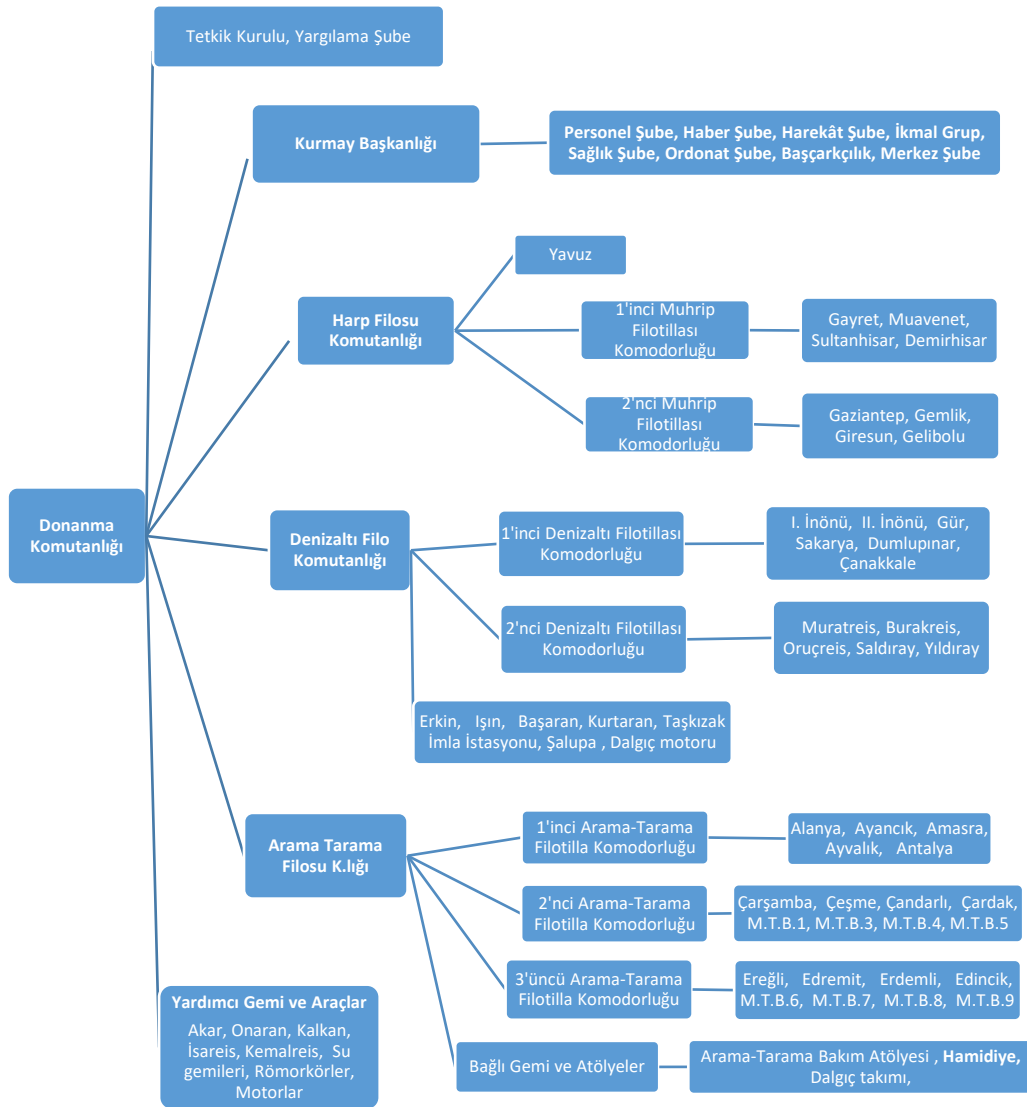
Yardımcı Gemi ve Araçlar

TCG *Akar* (akaryakıt gemisi)

TCG *Onaran* (bakım-onarım gemisi)

TCG *Kalkan* (hedef gemisi)

Römorkörler, Motorlar

Şekil 41: Donanma Komutanlığı karargâhı ve bağlı birlikler 1953 yılı teşkilâtı¹⁰⁷¹

¹⁰⁷¹ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 5.

Batı blokuna adapte olduktan sonra başlayan askerî düzenlemelerde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın NATO içinde resmî konumu bulunmasına rağmen Donanma Komutanlığı'nın NATO örgütü içinde hiçbir yeri yoktu. Esasen millî teşkilatta da Donanma Komutanlığı bir nevi eğitim komutanlığı yapmaktaydı. Sefer olduğu takdirde yetiştirdiği filoları, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın yaptığı plân ve emre göre NATO'nun Deniz Saha Komutanlıkları emrine gönderecek, kendisi de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na yardımcı bir vazife alacaktı. Ancak Donanma Komutanlığı bağlısı filo komutanlıkları içinden sadece birinin -Denizaltı Filo Komutanlığı- diğerlerinden farklı olarak NATO teşkilatı içinde bir yeri vardı. Denizaltı Filo Komutanlığı, aynı zamanda bir NATO Komutanlığı idi. Savaş halinde ilgili devletlerin kendisine göndereceği denizaltı gemilerini de emrine alacaktı. Bu şekilde bölgesel deniz komutanlığı emrine girecekti. Müttefik ülkelerin emrine vereceği karargâh subayı ve gemilerden teşkil edilecek o komutanlık da zaten Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından yönetilecekti. Bu sebeple barışta Donanma Komutanlığı kuruluşunda bulunurken savaş zamanında NATO planlarının gereği olarak doğrudan doğruya Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlanacaktı¹⁰⁷².

Teşkilatın genelini ilgilendirmediği için münferit emirle yapılan değişikliklerden ilki; 01 Mart 1953 tarihli ve dönemin Deniz Kuvvetleri Komutan Vekili Koramiral Sadık Altıncan'ın imzasıyla yayınlanan değişiklikle Donanma Komutanlığı Harekât Şubesi, Deniz Kuvvet Komutanlığı Harekât Başkanlığı kuruluşuna benzer olarak teşkilâtlandırılması olmuştur¹⁰⁷³.

3.3.1.2.2. Boğazlar ve Marmara Komutanlığı

Boğazlar ve Marmara Komutanlığı, Türkiye topraklarının kuzeybatı kısmından geçen önemli bir su yolunu tutması amacıyla detaylı analiz ve stratejik bir düşüncenin sonucu olarak kurulmuştur. İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının savunması 1951 yılına kadar 1'inci ve 2'nci Ordu Komutanlıkları teşkilindeki Kara Müstahkem Mevki Komutanlıkları sorumluluğundaydı. Boğazlarla ilgili çıkabilecek politik ve stratejik seviye deniz sorunları ile ilgilenmek üzere karargâhlarında Albay rütbesinde bir deniz subayı danışman olarak görev yapardı. Bu komutanlıklar, emrindeki “Boğaz Deniz

¹⁰⁷² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 276.

¹⁰⁷³ Bkz. LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)* Kitabına ekli Deniz Kuvvetleri Komutanlığının 01 Mart 1953 tarihli teşkilât değişikliği /düzeltme yazısı.

Komutanlıkları” aracılığıyla deniz geçitlerinin harekât ve güvenliğini sağlamakta idi. Boğazlar dışındaki Müstahkem Mevki Komutanlığı İzmir’de bulunan emrinde de bir “Deniz Komutanlığı” vardı. Donanma unsurları, Karadeniz’e veya Ege Denizi’ne çıkacağı zaman bu Müstahkem Mevki Komutanlıkları tarafından hazırlanan ve mayından temiz olduğu belirtilen bölgelerden geçmek zorunda bırakılıyordu. Cumhuriyet döneminde yapılan 1’inci Ordu-Donanma Komutanlığı müşterek manevralarından alınan dersler ile Harp Akademileri Komutanlığı, 1’inci Ordu Komutanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı’nın komutasında yapılan etütler ve tartışmalı incelemeler; Boğazlar ve Marmara bölgesinin, 1’inci Ordu Komutanlığı dolayısıyla Kara Kuvvetleri’ne değil, yeni teşkil edilen Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na bağlı olmasının daha uygun olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır¹⁰⁷⁴. Bu suretle, 1952 yılında İstanbul Deniz Komutanlığı lağv edilmiş, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı sorumluluğunda Boğazlar ve Marmara Komutanlığı teşkil edilmiş olup esas itibarıyla İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi’nin savunmasından sorumludur. Boğazlar, Ordu Komutanlıklarının teşkilatlarından çıkarılarak Boğazlar ve Marmara Komutanlığı kuruluşuna dahil edilmiştir. Bağlı birliklerinin kara kolordusu seviyesine yükselmesi sebebiyle “Kor komutanlık yetkisi” verilmiş, ismi “Boğazlar ve Marmara Kor Komutanlığı” olarak kullanılmaya başlanmıştır¹⁰⁷⁵.

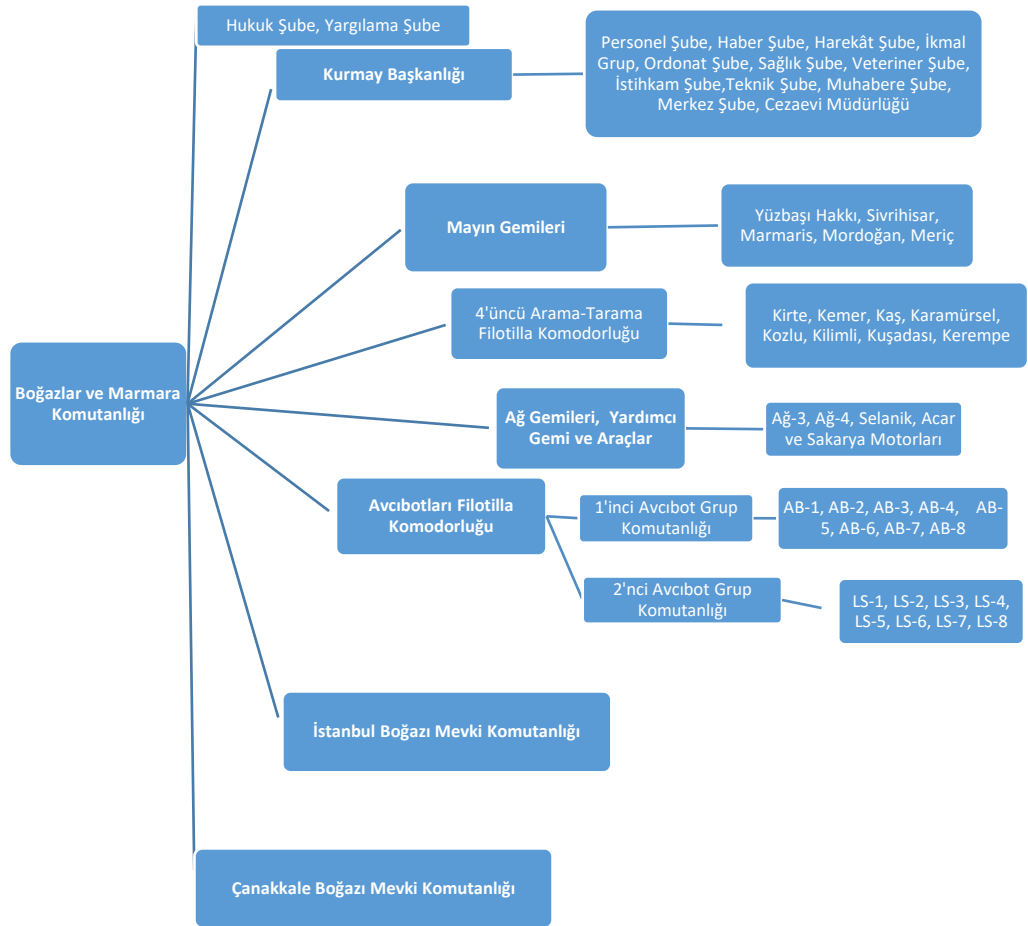
İstanbul ve Çanakkale Boğaz Komutanlıkları; donanma gemilerinin Karadeniz’e ve Ege’ye çıkmak veya Marmara’ya dönme amacıyla yaptıkları seyirlerde güvenli deniz geçitlerinden geçmelerini sağladıkları gibi 1’inci Ordu Komutanlığı bağlısı kara birliklerinin Anadolu’dan Rumeli’ye veya tersi istikamette güvenle geçmelerini de sağlamak vazifesiyle görevlendirilmişti. Ayrıca, bölgelerine düşmanın bir çıkarma yapma olasılığının ortaya çıkması durumunda gerekli savunmayı 1’inci Ordu Komutanlığı’na bağlı kara birlikleriyle müşterek yapacaktı. Bu maksatla boğazların her birine topçu, piyade, istihkam ve muhabere birlikleri konuşlandırılmıştı¹⁰⁷⁶.

¹⁰⁷⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 19-20, 42; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 138-140

¹⁰⁷⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 20; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 139.

¹⁰⁷⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 20.

Bütün bu hazırlıklar aynı zamanda Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde iki yeni sınıfın doğması gerektiği anlamına geliyordu. Bunlar deniz piyade ve deniz istihkam sınıflarıydı. Kara Kuvvetleri'nde var olan istihkam sınıflarının yeterli olamayacağı, deniz istihkâmcılığının kendine göre ihtiyaçları olduğu açık bir gerçeklikti ve bu maksatlarla bu iki yeni sınıf kuruldu. Buna ilaveten deniz geçişini kontrol etmek ve gerektiğinde kıyı önleme harekâtı yapabilmek ve yeni eğitim, talim, harekât ihtiyaçlarını giderebilmek için özel tipte yeni gemilerin temini de gerçekleştirildi¹⁰⁷⁷. Amerikan yardımları kapsamında temin edilen kıyı karakol gemisi, liman savunma botu, LSM sınıfı kıyı mayın tarama ve mayın gemisi, kıyı karakol gemisi, ağ mania gemisi ve ağ kapı gemileri gibi yardımcı sınıf gemi ve araçlar kullanılmaya başlandı¹⁰⁷⁸.

Şekil 42: Boğazlar ve Marmara Komutanlığı karargâhı ve bağlı birlikler 1953 yılı teşkilâtı

¹⁰⁷⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 44.

¹⁰⁷⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 44-45.

1953 yılı itibariyle Boğazlar ve Marmara Komutanlığı Karargâh ve Bağlı Birlikler Teşkilatı aşağıdaki gibi şekillendi¹⁰⁷⁹:

Boğazlar ve Marmara Komutanlığı

Yargılama Şube ve Hukuk Şube

Karargâh (Personel Şube, Haber Şube, Harekât Şube, İkmal Grup, Ordonat Şube, Sağlık Şube, Veteriner Şube, İstihkam Şube, Teknik Şube, Muhabere Şube, Merkez Şube, Cezaevi Müdürlüğü)

Mayın Gemileri

4'üncü Arama Tarama Filotilla Komodorluğu

Ağ Gemileri

Yardımcı Gemiler

Avcıbotları Filotilla Komodorluğu

İstanbul Boğazı Müstahkem Mevki Komutanlığı

Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevki Komutanlığı

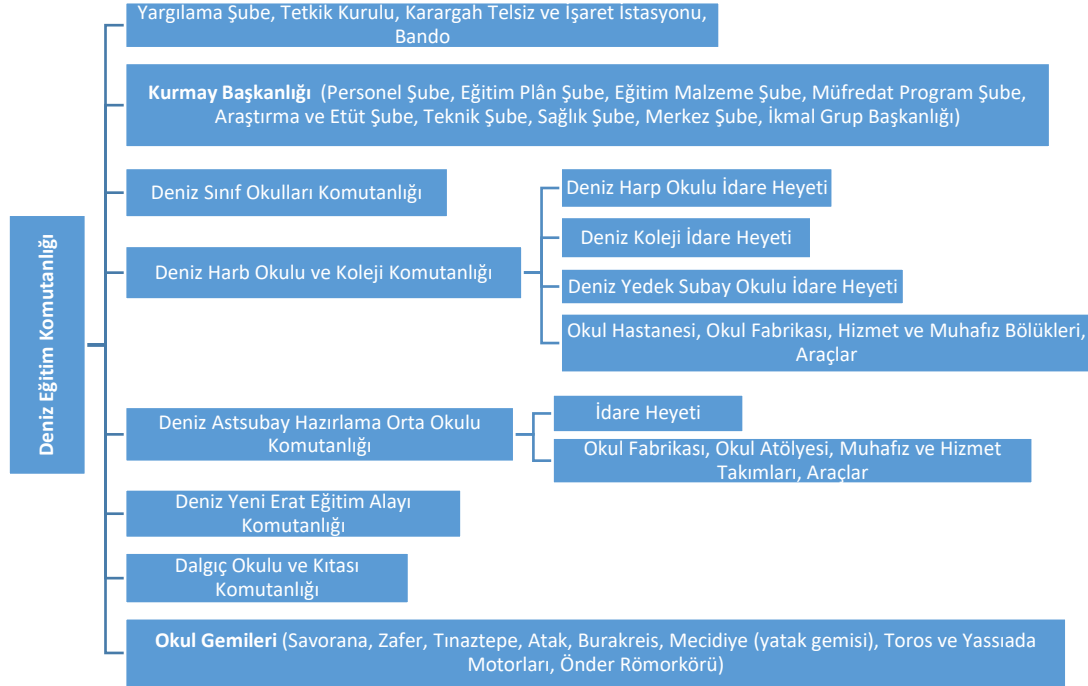
Teşkilat değişikliği özeti ve esası olarak Boğazlar ve Marmara Komutanlığı teşkil edilmiş olup İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi'nin savunmasından sorumlu kılınmıştır. İstanbul ve Çanakkale Deniz Komutanlıkları lağvedilmiş, görevleri yeni teşkil edilmiş olan Boğazlar ve Marmara Komutanlığı başlısı olarak teşkilatta yerini alan İstanbul ve Çanakkale Boğaz Müstahkem Mevki Komutanlıklarına devredilmiştir.

3.3.1.2.3. Deniz Eğitim Komutanlığı

Deniz Okullar ve Kurslar Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri'nin ihtiyacı olan tüm personelin yetiştirilmesi maksadıyla yürütülmekte olan eğitim faaliyetlerinin koordine ve yönetimi için 1 Eylül 1946'da kurulduğu günden itibaren özellikle Amerikan askerî yardımı başladıktan sonra donanmanın artan gemi ve buna bağlı olarak silah ve sistemlerin kullanımına esas eğitim vermek için kadro ve kapsam olarak genişlemiştir. Kuvvet tipi teşkilata geçişte komutanlığın ismi Deniz Eğitim Komutanlığı olarak değiştirilmiş, bağlı birliklerinin kara kolordusu seviyesinde artmasıyla 1951 yılında "Kor komutanlık yetkisi" verilen komutanlığın adı "Deniz Eğitim Kor Komutanlığı"

¹⁰⁷⁹ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 5.

olarak değiştirilmiştir. Komutanlığın seviyesi kolordu olmakla birlikte 1953 yılı teşkilatındaki adı “Deniz Eğitim Komutanlığı” olarak düzeltilmiştir¹⁰⁸⁰.

Şekil 43: Deniz Eğitim Komutanlığı karargâhı ve bağlı birlikler 1953 yılı teşkilâtı¹⁰⁸¹

1951 yılı teşkilatının 1950’den farkı; güverte ihtisas kurslarının (top, torpido, seyir, muhabere, denizaltı savunma, radar) Heybeliada’da, makine ihtisas kurslarının (makine, kazan, elektrik, elektronik) ise Yassıada’da verilmek üzere birbirinden ayrılmasıdır. Bu kurs merkezleri bir kıışla komutanı emrinde olarak teşkilatlandırılmış, subay, astsubay veya er ayırmadan tek merkezde ancak her bir grup için farklı seviyelerde eğitim vermeye başlamışlardır. Her rütbede deniz kuvvetleri personelinin bilmesi gereken yangın ve yara savunma eğitimleri ise tecrübî eğitim olması ve gemilere yakınlığı ile kursun süresinin de kısalığı gibi sebeplerle Gölcük’te tesis edilen bir merkezde verilmekteydi¹⁰⁸².

Teşkilatı ilgilendiren bir diğer gelişme “erbaş/gedikli erbaş” olarak ifade edilmekte olan rütbe isminin kanunla “astsubay” olarak değiştirilmesi olmuş, buna

¹⁰⁸⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 58.

¹⁰⁸¹ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 13.

¹⁰⁸² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 61.

mukabil okulun ismi de “Deniz Astsubay Hazırlama Okulu” olarak değiştirilmiştir¹⁰⁸³. Kuvvet komutanı tarafından başlatılan eğitim tesisleri inşa edilmesi faaliyetleri kapsamında bu okula da öğrencilerin tecrübe kazanmalarına yönelik olarak bir fabrika inşa edilmişti¹⁰⁸⁴.

Deniz Yedek Subay Okulu ve Deniz Levazım Okulu, yeni kuruluşa göre Deniz Harp Okulu ve Koleji Komutanlığı’nın emrinden çıkarılarak müstakil birer komutanlık olarak Deniz Eğitim Komutanlığı’na bağlanmıştır. Deniz Yedek Subay Okulu; Yassıada’da kendisi için yaptırılan tesislere, Deniz Levazım Okulu ise Kasımpaşa’daki Cezayirli Kışlası yanında ayrı bir binaya taşınmıştır¹⁰⁸⁵.

İskenderun’daki Deniz Eğitim Alayı, yeni teşkilatlanma ile sadece askerlik eğitimi için erlere eğitim veren bir merkez olma statüsünden çıkarılarak emri altında sürekli erat bulunduran ve istendiği takdirde ihtiyaç duyan komutanlıklara sevk edebilen bir merkez haline gelmiştir. Böylece Deniz Yedek Erat Talim Alayı adını almıştır¹⁰⁸⁶.

Bir diğer teşkilat değişikliği öğrencilerin eğitimi için Deniz Eğitim Komutanlığı emrine verilen gemilerin üst komutanlığı olarak teşkil edilmiş olan Okul Gemileri Filotillası Komodorluğu’nun lağvedilmesidir. Böylelikle her gemi münferit olarak doğrudan Eğitim Komutanlığı emrine girmiştir¹⁰⁸⁷.

“Deniz Sınıf Okulları Komutanlığı” adıyla 1953 yılı teşkilatında yer alan komutanlığa dahil olan sınıf okulları şunlardır: Topçu Sınıf Okulu, Harekât Sınıf Okulu, Seyir ve Hidrografi Sınıf Okulu, Torpido Sınıf Okulu, Makine Sınıf Okulu, Elektrik Sınıf Okulu, Elektronik Sınıf Okulu, İkmal Sınıf Okulu¹⁰⁸⁸.

Deniz Eğitim Komutanlığı başlısı olarak kurs veren müdürlükler de yer almaktaydı: Subay, astsubay ve erler için “Denizaltıcılık Kursu Müdürlüğü” ile “Dalışlık Kurs Müdürlüğü”, sadece subay ve astsubaylar için “Deniz Ordonat Kurs

¹⁰⁸³ Astsubaylarda önce “enlisted (rütbesiz er)” sonra subaylara verilen “OF” ve “OR” kodu verilmesi sebebiyle orataya çıkan bir durumdur. NATO’da bu bir standardizasyon meselesi idi.

¹⁰⁸⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 61.

¹⁰⁸⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 61.

¹⁰⁸⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 61-62.

¹⁰⁸⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 62.

¹⁰⁸⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 62-63.

Müdürlüğü” ile “Deniz Ulaştırma Kurs Müdürlüğü”, sadece subaylar için kurs veren “Personel Kurs Müdürlüğü”¹⁰⁸⁹.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın münferit emir olarak yayınladığı 22 Kasım 1954 tarihli yazıyla 1953 yılı teşkilat kitabında Deniz Harp Okulu ve Koleji Komutanlığı ismi değiştirilerek Deniz Harb Okulu ve Lisesi Komutanlığı şeklini aldı. Genelkurmay Başkanlığı’nın Tümen ve üstü seviyesindeki birliklerde bando kurulması emri üzerine bando astsubayı yetiştirmek üzere 1955 yılında Beylerbeyi’ndeki Astsubay Hazırlama Okulu binası içinde “Deniz Mızıkça Okulu” açılmıştır¹⁰⁹⁰.

Yüzbaşı rütbesindeki güverte subaylarının kendilerine verilecek görevler ve Deniz Harp Akademisi eğitime hazırlık maksadıyla 1955 yılından itibaren “Subay Tekâmül Kursu” adıyla yeni tür bir kurs açıldı. Buna benzer şekilde ikmal sınıfı subayların daha iyi eğitim alması ve tecrübe kazanmaları için Kasımpaşa’daki okul, Deniz İkmal Merkezi yakınında kurulan barakalara taşındı. Bu teşkilat, 1966 yılına kadar aynı şekilde devam etti¹⁰⁹¹.

3.3.1.2.4. Gölcük Üs Komutanlığı

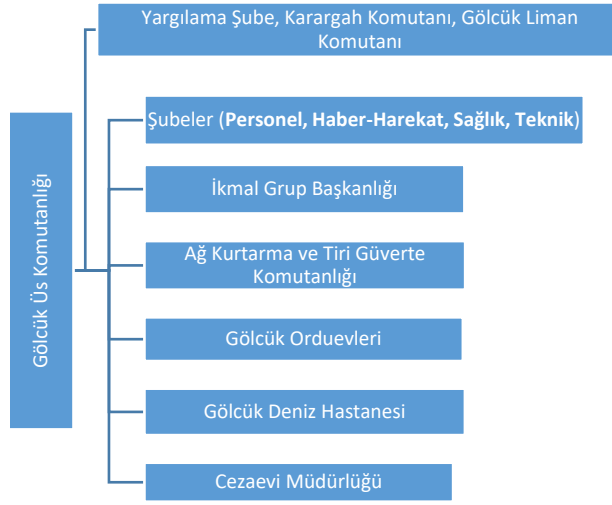
Eski ismiyle “Marmara Üs (Üss-i Bahrî) Kumandanlığı”, 1950’de “Deniz Ana Üs Komutanlığı” ve 1953’te yeniden teşkilâtlandırılarak “Gölcük Üs Komutanlığı” adını almıştır. Bu kapsamda; İzmit’teki ve İzmit Tersanesi içerisindeki Deniz Kuvvetleri’ne ait bina, ambar ve kışlalar 1952 yılında boşaltılarak Gölcük’e taşınmıştır¹⁰⁹². Ordonat işleri için özel bir komutanlık teşkil edilmesiyle emrindeki bazı komutanlıkların teşkilatından çıktığı Gölcük Üs Komutanlığı’nda şöyle bir teşkilat ortaya çıkmıştır.

¹⁰⁸⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 62-63.

¹⁰⁹⁰ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 13.

¹⁰⁹¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 63.

¹⁰⁹² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 53-55.

Şekil 44: Gölçük Üs Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı¹⁰⁹³

3.3.1.2.5. Karadeniz Üs Komutanlığı

Karadeniz Ereğli’de bulunan deniz üs komutanlığı 1950 yılında “Karadeniz Üsler Komutanlığı” olarak kurulmuş, 1953 yılında tüm üs komutanlıklarında yaşanan isim ve teşkilat değişiklikleri esnasında “Karadeniz Üs Komutanlığı” halini almıştı¹⁰⁹⁴.

Önceleri karargâh teşkilatı kurulan, binası olan komutanlık personel eksikliği yaşamakta, rütbeli bir personel iki hatta üç görevi birden yürütmekteyken “Boğazlar ve Marmara Komutanlığı”nın kurulması ile birlikte emrine verilen yeni birliklerle görev ve sorumlulukları ve personeli de artmıştır. Önce yeni bina ve tesisler yapılmış daha sonra gerekli malzeme ve farklı silah ve cephaneleri yerleştirilmiştir¹⁰⁹⁵.

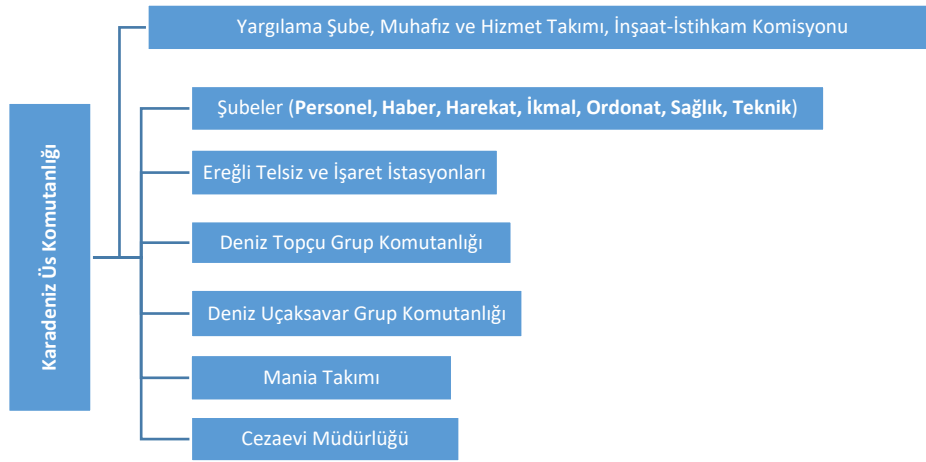
Teşkilat 1961 yılına kadar bu şekilde devam etmiş, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı’nın teşkili ile birlikte Ereğli’deki komutanlık “Karadeniz Bölge Komutanlığı” adını alarak yeni görev ve sorumluluklar kapsamında teşkilat değişikliğine uğramıştır¹⁰⁹⁶.

¹⁰⁹³ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 9.

¹⁰⁹⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24, 45.

¹⁰⁹⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 46.

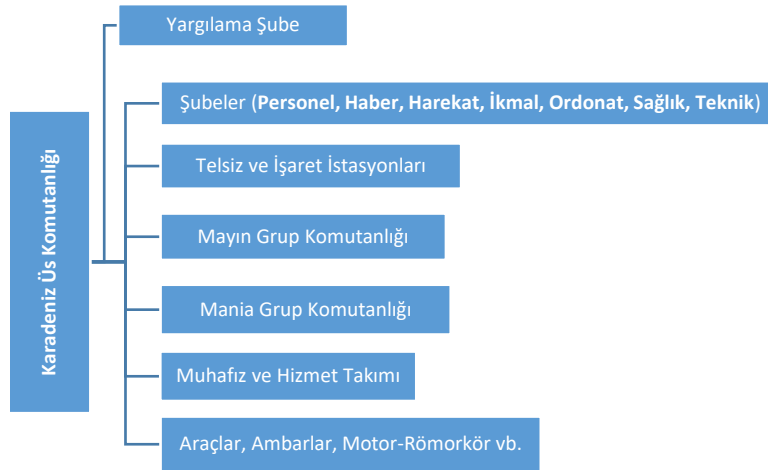
¹⁰⁹⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 47.

Şekil 45: Karadeniz Üs Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı¹⁰⁹⁷

3.3.1.2.6. Ege Üs Komutanlığı

1950'deki teşkilat değişikliği ile İzmir'deki deniz komutanlığının görevini devralan Akdeniz Üsler Komutanlığı, 1953 yılındaki teşkilat ve isim değişiklikleri ile "Ege Üs Komutanlığı" adını almıştır¹⁰⁹⁸. Teşkilat, 1961 yılına kadar bu şekilde devam etmiş, Güney Deniz Saha Komutanlığı'nın İzmir'de teşkili ile birlikte yeni görev ve sorumluluklar kapsamında değişikliğe uğramıştır¹⁰⁹⁹.

Şekil 46: Ege Üs Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı¹¹⁰⁰

¹⁰⁹⁷ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 10.

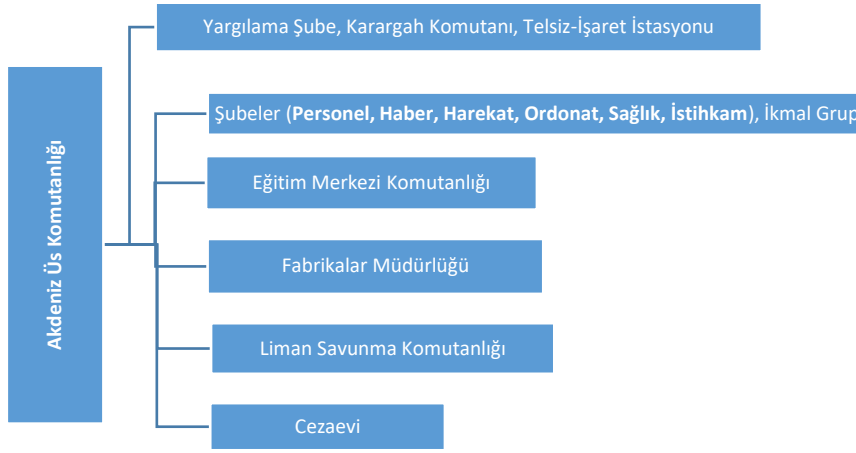
¹⁰⁹⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24, 48.

¹⁰⁹⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 51.

¹¹⁰⁰ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 11.

3.3.1.2.7. Akdeniz Üs Komutanlığı

NATO'ya üye olunduktan sonra üs komutanlıklarında yaşanan teşkilat değişiklikleri arasında en dikkat çeken “İskenderun Üs Kumandanlığı”nın yeni bir kuruluşla Akdeniz Üs Komutanlığı ismi altında teşkilâtlandırılmış olmasıdır. Bu tarihten itibaren gelişmeye başlayan komutanlık sorumluluk alanı dahilinde büyük bir tersane, er eğitim merkezi, depolar vb. inşa edilmiştir¹¹⁰¹.

Şekil 47: Akdeniz Üs Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı¹¹⁰²

3.3.1.2.8. Deniz Ordonat Merkezi Müdürlüğü

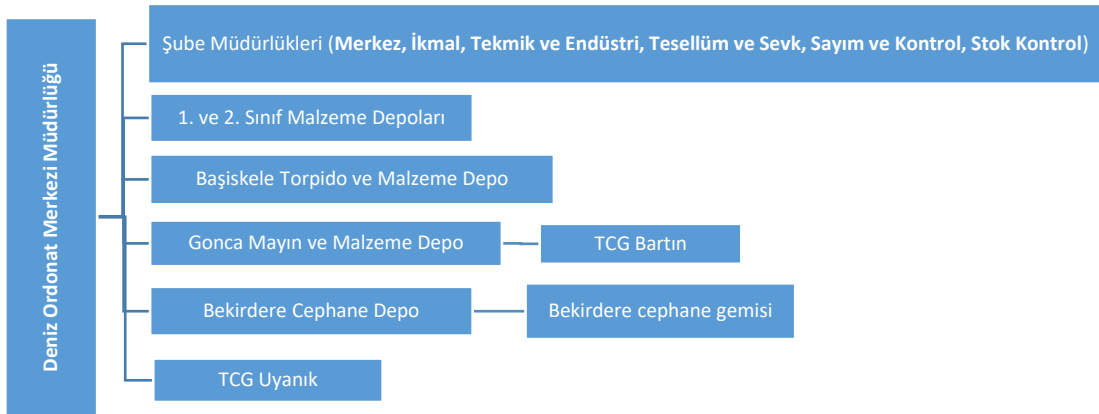
“Ordonat” kelimesi, ilk kez kara kuvvetleri tarafından kullanılmaya başlanmış olup “Ordu-Donatım” kelimelerinin kısaltılmış hali olarak 1951 yılından itibaren teşkilat değişikliği ile kullanılmaya başlanmıştır. O tarihten önce silah ve cephanelerin temin, muhafaza, bakım vb. işleri silah grup başkanlıkları sorumluluğunda bulunuyordu. İlk kez 1951 yılında Kuvvet karargâhında Ordonat Başkanlığı kurulmuş, bunun gereği olarak da İstanbul, İzmit, İskenderun ve İzmir’de birer Ordonat Bölge Komutanlığı kurulmak suretiyle silah ve cephane işleri yeni bir teşkilat tarafından

¹¹⁰¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24,50

¹¹⁰² LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 12.

yürütölmeye başlamıştı. Teşkilatta yapılan değışiklik gereğı “Ordonat sınıfı” açılmış ve personel yetiştirilmesi için kurslar düzenlenmiş ve okul açılmıştır¹¹⁰³.

Zamanla silah ve cephane türleri artmış, ikmal sisteminde meydana gelen değışiklikler sonucu ordonat işlerinin de daha sistemli bir hale getirilmesi gerekmişti. Bunun için 1953 yılındaki teşkilat değışikliği esnasında Ordonat Başkanlığı yerine Deniz Ordonat Merkezi Komutanlığı kuruldu. Yeni düzenleme ile tüm bölgelerin ordonat işleri, bölge komutanlıkları yerine üs komutanlıkları emrinde birer şube ile yürütölecek şekilde ve ordonat merkezi komutanlığı tarafından yapılan plan dahilinde düzenlendi¹¹⁰⁴.

Şekil 48: Deniz Ordonat Merkezi Müdürlüğü 1953 yılı teşkilâtı¹¹⁰⁵

3.3.1.2.9. Deniz İkmal Merkezi Müdürlüğü

Amerikan askerî yardımının başlamasına kadar lojistik işleri sınırlı ve eskiden kurulmuş düzenle yürütölüyordu. Askerî yardımın ilk değıştirdiğı sistemlerden en önemlisi lojistik işlerin yürütölmesinde oldu. Gemi sayısının artması ile yedek parça, malzeme, silah, cephane vb. takibinde Amerikalıların sistemine benzer bir sistem uygulamasına geçildi. Gölcük'te bir ikmal merkezi kurulmuş ancak henüz kifayetli çalışmaya başlamadığı için 1950'de Pazar ve piyasadan temin edilebilecek türden ihtiyaçlar hâlâ İstanbul İkmal Grup Komutanlığı tarafından yapılmaktaydı. Ancak satın alma ve muayene işleri için Millî Savunma Bakanlığı emrindeki komisyonlar

¹¹⁰³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 66.

¹¹⁰⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 66.

¹¹⁰⁵ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 4.

kullanılmaktaydı. Akaryakıt ihtiyaçları ise İzmit Körfezi’nden ve donanma gemileri ile seyre çıkan akaryakıt gemilerinden sağlanmaktaydı¹¹⁰⁶.

Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçişten elde edilen tecrübe ve ihtiyaçların daha örgütlü bir ikmal sistemine gereksiniminden dolayı 1953 yılı teşkilatında oluşturulan “Deniz İkmal Merkezi Müdürlüğü” doğrudan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na bağlanmış, bölgelerdeki ikmal grup amirlikleri de kontrolüne verilmişti¹¹⁰⁷.

Şekil 49: Deniz İkmal Merkezi Müdürlüğü 1953 yılı teşkilâtı¹¹⁰⁸

3.3.1.2.10. Gölcük Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü¹¹⁰⁹

Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçilmesini müteakip düzenlenmiş teşkilatın yürürlüğe girdiği tarih olarak 1950’de, “Gölcük Tersanesi” ismiyle doğrudan kuvvet komutanlığına değil Tersaneler Genel Müdürlüğü’ne bağlı olan Gölcük’teki gemi bakım-onarım-inşa fabrikaları; Cumhuriyet döneminde başlayan yüzer havuz inşası ile Alman şirketten, Yavuz’un onarımı maksadıyla çalışan Fransız şirketten kalma tesis ve binalar ile faaliyetlerine devam etmekte, personel o dönemden kalma saç barakalarda çalışıp tahta evlerde yaşamaktaydı¹¹¹⁰.

¹¹⁰⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 73-76.

¹¹⁰⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 77.

¹¹⁰⁸ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 3.

¹¹⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Celâl Eyiceoğlu, “Geçmişte ve Şimdi Gölcük Deniz Fabrikaları”, *Donanma Dergisi*, s. 439 (1962): 1-17.

¹¹¹⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 69.

Alman ve Fransız şirketlerinin işlerini tamamlamasından sonra 1933 yılında tersanenin imkanlarının artırılması ve genişletilmesi maksadıyla Hollanda şirketine bir proje yaptırılmış ancak o dönem Millî Savunma ve Maliye Bakanlıkları ile Genelkurmay Başkanlığı arasındaki anlaşmazlıklar sebebiyle sadece üç yıl süren proje geliştirme çalışması tamamlanabilmiş daha ileri aşamaya geçilememiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere’den temin edilecek malzemelerle tersanenin yeniden inşası gündeme gelmiş, Türk tarafınca yapılacak hazırlıktan sonra İngilizler tarafından ağır iş tezgâhları verilecek şekilde plan¹¹¹¹ yapılmış ancak savaş şartları buna imkân vermemiştir. Tersanenin yeniden inşasına zaman ve kaynak ayrılabilmesi ancak Amerikan askerî yardımının başlamasıyla mümkün olabilmıştır. Deniz yardım heyeti tarafından Gölcük tersanesinde yapılan incelemeleri müteakip ihtiyaçlar belirlenmiş, bir iş planı oluşturulmuş ve çalışmalar başlamıştır¹¹¹².

Tümamiral Sadık Altıncan’ın Deniz Kuvvetleri Komutan Vekili olarak atanmasıyla kuvvet çapında başlatılan onarım ve inşaa faaliyetleri ile Gölcük tersanesinin modernleştirilmesi kapsamında devam etmekte olan çalışmalarla Gölcük deniz üssüne ait bina ve rıhtım gibi diğer inşaa çalışmaları aynı dönemde devam etmiştir. Bu süreçte Gölcük ve Taşkızak tersaneleri tekrar müstakil birer birim olarak doğrudan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na bağlanmış ve adı “Gölcük Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü” olmuştur¹¹¹³.

Tersane teşkilatı uzun yıllar büyük oranda değişmeden devam etmiş, 1966 yılına gelindiğinde yeni baştan düzenlenmiştir. Bu süreçte Gölcük tersanesi teşkilatını dolaylı olarak, çalışmalarını ise doğrudan etkileyen gelişmeler; tersanelerde çalışan personelin statüsünü ve hukuki haklarını belirleyen 25 Şubat 1956 tarihli “İşyerleri ve İşçi Talimatnamesi”nin yayınlanması ile 22 Haziran 1959 tarihli Döner Sermaye Yasası’nın çıkarılmasıdır¹¹¹⁴.

¹¹¹¹ Hollanda firması tarafından 1933 ve ikinci kez 1943’te yapılan tetkik ve tavsiyeler için bkz. Celâl Eyiceoğlu, “Geçmişte ve Şimdi Gölcük Deniz Fabrikaları”, 8-15.

¹¹¹² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 69-70.

¹¹¹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 67-68.

¹¹¹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24, 70.

¹¹¹⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 70-71.

Şekil 50: Gölçük Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü 1953 yılı teşkilâtı¹¹¹⁵

3.3.1.2.11. Taşkızak Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü

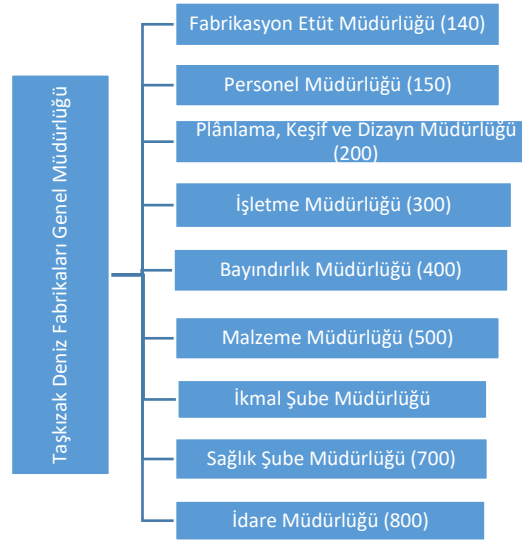
Taşkızak Tersanesi, 1950 yılında “Tersaneler Genel Müdürlüğü” üzerinden Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na bağlanmışken çalışma ve üretimi yavaşlattığı değerlendirilen merkezî müdürlük kısa bir süre sonra yapılan teşkilat değişikliği ile kaldırılmıştır. Tersanenin 1953 yılı teşkilatındaki yeri “Taşkızak Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü” ismini alarak doğrudan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na bağlanmıştır¹¹¹⁶.

Cumhuriyet döneminin 1950’ye kadar olan sürede görevi denizaltı imla istasyonu, bakım-tamir atölyesi, yatak yerleri gibi hizmetler için kullanılan Taşkızak Tersanesi, 1950’den itibaren teşkilatı da daha küçük ölçekte bir benzeri olan Gölçük Tersanesi’ne benzer şekilde modernleştirmeye tabi tutulmuştur¹¹¹⁷.

¹¹¹⁵ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 15.

¹¹¹⁶ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24.

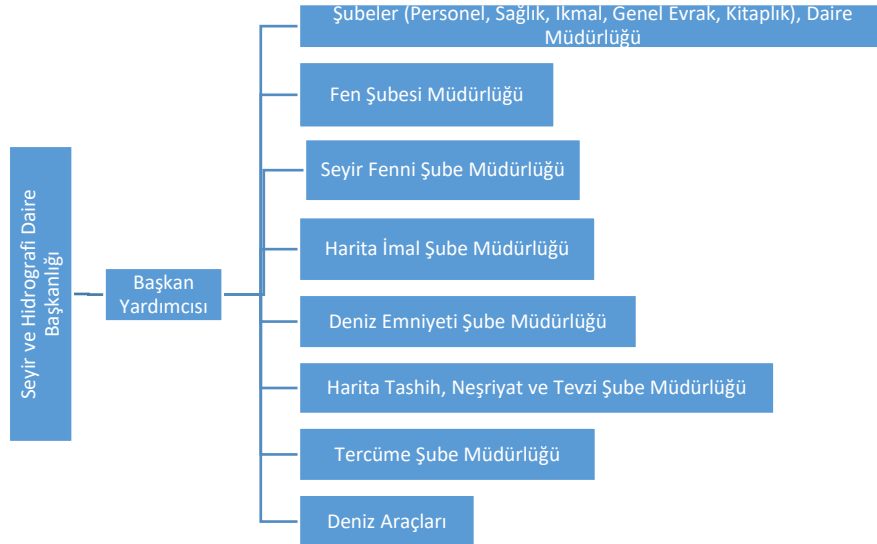
¹¹¹⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24, 72.

Şekil 51: Taşkızak Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü 1953 yılı teşkilâtı¹¹¹⁸

3.3.1.2.12. Seyir ve Hidrografi Daire Başkanlığı

Bir önceki teşkilatta adı Hidrografi Daire Başkanlığı olan birim, 1953 yılına gelindiğinde “Seyir ve Hidrografi Daire Başkanlığı” adını almıştır. Deniz haritacılığının yanında seyir emniyetinden de sorumlu olacak şekilde sorumlulukları artırılan merkezin teşkilatı ona göre genişletilmiştir¹¹¹⁹.

Şekil 52: Seyir ve Hidrografi Daire Başkanlığı 1953 yılı teşkilâtı¹¹²⁰

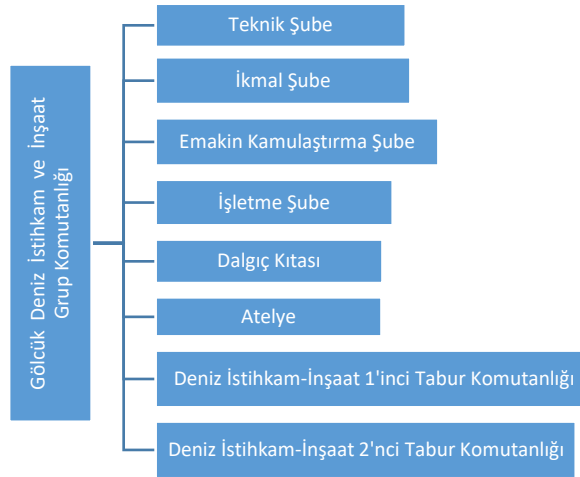
¹¹¹⁸ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 16.

¹¹¹⁹ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 17.

¹¹²⁰ LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 17.

3.3.1.2.13. Gölcük Deniz İstihkam ve İnşaat Grup Komutanlığı

Yeni tesisler inşa projelerinin hayata geçirilmesiyle birlikte inşaat ve tahkimat işlerinin artması sonucu bir teşkilatlanmaya gidilerek Gölcük ve İstanbul'da birer inşaat ve tahkimat grubu kurulmuş, işlerin koordinesi Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâhındaki Deniz İstihkam ve İnşaat Şube Müdürlüğü'ne verilmiştir. Gruplar, inşaat işlerini, kuruluşlarında bulunan ve kendilerine özel nakil araçları, iş aletlerini kullanarak emanet usulüyle kendileri yapıyor veya müteahhitlere yaptırıyorlardı¹¹²¹.

Şekil 53: Gölcük Deniz İstihkam ve İnşaat Grup Komutanlığı 1953 yılı teşkilâtı¹¹²²

3.3.1.3. Kadro

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından maaş bütçeleme işlemleri maksadıyla yayınlanan kadro kitaplarına göre 1954 yılına ait Deniz Kuvvetleri mensupları kadrosu aşağıda olduğu gibidir¹¹²³.

3.3.1.3.1. Subaylar

1951 ve 1954 yıllarında Türk Deniz Kuvvetleri'nde görev yapan personel sayısının genel ivmesine bakıldığında az da olsa yükselen ivmenin takip edildiği görülür. Toplam subay sayısı üç yılın sonunda %10,9'luk artışla 1431'den 1587'ye çıkmıştır.

¹¹²¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 24.

¹¹²² LDGAM, *Deniz Barış Kuruluşu (1953)*, 18.

¹¹²³ LDGAM, *1953 Yılı Fiiilî Kadro Kitabı* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1953) ve LDGAM, *1954 Yılı Fiiilî Kadro Kitabı* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1954).

Rütbe	1951'deki toplam sayı ¹¹²⁴	1954'deki toplam sayı ¹¹²⁵	Fark (%)
Oramiral		1	-
Koramiral	1	2	+%100
Tümamiral	3	4	+%33,33
Tuğamiral	13	8	-%38,46
Albay	110	78	-%29,09
Kıdemli Yarbay	33	35	+%6,06
Yarbay	34	87	+%155,88
Kıdemli Binbaşı	64	92	+%43,75
Binbaşı	119	113	-%5,04
Kıdemli Yüzbaşı	275	189	-%31,27
Yüzbaşı	30	165	+%450
Kıdemli Üsteğmen	150	169	+%12,66
Üsteğmen	196	203	+%3,57
Teğmen	206	248	+%20,38
Asteğmen	100	73	-%27
Yedek Teğmen	-	50	-
Yedek Asteğmen	97	70	-%27,83
TOPLAM	1.431 ¹¹²⁶	1587	+%10,9

Tablo 17: 1951 ve 1954 yıllarında denizci subay sayıları

3.3.1.3.2. Askerî Memurlar

Türk Deniz Kuvvetleri'nde 1951 ve 1954 yıllarında görev yapan askerî memurların sayısı az bir farkla artmıştır. 1951'de 227 olan askerî memur sayısı 1954'e gelindiğinde yaklaşık %8 artarak 245'e çıkmıştır.

¹¹²⁴ LDGAM, *1951 Yılı Fiilî Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

¹¹²⁵ LDGAM, *1954 Yılı Fiilî Kadro Kitabı* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1954).

¹¹²⁶ Aynı dönemde Kara Kuvvetleri subay mevcudu 18.771 iken Hava Kuvvetleri subay mevcudu 1.234'tür.

Rütbe	1951'deki toplam sayı ¹¹²⁷	1954'deki toplam sayı ¹¹²⁸	Fark (%)
1'inci Sınıf Askerî Memur	7	11	+%57,14
Kd. 2'nci Sınıf Askerî Memur	3	-	-%300
2'nci Sınıf Askerî Memur	4	4	-
Kıdemli 3'üncü Sınıf Askerî Memur	10	22	+%120
3'üncü Sınıf Askerî Memur	11	20	+%81,81
4'üncü Sınıf Askerî Memur	38	61	+%60,52
5'inci Sınıf Askerî Memur	29	23	-%20,69
Kd. 6'ıncı Sınıf Askerî Memur	43	44	+%2,33
6'ıncı Sınıf Askerî Memur	32	47	+%46,87
7'nci Sınıf Askerî Memur	50	12	-%76
8'inci Sınıf Askerî Memur	-	1	+%100
TOPLAM	227 ¹¹²⁹	245	+%7,93

Tablo 18: 1951 ve 1954 yıllarında denizci askerî memur sayıları

3.3.1.3.3. Gedikli Erbaşlar

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde görev yapan gedikli erbaş/astsubayların sayısına bakıldığında 1951 ve 1954 yılları arasında sayılarda ciddi oranda bir artış göze çarpmaktadır. 1951'de 1960 olan astsubay sayısı 1954'e gelindiğinde yüzde 90'a yakın bir artış kaydederek 3669'a yükselmiştir. Bu artışın sebebi kuvvet komutanlığına geçişin yanında deniz kuvvetlerinin edindiği gemilere binaen uzmanlaşmış astsubay sınıfı personele duyulan ihtiyacın artmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Rütbelere göre artışı gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

¹¹²⁷ LDGAM, *1951 Yılı Fîlî Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

¹¹²⁸ LDGAM, *1954 Yılı Fiilî Kadro Kitabı* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1954).

¹¹²⁹ Aynı dönemde Kara Kuvvetleri askerî memur mevcudu 2016 iken Hava Kuvvetleri askerî memur mevcudu 110'dur.

Rütbe	1951'deki toplam sayı¹¹³⁰	1954'deki toplam sayı¹¹³¹	Fark (%)
Gedikli Sb.lar	66	21	-%68,18
2'nci yükselme kademesinde fiilen en az 3 yıl bitiren Astsubay Kd. Başçavuş	77	202	+%162,34
1'inci yükselme kademesinde fiilen en az 3 yıl bitiren Astsubay Kd. Başçavuş	144	177	+%22,92
Nasbından itibaren fiilen en az 3 yıl bitiren Astsubay Kd. Başçavuş	183	93	-%49,18
Astsubay Kd. Başçavuş	105	252	+%140
Astsubay Başçavuş	256	624	+%143,75
Astsubay Üstçavuş	510	327	-%35,88
Astsubay Çavuş	619	1.973	+%218,74
TOPLAM	1960	3.669	+%87,19

Tablo 19: 1951 ve 1954 yıllarında denizci astsubay sayıları

3.3.1.3.4. Öğrenciler

Öğrenci olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın nam ve hesabına eğitim gören insan gücüne bakıldığında 1951 ve 1954 yıllarında artış gözlemlenmektedir. 1951'de toplam 1086 öğrenci eğitim görürken bu sayı 1954 yılında 1319'a yükselmiştir. Bu farkın sebeplerinden biri kuvvet tipi teşkilata geçişten kaynaklanan personel olmakla birlikte, lise eğitimi veren deniz kolleji eğitiminin 4 yıla çıkmasının da etkisi vardır.

¹¹³⁰ LDGAM, 1951 Yılı Fîlî Kadro Kitabı, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

¹¹³¹ LDGAM, 1954 Yılı Fiilî Kadro Kitabı (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1954).

Rütbe	1951'deki toplam sayı ¹¹³²	1954'deki toplam sayı ¹¹³³	Fark (%)
Kıdemli Deniz Okuru	120	72	-%40
Deniz Okuru	95	76	-%20
Dz. Kolleji Sınıf: 4	-	76+94	-
Dz. Kolleji Sınıf: 3	72	94	+%30,55
Dz. Kolleji Sınıf: 1, 2	179	213	+%18,99
Dz. Astsb. Okuru Sınıf: 3	600	200	-
Dz. Astsb. Okuru Sınıf: 2		200	-
Dz. Astsb. Okuru Sınıf: 1		200	-
Yedek Subay Okuru	-	77	-
Hukuk Talebesi	17	9	-%47,06
Dil Tarih Talebesi	3	8	+%166,66
TOPLAM	1.086	1.319	+%21,45

Tablo 20: 1951 ve 1954 yıllarında denizci öğrenci sayıları

3.3.1.3.5. Uzman Çavuşlar

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda görev yapan uzman çavuş sayısı 1953 ve 1954 yılları arasında bir değişim göstermemiştir. 1951'de 50 olan denizci uzman çavuş sayısı 1954'te de aynı kalmıştır.

Rütbe	1951'deki toplam sayı ¹¹³⁴	1954'deki toplam sayı ¹¹³⁵	Fark (%)
Uzman Çavuş	50	50	-
Toplam	50	50	-

Tablo 21: 1951 ve 1954 yıllarında denizci uzman çavuş sayıları

¹¹³² LDGAM, 1951 Yılı Fîlî Kadro Kitabı, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

¹¹³³ LDGAM, 1954 Yılı Fîlî Kadro Kitabı (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1954).

¹¹³⁴ LDGAM, 1951 Yılı Fîlî Kadro Kitabı, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

¹¹³⁵ LDGAM, 1954 Yılı Fîlî Kadro Kitabı (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1954).

3.3.1.3.6. Erat

1951 ve 1954 yılları arasında Deniz Kuvvetleri'nde vatanî görevini ifa etmekte olan erbaş ve er sayısı 15.239'dan 20.273'e çıkarak %33'lük bir artış göstermiştir. Artış incelendiğinde yeni alınan gemiler için daha çok sayıda personel gerektiğinden ihtiyacın arttığı ve bu ihtiyacı kendisine ayrılan bütçe nedeniyle maaşlı personelden karşılaması neredeyse imkânsız görülen deniz kuvvetlerinin erattan faydalanarak karşılamaya çalıştığı değerlendirilmektedir.

Rütbe	1951'deki toplam sayı ¹¹³⁶	1954'deki toplam sayı ¹¹³⁷	Fark (%)
Güverte ve Makine Çavuş	1073	2.209	+%105,87
Makine Onbaşı	565	1.051	+%86
Güverte Onbaşı	1082	1.818	+%68
Makine Eri	4379	3.465	-%20,87
Güverte Eri	8140	11.720	+%43,98
TOPLAM	15.239	20.273	+%33,03

Tablo 22: 1951 ve 1954 yıllarında denizci erat sayıları

3.3.1.3.7. Sivil Memurlar

1951 ve 1954 yıllarına bakıldığında sivil memur sayısının bir miktar arttığı görülür. 1951 yılında toplam 193 sivil memuru mevcudu vardır¹¹³⁸. Bu sayı 1954 yılında 218'e çıkmıştır¹¹³⁹.

3.3.1.3.8. Hizmetliler

Deniz Kuvvetleri'nde görev yapan hizmetlilerin sayısı 1951 ve 1954 yıllarına bakıldığında oldukça fazla sayıda artış göstermiştir. 1951'de toplam 498 hizmetlinin

¹¹³⁶ LDGAM, *1951 Yılı Fîlî Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

¹¹³⁷ LDGAM, *1954 Yılı Fîlî Kadro Kitabı* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1954).

¹¹³⁸ LDGAM, *1951 Yılı Fîlî Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

¹¹³⁹ LDGAM, *1954 Yılı Fîlî Kadro Kitabı* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1954).

görev yaptığı¹¹⁴⁰ Deniz Kuvvetleri'nde 1954 yılında toplam 796 hizmetli personel görev yapmaktadır¹¹⁴¹.

3.3.1.4. Bütçe ve Lojistik Faaliyetler

1950-1957 dönemi yıllık bütçe kanunlarında Deniz Kuvvetleri bütçesi gösterilmeyip bütçenin fasılları Millî Savunma Bakanlığı bütçesinin içinde gösterilmişti. Millî Savunma Bakanlığı bütçesi, genel hatlarıyla üç silahlı kuvvet arasında belirli bir oran içinde paylaştırılıyordu. Fasıllar da hazırlanırken bu oran içinde bırakılmaktaydı. Bütçenin bu şekilde hazırlanmasının sebebi Millî Savunma Bakanlığı'nın tek olmasından ileri geliyordu¹¹⁴². 1950-1957 yılları arasında; resmî gazetelerden alınan bilgilere göre millî savunma bütçesi¹¹⁴³ ve kuvvet arşivine göre Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na ayrılan bütçe¹¹⁴⁴ tablodaki gibidir.

Bütçe Yılı	Devlet Bütçesi (Lira)	Deniz Kuvvetleri Bütçesi (Lira)	MSB Bütçesi içindeki pay (%)
1950	1.487.208.563	47.195.531	%0,031
1951	1.680.754.037	50.751.171	%0,030
1952	1.936.991.082	53.055.147	%0,027
1953	2.161.393.543	56.011.562	%0,0259
1954	2.288.475.000	63.657.698	%0,0278
1955	2.940.727.278	87.836.262	%0,0298
1956	3.324.974.152	88.850.600	%0,0267
1957	4.006.672.860	105.227.801	%0,0262

Tablo 23: Deniz Kuvvetleri bütçesinin millî savunma bütçesi içindeki payı

1953 yılı teşkilat değişikliği esnasında İkmal Daire Başkanlığı yerine Lojistik Daire Başkanlığı kurulmuş ve Deniz Kuvvetleri'ndeki tüm ikmal işleri de yeniden teşkilatlandırılmıştır¹¹⁴⁵.

¹¹⁴⁰ LDGAM, *1951 Yılı Fîlî Kadro Kitabı*, Maliye ve Bütçe D.Bşk. IV.Ş. I.Ks., Sayı: 405.883.

¹¹⁴¹ LDGAM, *1954 Yılı Fîlî Kadro Kitabı* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1954).

¹¹⁴² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2, 473.

¹¹⁴³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 457-458.

¹¹⁴⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 458-459.

¹¹⁴⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 276.

Deniz kuvvetleri bütçesinin devlet bütçesi içindeki payı yıllara oranla düşmüştür. 1953 yılı ile 1954 yılı arasındaki artan bütçe farkının sebebinin 1953 yılında yenilenen teşkilat gereği büyüyen kuvvetin ihtiyaçlarını karşılamak olduğu değerlendirilmektedir. Kendisine ayrılan bütçe tabloda görüldüğü kadar düşük olan deniz kuvvetleri, kuvvet olarak teşkilatlanmasını kara kuvvetleri ve onu takip eden hava kuvvetlerinin gölgesinde devam ettirmiştir.

Deniz kuvveti için NATO yardımlarından ayrılan pay da diğer kuvvetlerin yanında oldukça cüz'î kalmaktadır. Örneğin 1955 yılında Türkiye'ye toplamda 15.1 milyon sterlin tutarında bir NATO yardımı gönderilmiş, bu yardımın en büyük kısmı olarak 9.77 milyon sterlini havaalanı inşasına ayrılmıştır. Petrol, petrol borusu, petrol deposu vb. ihtiyaçlar için ayrılan pay 3.82 milyon sterlindir. Haberleşme sistemleri için 1.11 milyon sterlin, radar sistemleri için 30 bin sterlin ve karargah giderleri için 180 bin sterlin ayrılmışken deniz kuvvetlerine ait Pelikan deniz üssünün inşası için ayrılan miktar sadece 190 bin sterlindir¹¹⁴⁶. Türk Silahlı Kuvvetleri içinde en az payı Cumhuriyet'in ilanından beri Türk Deniz Kuvvetlerinin aldığı İngiliz Dışişleri Bakanlığı raporlarında da yer almaktadır. 1924 yılına ait bir raporda Türk Deniz Kuvvetleri için kullanılan "Külkedisi" benzetmesi, 1953 yılında Amerikan askerî yardımına ilişkin hazırlanan bir raporda da aynı şekilde yer almış, Türk Deniz Kuvvetlerinin hem millî bütçeden hem Amerikan yardımlarından hem de NATO yardımlarından en az payı alan kuvvet olduğu belirtilmiştir¹¹⁴⁷.

3.3.2. İnşaat-Teçhizat Değişiklikleri

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın teçhizat ile ilgili işleri, NATO bünyesine dahil olunduktan sonra bazı sistematik değişikliklere uğradı. NATO bünyesinde iki sistematik söz konusu idi. Bunların biri "kuvvet hedeflerinin tayini", diğeri ise "enfrastruktur" adı verilen bir kavramdı. *Kuvvet hedefine* göre hangi devletin ne türde gemiye sahip olması gerektiği belirleniyor, askerî yardımlar da buna göre yapılıyordu. Bunlar da "kuvvet hedefi"ni belirlemiş oluyordu. Kara birliklerinin sahip olması gereken tesisler vb. altyapı ve bunların malî tablolarını gösteren sisteme ise "Enfrastruktur" denmekteydi. Sistemin işlemesi; tesisi inşa edecek devletin tesisle

¹¹⁴⁶ Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 256-257.

¹¹⁴⁷ Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 255-256.

ilgili konum, durum vb. bilgilerini ve bu tesisin ne kadarlık kısmını iç kaynaklarıyla yapabileceğini örgüte bildirmesi, örgüt tarafından da bu planın tasdik edilmesi şeklinde oluyordu. Kendi sorumluluğunda olan kısımların NATO tarafından tespit edilmesinden sonra da geri kalan kısımların ikmal edilmesi için maliyetin geri kalanı Enfrastruktur'dan tahsil ediliyordu¹¹⁴⁸. Bu kısımlara “dilim” ismi verilmişti ve bir dilim tamamlanmadan diğer dilimlerin ödeneği ödenmiyordu¹¹⁴⁹. Fakat bunun için NATO üyesi devletlerin önce bir ön teklif hazırlaması gerekiyor, NATO bu teklifi değerlendiriyor ve uygun buluyorsa sıra detaylı planı yapmaya geliyordu. Teknik projenin tamamlanmasının ardından da NATO tasdikine giden dosya, kabul aldığı takdirde uygulanmaya başlanıyordu. Enfrastruktur, çeşitli zamanlarda teftiş etmek amacıyla süreci takip ediyor ve süreç tamamlanınca da sözkonusu devlete teslim gerçekleşiyordu¹¹⁵⁰. Deniz Kuvvetleri Enfrastruktur kapsamında Kuzey Doğu Saha Komutanlığı'nın binasını, yeraltı tesislerini, muhabere ağını ve mendireğini yaptırmıştır¹¹⁵¹.

3.3.2.1. İnşa-Üretim Tesis ve Faaliyetleri

Kuvvet tipi teşkilatlanmaya geçen Türk bahriyesinde, 1950'den itibaren ast komutanlıklar aracılığıyla kuvvet teşkilatında yerini alan gemi vb. yüzer platformlar, 1948'de başlayan Amerikan askerî yardımı esaslarına göre işletilen program dahilinde alınmakta veya hizmet dışına çıkarılmakta idi. Aynı kapsamda tersanelerin de modernleştirilmesi çalışmalarına başlanmış olduğundan 1950'den 1960'ların ilk yarısına kadar Türk tersanelerinde sadece motor, bot vb. küçük gemi/deniz araçları inşa edilmişti. Bu durum, Kıbrıs'ta yaşanan olaylar ve Türklerin uğradığı soykırım neticesinde garantör devlet olarak adaya müdahale etmek ve barışı tesis etmek üzere askerî harekât yapmak maksadıyla ihtiyaç duyulan gemilerin Amerika'dan tedarik edilememesi ve daha önce tedarik edilmişlerin kullanımına kısıtlama getirmeleri sebebiyle 1963'ten itibaren “çıkarma botu” inşa edilmesine kadar devam etmiştir¹¹⁵².

1950 Taşkızak Tersanesi'nde inşa edilmekteyken bir kazada vefat eden Gemi İnşa Mühendisi Yüzbaşı İhsan Tulunay'ın yapımını başlattığı 3.800 tonluk tankere

¹¹⁴⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 276.

¹¹⁴⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 135.

¹¹⁵⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 135.

¹¹⁵¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 135.

¹¹⁵² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 142-144.

Yüzbaşı İhsan Tulunay ismi verilmiş, inşası tamamlanan tanker 22 Aralık 1955'te hizmete girmiştir¹¹⁵³.

Biri Taşkızak tersanesinde inşa edilmiş *Önder* römorkörü¹¹⁵⁴; 1954 yılı içinde donanmanın hizmetine girmiş¹¹⁵⁵, Gölcük tersanesinde 1951 yılında inşasına başlanan *Öncü* römorkörü ancak 1956 yılında tamamlanabilmiş ve aynı yıl donanmanın hizmetine girmiştir¹¹⁵⁶. Aynı tersanede inşa edilen *Pınar II*¹¹⁵⁷ su gemisi ile *Gül* ve *Lâle* isimleri verilen iki makam motoru ise 1959 yılında hizmete girmiştir¹¹⁵⁸. Gemi inşa faaliyetleri bir yana bırakılacak olursa 1950'li yıllarda, Amiral Sadık Altıncan'ın Kuvvet Komutanlığı döneminde (1950-1957), yoğun bir çalışma programı dahilinde denizin kara birlikleri inşası gerçekleştirilmiştir. Deniz Kuvvetleri Komutanı Altıncan'ın prensipleri ve verdiği öncelikler doğrultusunda bir süredir Gölcük'te yapılan çalışmalar dahilinde; modernleştirme faaliyetleri devam eden Gölcük Tersanesi, 6 Ekim 1952'de hizmete açılmıştır. Aynı kapsamda tersane dışı alana; Denizaltı Komutanlığı personeli için kışla, Donanma Komutanlığı için erzak deposu, Askerî Mahkeme, İtfaiye, İşçi/Çırac Okulu; Deniz İstihkâm Birliği için kışla, Gölcük Üs Komutanlığı için karargâh, Ordonat Merkez Komutanlığı için karargâh binalarına ilaveten iki yüz metrelik *Doğu Rıhtımı* yapılmıştır¹¹⁵⁹. Ayrıca kara tesislerinde donanma için ihtiyaç duyulan müstemilat vb çeşitli inşa faaliyetlerinin yapımına devam edilmiştir¹¹⁶⁰.

Tersanede gemi inşa etmek, karargâh binaları veya eğitim tesisleri inşa etmek yanında 1950'den sonraki Deniz Kuvvetleri inşa faaliyetlerinin içinde hastaneler ile orduevi, kamp gibi moral tesisleri de yer almıştır. Bu kapsamda; İstanbul'daki Deniz Hastanesi 1954 yılında 500 yataklı bir hastaneye çevrilmiş, modern tıp aletleriyle donatılmış, ayrı bir poliklinik binası ile konferans ve seminer salonları da ilave edilmiştir. Kısıtlı kapasite ve az sayıda doktorla hizmet vermekteyken yeni bir bina

¹¹⁵³ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 65.

¹¹⁵⁴ Görevinin hedef çekme olduğu belirtilen *Önder* gemisi hakkında kaynaklar arasında çelişki bulunmaktadır. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 142.

¹¹⁵⁵ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 380.

¹¹⁵⁶ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 382.

¹¹⁵⁷ Tarihçe defterinde geminin ismi *Pınar III* olarak geçmektedir. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 143.

¹¹⁵⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 145.

¹¹⁵⁹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 61.

¹¹⁶⁰ 1950'den 1970'e kadar devam eden bu ikincil inşa faaliyetleri için bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 123-142.

inşa edilmek suretiyle 100 yataklı hastane olarak 22 Eylül 1954'te tam kadro doktorlarıyla hizmete açılan Gölcük Deniz Hastanesi, 1960'da 200 yataklı hale getirilmiştir. 1956 yılında yaptırılan 200 yataklı İskenderun Deniz Hastanesi, tam doktor kadrosu ile hizmet veren bir hastane olmuştur. 1966 yılına gelindiğinde bölgenin ihtiyacına binaen ilave bir 30 yataklı hastane de Mersin'de açılmıştır. Komutanlığın el değiştirdiği Çanakkale'de 1953 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan devralınan hastane ve İzmir'deki ihtiyaç ile Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan 1964'te devralınan hastane de 100'er yataklı idi. Karadeniz Ereğli'deki deniz hastanesi ve İstanbul Boğaz Komutanlığı'nın personeli için Anadolukavağı'nda açılan hastane de 30'ar kişilikti. Bunlardan başka Heybeliada'daki Deniz Harp Okulu reviri ile Beylerbeyi'ndeki Astsubay Ortaokulu reviri de 30 yataklı idi, ancak öğrenciler ileri tanı ve tedaviler için İstanbul Deniz Hastanesi'ne sevk edilirdi¹¹⁶¹.

Deniz Kuvvetleri'nde moral tesisi inşası ve ihtiyacı; ilk kez 1943 yılında o zaman tuğbay rütbesinde olan Denizaltı Filo Komutanı Amiral Sadık Altıncan tarafından Gölcük'te inşa edilen "Denizaltı Subay Gazinosu" ile açılışında yaptığı konuşmada belirttiği "orduevi" inşası ihtiyacı idi. Kuvvet Komutanı olan Amiral Altıncan, aynı hassasiyetle personelin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, dinlenmesi ve aynı zamanda sosyalleşmesi için moral tesisi inşa etmeyi bir ihtiyaç olarak gördüğünden Amerikan askerî yardımıyla gelen çok sayıda iş makineleri ve malzemeleri de kullanarak orduevi ve dinlenme tesisleri inşa politikasını hayata geçirdi. 1950 yılından itibaren 1960'ların ortalarına kadar devam eden bu inşa programı ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı için Gölcük, Yalova, İstanbul, İzmir, Karadeniz Ereğli, İskenderun ve Çanakkale'de çok sayıda ordu evi (10), misafirhane (3), lokanta (11) ve dinlenme kampı (6) inşa edildi¹¹⁶².

Bunlardan başka personelin, personel aileleri ve deniz birliklerinin görev yaptığı bölgelerin halkı için moral vermek ve icra edilen törenlerin icrası için Genelkurmay Başkanlığı'nın talimatı ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda da tümen ve üstü seviyedeki birlikler tarafından bando oluşturulmuştur. Bu kapsamda, Ankara'da kuvvet karargahında senfonik bir bando, Donanma Komutanlığı tarafından

¹¹⁶¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 77-79.

¹¹⁶² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 79-80.

Gölcük'te birinci sınıf bir bando, İstanbul, İzmir ve Heybeliada'da ikinci sınıf bando, İskenderun ve Çanakkale'de de üçüncü sınıf bando oluşturulmuştur¹¹⁶³.

3.3.2.2. Gemiler ve Silah Sistemleri

Amerikan askerî yardımı kapsamında alımı planlanmış olan denizaltı onarım maksatlı *Başaran* gemisi, Amerika'dan teslim alınmış ve 15 Kasım 1952'de Türkiye'ye getirilerek donanmanın Denizaltı Filosu kuruluşuna dahil edilmiştir¹¹⁶⁴. *Başaran* gemisi¹¹⁶⁵, Amerikan askerî yardımı ile 1948'de donanmaya katılmış *Onaran*¹¹⁶⁶ ile benzer özelliklere sahipti. Her ikisi de 1944 yılında tank çıkarma gemisi olarak inşa edilmiş, bir süre hücumbot ana gemisi olarak kullanılmış, sonrasında fabrika gemisine (tamir/onarım gemisi) dönüştürülmüştü¹¹⁶⁷.

Türk Deniz Kuvvetleri'nin mayın dökme ihtiyacını karşılamak maksadıyla 1952 yılında ABD'den temin edilen "Meriç sınıfı"¹¹⁶⁸ olarak genel/sınıf ismiyle birlikte TCG *Marmaris*, TCG *Mordoğan* ve TCG *Meriç* ismi verilen mayın dökücü gemileri 28 Aralık 1952'de, TCG *Mersin* ve TCG *Mürefte* daha ileriki bir tarihte Donanma Komutanlığı'na katılarak Mayın Filosu emrinde hizmete başlamışlardır¹¹⁶⁹. Bu gemiler Amerikan donanmasına çıkarma gemisi olarak hizmet etmişler, Türkiye'nin ihtiyacına uygun şekilde mayın dökücü gemi¹¹⁷⁰ olmaları için tadil edilmişlerdi¹¹⁷¹.

Türk donanmasına uzun yıllar hizmet etmiş 1903 yılı Amerikan yapımı *Mecidiye* kruvazörü ve 1911 yılı Fransız yapımı *Hızırreis* gambotu da 1952'de hizmet dışına çıkarılmışlardır¹¹⁷².

¹¹⁶³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 80-81.

¹¹⁶⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 116; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 61.

¹¹⁶⁵ Gemiler 2.125 (dolu olarak 4080) ton, 11,2 mil sürat, 2 tane 40 mm'lik ve 8 tane 20 mm'lik topa sahipti. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 116.

¹¹⁶⁶ Gemiler 2.178 (dolu olarak 4.088) ton deplasmana, 10 mil sürat, 2 tane 40 mm'lik ve 6 tane 20 mm'lik topa sahipti. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 116.

¹¹⁶⁷ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 378.

¹¹⁶⁸ Gemiler 500 ton ağırlığa, 12 mil sürat, 8 tane 4 cm'lik, 6 tane 2 cm'lik topa ve 60 tane mayına sahipti. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 34.

¹¹⁶⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 34, 108; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 115.

¹¹⁷⁰ 1944 yapımı gemiler 1.100 ton ağırlığa, 62 m boya, 10,5 m genişliğe sahipti. Bkz. Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 378.

¹¹⁷¹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 61.

¹¹⁷² İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 62.

Ticarî gemilerden farklı olarak askerî gemilere tanıtıcı işaretler konurdu. 1930’larda gemilerin bacalarına çizgi çekilmekteyken daha sonraları gemilerin bordalarına -baş omuzluklara- gemilere verilen isimlerin baş harfleri yazılmaya başlanmıştı¹¹⁷³. Amerikan gemilerinin bordalarında bir harf ve sayıdan oluşan tanıtıcı işaret kullanılmaktaydı. Bu harf ve sayı geminin tip/sınıfına göre verilir buna da “borda numarası” denirdi. NATO’ya üye olduktan sonra 1952’den itibaren Türk donanmasına mensup gemilerin bordalarına da NATO usullerine ve tahsis edilen sayı gruplarına göre verilmeye başlanmıştır¹¹⁷⁴.

Kuvvet teşkilat değişiklikleri kapsamında, yeni liman ve üsler için ihtiyaç duyulan dört adet liman savunma botu da Amerikan askerî yardımı kapsamında ihtiyaç olarak bildirilmiş ve Haziran 1953’te Deniz Kuvvetleri hizmetine girmişlerdir. Bu gemilere de daha öncekilere verildiği gibi sayı ile isim (*LS-9, LS-10, LS-11, LS-12*) verilmiş, bu isimler gemi sınıfını da gösteren her bir geminin adına işaret eden borda numarası olarak kullanılmaya başlanmıştır¹¹⁷⁵. Amerikan Sahil Güvenlik Komutanlığı tersanesinde yapılan gemiler¹¹⁷⁶, yapıldığı yıl olan 1953’te Türkiye’ye devredilmiştir. Bu gemiler ahşaptan inşa edilmişlerdi ve zamanla bu ahşap kısımların çürümesi sonucu Taşkızak Tersanesi’nde tamamen yenilenerek orijinal bacaları sökülüştü¹¹⁷⁷.

Almanya’nın Kiel Tersanesi’nde inşa edilen 1907 yılı yapımı Peyk-i Şevket torpido kruvazörü; 6 Ağustos 1915’te İngiliz *E-2* denizaltısı tarafından vurularak Silivri açıklarında batırılmış, daha sonra çıkarılarak onarılmış ve 1917’de tekrar hizmete alınmıştır. Cumhuriyet Dönemi’nin ilk gemilerinden biri olan geminin adı 1924’te *Peyk* olarak değiştirilmiş, 1946-54 yılları arasında Hücüm Emniyet Filosu’nun karargâh gemisi olarak kullanılmış ve 1954’te de hizmet dışına çıkarılmıştır¹¹⁷⁸.

Aynı dönemde donanmaya dahil edilen yardımcı sınıf gemiler de vardır. Biri Taşkızak Tersanesi’nde inşa edilen *Önder* römorkörü diğeri askerî yardım ile ABD’den alınan *Söndüren* itfaiye gemisi olmak üzere iki yardımcı sınıf gemi, 1954

¹¹⁷³ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 380.

¹¹⁷⁴ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 378.

¹¹⁷⁵ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 63.

¹¹⁷⁶ Gemiler 25,3 m boya, 4,3 m genişliğe, 20 mil sürata, bir tane 20 mm’lik topa, ayrıca su bombası ve denizaltılara karşı roket atma cihazına sahipti. Bkz.Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 379.

¹¹⁷⁷ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 379.

¹¹⁷⁸ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 380.

yılı içinde Türk donanması hizmetine girmiştir¹¹⁷⁹. Yine aynı yıl Amerika'dan alınan TCG *Cerbe*¹¹⁸⁰ ile TCG *Preveze* denizaltıları, 2'nci Denizaltı Filotillası'nın kuruluşunda yer almıştır¹¹⁸¹. İlk önce *Preveze* gemisi alındı. Amerika'ya giden Türk personel eşliğinde 7 Ağustos 1954'te düzenlenen törenle Türk bayrağı çekilen *Preveze* denizaltısı, iki ay kadar süren eğitimleri müteakip 25 Eylül 1954'te San Diego'dan hareketle 6 Ekim 1954'te Panama Kanalı'nı geçen ilk Türk gemisi olmuştur. 26 Ekim'de Marmara'ya ulaşan denizaltı, 27 Ekim 1954 günü Dolmabahçe önünde düzenlenen törenle donanmaya katılmıştır. İkinci denizaltı için Amerika'ya giden Türk personel tarafından 20 Eylül 1954'de dalış eğitimlerine başlanmıştır. 5 Ekim günü yapılmakta olan atış eğitimleri esnasında top namlusu denize düşen *Cerbe* denizaltısına onarım sonrası 23 Ekim günü törenle Türk bayrağı çekilmiştir. Bir süre daha eğitimlere devam edilerek 24 Kasım 1954 günü San Francisco'dan hareket eden gemi 4 Aralık 1954'te Panama Kanalı'ndan geçmiş, 23 Aralık 1954'te Dolmabahçe önünde düzenlenen törenle donanmaya katılmıştır¹¹⁸². Amerika'dan alınan her iki gemiye 16. yüzyılda Akdeniz'de Türk hakimiyetini tescil eden iki zaferin adı verilmişti¹¹⁸³. Bunlar *Preveze* ve *Cerbe* deniz zaferlerinin adını taşıyan *Preveze* ve *Cerbe* gemileridir¹¹⁸⁴.

Cumhuriyet döneminde satın alınan ilk gemilerden olan İtalyan yapımı *Kocatepe* ve *Adatepe* muhripleri, 1954 yılında donanma kuruluşundan çıkarılarak Eğitim ve Kurslar Komutanlığı emrine verilmiş, bir yıl kadar Heybeliada'da

¹¹⁷⁹ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 380.

¹¹⁸⁰ 23 Aralık 1954'te Türk donanmasına katılan ve "*Cerbe*" ismi verilen "*Hammerhead*" denizaltısı 1943'te Amerikan donanmasına katılmış ve Pasifik Savaşları'nda büyük yararlılıklar göstermiş, savaş sonrası ihtiyat filoya ayrılmıştı. Türkiye'ye devredilmeden önce esaslı bir *overhole* tabi tutulan denizaltının özellikleri ve silahları şunlardır: Su üstünde 1.526 ton, su altında 2.425 ton, uzunluğu 95 metre, genişliği 8,23 metre, derinliği 5,18 metre, su üstünde 20 mil sürat, su altında 10 mil sürat, 2 veya 2,5 pusluk toplar ve 24 torpido kovani. Bkz. Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Cerbe Türk Donanmasına Katılırken", *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayını, 1965), 276-277.

¹¹⁸¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 115; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Cerbe Türk Donanmasına Katılırken", 276.

¹¹⁸² Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 379-380. Ayrıca bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 95-96.

¹¹⁸³ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Cerbe Türk Donanmasına Katılırken", 277.

¹¹⁸⁴ Günümüzde *Preveze* Zaferini hatırasını devam ettiren bir denizaltı ismi devam etmekle birlikte *Cerbe* Zaferi hatırasını devam ettiren gemi bulunmamaktadır. Bu ismin kullanılması ve yaşatılmasına devam edilmesi kültürel devamlılık açısından önemlidir.

öğrencilerin eğitimleri için kullanılmış sonrasında Kasımpaşa'ya kıçtankara bağlanmışlardır¹¹⁸⁵.

Okul gemisi ihtiyacını karşılamak üzere Almanya'dan temin edilen 1955 yapımı 6.042 tonluk yolcu gemisine *Erkin* ismi verilerek 1 Temmuz 1955'te Deniz Kuvvetleri hizmetine alınmıştır¹¹⁸⁶. Aynı yıl Taşkızak tersanesinde inşası tamamlanan, önce Taşkızak daha sonra yapımı sırasında bir kaza sonucu hayatını kaybeden mühendisin adı verilen *Yüzbaşı İhsan Tolunay* akaryakıt tankeri¹¹⁸⁷ de 22 Aralık 1955 günü donanmanın hizmetine girmiştir¹¹⁸⁸.

ABD'den 1952 yılında temin edilen mayın dökücü gemilerin Türk donanması hizmetine girmesiyle eski yapım ve nispeten eski teknolojide kalan ve 1913 yılında Almanya'dan alınan *Nusret* mayın dökme gemisi¹¹⁸⁹ ile 1914 yılı Fransız yapımı *İsareis*, *Kemalreis* ve *Burakreis* gambotları ve 1924 yılı İngiltere yapımı *Akın* römorkörü 1955 yılı içinde hizmet dışına çıkarılmışlardır¹¹⁹⁰. 1946'da İngiltere'den alınan *Bafra*, *Bandırma*, *Bartın* mayın tarama gemileri¹¹⁹¹ ise 1956 yılı içinde hizmet dışı bırakılmışlardır. 1886'da İngiltere'de römorkör olarak inşa edilmiş ve bir süre kullanıldıktan sonra 1912'de Osmanlı Devleti'ne satılmış *İntibah* mayın dökme gemisi de 1956 yılında hizmet dışına çıkarılan gemilerden oldu¹¹⁹².

İngiliz yapımı olup Türk donanmasına 1942 yılında katılan *Sultanhisar* ve *Demirhisar* ile 1946'da katılan *Muavenet* ve *Gayret* muhripleri, İngiltere'den alınan Piyalepaşa sınıfı muhriplerin donanmada hizmete başlamasını müteakip Mart 1960'ta hizmet dışı bırakıldılar¹¹⁹³.

¹¹⁸⁵ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 380.

¹¹⁸⁶ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 65.

¹¹⁸⁷ Geminin özellikleri; tam yüklü 3.500 ton, 79,3 m boy, 12,5 m genişlik, 14 mil sürattir. Bkz. Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 381.

¹¹⁸⁸ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 381.

¹¹⁸⁹ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden *Nusret* mayın dökücü gemi önce 19 Haziran 1957'de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı emriyle müzeye çevrilmek üzere Gölcük rıhtımına kıçtankara bağlanmış, fakat bütçe yetersizliği sebebiyle 22 Mayıs 1958 tarihinde hizmet dışı bırakılmıştır. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 152.

¹¹⁹⁰ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 65-66.

¹¹⁹¹ Aynı grup gemilerden *Bodrum* ismi verilen mayın tarama gemisi, bir görev esnasında, İstanbul Boğazı önlerinde mayın taraması yaparken yaşanan kaza sonucu 1947 yılında batmıştı. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 101.

¹¹⁹² Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 382.

¹¹⁹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 151.

Türk donanmasına uzun yıllar hizmet eden 1903 İngiltere yapımı *Hamidiye* kruvazörü¹¹⁹⁴, Osmanlı son döneminin olduğu gibi Cumhuriyet'in ilk döneminin de şahidi olmuş, çok sayıda öğrenci ve subayın eğitimine hizmet ettiği gibi Türk donanması ile Karadeniz gezisinde Atatürk'e ev sahipliği yapmış ve personelinin bilgi ve tecrübesinden etkilenen Atatürk'ün Türk denizciliği için ufuk veren sözlerine ilham vermiş, Cumhuriyet donanmasında çok değerli hizmetler vermiş, 1947'den itibaren bir süre eğitim gemisi olarak daha sonra karargâh gemisi olarak hizmet etmiş ve 1957'de hizmet dışına ayrılmıştır¹¹⁹⁵.

Donanma Komutanlığı'nda hizmet etmeyi müteakip Eğitim Komutanlığı hizmetinde okul gemisi olarak deniz öğrencilerinin yetişmelerine destek olan 1930 yılı İtalya'da inşa edilen ve 1932'de Türk donanmasına katılan *Tınaztepe* ve *Zafer* muhripleri de 1957 yılı içinde hizmet dışına çıkarılmışlardır¹¹⁹⁶.

Kanada hükümeti; NATO çerçevesinde, 10 tane refakat gemisiyle dört tane arama tarama gemisini NATO üyesi ülkelere vermek istediğini açıklamıştı. Bu maksatla Türkiye, NATO makamlarıyla temasa geçmiş ve gemilerin kendisine verilmesi konusunda karar vericileri ikna etmişti. Gemileri Kanada'dan Türkiye'ye Türk mürettebatı getirecekti. Bu maksatla mürettebat TCG *Akar* gemisiyle Kanada'ya gitti. Gemileri burada tamir ettirdiler, teslim aldılar ve Türkiye'ye getirdiler. 1958 yılında Kanada'dan getirilen 1940 yılı yapımı refakat ve karakol gemilerine¹¹⁹⁷ “B sınıfı” genel ismiyle TCG *Bartın*, TCG *Bandırma*, TCG *Bafra*, TCG *Beykoz*, TCG *Bodrum*, TCG *Biga*, TCG *Bornova*, TCG *Beylerbeyi*, TCG *Bozcaada*, TCG *Büyükdere* isimleri ile 1951 yılı yapımı mayın arama-tarama gemilerine¹¹⁹⁸ “T sınıfı” genel ismi ile TCG *Trabzon*, TCG *Tirebolu*, TCG *Tekirdağ*, TCG *Terme* isimleri verildi. 16 Haziran 1958 günü Gölcük'e ulaşarak Türk donanması hizmetine giren gemilerden refakat gemileri için Harp Filosu emrinde ayrı bir filotilla teşkil edildi. Mayın arama

¹¹⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.

¹¹⁹⁵ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 67.

¹¹⁹⁶ Bazı kaynaklar bu gemilerin 1958 yılında hizmet dışına çıkarıldıklarını belirtir. Bkz. İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 67; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 384.

¹¹⁹⁷ Gemilerin özellikleri ve silahları; 672 ton (tam yüklü 900 ton), 16,5 mil sürat, bir adet 4 cm.lik ve iki adet 2 cm.lik top, dört su bombası topu. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 145. Tarihçe defterinde 2 cm'lik top belirtilmemektedir. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 92.

¹¹⁹⁸ Gemilerin özellikleri ve silahları; 390 ton, 16 mil sürat, bir adet 4 cm.lik top. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 145.

tarama gemileri ise Mayın Filosu'nun 1'inci Arama-Tarama Filotillası'na katıldılar¹¹⁹⁹. Taarruzî mayın dökme özelliğine ve yeteri kadar süratle sahip olmadıklarından taktik harekât kabiliyeti olmayan mayın gemileri Deniz Ana Üs kuruluşuna dahil edilerek Boğazlar, İzmir ve Ereğli'de kullanıldı. Böylelikle yapılan son düzenlemelerle önce iki, ardından üç filotillaya sahip olan Harp Filosu, iki filotillaya sahip olan Denizaltı Filosu ve altı filotillaya sahip olan Hücüm Emniyet Filosu oluştu¹²⁰⁰.

ABD'den alınan¹²⁰¹ ve Amerikan mürettebatı tarafından İzmir'e getirilen; *Mehmetçik* isimli mıknaatî mayın dökücü gemi, 29 Mayıs 1958'de, TCG *Turgutreis* denizaltısı 17 Ekim 1958'de donanmaya katılırken¹²⁰², 1939 yılı İngiltere'de inşa edilen ve 1942'de Türkiye'ye teslim edilen TCG *Muratreis*, TCG *Saldıray* ve TCG *Oruçreis* denizaltıları ile bir diğer İngiliz yapımı olan ve 1942 yılında inşa edilip 1946'da Türkiye'ye teslim edilen TCG *Burakreis* denizaltısı ile 1942'de Taşkızak tersanesinde yapımına başlanan malzeme eksikliği sebebiyle ancak 1946'da donanmanın hizmetine girmiş, TCG *Yıldırar* da 1958 yılı içinde hizmet dışına ayrılmışlardır¹²⁰³.

Amerikan askerî yardımı kapsamında ABD'den temin edilen 12 adet “S” sınıfı arama tarama gemisinden 1958'de ilk gemi TCG *Samsun*, 1959'da ise TCG *Sinop*, TCG *Sürmene* ve TCG *Seddülbahir* gemileri göreve başladılar. Diğerleri (TCG *Silifke*, TCG *Saros*, TCG *Sığacık*, TCG *Sapanca*, TCG *Sarıyer*, TCG *Seymen*, TCG *Selçuk*,

¹¹⁹⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 31, 91-92, 108; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 144; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 384.

¹²⁰⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 31.

¹²⁰¹ Amerikan deniz kuvvetlerinin kullanımı için 1958 yılında yapılan gemi 10 mil sürat yapabilen ve kontrollü mayın dökabilen bir gemiydi. Önce Amerikan donanmasında hizmete girmiş aynı yıl Türk deniz kuvvetlerine verilmiştir. Bkz. LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 108.

¹²⁰² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 144-145; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 67; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 384-385.

¹²⁰³ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 68. *Yıldırar* ve *Muratreis* denizaltıları sadece Yüksel Öcal tarafından belirtilmiştir. Bkz. Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 385.

TCG *Seyhan*) de zaman içinde donanmaya katıldı¹²⁰⁴. Bu gemiler ve T sınıfı gemiler, 1'inci Arama-Tarama Filotillasının kuruluşunu oluşturdu¹²⁰⁵.

Türk Deniz Kuvvetleri'nin kruvazör sahibi olma isteğinin Amerika tarafından karşılanmaması sonrası, 1957 yılında Oramiral Altıncan'ın Kuvvet Komutanlığı döneminde İngiltere'den satın almak üzere görüşmelere başlandı. Ancak maddî imkansızlıklar sebebiyle bir miktar peşinat vererek kalan borç 1968-1973 yılları arasında ödenmek üzere İngiltere donanması hizmetinde kullanılmış olan gemilerden alınmasına karar verildi. "Paşa" sınıfı muhripler olarak isimlendirilen TCG *Alparslan*, TCG *Mareşal Fevzi Çakmak*, TCG *Piyalepaşa* ve TCG *Kılıçalıpaşa* gemileri¹²⁰⁶, Türk heyetinin kontrolünde İngiltere tezgahlarında tamir edilerek 1959 yılında Türk mürettebatı tarafından Türkiye'ye getirilmiştir¹²⁰⁷.

Satın alınan İngiliz muhriplerinin Türk donanmasının işine yarayacak kabiliyette olmadığı kısa zamanda anlaşıldı. İtalyan şirketine onartılması düşünülmüşse de söz konusu şirket, gemiler onarımdan geçse dahi verimli çalışmayacaklarını bildirmişti. Bunun üzerine tekrar Amerikalı yetkililerle görüşüldü ancak Amerikan askerî yardımı kapsamında herhangi bir muhrip verilmesinin planda olmadığı cevabı alındı. NATO ittifakı dahilinde Türkiye'nin kuvvet hedefinde 10 muhrip sahibi olması tespit edilmiş olduğundan elde bulunan İngiliz muhripleri verimli çalışmasa dahi sayı olarak kotayı dolduruyordu. Amerika, bu tarihten itibaren sekiz yıl süreyle Türkiye'ye muhrip vermemişti. Diğer yandan Amerikan gemilerinden Giresun tipi muhripler için yedek parça temin edemeyen Amerikalı makamların koordinesi ve ABD Kongresi'nde alınan kararla 1967 yılında ödünç usulüyle beş muhrip verilmesi kararlaştırılmıştı¹²⁰⁸.

¹²⁰⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 109; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 386-387.

¹²⁰⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 145; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 385-387.

¹²⁰⁶ Gemilerin özellikleri ve silahları: 2.840 ton, 110 m boy, 11 m genişlik, tek bacalı, 36 mil sürat, altı tane 4,7 pusluk (10,8 cm) ana batarya topu, altı tane 40 mm'lik Bofors uçak savar topu, dört torpido kovanı ve su bombası. Bkz. Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 386.

¹²⁰⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 85-87; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 145-146; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 383, 385-386. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 280-286.

¹²⁰⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 86-87.

1959 yılında ayrıca NATO hesabına Almanya’da yaptırılan 4.500 tonluk yüzer havuz, Gölcük’te teslim alınarak Gölcük Tersane Komutanlığı emrine girmiştir. *Pınar II* su gemisi ile *Gül* ve *Lâle* isimli iki makam motoru da Gölcük Tersanesi’nde yapılarak hizmete girmiştir¹²⁰⁹.

ABD’den alınan TCG *Pirireis* ve TCG *Hızırreis* denizaltı gemileri 23 Haziran 1960’ta donanmaya katılmış¹²¹⁰, 1941’de Avustralya’da inşa edilip 1946’da Türkiye getirilen *Antalya* ve *Ayvalık* mayın tarama gemileri 7 Kasım 1960’ta hizmet dışına çıkarılmıştır¹²¹¹.

Hızırreis denizaltı gemisi alındıktan sonraki dokuz yıl boyunca Türk Deniz Kuvvetleri’ne başka bir denizaltı daha verilmemişti. Çünkü bu süre zarfında Amerikan askerî yardımlarının NATO çerçevesinde plana bağlanarak yapılması kararı alınmıştı. Bu kararla birlikte 1960’lı yıllardan itibaren Türkiye’ye Almanya’dan ve İtalya’dan da askerî yardım gelmeye başlamıştı. Bu yardımlar NATO çatısı altında yapılan her ülkenin sahip olması gereken kuvvet büyüklüğü planı doğrultusunda yapılmaya başlamıştı¹²¹².

Türk donanma tarihinin en büyük ve ünlü gemilerinden olan “Şanlı” *Yavuz* gemisi, 25 Ağustos 1951 tarihine kadar faaliyette bulunmuş¹²¹³, uzun bir süre Gölcük’te bir rıhtımda bekletildikten sonra 20 Aralık 1960’ta resmen hizmet dışına çıkarılmıştır¹²¹⁴. Gölcük rıhtımında beklediği süre boyunca sadece Donanma Komutanı’nın forsunu taşıyan *Yavuz* muharebe kruvazörü, 7 Haziran 1973 günü yapılan törenle hizmetten çıkarılmış ve hurda işlemi yapılmak üzere Seymen’deki özel alana çekilmiştir¹²¹⁵.

3.3.3. Tefekkürât Değişiklikleri

1950’ye kadar millî esaslar veya Alman ya da İngiliz ekolünden devam eden uygulamalar olsa da özellikle NATO’ya üyelik süreci esnasında ve üye olunmasından

¹²⁰⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 142-144; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 145; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 387.

¹²¹⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 96; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 69.

¹²¹¹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 69.

¹²¹² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 96-97.

¹²¹³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 149.

¹²¹⁴ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 69.

¹²¹⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 149.

sonra giderek zayıflamış buna mukabil Amerikan etkisi daha da belirginleşmiştir. NATO SOFA sözleşmesi gerekçe gösterilerek 1954'ten itibaren Türkiye'de Amerikan askerî üslerinin açılmasına izin verilmesiyle sistem büyük oranda Amerikan tarzına dönüşmüştür.

Türk Kara ve Hava Kuvvetleri'nde İngiliz etkisi tamamen ortadan kalktığı halde Deniz Kuvvetleri'nde bir süre daha devam etmiştir. 1954'ten sonra İngiliz donanmasından görevlendirilen uzmanlar deniz eğitim kurumlarında ders vermeye devam etmiştir. Hatta İngiltere, Türkiye'ye dört adet muhrip satabilmiş, Akdeniz Filosu gemileri Türk limanlarına liman ziyaretleri gerçekleştirmeye devam etmiştir¹²¹⁶.

3.3.3.1. Personel, Eğitim-Öğretim Sistemi

NATO'ya üyelik silahlı kuvvetlerdeki personelin niteliğinde değişikliklere sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na girmediğinden birçok yeni teknoloji sistem, silah ve platforma yabancı kalan bahriye personeli, savaşta ve sonrasında kademeler halinde edinilen yeni sistem silah ve araçlarla donanmış gemiler ile gerektirdiği eğitime uzak kalan ve alışmakta zorlanan personel kadar buna karşı çıkan personel de vardı. Özellikle daha üst rütbelerdeki kıdemli personel gelişmelere ayak uyduramazken genç rütbelerdeki personelin uyum sağlama kabiliyeti onların öne çıkmasına sebep oldu¹²¹⁷.

Deniz Kuvvetleri komutanlığının en önemli kuvvet çarpanlarından olan insan gücü, NATO ve batı ittifakına üye olunduktan sonraki dönemde de önemini daima korumuştur. İnsan gücünün kuvvet çarpanlarından en önemlisi olan “eğitim” kısmı, NATO eğitimleri sürecinde ferdî eğitim, filo eğitimi ve sevk-idare çalışmaları şeklinde üçe ayrılır. Ferdî eğitim, karargâh görevleri, teknik araç-gereç kullanımı, subay-astsubay eğitimi, sevk-idare eğitimi gibi özelliklere sahip olan eğitimleri vermek için Amerikalı General Eisenhower'ın fikriyle Fransa'nın Paris şehrinde NATO Koleji kurulmuş, bu kolejin haricinde bir de NATO Karargâh Çalışmaları hakkında eğitim veren bir de üç aylık kurs tertip edilmiştir. Kolej faaliyetleri kapsamında teorik eğitimlerle birlikte geziler de düzenlenmiş ve kursiyerlerin başka ülkelerin tesisleri ve

¹²¹⁶ Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 99, 116.

¹²¹⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecindeki Türkiye(1945-1980)*, 5. bs. (İstanbul: Hil Yayın, 2015), 162.

işletim sistemlerini görmeleri sağlanmıştır¹²¹⁸. Kolej daha sonra 1966'da Roma'ya nakledilmiştir.

Türk Deniz Kuvvetleri mensuplarının general-amiral, yarbay ve albay rütbeleriyle katıldığı ve “Görev Baş Eğitimi” adıyla anılan bir eğitim daha mevcuttur. Amerika’da alınan bu eğitim kapsamında Türk subaylar Amerikan bahriyesine ait gemi ve tesisleri yerinde görerek kendilerini ilgilendiren hususlarla ilgili bilgi ve görgülerini Amerika sponsorluğunda geliştirmişlerdir. Örnek olarak Türk Denizaltı Filosu Komutanları, Amerika’ya giderek burada bulunan Denizaltı Üs, Eğitim Merkezleri ve bağılı filotillalarını yerinde görmüşlerdir. Benzer şekilde Deniz Eğitim Komutanı da Amerika’da bulunan bu diğer eğitim merkezilerini tetkik etmiştir¹²¹⁹. Sadece subaylar değil, aynı zamanda astsubaylar da benzer eğitimler görme amacıyla Amerika’ya gitmişlerdir¹²²⁰. Böylelikle yapılacak herhangi bir birleşik harekâtta Türk-Amerikan personelinin birlikte hareket edebilme ve harekât icra edebilme kapasitesi de görülmüştür. Bu kapasiteye etki eden önemli faktör dil meselesidir. Yabancı dil bariyeri aşılabildiğı ölçüde eğitimlerin niteliğı ve millî menfaatlerin kazanımı artmıştır. Zira İkinci Dünya Savaşı’ndan galip olarak çıkan ABD’nin yanında yer almak isteyen pek çok devlet, kendi menfaatleri açısından bu yardımlardan alınabilecek en büyük payı alma yarışına girmişlerdir¹²²¹. Coğrafyalarının NATO için büyük avantaj teşkil edeceğini ifade eden İtalyanlar Akdeniz’in ortasında böyle bir yarımada’ya sahip olmanın çok önemli olduğunu söylerlerken, Yunanlılar da Ege’de bulunan adaların Boğazlardan bile önemli olduğunu ileri sürmekteydiler. Bütün bu coğrafi avantaj üstünlüğü tartışmalarının arasında dil bilmenin ne kadar önemli olduğu da bir kere daha görülmüş oldu¹²²². NATO’nun Güney Avrupa Kuvvetleri’nin komutanı olan Amiral Carrey, o dönem Genelkurmay İkinci Başkanı olan Orgeneral Şahap Gürler’e artık tercümanla iş görme devrinin geride kaldığını dahi belirtmiştir. Bu sebeple Deniz Kuvvetleri personelin dil bilme kabiliyetinin artmasına gittikçe daha da önem vermeye başlamıştır. Bu dil kabiliyeti ile birlikte Akdeniz ve çeşitli

¹²¹⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 132. Büyüktuğrul bu kursların haricinde İngiltere, Amerika ve İtalya’da da eğitim veren kurslar olduğunu belirtir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 132.

¹²¹⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 132-133.

¹²²⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 277.

¹²²¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 277.

¹²²² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 278.

limanlarda ziyaret edilen ülkelerle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış hem harp gemileri hem de okul gemileri kullanılarak Deniz Kuvvetleri'nin modern bir hale getirilmesi için okul, tesis ve lojistik kuruluşlar incelenmiştir¹²²³.

Deniz Harp Okulu'nda da bu kapsam düzenlemeler yapılmış ve 1 Ekim 1953'te sınıf okulları harp okulu eğitim sisteminin dışına çıkarılmıştır. "Layn" adı verilen bu Amerikan sisteminde bütün öğrencilerin tek bir eğitim sistemiğinden geçirilerek mezun olmaları amaçlanmıştır. Bu doğrultuda donanmada görev yaptıkça benimsenen silah, makine ve güverte sınıfları, meslekî eğitim olarak teorik kapsamdan çıkarak pratik talime dönmüştür. 1953-1954 eğitim/öğretim yılından itibaren Deniz Harp Okulu'nda Amerikan Deniz Harp Okulu'nun programı esas alınarak öğretim süresi de dört yıla çıkarılmıştır¹²²⁴.

1953 yılında önemli bir eğitim hamlesi de Deniz Porsun ve Ağ Makine Okulu'nun açılması olmuştur. İzmit'te bulunan Derince Körfezi'ndeki bu okuldan başka İstanbul'un Kasımpaşa semtinde bulunan Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası tamir edilmiş, Heybeliada'daki Rum Yetimhanesi restore edilerek Yüzbaşılığa terfi edenler için Makine Sınıf Okulu ve Tekamül Kursları binası olarak kullanılmaya başlanmıştır¹²²⁵.

1950'li yıllarda eğitim adına yapılan bir önemli değişiklik de okula ilk defa bayan öğrenci kabul edilmesidir. 1953-54 eğitim-öğretim döneminde okula başlayan bayan subay adayları ilk defa 1957 yılında mezun olarak Deniz Harp Okulu'nun ilk kadın mezunları olmuşlardır¹²²⁶.

Amerikan yardım misyonunda görevli uzmanların tavsiyeleri ve yardımın devam etmesi için öne sürdükleri şartlar kapsamında eğitim sistemi Amerikan sisteminin etkisine girmiş, mümkün olduğunca benzer şekle çevrilmiştir. Amerikalı uzmanların eğitimi şekillendirmekte ve okullarda ders vermeye de başladıkları süreçte İngiliz uzmanlar da 1959'a kadar bir süre daha deniz okullarında eğitmen olarak görev yapmaya devam etmiştir¹²²⁷.

¹²²³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 278.

¹²²⁴ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 63.

¹²²⁵ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 64.

¹²²⁶ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 66.

¹²²⁷ Hamza Bilgi, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 257-258.

3.3.3.2. Birlik Eğitimi/Tatbikat/Manevralar

3.3.3.2.1. Milli Tatbikat

Türk Deniz Kuvvetleri unsurları; NATO'ya üye olunmasıyla birlikte hem Amerikan filolarıyla ikili hem de diğer üye ülkelerin de katıldığı birleşik tatbikatlara iştirak etmeye başlamıştır. Hatta bu tatbikatlar millî olanlardan sayıca fazla olmuş, millî tatbikatlar da NATO usullerine uyum sağlamak kapsamında icra edilmeye başlanmıştır.

NATO talimnameleri eğitimin esas unsuru olduğu için süratle Tükçe'ye tercüme edilmiş, bundan sonra “kırmızı kaplı” olarak bilinen milli talimnameler hiç kullanılmamıştır¹²²⁸.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, *Demirhisar* muhribiyle İstanbul'dan Yassıda ve Gölcük'e 25 Ağustos 1952'de giderek Deniz Eğitim Komutanlığı tesislerinde incelemelerde bulunmuş, bir gün sonra İstanbul'a geri dönmüştür¹²²⁹.

Gemilerdeki personelin her zaman seyre çıkması veya eğitimlerinin tamamını çıkılan seyirlerde yapabilmesi mümkün olmadığından, tüm personelin birbiriyle iştirakli işler dahilinde görev eğitimlerinin karşılanabilmesi için karada bir eğitim merkezi kurulması ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu ihtiyaç, 1953 yılında, Gölcük'te “Yıldızlar Suüstü Eğitim Merkezi Komutanlığı” kurulması ile giderilmiştir. Donanma Komutanlığının ast birliği olarak teşkilatlandırılan bu komutanlığın temel görevi; gemi personeli görevlerine göre timler halinde eğitmek, gemilerin uzun süreli bakım onarım veya başka sebeplerle seyirden, doğal olarak eğitimden yoksun kaldıkları durumlarda tüm gemi personeline tazeleme/intibak eğitimlerini yaptırmak ve her bir görev için ihtiyaç duyulan kurslar kapsamında düzenlenen kuvvet iç kurslar planında listeli kursları açmak olmuştur¹²³⁰. Denizaltı gemilerinin suüstü gemilerinden farklı özelliklere sahip olması sebebiyle Yıldızlar Suüstü Eğitim Merkezi Komutanlığı'nda verilen eğitimler yeterli olmayınca, yine Gölcük'te 1956 yılı içinde başka bir eğitim tesisi, Denizaltı Eğitim Merkezi açılmıştır¹²³¹.

¹²²⁸ Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 378.

¹²²⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 125; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 61.

¹²³⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 318-319.

¹²³¹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 66.

Eğitimlerin yanı sıra yapılan tatbikatlar da Türk Deniz Kuvvetleri'nin harbe hazırlık seviyesini arttırmıştır. 1957'de Millî Savunma Bakanı başkanlığında Karadeniz'de icra edilen tatbikatı 30 civarında vekil takip etmiştir. 21 Mayıs günü Beykoz'dan hareket ederek Karadeniz'e açılmak suretiyle başlayan tatbikat kapsamında Rize'ye kadar giden donanma, dönüşte limanlara da uğramak suretiyle 6 Haziran tarihinde dönüşünü tamamlamıştır¹²³².

Askerî talimler kapsamında yapılan manevralar için ittifak talimnameleri yazılmış ve Türkçe'ye çevrilmiştir. Böylelikle hem müşterek hem de birleşik harekât kapsamında başarılı sonuçlar elde edilmiştir¹²³³.

4.3.3.2.2. NATO Tatbikat ve Manevraları

Türk Deniz Kuvvetleri yapmış olduğu millî tatbikatların yanı sıra NATO ile birleşik tatbikat ve manevralar da icra etmiştir. Fakat bu manevraların Batı Akdeniz ve Atlantik yapılanlarına dahil olmamıştır. Bunun istisnası İtalya sularında icra edilen müşterek mayın arama eğitimi ve müştereken icra edilen Türk-İtalyan birleşik tatbikatıdır. İki adet denizaltı ile bu tatbikata katılan Türkiye, taarruz ve savunma faaliyetlerini denizaltı harekâtı ile icra etmiştir¹²³⁴.

Türkiye katılmış olduğu donanma manevralarını çoğunlukla Orta Akdeniz, Doğu Akdeniz ve Ege'de icra etmiştir. Yılda üç veya dört kere bu faaliyetlere katılan donanmanın hedefleri şöyle maddelenmiştir¹²³⁵:

- * Deniz üslerinin ihtiyaç duyduğu ulaştırma faaliyetleri için güvenliğin ve fikir birliğinin tesis edilmesi
- * Konvoy olarak hareket eden suüstü, denizaltı ve hava emniyetinin sağlanması
- * Amfibi harekâta ve kıyı savunma harekâtına hazırlanılması
- * Başkanlara karşı emniyetin tesis edilmesi
- * Nükleer harbe hazırlık

¹²³² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 127; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 383.

¹²³³ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 381.

¹²³⁴ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 384.

¹²³⁵ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 384-385.

- * Süratli bir muharebe anlayışı kazanılması
- * Denizaltı avcılığının geliştirilmesi
- * Mayın arama-tarama kapasitesinin arttırılması
- * Seyir esnasında ve limanlarda konvoy ve ticaret gemileri için harekât tanzim eğitimi (Shipping control)

NATO kapsamında verilen eğitimlerin önemli bir özelliği de üye devletlerin tamamının askerî harekât bakımından aynı doktrinle hareket etmesiydi. Bunun için ortak dil olan İngilizce bilmek, ortak bir muhabere sistemine sahip olmak ve aynı doktrin ile harekât icra etmek gerekiyordu. Bir birleşik harekâtı, aynı ülkenin donanmasıymış gibi başarıyla sevk-idare etme anlayışı çok önemli olduğundan ATP (Allied Tactical Publications) ve ACP¹²³⁶ gibi isimlerle çeşitli talimnameler yayınlanmıştı¹²³⁷.

NATO dokümanları arasında bulunan “NATO Yıllık Eğitim Programı”, üye devletlerin ne zaman ve yılda kaç kere programlara dahil olacağını belirtiyordu. Buna göre karargâh çalışma tatbikatı veya manevralara katılma durumları, tahsis edeceği gemilerin nitelik ve nicelikleri, çalışmaların sevk-idaresinin nasıl ve kimler tarafından yapılacağı da belirlenmiş oluyordu¹²³⁸.

Tatbikatlarda yapılan manevralar bütün NATO üyelerinin katılımıyla yapılabildiği gibi en az iki NATO bağlısı donanmanın iştirakiyle de manevraya özel bir isim verilerek icra edilebiliyordu. NATO’nun bu kapsamda Akdeniz’de yaptığı ilk tatbikatın adı “Grand Shilem”dir. Daha çok amfibi harekât ve konvoy himayesi üzerine icra edilen ve muhrip, hücumbot, denizaltı ve hava gücünün kullanılarak icra edildiği bu tatbikatlardan önce bir plan semineri icra edilir, ardından manevra tatbik edilir ve faaliyetin sonunda sözlü ve yazılı analiz yapılırdı. Nükleer harple ilgili yapılan tatbikat ise bu faaliyetin dışında müstakil bir icraya tabiydi¹²³⁹. Bu kapsamda “atom saldırısı” söz konusu olursa nasıl bir savunma anlayışı geliştirilmesi gerektiği de faaliyetlerin

¹²³⁶ Muhtemelen bu ifadenin açılımı “Allied Communication Publications” idi. Diğer bir ihtimalle Büyüktuğrul’un İngilizce “j” harfini “c” şeklinde telaffuz etmesinden kaynaklanan bir ortografik imla olması da ihtimal dahilindedir. Eğer böyleyse “ACP” değil, “Allied Joint Publications” anlamına gelen “AJP” olması da söz konusu olabilir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 133.

¹²³⁷ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 133.

¹²³⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 133.

¹²³⁹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 133.

içeriği arasındaydı. Bu amacı taşıyan toplantılar “savunma planlarının tatbiki” amacıyla yılda bir defa yapılıyordu¹²⁴⁰. Ayrıca yine yılda bir defa NATO üyesi ülkelerin Genelkurmay Başkanları toplanmakta ve NATO savunması ile ilgili temel meseleleri ilgilendiren bir harp oyunu oynarlardı. Böylelikle muhtemel harekât planlarının gelişmesi gereken yönleri ortaya konulmaya çalışılırdı¹²⁴¹.

Yapılan eğitim ve talimlerin bir kısmı da Türk denizlerinde icra edilmiştir. Örneğin Türk donanması ve Amerikan 6’ncı Filosu’nun gemilerinden bazıları Ege’de 6 Ağustos 1952’de başlayan bir tatbikat icra etmiştir. Bu tatbikat esnasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, onur konuğu olarak Amerikan filosu gemilerinde misafir edilmiş, 7 Ağustos 1952 günü TCG *Giresun* tarafından alınarak İstanbul’a getirilmiştir¹²⁴².

NATO kapsamında Ege Denizi’nde Amerikan-Türk-Yunan deniz birliklerinin katıldığı ilk müşterek deniz tatbikatı ise “Friendship One” ismiyle icra edilmiştir. Öncelikle iki taraftan altışar muhrip 17 Ağustos 1952’de İzmir’de toplandı. Türk donanmasından *Gayret*, *Muavenet*, *Gelibolu*, *Gaziantep*, *Sultanhisar* ve *Demirhisar* muhripleri katıldı. Ege Denizi’nde yapılan eğitimler sonunda tatbikatın bitimini müteakip tüm gemiler tarafından Pire’ye liman ziyareti gerçekleştirildi¹²⁴³.

Aynı tarihlerde Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Sadık Altıncan, Atina’da Yunan kralı tarafından kabul edildi. 23 Ağustos 1952’de gerçekleşen bu resmî ziyaret¹²⁴⁴, NATO’ya birlikte üye olan iki ülkenin aynı ittifak örgütü içerisinde uyumlu çalıştıklarını göstermektedir. Bu kapsamda ilk olarak yapılan Türk-Yunan müşterek deniz tatbikatı ise 2 Haziran 1952’de Kuzey Ege Denizi’nde icra edilmiştir¹²⁴⁵. Yunan kralı da kendi savaş gemileriyle 6 Haziran 1952’de İstanbul’a bir resmî ziyaret yapmış, Türk donanması tarafından karşılanmıştı. Yunan kralı, Türkiye ziyaretinde cumhurbaşkanı ile birlikte 15 Haziran 1952 günü *Savarona* yatıyla

¹²⁴⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 133.

¹²⁴¹ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 133.

¹²⁴² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 384; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 125.

¹²⁴³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 134; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 60.

¹²⁴⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 134; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 60.

¹²⁴⁵ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 60.

Marmara’da bir geçit yapmıřtı¹²⁴⁶. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, iade-i ziyaret için *Savarona* yatı ile 25 Kasım 1952’de ileri hareketle Yunanistan’a gitmiş, dönüşte Selanik zerinden İstanbul’a gelmiřtir¹²⁴⁷.

NATO-Türkiye askerî münasebetleri kapsamında yapılan bir ziyarette de NATO Deniz Kuvvetleri Komutanı, Oramiral McCormic 2 Ekim 1952’de Türkiye’ye gelmiştir. Ondan kısa bir süre sonra 13 Ekim 1952’de Amerikan Donanma Bakanı Kimbair Türkiye’yi ziyaret etmiřtir¹²⁴⁸. Bu ziyaretlerin gerçekleştiği Ekim 1952 ayı içinde Orta Akdeniz’de icra edilen bir NATO deniz tatbikatına, 2’nci Muhrip Filotillası Komodoru komutasında dört muhrip, beş denizaltı ve *Akar* gemisi ile Türk donanması da katılmıřtır¹²⁴⁹.

NATO’ya ye olunduktan sonra NATO deniz taktiklerine adapte olan Türk Deniz Kuvvetleri, Akdeniz’in tamamında icra edilen NATO tatbikatlarına da katılmaya başlamıştır. Bu kapsamda; Orta Akdeniz bölgesinde Türk, İngiliz, Amerikan, Yunan ve İtalyan deniz Kuvvetleri unsurlarının katılımı ile Kasım 1952’de icra edilen “Long Step” isimli NATO Deniz Tatbikatı’na¹²⁵⁰ Türk donanmasından dört muhrip ve iki denizaltı ile konvoy gemisi olarak TCG *Akar* iştirak etmiřtir¹²⁵¹. Tatbikat için tüm gemiler İtalya’nın Bari Limanı’nda toplanmıştır. Tatbikat için Bari Limanı’ndan kalkan gemiler Ege Denizi’ne kadar eğitimler yaparak gelmiş ve tatbikat İzmir Limanı’nda sonlandırılmıştır. Tatbikat sonunda eğitimlerin sonuçları hakkında kritiklerin yapıldığı toplantı da 3 Kasım 1952 günü İzmir’de yapılmıřtır¹²⁵².

1-3 Nisan 1953 tarihlerinde icra edilen “Blue Sea” isimli NATO tatbikatından dönmekte olan TCG *Dumlupınar* denizaltı gemisi, 4 Eylül 1953 gecesı saat 02:15’te Çanakale Boğazı’nın Nara Burnu güneyinde bir mevkiye bir İsveç bandıralı kuru yük gemisi olan Nabolant isimli şileple çarpışmıştır. Kazada TCG *Dumlupınar*, sancak baş omuzluk civarından hasar almış ve denizaltı güvertesinde iğnenme meydana

¹²⁴⁶ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 60; Afif Byktğrl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 125.

¹²⁴⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 383.

¹²⁴⁸ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 61.

¹²⁴⁹ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 61.

¹²⁵⁰ Tatbikat hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *NATO Teşkilatı ve İdare Eden Büyük Kumandanların Memleketimizi Ziyareti* (İstanbul: Deniz Basımevi, 1953), 89-100.

¹²⁵¹ Afif Byktğrl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 134; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 63.

¹²⁵² Afif Byktğrl, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 134.

gelmiştir. Çarpışma esnasında köprüüstünde bulunan gemi komutanı ve beş kişi kurtulmuş; yedisi subay, 35'i astsubay ve 39'u er olmak üzere toplam 81 kişi şehit olmuştur¹²⁵³.

Türk ve İngiliz filotillaları tarafından 3 Ağustos 1953 tarihinde bir müşterek eğitim-tatbikat yapılmış, tatbikat sonu kritiğinde Dz.Kur.Alb. Bahrettin Geyer tarafından yazılan harekât emrinin uygulamasındaki kolaylık sebebiyle Türk albay, İngiliz Harekât Başkanı/Amiri tarafından takdir edilmiştir¹²⁵⁴.

Türk ve İtalyan gemilerinin katılımıyla Ekim 1953'te İtalya güneyinde yer alan Toronto Körfezi'nde icra edilen tatbikata iki Türk denizaltı gemisi iştirak etmiştir¹²⁵⁵. Komodor Alb. Mazlum Özar komutasındaki TCG *Gür* ve TCG *Dumlupınar* denizaltı gemileri ile İtalyan muhriplerinin müştereken yaptığı tatbikatta denizaltı hücumu ve bu hücumu karşı korunma eğitimleri yaptılar. Bu tatbikat, Türkiye ve İtalya arasında Deniz Kuvvetleri arasında yapılan ilk müşterek tatbikat olmuştur¹²⁵⁶.

3.3.3.3. Plan-Prensippler

Türkiye'nin NATO'ya girişinin Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na yansımalarına bakıldığında bu dönüşümlerin en dikkat çeken kalemlerinden biri de plan-prensippler bağlamında yapılan değişiklik ve dönüşümlerdir. Bu doğrultuda yeni tip gemilerin ve tesis anlayışının ihtiyaçlarına göre düzenlenen NATO talimnameleri yeni talimnamelerin yerini almış, taktik meselelerde yeni düzenlemeler getirilmiştir¹²⁵⁷. Bu doğrultuda Tip (gemi sınıflarına göre eğitim) ve Task (gemilere verilen görevlere göre eğitim) eğitimleri icra edilmeye başlanmıştır. Bu yaklaşıma göre müttefik devlet donanmalarının birlikte çalışmaları sağlanmıştır. Örneğin Türk denizaltıları ile İtalyan muhriplerinin yaptıkları birleşik eğitim gibi faaliyetlerin sonucundaki mülahazalar da oldukça faydalı olmuş, personelin bilgi-görgüsü artmıştır. Muhrip, denizaltı ve hücumbot gibi gemilerin taarruzları, mıknatıslı mayın arama-tarama faaliyetleri, liman savunması ve denizaltı savunma harbi gibi taktik konularda

¹²⁵³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 127; Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, 378-379; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 63.

¹²⁵⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 134-135.

¹²⁵⁵ İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, 63; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 135.

¹²⁵⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, 135.

¹²⁵⁷ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 279.

pratiklik kazanılmıştır¹²⁵⁸. Taktik yeniliklere hızlıca intibak eden Türk Deniz Kuvvetleri personeli gerek karargâh çalışmaları gerekse manevralarda pek çok takdir kazanmıştır¹²⁵⁹.

Büyüktuğrul, NATO kapsamında yapılan çalışmalar dışında Türk Deniz Kuvvetleri millî sevk-idare kabiliyetini de muhafaza ettiğini belirtir. Bu kapsamda 1960’a kadar Deniz Kuvvetleri bünyesinde oynanan harp oyunlarında Deniz Kuvvetleri komutanının stratejik, Donanma Komutanı’nın ise taktik komuta görevlerini icra ettiğini ifade eder. Burada taktik komuta ifadesi, bugünkü anlamda hem taktik hem de operatif seviye olarak düşünülmelidir. Büyüktuğrul’un yaptığı tespitler oldukça ilginç ve önemlidir. Karakol görevi icra etmek dışında gemi ve filotillalar tarafından müstakil harekât icra edilmesinin o zamanlar düşünülmediğini belirten Büyüktuğrul, 1960’lardan sonra cephe fikrinin galip geldiğini, Anadolu’yu kuşatan denizlerin emir-komuta sorumluluğunun emrinde Bölge Komutanlıkları da bulunan Kuzey Deniz Saha Komutanlığı ve Güney Deniz Saha Komutanlığı’na devredildiğini beyan eder¹²⁶⁰. Bu anlayışın oturması Türk Deniz Kuvvetleri’ni Marmara Denizi’ne hapsolmuş bir iç deniz donanması olmaktan kurtaracak ve “açık deniz donanması”na dönüştürecektir. Bu kapsamda Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de üsler inşa edilmiştir¹²⁶¹. Nitekim bu faaliyetlerin büyük faydalar sağladığı da Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın arşivinde bulunan tarihçe defterlerine dahi yansımaktadır¹²⁶². Bu durum donanmanın özgüveninin arttığını göstermektedir. Zira daha önceki baskınların hemen hepsinin Rusya tarafından geldiği malumdur.

Türk Deniz Kuvvetleri’ne biçilen rolün diğer kuvvetler yanında çok sınırlılığı tutulduğunun kayda geçtiği İngiliz askerî istihbarat raporları; bu görevin boğaz savunması kapsamında 1.Ordu K.lığını desteklemek ve Zonguldak ile İzmir arasında gerçekleşmesi muhtemel olumsuz durumlarda donanma desteği sağlamak olduğunu belirtir. Bu görev kapsamında donanmanın Karadeniz’de Sovyet donanmasının ikmal hatlarına denizaltılarla taarruz, mayın gemileri ile boğazlarda mayınlama yapması beklenmektedir. Ayrıca önemli liman çıkışlarında karakol gemileri ve liman savunma

¹²⁵⁸ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 279.

¹²⁵⁹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 280.

¹²⁶⁰ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 278.

¹²⁶¹ LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 278.

¹²⁶² LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3, 279.

botları ile karakol yapılması ve muhriplerle refakat görevleri de donanmaya verilecek muhtemel diğer görevler arasında yer almaktadır¹²⁶³. Görüleceği üzere Türk donanmasının görevi -kendine biçilen rol kapsamında- tamamen Sovyet tehdidini engelleme odaklı olup askerî yardım vb. ile hibe edilen, ödünç verilen veya satılan gemiler de yukarıda sayılı maksatları yerine getirecek gemi tiplerinde olmuştur. Donanmanın bir diğer görevi de lüzumu halinde Kara Kuvvetlerini desteklemektir.

Donanma sadece savaşta başarı kazanmak için gerekli değildir. Harp tarihi kaynakları idame ettirilemediği için yenilgiye dönüşen savaş örnekleriyle doludur. Barışta olduğu kadar savaşta da ihtiyaçların temin edilmesi için deniz yoluyla yapılan ticaret yüzlerce yıldır önemini sürdürmüştür. Bu gerçeği en özlü şekilde Amiral Sir Cyprian Bridge, “Deniz harbinin amacı deniz kontrolünü elde etmek, yani deniz intikal hatlarını kontrol altında tutmaktır.” şeklinde ifade etmiştir¹²⁶⁴. Savaşın doğası gereği düşman mevzilerini ele geçirmek veya etkisiz hale getirmek için kara ve hava gücü etkin olarak kullanılmaktadır. Ancak deniz gücü savaşıarak düşman gemilerini batırmak için kullanıldığı gibi savaşın devamı için gereken askerî ve diğer malzemelerin ticaretinin devamını sağlamak üzere deniz ikmal yollarını korumak maksadıyla da kullanılmış ve kullanılmaktadır. Bu sebeple kara ve hava savaşları tüketim ağırlıklı olurken deniz savaşları üretim ağırlıklı olmuştur¹²⁶⁵.

Deniz kontrolünü elde etmek barış zamanında planlanması ve ulaşılmasına gayret edilmesi gereken bir hedeftir. Bu hedef intikal hatlarının kullanımını kontrol etmek anlamına geldiği gibi söz konusu alana düşmanın erişimini engellemek anlamına da gelmektedir. Denizde yollar karadaki gibi olmadığından birbiri ile aynı yönde birden fazla hat olabileceği gibi deniz coğrafyası aynı merkezlere farklı yollar kullanılarak gidilebilecek kadar geniş bir harekât alanı da sunmaktadır. Mahan, deniz kontrolü için düşmana çok büyük zarar verileceği bir saldırı gerçekleştirilmesi, kıyı savunması için taarruzî harekât yapılması ve tüm bunlar için kuvvet teşekkülünün önemini vurgulamaktadır. Bu kapsamda zaferi elde eden sayıca üstün olmak veya belli alanlarda daha üstün savaşma yeteneğine sahip olmak zorunda değildir. Corbett ise donanmanın ana hedefinin “düşmanı bulmak ve yok etmek” olduğu şeklindeki

¹²⁶³ Hamza Bilgü, *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)*, 257.

¹²⁶⁴ Ian Spiller, *Deniz Harbini Anlamak*, 82.

¹²⁶⁵ Afif Büyüktuğrul, “Türk Donanmasının Vatana Yaptığı Hizmetler”, *Poyrazın Getirdikleri*, der. Cem Gürdeniz (Ankara: Dz.K.K.İği, 2004), 101-102.

kurallara karşı çıkmış, aksine donanmanın temel maksadının deniz intikal hatlarının emniyetini sağlamak ve düşman filosunun bu hatları taciz etmesi veya saldırmasını engelleyecek tedbirleri almak olduğunu ifade etmiştir¹²⁶⁶.

Biri İngiliz biri Amerikalı olan iki büyük deniz stratejisinin görüşleri kendi ülke politikaları ve donanmalarının karakteristiğini yansıtmaktadır. İkisi arasındaki fark, Türkiye'nin NATO'ya üyeliği sırası ve sonrasında Türk Deniz Kuvvetleri'ne verilecek görev ve gelişim alanı sınırlarını da tespit etmiştir. İngiltere, NATO kapsamında deniz kontrolünün sorumluluğunu kendisi almış ve diğer ülkelerin onun komutasında olmasını uygun görmüştür. Bu kapsamda Türkiye'ye verilen görev, İngiliz politikalarının NATO şeklinde tezahürüyle ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Amerikan yardımlarıyla desteklenmesine karar verilen Türkiye'nin deniz gücü, Amerikan politikasının Türkiye'ye biçtiği role uygun olarak şekillenmiş ve Türkiye'yi bir kara gücü ve kara ordusu olarak gören planlarda deniz gücüne sınırlı sorumluluk ve gelişim alanı tanınmıştır. Her iki tarafın planı zaman zaman çatışarak zaman zaman uyumlanarak Türk Deniz Kuvvetleri teşkilatını, kullanılma amacı ve alanlarını belirlemiştir. Ülke yönetiminde söz sahibi olanların Sovyet tehlikesi tedirginliği ile deniz kuvveti bürokrasisindekilerin kara kuvveti karşısında söz hakkını ancak Amerikan yardımıyla elde etmiş olmaları durumu sebebiyle dışa bağımlı sivil ve askerî politikanın hatırı sayılır derecede uzun bir süre devam etmiştir. Bu durum millî politika ve onun dikte ettiği ihtiyaçlar doğrultusunda kuvvet teşekkülünü mümkün kılmamıştır. Bununla birlikte kendinden daha güçlü bir düşmana karşı ortak savunma amacıyla kurulmuş bir ittifakta yer almak ülkenin ve silahlı kuvvetlerin idarecilerinde geçici bir güvende olma hissi oluşturduğu söylenebilir. Bu güvende olma hissinin, beklenen tehdit yerine başka yerden gelebilecek muhtemel tehditlere yönelik planlama veya hazırlık yapma ihtiyacını engellediği düşünülmektedir. Nitekim, Kıbrıs'ta yaşanan olaylarda Türkiye'nin içine düştüğü durum da bunu doğrular niteliktedir.

¹²⁶⁶ Ian Spiller, *Deniz Harbini Anlamak*, 83-85.

SONUÇ

Küresel ölçekte en ekonomik ve yaygın ticaret, deniz yollarıyla yapılagelmektedir. Pek çok ticarî emtia gibi savunma malzemelerinin nakliyesi de deniz yoluyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla ticaret ürünlerinin istenilen zaman ve yerde teslim edilebilmesi, bu maksatla deniz yollarının açık ve emniyetli olmasını gerektirdiğinden deniz ticaret yollarını koruyan bir deniz kuvvetine daima ihtiyaç duyulmuştur. Devletlerin münferiden yaptığı bu faaliyetlerin müşterek menfaatler söz konusu olduğunda antik çağdaki Attiko Delos Deniz Birliği örneğinde olduğu gibi deniz ticareti yollarını korumak için ortaklıklar yoluyla yapıldığı da olmuştur. Denizin ekonomik maksatlarla kullanılabilmesi, güçlü bir deniz kuvvetinin oluşturulmasına bağlı olduğu gibi bu maksatla yapılan ittifaklar da daima önemini korumuştur.

Deniz gücünün kullanılmasını etkileyen siyaset, jeopolitik ve stratejiler prensipte hemen hemen hiç değişmemişken değişen unsurlar teknik, malzeme, teşkilatlar ve ortaklıklar olmuştur. Tüm bu unsurları değiştiren ve dönüştüren, strateji ve siyaseti belirleyen en önemli etken ise “insan”dır. Bu sebeple “denizcileşmiş milletler” deniz kültüründe geleceği inşa etme bakımından daima diğer toplumların önünde olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun en güçlü olduğu dönemde tecrübeli denizcilere ve idarecilere sahip donanmanın döneminin en büyük deniz gücü olduğu halde denizcileşme gerçekleşemediği ve alandaki gelişmeler takip edilmediğinden gücün devam ettirilemediği görülmektedir. Bu tecrübe ve perspektiften bakıldığında Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte denizcilik alanında stratejik adımlar (Bahriye Vekâleti, Kabotaj Kanunu, Montrö Boğazlar Sözleşmesi vb.) atıldığı görülür. Atatürk’ün 1924’te *Hamidiye* zırhlısı ile yaptığı Karadeniz gezisinde geminin şeref defterine yazdığı tarihî not, Türk askerî denizciliği için bir yol haritası olmuş, 1937 yılı Meclis açılış konuşmasında denizciliği; başarılması gereken millî bir ülkü olarak hedef göstermesi de hem askerî hem de ticarî denizciliği kapsayan bir denizcilik stratejisidir. Ancak ülkede imkanların kısıtlılığı ve o dönem anlayışı çerçevesinde kara gücüne öncelik verilmiş olması denizcilikle ilgili gelişmelerin hızını azaltmaya zorlamıştır. Bir taraftan eldeki imkanlarla mevcut diğer gemiler tamir edilirken diğer taraftan *Yavuz* zırhlısının tamiri için yabancı ülke şirketleri ile anlaşmalar yapılarak hem tamirin yapılması hem de tamir tesislerinin modernleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Devletin malî imkanları arttıkça yurtdışından gemi alımları yapılarak deniz kuvveti güçlendirilmeye

çalışılmıştır. Aynı zamanda yabancı uzmanlar ile eğitim sistemi modernleştirilirken bir taraftan da gemilerdeki personelin görevleri kapsamında eğitilmeleri sağlanmış; harbe hazırlık eğitimleri kapsamında ise gemilerin tek gemi eğitimi, gemi tip eğitimleri, taktik ve filo eğitimlerinin esasları oluşturularak eğitim seyirleri, tatbikatlar ve harp oyunları yapılmıştır. Bu pratik eğitimlerin yanı sıra teorik taraf da ihmal edilmemiş; temel deniz harp neveleri ile taktiklerinin yazılı hale getirilmesi için gayret sarfedilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında deniz gücünün aktif olarak kullanılmadığı, ancak savaşa hazırlık maksadıyla modernleştirilmesine çalışıldığı görülmektedir. Bu dönemin savaştan önceki modernleştirmelerden farkı, Türkiye'nin kendi ihtiyaçları doğrultusunda olamayışıdır. Savaşın zorunlulukları ve ekonomik zorluklar ile savaştan önce İngiltere ve Fransa, müteakiben Amerika ile yapılan ittifak anlaşmalarından doğan sorumlulukların dayatmaları arasında bir süreç yaşanmıştır. Savaşa kadar Alman uzmanlar desteğinde devam eden modernleştirme gayretleri, savaştan kısa bir süre önce İngilizler tarafından devralınmış ve savaş süresince İngiliz uzmanlar koordinesinde yürütülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan alınan dersler ile 1945 yılından itibaren Türk bahriyesinin teşkilatlanmasında yapılan kısmî değişiklikleri, eğitim alanındaki takip etmiştir. Savaştan ciddi bir ekonomik hasarla çıkan İngiltere, Türkiye'yi daha fazla destekleyemeyeceğini bildirmiş ve savaştan süper güç olarak çıkan ABD'nin Türkiye'yi desteklemesini talep etmiştir. Savaştan bir diğer küresel güç olarak çıkan SSCB'nin Türkiye'ye giderek büyüyen bir tehdit oluşturması, Türkiye'nin ABD'yle yakınlaşma sürecini hızlandırmış ve Türkiye'yi Batı ittifakına katılmaya sevk etmiştir.

Sovyet tehdidi karşısında silahlı kuvvetlerin güçlendirilmesi maksadıyla talep edilen ABD yardımı, Türk Deniz Kuvvetleri'nde öncelikle teşkilat ve teçhizatın sonrasında ise onlara bağlı olarak doğrudan veya dolaylı olarak değişen tefekküratın (doktrin, eğitim vb.) ABD politikaları ve sistemi doğrultusunda belirlenmesi ve şekillendirilmesi sonuçlarına yol açmıştır. Öyle ki; Amerikalı askerî yetkililerin Truman Doktrini kapsamında 1947 yılı Haziran ayından itibaren Türk Silahlı kuvvetleri birliklerinde yaptığı incelemelerle tespit edilen alanlarda başlayan modernleştirme ve iyileştirmelerden kuvvet komutanlıkları arasında en az payı deniz

kuvvetleri almıştır. Bunun sebebi ABD'nin, yardım planını yaparken Sovyet tehdidine karşı Türkiye'yi bir "kalkan" olarak görmesi, bu kapsamda mevcut kara gücünü geliştirerek ve hava üslerini kullanarak Sovyetler Birliği'ne karşı Türk hâkimiyet alanının kara kısmında tam bir savunma mekanizmasının kurulmasını hedeflemiş olmasıdır.

Amerikan yardımları dahilinde alınan çeşitli tip ve sınıflarda, farklı kullanım alanları olan çoğunluğu suüstü ve bir kısmı da denizaltı olan gemiler donanmayı sayıca güçlendirmiştir. Bu tezde analiz metodu olarak kullanılan 3T (teçhizat-teşkilat-tefekkürat) yöntemiyle incelendiğinde "teçhizat" kısmına tekabül eden bu platformlar zamanla teşkilatı da dönüştürmüştür. Fakat *tefekküratı* dönüştürmesi biraz zaman almış, farklı ülke menşeli olup çalışma prensipleri arasında çok farklılık bulunan önceki gemilerde çalışan personelin Amerikalı eğitmen/uzmanlar tarafından verilen farklı eğitimlerle Amerikan gemileri ve çalışma usullerine intibakının sağlanması zaman almıştır. Amerikan yardımları kapsamında gelen yedek parça, malzeme vb.nin takibi için ayrı bir sistem kurulması gerektiğinden ikmal sisteminde de Amerikan usulüne geçilmiş, bir teşkilat dönüşümü de böyle gerçekleşmiştir.

Teçhizatı alınan, çalışma prensipleri devşirilen Amerikan sistemi, personel ve idareciler üzerinde zamanla bağımlılığa varan ihtiyaca dönüşmüştür. İhtiyaçtan doğan teçhizat kapsamındaki teknik bağımlılık, teçhizatın kullanma usullerinin de aynı sistemle uygulanmasını gerektirdiğinden taktik bağımlılığa dönüşmüştür. Bu kapsamda, Amerikan deniz kuvvetlerinin teknik ve taktik dokümanları Türkçe'ye çevrilerek aynen kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Sovyet tehdidi sebebiyle almaya başladığı yardımlar Türk bahriyesinde önce "teknik tabiyet"e zamanla da taktik, stratejik ve siyasî tabiyete dönüşmüştür. Bu tabiyeti kuvvetlendirmek için Türkiye'de bulunan Amerikan heyeti, Türk bürokratlarını kendi talepleri vasıtasıyla yönlendirmekten de çekinmemiştir. Heyet, Türk bahriyesinin personel işlerinde de yeni düzenlemelere geçilmesini tavsiye ettiği gibi gemi komutanı dahil personel atamalarını kendi isteği ile şekillendirmiştir. Bunu yaparken elbette yabancı dil bilen personelden kendileriyle uyumlu olanları seçmişlerdir. Bu prensip Amerikalı uzmanların halihazırda Türkiye'de bulunan İngiliz uzman eğitimci ve danışmanların ülkelerine geri dönmesine sebep olacak kadar etkili işletilmiştir. Dahası Amerikalı askerî yetkililer, yardımlar kapsamında verdikleri gemiler sebebiyle zaten sınırlı

sayıda personeli olan Türk donanmasının daha önce başka ülkelerden aldıkları gemilerin de hizmet dışına çıkarılmasını teşvik etmişler, Amerikan gemilerinden çok daha yeni ve iş görür oldukları halde yaklaşık üçte bir oranında gemi hizmet dışına çıkarılmıştır. Sonuç olarak ABD, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni önce kendi teçhizatı ile donatmış sonra kendi teşkilatının benzerini uygulatmış, müteakiben de kendi tefekkürâtı ile endoktrinasyon sağlamıştır.

Amerikan Askerî Yardımı ile yukarıda ifade edildiği şekilde; teşkilât, teçhizat ve tefekkürat alanlarında baştan ayağa yenilenen Türk bahriyesi, 1949 yılındaki kuvvet tipi teşkilat dönüşümüne hazır hale getirilmiştir. Aslında askerî yardımların tasnifi, yönetimi ve eğitimlerin icrası için ihtiyaç duyulan dönüşüm, ABD'nin askerî yardımla güçlendirdiği Türk Silahlı Kuvvetleri'ni kendi stratejisine uygun olarak şekillendirme hamlesi olmuştur.

1940'lı yılların sonunda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin dönüşümü kapsamında yapılan yeniliklerin en önemlisi kuvvet komutanlıklarının kurulmasıdır. Yardımların yönetimi ve bürokratik işlemlerde güçlükler yaşanmaya başladığı noktada Amerikalı uzmanların, sorunları çözmek maksadı ve yardımları daha sistemli yöneterek etkinliğini artırmak üzere verdiği tavsiyeler ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıklarının 1949 yılında Genelkurmay Başkanlığı bağlısı olarak kuruluşu tamamlanmıştır.

Kuvvet tipi teşkilata geçiş süreci Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın temsil gücünü artırmıştır. Ancak çok sayıda orgeneral kadrosunun bulunduğu Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki bütçe dağılımı, tabî olarak kara kuvvetleri lehine gelişmiştir. Millî savunma bütçesi yıl içinde sabit olduğundan bahriyeye yapılması düşünülen yatırımların pek çoğu da daha tasarım aşamasında iken “karacı baskın” anlayış sebebiyle kesintiye uğramıştır. Başında bir karacı amirin bulunduğu bahriye bürokratlarının kuvvetin payını arttırma hususunda ne kadar mesafe kat edebileceği tartışmalıdır. Dolayısıyla kuvvet tipi teşkilata geçiş sürecinde her ne kadar diğer kuvvetlere göre daha az personele ve daha az bütçeye sahip olsa da Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, sonuç itibarıyla müstakil bir komutanlık olduğu, gelecekte savunma bütçesinden alacağı pay da bu sayede giderek artabileceği cihetlerinden kuvvet tipi teşkilatlanma faydalı bulunmuştur.

Kuvvet şeklinde teşkilatlanma; 1949 yılında atanan ilk Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral M. Ali Ülgen ile başlamış ancak tam anlamıyla 1950 Haziran'ında Deniz Kuvvetleri Komutan Vekili olarak atanan Tümamiral (sonra Koramiral ve Oramiral) Sadık Altıncan'ın sevk ve idaresinde gerçekleştirilmiştir. Hem kuvvet karargahının hem bağlı ast komutanlıkların teşkilatlarında gerçekleştirilen ihtiyaca dayalı değişiklikleri, görev ve sosyal ihtiyaçlardan oluşan denizin kara birlik ve tesislerinin yenilenmesi veya inşası takip etmiştir. Bir yandan Amerikan yardımı ile donanması güçlenen Türk Deniz Kuvvetleri, kuvvet teşkilatına geçilmesinin gereklerini de yerine getirmiştir.

Özellikle devlet bütçesinden deniz kuvvetlerine düşen pay göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılacak olursa, millî savunma bütçesi içindeki payı dahi binde bir olan deniz kuvvetlerinin kara kuvvetlerinin gölgesinde gelişebilmesinin çok yavaş ve sınırlı olacağı açıktır. Bu sebeple Amerikan yardımı dışında ilave bir kaynak bütçelenerek Türkiye'nin üç tarafını çevreleyen denizlerle ilgili millî bir politika doğrultusunda tehdit değerlendirmesi yapılmak suretiyle uygun bir deniz kuvveti oluşturmak bir yana planlamak dahi mümkün olamamıştır.

Deniz Kuvvetleri için millî bir kuvvet oluşturulmasında bir diğer büyük dezavantaj, Sovyet tehdidi kapsamında alınan Amerikan yardımı sebebiyle Amerika'nın Türkiye'ye biçtiği rol ve paylaştırdığı görev ve sorumluluklar kapsamında önceliğin millî menfaatler yerine Batı ittifakının ihtiyaçlarında olmasıdır. Bu sebeple millî ihtiyaçları göz ardı edilen Türk Deniz Kuvvetleri, ancak Kıbrıs olayları gündeme geldiğinde ilk kez büyük eksiklikler hissetmiş ve bu vesileyle millî ihtiyaçları kendi imkanlarıyla temin etmeye yönelmiştir.

İşte bu maksatla literatüre yeni bir temel kaynak olmayı amaçlayan bu tezde; millî güç unsurlarından deniz gücünün bir bileşeni olan deniz kuvvetinin 1947-1957 yılları arası ağırlıklı olmak üzere teşkilat, teçhizat ve tefekkürat dönüşümü ortaya konmuştur. Bu kapsamda; 1947 öncesindeki mevcut durum ortaya konmuş, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kuruluşu ve teşkilatına dair hiç bilinmeyen veya yanlış bilinenler açığa çıkarılmış, kuvvet komutanlığı kurulduktan sonra da kendi içinde yaşadığı dönüşüm ve bu dönüşümün gerekçeleri açıklanmıştır. Deniz Kuvvetleri tarihçe defterleri ve araştırma-inceleme eserleri doğrultusunda

karşılaştırmalar yapılmış ve kronolojik süreç izah edilmeye çalışılmıştır. Tarihçe defterleri dışında kalan arşiv evrakından faydalanılamadığı için ortaya konan tablonun, “büyük resmin ne kadarını yansıttığı” kesin olarak bilinemese de siyasal ve ekonomik çerçeve kapsamında bahriyeye dair genel bir fikir sahibi olunabilmektedir.

EKLER

EK-1: Cumhuriyet Bahriyesine Devrolan Yüzer Birlikler¹²⁶⁷

İnşa Yılı	İsmi	Tipi	Tonajı	İnşa Yeri	Hizmete Giriş	Hizmet ten Çıkış	
1911	Yavuz	Muharebe Kruvazörü ¹²⁶⁸	23580	Almanya	1930 ¹²⁶⁹	1950	
1890	Turgutreis	Zırhlı Muharebe Gemisi ¹²⁷⁰	10060	Almanya	1890	1933	
1905	Hamidiye	Muhafazalı Kruvazör ¹²⁷¹	3967	İngiltere	1905	1947	
	Mecidiye		3900	Amerika		1947	
1870	Necm-i Şevket	Zırhlı Korvet (Merkezî bataryalı gemi) ¹²⁷²	2230	Fransa	1870	1929	
	Muin-i Zafer		2362	İngiltere		1932	
1871	İclaliye		2228	İtalya	1871	1928	
1892	Zuhaf	Korvet ¹²⁷³	650	Taşkızak	1892	1932	
1906	Peyk-i Şevket	Torpedo Kruvazörü (Hafif Kruvazör) ¹²⁷⁴	775	Almanya	1906	1954	
	Berk-i Satvet					1945	
1906	Samsun	Muhrup ¹²⁷⁵	260	Fransa	1906	1932	
	Taşoz						
	Basra						
1902	Yunus	Torpidobot ¹²⁷⁶	145	İtalya	1902	1929	
	Akhisar		165			1930	
1907	Draç		165		1907	1924	
	Musul					1929	
1914	Aydınreis	Gambot	502	Fransa	1914	1949	
	Preveze					1926	
	Burakreis					1955	
1914	İsareis		413		1914	1955	
	Kemalreis					1955	
	Hızırreis					1952	
1886	İntibah	Mayın Dökücü Gemi	616	İngiltere	1886	1956	
1911	Nusret		365	Almanya	1911	1955	
1903	Ertuğrul	Yat	900	İngiltere	1903	1937	
1908	Söğütlü		120		1908	1933	

¹²⁶⁷ İ.Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, Yay. Haz. Nadire Çerezci (İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2006, s. VI, 155.

¹²⁶⁸ “Muharebe kruvazörleri” hakkında bilgi için bkz. Evren Mercan, *Modern Harp Gemileri 1850’den Günümüze* (İstanbul: Kronik Kitap, 2022), 106-110.

¹²⁶⁹ Geçirdiği büyük onarım sonrası tekrar hizmete girdiği tarihtir.

¹²⁷⁰ “Zırhlı kruvazörler” hakkında bilgi için bkz. Evren Mercan, *Modern Harp Gemileri 1850’den Günümüze*, 101-104.

¹²⁷¹ “Muhafazalı kruvazörler” hakkında bilgi için bkz. Evren Mercan, *Modern Harp Gemileri 1850’den Günümüze*, 104-106

¹²⁷² “Merkezî bataryalı gemi” hakkında bilgi için bkz. Evren Mercan, *Modern Harp Gemileri 1850’den Günümüze*, 59-60.

¹²⁷³ “Korvet” hakkında bilgi için bkz. Evren Mercan, *Modern Harp Gemileri 1850’den Günümüze*, 166-174.

¹²⁷⁴ “Hafif kruvazörler” hakkında bilgi için bkz. Evren Mercan, *Modern Harp Gemileri 1850’den Günümüze*, 110-112.

¹²⁷⁵ “Muhrupler” hakkında bilgi için bkz. Evren Mercan, *Modern Harp Gemileri 1850’den Günümüze*, 131-138.

¹²⁷⁶ “Torpidobot” hakkında bilgi için bkz. Evren Mercan, *Modern Harp Gemileri 1850’den Günümüze*, 175-179.

Ek-2: Millî Müdafaa Müsteşarı tarafından Başvekalet Müsteşarlığı'na 10 yıllık gelişmenin gönderileceğine dair 1933 tarihli belge¹²⁷⁷

39
103

T. C.
M. M. V.
Ordu dairesi
Ş. İ. K. İ.
Sayı **1497 /2628**

Ankara
16 / Tem / 933

Hülâsa:
On senelik Rapor hakkında .

Başvekâlet Müsteşarlığına

Leffi 6/Temmuz/933 tarih ve yazı işleri müdürlüğü 6/2008 Numaralı tezkere cevabıdır .

Cumhuriyet idaresinin on yıllık mesaisi hakkında matlup rapor hazırlanmış ve Büyük Erkânıharbiye Reisliğinin mutalââ ve tetkikine gönderilmiştir . Alınacak cevabâ göre mezkûr rapor yakın bir zamanda Başvekâlete arz ve takdim kılınacaktır efendim .

M. M. Müsteşarı
mazm

Yazı İ. M.
17-7-1933

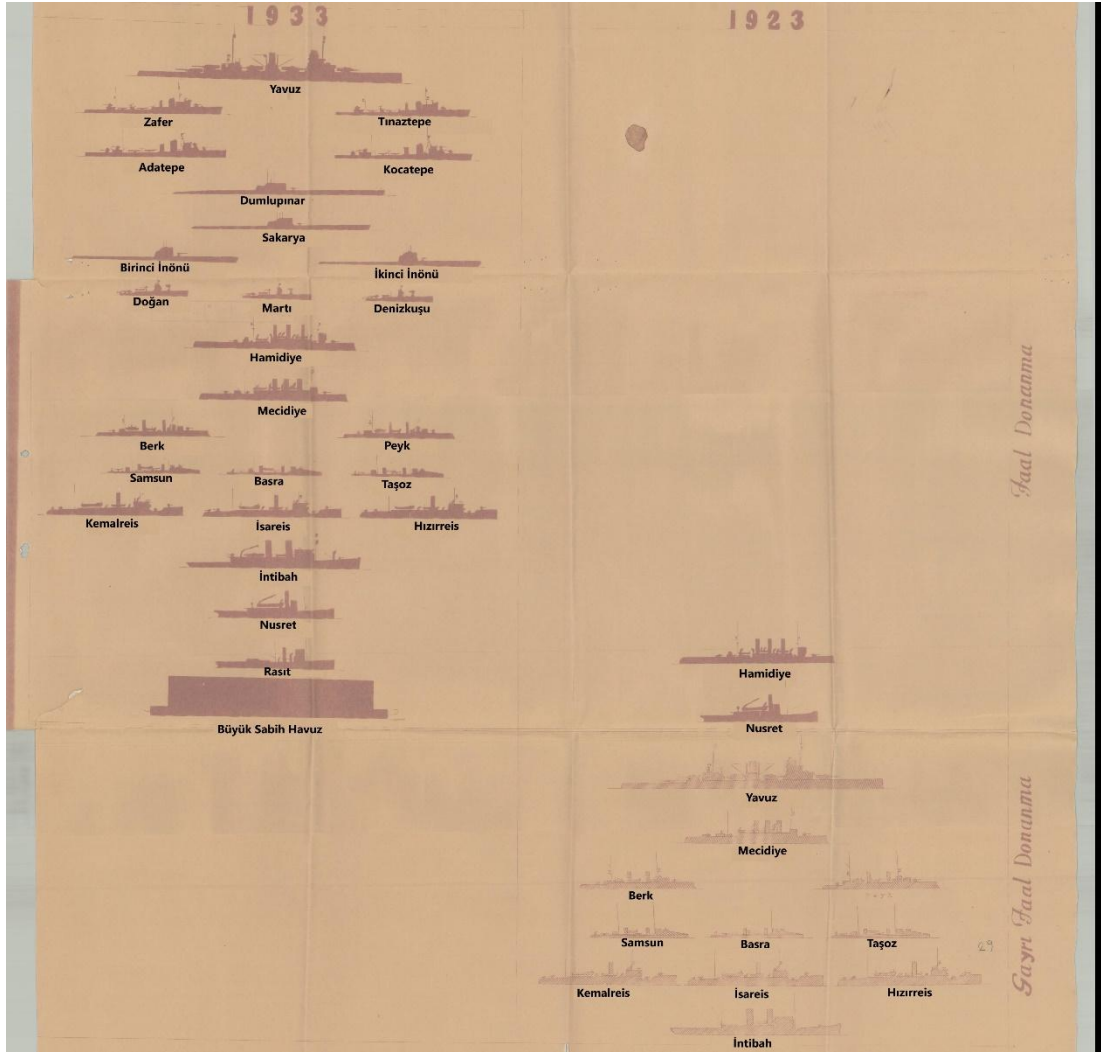
030	10			47	301	12
-----	----	--	--	----	-----	----

BAŞVEKALET MÜSTEŞARLIĞI	
Tarih	Nümera
17-8-933	4440

32

¹²⁷⁷ BCA, MMV Ordu Dairesi, 31-10, 47-301-12, 17.08.1933.

Ek-3: Millî Müdafaa Müsteşarı tarafından Başvekalet Müsteşarlığı'na gönderilen 1933 tarihli belgede donanmanın 1923 ve 1933 yıllarındaki faal-gayrıfaal gemilerin grafiğini gösteren belge¹²⁷⁸

¹²⁷⁸ BCA, MMV Ordu Dairesi, 30-10, 47-301-12, 17.08.1933.

EK-4: Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine dair Kanun¹²⁷⁹

— 711 —

Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine dair Kanun

(Resmî Gazete ile ilân : 3 . VI . 1949 - Sayı : 7223)

No.
5398

Kabul tarihi
30 . V . 1949

BİRİNCİ MADDE — Cumhuriyet Ordusunun hazırlanması ve idaresiyle ödevli ve bu işlerden barışta ve seferde sorumlu olan Millî Savunma Bakanlığı; barışta harp kuvvetlerinin komutası kendisine verilmiş olan Genelkurmay Başkanlığı ile Bakanlık Müsteşarının idaresi altındaki daireleri ihtiva eder.

Bu teşkilât ordu kuruluş ve kadrolarında gösterilir.

İKİNCİ MADDE — Millî Savunma Bakanlığı; Cumhuriyet Ordusunun personel, haber alma, harekât, eğitim, seferberlik ve ikmal işlerini Genelkurmay Başkanlığı vasıtasıyla ve bunların dışındaki hizmetlerini müsteşarlık vasıtasıyla yürütür.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Genelkurmay Başkanı, Millî Savunma Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyle tâyin ve tebdil olunur.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri Komutanları ile Ordu Müfettişleri ve diğer Orgeneral ve Oramiraller Genelkurmay Başkanının mütalâası alınarak Millî Savunma Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyle tâyin ve tebdil olunurlar.

BEŞİNCİ MADDE — (Fen ve Sanat Umum Müdürlüğü hakkındaki hüküm baki kalmak şartıyla) 1199 ve 1428 ve 4580 sayılı kanunlar kaldırılmıştır.

ALTINCI MADDE — Bu kanun 1 Temmuz 1949 tarihinde yürürlüğe girer.

YEDİNCİ MADDE — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

31 Mayıs 1949

<i>Cumhurbaşkanlığına yazılan tezkerenin tarih ve numarası</i>	: 31 . V . 1949 ve 1/538
<i>Bu kanunun ilânının Başbakanlığa bildirildiğine dair Cumhurbaşkanlığından gelen tezkerenin tarih ve numarası</i>	: 31 . V . 1949 ve 4/499
<i>Bu kanunun görüşmelerini gösteren tutanakların cilt ve sayfa numaraları</i>	Cilt Sayfa : 18 548 19 755,1009:1010,1010:1028,1059:1074, 1074:1078

¹²⁷⁹ [kanuntbmmc03105398.pdf](#)

EK-5: Millî Savunma Bakanlığının kuruluş ve görevlerine dair Kanun tasarısı ve Millî Savunma Komisyonu raporu (1/558)¹²⁸⁰

S. Sayısı : 223

Millî Savunma Bakanlığının kuruluş ve görevlerine dair Kanun tasarısı ve Millî Savunma Komisyonu raporu (1/558)

T. C.

Başbakanlık

Muamelât Genel Müdürlüğü

Tetkik Müdürlüğü

Sayı : 71 - 1318, 6 - 1502

20 . IV . 1949

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Millî Savunma Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 19 . IV . 1949 tarihinde Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan Millî Savunma Bakanlığının kuruluş ve görevlerine dair Kanun tasarısının gerekçesiyle birlikte sunulmuş olduğunu saygılarımla arz ederim.

Başbakan

Ş. Gönaltay

Gerekçe

Bugün demokratik rejimle idare olunan memleketlerde Devletin silâhlı kuvvetlerine ait işlerden dolayı Millet Meclisine karşı muhatap ve mesul olan iera uzvu, ya Millî Savunma Bakanı veya o memleketin teşkilâtına göre Ordu, Deniz ve Hava Bakanlarıdır.

Bizde ise bu hizmetler, biri komuta, talim ve terbiye, diğeri idare, levazım ve kısmen zat işleri olmak üzere ikiye ayrılmış ve birinci kısım Başbakanın mesuliyeti altında Genelkurmay Başkanlığına ve diğeri kısmı da Millî Savunma Bakanının mesuliyetine tevdi edilmiş bulunmaktadır.

Askerî idarede mevcut olan bu iki başlılık her iki makamın vazife ve salâhiyetleri arasında tedahüllere ve aynı mevzu üzerinde muzaaf çalışmalara yol açmıştır. Bu keyfiyet, bu işlerde matlup bulunan sürat, selâmet ve isabetin sektedar olmasına sebebiyet vermektedir.

Bugünkü tathikata nazaran askerî kanunların uygulanmasına memur olan Millî Savunma Bakanlığı, Genelkurmayın kanunlarla tâyin edilen özel durumu karşısında, bu vazifesini tam yapmak için lâzımgelen yetkiyi fiiliyatta elde edememiş ve ikmal ve idare işleriyle müvazi ve ahenkli olarak yürütmesi icabeden komuta ve eğitim hizmetleri de, muvaffakiyeti için lâzım olan şartları ve imkânları tamamiyle tahakkuk ettirememiştir.

Kaldı ki, bugünkü harblerin istediği süratin sağlanması ve birçok silâh ve malzemenin kullanış, ikmal ve bakımlarının meydana getirdiği işlerin maksada uygun tarzda yürütülebilmesi için kara, deniz ve hava kuvvetlerinin komuta, eğitim, ikmal ve idare hususlarında yeter yetki ile teşkilâtlandırılmalarını icap ettirmektedir.

Arzedilen sebepler, bugünkü gayritabilliğin giderilmesini ve aynı mevzu üzerinde çalışan teşkilâtın bir araya getirilerek tek bir mereide toplanmasını ve nihayet demokrasi rejimiyle idare edilen her memlekette olduğu gibi bizde de askerî işlerin ilgili Bakanın yetki ve sorumluluğuna verilmesini zaruri kılmuş ve ilişik kanun tasarısı hazırlanmıştır.

Tasarının birinci maddesi bu esası sağlayacak şekilde kaleme alınmış ve Millî Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı ile üç kuvvetin komutanlıklarından ve bir de Müsteşarlığa bağlı dairelerden vücuda getirilmek üzere tesbit edilmiştir.

Yeni kurulacak olan bu teşkilâtın bugün mer'î olan 1453 sayılı Kanuna tevfikan ordu kuruluşunda gösterileceğini ifade etmek üzere maddeye bir fıkra eklenmiştir.

¹²⁸⁰ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c019/tbmm08019095ss0223.pdf>

Barışta harb kuvvetleri komutasının Genelkurmay Başkanı tarafından yapılacağına dair olan Anayasanın 40 ncı maddesi hükmü, birinci maddenin yazılışında yer almış bulunmaktadır.

Anayasanın 46 ncı maddesinin son fıkrasına göre Bakanların her biri kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerindente başına sorumlu olduğundan, Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına karşı mesuliyeti, ona bağlı olduğunu ifade eden ibare ile tebarüz ettirilmiş bulunmaktadır.

Tasarının üçüncü ve dördüncü maddeleri Genelkurmay Başkanıyla kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanlarının ve ordu müfettişleriyle diğer Orgeneral ve Oramirallerin tayin ve tebdil usullerini göstermek üzere yazılmıştır.

Milli Savunma Komisyonu raporu

T. B. M. M.

Milli Savunma Komisyonu

Esas No. 1/538

Karar No. 30

24 . V . 1949

Yüksek Başkanlığa

Milli Savunma Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 19 . IV . 1949 tarihinde Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan; Milli Savunma Bakanlığının Kuruluş ve görevlerine dair olup Milli Savunma Komisyonumuza 21 . IV . 1949 tarihinde havale buyurulan Kanun tasarısı için Komisyonumuz, 27, 28, 29 ve 30 Nisan ve 2, 6, 7, 9, 10 ve 11 Mayıs 1949 tarihlerinde on toplantı yapmıştır.

Bu toplantıların bázılarına Başbakan Şemsettin Günaltay, Genel Kurmay Başkanvekili Orgeneral Nuri Yamut ve Genel Kurmay İkinci Başkanı Orgeneral Muzaffer Tuğsavul'da iştirak etmişlerdir.

Milli Savunma Bakanı ile Bakanlık uzmanları ve Genel Kurmay Başkanlığı temsilei ve uzmanları bütün toplantılarda hazır bulunmuşlardır. Bunlardan başka; Büyük Millet Meclisi Üyesi Generallerden, ve diğer asker ve sivil Milletvekili arkadaşlardan birçokları da müzakerelerimize katılmışlardır.

Bunların huzuriyle yapılan on toplantıda Kanun tasarısının tümü uzun uzadıya konuşulmuş; yukarda arzedilen zatların tamamlayıcı mütalâaları dinlenmiş ve bunlar üzerinde mukabil fikir ve mütalâalar teati edilmiş ve tartışmalar yapılmıştır. Bütün bu müzakere; mukabil fikir ve mütalâa teatileri ve tartışmalar neticesinde şu fikirler tebellür etmiştir.

1. — Kara, deniz ve hava kuvvetleri komu-

tanıklarının teşkili ve bunların Genelkurmay Başkanlığına ve Genelkurmay Başkanlığının da bunlarla beraber Milli Savunma Bakanlığına bağlanması,

2. — Yukarda arzedilen teşkilâtla beraber Genelkurmay Başkanlığının eskisi gibi Başbakanlığa bağlı kalması,

3. — Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması fakat Milli Savunma Bakanlığını da Başbakanın deruhde etmesi.

4. — Henüz tecrübe edilip başka Devletlere kabul edilmemiş böyle bir teşkilâtın zamanı olmadığı ve buna teşebbüs edilmemesi,

5. — Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması halinde Milli Savunma Bakanlığına kudret, kifayet, tecrübe ve görgüsüyle mütemayiz Meclisteki asker Milletvekillerinden (Yani Sağlık, Adalet ve Eğitim Bakanlıklarında olduğu gibi meslekten) Milli Savunma Bakanı getirilmesi ve bunun prensip olarak kabul edilmesi ve hatta icap ediyorsa; bunun kanuni hüküm altına alınması.

Bu beş maddede arzedilen fikir ve mütalâaların; faide ve mahzurları görüşülmüş ve tekrar tekrar Başbakanın, Milli Savunma Bakanının ve Genelkurmay Başkanvekilinin ve ikine başkanın ve temsileisi ve uzmanların fikir ve mütalâaları dinlenmiş bazı Milletvekili arkadaşlar tarafından; Hükümetin teklifi kabul edildiği takdirde;

Genelkurmay Başkanlığına asıl vazifelerinden gayri yükler tahmil edilmiş olacağından memleket için daha faydalı ve asıl olan vazifelerini tamamen göremiyecceği görüşü ileri sürülmüş ve yine bazı arkadaşlar tarafından Millî Savunma Bakanı intihabı bugünkü şekilde devam ettiği ve Millî Savunma Müsteşarının da sivil olması düşüncesi tahakkuk eylediği takdirde; Orduya siyaset karıştırılmış olacağı ve bunun ise memleket için hayırlı olamayacağı beyan edilerek Başbakan'dan; Millî Savunma Bakanlığını da aynı zamanda deruhde etmesi tekrar tekrar rica edilmiş, Başbakan aynı zamanda Millî Savunma Bakanlığı ağır yükünü de üzerine almayacağı; buna Anayasanın müsait olmadığı ve Başbakan; bu yükü de üzerine almış olsa dahi tasavvur edilen faide ve mahzurların aynı kalacağı ve bu hususlar uzun uzadıya düşünülmüş olduğu ve en iyi ve bugünkü rejimimize en uygun şeklin Hükümetin teklif eylediği bu şekil olduğu hakkındaki beyanları dinlenmiştir.

Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri Komutanlıklarının teşkili ve birçok işlerin Genelkurmay Başkanlığına nakledilmesinin bütçe üzerinde yapacağı tesirin ne olacağı hakkında; komisyon arkadaşlarımızın suallerine; Bakan ve Genelkurmay Başkanlığı temsilcileri; bugün Genelkurmay Başkanlığındaki teşkilât Millî Savunma Bakanlığında benzeri teşekkülleri kendi bünyesi içinde alacak; diğerleri Millî Savunmaya kalacak; binaenaleyh umumi kadronun bugünkü hacmı büyütülmüş olmayacaktır cevabı verilmeyle beraber; Genelkurmay temsilcisi bu konu üzerinde verdiği uzun izahatını maksat; «bir taraftan tevsi salâhiyet ve mezuniyet ve merkezîyetten mümkün olduğu kadar uzaklaşmak ve aynı zamanda tevhidî kuvvayı sağlamaktır.» cümlesi ile özenleştirmiştir.

Ordu kuruluşunu göstermek üzere hazırlanan şemalar hakkında izahat alınması; ve yeni kurulacak komutanlıklarla; bugün mevcut olan ordu müfettişlerinin münasebeti üzerinde duruldu. Yeni teşkil edilecek üç komutanlığın bağlanacağı Genelkurmay Başkanlığının; ıera kuvvetlerinin başı ve en salâhiyetlisi olan Başbakan'a bağlanmayıp da ıera kuvvetlerini teşkil eden ve Başbakan'a nazaran salâhiyetleri daha çok mahdut olan; on altı üyeden birine bağlanması ordu yurt savunması bakımından isabetli olmadığı

hakkında; bazı arkadaşların uzun mütalâaları da dinlendi.

Buna mukabîl; Başbakanla Millî Savunma Bakanı ve arkadaşlardan bazıları; bugün ordu da bir iki başlılık mevcut olduğunu ve bunun ancak; Hükümetçe teklif edilen şeklin kabulü ile izale edilmiş olabileceğini beyan ve ifade ettiler.

Genelkurmay Başkanlığının Millî Savunmaya bağlanması için bugün serdedilen mucip sebepler; 4580 sayılı Kanunla; Genel Kurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanması için o vakit serdedilen mucip sebeplerin aynı olduğunu binaenaleyh; ordunun bugün olduğu gibi idari bakımından Millî Savunmaya; emir ve komuta bakımından Genelkurmay'a onun da Başbakanlığa bağlı kalması; yurt savunması noktai nazarından daha emin ve salâhiyetli olacağı iddiasına da yüksek Millî Savunma Kurulu bugün ayrıca bir kanunla kurulmakta olduğundan serdedilen iddia ve beyanlarda isabet görülemediği mukabelesi yapıldı.

Yukarda; beş maddede özetlendirilen fikir, mütalâa ve kanaatler üzerinde günlerce devam eden bu müzakere ve münakaşalardan sonra oya müracaat olunduğunda çoğunlukla kanun tasarısı maddelerinin müzakeresine geçilmesine karar verilmiştir.

Kanun tasarısının birinci ve ikinci maddeleri görüşülürken; yine yukarda arz edilen fikir; mütalâa ve münakaşalar tekrarlandı. Sonunda Hükümet tasarısının birinci ve ikinci maddeleri bazı değişikliklerle kabul edilmişti.

3 ncü maddede; «Genelkurmay Başkanı; Millî Savunma Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla tâyin ve tebdil olunur.»

Denilmektedir. Genelkurmay Başkanının; Millî Savunma Bakanının teklifiyle tebdil ve tâyin edilmesini bir kısım arkadaşlarımız mahzurlu görmüşler. Bunun aleyhinde; yapılan uzun müzakere ve münakaşalarda; bugünkü Bakan tâyini şekli devam ettikçe; senelerin yetiştirebildiği tecrübeli, görgülü ve kudretli bir Genelkurmay Başkanının; ordu ile Bakan oluncaya kadar hiç münasebeti olmamış genç bir Millî Savunma Bakanı tarafından feda edilmesi ve onun yerine her hangi bir sebeple Bakanın teveccühünü kazanmış liyakatsiz birinin Genelkurmay Başkanlığına getirilebilmek imkânı olabileceği ve bunun da vatan selâmeti ile

kabilli telif olamayacağı bu sebeple; Genelkurmay Başkanının Bakanlar Kurulunca; tebdil ve tayin edilmesi cihetine gidilmesi lüzumu üzerinde ısrarla durulmuştur. Hükümet teklifinin kabulü halinde orduya siyaset karışması için yol açılmış olacağı beyan edilmiştir. Bu beyana karşı da Ordu Dahili Hizmet Kanununun 36 ncı ve 41 ncı maddelerindeki (Orduda ahlâk ve mânevîyatın yükselmesi ve Millî duyguların kuvvetlendirilmesi Cumhuriyete sadakat gösterilmesi ve ordunun her türlü siyasi mülâhaza ve tesirlerin üstünde tutulması» nı âmir emirlerinin başüstünde tutulması lüzumgeleceği bazı arkadaşlar tarafından hatırlatılmış ve Genelkurmay Başkanının intihap ve inhasında Hükümetin çok dikkat ve birçok makam ve salâhiyet sahibi zatların fikir ve tasvipleri alındıktan sonra intihap ve inha muamelesinin resmî usulüne riayet gösterileceği tabii olduğu bunda şüpheye mahal olmadığı Başbakan tarafından da açıklanmıştır.

Hükümet teklifinde; bu arkadaşların noktai nazarlarını telif etmek üzere; Genelkurmay Başkanlığı için Yüksek Askerî Şûranın üç namzet göstermesi ve bunlardan birinin Bakanlar Kurulunca seçilerek tayini cihetine gidilmesi bir arkadaş tarafından teklif edilmiş ve bu teklif; ilk teklifi yapanlarca da tasvip edilmiş ise de, her iki teklif reye arz edilmiş fakat çoğunlukla kabul edilmemiştir.

Bunun üzerine üçüncü madde Hükümetin teklifi veçhile kabul edilmiştir.

Hükümetin teklif ettiği dördüncü madde üzerinde uzun uzadıya durulmuyarak aynen çoğunlukla kabul edilmiştir.

Hükümetin kaldırılmasını teklif ettiği kanunlar arasında bulunan 1199 sayılı Kanun hükümleri meyanında Fen ve Sanat Genel Müdürlüğü de vardır. Bu da kaldırılıyordu. Bakanın izahatından bunun Ordu Donatım Kurulu meyanına ihmal edildiği anlaşıldı.

Fen ve Sanat Genel Müdürlüğünün; Orduya girecek silâh, mühimmat ve her türlü harb vasıtalarının fennî şartnamelerine göre muayene, tûerûbe ve kabul etmeleri vazifesiyle muvazzaf oldukları gibi orduda mevcut harb vasıtalarında husule gelecek ârizaların vâkı olacak iştiâl ve infilâk gibi hâdiselerin sebep ve mahiyetlerini ve bunda bakun kusur ve hataları varsa onları Bakanlık namına tamamen bitarafane tetkik ede-

cek bir makam olması itibariyle bunun; ordunun silâh, mühimmat ve her türlü harb vasıtalarının bakım mesuliyeti kendisine verilen Ordu Donatım Kurulu teşkilâtı meyanına sokulması onun bitaraflığını ihlâl edeceği ve binsenaleyh, bunun eskiden olduğu gibi müstakil olarak Bakanlığa bağlı kalması lüzumu; komisyon üyesi arkadaşlarımızdan bazıları tarafından beyan ve izah olundu.

Bu fikir ve mütalâa komisyonun oy birliği ile tasvip edildi.

Millî Savunma Bakanı da bu kanaate iştirak ederek; Fen ve Sanat Genel Müdürlüğünü tekrar eski ve bitaraf şekline irca edeceğini beyan buyurdu. Kaldırılacak 1199 sayılı Kanun numarasından sonra, (Fen ve Sanat Genel Müdürlüğü hakkındaki hüküm baki kalmak şartıyla) kaydının ilâve edilmesi çoğunlukla kabul edildi.

Yine aynı maddede kaldırılması teklif edilen 1428 sayılı Kanunun da Bakanlık Başmüsteşarlığına ait olduğu anlaşıldı.

Halbuki; birinci maddede müsteşarlık kabul edilmiş ve komisyon âzalarının çoğu Bakanlık Müsteşarının sivil olmayacağı ve mutlak asker kalması lüzumuna karar vermiş olduklarından birinci maddede müsteşar kelimesinden sonra (asker) kelimesi ilâve edilmiştir.

Bundan sonra; kanun başlığı üzerinde duruldu, Anayasanın 40 ncı maddesinin son fıkrasında beyan edilen özel kanunun da hükümlerini ihtiva edecek olan bu kanun tasarısının başlığının « Millî Savunma Bakanlığı ile Genel Kurmay Başkanlığının Kuruluş ve Görevlerine dair Kanun tasarısı » şeklinde yazılması teklif edilmiş ise de işbu tasarısı Genelkurmay Başkanlığını da içine alan ve Cumhuriyet Ordusunun bütün işlerinin mercii olan Millî Savunma Bakanlığı teşkilât ve görevlerini ihtiva ettiğinden bu teklif kabul edilmemiştir.

Birinci maddenin son fıkrası üzerinde cereyan eden müzakereler neticesinde bu fıkranın «bu teşkilât ordu kuruluş ve kadrolarında gösterilir» şeklinde yazılması çoğunlukla münasip görülmüştür.

Maddelerde bu değişiklikler yapılmak şartıyla; Hükümet teklifi; komisyon toplantısında bulunan arkadaşların; çoğunluğu ile kabul edildi.

Yüksek Kamutayın tasvibine arz edilmek

üzere Yüksek Başkanlığa sunuldu.

Millî Savunma Komisyonu

Başkanı	Sözcü
Kastamonu	Hatay
Korgl. A. Alptogan	Gl. E. Durukan
Kâtip	
Çankırı	Afyon Karahisar
Dr. A. Arkon	Gl. S. Aldoğan
	İmzada bulunamadı
Ankara	Balıkesir
M. Aksoley	Muhallifim
	Orgl. İ. Çalıslar
Çankırı	Erzincan
Bâzı noktalara	Z. Ağca
muhallifim	
Gl. Z. Soydemir	
Erzurum	Erzurum
E. S. Akgöl	Gl. V. Koçgüney

Gaziantep	Gümüşane
Gl. A. Atlı	Ş. Erdoğan
Kayseri	Kırklareli
Gl. S. Arğan	Korgl. K. Doğan
Kocaeli	Konya
Koramiral Ş. Okan	Dr. H. Alataş
Muğla	Seyhan
A. Gürsu	S. Tekelioğlu
İmzada bulunamadı	R. Oktar

Ankara

İkmal işlerini (Er, hayvan ikmali, iase, ilbas, teçhiz, sıhhiye ve baytariye malzemesi, teslih ve teçhiz zat işleri) Genelkurmayın üzerine alması esas vazifesi olan talim ve terbiye harekât istihbar işlerini geri bırakır. Kıtalarla yakından meşgul olamaz. Daima masaya bağlı kalır. İkmal işlerini Millî Savunma Müsteşarı deruhde etmelidir.

Korgl. N. Tınaz

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine dair kanun tasarısı

MADDE 1. — Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri Millî Savunma Bakanlığına bağlı olup bu Bakanlık barışta harb kuvvetlerinin komutasını haiz olan Genelkurmay Başkanlığını ve ona bağlı 3 kuvvet komutanlıklarını ve müsteşarlık idaresindeki daireleri ihtiva eder.

Bu teşkilât, ordu kuruluş kadrolarında gösterilir.

MADDE 2. — Millî Savunma Bakanlığı Cumhuriyet Ordusunun eğitim ve ikmâl hizmetlerini Genelkurmay Başkanlığı ve bunların dışında kalan işleri Müsteşar vasıtasıyla yürütür.

MADDE 3. — Genelkurmay Başkanı, Millî Savunma Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla tâyin ve tebdil olunur.

MİLLÎ SAVUNMA KOMİSYONUNUN DEĞİŞTİRİŞİ

Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve görevlerine dair Kanun tasarısı

MADDE 1. — Cumhuriyet Ordusunun hazırlanması ve idaresiyle ödevli ve bu işlerden sorumlu olan Millî Savunma Bakanlığı; barışta harb kuvvetlerinin komutası kendisine verilmiş olan Genel Kurmay Başkanlığı ile Bakanlık (Asker) Müsteşarının idaresi altındaki daireleri ihtiva eder.

Bu teşkilât ordu kuruluş ve kadrolarında gösterilir.

MADDE 2. — Millî Savunma Bakanlığı Cumhuriyet Ordusunun personel; haber alma, harekât, eğitim, seferberlik ve ikmal işlerini Genelkurmay Başkanlığı vasıtasıyla ve bunların dışındaki hizmetlerinin müsteşarlık vasıtasıyla yürütür.

MADDE 3. — Hükümetin 3 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

Hü.

MADDE 4. — Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri komutanları ile Ordu Müfettişleri ve diğer orgeneral ve oramiraller Genelkurmay Başkanının mütalâası alınarak Milli Savunma Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla tâyin ve tebdil olunurlar.

MADDE 5. — 1199, 1428 ve 4580 sayılı kanunlar kaldırılmıştır.

MADDE 6. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 7. — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Başbakan	Devlet Bakanı
<i>Ş. Güneş</i>	Başb. Yardımcısı
	<i>Nihat Erim</i>
Devlet Bakanı	Adalet Bakanı
ve Dışişleri B. V.	<i>Fuad Sirmen</i>
<i>N. E. Sumer</i>	
Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı
<i>H. Çakır</i>	<i>E. Erişirgil</i>
Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
	<i>I. R. Aksal</i>
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı
<i>T. Banguoğlu</i>	<i>Ş. Adalan</i>
Ekonomi ve Ticaret Bakanı	Sa. ve So. Y. Bakanı
<i>C. S. Barlas</i>	<i>Dr. K. Bayizit</i>
Gümrük ve Tekel Bakanı	Tarım Bakanı
<i>Dr. F. Ş. Bürge</i>	<i>Cavid Oral</i>
Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı
<i>Dr. Kemal Satır</i>	<i>Reşat Ş. Siner</i>

M. S. K.

MADDE 4. — Hükümetin 4 neü maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 5. — (Fen ve Sanat Umum Müdürlüğü hakkındaki hüküm baki kalmak şartıyla) 1199 ve 1428 ve 4580 sayılı kanunlar kaldırılmıştır.

MADDE 6. — Bu kanun 1 Temmuz 1949 tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 7. — Hükümetin 7 nei maddesi aynen kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri ve Resmî Yayınlar

BM Arşivleri

<https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

<https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

UNSCR 82 (1950). Resolution of 25 June 1950 [S/1501],
<https://main.un.org/securitycouncil/en/content/resolutions-adopted-security-council-1950> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

UNSCR 83 (1950). Resolution of 27 June 1950 [S/ 1511],
<https://main.un.org/securitycouncil/en/content/resolutions-adopted-security-council-1950> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

UNSCR 84 (1950). Resolution of 7 July 1950 [S/1588],
<https://main.un.org/securitycouncil/en/content/resolutions-adopted-security-council-1950> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

UNSCR 85 (1950). Resolution of 31 July 1950 [S/ 1657],
<https://main.un.org/securitycouncil/en/content/resolutions-adopted-security-council-1950> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

CB Devlet Arşivleri

BCA, *MMV Ordu Dairesi*, 31-10, 47-301-12, 17.08.1933

BCA, *MMV Ordu Dairesi*, 30-10, 47-301-12, 17.08.1933

BCA, *Kararlar Dairesi Başkanlığı*, 30.18.1.2/119.49.5, 01.07.1949

BCA, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 30.11.1.0/206.18.19, 02.07.1949

BCA, *Kararlar Dairesi Başkanlığı*, 30.18.1.2/122.46.8, 06.06.1950

BCA, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 30.11.1.0/215.23.7, 06.07.1950

BCA, *Kararlar Dairesi Başkanlığı*, 30.18.1.2/122.46.12, 08.06.1950

BCA, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 30.11.1.0/228.44.3, 10.12.1951

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Lalahan Deniz Genel Arşivi (LDGAM)

LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 1 (1923-1935)

LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 2 (1935-1950)

LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, c. 3 (1950-1973)

LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Barış Kuruluşu* (1950)

LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Barış Kuruluşu* (1951)

LDGAM, *Deniz Kuvvetleri Barış Kuruluşu* (1953)

NATO Arşivleri

https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52044.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 23.02.2025)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_84445.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 23.02.2025)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_191048.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 23.02.2025)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49284.htm (Erişim tarihi: 23.02.2025)

<https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491019a.pdf> (Erişim tarihi: 23.02.2025)

<https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521203a.pdf> (Erişim tarihi: 23.02.2025)

<https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf> (Erişim tarihi: 23.02.2025)

<https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf> (Erişim tarihi: 23.02.2025)

TBMM Arşivleri

Düstur, III. Tertip, c. 28, 1485-1488;

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima Senesi: 2, c. 11

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: 1, c. 1

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: 1, c. 2

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima Senesi: 2, c. 11

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: 1, c. 1
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: 1, c. 1
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: 1, c. 1
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: 1, c. 2
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: 1, c. 2
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V, İçtima: 3, c. 20
TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: II, İçtima Senesi: 2, c. 7/1
TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VII, İçtima Senesi: 1, c. 1
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre : VII, İçtima Senesi: 1, c. 2
TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, İçtima Senesi: 1, c. 1
TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, İçtima Senesi: 4, c. 13
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Yasama Yılı: 4, c. 19
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem : VIII, Yasama Yılı : 4, c. 19
TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem: IX, c. 6
TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, İçtima Senesi: 1, c. 1
TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, İçtima Senesi: 2, c. 2
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem : IX, Yasama Yılı : 3, c. 18

Resmî Yayınlar

Resmî Ceride, 14.1.1341
Resmî Gazete, 14.01.1925
Resmî Gazete, 21.01.1928
Resmî Gazete, 05.09.1947
Resmî Gazete, 03.06.1949
Resmî Gazete, 19.02.1952
Resmî Gazete, 20.03.1954

Resmî Gazete, 30.06.1954

Resmî Gazete, 7.07.1954

2. Kitap ve Makaleler

Açmüz, Murat. “Erken Cumhuriyet Dönemi Bahriye Teşkilâtı (1922-1949)”. *Türk Denizcilik Tarihi ve Bahriye Teşkilatı*. ed. Demet Cansız ve Murat Açmüz (İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi Yayınları, 2023): 235-260

Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecindeki Türkiye(1945-1980)*. 5. bs. (İstanbul: Hil Yayın, 2015)

Akad, M. Tanju. *Askerî Tarihte Stratejik Düşünce*. 1.bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013)

Akipek, Ömer İlhan. “NATO Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Vazife Kavramı ve Türkiye’deki Tatbikatı”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. c. 23. s. 1-4 (1966): 4-20

Akkaya, İbrahim. “Yavuz Geliyor Yavuz...”. (E)*Dz.Alb.İbrahim Akkaya’nın Deniz Kuvvetleri Dergisi ile Derya’da Yayınlanmış Makaleleri Anılar ve Anektodlar*. (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınevi, 2015): 28-33

Aklar, Yılmaz. “Denizcilik Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri”. *İkinci Denizcilik Gücü Sempozyumu Bildiriler, Soru ve Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri* (İstanbul: Harp Akademileri, 1999): 25-44

Aksan, Âkil. “NATO’da Siyasi İşbirliği”. *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962): 42-45

Aksoy, Azmi. *Yunanca Cep Sözlüğü* (İstanbul: Fono, 2004)

Apaydın, Ekrem Zekâî. “NATO İçinde İlmî ve Teknik İşbirliği”. *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*. s. 201 (Mart 1962): 66-68

Apaydın, Ekrem Zekâî. “NATO Nasıl İşler”. *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*. s. 201 (Mart 1962): 21-26

Apaydın, Ekrem Zekâî. “NATO’nun Enformasyon Faaliyetleri”. *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*. s. 201 (Mart 1962): 69-74

- Apaydın, Ekrem Zekâî. “NATO’nun İktisadi ve Mali Cephesi”. *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*. s. 201 (Mart 1962): 46-50
- Apaydın, Ekrem Zekâî. “NATO’nun Tarihçesi”. *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*. s. 201 (Mart 1962): 4-12
- Arıkan, Zeki. “Kırım Savaşı ve Sinop Baskını (1853)”. *Türk Denizcilik Tarihi*. c.2. ed. Z. Arıkan ve L. Sancar (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009): 107-121
- Arıkan, Zeki. “Navarin Olayı (1827)”. *Türk Denizcilik Tarihi*. c. 2. ed. Z. Arıkan ve L. Sancar (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009): 91-105
- Armaoğlu, Fahir. *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri* (Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1991)
- Atabey, Figen. *Karadeniz’de Türk Donanması (Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi)* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006)
- Atmaca, Gökhan ve Doğan Tanrıverdi. *Türklerin Tarihinde 30 Büyük Deniz Savaşı* (İstanbul: Denizler Kitabevi, 2016)
- Bağcı, Hüseyin. *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*. 4. bs. (Ankara: ODTÜ Yayınları: 2014)
- Bargut, Şemseddin. *Birinci Dünya Harbi’nde ve Kurtuluş Savaşı’nda Türk Deniz Harekâtı: Seferberlikten Lozan’a* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, 2000)
- Bayar, Methi. *İstiklal Savaşı’nda Türk Denizcileri* (İstanbul: Kenan Matbaası, 1945)
- Bayar, M. Hikmet. *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tarihçesi* (İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 2009)
- Bayat, Mert. *Milli Güç ve Devlet* (İstanbul: Belge Yayınları, 1986)
- Baykara, Tuncer. *Aydınoğlu Gazi Umur Bey (Paşa)* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990)
- Bayur, Hilmi. “Balkan Savaşında Türk Filosunun Durumu”. *Belleten*. c. 42. s.165 (1978): 95-104

- Belen, Fahri. *Türk Kurtuluş Savaşı*. 2.bs. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983)
- Besim, Özcan. *Sinop Deniz Felaketi* (İstanbul: DzKK Yayını, 2008)
- Bilgü, Hamza. *İngiliz Askerî İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949-1960)* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2024)
- Bilsel, Cemil. *Türk Boğazları* (İstanbul: Akgün Matbaası, 1948)
- Birgi, M. Nuri. “NATO’nun Halihazır durumu ve İstikbâli”. *Türkiye ve NATO* (Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları, t.y.) : 68-92
- Bostan, İdris. “Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği”. *Türk Denizcilik Tarihi*. c. 1. ed. İdris Bostan ve Salih Özbaran (İstanbul: DzKK Yayınları, 2009): 85-95
- Bostan, İdris. *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire* (Ankara: TTK Yayınları, 1992)
- Bostan, İdris. *Osmanlılar ve Deniz (Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler)*. 3. bs. (İstanbul: Küre Yayınları, 2010)
- Bostan, İdris. “Preveze Deniz Zaferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası”, *Türk Denizcilik Tarihi*, c.1, ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, (İstanbul: DzKK Yayınları, 2009):173-183
- Bozkurt, Abdurrahman. “Boğazlar Komisyonu’nun Kuruluşu ve Faaliyetleri (1924-1936)”. *MHB*. c. 37. s. 1 (2017): 1-28
- Bozkurt, Abdurrahman. *Türk Boğazlarında Uluslararası Kontrol (1918-1936)* (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2014)
- Brummett, Palmira. *Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz’de Diplomasi*. çev. H. Nazlı Pişkin (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009)
- Büyüktuğrul, Afif. *Atatürk ve Fatih’in Deniz Politikaları: XI. Türk Tarih Kongresi’nden Ayı Basım* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989)
- Büyüktuğrul, Afif. *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969)

Büyüktuğrul, Afif. “Büyük Atatürk’ün Deniz Politikası”. *Deniz Kuvveleri Dergisi*. s. 514 (Temmuz 1981): 9-10

Büyüktuğrul, Afif. *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)* (İstanbul: Deniz Basımevi, 1967)

Büyüktuğrul, Afif. *Çanakkale Olayı: İstiklal Harbi’nde Deniz Cephesi*. c. 1. (İstanbul: Yeni İstanbul Matbaası, 1969)

Büyüktuğrul, Afif. “Deniz Olaylarının Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkisi”. *Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları* (Ankara: TTK Yayınları, 1979)

Büyüktuğrul, Afif. “Türk Donanmasının Vatana Yaptığı Hizmetler”. *Poyrazın Getirdikleri*, der. Cem Gürdeniz (Ankara: Dz.K.K.lığı, 2004): 101-102.

Büyüktuğrul, Afif. *Tarih Boyunca Akdeniz’de Deniz Alâka ve Menfaatleri, Denizcilik Politikasındaki Gelişmeler*. (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Deniz Harp Akademisi Yayınları, Kasım 1976)

Büyüktuğrul, Afif. “Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı”. *Belleten*. c. 37. s. 148 (Ekim 1973): 497-526

Clausewitz, Carl von. *Harp Üzerine*. çev. H. Fahri Çeliker (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1991)

Churchill, Winston S.. *Triumph and Tragedy, The Second World War VI* (USA: Houghton Mifflin Company, 1981)

Corbett, Julian S. *Deniz Stratejisinin Prensipleri*. çev. A. Tunçer Büyükonat (İstanbul: Doruk Yayımcılık, 2010)

Çoker, Fahri. “Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu?”. *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, s. 560 (1994): 60-78

Demirel, Ergun. “Cumhuriyetin 60.ncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri”. *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, s. 523 (1983): 4-18.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. *Çanakkale Deniz Savaşları 1915*. 4.bs. (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınevi, 2021)

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. *Denizcilerin Koruyucuları* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, 2003)

- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. *E.Gv.Alb. Abdurrahman Benlioğlu'nun Hatıraları*. haz. Nurcan Bal (İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2004)
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. *Gazavat-ı Hayrettin Paşa (Barbaros'un Hayatı ve Savaşları)* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 1995)
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. *Gölcük Tersanesi Komutanlığı Tarihçesi:1926-1999* (Kocaeli: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1999)
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. *İstiklal Harbinde Bahriyemiz*. 2.bs. (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınevi, 2008)
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. *İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri 1530-1952*. haz. Namık Gökçay (İstanbul: Dz.K.K.lığı Yayınları, 2009)
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. *NATO Teşkilâtı ve İdare Eden Büyük Kumandanların Memleketimizi Ziyareti* (İstanbul: Deniz Basımevi, 1953)
- Deniz Müsteşarlığı. *1923-1933 Deniz Kuvvetlerimiz* (1933)
- Dilek, Mehmet Sait. *1939 Yılı Türk-İngiliz Siyasi İlişkileri* (Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2013).
- Dokuyan, Sabit. "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 18. s. 9 (2013): 119-135
- Eker, Kemal. "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kuruluşundan (1 Temmuz 1949) 11 Eylül 2001 Tarihine Kadar Bahriyemizin Teşkilatlanması (1922-1949)". *Türk Denizcilik Tarihi ve Bahriye Teşkilâtı*. ed. Demet Cansız ve Murat Açmüz (İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi Yayınları, 2023): 261-295
- Elekdağ, Şükrü. "Nükleer Çağda Strateji ve NATO Stratejisindeki Gelişmeler". *Türkiye ve NATO* (Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları, t.y.): 93-111
- Erdem, Ufuk. "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri ve İngiltere (1945-1946)". *Tarih Okulu Dergisi*. s. 32 (Aralık 2017): 179-209
- Erhan, Çağrı. "ABD ve NATO'yla İlişkiler". *Türk Dış Politikası*. c. 1. ed. Baskın Oran. 20. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015): 522-575

Erkin, Feridun Cemâl. “Batı Avrupa Birliği ve NATO’nun Doğuşu, Türkiye’nin NATO’ya Girişi”. *Türkiye ve NATO* (Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları, t.y.): 5-34.

Erikan, Celâl. *Kurtuluş Savaşı Tarihi*. haz. Rıdvan Akın. 6.bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021)

Erol, Burak Gani. “Çaka Bey”. *Türk Komutanlar*. ed. A. Sefa Özkaya. 5. bs. (İstanbul: Kronik Yayınları, 2023)

Ersoy, Kenan. “NATO’nun Askeri Yönü”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*, s. 201 (Mart 1962): 29-36

Ertem, Barış. “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12. s. 21 (Haziran 2009): 377-397

Eyiceoğlu, Celâl. “Geçmişte ve Şimdi Gölcük Deniz Fabrikaları”, *Donanma Dergisi*, s. 439 (1962): 1-17

Fırat, Hilmi. *Türk Boğazları ve Önemi* (Ankara: Deniz Basımevi, 1950)

Freedman, Lawrence. *Strateji*, çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak ve Taciser Belge (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015)

Friedman, Norman. *US Battleships: An Illustrated Design History* (Annapolis: Naval Institute Press, 1985)

Gencer, A. İhsan. *Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti’nin Kuruluşu (1789-1867)* (İstanbul: TTK Yayınları, 2001)

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. *Cumhuriyetin 70’inci Yılında TSK Tarihi (1923-1993)* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994)

Genelkurmay Başkanlığı. *Kuzey Atlantik Andlaşması ve Buna Bağlı Anlaşmalar* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1988)

Genelkurmay Başkanlığı. *Türk İstiklal Harbi: Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*. c. 5 (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, 1961)

Genelkurmay Başkanlığı. *Türkiye ve NATO Arasındaki Temel Andlaşmalar* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2011)

Gilbert, Martin. *Churchill Bir Yaşam*. çev. Süha Sertabiboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013)

Gönlübol, Mehmet. Halûk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. 10.bs. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014)

Gülen, Nejat. *Şanlı Bahriye 1773-1773 Türk Bahriyesinin İki Yüz Yıllık Tarihçesi* (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2002)

Güngen, Coşkun. “Bahriye Vekaleti”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*. s. 531 (1985): 23-26.
Hergüner, Mustafa. *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği* (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2011)

Hergüner, Mustafa. *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme (1923-1930)* (İstanbul: İstanbul ve Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz Bölgeleri Deniz Ticaret Odası, 2002)

Hobart Hampden, Charles. Hobart Paşa’nın Anıları, Çev.Derin Türkömer. haz. Kansu Şarman. 3. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015)

Işın, İ. Bülent. *Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi XIV-XX.Yüzyıl 1299-1922*, yay. haz. Nadire Çerezci, 1. bs. (İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2006)

Işın, İ. Bülent. *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*. yay. haz. Nadire Çerezci. 1. bs. (İstanbul: Deniz Basımevi, 2006)

Işın, Mithat. *İstiklâl Harbi Deniz Cephesi* (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1946)

İleri, Turgut ve Ömer Faruk Yazıcı. “Potsdam Konferansı Sonrasında Sovyet Rusya’nın Türkiye’den Toprak Talepleri ve Boğazlarla İlgili Karşılıklı Verilen Notaların Sivas’ta Yayınlanan Ülke Gazetesine Yansımaları”. *Akademik Sosyal Araştırmalar*. s. 23 (Sonbahar 2023): 159-172

İnalcık, Halil. “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gâzi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, *Türk Denizcilik Tarihi*, c.1, ed. İdris Bostan ve Salih Özbaran (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009)

İnan, Afet. *Piri Reis’in Hayatı ve Eserleri*, 6. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2018)

İngilizce – Türkçe Redhouse Sözlüğü (İstanbul Redhouse Yayınevi: 1974)

- İskora, Mazlum. *Harp Akademileri Tarihçesi*, c. 2 (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1968)
- Kandemir, Ferudun. “Yavuz-Havuz Davası”, *Resmi Tarih Mecmuası*, s. 58 (Ekim 1954): 3408-3415
- Kane, Thomas ve David Lonsdale. *Çağdaş Stratejiyi Anlamak*, çev. Tuncer Büyükonat (İstanbul: Doruk Yayınları, 2016)
- Kayabalı, İsmail ve Cemender Arslanoğlu. “Deniz Kuvvetleri Sayısı”, *Türk Kültürü*, s. 117 (Temmuz 1972): 748-888
- Kıran, Muzaffer ve Gültekin Güneri. *NATO Kanun ve Andlaşmaların Türkiye'deki Mukayeseli Tatbikatı* (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1962)
- Konukcu, Yasemin. “Amerika Birleşik Devletleri’nde Militarizm ve Deniz Politikalarına Etkisi”. *Deniz Hâkimiyetleri : Jeopolitik Stratejilerin Gizli Gücü*. ed. Ferdi Güçyetmez (İstanbul: Aktif Yayıncılık, 2022): 15-29
- Korkmaz, Mehmet. *Çaka Bey’den Cumhuriyet’e Türk Denizcilik Tarihi* (İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi Yayınları, 2022)
- Korkmaz, Mehmet. “Türk Bahriyesinde Modernleşme Çabaları: Kurmay Sınıfının Teşkilî ve Gelişimi”. *Deniz Kuvvetleri Dergisi*. s. 642 (Nisan 2021): 59-63
- Kopar, Metin. “Atatürk Dönemi Deniz Taşımacılığı (1923-1938)”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 22 (2016): 465-492
- Korutürk, Fahri. *Korutürk’ün Söylev ve Demeçleri II* (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977)
- Kocaoğlu, Ceyda Tuna. “Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye’nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İşbirlikleri Kurma Çabaları: Balkan Paktı ve İttifakı”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. s. 37 (2021): 1-38
- Kocaoğlu, Ceyda Tuna. “Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye’de Komünizm Karşıtı Propaganda Kitaplarında Anti-Komünist Söylem”. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. s. 2 (2020): 33-51

Köse, İsmail. “Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. s. 19 (Kasım 2015): 241-276

Kurat, Akdes Nimet. *Çaka Bey, İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096*, 3. bs. (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1966)

Kurtbek, Seyfi. *Silah Başına* (Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., 1948)

Kurumahmut, Ali. *Türk Boğazlarının Hukuki Statüsü* (İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, 1999)

Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı. *NATO Belgeler* (Brüksel; NATO Enformasyon Servisi, 1970)

Langensiepen, Bernd ve Güleriyüz, Ahmet. *1828-1923 Osmanlı Donanması*, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000

Livezey, William E. *Mahan’a Göre Deniz Gücü*, çev. İlyas Fidan (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1979)

Ismay, Lord. (NATO Genel Sekreteri). *NATO İlk Beş Sene (1949-1954)*. çev. Suat Bilge (Ankara: TTK Basımevi, 1956)

Lorey, Hermann. *Türk Sularında Deniz Hareketleri*. çev. H. Sami Tekirdağlı. (İstanbul: Deniz Matbaası, 1936)

Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar ve Belgeler. çev. Seha L. Meray, c. 2 (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973)

Mahan, A. Thayer. *Mahan’a Göre Deniz Harbi*. der. Allan Westcott. çev. A. Tunçer Büyükonat (İstanbul: Doruk Yayınları, 2013)

Martin, S.A. “The Naval Limitation Treaties of the Interwar Period: London and Washington Conferences”, *The Journal of Modern History* 35, s.3 (1937): 412-430

Mercan, Evren. *Modern Harp Gemileri 1850’den Günümüze* (İstanbul: Kronik Kitap, 2022)

Metel, Raşit. *Atatürk ve Donanma* (İstanbul: Deniz Basımevi, 1966)

Modelske, George. “Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet”. *Uluslararası İlişkiler*. c.2. s.7 (Güz 2005): 3-30

Muallim von Arnold Bey ve Binbaşı Nahit Bey. *Deniz Erkânıharbiye Vazifeleri*. (y.y., n.y., t.y.)

NATO ve NATO’yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar. 2. bs. (İzmir: Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, İzmir, 1994)

Nutkî, Süleyman. *Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberât-ı Bahriyye-i Osmâniyye)*, 2.bs. (İstanbul: Dz.K.K.Basımevi Müdürlüğü, 1993)

Olgaç, Necmettin. *Türk Deniz Tarihi Özeti*. 2. bs. (İstanbul: Deniz Basımevi, 2006)

Orel, Orhan. “NATO Müşterek Masraflarının Malî Menajmanı”. *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*. s. 201 (Mart 1962): 61-65

Orhan, M. Celaleddin. *Bir Bahriyelinin Anıları 1914-1981*. 1. bs. (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2001)

Ortaylı, İlber. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu*. 15. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016)

Öcal, Yüksel. *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*. 1.bs. (İstanbul: T.C.Deniz Basımevi, Nisan 2008)

Örenç, Ali Fuat. “Yakınçağda Osmanlı Bahriyesi”. *Türk Askerî Kültürü*. ed. A. Sefa Özkaya, 5.bs. (İstanbul: Kronik Yayınları, 2023)

Özkaya, A. Sefa. “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”. *Türk Askerî Kültürü*. ed. A. Sefa Özkaya. 5.bs. (İstanbul: Kronik Yayınları, 2023)

Özyürek, Mustafa. “İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Silahsızlanma Yolunda Önemli Bir Adım: Washington Deniz Konferansı 1921-1922”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, s. 49 (2016): 391-401

Panzac, Daniel. *Osmanlı Donanması*. çev. Ahmet Maden ve Sertaç Canpolat (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018)

Parlak, Türkmen. *Ege Denizinde İlk Türk Derya Beyleri*. 2. bs. (İstanbul: Deniz Basımevi, 2005)

- Piri Reis Araştırma Merkezi. *Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar: Çeşme, Navarin, Sinop Baskınları ve Sonuçları*. haz. Ersan Baş (İstanbul: Piri Reis Araştırma Merkezi Yayını, 2007)
- Piri Reis Araştırma Merkezi. *Türk Tarihinde Yavuz Zırhlısının Rolü*. haz. Ersan Baş (İstanbul: Piri Reis Araştırma Merkezi Yayını, 2008)
- Sancar, Erdinç. *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006)
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih (1918-1994)*. 31. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2021)
- Schmitt, Carl. *Kara ve Deniz*, çev. Gültekin Yıldız (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2018)
- Selçuk Özgür, Pınar. “Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. s. 57 (Güz 2015): 101-129
- Seyfi, Ali Rıza. *Turgut Reis* (İstanbul: Dz.K.K.Basımevi Müdürlüğü, 1994)
- Soysal, İsmail. *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000)
- Spaak, Paul-Henri. *NATO Niçin Kuruldu* (Brüksel; NATO Enformasyon Servisi, 1959)
- Speller, Ian. *Deniz Harbini Anlamak*, çev. Barış Engin (İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2020)
- Sönmezoğlu, Faruk. *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası (1945-1991)* (İstanbul: DER Yayınları, 2016)
- Şayin, Cevat. “Askerî Tarih Çalışmaları İçin Bir Sentez Aracı Önerisi 3T: Teşkilat, Teçhizat, Tefekkürat”. *Tarih Dergisi*. 52 (2/2010): 151-181
- Şehsuvaroğlu, Halûk Y. “Navarin Vakası”. *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1965): 128-131
- Şehsuvaroğlu, Halûk Y. “Sinob Muharebesi”. *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1965): 124-127

- Şehsuvaroğlu, Halûk Y. “Balkan Harbinde Türk Donanması”. *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1965): 132-135
- Şehsuvaroğlu, Halûk Y. “Cerbe Türk Donanmasına Katılırken”. *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1965): 276-279
- Şehsuvaroğlu, Halûk Y. “18 Mart 1915 de Çanakkale Zaferini Kazanmıştık”. *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1965): 136-139
- Şehsuvaroğlu, Halûk Y. “Mezemorta Hüseyin Paşa Kumandasındaki Donanmamız 18 Şubat 1965 de Koyun Adaları Zaferini Kazanmıştı”. *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 1965): 121-123
- Şimşir, Bilal. *Lozan Telgrafları I (1922-1923)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990)
- Taneri, Aydın. *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri (Kuruluş Devri)*. 2. bs. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998)
- Tansever, Aziz. “Konsey Komiteleri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi NATO Özel Sayısı*. s. 201 (Mart 1962): 27-28.
- Tarakçı, Nejat. *Osmanlı Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkisi* (İstanbul: Deniz Basımevi, 2009)
- Tekinalp, Osman. *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi* (İstanbul: Doruk Yayınları, 2020)
- Tezel, Hayati. *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*. c. 1 (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 1973)
- Tezkan, Yılmaz. *Jeopolitikten Milli Güvenliğe* (İstanbul: Ülke Kitapları, 2005)
- Tunaboğlu, İskender. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yavuz (Goeben) Zırhlısı* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, 2006)
- Tuncer, Hüner. *Menderes'in Dış Politikası: Batı'nın Güdümündeki Türkiye* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013)
- Tuncer, Hüner. *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014)

- Tunçkanat, Haydar. *İkili Anlaşmaların İçyüzü*. 3. bs. (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1975)
- Turan, İlter. *Cumhuriyet Tarihimiz (Temeller, Kuruluş, Milli Devrimler)* (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1969)
- Tutak, Eda. *21. Yüzyılda Türkiye'nin Deniz Stratejisi Denizlerin ve Deniz Gücünün Önemi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2022)
- Türk Silahlı Kuvvetleri. *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında TSK Tarihi* (Ankara: Harita Genel Müdürlüğü, 1982)
- Uruğ, Necdet. "NATO'nun Askerî Teşkilâtı, Emir ve Komuta Zinciri ve İttifakta Entegrasyon". *Türkiye ve NATO* (Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları, t.y.): 112-122
- Uzman, Nasrullah. "II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi". *Gazi Akademik Bakış*. s. 22 (2018): 117-142
- Ülman, Haluk. *Türk-Amerikan Münasebetleri* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1991)
- Ünlü, Rasim. "Cumhuriyet Donanmasının Oluşumu ve Güç Haline Gelmesi: Takdim Metni ve Müzakereler", *Donanma Komutanlığı 1'inci Deniz Harp Tarihi Semineri*. Gölcük/Kocaeli, (18-20 Şubat 2003), 2003
- Wallach, Jehuda L.. *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*. çev. Fahri Çeliker (Ankara, Genelkurmay Başkanlığı, 1985)
- Wiesbach. *Deniz Erkânıharbiye Vazifeleri Dersi Notları* (İstanbul: Deniz Matbaası, 1934)
- Woods, Henry F.. *Türkiye Anıları: Osmanlı Bahriyesinde Kırk Yıl*. çev. Fahri Çoker. (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Yayını, 1976)
- Zorlu, Tuncay. "Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu ve Abdülaziz Döneminde Osmanlı Denizciliği". *Türk Denizcilik Tarihi*. c. 2. ed. Z. Arıkan ve L. Sancar (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009): 147-157
- Zorlu, Tuncay. *Osmanlı ve Modernleşme II. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014)

3. Tezler

Bekdemir, Fatih. “Cumhuriyet Dönemi Deniz Harp Tarihi Yazıcılığı ve Afif Büyüktuğrul”, (Yüksek Lisans Tezi, Millî Savunma Üniversitesi, 2021)

Celep, Barış. Türkiye’ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (Jammat) ve Türkiye’deki Faaliyetleri (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018)

Erkin Akdoğan, Dilek. “Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kurulması” (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2019)

Karadoğan, Umut Cafer. “Türk Donanması ve Faaliyetleri (1914-1925)” (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007)

Oran, Erdoğan. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekâleti” (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2012)

Sezgin, Güzide. “İnönü Dönemi (1938-1950) Türk Denizciliği” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007)

Uzun, M. Engin. “Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi” (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2004)

Tunaboğlu, İskender. “Deniz Kuvvetlerinde Sistem Değişikliği” (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008)

4. Süreli Yayınlar

Akşam. “Amiral Ülgen Bu sabah Amerika’dan İstanbul’a döndü”, 20 Haziran 1949

Akşam. “Cumhurbaşkanı bu sabah İstanbula geldi “ ve “Muhrip Filotillâmız İstanbula Gelirken Manevralar Yaptı”, 15 Temmuz 1950

Akşam. “Gl. Salih Omurtak Bu Sabah Amerika’ya Hareket Etti”, 5 Ekim 1947

Akşam. “İngiliz Amirali Powerin Beyanâtı”, 2 Eylül 1949

Akşam. “İnönü Amerika Ordu Bakanı’nı Kabul Etti”, 17 Eylül 1948

Cumhuriyet. 13 Temmuz 1947

Ülke. 2 Kasım 1945

Yeni İstanbul. “Amerikalı, Kazandığı Dolarları Komünizmle Savaşanlara Veriyor”, 7 Kasım 1950

Yeni İstanbul. “Cumhurbaşkanı Celâl Bayar dün samimi tezahüratla karşılandı”, 16 Temmuz 1950

Yeni Sabah. “Cumhur Başkanının Gölcükte Tedkikleri ve Hasbihali”, 18 Ağustos 1950

Yeni Sabah. “Donanma’da yeni tâyinler”, 16 Temmuz 1949

Yeni Sabah. “İngilterenin Akdeniz filosu gemileri dün sabah geldi”, 2 Eylül 1949

Zafer. “Celâl Bayar Gölcükte tersaneyi ziyaret etti”, 18 Ağustos 1950

5. Çevrimiçi Kaynaklar

TDK. “Strateji”, <https://sozluk.gov.tr> (17.12.2024)

<https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

<https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

<https://www.muharipgaziler.org.tr/kore-savasi> (erişim tarihi: 16.01.2025)